

NATIONAL INSTITUTE FOR ECONOMIC RESEARCH

**Conferința Internațională Științifico-Practică
„CREȘTEREA ECONOMICĂ
ÎN CONDIȚIILE GLOBALIZĂRII:
bunăstare și incluziune socială”**

Ediția a XIV-a

**International Conference
on Theoretical and Applied Economic Practices
„ECONOMIC GROWTH IN CONDITIONS
OF GLOBALIZATION:
welfare and social inclusion”**

The 14th Edition

VOLUME II

**October 10-11, 2019
Chisinau**

3+316.42(082)=135.1=111=161.1
C 84

SCIENTIFIC ADVISORY COMMITTEE

The President:	STRATAN ALEXANDRU, Cor. Mem. of ASM, PhD, Professor, Director, NIER, Republic of Moldova
The Vice-President:	GAGAUZ OLGA, PhD, Associate Professor, NIER, Republic of Moldova
Scientific committee:	BELOSTECINIC GRIGORE, Academician, Prof., Rector, AESM, Moldova SAVGA LARISA, PhD, Prof., Rector UCCM, Republic of Moldova CHIVU LUMINITA, PhD, Prof., General Director INCE, Romania SMALLBONE DAVID, Prof., Kingston University, Great Britain USACIOV IVAN, Academician, Director, All-Russian Research Institute of Agriculture Economics, Russia VIEHE, KARL WILLIAM, B.A., M.A., J.D., M.L.T., Washington, D.C., UAS ZAMAN GHEORGHE, C.M., PhD, Prof., Institute of National Economy, Romania ALBU LUCIAN-LIVIU, Academician, General Director, Institute of Economic Forecast, Romania VASILE VALENTINA, PhD, Deputy Director, Institute of National Economy, Romania JORDAN MĂRIOARA, PhD, Deputy Director, Institute of Economic Forecast, Romania VILAYAT VALIYEV, PhD, Director, Institute of Scientific researches in economic reforms, Azerbaijan GRINGS MICHAEL, PhD, Prof., Martin Luther University Halle-Wittenberg, Germany ILIAS NICOLAE, PhD, Prof., University of Petrosani, Romania BALAN GHEORGHE, PhD, Prof., Deputy Rector University from Sibiu, Romania VASA LASZLO, PhD, MBA, associate professor, Szent Istvan University, Hungary SUST ALEXANDR, Deputy director, Center of researches in public administration, Academy of administration under the President of Belarus Republic MARIN CONSTANTIN, PhD, Director, Center of Financial and Monetary Researches de „Victor Slavescu”, Romania DINGA EMIL, PhD, Prof., Center of Financial and Monetary Researches de „Victor Slavescu”, Romania POHOATA ION, PhD, Prof., Alexandru Ioan Cuza University, Iasi, Romania TIRLEA MARIANA RODICA, PhD, Associate Professor, „Dimitrie Cantemir” Christian University Bucharest, Romania KOMOROWSKI PIOTR, PhD, Associate Professor, Department of Finance, Institute of Sociology Faculty of History and Social Sciences, Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, Poland URSU ANA, PhD, Director, Institute of Research for Agricultural Economics and Rural Development, Romania NIKOLOV DIMITRE, PhD, Prof., Director, Institute of Agricultural Economics, Bulgaria ALEXANDRI CECILIA, PhD, CS I, Director, Institute of Agricultural Economics of the Romanian Academy, Bucharest, Romania GAVRILESCU CAMELIA, PhD, CS II, Institute of Agricultural Economics of the Romanian Academy, Bucharest, Romania COBZARI LUDMILA, PhD, Prof., Dean, AESM, Republic of Moldova MIHAILA SVETLANA, PhD, Associate Prof., AESM, Republic of Moldova PARMACLI DMITRI, PhD, Prof., CSU, Republic of Moldova ULIAN GALINA, PhD, Prof., Dean, SUM, Republic of Moldova CERTAN SIMION, PhD, Univ. Prof., USM, Republic of Moldova GANEVA VICTORIA, PhD, Prof., NIER, Republic of Moldova TOMITĂ PETRU, PhD, Univ. Prof., Decan SUAM, Republic of Moldova PERCUN RODICA, PhD, Associate Prof., NIER, Republic of Moldova TIMUS ANGELA, PhD, Associate Prof., NIER, Republic of Moldova ACULAI ELENA, PhD, Associate Prof., NIER, Republic of Moldova SAVELIEVA GALINA, PhD, NIER, Republic of Moldova IGNAT ANATOLIE, PhD, Associate Prof., NIER, Republic of Moldova ROJCO ANATOLII, PhD, Associate Prof., NIER, Republic of Moldova GHITU LILIA, PhD, Associate Prof., NIER, Republic of Moldova
Reviewers:	ROȘCA PETRU, PhD, Professor, International Free University of Moldova MOVILEANU PAVEL, PhD, Professor, Doctor Honoris Causa, Republic of Moldova COBZARI LUDMILA, PhD, Professor, Academy of Economic Studies of Moldova GRIBINCEA ALEXANDRU, PhD, Professor, State University from Moldova
Editorial Board:	Editor-in-chief: BIRCA IULITA Editors: GRAPA CATALINA Layout: BIRCA VALENTIN Designer: ALEXANDRU SANDULESCU JEL Classification: DIANA PELEPCIUC

Culegerea de lucrări științifice a fost aprobată la Consiliul Științific al Institutului Național de Cercetări Economice, proces-verbal nr. 3 din 08 septembrie 2019. Editarea lucrărilor științifice în Culegerea Conferinței Internaționale Științifico-Practică „Creșterea economică în condițiile globalizării: bunăstare și incluziune socială”, ediția XIV-a, două volume, este finanțată în baza proiectului 19.00059.06.18F/MS cu titlul „Conferința Internațională Științifico-Practică „Creșterea economică în condițiile globalizării: bunăstare și incluziune socială”, ediția XIV-a”, conform contractului nr.13MS din 04.04.2019.

Culegerea Conferinței Internaționale Științifico-Practică „Creșterea economică în condițiile globalizării: bunăstare și incluziune socială” este plasată în repozitoriul instituțional INCE: <http://dspace.ince.md/jspui/handle/123456789/2>

Autorii poartă răspundere pentru conținutul și corectitudinea textelor.

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

„Creșterea economică în condițiile globalizării: bunăstare și incluziune socială”, conferință internațională științifico-practică (14 ; 2019 ; Chișinău). Conferința Internațională Științifico-Practică "Creșterea economică în condițiile globalizării: bunăstare și incluziune socială" = International Conference on Theoretical and Applied Economic Practices "Economic growth in conditions of globalization: welfare and social inclusion", Ed. a 14-a, October 10-11, 2019 : [în vol.] / sci. com.: Stratan Alexandru (president) [et al.]. – Chișinău : INCE, 2019 – . – ISBN 978-9975-3305-4-1.

Vol. 2. – 2019. – 315 p. : fig. color, tab. – Antetit.: Nat. Inst. for Econ. Research. – Tit. paral.: lb. rom., engl. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. rom., engl., rusă. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – 200 ex. – ISBN 978-9975-3305-7-2.

3+316.42(082)=135.1=111=161.1

C 84

ISBN 978-9975-3305-7-2.

© NIER, 2019

Conferința Internațională Științifico-Practică „Creșterea economică în condițiile globalizării: bunăstare și incluziune socială” este un for științific cu tradiții recunoscut la nivel mondial. Dezbaterile științifice și preocupările majore ale cercetătorilor științifici vor fi axate, în mod special, pe viziuni, modele și soluții viabile de creștere economică durabilă. Conferința a devenit o platformă de comunicare pentru mediul științific din Republica Moldova și alte țări, reprezentanți din administrația publică centrală și locală, sfera businessului și alți actori cu atitudine argumentată asupra provocărilor socio-economice, financiare și demografice ale societății moderne.

Reunirea în cadrul unui for reprezentativ de participanți cu agende comune de cercetare facilitează promovarea rezultatelor științifice, dezvoltarea și extinderea colaborării pe plan național și internațional, stimulează dezvoltarea de noi idei și soluții asupra problemelor majore discutate, susține dezvoltarea și promovarea tinerilor cercetători.

The International Conference on Theoretical and Applied Economic Practices „Economic growth in conditions of globalization: welfare and social inclusion” is a scientific forum with traditions, recognized worldwide. Scientific debates and major concerns of scientific researchers will be focused especially on visions, models and viable solutions for a sustainable economic growth. The conference has become a important communication platform for scientific community from Moldova and other countries, for central and local government representatives, for business environment and other actors with a justified attitude on socio-economic, financial and demographic challenges of modern society.

Bringing together into a forum of participants with common scientific research agendas, facilitates the promotion, development and expansion of national and international collaboration, as well as stimulates development of new ideas and solutions on major issues, and supports the development and promotion of young researchers.

Международная научно-практическая конференция „Экономический рост в условиях глобализации: благосостояние и социальная включенность” является научным форумом со сложившимися научными традициями, признанным во всем мире. Научные дискуссии исследователей будут сосредоточены на поиске эффективных решений для устойчивого экономического роста, основанных на достижениях современной науки и моделях социально-экономического развития. Конференция стала коммуникационной площадкой для представителей научного сообщества Молдовы и других стран, представителей центральных и местных органов власти, бизнес-среды и других участников по обсуждению социально-экономических проблем, учитывающих макроэкономические, финансовые и демографические характеристики современного общества.

Участие в конференции дает возможность представить новое видение и обозначить научные приоритеты. Общие программы исследований облегчают продвижение результатов исследований, способствуют развитию и расширению национального и международного сотрудничества, стимулируют поиски новых идей и решений, поддерживают развитие и продвижение молодых исследователей.

Sectiunea III**ECONOMIA FINANCIARĂ ȘI MONETARĂ:
PROBLEME, PROVOCĂRI, POLITICI****Section III****FINANCIAL AND MONETARY ECONOMICS:
ISSUES, CHALLENGES, POLICIES**

<i>Piotr KOMOROWSKI, PhD, assoc. prof., Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, Poland</i>	
Development of the retail banking sector in the era of digital transformation	10
<i>Mariana Rodica ȚÎRLEA, dr., conf. univ., Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București, România</i>	
Coordonate practice privind dimensionarea necesarului de credite pe termen scurt	15
<i>Степан ПОЛОНИК, доктор экономических наук, профессор, Белорусский государственный университет</i>	
<i>Элеонора ХОРОБРЫХ, кандидат экономических наук, доцент, Белорусский государственный университет</i>	
<i>Анна ЛИТВИНЧУК, аспирантка, Институт экономики НАН Беларуси</i>	
Формирование механизма повышения конкурентоспособности регионов Республики Беларусь как фактора экономического роста в условиях глобализации	24
<i>Claudia ISAC, dr., conf. univ., Universitatea din Petroșani, Romania</i>	
Crowdfundingul – instrument financiar modern	29
<i>Imola DRIGĂ, PhD, assoc. prof., Petroșani University, Romania</i>	
<i>Alexandru DOBRE, PhD student, „Lucian Blaga” University, Sibiu, Romania</i>	
Opinions regarding performance of the Romanian BET Index in comparison to neighbouring countries and developed countries	34
<i>Tatiana MANOLE, dr. hab., prof. univ., UTM, Republica Moldova</i>	
<i>Iulita BÎRCA, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova</i>	
Particularitățile finanțării învățământului public în Republica Moldova	40
<i>Dariusz FILIP, PhD, Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, Poland</i>	
Some explanations for the relationship between fund flows and performance: a survey of empirical findings	45
<i>Victoria IORDACHI, PhD, assoc. prof., NIER, Republic of Moldova</i>	
<i>Ivan LUCHIAN, PhD, assoc. prof., IMI Nova, Republic of Moldova</i>	
<i>Andrei TIMUȘ, scient. res., NIER, Republic of Moldova</i>	
Role of Diaspora investments for the community development	52
<i>Camelia MILEA, dr., Centrul de Cercetări Financiare și Monetare „Victor Slăvescu”, București, România</i>	
Sustenabilitatea datoriei. Concepte și definiții	59

<i>Дмитрий ТРАЧ, доктор, Государственный Аграрный Университет Молдовы</i> <i>Аурелия ЛИТВИН, доктор хабилитат, Государственный Аграрный Университет Молдовы</i> <i>Анатолий РАКУЛ, доктор, Государственный Аграрный Университет Молдовы</i>	
Критерии оценки финансового менеджмента для обеспечения устойчивого развития сельскохозяйственных предприятий Республики Молдова	65
<i>Mihaela Paraschiva LUCA, student doctorand, Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu, Romania</i> <i>Loredana Andreea CRISTEA, student doctorand, Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu, Romania</i> <i>Bianca CIOCANEA, student doctorand, Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu, Romania</i>	
Prețurile de transfer – o prioritate atât pentru autoritățile de transfer cât și pentru companii	79
<i>Svetlana BILOOCAIA, PhD, Assoc. prof., Academy of Economic Studies of Moldova, Republic of Moldova</i>	
The prospect of the capital market development through implementation in the Republic of Moldova the best European Union practice in the field of corporate governance	86
<i>Victoria COCIUG, dr., conf. univ., ASEM, Republica Moldova</i> <i>Victoria POSTOLACHE, dr., conf. univ., USARB, Republica Moldova</i>	
Sistemul financiar în contextul implementării politicii financiare	94
<i>Ioana Tatiana STĂNESE, student doctorand, Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu, Romania</i> <i>Cătălin Florin ZETI, student doctorand, Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu, Romania</i>	
Importanța bugetării participative în contextul finanțării proiectelor comunităților locale în România	100
<i>Olga TIMOFEI, PhD, NIER, Republic of Moldova</i>	
Relationship between financial intermediation and growth in Republic of Moldova	107
<i>Ivan LUCHIAN, dr. conf. univ., IMI Nova, Republica Moldova</i> <i>Aurelia ȚEPORDEI, student doctorand, IMI Nova, Republica Moldova</i>	
Bulele financiare ca elemente actuale ale procesului de globalizare	113
<i>Василий ЩЕРБАТЮК, доктор, конференциар университетар, Высшая школа бухгалтерского учета ИПФ, Республика Молдова</i>	
Очередная трансформация важного нормативного акта финансовой экономики	120
<i>Cristina UNGUR, dr., INCE, Republica Moldova</i>	
Stabilitatea financiară a statului prin prisma sectorului de asigurări	127
<i>Ioan Cosmin PIȚU, student doctorand, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, România</i> <i>Bianca Cristina CIOCANEA, student doctorand, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, România</i> <i>Loredana Andreea CRISTEA, student doctorand, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, România</i>	
Combaterea fraudei intracomunitare în domeniul TVA	134
<i>Victoria POSTOLACHE, dr., conf. univ. USARB, Republica Moldova</i> <i>Ilie BABENCO, USARB, Republica Moldova</i>	
Implicații ale strategiilor bancare în respectarea normativelor prudențiale aferente riscului de credit	141

<i>Igor SOROCEANU, Universitatea Dunărea de Jos din Galați, Romania</i> Contabilitatea creanțelor privind decontările cu bugetul	149
<i>Татьяна ПЕТРОВА, научный сотрудник, НИЭИ, Республика Молдова</i> Инструменты и методы оценки рисков финансовой стабильности государства	153
<i>Viorica POPA, student doctorand, INCE, Republica Moldova</i> <i>Nicolae POPA, INCE, Republica Moldova</i> Microfinanțarea – strategii și practici la nivel global	161
<i>Ioana Tatiana STĂNESE, student doctorand, Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu, Romania</i> <i>Cătălin Florin ZETI, student doctorand, Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu, Romania</i> <i>Mihaela Paraschiva LUCA, student doctorand, Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu, Romania</i> Influențe ale procesului de deschidere a datelor asupra creșterii eficienței cheltuielilor publice	169
<i>Виктория ИОРДАКИ, ведущий научный сотрудник, Национальный Институт Экономических Исследований</i> <i>Андрей ТИМУШ, научный сотрудник, Национальный Институт Экономических Исследований</i> Инновационный кластер как новая форма интеграции бизнеса: роль науки и образования в развитии кластерных инициатив	176

Sectiunea IV**NIVELUL DE TRAI ŞI POLITICI SOCIALE****Section IV****STANDARD OF LIVING AND SOCIAL POLICIES**

- Виктория БЛИЗНЮК, кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, Институт экономики и прогнозирования НАНУ, г. Киев, Украина*
Вызовы рынка труда в контексте информатизации и цифровизации 183
- Ольга КАМЕКО, аспирант, ассистент кафедры экономики, Полоцкий государственный университет, Республика Беларусь*
Формирование показателей энергоэффективности жилищного фонда региона как основа его экологической безопасности 190
- Oksana KOSHULKO, PhD in Economic Sciences, Ukraine*
Exploring issues of internally displaced persons within social policy of Ukraine 196
- Viorica-Cristina CORMOŞ, lector univ., dr., Universitatea „Ştefan cel Mare” din Suceava, România*
Remitenţele sociale şi rolul acestora la dezvoltarea comunitară în condiţiile migraţiei de revenire 202
- Лариса ГУК, кандидат экономических наук, Институт экономики и прогнозирования НАН Украины*
Социальная политика в сфере занятости и баланс интересов субъектов рынка труда при использовании инновационных моделей социально-трудовых отношений 207
- Mariana BĂLAN, Univ. Prof. PhD, SR I, Institute for Economic Forecasting – NIER, Romanian Academy*
Brînduşa-Mihaela RADU, Assoc. Prof., PhD, Institute for Economic Forecasting – NIER, Romanian Academy
Disparities on the labor market in the regions and counties of Romania 215
- Анастасия БОБРОВА, кандидат экономических наук, доцент, заведующий отделом человеческого развития и демографии Института экономики НАН Беларуси, Республика Беларусь*
Направления поддержки молодежи в переходном периоде в Беларуси 222
- Daniel ARPINTE, Cercetător științific II, Institutul de Cercetare a Calității Vieții, România*
Viitorul profesiei de asistent social în România 228
- Алла ТЕТЁРКИНА, кандидат экономических наук, доцент, Институт экономики Национальной академии наук Беларуси, Республика Беларусь*
Людмила ДАНИЛОВА, старший научный сотрудник, Институт экономики Национальной академии наук Беларуси, Республика Беларусь
Совершенствование механизма ценового регулирования доступности социально значимых товаров в Беларуси 235
- Elvira NAVAL, Doctor of informatics, coordinating researcher, Institute of Mathematics and Computer Science „Vladimir Andrunachievici”, Republic of Moldova*
Markov chain approach to gender problem analyses 241

<i>Silvia SAVCENCO, master, cercetător științific, INCE</i>	
Aspecte ale politicilor în domeniul dezvoltării profesionale a resurselor umane în instituțiile de cercetare	248
<i>Anatolii ROJCO, doctor, conferențiar cercetător, INCE</i>	
<i>Svetlana IVANOV, cercetător științific, INCE</i>	
Evaluarea impactului inegalității asupra nivelului dezvoltării umane în Republica Moldova	255
<i>Tatiana COLESNICOVA, PhD, Assoc. Prof., NIER, Republic of Moldova</i>	
<i>Ghenadie CIOBANU, PhD, Assoc. Prof., NSRILSP, Romania</i>	
<i>Mihail CIOBANU, PhD student, scientific researcher, NIER, Republic of Moldova</i>	
International experience on childcare leave practices from a gender-based perspective	263
<i>Amar RAVIT, manager, Israel</i>	
<i>Iulita BÎRCĂ, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova</i>	
Rolul formării profesionale ca resursă economică	270
<i>Ion HOLBAN, dr., Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Republica Moldova</i>	
Specializarea intelectuală în domeniul TIC – o sarcină de prim rang pentru Republica Moldova (viziune integratoare, probleme, soluții, sugestii)	276
<i>Mircea GUTIU, cercetător științific, INCE, Republica Moldova</i>	
Beneficiile și riscurile dominării sectorului tehnologiilor informaționale în economie și societate	294
<i>Olga SÂRBU, PhD, State Agricultural University of Moldova</i>	
<i>Liliana CIMPOIEȘ, PhD, Academy of Economic Studies of Moldova</i>	
Socioeconomic aspects of the correlation migration – development in Moldova	298
<i>Ina CREȚU, dr. în economie, conf. univ.</i>	
Promovarea conceptului de angajare asistată în Republica Moldova	304
<i>Alic BÎRCĂ, Prof. univ. dr. hab., Academia de Studii Economice a Moldovei</i>	
Comportamentul tinerilor cu vârsta de 15-24 ani în relația cu piața muncii din Republica Moldova	309

Secțiunea III
**ECONOMIA FINANCIARĂ
ȘI MONETARĂ: PROBLEME,
PROVOCĂRI, POLITICI**

Section III
**FINANCIAL AND MONETARY
ECONOMICS: ISSUES,
CHALLENGES, POLICIES**

DEVELOPMENT OF THE RETAIL BANKING SECTOR IN THE ERA OF DIGITAL TRANSFORMATION

*dr inż. Piotr KOMOROWSKI,
Assistant Professor,
Department of Finance, Institute of Sociology
Faculty of History and Social Sciences,
Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, Poland*

The aim of the paper is to characterise the importance of changes in the retail banking sector driven by digital transformation. The article focuses on the needs of changes in the business model of today's retail banks towards the search of new competitive advantages.

Key words: *digital transformation, digitalisation, banking,*

JEL Classification: G21, G20.

Introduction

Today's economy is very often referred as an economy based on knowledge and digitalisation is its development driver. Digital transformation seems to be more than just the digitisation of data, digitalisation of processes, very often combined with robotisation. It leads to a special kind of socio-economic change. **With digital transformation the events gain its momentum and affect functioning of individuals, societies, organisations, businesses and whole economies.**

The digital transformation is often related to the industrial revolution in the XIX century, which had turned the world economy upside down. If we use this comparison, the question how the progress of digital transformation will change the modern science, system and whole business sectors, and that includes banking sector, becomes very valid. This highlighted problem may be very important and current, indicating the need of fundamental changes in the business model of retail banks as one of the fields of adaptation.

The aim of the paper is to characterise the importance of changes in the retail banking sector driven by digital transformation. The article focuses on the needs of changes in the business model of today's retail banks towards the search of new competitive advantages. Finally, threats resulting from digital transformation have been specified.

Revolution of the business model – get ready for a long journey

In regard to the digital revolution, the developing digital sector is not a separate sector in the economy. It is a sector that has created a new business model that uses online platforms. In the context of retail banking, the strength and at the same time the condition for the existence of a traditional banking sector was the belief that clients had trust in:

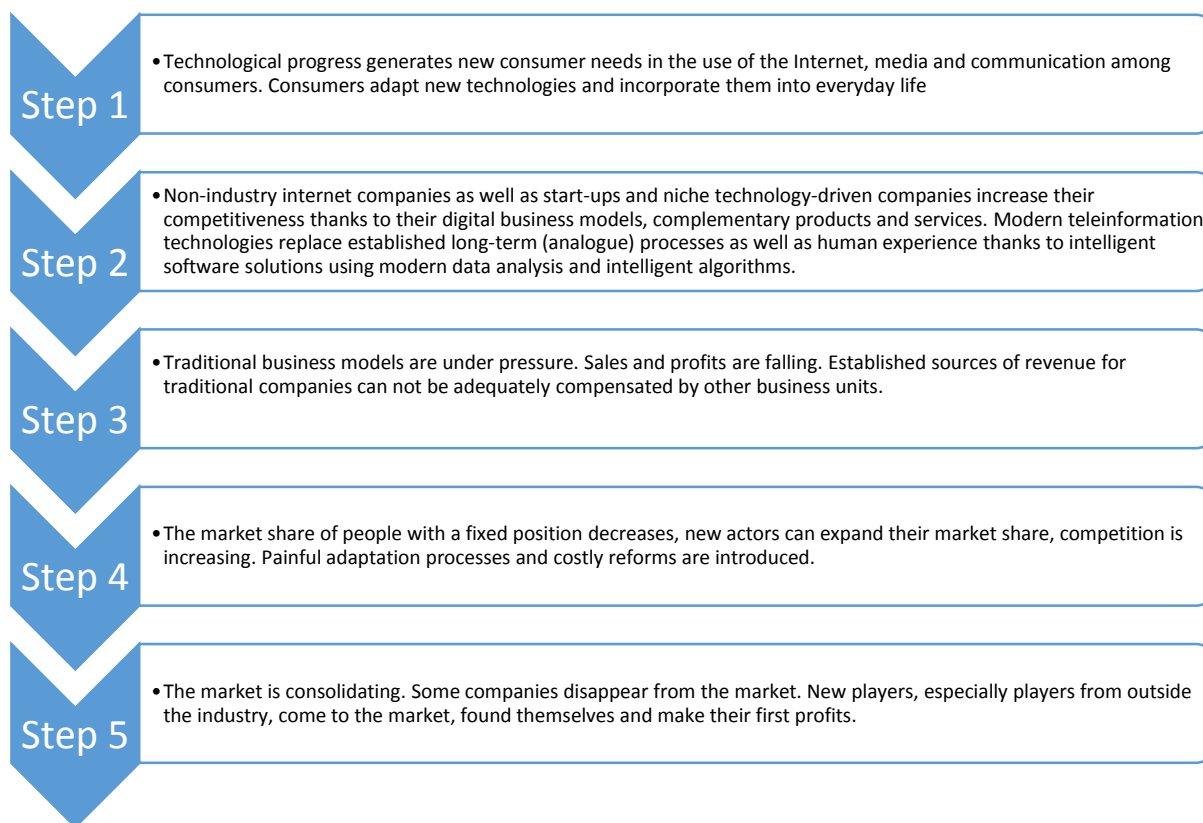
- banking operations,
- the security of personal data (data protection),
- experience in consulting,
- risk management,
- wealth management, etc.

Today it is difficult to call banking sector traditional. In principle, it is problematic to imagine a bank that would not give the possibility of using Internet solutions involving many channels to reach the customer. These solutions, such as home banking, smartphone application, etc., which recently could have been a competitive advantage, today are basically a customer requirement for the bank.

Technological changes force organisational and strategic changes. The centre of gravity shifts from traditional banking activities through branches and concentration on products and transactions, to new forms of activity saturated with new technologies. In the process of becoming more digitised, banking institutions bring their contribution in the greening of the banking system, in particular, and of the financial system, in general.¹

---

¹ C. M. Apostoaie, *Green Banking: A Shared Responsibility between Financial Regulators and Banking Institutions*, in: *SEA - Practical Application of Science*, VI(18), Romanian Foundation for Business Intelligence, 2018. pp. 275-281.

Chart 1. Stages and patterns of digital structural change

Source: Authors concept based on T.F. Dapp, 2014a, Die digitale (R)evolution im Finanzsektor, Banking mit Human Touch, Deutsche Bank Research. Aktueller Kommentar, www.dbresearch.de [access: 14.04.2017].

Chart 1 pictures stages and patterns of digital structural change. The analysis of this process in relation to the banking sector prompts reflections and emerges doubts: will the banks in the digitised world be dominated by non-bank technology leaders, or will there be a different system of cooperation in the markets and how will it affect banks? There is an increasing view, and perhaps the fear that the world is approaching the end of the world of banking as we know it.

Table 1. Pillars of digital transformation of a bank

focus on customer needs	<ul style="list-style-type: none"> • to get to know the client - focus on the client's experience and on his / her needs, • online access to all bank services, • service to be provided immediately after the demand has been reported, • personalisation of the offer for the client (simultaneous intolerance of the client for unsuccessful proposals),
concentration on customer experience	<ul style="list-style-type: none"> • reformulation of the role of branches from treating them as a delivery channel to a place where the highest quality information can be obtained, • convenience and ease of use, • mindfulness and pragmatism of the bank, • readiness and creativity,
openness to innovation	<ul style="list-style-type: none"> • integration of marketing and IT, • combining banking services with a wide range of complementary services, • innovations in payment solutions, ie. combining credit cards with loyalty cards,
organisational flexibility	<ul style="list-style-type: none"> • ability to quickly implement new solutions, • the use of flexible IT platforms.

Source: Author's concept based on P. Druszcz, *Digitalizacja produktów bankowych jako cel strategiczny uczestników polskiego sektora bankowego*, Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny, Rok LXXIX, Zeszyt 1, Wydział Prawa i Administracji UAM, Poznań 2017, p. 240 and A. Pyka, A. Sieradz, *Bank detaliczny ery „Digital”*, in: A. Kawiński, A. Sieradz (ed.), *Wyzwania informatyki bankowej*, , EKF, Gdańsk 2015, pp. 21-24.

The bank's digital transformation is an operation based on changing the business model by adjusting the current one, as well as establishing new processes, tools and solutions (both within the offered banking products and services - external transformation, but also their support and development of distribution channels - internal transformation), based on modern technologies to meet the evolving needs of customers¹. The implementation of an effective digital transformation of the banking sector should be based on four main pillars, which are at the same time new challenges for the banks of the digital era.

To secure the financial position that is to defend existing revenue pools and, where possible, meet the cost base or lift revenues, banks have focussed their strategic planning on a number of possible initiatives, ie.²:

- multichannel excellence - the multichannel offerings must be tailored to the needs of different banking segments,
- selective reinternationalisation - many banks have the scale and skills to diversify their business abroad,
- increased mergers and acquisitions activity – M&As allow banks to improve their revenue base, which leads to scale improvement, and to realize cost synergies over time,
- make-or-buy decisions - strategic re-evaluation of a bank's strengths along the value chain. Many banks will gain advantage by:
  - sourcing out certain of their own processes or services,
  - building strategic partnerships or joint ventures for shared platforms and services with other banks, and/or,
  - offering certain services and operations to others,
- digitalisation of the value chain - The automation of standard processes, back-office integration, and transaction processing as a powerful cost lever, also improvement of customer experience,
- consolidating the business model and simplifying the product portfolio - Make-or-buy decisions will help simplify business models,
- customer experience – satisfaction and brand appeal - use big data to reinforce their connection to the customer, revitalize their brand appeal, and push the customer experience to more satisfying levels.

The bank must be safe but fast, cheap, tailored to the customer's needs and smart. Today, it is difficult to talk about customer loyalty or sentiment. Today's client is mobile, he comes and goes, does not stay in the bank through sentiment or habit, and because the bank accompanies him in all phases of his life as a consumer and as an economic entity. Based on the above considerations the future of German retail banking can be drawn. This modernised sector is expected to be mainly digital, online, mobile, simple & fast but also with individual service, focus on the needs and experience of its client.

Threats of digital revolution

The new digital reality brings what is good and bad to the table. As mentioned above, there are many opportunities for banks in the digital era. But to complete the SWOT analysis also threats must be identified. The aim of the lecture doesn't include a thorough analysis of the negative aspects of digitalisation therefore this part of the chapter will be rather synthetic.

We may expect that digital transformation will generate consequences for banks but also to their clients. New digital solutions deliver new special challenges in regard to the critical processes of the bank's operation³:

- responsibility,
- scale of outsourcing of critical business processes in relation to operational risk,
- security of data and information,
- continuity of operation,
- risk monitoring,

¹ P. Druszcz, *Digitalizacja produktów bankowych jako cel strategiczny uczestników polskiego sektora bankowego, Rach prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny, Rok LXXIX, Zeszyt 1, Wydział Prawa i Administracji UAM, Poznań 2017, p. 237.*

² P. Koch, M. Flötotto, U. Weigl, G. Schröck, *The road Ahead Perspectives on German banking, German Banking Practice March 2016, McKinsey & Company, pp. 51-52.*

³ A. Sieradz, G. Kuliszewski, *Bank w chmurach, in: A. Kawiński, A. Sieradz (ed.), Wyzwania informatyki bankowej 2016, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2016, pp. 43-44.*

- personal data protection,
- acceptable place of processing even outside the country.

Furthermore, there is a number of new risks and fraud possibilities related to operating in the Internet and new technologies, and these are:

- viruses, trojans, spyware, worms,
- illegal acquisition of data,
- phishing,
- rootkits,
- browser hijacking,
- ransomware (rogueware or scareware),
- account takeovers,
- keyloggers etc.

For banks security and fraud protection will never be optional. Digital banking can only function if consumers are convinced of the security of their data and payments. Materialisation of one of the above-mentioned risks may indeed result in losses of a single bank, but also depending on the situation can even breach stability of the whole system. The security of individual institutions is still crucial for the stability of the entire system, which in new conditions seems to be an additional challenge for network authority's safety¹.

Summary

Digitalisation is our present reality. It is mentioned as one of the main forces shaping transformations in today's society, in organisations, enterprises as well as in the economic sphere. The strength of these changes has a very large potential. We can expect consequences for individual professions, where some will disappear, but new ones may show, as well as for production related to further automation and robotisation. The force of digitalisation may even be result in changes in the current structure of leaders of individual markets, major players and even the economic position of countries.

Digitalisation also takes place in the banking sector. Banks will become more and more digital. This process is in a sense caused by changes in the habits of customers who are friends with technology and require contact with technology to have a positive experience with a service. Thus, the changing habits of consumer demand new ways to use financial services. Today's traditional branch-based banking becomes unattractive in the context of low cost, immediate, anytime-anywhere banking with convenience and transparency.

The aim of the article is to characterise the importance of the digital transformation in regard to the retail banking business. Referring to the aim, the following general conclusions have been formulated regarding the expected changes on the banking market:

- traditional financial institutions will have to give away some of the market share to fintech's,
- changes among the leaders and tycoons can be expected, also changes in the structure of the market and even disappearance of some banks from the market,
- emerging competition of fintech's, but also multifaceted cooperation of fintech's with banks.

High entry costs are associated with digitalisation, and these are costs of development of software and costs of technical infrastructure. On the other hand, the launch of new solutions is offset by further near-zero marginal costs.

The expected and anticipated activities of banks related to digitalisation can be divided into internal, related to management within the organisation:

- back-office automation,
- using platforms for human resources management and employee training,
- system integration that provides advanced analytical tools to optimize tasks and processes.

---

¹ P. Komorowski, *The life cycle of a crisis - a model of the course of an economic collapse*, in: *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, Zeszyt: 325, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice 2017, pp. 95-109, P. Komorowski, *Financial dimension of economic security of the state in conditions of globalization as a prerequisite for economic growth*, in: *Economic Growth in Conditions of Globalization: competitiveness, innovation, sustainability*, National Institute for Economic Research, Chisinau 2017, pp. 8-16, R. Perciun, *The management of financial stability in national strategies*, in: *Economy and Sociology, No 1-2/2017, Complexul Editorial "INCE"*, Chisinau 2017, pp. 23-32,

Today, in business the processes become organised differently, as it is possible to monitor processes in global corporations in real time. The challenges concerning changes in the internal management are supplemented with activities aimed externally, at reaching the client:

- introducing new digital products and services, flexible, tailored to the individual needs of each client,
- redesigning sales and service processes,
- focus on omnichannels, not transactions, products or branches,
- modernisation and development of transaction systems.

In the case of retail banks, digitalisation is a big challenge. It is important to consider whether this traditional approach to banking business can be preserved in the era of changes related to digitalisation. Furthermore, will the future of retail banks be driven by evolution, i.e. acting on the principle of small steps in modernisation the business model, or a revolution, i.e. technological leap and implementation of the idea of a modern and smart retail bank?

Sources

1. Apostoae C. M., *Green Banking: A Shared Responsibility between Financial Regulators and Banking Institutions*, in: *SEA - Practical Application of Science*, VI(18), Romanian Foundation for Business Intelligence, 2018,
2. Dapp T.F., *Die digitale (R)evolution im Finanzsektor, Banking mit Human Touch*, Deutsche Bank Research. Aktueller Kommentar, 2014a, , www.dbresearch.de [access: 14.04.2017].
3. Druszcz P., *Digitalizacja produktów bankowych jako cel strategiczny uczestników polskiego sektora bankowego*, *Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny*, Rok LXXIX, Zeszyt 1, Wydział Prawa i Administracji UAM, Poznań 2017,
4. Koch P., Flötotto M., Weigl U., Schröck G., *The road Ahead Perspectives on German banking*, German Banking Practice March 2016, McKinsey & Company,
5. Komorowski P., *Financial dimension of economic security of the state in conditions of globalization as a prerequisite for economic growth*, in: *Economic Growth in Conditions of Globalization: competitiveness, innovation, sustainability*, National Institute for Economic Research, Chisinau 2017,
6. Komorowski P., *The life cycle of a crisis - a model of the course of an economic collapse*, in: *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, Zeszyt: 325, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice 2017,
7. Perciun R., *The management of financial stability in national strategies*, in: *Economy and Sociology*, No 1-2/2017, Complexul Editorial "INCE", Chisinau 2017,
8. Pyka A., Sieradz A., *Bank detaliczny ery „Digital”*, in: A. Kawiński, A. Sieradz (ed.), *Wyzwania informatyki bankowej*, , EKF, Gdańsk 2015,
9. Sieradz A., Kuliszewski G., *Bank w chmurach*, in: A. Kawiński, A. Sieradz (ed.), *Wyzwania informatyki bankowej 2016*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2016

COORDONATE PRACTICE PRIVIND DIMENSIONAREA NECESARULUI DE CREDITE PE TERMEN SCURT

*Mariana Rodica ȚÎRLEA¹, doctor, conferențiar universitar,
Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București, România*

Obiectivul fundamental al oricărei întreprinderi este obținerea de profit. În acest context, în vederea maximizării valorii de piață, întreprinderile vor recurge la întocmirea structurii optime a capitalului lor, sens în care vor proceda la stabilirea proporției capitalului în capital propriu și capital împrumutat. Uneori, pentru atingerea unei structuri optime a capitalurilor, întreprinderile apelează la împrumuturi de natura creditelor bancare. Utilizarea creditelor bancare în anumite proporții ar trebui să conducă la maximizarea prețului pe piața acțiunilor firmei respective. Spunem că ar trebui să conducă la maximizare pe considerentul că împrumutul bancar este funcție de utilizarea acestuia. Un management bun, realizat de profesioniști cu expertiză și experiență, poate asigura acest lucru, poate asigura proporții optime care să asigure costul mediu ponderat al capitalului sau costul compozit al capitalului. Finanțarea capitalurilor este o preocupare permanentă a întreprinderilor indiferent dacă acestea sunt întreprinderi nou înființate sau întreprinderi active, care desfășoară activitate.

***Cuvinte-cheie:** credit bancar, contract, contract de credit, costul mediu ponderat al capitalului, costul compozit, documentație, dimensionarea creditului, necesar de active circulante.*

PRACTICAL COORDINATES ON THE SIZE OF THE NEED FOR SHORT-TERM LOANS

The fundamental objective of any enterprise is to make a profit. In this context, in order to maximize the market value, the companies will proceed to the elaboration of the optimal structure of their capital, meaning that they will proceed to establish the proportion of the capital in equity and borrowed capital. Sometimes, in order to reach an optimal capital structure, companies resort to loans like the bank loans. The use of bank loans in certain proportions should lead to maximizing the market price of the shares of the respective company. We say that it should lead to maximization on the assumption that the bank loan depends on its use. A good manager made by professionals with expertise and experience can ensure this fact, can ensure optimal proportions that will ensure the weighted average cost of capital or the composite cost of capital. Capital financing represents a permanent concern of enterprises, whether they are newly-formed or active enterprises, which operate.

***Keywords:** bank credit, contract, credit agreement, weighted average cost of capital, composite cost, documentation, sizing of the loan, necessity of current assets.*

JELClassification: E 50, E 51, E 59.

I. Aspecte generale privind dimensionarea finanțării întreprinderii prin creditare bancară

Finanțarea prin creditare bancară este o problemă sensibilă, care necesită o dimensionare corectă a necesarului de credite.

Pentru întreprinderile nou înființate, cât și pentru cele cu un volum mic de activitate, problema creditării bancare este foarte delicată din următoarele considerente: resurse de finanțare insuficiente, posibilități mici de garantare a creditelor bancare, posibilități de restituire a creditelor bancare care conduc la riscuri de natură financiară foarte ridicate pentru acționarii întreprinderii, autofinanțarea de multe ori nu răspunde acoperitor la un aport de capital propriu, iar lipsa indicatorilor financiari nu permite efectuarea de analize financiare. De cele mai multe ori, soluția parțială o constituie resursele de finanțare atrase pe calea autofinanțării, obținute de la acționarii întreprinderii, completată cu atragerea de surse împrumutate de natura creditelor bancare, obținute fie pe persoană juridică întreprinderea, fie pe persoană fizică acționar, care ulterior împrumută întreprinderea.

Pentru întreprinderile active se iau în calcul indicatorii realizați în ultimii 3-5 ani, realizările pe anul în curs, cât și proiecțiile financiare efectuate în bugetul de venituri și cheltuieli.

În dimensionarea volumului de credite sunt relevanți indicatorii economico-financiari, care stau la baza analizelor financiare și care „vor servi la elaborarea unui diagnostic de rentabilitate, de risc și de valoare”².

¹© Mariana Rodica ȚÎRLEA, rodicatrilea10@yahoo.ro

² Stancu, I. - Finanțe, Editura Economică, București, 2002, p. 779

Sistemul indicatorilor prezintă importanță pentru guvernarea, managementul întreprinderii, clienții și furnizorii întreprinderii, instituțiile publice și pentru bănci în situațiile în care întreprinderile apelează la credite bancare. Sursa datelor și a informațiilor pentru calculul rentabilității financiare și aspectele de natură financiară ale întreprinderii o reprezintă bilanțul contabil, contul de profit și pierdere, date informative despre întreprindere.

Plasamentele de capital efectuate într-o perioadă mai mică de un an definesc activele circulante. Specificul activelor circulante se concretizează în faptul că pot fi ușor transformate în disponibilități bănești care permit întreprinderilor efectuarea de plăți către:

- furnizori;
- furnizorii de imobilizări;
- obligații către bugetul unic consolidat al statului, respectiv:
  - obligații către bugetul de stat;
  - obligații către bugetul asigurărilor sociale;
  - obligații către bugetele locale.
- creditori diverși;
- acționari;
- noi plasamente în stocuri materiale;
- noi plasamente în active imobilizate.

Activele circulante în funcție de natura lor se clasifică în:

1. valori de exploatare;
2. disponibilități bănești;
3. valori realizabile.

1. Valorile de exploatare sunt rezultatul activității de exploatare, care conțin:

- stocurile de materiale;
- stocurile de materiale consumabile;
- stocurile de materiale auxiliare;
- stocuri de combustibili;
- stocuri de materiale de natura obiectelor de inventar;
- stocuri de produse finite;
- stocuri de semifabricate;
- stocuri de produse reziduale;
- stocurile de producție în curs de fabricație.

2. Disponibilitățile bănești sunt concretizate în:

- lichidități din contul casa;
- soldurile conturilor deschise la bancă;
- alte valori.

3. Valorile realizabile reprezintă activele circulante lichidități în termen scurt, în care se includ:

- creanțele rezultate din creditul comercial;
- portofoliul de titluri de valoare achiziționate pentru bursă.

Într-o manieră separată, bilanțul contabil se reorganizează pentru a se obține bilanțul financiar al întreprinderii, care reflectă activele pe termen scurt și exigibilitatea pasivelor pe termen scurt. Bilanțul financiar reflectă: trezoreria netă, necesarul de fond de rulment, fondul de rulment net și global care asigură posibilitatea stabilirii diagnosticului financiar al întreprinderii.

„În practică, bilanțul patrimonial răspunde cerințelor de ordin juridic, contabil și fiscal, fără a răspunde obiectivelor financiare prezente și viitoare. Într-o formă simplificată, bilanțul patrimonial se prezintă în tabelul 2.

Tabelul 2. Bilanțul patrimonial

ACTIVE (Drepturi patrimoniale)	PASIVE (Surse de proveniență)
1. Imobilizări	1. Capitaluri proprii
2. Stocuri	2. Provizioane pentru riscuri și cheltuieli
3. Creanțe	3. Datorii
4. Disponibilități bănești	4. Conturi de regularizare și asimilate
5. Conturi de regularizare și asimilate	
6. Prime de rambursare a obligațiunilor	
TOTAL ACTIVE	TOTAL PASIVE

Ceea ce determină considerentele de constituire a bilanțului patrimonial, sunt aspecte legate de gradul de lichiditate, respectiv de exigibilitate¹.

O exprimare sintetică ne conduce la următoarea relație:

Drepturi patrimoniale = Surse de proveniență

Construirea bilanțului financiar are la bază bilanțul patrimonial, respectiv drepturile aferente părții de activ a bilanțului și obligațiile care reflectă partea de pasiv a bilanțului exprimate valoric. Observăm faptul că bilanțul financiar ne oferă la active imaginea lichidității și a solvabilității drepturilor patrimoniale și la partea de pasiv datoriile, obligațiile către terțe persoane.

Bilanțul financiar reflectă la active indicatorii proprii ai solvabilității, lichidității patrimoniale raportat la drepturile patrimoniale și la pasiv concretizate în capacitatea întreprinderii cu privire la acoperirea datoriilor către terțe persoane.

Informațiile contabile furnizate de către conturile contabile sintetice și analitice servesc analizei economico-financiare drept materie primă de prim rang în elaborarea unor diagnostic puternic, bazate pe realitatea economico-financiară surprinsă cu acuratețe de conturile contabile în cauză².

Întrucât elementele patrimoniale ce compun activul unei întreprinderi nu pot înregistra decât modificări de natura creșterii sau descreșterii, contul contabil devine un puternic instrument de comensurare a acestor modificări. Pentru ca informația furnizată de către conturile contabile să fie fructificată la adevărata ei valoare, este necesară instituirea unei legături indisolubile între informațiile generate de conturi și analiza economico-financiară.

În analiza eficienței globale a unei întreprinderi este deosebit de importantă cantitatea și calitatea informațiilor de natură financiar-contabilă existentă la un moment dat în sistemul întreprinderii economice, atât la nivel sintetic, cât și la nivel analitic³.

Modelarea matematică posibilă de efectuat în condițiile tehnologiei informației actuale deschide porțile implementării funcțiilor de producție (economice) la nivelul oricărei întreprinderi, indiferent de dimensiunea ei.

Este evident faptul că pentru a obține o rentabilitate superioară la nivelul întregii activități economice, o întreprindere trebuie să-și maximizeze funcția economică a profitului și să-și minimizeze funcția economică a costurilor⁴.

II. Relevanța determinării necesarului de fond de rulment al întreprinderii

Relevanța determinării fondului de rulment și al necesarului de fond de rulment se constituie în informații decizionale cu privire la finanțarea activelor circulante.

Informația, de obicei, este un caz particular al reflectării ca formă de interconexiune dintre două procese materiale, astfel încât proprietățile unuia (procesul emitent) se reproduc în al doilea (procesul destinatar)⁵.

„Informația poate fi considerată un bun de consum de masă, fiind folosită de o mulțime de utilizatori: întreprinderi mici și mijlocii, societăți cotate la bursă, investitori, stat etc.⁶.

De o mare relevanță și importanță este calitatea informației, caracterizează printr-un număr de atribut⁷:

- Viteză – stabilește timpul necesar unei informații pentru a parcurge drumul de la emitent la receptor;
- Frecvență – reprezintă numărul de informații de același tip într-o unitate de timp, determinând ritmicitatea informațiilor;
- Accesibilitate – depinde de mijloacele de comunicație, gradul de pregătire a personalului;

¹ Țirlea, M.,R., (2012), Evaluarea întreprinderii, Ed. Risoprint, pg. 40

² Creană, C., *Rentabilitatea întreprinderilor mici și mijlocii*, Editura Economică, București, 2000, p. 28.

³ Idem, p. 29.

⁴ Idem, p. 29.

⁵ Căinap, I., Bătrâncea I., *Analiza economică și financiară a firmelor industriale*, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj – Napoca, 1993, p. 133.

⁶ Negescu, M.,D., *Caracteristicile informației financiare în contextul evoluțiilor contemporane*, Revista Contabilitate și informatică de gestiune, nr. 9/2004, Editura ASE, București, pg. 147

⁷ Idem, p.147,148.

- modalitățile de stocare etc.;
- Actualitate – reprezintă capacitatea informației de a prezenta evenimente recente;
- Inteligibilitate presupune proprietatea unei informații de a fi percepută de către utilizatori;
- Fiabilitate – reprezintă capacitatea informației de a asigura o imagine reală și sigură a unui eveniment pe obiect;
- Pertinență – presupune calitatea informației de a oferi răspunsuri într-o situație dată;
- Vârsta – se exprimă prin durata din momentul colectării informațiilor până în momentul transunerii în acțiune a deciziilor luate pe baza acestora.

Informația economică, specifică activităților economice, poate fi definită ca o comunicare, știre sau mesaj, care conține elemente noi de cunoaștere a unor stări, situații, condiții de manifestare a anumitor fenomene sau procese economice¹.

Fondul de rulment reflectă capitalul permanent pentru finanțarea activelor circulante.

Practic, fondul de rulment reprezintă surplusul de capital permanent, raportat la activele imobilizate sau surplusul activelor circulante de lichidități pe termen mai mic de 1 an, raportat la datoriile a căror termen de plată este mai mic de 1 an.

Dacă sursele permanente reflectate în bilanțul financiar depășesc nevoile permanente, atunci întreprinderea deține fond de rulment care permite reînnoirea activelor circulante. Din această perspectivă întreprinderea are capacitate de întâmpinare a nevoilor de finanțare în situații de surse de finanțare insuficiente. Ca optim al fondului de rulment este indicat ca acesta să reprezinte o treime din cifra de afaceri.

Literatura de specialitate, cât și practica în domeniu face vorbire de următoarele tipuri de fond de rulment:

1. Fond de rulment total;
2. Fond de rulment propriu;
3. Necesarul de fond de rulment;
4. Trezoreria netă.

1. **Fond de rulment total**, ca și modalitate de calcul, poate fi calculat în două variante, astfel:

Varianta A

Fondul de rulment total (FRT) ca diferență între capitalul permanent și activele imobilizate:

$$FRT = CP - AI$$

În care:

FRT = Fondul de rulment total;

CP = Capital propriu;

AI = Active imobilizate.

Capitalul permanent reprezintă suma următoarelor elemente:

- capitalurilor proprii;
- provizioane pentru riscuri;
- provizioane pentru cheltuieli;
- datorii pe termen lung.

Varianta B

Fondul de rulment obținut ca diferență între activele circulante și datoriile totale pe termen scurt:

$$FRT = AC - Dts$$

În care:

FR = Fondul de rulment;

AC = active circulante;

Dts = datorii pe termen scurt.

2. Fondul de rulment propriu

Fondul de rulment propriu (FRP) reprezintă aportul propriu la finanțarea activelor circulante care se calculează ca diferență între capitalurile proprii și activele imobilizate ale întreprinderii preluate din bilanțul financiar.

¹Baciu, A., *Bazele contabilității*, Asociația Academică Avram Iancu, Cluj-Napoca, 1993, pg.2.

FRP = Capitaluri proprii – active imobilizate

Diferența obținută poate să fie negativă sau pozitivă.

a). Dacă fondul de rulment propriu înregistrează o valoare negativă, acesta reprezintă fondul de rulment împrumutat.

b). Dacă fondul de rulment propriu înregistrează o valoare pozitivă, acesta reprezintă faptul că întreprinderea este solvabilă și are capacitate de finanțare a activelor circulante.

Raportat la structura capitalurilor permanente, Fondul de rulment propriu indică și gradul de autonomie al întreprinderii respective.

FRP = Active circulante – Datorii pe termen scurt

3. Necesarul de fond de rulment

Necesarul de fond de rulment (NFR) este un indicator al carui marime este direct proporțională cu cifra de afaceri și poate fi prognozat în funcție de creșterea vânzărilor. Pentru determinarea NFR în cazul previzionării creșterii cifrei de afaceri se ține seama de creșterea obiectivă a stocurilor, debitorilor, precum și a datoriilor către furnizori.

Necesarul de fond de rulment se calculează după relația:

$$NFR = [stocuri + creanțe (exclusiv cele financiare) + active de regularizare] - [datorii pe termen scurt + pasive de regularizare]$$

Necesarul de fond de rulment reprezintă partea din activele circulante (stocuri și creanțe) neacoperită de pasive curente (obligații pe termen scurt).

Valoarea înregistrată de aceasta are următoarea semnificație:

- dacă necesarul de fond de rulment este mai mare ca zero, aceasta semnifică un surplus de nevoi temporare în raport cu sursele temporare posibil de mobilizat;

- dacă necesarul de fond de rulment este mai mic decât zero, aceasta semnifică un surplus de surse temporare în raport cu nevoile corespunzătoare de capitaluri circulante; această situație poate fi apreciată ca pozitivă dacă este rezultatul accelerării activelor circulante și al angajării de datorii cu scadențe mai largi.

Mărimea fondului de rulment este influențată de mai mulți factori, și anume:

- natura și volumul activității,
- modul de gestionare a stocurilor;
- modul de gestionare a creanțelor,
- prețurile practicate,
- viteza de rotație a creditorilor.

4. Trezoreria netă

Trezoreria netă (TN) este expresia cea mai concludentă a desfășurării unei activități eficiente. La nivelul unei întreprinderi, este imaginea disponibilităților monetare și a plasamentelor pe termen scurt, apărute din evoluția curentă a încasărilor și plăților, respectiv a plasării excedentului monetar.

Poate fi calculată în două variante:

- ca diferență între disponibilitățile bănești și împrumuturile pe termen scurt:

$$TN = Disponibilitati - Imprumuturi pe termen scurt$$

- ca diferență între fondul de rulment și necesarul de fond de rulment:

$$TN = Fondul de rulment - Necesarul de fond de rulment$$

Trezoreria netă pozitivă este rezultatul echilibrului financiar al întreprinderii, concretizat în:

- disponibilități bănești în casă;
- disponibilități bănești în conturi bancare.

Uneori, trezoreria pozitivă pe termen lung nu reflectă situații favorabile pentru întreprindere, ca urmare a faptului că disponibilitățile bănești demonstrează prezintă o insuficientă utilizare a acestora.

Trezoreria netă negativă prezintă un dezechilibru financiar în activitatea întreprinderii.

Nu întotdeauna o trezorerie pozitivă este și semnul unei situații favorabile, deoarece pe termen lung abundența disponibilităților ar putea semnifica și o insuficiență a utilizării lor.

O trezorerie negativă poate fi favorabilă întreprinderii doar în situația în care costul finanțării pe termen scurt este inferior randamentului obținut în activitatea de exploatare, iar perioada de finanțare este bine determinată astfel încât întreprinderea să nu stea la mana finanțatorului.

III. Aplicație practică la creditarea stocurilor temporare

La întreprinderea Q Academica S.A. se pune problema creditării stocurilor temporare când se cunosc următoarele date previzionate:

I. Privitor la mijloacele circulante:

1. Necesarul de mijloace circulante, potrivit bugetului de venituri și cheltuieli pentru trimestru III și trimestrul IV al anului 2019, se prezintă după cum urmează:

Tabelul 1. Proiecția necesarului de mijloace circulante pentru trimestru III și trimestrul IV al anului 2019 la întreprinderea Q Academica S.A., Lei

Nr. Crt.	Denumirea indicatorilor	Trimestrul III	Trimestrul IV	Diferențe Trim.IV-Trim.III
1.	Materii prime	440.600	462.600	188.400
2.	Materiale consumabile	4.400	4.600	200
3.	Obiecte de inventar	80.000	82.000	2.000
4.	Combustibili	1.600	18.800	17.200
5.	Materiale pentru ambalat	80.000	82.000	2.000
6.	Piese de schimb	17.600	17.800	200
	TOTAL			210.000
7.	Producția neterminată, din care:			
	➤ cheltuieli aferente producției cu ciclu lung de fabricație;	402.500	475.000	72.500
	➤ cheltuieli aferente activității de cercetare științifică și de dezvoltare tehnologică.	280.500	350.000	69.500
		120.000	125.000	5.000
8.	Produse finite, din care:	200.000	235.000	35.000
	➤ Produse finite destinate pentru export	100.000	130.000	30.000
	➤ Produse finite cu ciclul lung de fabricație	100.000	105.000	5.000
99.	Diferență preț la produse finite	0	- 2.500	-
	Alte elemente materiale de natura mijloace circulante temporare, din care:			
	➤ Materii prime	5.000	210.000	205.000
	➤ Materiale consumabile	4.000	200.000	196.000
		1.000	10.000	9.000
	Produse reziduale	10.000	15.000	5.000
	Semifabricate	250.500	300.000	45.500
	Diferență de preț la semifabricate	1.000	1.500	500
	Diferențe de preț la materii prime	900	1.000	100
15.	Diferențe de preț la materiale consumabile	1.100	500	-600

Sursa: Q Academica S.A.

II. Privitor la creșterea fondului de mijloace circulante pe seama profitului la nivelul anului 2019

În anul de plan creșterea fondului de mijloace circulante pe seama profitului la nivelul anului 2019 pe trimestre se prezintă după cum urmează:

Tabelul 2. Proiecția repartizării la nivel de trimestre a fondului de mijloace circulante din profit, Lei

Nr. Crt.	Trimestrul I	Trimestrul II	Trimestrul III	Trimestrul IV
1.	14.000	15.000	16.000	17.000
TOTAL:	14.000	15.000	16.000	17.000

Sursa: Q Academica S.A.

Această repartizare a avut loc potrivit previziunilor pentru anul financiar 2019, pentru cele patru trimestre, respectiv: trimestrul I – 14.000 lei, trimestrul II – 15.000 lei, trimestrul III – 16.000 lei, trimestrul IV – 17.000 lei.

III. Privitor la stocurile de materiale temporare reprojectate

Constatăm pe baza instrumentului buget de venituri și cheltuieli faptul că la nivelul trimestrului situația privind stocurile de materiale temporare proiectate devine:

Tabelul 3. Situația stocurilor de materiale temporare, Lei

Nr. Crt.	Denumirea indicatorilor	Perioada de timp(data):	Valoarea
1.	Stocurile de materiale temporare	01.01.2019	115.230
2.	Stocurile de materiale temporare	01.10.2019	5.000
3.	Stocurile de materiale temporare	31.10.2019	5.000
4.	Stocurile de materiale temporare	01.11.2019	5.000
5.	Stocurile de materiale temporare	30.11.2019	7.500
6.	Stocurile de materiale temporare	01.12.2019	7.500
7.	Stocurile de materiale temporare	31.12.2019	210.000

Sursa: Q Academica S.A.

Observăm o fluctuație mare a fondurilor stocurilor temporare la nivel de întreprindere pe parcursul celor patru trimestre ale anului. Astfel că, dacă la începutul anului 2019, respectiv la 01.01.2019, stocurile temporare reprezentau 115.230 lei, pe parcursul anului înregistrează o scădere mare, respectiv la 01.10.2019 se cifrează la 5.000 lei. La finele lunii noiembrie se constată o creștere de 7.500 lei, iar la finele lunii decembrie ajungând la 210.000 lei.

IV. Privitor la resursele atrase stabilite prin bugetul de venituri și cheltuieli

Tabelul 4. Proiecția repartizării la nivel de trimestre a resurselor atrase, Lei

Nr. Crt.	Trimestrul I	Trimestrul II	Trimestrul III	Trimestrul IV
1.	4.000	5.000	6.000	7.000
TOTAL:	4.000	5.000	6.000	7.000

Sursa: Q Academica S.A.

V. Redimensionarea creditului bancar pentru trimestrul patru

Pe baza analizei economico-financiare raportată la perioada previzionată am desprins următoarele aspecte:

- pentru trimestrul IV s-a previzionat un consum de materiale de 462.600 lei;
- pe parcursul trimestrului III au apărut contracte noi, ceea ce a necesitat o redimensionare a materiilor prime;
- inițial cuantumul valoric al materialelor pentru trimestrul IV a fost stabilit la 22.000 lei;
- noul volum al materiilor prime înregistrează o creștere cu 166.400 lei;
- valoarea materiilor prime modificată ajunge în trimestrul IV la 629.000 lei, ceea ce determină o redimensionare a creditelor pentru diferența cauzată de suplimentarea producției prin contractele nou apărute;
- redimensionarea creditelor este absolut necesară, deoarece suma stabilită inițial cifrată la 7.000 lei nu este acoperitoare;
- pentru trimestru IV se impun surse atrase suplimentate;
- necesarul de surse atrase suplimentare (NSAS) = 166.400 lei.

Tabelul 5. Proiecția redimensionării la nivel de trimestre a resurselor atrase, Lei

Nr. Crt.	Trimestrul I	Trimestrul II	Trimestrul III	Trimestrul IV
1.	4.000	5.000	6.000	173.400
TOTAL:	4.000	5.000	6.000	173.400

Sursa: Q Academica S.A.

Analiza financiară reprezintă punctul de plecare pentru planificarea acțiunilor viitoare.

„Analiza diagnostic constituie astfel un procedeu care ajută la conducerea întreprinderii să înțeleagă trecutul, prezentul și, totodată, să determine acțiunile de desfășurat în viitor”¹.

¹ Mereuță C. ș.c. – Analiza diagnostic a societăților comerciale în economia de tranziție, Ed. Tehnică, București, 1994, pg.13

Concluzii

Metoda pe care am aplicat-o este metoda analizei situației economico-financiare raportată la trimestrul III al etapei previziunii economico-financiare la nivelul întreprinderii, sens în care am ajuns la următoarele concluzii:

Stocurile cu caracter temporar sunt concretizate în: se estimează a fi mai mari decât cele prognozate, fapt care a determinat managementul să apeleze la un credit de nevoi temporare.

Pentru dimensionarea corectă a volumului de credite este relevantă informația financiar-contabilă. „O informație care rezultă din tratarea datelor, încât să răspundă nevoilor unui utilizator, într-un context care îi este propriu. Analistii financiari preiau informația brută și o transformă într-un alt tip de informație, care reflectă capacitatea lor de a înțelege, sintetiza și interpreta informația în calitatea ei de materie primă. În mod concret, ei realizează trei tipuri de activități referitoare la informație”¹:

- căutarea de informații private, care nu sunt disponibile publicului;
- analiza, procesarea și interpretarea informațiilor în scopul previziunii (analiza predictivă);
- analiza performanțelor trecute (analiza retrospectivă)².

„În general, analiza financiară utilizează toate sursele de informații care pot clarifica anumite aspecte pentru a putea stabili un diagnostic financiar. Grație caracterului său sistematic, omogen și diversității informațiilor pe care le oferă, contabilitatea apare ca principal furnizor de informații necesare analizei financiare. Însă, cadrul prevăzut de reglementări și de normalizare a înregistrărilor și tratamentelor evenimentelor economice induc un formalism care creează dificultăți în stabilirea unui diagnostic financiar”³.

Practica a dovedit faptul că este foarte importantă utilizarea corectă a creditului bancar pentru destinația pentru care a fost aprobat.

Riscul financiar este legat de utilizarea defectuoasă a creditului bancar și riscul este mai mare cu cât gradul de îndatorare al întreprinderii este mai mare. Riscul financiar este determinat de incapacitatea întreprinderii de a efectua plățile la termenele stabilite privind ratele scadente și accesoriile la creditele bancare contractate stabilite în baza unui contract de împrumut.

Operațiunile de creditare pe termen scurt se confruntă cu următoarele tipuri de riscuri:

- riscul de lichiditate;
- riscul de rentabilitate;
- riscul de blocare.

Riscul lipsei de lichiditate conduce la falimentul întreprinderii.

Riscul lipsei de rentabilitate este situația în care întreprinderile nu reușesc să-și achite accesoriile la creditele bancare de natura dobânzilor și a comisanelor bancare decât prin refinanțare, respectiv prin suplimentarea creditelor bancare inițiale. Noul credit bancar va determina ca ratele la noul credit cât și accesoriile recalculat să devină o formulă mai greu accesibilă și de suportat pentru întreprindere.

Pentru a evalua acest risc se verifică dacă:

- veniturile cresc mai rapid decât cheltuielile;
- îndatorarea rămâne suportabilă atât ca mărime, cât și ca rată;
- excedentul de trezorerie al exploatării este superior impozitului, cheltuielilor financiare și rambursării majorității împrumuturilor.

Riscul de blocare corespunde situației în care întreprinderea nu detine capacitate de plată a ratelor și accesoriilor aferente creditelor bancare la termenele stabilite. Este ocazia cu care procedura creditării încetează temporar.

Este situația în care diagnosticul financiar va ține seama doar de mărimea fondului de rulment și credibilitatea financiară a managerilor aspectate de nevoile de finanțare viitoare previzionate în bugetul de venituri și cheltuieli.

Resursele permanente pozitive finanțează în întregime necesarul de fond de rulment. Astfel va rezulta o trezorerie netă pozitivă.

În situația în care necesarul de fond de rulment este finanțat parțial prin resurse permanente diferența poate fi acoperită prin credite de trezorerie.

Rolul creditului de trezorerie constă în posibilitatea finanțării:

¹Feleagă, L., (Malciu), Feleagă, N., (2005), - Contabilitate financiară, o abordare europeană și internațională, vol. I, Editura Infomega, București, pg. 60

³Cohen, E., (1997), *Analyse financière*, 4e édition, Economica, Paris, pg. 105

- necesarul de fond de rulment;
- de activele fixe;
- disponibilități.

Situația finanțării integrale a NFR din credite de trezorerie este critică, dacă nu are caracter ocazional și impune reconsiderarea structurii financiare.

În situația în care resursele din exploatare se adaugă la resursele permanente ale întreprinderii acestea vor genera un excedent de lichidități.

Cu privire la activele fixe acestea sunt acoperite doar parțial din fondul de rulment.

Bibliografia

1. Baciu, A., *Bazele contabilității*, Asociația Academică Avram Iancu, Cluj-Napoca, 1993, p.2.
2. Căinap, I., Bătrâncea I., *Analiza economică și financiară a firmelor industriale*, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1993, p. 133.
3. Cohen, E., (1997), *Analyse financière*, 4e édition, Economica, Paris, pg. 105
4. Feleagă, L., (Malciu), Feleagă, N., (2005), *Contabilitate financiară, o abordare europeană și internațională*, vol. I, Editura Infomega, București, pg. 60
5. Manolescu, Gh. Petre, I. op. cit., pg. 125
6. Mereuță C. ș.c. *Analiza diagnostic a societăților comerciale în economia de tranziție*, Ed. Tehnică, București, 1994, pg.13
7. Negescu, M.,D., (2004), *Caracteristicile informației financiare în contextul evoluțiilor contemporane*, Revista Contabilitate și informatică de gestiune, nr. 9/2004, Editura ASE, București, p. 147
8. Stancu, I. (2002), *Finanțe*, Editura Economică, București, pg. 779
9. Țîrlea, M.,R., (2012), *Evaluarea întreprinderii*, Ed. Risoprint, pg. 40

**ФОРМИРОВАНИЕ МЕХАНИЗМА ПОВЫШЕНИЯ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ РЕГИОНОВ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ
КАК ФАКТОРА ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ**

*Степан ПОЛОНИК, доктор экономических наук, профессор,
Белорусский государственный университет
Элеонора ХОРОБРЫХ, кандидат экономических наук, доцент,
Белорусский государственный университет
Анна ЛИТВИНЧУК, аспирантка,
Институт экономики НАН Беларуси
litva-1986@yandex.ru
Институт экономики НАН Беларуси*

Глобальные изменения, происходящие в настоящее время в мировой рыночной экономике, характеризуются дальнейшим углублением и расширением межгосударственных связей, самостоятельным выходом на мировые рынки хозяйствующих субъектов. В результате объективных процессов активного включения различных государств, в том числе и Республики Беларусь, в мировые экономические отношения одной из ключевых проблем дальнейшего развития экономики государств стал выбор направлений формирования механизма повышения конкурентоспособности стран на различных уровнях, в том числе и на региональном как фактора экономического роста. Цель исследования – разработка предложений по повышению конкурентоспособности региональной экономики Республики Беларусь. Предмет исследования – механизм повышения конкурентоспособности регионов Беларуси в условиях глобализации. Методы исследования – диалектический подход, системный, метод сравнительного анализа. В статье рассматривается механизм управления конкурентоспособностью регионов Республики Беларусь, как фактор экономического роста в условиях глобализации, отражающий систему организационно-управленческих и экономических отношений, возникающих в процессе использования конкурентных преимуществ, и позволяющий определить приоритетные направления устойчивого развития региона, основанные на управлении его конкурентоспособностью и позволяющие: повысить эффективность использования имеющихся ресурсов; оптимизировать структуру финансирования; обеспечить развитие инфраструктуры и социальной сферы регионов республики.

Ключевые слова: *механизм, конкурентоспособность, регионы, экономический рост, глобализация, фактор, функции, направления.*

The global changes currently taking place in the global market economy are characterized by a further deepening and expansion of interstate relations, independent access to the world market of economic entities. As a result of the objective processes of the active inclusion of various states, including the Republic of Belarus, into world economic relations, one of the key problems of the further development of the state's economies was the choice of directions to form a mechanism for improving the competitiveness of countries at various levels, including regional ones as a factor of economic growth. The purpose of the study – the development of proposals to improve the competitiveness of the regional economy of the Republic of Belarus. The subject of the research is the basis for the development of a mechanism for improving the competitiveness of the regions of Belarus in the context of globalization. Research methods - dialectical approach, systemic, method of comparative analysis. The article considers the mechanism of managing the competitiveness of the regions of the Republic of Belarus as a factor of economic growth in the context of globalization, reflecting the system of organizational, managerial and economic relations arising in the process of using competitive advantages, and allowing to determine the priority directions of sustainable development of the region, based on managing its competitiveness and allowing : improve the efficiency of the use of available resources; optimize the financing structure; to ensure the development of infrastructure and social sphere of the regions of the republic.

Keywords: *mechanism, competitiveness, regions, economic growth, globalization, factor, functions, directions.*

Schimbările globale care au loc în prezent în economia de piață mondială se caracterizează printr-o continuă aprofundare și extindere a relațiilor interstatale, accesul independent pe piața mondială a entităților economice. Ca urmare a proceselor obiective de incluziune activă a diferitelor state, inclusiv Republica Belarus, în relațiile economice mondiale, una dintre problemele esențiale ale dezvoltării în continuare a economiilor statului a fost alegerea direcțiilor de formare a unui mecanism de îmbunătățire a competitivității țărilor la diferite niveluri, inclusiv regional, ca factor de creștere economică. Scopul studiului - elaborarea de propuneri de îmbunătățire a competitivității economiei regionale a Republicii Belarus. Obiectul cercetării este baza pentru dezvoltarea unui mecanism de îmbunătățire a competitivității regiunilor din Belarus în contextul globalizării. Metode de cercetare - abordare dialectică, sistemică, metodă de analiză comparativă. Articolul discută despre mecanismul de gestionare a competitivității Republicii regiuni Belarus ca un factor de creștere economică în contextul globalizării, reflectând un sistem de relații organizatorice, manageriale și economice care apar în timpul utilizării avantajelor competitive și permite să se determine prioritățile dezvoltării durabile a regiunii, bazată pe gestionarea competitivității sale și să permită: îmbunătățirea eficienței utilizării resurselor disponibile; optimizarea structurii de finanțare; pentru a asigura dezvoltarea infrastructurii și sferei sociale a regiunilor republicii.

Cuvinte-cheie: *mecanism, competitivitate, regiuni, creștere economică, globalizare, factor, funcții, direcții.*

Введение. Существенное воздействие на социально-экономическое развитие мировой экономики и национально-государственных экономических систем оказывают процессы глобализации. Вызовы глобализации актуализируют проблему конкурентоспособности национальных экономик. В этих условиях фактором экономического роста в регионах Республики Беларусь становится разработка механизма по повышению их конкурентоспособности.

Основная часть. Необходимость повышения уровня конкурентоспособности национальных экономик поддерживается практически всеми исследователями проблем экономического роста и развития и является центральной задачей государства, в решении которой велика роль регионов. В связи с этим усиливается внимание к проблеме формирования механизма повышения конкурентоспособности страны и ее регионов в условиях глобализации, основная цель которой заключается в следующем: определении основных направлений повышения конкурентоспособности регионов страны. Для достижения поставленной цели предполагается решение следующих задач, определяемых ресурсным потенциалом регионов и обеспечивающим их развитие на перспективу [1]: формирование нормативной базы развития институциональных систем; повышение уровня социального развития региона – создание условий для устойчивого роста благосостояния жизни населения и развития культурно-нравственного потенциала; повышение уровня экономического развития региона – определение воспроизводственного потенциала регионального хозяйства, обеспечивающего устойчивое развитие экономики региона на основе ее высокой конкурентоспособности; повышение уровня экологического развития региона – создание условий для повышения качества жизни населения посредством обеспечения благоприятной окружающей среды и экологической безопасности; повышение уровня инновационного развития региона – создание условий для инновационного развития региона.

Для решения вышеприведенных задач необходимо: проведение административных реформ; разработка системы показателей эффективности поставленных целей; создание условий для конструктивного диалога бизнеса и власти; развитие местного самоуправления.

Основными функциями повышения конкурентоспособности региона являются [1, 2]:

Планирование – выбор приоритетных направлений повышения конкурентоспособности; прогнозирование будущего состояния системы; определение программы действий; доведение программы до объекта управления.

Организация – выявление необходимых ресурсов; определение источников поступления ресурсов; расстановка ответственных лиц и исполнителей; организация управления конкурентоспособностью.

Контроль за ходом производства, сбор информации о выполнении программы; выявление изменений; формирование предложений по устранению изменений.

Оценка – выбор базы сравнения; определение параметров и их весомости; расчет показателей

конкурентоспособности; разработка комплекса мероприятий по повышению конкурентоспособности.

Учет и анализ – текущий учет выполнения плана; формирование отчетности; анализ показателей отчетности, отклонений и результатов оценки; подготовка предложений.

Регулирование – управляющее воздействие с целью устранения изменений; осуществление разработанных мероприятий; корректировка программы действий.

При этом следует отметить, что все приведенные процедуры должны выполняться комплексно, учитывать особенности воздействия следующих факторов (социальных, экономических, экологических, инновационных), а также осуществлять общий подход к реализации механизма управления.

При разработке механизма повышения конкурентоспособности региона следует руководствоваться следующими основными принципами:

– *социальной ориентированности* – повышение уровня и качества жизни населения, полного и эффективного использования возможностей и потребностей человека;

– *устойчивого развития* – сбалансированность экономических, социальных, экологических и инновационных приоритетов;

– *преимущества действующих (разрабатываемых) программных документов*: национальных и региональных целевых программ, локальных отраслевых программ.

Поэтому, обеспечение процесса выбора перспективных направлений развития требует разработки механизма управления конкурентоспособностью региона на краткосрочную, среднесрочную и долгосрочную перспективу.

Разработку механизма повышения конкурентоспособности, по нашему мнению, считаем целесообразным проводить в несколько этапов: установление цели и задач управления конкурентоспособностью региона; определение управляющих и управляемых подсистем, процессов, элементов устойчивого развития региона; разработка механизма управления конкурентоспособностью региона; выявление необходимых условий обеспечения конкурентоспособности; определение требуемых результатов управления и критериев их оценки.

Механизм повышения конкурентоспособности региона должен отвечать следующим требованиям: унификация, гибкость, адаптивность, простота, модифицируемость; отражать основные тенденции развития современных инновационных процессов и научно-технических решений; учитывать динамику влияния основных факторов, которые дают импульс устойчивому развитию системы в целом.

В процессе исследования выявлено, что механизм повышения конкурентоспособности региона предусматривает следующее действия: обеспечение мониторинга и координации – оценка и системный анализ получаемой информации; обеспечение органов управления, предприятий, учреждений и организаций, граждан информацией, полученной при осуществлении мониторинга; выявление факторов, вызывающих экономические и социальные угрозы в настоящее время и в перспективе; ресурсное обеспечение – трудовые ресурсы, инвестиционные ресурсы, природные ресурсы, капитал (технический, финансовый, юридический, человеческий); правовое – интернационализация экстерналий (внешних эффектов), обеспечение равного доступа к ресурсам, обеспечение «правил игры» (службы лицензирования и аккредитации, экспертизы, патентные службы, антимонопольные службы); проведение экспертизы, стандартизации, сертификации; методическое – разработка форм мониторинга, прогнозирования и стратегии развития, проектов, целевых программ и т.д.; мотивационное – льготное стимулирование (налоговое), прямое организационное стимулирование организаций государственного сектора, предоставление на конкурсной основе организациям грантов по приоритетным направлениям их инновационной деятельности; обеспечение доступа компаний к уникальному исследовательскому оборудованию, к услугам по испытанию и сертификации принципиально новой продукции; информационно-аналитическое – популяризация в обществе научной и инновационной деятельности, открытый и оперативный доступ к отчетности (статистической, бухгалтерской, финансовой, проектных и исследовательских институтов) и т.д., для получения желаемого результата процесса экономического развития, обоснованного анализом реального положения экономики региона, конкретными планами и результатами реализации разработанных проектов, отображенных и обоснованных в системных мерах по достижению поставленных целей.

При этом следует отметить, как показали исследования, существует ряд сдерживающих факторов для реализации вышеизложенного: отсутствие национальных стандартов на экологически безопасную органическую продукцию и четкого определения понятия «органическая продукция», приводит к массовой несанкционированной маркировке и дискредитации этой продукции среди потребителей;

отсутствие массового спроса на органическую продукцию и необходимость больших маркетинговых усилий для их продвижения, образовательной и разъяснительной работы с покупателями; зависимость от внешних источников энергии, низкий уровень прямых иностранных инвестиций вследствие увеличения финансовых и временных издержек особенно на производство органической продукции, которые в 1,5 – 2 раза превышают аналогичные затраты на производство обычной продукции; неподготовленность в сельском хозяйстве республики к процессу обоснования сертификации земель. Их сертификация может занять, по мнению специалистов, не менее 4-х лет только в том случае, если правильно велась история полей и прочая документация, а химические показатели почвы соответствовали допустимым уровням.

Однако, несмотря на обозначенные выше проблемы, имеется ряд предпосылок, способствующих формированию механизма управления конкурентоспособностью региона, с учетом применения инновационных технологий и рационального подхода к использованию имеющихся ресурсов: наличие долгосрочных и среднесрочных программных и плановых отраслевых документов; действия по приведению законодательства отрасли в соответствии с законодательством ЕС, а также ряда важных отраслевых законов («О возобновляемых источниках энергии» и др.); активность природоохранных научно-производственных объединений; наличие в нормативной базе возможностей для внедрения комплексных разрешений на основе наилучших доступных технологий и для роста применения экономических и рыночных инструментов; высокий профессиональный уровень государственного управления; система контроля за состоянием окружающей среды и экологической статистики и др.; развитая научно-исследовательская и инновационная инфраструктура

Заключение. В целях реализации в Республике Беларусь положений механизма повышения конкурентоспособности региона предлагаются следующие перспективные направления:

1. Обеспечение вклада региона в конкурентоспособность национальной экономики через:
  - предоставление товарно-денежного и бюджетного равновесия посредством финансовой, налоговой, процентной политики и управления денежной эмиссией;
  - проведение фундаментальных исследований по формированию конкурентных преимуществ управления важнейшими экономическими, социально-экономическими, производственными системами и внедрение их результатов;
  - с помощью средств республиканского бюджета и бюджетов субъектов областей создать региональные финансовые корпорации, подчиненные местным администрациям под жестким контролем общественности и финансовых органов.
2. Создание рыночной инфраструктуры в регионе, которая призвана удовлетворить интересы всех экономических агентов за счет:
  - обеспечения конкурентоспособности региона на внешних и внутренних рынках и в реальных секторе;
  - обеспечения конкурентоспособности региональных финансовых институтов;
  - создания условий для свободной и добросовестной конкуренции на рынке, свободного перемещения товаров на внутреннем и внешних рынках, контроль за соблюдением правил конкуренции.
3. Обеспечение достойного уровня и качества жизни населения характеризуется следующим:
  - повышением конкурентоспособности образовательного сектора (подготовка квалифицированных кадров, развитие высшего образования), модернизацией учебного процесса и внедрением современных образовательных технологий;
  - повышением конкурентоспособности здравоохранения, модернизацией объектов здравоохранения для оказания высокотехнологичной медицинской помощи, спортивно-оздоровительных учреждений;
  - модернизацией объектов коммунальной инфраструктуры;
  - увеличением кадровой конкурентоспособности;
  - обеспечением населения комфортным жильем.
4. Содействие и контроль экологической безопасности заключается в:
  - необходимости обеспечения снижения загрязнения природной среды, вызванного антропогенным воздействием, связанным с эксплуатацией природных ресурсов;
  - рациональном использовании природных ресурсов;
  - поддержании надлежащего состояния качества факторов среды обитания человека (атмосферный воздух, подземные воды, водоемы и т.д.).

5. Обеспечение инвестиционной привлекательности региона включает:

- совершенствование инвестиционного законодательства;
- совершенствование системы управления инвестиционным процессом (создание специализированных структур (агентства развития, др.));
- формирование имиджа Республики Беларусь и в среде потенциальных инвесторов;
- совершенствование планирования и координация инвестиционной деятельности на уровне исполнительной власти;
- оказание государственной поддержки в реализации приоритетных направлений инвестиционных проектов: налоговые льготы, инвестиционный налоговый кредит, субсидии на возмещение части процента по инвестиционным кредитам.

6. Обеспечение и эффективность использования ресурсов (сырьевых, товарных, финансовых, трудовых) за счет:

- повышения показателей производительности труда, фондоотдачи основного капитала, коэффициента оборачиваемости оборотных средств посредством роста интенсивных форм производства;
- стимулирования предпринимательской активности в регионе;
- внедрения новых технологий; роста затрат на приобретение лицензий, прав на патенты;
- обновления технологического оборудования;
- развития системы лизинга оборудования; обеспечения свободного передвижения рабочей силы и соблюдения норм трудового законодательства, регулирования частного найма и порядка оплаты труда;
- поддержания социального равновесия и приемлемого для большинства населения уровня дифференциации и распределения доходов;
- применения функций менеджмента для осуществления работ по стратегическому маркетингу, учету и контролю, мотивации, регулированию;
- активного привлечения ресурсов, инвестиций преимущественно в высокотехнологическую сферу.

7. Поддержание конкурентоспособности приоритетных отраслей предполагает: обеспечение прогрессивных форм организационного развития; разработки, принятие и контроль за законодательством, обеспечивающим правовую основу и защиту интересов предпринимателей; повышение эффективности государственного регулирования и снижение соответствующих издержек; ослабление прямых форм вмешательства и бюрократического контроля за деятельностью предприятий; наличие единой институциональной системы организации и стимулирования творческого труда, государственной защиты интеллектуальной и стимулирования интеллектуальной деятельности; наличие государственной стратегии по использованию ресурсов, которыми обладает страна (в максимальной степени сберегаются невоспроизводимые и невозможные ресурсы и эффективно используются воспроизводимые, что снижает потребность в импорте и позволяет и позволяет валютную выручку от экспорта использовать для стратегического импорта).

8. Ориентация становления экономики преимущественно на инновационный путь развития, которая заключается в: стимулировании региональных компаний по использованию инноваций; создании малых инновационных предприятий; создании эффективной инфраструктуры для поддержки инноваций; совершенствовании и развитии кадрового потенциала инновационной сферы; осуществлении финансирования образования, науки, развития производства и инфраструктуры в необходимых объемах; создании гарантийных фондов и технопарков, инновационно-технологических центров, центров трансфера технологий; внедрении научных разработок в реальный сектор экономики; комплексном реформировании научно-технической сферы; совершенствовании инновационной инфраструктуры.

Список использованных источников

1. Экология и конкурентоспособность экономики регионов / Э.В. Хоробрых, С.С. Полоник, А.А. Литвинчук [и др.] ; Нац. акад. Наук Беларуси, Ин-т экономики. – Минск : Беларуская навука, 2018. – 212 с.
2. Полоник, С.С. Повышение конкурентоспособности региональной экономики с учетом экологической составляющей: вопросы методологии и методики / С.С. Полоник, Э.В. Хоробрых, А.А. Литвинчук // Экономический бюллетень НИЭИ Минэкономики Республики Беларусь. – 2017. – № 10 – С. 50 – 59.

CROWDFUNDINGUL – INSTRUMENT FINANCIAR MODERN

*Claudia ISAC, University of Petroșani,
332006, Romania**

Una dintre cele mai importante tendințe din lumea Internetului din ultimii zece ani a fost procesul de crowdfunding. În lucrare am prezentat mai multe elemente definitorii ale acestei modalități de finanțare a proiectelor care evoluează rapid, o prezentare teoretică a conceptului și o prezentare statistică a numărului de platforme de crowdfunding și a sumelor colectate. În a doua parte a lucrării, am prezentat cele mai importante platforme de finanțare din România și am prezentat câteva concluzii asupra crowdfundingului.

Cuvinte-cheie: crowdfunding, proiecte, platforme de finanțare.

One of the most important trends in the world of the Internet in the past ten years was the process of crowdfunding. In the paper I presented several defining elements of this financing practice of social projects or companies, ranging from a quick evolution over time and a presentation of the theoretical concept to a statistical presentation of the number of crowdfunding platforms and also of the amounts collected worldwide, thanks to them. In the second part of the paper we presented the three major platforms in Romania and some of the projects financed entirely due to their help.

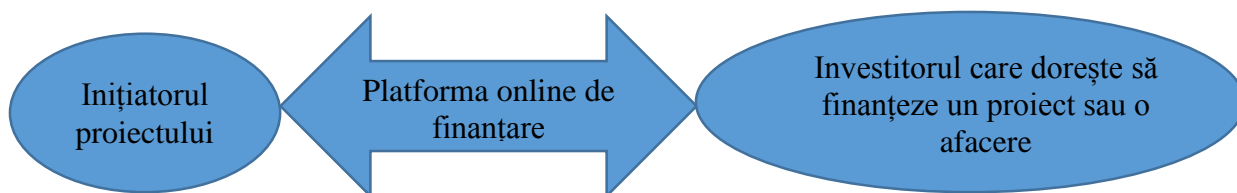
Key words: crowdfunding, projects, crowdfunding platforms.

JEL Classification: G21, M15.

Introducere. Istoria crowdfunding-ului începe încă din secolul XVII-lea și a fost deteminată de dezvoltarea culturală a societății. Astfel, tipărirea cărților era frecvent susținută financiar prin abonamentele viitorilor cititori. Un alt exemplu de finanțare din acea perioadă este a lui Alexander Pope care în 1713 a avut nevoie de susținere financiară pentru traducerea a 15.337 de versuri ale lui Homer și a apelat la 750 de susținători. Un moment istoric cunoscut face legătura cu crowdfunding-ul contemporan și îl are ca protagonist pe Bartholdi care în 1870 a avut ideea realizării unei statui numită „Libertatea Iluminatoare a Lumii.” ca a fost donată americanilor de către poporul Francez iar pentru a colecta suma necesară construirii piedestalului, Pulitzer a cerut donații cât de mici și a reușit să strângă 100.000 de dolari în doar șase luni de la 125.000 de persoane. De-a lungul timpului acest tip de finanțare prin strângerea de sume mici de la mulți participanți s-a menținut sub diferite forme, astfel că, în prezent, finanțarea de tip crowdfunding se dezvoltă într-o formă diferită, cu ajutorul internetului.

“Crowdfunding” este un termen englezesc care se referă la un ansamblu de activități prin care se urmărește implicarea unui grup mare de persoane (eng. “crowd”) în finanțarea unui anumit proiect. Crowdfunding sau multifinanțarea participativă (termen propus de legislația română) este o tehnică prin care se colectează fondurile necesare de la cunoscuți, prieteni sau de la cei care cred în proiectul sau ideea propusă spre finanțare pentru punerea în practică a unei idei de afacere sau a unui proiect (realizarea unui produs, acțiune caritabilă sau cu impact social) [5].

La baza crowdfunding-ului stă ideea de a apela la o comunitate pentru a dezvolta un produs, folosindu-se de resursele online precum forumuri, platforme de socializare etc., prin intermediul cărora se întâlnește oferta cu cererea de capital [4]. Deci, în sens restrâns, crowdfunding reprezintă operația de realizare a unui proiect prin strangerea de fonduri de la un grup de persoane. În sens larg, crowdfunding presupune obținerea resurselor financiare pentru susținerea unui proiect propus de un grup de inițiatori prin mobilizarea resurselor unui număr mare de finanțatori de la care se solicită sume mici de bani [6].

Figura 1. Elementele principale ale crowdfunding-ului

* Claudia ISAC, isacclaudia@gmail.com

Indiferent de definiția din literatura de specialitate, crowdfunding-ul reunește trei elemente principale [10]:

1. susținătorul care dorește să investească o sumă de bani într-un proiect “de suflet”.
2. inițiatorul de proiect care nu deține resursele necesare demarării activității și nu dorește sau nu are posibilitatea să apeleze la creditul bancar sau alte surse de finanțare.
3. platforma online care dă posibilitatea ca ideea creativă a inițiatorului să fie prezentată pentru potențialii investitori și sunt reușiți totodată pentru o colaborare.

În urma cercetării platformelor de finanțare online de tip crowdfunding, se poate face o clasificare a proiectelor pe diverse domenii structurate în trei mari categorii, respectiv proiecte de capital, proiecte creative și proiecte caritabile: *proiecte de capital* sunt lansate de către diverse firme, în special start-upuri, în schimbul emiterii de acțiuni sau obligațiuni [9], care au nevoie de creditare pentru finanțarea proiectelor de lansare de produse, echipamente, servicii etc. [2]; *proiecte creative* care presupun sume colectate mai mici și în schimbul contribuției financiare se oferă recompense nonfinanciare, în general, fiind proiecte culturale, sportive etc.; *proiecte caritabile* ce au o finalitate diferită de celelalte prin faptul că finanțatorii nu așteaptă o recompensare [1].

În funcție de finalitatea procesului de colectare de fonduri, în literatura de specialitate se întâlnesc frecvent două tipuri de campanii de crowdfunding, respective [3]: campanii „Keep-It-All” (KIA), unde antreprenorul păstrează întreaga sumă colectată indiferent de atingerea obiectivului propus în proiect; campanii „All-Or-Nothing”, (AON), în care antreprenorul nu păstrează nimic din sumele colectate dacă proiectul nu are o finalitate corespunzătoare.

Ca orice metodă de finanțare a unei afaceri sau a unei idei, la fel și crowdfunding-ul are avantaje și limite. Cele mai importante avantaje se referă la: *sumele primite nu vor fi restituite*, dar prin fiecare proiect, beneficiarii trebuie să ofere ceva în schimb (publicitate, multumire publică, invitații la inaugurare, testarea și folosința produsului, etc.); *sursă de finanțare cu efort scăzut* ce permite finanțarea unei idei fără a întocmi documente specifice unei finanțări clasice; este un *mod de testare a unei idei*, prin cercetarea de piață online și permite o cuantificare directă a modului în care este apreciat produsul prin relația cu sumele colectate și respectarea perioadei de colectare; *accesarea facilă prin internet* și oferă logistica necesară atât pentru prezentarea proiectului sau ideii cât și pentru colectarea fondurilor; *asigură distribuția și promovarea rapidă a ideii sau proiectului*; reprezintă o *alternativă pentru antreprenorii* care nu au acces la alte surse de finanțare pentru demararea proiectelor.

Chiar dacă avantajele crowdfunding-ului sunt evidente și permit o accesare ușoară, se pot delimita și câteva dezavantaje care, în funcție de specificul proiectului, e necesar să fie analizate [7]: *rețeaua creată în jurul afacerii/ideii/proiectului nu este suficient de verosimilă*, pentru a se colecta suma necesară dezvoltării proiectului; sistemul de crowdfunding *permite finanțarea cu sume mici* și își pierde eficiența dacă sumele necesare sunt mari; antreprenorul *riscă ca produsul să fie copiat* și este lipsit de protecția drepturilor de proprietate intelectuală; *lipsa unui cadru legislativ* bine elaborat care să dea siguranță tuturor părților implicate; *perceperea unor taxe, comisioane sau a unor avantaje financiare/materiale* a celor care administrează platformele de crowdfunding.

În consecință, crowdfunding este o viziune evoluată asupra conceptului de fundraising, impunându-se pe piața finanțărilor și a investițiilor prin crearea unui sistem de recompensare prin intermediul unei rețele sociale gândită ca o alternativă de finanțare, ai căror membri pot investi, susține sau dona pentru anumite proiecte, contribuind, astfel la dezvoltarea economiei reale.

Deoarece crowdfunding reprezintă unul dintre cele mai interesante instrumente de finanțare online, se impune ca și în România crowdfunding-ul să fie reglementat și să se adopte măsuri legislative cu norme și reguli clare prin care se susține dezvoltarea acestuia astfel încât să se asigure protecția investitorilor precum și posibilitatea investitorilor mici de a participa la acest tip de finanțări. În prezent, există un proiect de lege *privind dezvoltarea finanțărilor participative (crowdfunding) prin care se delimitează elementele componente, modul de operaționalizare, subiecții și alte elemente necesare funcționării platformelor de finanțare*.

În România există peste 20 de platforme de finanțare online a proiectelor prin crowdfunding. În ciuda faptului că această formă de finanțare este într-un stadiu incipient, există câteva platforme de crowdfunding bine gestionate care au succes. Analiza a 6 platforme arată că au devenit operaționale 428 de proiecte, dintre care 302 au fost finanțate și 115 nefinanțate având o valoare totală de 4.897.640 lei. Platforma sprijină.ro, deși a fost cel mai târziu lansată, a atras atenția inițiatorilor de proiecte și are cel mai mare număr de proiecte susținute, 154 dintre care 139 au fost finanțate.

Aceasta se explică prin faptul că platforma funcționează pe principiul finanțării flexibile, ceea ce înseamnă că banii colectați de la mulțime vor fi puși la dispoziția inițiatorilor de proiecte chiar dacă nu este atins obiectivul. Din tabel se observă că deși platforma multifinantare.ro a finanțat cele mai puține proiecte (doar 8 din cele 65 inițiate), a reușit să atragă investiții de 3.578.850 lei, în principal, datorită faptului că platforma permite finanțarea proiectelor de capital care au nevoie de investiții mari, iar investitorii nu au curajul încă să finanțeze astfel proiectele în lipsa protecției legale contra înșelătoriilor și fraudelor, chiar dacă sunt idei bune care ar putea avea succes.

Tabelul 1. Situația finanțării proiectelor pe cele 6 mari platforme de crowdfunding din România

Denumire platformă	Crestemidei.ro	Multifinantare.ro	Wearehere.ro	Potsieu.ro	Universitatea Babeș Bolyai	Sprijină.ro
Anul lansării	2012	2012	2013	2013	2015	2015
Total proiecte	102	65	87	10	10	154
Proiecte finanțate	84	8	58	5	8	139
Proiecte nefinanțate	15	55	28	5	2	10
Proiecte active	3	2	1	0	0	5
Suma totală finanțată (RON)	482.151	3.578.850	286.117	51.716	12.631	486.175
Valoarea medie/proiect (RON)	9453,94	55.059,23	7732,89	10.343,2	1578,87	3156,98

Proiectul care a reușit să adune cea mai mare investiție este „High Quality VVoIP - Videotelefonie și telefonie”, lansat pe platforma multifinantare.ro cu o valoare de 3.500.000 de lei. Acesta este un proiect de tip equity, care a vândut acțiuni privind lansarea unor produse de videotelefonie și telefonie mobilă.

Următoarele proiecte care au reușit să găsească finanțare de peste 60.000 de lei sunt la fel de tip equity. Pe platforma sprijină.ro au fost colectate donații în valoare de peste 50.000 de lei pentru proiecte caritabile de sănătate („Miracolul unui Pas – un vis posibil împreună”, „Video-bronhoscop pentru copii”) și sport („Rogojan Emanuel Enduro Dream”).

Tabelul 2. Clasamentul proiectelor cu cele mai mari investiții

Platforma pe care a fost urcat proiectul	Denumirea proiectului	Valoarea finanțării
Multifinantare.ro	High Quality VVoIP - Videotelefonie și telefonie	3.500.000 RON
Sprijina.ro	Lactate Brădet devine Brădet Românesc S.A.	128.614 RON
Sprijina.ro	Salvarea Sportului Românesc Ediția a 2-a	60.000 RON
Multifinantare.	Corpuri de iluminat cu LED-uri	60.000 RON
Sprijina.ro	Miracolul unui Pas - un vis posibil împreună!	58.740 RON
Sprijina.ro	Video-bronhoscop pentru copii	55.591 RON
Crestemidei.ro	CaziNOU	44.225 RON
Sprijina.ro	Rogojan Emanuel Enduro Dream	41.110 RON
Crestemidei.ro	Ultima transhumanță	40.169 RON
Wearehere.ro	Cartography - Implant Pentru Refuz	28.982 RON

Cele mai multe proiecte finanțate sunt din categoria *Comunitate* (50 de proiecte), ceea ce se explică prin caracterul filantropic al finanțărilor, urmează proiectele educative (46 de proiecte), lansate de ONG-uri și urmăresc educația celor defavorizați, 27 de proiecte din categoria *Sport*, proiectele de *Publishing* (26 de proiecte) atrag, de asemenea, finanțări, în condițiile în care acest tip de proiecte oferă recompense susținătorilor.

Chiar dacă acest tip de finanțare este la început de drum, există trei platforme de colectare a căror activitate este destul de intensă, multifinantare.ro, crestemidei.ro și secțiunea specială de crowdfunding de pe pagina Alumni a Universității Babeș Bolyai.

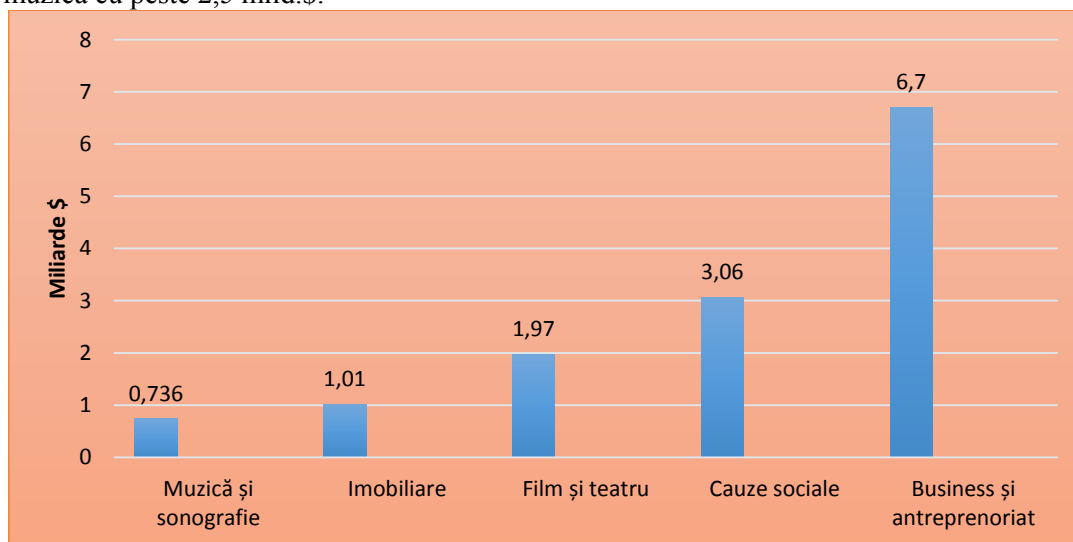
Așa cum se arată pe *multifinantare.ro*, crowdfunding reprezintă o forma evoluată de fundraising (colectare de fonduri) care elimină sistemul clasic de donație și îl înlocuiește cu o metodologie de tip recompens. Inițiatorii proiectelor creează în jurul lor o rețea ai cărei membrii oferă bani în schimbul serviciilor sau produselor generate de proiect [12].

Există și tipuri de proiecte prin care finanțatorii au rol de donator, deoarece nu caută un câștig financiar din această finanțare iar de cele mai multe ori ei au posibilitatea de a participa cu idei la proiectare. În prezent, mobilizarea resurselor unui număr mare de finanțatori de la care se solicită sume mici de bani reprezintă o alternativă interesantă pentru finanțarea IMM-urilor, în mod special a start-upurilor fapt pentru care, în timp, tot mai mulți antreprenori se vor îndrepta spre această formă de finanțare.

Pe *crestemidei.ro*, se arată că oricine are proiecte creative, care generează valoare pentru o comunitate sau reprezintă o soluție inovatoare poate fi evaluat de echipa Crestemidei și înscris pe platform de finanțare [13]. Inițiatorul împreună cu cei care verifică eligibilitatea proiectului stabilește criteriile de prezentare pentru proiect, de ex.: un număr maxim de zile în care se prevede că se vor strânge fondurile necesare, valoarea proiectului etc. Dacă suma stabilită inițial nu a fost atinsă, fondurile sunt redistribuite de donator către alte proiecte active. Promovarea proiectului se face atât prin intermediul platformei de finanțare cât și de către inițiatorul proiectului care are la dispoziție instrumentele necesare pentru a-si promova proiectul online.

Universitatea Babeș-Bolyai este prima universitate din România care folosește o platformă de crowdfunding pentru finanțarea proiectelor sale universitare înlocuind astfel, forma veche de donație sau sponsorizare. Printre cele mai interesante proiecte propuse prin intermediul acestei platforme, se numără: tema de cercetare privind sângele artificial care înainte cu 20 de zile de finalizarea termenului de colectare avea o susținere financiară de 94,54 %; restaurarea frescei de la Auditorium Maximum, în valoare de 10000 lei pentru care susținătorii au primit un weekend gratuit în parcul sportiv Iuliu Hateganu; amenajarea unui complex muzeal *pentru modernizarea muzeelor UBB și deschiderea lor spre comunitate, valoarea proiectului este de 10000 lei iar recompensele se vor concretiza în intrări gratuite la aceste muzee etc.*

Pe plan mondial, dezvoltarea uluitoare a platformelor de tip crowdfunding este demonstrată și de evoluția sumelor colectate prin intermediul lor. Astfel, în timp ce campaniile bazate pe recompense sub formă de acțiuni au primit cele mai semnificative finanțări, în 2017 crowdfunding-ul destinat finanțării ideilor de afaceri a dominat clasamentele, însumând aproape 7 mild. \$ ce reprezintă 41,3% din totalul sumelor încasate prin această formă de finanțare. Cauzele sociale au colectat 3,06 miliarde de dolari, domeniul imobiliar 1,01 mild.\$ și se remarcă o tendință importantă de finanțare a ideilor culturale, respective film, teatru, muzică cu peste 2,5 mild.\$.

Figura 2. Volumul finanțărilor pe categorii de proiecte, 2018

Sursa: Massolution Crowdfunding Industry 2018 Report . [8]

La nivel mondial, platforme de finanțare renumite ca IndieGoGo, Kickstarter, Crowdfunder sau GoFundMe au peste 40% dintre proiectele dezvoltate prin intermediul lor au primit finanțări de peste 100% din valoarea solicitată, în cadrul acestora ponderea cea mai mare revenind proiectelor din domeniul IT.

Concluzii

În concluzie, se impune pe piața finanțării și a investițiilor ca o alternativă de finanțare, ai caror membri pot investi, susține sau dona pentru anumite proiecte, contribuind, astfel la dezvoltarea unei economii competitive. Se remarcă dezvoltarea acestui instrument financiar paralel cu dezvoltarea internetului, respective a instrumentelor moderne de transfer bancar, astfel că în următorii ani amploarea lui va fi una fără precedent.

Bibliografie

1. Belleflamme P., Lambert T., Schwienbacher A., Crowdfunding: Tapping the right crowd, Journal of Business Venturing, volume 29, Issue 5, September 2014, Pages 585-609
2. Belleflamme P., Nessrine O., Peitz m., The economics of crowdfunding platforms, Information Economics and Policy, vol.33, 2015, pp. 11-28
3. Cumming D., Leboeuf G., Schwienbacher A. Crowdfunding models: Keep-It-All vs. All-Or-Nothing, Financial Management, 2019, pp.1-30
4. Howe J., Crowdsourcing, Ed, Curtea Veche Publishing, București, 2015
5. Isac A., Isac C., Soluții informatice și manageriale în societatea informațională, Ed. Universitas, Petroșani, 2015
6. Isac C., eBusiness. Note de curs, Petroșani, 2016
7. Isac C., Crowdfunding—An Alternative For Financing A Business, Annals of the University of Petroșani. Economics, vol.14, pg 133-140
8. *** Massolution Crowdfunding Industry 2017 Report
9. Niță Dorina „Business Incubators - Support Structures for Entrepreneurial Initiatives", "Economic Growth in Conditions of Globalization", the Tenth Edition of International Conference on Theoretical and Applied Economic Practices, vol. I, National Institute for Economic Research, Moldova, Chișinău, 15-16 october 2015, ISBN 978-9975-4185-1-5, pp.184-189
10. <https://www.techsoup.ro/sites/default/files/crowdfunding-pentru-ong-uri-techsoup.pdf> accesat la data de 18.02.2019
11. <http://klugemotivation.com/2016/06/29/cele-7-tipuri-de-crowdfunding/> accesat la data de 20.02.2019
12. www.multifinantare.ro
13. www.crestemidei.ro

OPINIONS REGARDING PERFORMANCE OF THE ROMANIAN BET INDEX IN COMPARISON TO NEIGHBOURING COUNTRIES AND DEVELOPED COUNTRIES

*Imola DRIGĂ¹, PhD, assoc. prof
Petrosani University, Romania*

*Alexandru DOBRE², PhD student,
"Lucian Blaga" University from Sibiu, Romania*

The stock indices represent an important tool for investments of the Bucharest Stock Exchange, but also of the stock exchanges of other states. They are composed of the most liquid and tradable companies, included under different weights. So the risk that is divided into several companies can be an advantage for the investor. The purpose of this article is the current economic reality that pushes us to look for new methods of investing capital. The stock market offers this investment opportunity, which in the long run brings higher returns than other placements such as bank deposits or bonds and risk lower than shares. The main research methods used in this article are observation and comparison. Analyzing the presented data, we conclude that the Romanian indices are in a good position in the international economy, thus the economic growth process of the Romanian companies is a performing one and is aiming towards development.

Key words: indices, stocks, investment.

JEL Classification: G10, G11, G14

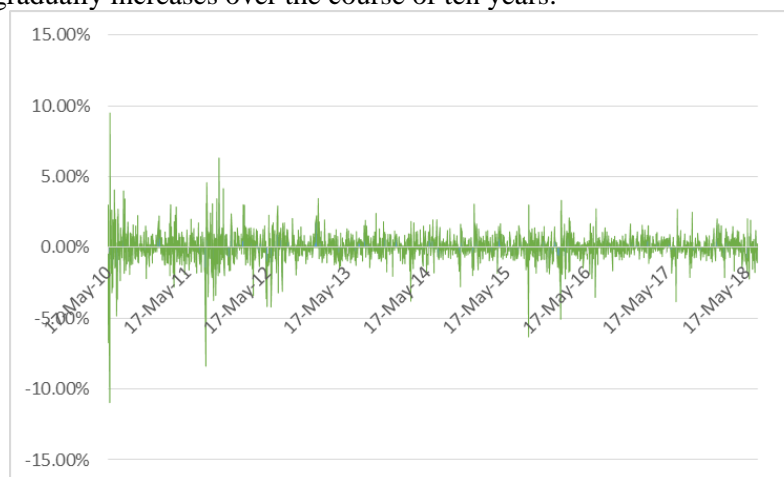
Introduction. Stock exchange indices are a diversification tool that divides investors' risk into the most liquid and tradable domestic companies. Investing in stock indices shows an opportunity for the general public to reach its economic objectives under the influence of low risks. Long periods of investment in stock indices are generally indicated to ensure a favorable return. Therefore, these investments are not recommended to investors with low short-term fluctuation expectations. An adequate period of time for measuring volatility can be defined as the normal time span of an investor rebalancing holdings to be consistent with their risk tolerance and the expected return and risk of their investment alternatives.

Many investors are rebalancing and reassessing high-profile activities, even if the investment horizon is 10-20 years. Investors with short and medium-term investment horizons tend to rebalance and reevaluate more frequently quarterly, monthly or even weekly or daily. For these investors, daily returns are relevant to measuring the volatility of the index.

2. Considerations regarding the BET index

BET (Bucharest exchange trading index)

Over the past ten years, the BET index has shown signs of increasing its stability. In FIG. 1 we can see how volatility gradually increases over the course of ten years.

Fig. 1. Volatility of BET index (2010-2018)

Source: Graph realized by author based on data obtained from www.investing.com

¹ © Imola Drigă, imola.driga@gmail.com

² © Alexandru Cristian Dobre, my_xpress_2005@yahoo.com

This stabilization demonstrates that the economic development of the component companies is positive and that we can expect a satisfactory future of index yield.

The BET index continued to recover after the impact of the 2008 economic crisis. In FIG. 2 we can see his performance for a period of ten years. In the years 2011, 2015 and 2017 it had bigger decreases but always gave signs of recovery, and managed to have a relatively good long-term performance.

Investors still believe in the stock market development in Romania and continue to set their mark by creating long-term investment plans.

If we were to make a comparison of the BET index with the US index of performance DJIA - Dow Jones Industrial Average, we can see in that the US index has a lower volatility than the BET index. The volatility of the DJIA does not exceed 6%, but BET volatility reaches 10%.

Fig. 2. Quotation of BET index (2010-2018)

Source: Graph realized by author based on data obtained from www.investing.com

After studying the evolution of the index in its history, we can state that the trends of the BET index are increasing, so it is recommended to invest in this long-term index. Its efficiency is confirmed by the performance of the component companies. The BET index as well as the other indices in Romania show increases in the European economic standard, at levels similar to those in the UK or Germany, not taking into account the emergence of a new economic crisis.

3. Representative international stock indices

The index that was created by the Bucharest Stock Exchange is called BET and comes from Bucharest Exchange Trading. It is published by Reuters under the name BETI. This is a weighted index that has market capitalization and was designed to reflect the trend of the price collectivity of the 10 highly liquid stocks traded in the first category of the Bucharest Stock Exchange. It is also the most common index on the Romanian market, being designed in 1997 on September 22 to help investors in recognizing stock market movements.¹

On September 19, 1997, the index reached 1,000 points, which is a very important reference date.

The BUX index is the official blue-chip index listed on the Budapest Stock Exchange Ltd. is calculated in real time, based on the real market prices of a basket of shares. The index shows an average change in the price of shares with the highest market value and turnover in the equity section. Thus, this is the most important index number of the exchange trends.

The BUX index is also a negotiable index. Futures and options are available in the Budapest Stock Exchange (BSE) derivatives section.

BUMIX works (similar to BUX) as a total return figure, namely the dividend payment. It is also calculated on the Hungarian market.²

The BELEX15 index is the blue index of the Belgrade Stock Exchange (BELEX). The index is composed of the largest and the most liquid 15 traded shares. The index was originally set in September 2005. The latest calculation methodology was published in August 2012 and is a correction in the sense of adjusting this index to the characteristics of the clues on the developed markets.

¹ <http://www.bvb.ro/FinancialInstruments/Indices/IndicesProfiles.aspx?i=BET>

² <https://www.marketwatch.com>

The Ukrainian stock index (UX) was launched as the first online index in Ukraine. The first value of March 26, 2009 was 500, and the original basket consisted of the 10 most liquid companies.

DAX (Deutscher Aktienindex) is a stock index of the 30 major German companies traded on the Frankfurt Stock Exchange.

The CAC-40, the most widely used market indicator in Paris, reflects the performance of the top 40 listed shares in France, measured by market capitalization and liquidity.

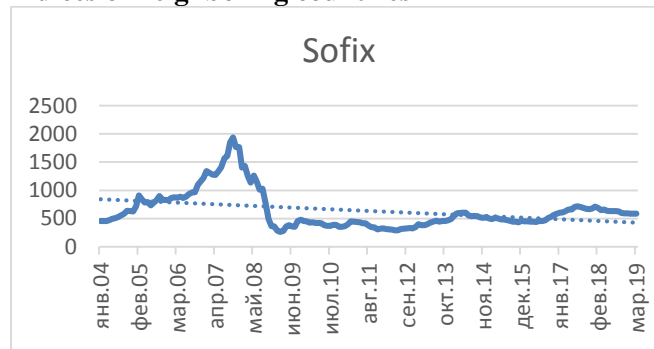
SOFIX - The Bulgarian Stock Exchange index is a weighted index of the Bulgarian capital market, representing the most liquid companies listed on the stock exchange. The market capitalization of each company should not be less than 50 million leva.

The oldest UK index is FT-30 (Financial Times 30). It is also called FT Ordinary Share Index. In its creation, it took into account the course of 30 shares that had intense transactions, and was also calculated as many times as changes occurred during the actions that are in its composition.

FT-SE 100 (Financial Times Stock Exchange 100) is an index that is calculated in real-time during the day. It was created on December 31, 1983, and calculates the top 100 companies listed on the London Stock Exchange. It is considered that this index is the perfect picture of the UK capital market as a whole. It is a support for futures contracts, but also for options traded on the Derivatives Stock Exchange in the capital of London.

For the correlation of investment decisions, account may also be taken of international indices that are a reflection of the world stock market.

4. Representative indices of neighboring countries

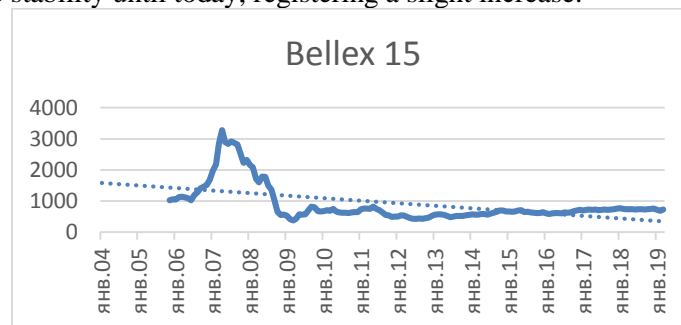

Fig. 3. Bulgaria – SOFIX

Source: Graph realized by author based on data obtained from www.investing.com

2008 was a turning point for indices in the countries neighboring Romania. Our country's neighbors were in the same economic deadlock as ourselves, registering sharp declines in company performance. This has led to unsatisfactory developments in the indices that otherwise reflect the state of the national economy.

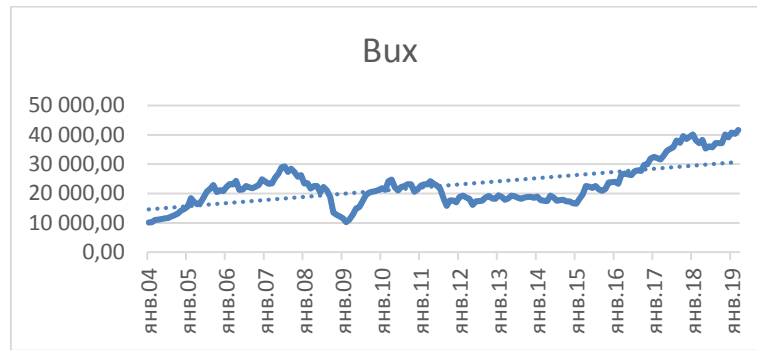
Bulgaria has lasted until 2012 so that the SOFIX index correction is evident in the capital market. The index has had a relative stability until today, registering a slight increase.

Fig. 4. Serbia – BELEX15

Source: Graph realized by author based on data obtained from www.investing.com

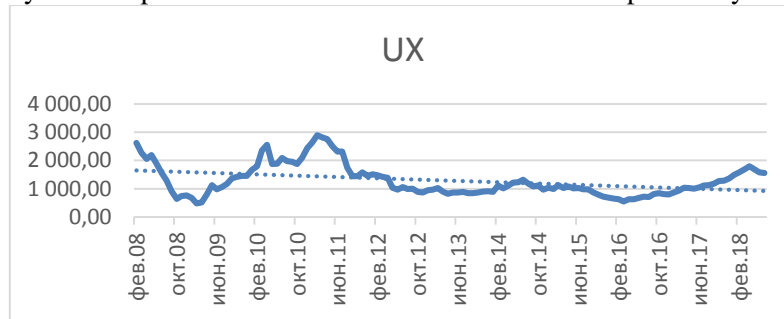
In Fig. no. 4 we see the evolution of the main index in Serbia. Compared to Bulgaria, the Serbian index began to show its correction only in 2014. The effects of the crisis were more pronounced in Serbia than the indices of Bulgaria, Hungary and Romania. Apparently, the economic crisis affected the economies of countries with a more modest economy in a more aggressive way.

Fig. 5. Hungary – BUX

Source: Graph realized by author based on data obtained from www.investing.com

Hungary is the only neighboring country to Romania, whose indexes have been able to go well beyond the economic crisis. The BUX index has achieved 50% better performance than in 2008. Hungary's companies have achieved good performance even though they have had a delayed correction. Hungary's economic growth may be an aspect from which Romania can learn both politically and entrepreneurially.

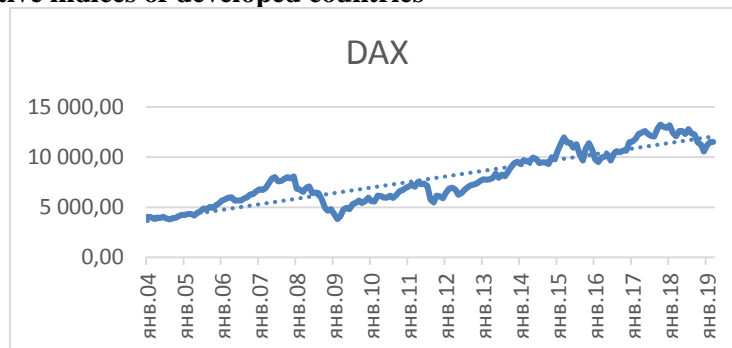
Fig. 6 Ukraine – UX

Source: Graph realized by author based on data obtained from www.investing.com

Ukraine's main index failed to achieve its performance before the economic crisis. Regional instability and managerial decisions have led to a decline in company performance. Decrease in Ukraine's economic performance led to a significant decline in capital market indices. Compared to the other neighbors of Romania, Ukraine reflects the sharpest fall in capital market indices after the economic crisis.

We can say that the clues in Romania are better than our neighbors, with the exception of Hungary, which shows very good economic development and managed to surpass the level of the pre-crisis indicators of 2008.

5. Representative indices of developed countries

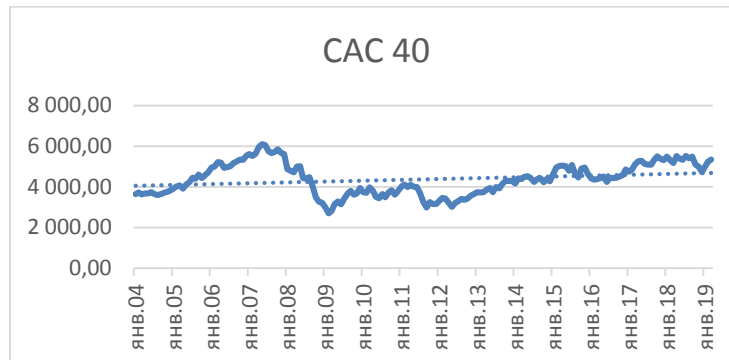

Fig. 7. Germany – DAX

Source: Graph realized by author based on data obtained from www.investing.com

In the developed countries the correction started much faster than Romania and our neighbors. In Germany, the correction started in the same year as the economic crisis. The country's high-performing

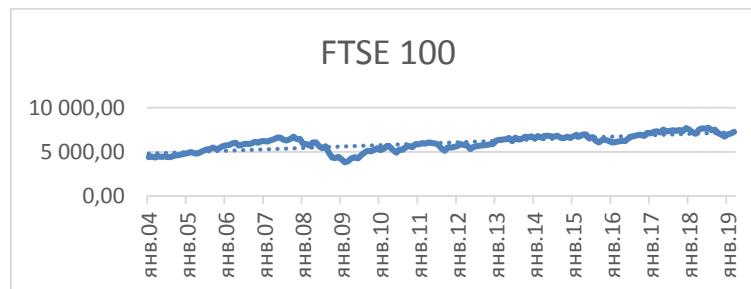
economy has led to a doubling of the DAX index over the economic crisis. An economy based on production, quality and attention to detail have made this country a promoter of the European economy. Germany has the highest rise in indices in Europe.

Fig. 8. France – CAC 40

Source: Graph realized by author based on data obtained from www.investing.com

We note that in the developed countries the economic crisis did not have an impact on the level of the capital market indices. A big increase was also the main index of France. Growth is lower than that of Germany but higher than that of Great Britain. The French economy had a rapid correction and managed to make a positive development.

Fig. 9. Great Britain – FTSE 100

Source: Graph realized by author based on data obtained from www.investing.com

The United Kingdom has had a slower evolution towards Germany and France than the main indices. Growth was slower than the other developed countries, but the correction began two years after the start of the economic crisis.

Thus, we can see the different behavior of the indices depending on the level of development of the countries. We can also see clues as indicators of economic performance in national economies.

What we can notice is that the Romanian indices have a very good performance compared to the neighboring countries, from where it follows that the Romanian economy is working better and better. But Romania does not keep up with the developed countries like Britain or Germany, but not with neighboring Hungary. We can also note the levels of the very good indices of Hungary, Great Britain and Germany that have managed to cross the level reached before the 2008 crisis. It is recommended to invest in the indices of the countries where they are growing but obviously being exposed to the risk of a future economic crisis if the investment is long-term.

Conclusions

Markets function reasonably because they are just exchanges between freely acting people. Some of the participants in the market or else will always recognize when there is a market disorder, through their actions, they will approach it.

This provides us with the basis for addressing the investment process, which aims to find value that others will not see or see. Real estate assets, especially shares of listed companies, are best for maintaining the purchasing power of our long-term savings. The stock market is not the field of speculators. Instead, it is a place where all the virtues and misfortunes of mankind play together - our true self - and where, due to

the analysis of behavioral science, we can find the irrational (or emotional) side of human beings, allowing us to get the return that we give peace of mind and independence in the future.

Indeed, the focus of our analysis is humanity itself. The businesses we analyze are created and developed by people who sell their products and services to others. We do not analyze strange beings or mythical or legendary markets, we analyze people.

Some people manage to create and develop exceptional businesses that are hard to reproduce. Other businesses are mute failures. The former are more interesting for potential investments, especially when circumstances mean they can be purchased at affordable prices. These are the business that should be the focus of our time; analyzing their competitive position and resistance to future developments. If we do this, we are asked to have a strong force on our most primal emotional claims. We must have patience, curiosity, modesty and boldness. Let's be patient because it may take some time for others to wake up to what we see, which is why we need to have a long-term perspective. Investors need to be incisive because they have to be careful about everything that's going on around them. We should be modest because the errors are common, but the key is to draw the correct conclusions from these errors. Boldness is important, because investors sometimes appear as travelers, traveling in the opposite direction to traffic flow. And consistency is also important in investing, doing activities step by step, day by day, such as preparing for an ongoing exam, which forces us to be stuck in an unceasing study of a subject that is expanding and continually changing.

Bibliography

1. Will McClatchy, IndexFunds.com: Strategies for Investment Success: Index Funds [1 ed.], Wiley, 2002;
2. Richard A. Ferri: All About Index Funds (All About... (McGraw-Hill)) [1 ed.], 2002;
3. Marc Allaire: The options strategist : how to invest and trade equity-related options : effective strategies from basic to advanced options on ETFs and index funds, techniques to protect your investments, McGraw-Hill, 2003;
4. Mark T. Hebner: Index Funds: The 12-Step Recovery Program for Active Investors [updated, revised], IFA Publishing, 2012;
5. www.bvb.ro;
6. www.investing.com;
7. <https://finance.yahoo.com>.

PARTICULARITĂȚILE FINANȚĂRII ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PUBLIC ÎN REPUBLICA MOLDOVA

*Tatiana MANOLE¹, dr. hab., prof. univ., UTM
Iulita BÎRCĂ², cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice,
Republica Moldova*

În această lucrare este cercetat mecanismul de finanțare a învățământului public în bază de cost standard per elev/student. Deși contingentul de elevi/studenți este în scădere, alocațiile bugetare pentru învățământ cresc. Totodată, menționăm că Guvernul Republicii Moldova face o trecere revoluționară privind finanțarea învățământului superior în funcție de complexitatea programelor de studii, îndepărtându-se, considerăm noi, de la principiul „egalitarismului” sovietic.

Cuvinte-cheie: *cost standard, student echivalent unitar, coeficienți de ajustare, domenii științifice, cheltuieli bugetare, fond de bază, finanțare de performanță.*

This article investigates the mechanism of public education financing based on standard cost per pupil/student. Although the number of pupil/student is declining, the budgetary allocations for education are increasing. We mention that the Government of the Republic of Moldova is making a revolutionary transition, regarding the financing of higher education, depending on the complexity of the study programs, moving away from the principle of Soviet „egalitarianism”.

Keywords: *standard cost, unit equivalent student, adjustment coefficients, scientific fields, public expenditure, basic fund, performance financing.*

JEL Classification: H52, H75, I21, I28.

Introducere

Politica în domeniul educației în Republica Moldova este orientată spre asigurarea calității studiilor, iar sistemul de educație al Republicii Moldova, în conformitate cu Strategia Educației 2020, este accesibil tuturor cetățenilor, oferă educație de calitate, relevantă pentru societate și economie, în condiții de eficiență economică.

Educația reprezintă o prioritate națională și factorul primordial al dezvoltării durabile a unei societăți bazate pe cunoaștere. Prin politica sa în domeniul educației, statul asigură dreptul fundamental la educație, indispensabil pentru exercitarea celorlalte drepturi ale omului; implementarea mecanismului de bază de formare și dezvoltare a capitalului uman [1].

În societatea modernă, politicile educaționale au drept scop să asigure excelența, sub toate aspectele ei, la toate treptele și nivelurile sistemului de educație, prin promovarea mecanismelor de asigurare a calității programelor de studii și a instituțiilor în care acestea sunt oferite. Mecanismele de asigurare a calității au menirea de a oferi beneficiarilor și publicului larg încrederea în faptul că societatea beneficiază de servicii educaționale de calitate, care aduc progres economic și social pentru toți cetățenii plătitori de taxe.

Pentru atingerea obiectivelor trasate în Strategia Educației 2020 un rol incontestabil are **finanțarea sistemului de educație și eficientizarea banului public alocat pentru educație**. În acest scop, sistemul de învățământ preuniversitar, primar și preșcolar în Republica Moldova trece printr-o reformă radicală, care prevede și **o nouă metodologie de finanțare**. Implementarea noii metodologii se axează pe un set de acțiuni, ca:

- Dezvoltarea și implementarea mecanismelor de finanțare a învățământului preșcolar, primar și general în conformitate cu prioritățile educaționale; cu rezultatele obținute; cu numărul de elevi; bazate pe analizele de tip cost-performanță; bazate pe programe; bazate pe unitate de copil/elev;

- Promovarea autonomiei financiare a instituțiilor educaționale concomitent cu sporirea responsabilității acestora în contextul descentralizării;

- Implementarea politicilor de diversificare a surselor de finanțare și stimularea generării fondurilor extrabugetare în sprijinul învățământului;

¹ © Tatiana MANOLE, tatmanole@yahoo.com

² © Iulita BÎRCĂ, bircaulita@mail.ru

• Fundamentarea și elaborarea mecanismelor și normativelor privind finanțarea complementară a sistemului de învățământ pe baza performanței instituționale [2].

În Strategia Educației 2020 o atenție deosebită se atrage elaborării bugetului pe bază de program și performanță. Finanțarea bugetară a oricărei activități are ca fundament elaborarea programelor și subprogramelor bazate pe performanță, pe indicatorii de performanță, unul din care este obținerea rezultatelor planificate în urma cheltuirii eficiente a banului public.

1. Finanțarea învățământului din alocațiile bugetului de stat

Sursa prioritară de finanțare a sistemului de învățământ public o constituie:

✓ Transferurile cu destinație specială de la bugetul de stat la bugetele locale, pentru instituțiile de educație antepreșcolară și preșcolară, de învățământ primar, gimnazial, liceal și extrașcolar;

✓ Alocațiile de la bugetul de stat, pentru instituțiile de învățământ profesional tehnic, superior și alte instituții de învățământ subordonate Ministerului Educației (MECC);

✓ Alte alocații de la stat și de la unitățile administrativ-teritoriale, destinate educației [1].

Cu privire la învățământul superior, statul garantează finanțarea studiilor superioare pe toată durata acestora în conformitate cu planul de admitere (comanda de stat), aprobat anual de Guvern. Deși numărul de elevi/studenti în Republica Moldova este în scădere, statul alocă mijloace bugetare în sumă crescătoare.

Mai jos prezentăm cheltuielile efective anuale din bugetul de stat pentru finanțarea învățământului (vezi tabelul 1).

Tabelul 1. Cheltuieli efective anuale pentru finanțarea învățământului, corespunzător treptelor de studii din buget (fără investiții capitale), mii lei, pe perioada anilor 2012-2018

Învățământ	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
	Cheltuieli efective anuale	Cheltuieli efective anuale	Cheltuieli efective anuale	Cheltuieli efective anuale	Cheltuieli efective anuale	Cheltuieli efective anuale	Cheltuieli efective anuale
Învățământ secundar	478 448,3	487 957,2	499 973,8	469 326,5	141 434,2	134 334,0	142 035,5
Învățământ superior*	504 230,4	534 816,6	595 956,2	629 604,4	704 634,2	746 136,4	830 450,7
Învățământ postuniversitar (doctorat, rezidențial, al.)	53 550,0	56 514,3	55 488,7	55 572,9	67 351,8	72 683,1	78 317,9
Învățământ mediu de specialitate	269 486,8	282 201,1	307 127,6	320 296,8	Profesional tehnic 730 140,3	Profesional tehnic 770 162,8	Profesional tehnic 853 760,7

Sursa: Elaborat de autori în baza informației de la Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova, Direcția Învățământ.

Informația prezentată în tabelul 1 confirmă că cheltuielile efective totale din bugetul de stat pe trepte de studii sunt în creștere. Excepție face învățământul secundar, deoarece contingentul de elevi a scăzut, dar alocările pentru un elev sunt în creștere.

Cheltuielile efective anuale din bugetul de stat pentru învățământul superior au crescut de la 504 230 mii lei, în anul 2012, până la suma de 746 136,4 mii lei, în anul 2017, sau cu 241 906,4 mii lei în sumă absolută, relativ au crescut cu circa 148% (48%).

O creștere substanțială a cheltuielilor anuale pentru finanțarea învățământului superior a avut loc și în anul 2018, constituind suma de 830 450,7 mii lei, cu o creștere de 84 314,3 mii lei sau cu 111,23% (11,23%) puncte procentuale față de anul 2017. La fel au crescut și cheltuielile pentru învățământul postuniversitar: de la 53 550,0 mii lei, în anul 2012, până la suma de 72 683,1 mii lei, în anul 2017, sau creșterea a constituit 19 166,1 mii lei în sumă absolută, relativ a crescut cu circa 136% (36%).

De asemenea, au crescut și cheltuielile efective din bugetul de stat în această perioadă analizată și pentru învățământul mediu de specialitate. Astfel, în anul bugetar 2012, cheltuielile efective au constituit 269 486,8 mii lei, iar în anul bugetar 2017 au alcătuit suma de 770 162,8 mii lei, creșterea constituind 500 676 mii lei în sumă absolută, iar procentual cheltuielile au crescut cu circa 286% (aproximativ de 3 ori).

2. Metodologia de finanțare a învățământului superior

Strategia de finanțare a învățământului superior reprezintă, în condițiile autonomiei universitare, unul

dintre principalele instrumente de implementare a politicilor guvernamentale privind educația națională. *Atât fondurile alocate de la bugetul de stat, cât și cele extrabugetare sau din alte surse sunt, conform legii, venituri proprii ale universităților.*

Menționăm, că până în anul 2019, învățământul superior public în Republica Moldova, indiferent de complexitatea specialităților de pregătire a studenților, era bazat pe principiul „egalitarismului”. Abia în anul 2019, Guvernul Republicii Moldova împreună cu Ministerul Educației, Culturii și Cercetării au pus problema reformării sistemului de finanțare a instituțiilor superioare de învățământ public.

Finanțarea acestor instituții se va face în funcție de programele de studii, adică de complexitatea acestor programe. La baza acestei reforme se propune a fi luate în considerare, la finanțarea acestor instituții, **3 componente de bază**, făcându-se, astfel, o distincție între nivelele de finanțare [5].

1. **Finanțarea de bază (FB)** pentru predare și învățare, care depinde de numărul de studenți finanțați din bugetul de stat. Finanțarea de bază **include**:

a) *cheltuieli pentru salarizarea personalului științifico-didactic, științific, didactic și didactic auxiliar, a personalului de cercetare implicat în desfășurarea programelor de studii;*

b) *contribuțiile pentru asigurări sociale și medicale obligatorii;*

c) *cheltuieli de achiziționare a mărfurilor, serviciilor și lucrărilor necesare pentru asigurarea desfășurării procesului educațional/de cercetare științifică, după caz;*

d) *procurări de mijloace fixe în scopuri educaționale și de cercetări științifice universitare.*

2. **Finanțarea de performanță (FP)** pentru dezvoltarea și stimularea excelenței în instituțiile de învățământ superior publice. Finanțarea de performanță presupune formarea bugetului respectiv, care se bazează pe un set de indicatori de performanță, ce se vor referi la **patru direcții distincte**:

a) *procesul de predare-învățare;*

b) *cercetare științifică;*

c) *internaționalizare;*

d) *orientare socială.*

Atribuirea fondurilor pentru finanțarea de performanță se realizează pe baza criteriilor și a indicatorilor aprobați anual de MECC.

3. **Fondul de rezervă (FR)**, care reprezintă suma alocată pentru finanțarea situațiilor speciale, care nu pot fi integrate în formula de finanțare. Acest fond rămâne la dispoziția Ministerului Educației, Culturii și Cercetării și ministerelor de resort.

Alocațiile pentru finanțarea de bază și finanțarea de performanță vor fi considerate venituri proprii și vor fi utilizate de instituții în condițiile autonomiei universitare în scopul realizării obiectivelor educaționale și de cercetări științifice universitare (Articolul 5 „Metodologie”).

Sumele stabilite pentru *finanțarea de bază și cea de performanță*, precum și numărul de *studenți echivalenți* pe cicluri de studii, finanțați de la bugetul de stat, se stipulează în contractul instituțional al instituțiilor publice de învățământ superior. Contractele instituționale pentru alocarea de fonduri bugetare sunt supuse controlului periodic efectuat de MECC și ministerele de resort.

Distribuția fondurilor pentru finanțarea de bază și cea de performanță a universităților din bugetul național pentru anul 2019 este prezentată în Anexa 1, care face parte integrantă din prezenta metodologie.

Noua metodologie de finanțare a învățământului superior public prevede că alocațiile bugetare se vor face în funcție de complexitatea programelor de studii, cărora le corespunde un **coeficient de ajustare**. Din punctul nostru de vedere, acest coeficient de ajustare va exprima „*costul standard per student echivalent unitar*”.

3. Experiența României privind finanțarea instituțiilor superioare de stat din bugetul public național

Pentru Republica Moldova, România, ca stat membru al Uniunii Europene, este un exemplu de urmat, de la care putem prelua practica finanțării învățământului superior de stat pe baza coeficienților de ajustare la complexitatea programelor de studii.

Cercetătorii din România propun **o nouă metodologie de finanțare** a învățământului superior pentru anul 2019. Esența acestei metodologii constă în alocarea fondurilor bugetare pentru **finanțarea de bază și finanțarea suplimentară** a instituțiilor de învățământ superior de stat din România pentru anul 2019. Se mai prevede finanțarea din **fondul de dezvoltare instituțională** pentru performanță.

Alocațiile din bugetul de stat în România se face după următoarele componente [6]:

- **finanțarea de bază** acoperă principalele cheltuieli aferente procesului didactic și se alocă prin

granturi de studii (cifră de școlaritate), urmărind prioritar domeniile de studiu care asigură dezvoltarea sustenabilă și competitivă a societății;

- **finanțarea suplimentară** se acordă pentru a stimula excelența instituțiilor și programelor de studii, atât din cadrul universităților de stat, cât și al celor particulare;
- **fondul de dezvoltare instituțională** se adresează celor mai performante instituții de învățământ superior din fiecare categorie și se alocă după criterii competitive bazate pe standarde internaționale.

În cadrul metodologiei de finanțare este utilizată noțiune de „**studenți echivalenți unitari**”. Numărul de studenți echivalenți unitari se determină prin ponderarea numărului fizic de studenți ai acestora cu coeficienții de echivalare și de cost.

La determinarea numărului de *studenți echivalenți unitari* se ține cont de complexitatea studiilor de la universitatea concretă și de ciclul de studii. Astfel, se determină numărul de **studenți echivalenți unitari** din fiecare universitate și fiecare ciclu de studii (licență și master).

Mai jos prezentăm principalele formule de calcul al costului pentru studii superioare raportare la un student anual.

Procedura are două etape:

1. Pasul întâi

- a) În prima etapă se determină, pentru fiecare universitate U și ciclu de studii r (licență și master),

numărul $SE_{r,rs}^U$ de studenți echivalenți din ramura de știință rs :

$$SE_{r,rs}^{(U)} = \sum_{fr=1}^{Fr} e_{fr} \times S_{fr,rs}^{(U)}$$

unde:

$SE_{r,rs}^U$ este numărul de studenți fizici din ramura de știință rs , la forma de învățământ fr , asociată ciclului de studii r înscriși în universitate U , raportat la o dată de referință stabilită (1 octombrie 2018 pentru repartizarea preliminară și 1 ianuarie 2019 pentru repartizarea finală).

e_{fr} – numărul total al formelor de învățământ finanțate de la bugetul de stat asociate ciclului de studii r în universitățile din România.

2. Pasul al doilea

- b) În a doua etapă se determină pentru fiecare universitate U și fiecare ciclu de studii r numărul

$SEU_r^{(U)}$ de studenți echivalenți unitari:

$$SEU_r^{(U)} = \sum_{rs=1}^{Nrs} c_{rs} \times SE_{r,rs}^{(U)}$$

unde:

c_{rs} este coeficientul de cost corespunzător ramurii de știință rs .

Nrs – numărul total al ramurilor de știință finanțate.

Așadar, practica României este preluată de Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova

Concluzie

Noua formulă de finanțare a învățământului superior care are la bază „costul standard per student echivalent unitar” este de pionierat pentru Republica Moldova și va fi implementată începând cu anul de studii 2019-2020. Considerăm, că Guvernul Republicii Moldova a făcut un pas progresiv privind finanțarea învățământului superior conform coeficienților de ajustare în funcție de complexitatea programelor de studii, astfel, trecând de la principiul sovietic al „egalitarismului” la o nouă metodă de finanțare, care ia în considerare complexitatea programelor de studii.

Bibliografie

1. Codul Educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17 iulie 2014 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 319-324 din 24 octombrie 2014).
2. Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 "Educația 2020" (Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.345-351 din 14 noiembrie 2014).
3. Clasificația bugetară. Ordinul Ministrului Finanțelor nr. 208 din 24 decembrie 2015 "Privind Clasificația bugetară" se operează următoarele modificări și completări...(MO al RM Nr. 59-65 din 22 februarie 2019; MO al RM Nr. 119-131 din 5 aprilie 2019; MO al RM Nr. 132-138 din 12 aprilie 2019.)
4. Manole Tatiana. Metodologia finanțării învățământului public: teorie și practică. Universitatea Tehnică a Moldovei . – Ch.: "TEHNICA-INFO" SRL, 2010 (Tipografia PIM , (Iași). * 336 p. ISBN 978-9975-63-309-3.
5. "O nouă formulă de finanțare a învățământului " , pusă în discuție în cadrul ședinței grupului de lucru al Secretariatului Consiliului Economic pe lângă Prim-ministru și prevede posibilitatea finanțării universităților în funcție de programe de studii. <https://www.google.com/O+nouă+formulă+de+finanțare+a+învățământului++public+din+Pep...>
6. Metodologia de alocare a fondurilor bugetare pentru finanțarea de bază și finanțarea suplimentară, a instituțiilor de învățământ superior de stat din România, pentru anul 2019. (Propunere). [www.cnfis.ro/wp-content/uploads/ Propuneri CNFIS ~Metodologia~](http://www.cnfis.ro/wp-content/uploads/Propuneri_CNFIS~Metodologia~)

SOME EXPLANATIONS FOR THE RELATIONSHIP BETWEEN FUND FLOWS AND PERFORMANCE: A SURVEY OF EMPIRICAL FINDINGS

*Dariusz FILIP, Ph.D.
Department of Finance
Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw (UKSW)¹*

The present survey provides results of the research on the flow–performance relationship of mutual funds conducted to date. The studies, which come mainly from developed markets, have been reviewed with a view to identifying the most significant, and at the same time the most frequently analyzed, issues related to institutional and behavioral factors affecting mutual fund flows. This paper is preliminary and its purpose is to specify and systematize potential determinants for the relationship between fund flows and performance.

Key words: *mutual funds, performance, net flows, investor behavior.*

JEL Classification: G23, G41, M30.

Introduction

The discussion on the influence of past performance on popularity of particular forms of investing should be based on substantive foundations. They are composed, among others, of the existing studies, where the phenomenon of chasing performance of mutual funds by clients is taken into account in the first place. However, the scale of this phenomenon is affected by both internal and external factors. The former comprise issues related to a fund’s operation, such as participation costs, advertising expenses, or various fund features, including organizational aspects. From among the latter, in turn, it is market and environmental factors as well as ratings that are treated as derivatives of performance that deserve particular attention.

In general, a thorough analysis of the empirical findings to date permits a better investigation into the nature of the phenomenon of chasing performance of mutual funds and systematization of certain explanations for the relationship between fund flows and performance. Therefore, the aim of the presented paper, which reviews the source literature, is to specify the additional factors by which individual investors are guided when making investment decisions. Moreover, from the viewpoint of future research, it seems important to identify the existing dependencies related to the flow–performance relationship (FPR) in developed markets and to implement them in the hypotheses regarding developing markets under verification.

Institutional factors affecting mutual fund flow

Individual investors, when making decisions on allocating their savings to actively managed mutual funds, believe that fund managers seek possibilities to beat the market through fundamental and technical analysis on their behalf. Nevertheless, investors should consider, beside the assessment of past investment results, all factors that could explain cross-sectional variations in fund returns regardless of whether the factors are price-related or not. Among of them it should be mentioned internal factors affecting mutual fund flows.

a. participation costs

Costs of transferring investments are mentioned among the reasons intended to discourage investors from leaving loser funds in favor of winners [see 34; 54; 6]. Huang et al. [32] define them as participation costs composed of information costs and transaction costs. The former are search costs of collecting and analyzing the information about a new fund. The latter are related to purchasing or redeeming fund shares.

With reference to information costs, investors can actively seek the relevant information about a fund, also by analyzing past performance. However, they differ in terms of the comprehension level of the processed information. The cost of active collection of the information restricts the number of entities which an average individual investor is able to examine. It means that they concentrate only on a few funds with superior past performance. Huang et al. [32] described this relation as the individual winner-picking effect. When selecting a fund, they can also use the information derived from advertising or broker recommendations.

---

¹ *Dariusz FILIP, d.filip@uksw.edu.pl*

Search costs seem to be an important determinant of fund flows. Normally, investors are characterized by unwillingness to bear new search costs, i.e. to change the entity to which they have entrusted their savings. And this results in low investor responsiveness to returns. It is worth noting that a reduction of search costs could lead to an increased sensitivity of flows to past performance [54]. In small markets, which are less sophisticated, less competitive, and the information dissemination process is likely to be less efficient, higher search costs and the pressure of continuous monitoring of the selected portfolio are noticeable, which causes suboptimal response to performance.

As regards transaction costs, they affect investors more when their fund changes are frequent. Noticeably, investors do not purchase (sell) units of funds unless their past returns are sufficiently good (bad). Hence, the finance literature introduces the so-called no-trading effect, which means that flows are less sensitive to medium levels of performance for higher transaction cost funds [32].

Many studies investigated expenses in relation to net inflows. For instance, 12b-1 fees [e.g. 42] and total fees [e.g. 54] were analyzed. It seems that investors look for mutual funds with low management fees or no-load funds. However, as noted by Alves and Mendes [3] for the Portugal market, the most expensive funds grow relatively faster than others.

Interesting findings are presented by Barber et al. [6], who showed that investors were more responsive to more salient fees, e.g. loads, than to operating expenses (e.g. management fees). Alves and Mendes [2] also touched upon the issue. They demonstrated evidence consistent with the hypothesis that medium- and long-term investors do not react to poor performance because they are imprisoned by back-end load fees. Huang et al. [32], in turn, showed that participation costs might result in different flows in response to different performance levels. They also argued that the higher the participation costs (transaction or information costs) are the higher returns a fund must earn before investors become more interested in it.

b. advertising

Sirri and Tufano [53] argued that the rapid growth in the U.S. mutual fund industry, observable for a few decades, triggered some confusion and difficulties in selecting funds for investors. The situation was made even worse by frequent changes of fund names, mergers or disappearances of the existing funds as well as by constant emergence of new entities in the market. Furthermore, the mutual fund sector provided highly diversified products at different price levels to its clients and the use of various marketing channels caused confusion among investors. Generally, the complexity of the services provided by the financial sector increased the costs of obtaining and handling information concerning performance of a large number of entities. Some investors conditioned their decisions on the information made available in marketing initiatives or through the media in order to avoid these costs.

Several studies conjectured that advertising could lower fund search costs [e.g. 32] and attract investors' attention to selected products [e.g. 6] or even generally persuade investors to purchase funds [47]. This is because funds with superior past performance signal that the good performance might persist [37] and investors reacting to fund advertising, which was confirmed, among others, by Gallaher et al. [23] as well as Aydogdu and Wellman [5]. Capital flow is also related to funds advertising in financial journals [e.g. 37]. As was determined by Gualtieri and Petrella [31] as well as Kaniel et al. [40], media coverage might affect both higher and lower flows depending on whether the coverage is positive or negative. It was also hypothesized that family advertising could enhance client sensitivity to performance, in particular in the case of outperforming funds [24]. Flows can directly result also from a certain visibility of a fund belonging to a larger family which holds "star" funds on offer. Nonetheless, it should be remembered that the broadly defined marketing and media initiatives emphasize better performance and do not dwell on underperformance. Hence, investors can buy units of past winners at the same time not selling past losers since fund families tend to advertise the funds that have recently achieved superior performance rather than draw attention to poorly performing entities [54].

There are studies arguing that intensification of current market information makes the present performance more important in shaping clients' unit purchasing decisions than long-term fund returns [15; 45]. As noticed by Goetzmann and Peles [27], investors might chase past good performance because they put more emphasis on the information about the recent returns. On the other hand, they do not decide to sell losers funds because the reach of the information about poor performance is much weaker. Capon et al. [10] confirmed that investors believed the published performance rankings, advertising, and financial advisory to be the most common sources of information.

From the perspective of asset management companies, the increase of advertising expenses

strengthens the conviction regarding past performance among investors and reduces search costs. Sirri and Tufano [54] noticed that funds with high fees spent more money on marketing than their peers, but this allowed them to achieve a stronger FPR. Cooper et al. [14] also established that better performing funds spent more on advertising. Moreover, a combination of marketing activities and good past performance influenced clients' investment decisions more than returns alone [54]. However, for some small markets, e.g. Israel, mutual fund families of underperforming funds seemed to use advertisement as a tool to increase their inflows [4].

In principle, investor behaviors are suboptimal as mutual fund performance does not persist [cf. 20] and advertisements may not signal future performance. Furthermore, as it turns out, advertised funds often performed worse than in the pre-advertisement period [e.g. 52; 21]. Nevertheless, advertising might directly affect flows or even interact with other factors considered by investors more frequently.

c. organizational factors

Mutual fund clients face a huge task trying to narrow down the whole range of funds to a group enabling the final choice from among its elements. They probably need to apply certain criteria to be able to go through with the task. Earlier studies established that, besides past performance, fund characteristics might be related to net flows. Fund attributes are defined as characteristics which determine the management profile of fund companies and help funds gain advantage on the market. Fund characteristics include, among others, fund size and age, as well as size of its family. Fund size reflects its market acceptance and popularity in the form of asset growth and the possibility to use economies of scale. Fund age, in turn, indicates the ability of a fund to survive, its prestige and the loyalty of its investors. Moreover, the period of existence of a fund may also result from managerial experience and social networks as well as expectations of clients who search for financial intermediaries operating in the market on a lasting basis. The last factor mentioned, i.e. the size of a fund family, reflects the prestige of a fund and market share. It is assumed that economies of scale increase as the size of a fund company grows.

The finance literature shows that non-performance-related variables could be important in explaining flows and their sensitivity to returns. For instance, the fund size factor was taken into account in the analysis of the discussed relationship in many studies [37; 50; 12; 56]. Some of them indicated a positive relationship between fund size and flows [e.g. 13; 6], while others implied the inverse relation [e.g. 14]. Most of these studies also considered fund age as a proxy for flows. It was noticed that younger funds could capture more new money [30; 51; 32; 29]. However, many of these works indicated that the above-mentioned factors were less clear as to the sign and significance of the influence. One of very few papers from a non-U.S. market noticed that larger and older funds in Portugal tended to lose market share [3]. Goriaev et al. [28] determined that the convexity of the FPR, which was documented in earlier papers, seemed robust to the impact of fund size and age. Hence, researchers began to recognize a possible impact of other factors, such as fund expenses [54; 25], net flows in a previous period [37], and aggregate asset flows into all funds in a given category [16; 32; 41].

Nevertheless, the most commonly analyzed organizational attribute of funds for this type of research was fund family size. A prospective client's opinion on a fund can be formed based on evaluation of the performance of all funds in a family [e.g. 35]. At times, however, a conviction about a given mutual fund is arises from the information regarding the presence of a "star" fund in the family [e.g. 48]. The mentioned authors established that fund families with a "star" fund, whose returns were one of the highest in its investment category, attracted higher flows to both the "star" fund itself and to other funds in the family. Del Guercio and Tkac [17] as well as Khorana and Servaes [43] also noticed increased net flows to all funds in a family as a result of the presence of a "star" fund. They defined the phenomenon as a positive spillover effect, which was exhibited in investors, attracted by the prestige of a "star" fund, potentially becoming aware of the fact that there were also other funds offered in a family, and therefore the costs of collecting information about the funds associated with the star fund could be lower. Massa [46], in turn, argued that investors might attach more importance to the fund family than to fund attributes. Capon et al. [10] and Goetzmann and Peles [27] observed that a fund's affiliation with a large family could trigger lower search costs due to brand recognition. It was also noticed that new investors found it easier to pay attention to large and established families. As was showed by Sirri and Tufano [54], funds affiliated with larger families might receive higher net flows and at the same time the FPR would be stronger for larger fund families. Moreover, capital flow is directly related to fund visibility resulting from affiliation to a larger family [see 54; 32; 29].

Behavioral factors affecting mutual fund flow

The other group of factors affecting mutual fund flows contains issues that are independent of a fund itself. Such factors can be described as external or resulting from market considerations. This study divides them into market and environmental factors as well as ratings, which partly refer to the results achieved by funds.

a. market and environmental factors

A majority of previous studies attempted to analyze common macroeconomic factors mainly in the context of the rates of return achieved by mutual funds [e.g. 18] but they considered the common factors in mutual fund flows to a markedly lesser extent. Goetzmann et al. [26] took common factors into account and showed that behavioral factors related to investor sentiment were substantial for fund flows. Also, Ben-Rephael et al. [8] tried to measure sentiments of the clients investing in mutual funds. They determined that monthly net flow changes were related to current price changes in the stock market. For the purpose of measuring investor sentiment from macro- and microeconomic perspectives, Ferson and Kim [22] used two indexes: the Baker-Wurgler sentiment index and the Michigan consumer confidence index, as well as economic measures, such as: industrial production growth index, values of the U.S. dollar, stock market volatility, and the short-term treasury interest rate. They noticed that in the situation where there was high volatility and sentiment indexes were pessimistic in the stock market, investors reduced equity fund purchases and increased bond fund purchases [cf. 11].

The mentioned study also showed that fund flows could predict changes in a sentiment index and even forecast industrial production growth, exchange rates, interest rate spreads and market volatility. Similarly, Jank [38] indicated that equity mutual fund flows were able to foresee future levels of economic growth and industrial output. This means that the investors whose decisions are reflected in aggregate flows do not chase past performance in an irrational way because their behaviors seem to anticipate future economic and financial market conditions. Kopsch et al. [44], in turn, revealed, for Swedish mutual funds, that net flows and stock market returns commonly reacted to financial and macroeconomic information. Hence, the so-called information-response phenomenon became noticeable [cf. 49]. Finally, Ferreira et al. [20] showed that economic development, the level of the financial industry, and the sophistication of the mutual fund industry itself could explain the FPR across countries.

The analyzed macro and micro approaches are concerned with investigating determinants of aggregate money inflows and outflows in the entire sector and in individual mutual funds [see 1; 55]. In general, there are predictable factors correlated with financial market conditions and macroeconomic variables. They are related, among others, to client flows and imply that aggregate decisions of individual investors allow the interpretation of investor behaviors in the context of changes of economic and financial indexes as well as changes in mutual fund segments rather than result simply from chasing past performance of mutual funds.

The second area analyzed in this section is related to environmental indicators. The existing studies show that the factors might be associated with the willingness to take financial risk, which is a component of the so-called investor sentiment [see 7]. Other researches indicate that changes in the mood or sentiment of large groups of fund participants could affect capital flows between different asset classes [e.g. 33; 8]. However, the most numerous group of studies in this area concern the seasonality of asset allocation. For instance, Ferson and Kim [22], who focused on quarterly and annual net flows to funds, noticed that flows are larger at the beginning of the year for equity funds and negative in the second quarter and the largest in the fourth one for money funds. Kamstra et al. [39], who investigated inflow in different times of a year for Canadian and Australian industries, also indicated the existence of investor preferences in selecting safe mutual funds in autumn and risky funds in spring. They named the movement of large amounts of money between fund categories as seasonality in investor risk aversion.

b. ratings

Mutual fund consumers are faced with many options and often no appropriate financial advisor who could help them assess the quality of the ordered financial service. Investors can use the information about a given fund from active and passive sources as well as ratings prepared by independent agencies evaluating reliability of mutual funds. For example, the Morningstar is one of the most popular financial information intermediaries among investors. From the viewpoint of mutual fund clients, it has many desirable characteristics, such as being available free of charge, providing information about full distribution of the effects of funds' operations quickly, updating the measurement of returns on a monthly basis. Apart from

its appraisal and forecasting abilities, the applied one-to-five-star assessment system seems to be easier to comprehend for a typical investor than complicated risk-adjusted measures. Moreover, the rating is based on a ranking of all funds available within a given segment according to an original algorithm. Furthermore, the Morningstar rating is very useful to both investors themselves and financial advisors since it can reduce search costs.

The effect of the Morningstar rating on fund flows was examined by Del Guercio and Tkac [17]. They proved that rating changes had a significant influence on investment allocation decisions of mutual fund clients. Moreover, they reported that a positive abnormal flow was observed after rating upgrades, whereas a negative abnormal flow was related to rating downgrades. Contrary to earlier studies of the FPR presented in the relevant literature, they found evidence for funds being punished by reducing capital commitment as a consequence of a changed rating. Bergstresser and Poterba [9] as well as Ivkovic and Weisbenner [36] also specifically indicated that the Morningstar rating causes significant changes to fund flows. Results similar to the U.S. industry were recorded also in other markets. For instance, Faff et al. [19] proved the effect of rating changes on investor behaviors in Australia. They showed that retail investors tended to move toward upgraded funds and withdrew from downgraded ones.

To conclude, star-based ratings are a prominent measure of fund quality, which determines how investors perceive financial products. Being a primary source of information for many investors, they are often an important element in investment decision-making and, as a result, they influence fund flow. As noticed by Del Guercio and Tkac [16], the FPR is substantially subsumed by influential summaries of ranking measures, such as the Morningstar rating.

Summary

The findings coming from the relevant literature encourage a reflection about the rationality of the investors who entrust their savings to active fund managers despite their evident inability to outperform benchmark returns. It should be kept in mind that an average investor, who does not have a comprehensive knowledge of the selected financial product, is prone to choose an investment chiefly based on evaluation of past fund performance in spite of the fact that future performance appear to be unrelated to past investment results. On the other hand, mutual funds, which pool money from investors, want to reach their business goals by, among others, increasing the value of assets under management, since fees, which are the basis of funds' income, are charged on them. Hence, the discussed issue refers to the classic agency problem.

Findings from finance literature frequently imply that funds with superior recent performance experience disproportionately greater new inflows, while funds with poor performance suffer smaller outflows. Moreover, some market considerations, such as the presence of search costs, load charges, or tax patterns increase the transaction costs of withdrawing money from poorly performing funds. Typically, investors are positively biased in remembering past performance of the fund they have selected and ignore information about worse fund performance, which is an effect, among others, of the existence of cognitive dissonance. Its explanations should be sought in the existence of numerous institutional and behavioral factors.

A compilation of the source literature enables identification of the additional factors by which individual investors are guided when making investment decisions. The presented review of certain regularities concerned with the FPR, which have been observed mainly in developed markets, will permit a reference to similar issues in the hypotheses under verification in developing markets. The discussed topics deserve a detailed analysis in CESEE countries after creating an appropriate databases.

Literature references

1. Alexakis, C., Apostolos, D., Grose, C. (2013) Asymmetric dynamic relations between stock prices and mutual fund units in Japan. An application of hidden cointegration technique. *International Review of Financial Analysis*, 28, 1-8.
2. Alves, C., Mendes, V. (2007) Are mutual funds investors in jail? *Applied Financial Economics*, 17 (16), 1301-1312.
3. Alves, C., Mendes, V. (2011) Does performance explain mutual fund flows in small markets? The case of Portugal, *Portuguese Economic Journal*, 10, 129–147.
4. Arbaa, O., Varon, E., Benzion, U. (2017) The Effect of Performance on Israeli Equity Fund Flows, *Accounting and Finance Research*, 6(4), 272-284.
5. Aydogdu, M., Wellman, J.W. (2011) The Effects of Advertising on Fund Flows: Results from a New

- Database. *Financial Management*, 40, 785–809.
6. Barber, B., Odean, T., Zheng, L. (2005) Out of sight, out of mind: the effects of expenses on mutual fund flows, *The Journal of Business*, 78(6), 2095–2120.
  7. Bassi, A., Colacito, R., Fulghieri, P. (2013) O Sole Mio: An Experimental Analysis of Weather and Risk Attitudes in Financial Decisions, *Review of Financial Studies*, 26, 1824-1852.
  8. Ben-Rephael, A., Kandel, S., Wohl, A. (2012) Measuring investor sentiment with mutual fund flows, *Journal of Financial Economics*, 104, 363–382.
  9. Bergstresser, D., Poterba, J. (2002) Do After-Tax Returns Affect Mutual Fund Inflows? *Journal of Financial Economics*, 63, 381-414.
  10. Capon, N., Fitzsimons, G., Prince, R. (1996) An individual level analysis of the mutual fund investment decision, *Journal of Financial Services Research*, 10, 59-82.
  11. Chalmers, J., Kaul, A., Phillips, B. (2013) The wisdom of crowds: Mutual fund investors' aggregate asset allocation decisions, *Journal of Banking & Finance*, 37(9), 3318-3333.
  12. Chen, J., Hong, H., Huang, M., Kubik, J. (2004) Does Fund Size Erode Mutual Fund Performance? The Role of Liquidity and Organization, *American Economic Review*, 94(5), 1276–1302.
  13. Chevalier, J., Ellison, G. (1997) Risk taking by mutual funds as a response to incentives, *Journal of Political Economy*, 105(6), 1167-1200.
  14. Cooper, M.J., Gulen, H., Rau, P.R. (2005) Changing Names with Style. Mutual Fund Name Changes and Their Effects on Fund Flows, *The Journal of Finance*, 60(6), 2825-2858.
  15. De Bondt, W.F.M., Thaler, R. (1985) Does the Stock Market Overreact? *Journal of Finance*, 40(3), 793–805.
  16. Del Guercio, D., Tkac, P.A. (2002) The Determinants of the Flow of Funds of Managed Portfolios: Mutual Funds vs. Pension Funds, *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 37(4), 523-557.
  17. Del Guercio, D., Tkac, P.A. (2008) Star power: The effect of Morningstar ratings on mutual fund flows, *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 43(4), 907-936.
  18. Elton, E.J., Gruber, M.J., Blake, C.R. (1999) Common factors in fund returns, *European Financial Review*, 3(1), 1-23.
  19. Faff, R.W., Parwada, J.T., Poh, H.-L. (2007) The information content of Australian managed fund ratings, *Journal of Business Finance & Accounting*, 34, 1528-1547.
  20. Fama, E.F., French, K.R. (2010) Luck versus skill in the cross-section of mutual fund returns, *Journal of Finance*, 65(5), 1915–1947.
  21. Ferreira, M.A., Keswani, A., Miguel, A.F., Ramos, S.B. (2012) The flow–performance relationship around the world, *Journal of Banking and Finance*, 36(6), 1759–1780.
  22. Ferson, W.E., Kim, M.S. (2012) The factor structure of mutual fund flows, *International Journal of Portfolio Analysis and Management*, 1(2), 112-143.
  23. Gallaher, S., Kaniel, R., Starks, L.T. (2005) Madison Avenue meets Wall Street: Mutual fund families, competition and advertising, Working paper, University of Texas at Austin.
  24. Gallaher, S., Kaniel, R., Starks, L.T. (2015) Advertising and Mutual Funds: From Families to Individual Funds. No 10329, CEPR Discussion Papers.
  25. Gil-Bazo, J., Ruiz-Verdu, P. (2009) The relation between price and performance in the mutual fund industry, *Journal of Finance*, 64, 2153–2183.
  26. Goetzmann, W., Massa, M., Rouwenhorst, G. (2008) Behavioral factors in mutual fund flows. Yale School of Management working paper.
  27. Goetzmann, W., Peles, N. (1997) Cognitive dissonance and mutual fund investors, *Journal of Financial Research*, 20, 145-158.
  28. Gorjaev, A.P., Nijman, T.E., Werker, B.J.M. (2002) The Dynamics of the Impact of Past Performance on Mutual Fund Flows. CentER Discussion Paper, 2002-2, Tilburg.
  29. Gorjaev, A., Nijman, T., Werker, B. (2008) Performance information dissemination in the mutual fund industry, *Journal of Financial Markets*, 11(2), 144-159.
  30. Gruber, M. (1996) Another puzzle: The growth in actively managed mutual funds, *Journal of Finance*, 51, 783–810.
  31. Gualtieri, P., Petrella, G. (2005) Does visibility affect mutual fund flows? Catholic University, Milan, working paper.
  32. Huang, J., Wei, K.D., Yan, H. (2007) Participation costs and the sensitivity of fund flows to past performance, *Journal of Finance*, 62(3), 1273-1311.

33. Indro, D.C. (2004) Does Mutual Fund Flow Reflect Investor Sentiment? *Journal of Behavioral Finance*, 5, 105-115.
34. Ippolito, R. (1992) Consumer reaction to measures of poor quality: Evidence from the mutual fund industry, *Journal of Law and Economics*, 35(1), 45-70.
35. Ivkovic, Z. (2000) Is blood thicker than water: Spillovers in mutual fund families: Evidence from the mutual fund industry. Working paper, Yale School of Management.
36. Ivkovic, Z., Weisbenner, S. (2006) 'Old' Money Matters: The Sensitivity of Mutual Fund Redemption Decisions to Past Performance. Working Paper, University of Illinois.
37. Jain, P.C., Wu, J.S. (2000) Truth in Mutual Fund Advertising: Evidence on Future Performance and Fund Flows, *Journal of Finance*, 55, 937–958.
38. Jank, S. (2012) Mutual fund flows, expected returns, and the real economy, *Journal of Banking & Finance*, 36, 3060–3070.
39. Kamstra, M.J., Kramer, L.A., Levi, M.D., Wermers, R. (2017) Seasonal asset allocation: Evidence from mutual fund flows, *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 52(1), 71-109.
40. Kaniel, R., Starks, L.T., Vasudevan, V. (2009) Headlines and Bottom Lines: Attention and Learning Effects from Media Coverage of Mutual Funds, University of Texas and Duke University working paper.
41. Kempf, A., Ruenzi, S. (2008) Family Matters: Rankings within Fund Families and Fund Inflows, *Journal of Business Finance and Accounting*, 35(1-2), 177–199.
42. Khorana, A., Servaes, H. (2003) An examination of competition in the mutual fund industry. Georgia Institute of Technology and London Business School working paper
43. Khorana, A., Servaes, H. (2004) Conflicts of interest and competition in the mutual fund industry, Working paper, London Business School.
44. Kopsch, F., Song, H-S., Wilhelmsson, M. (2015) Determinants of mutual fund flows, *Managerial Finance*, 41(1), 10-25.
45. Levy, H., Levy, M. (2003) Overweighing recent observation: Experimental results and economic implications, *Experimental Business Research*, 3(7), 155-183.
46. Massa, M. (2003) How do family strategies affect fund performance? When performance-maximization is not the only game in town, *Journal of Financial Economics*, 67, 249-304.
47. Mullainathan, S., Schwartzstein, J., Shleifer, A. (2008) Coarse Thinking and Persuasion, *The Quarterly Journal of Economics*, 123(2), 577–619.
48. Nanda, V., Wang, Z.J., Zheng, L. (2004) Family values and the star phenomenon: Strategies of mutual fund families, *Review of Financial Studies*, 17, 667-698.
49. Rakowski, D., Wang, X. (2009) The dynamics of short-term mutual fund flows and returns: A time-series and cross-sectional investigation, *Journal of Banking & Finance*, 33(11), 2102-2109.
50. Sapp, T., Tiwari, A. (2004) Does stock return momentum explain the ‘smart money’ effect? *Journal of Finance*, 59(6), 2605–2622.
51. Sawicki, J., Finn, F. (2002) Smart money and small funds, *Journal of Business Finance & Accounting*, Vol. 29, No. 5-6, 825-846.
52. Sensoy, B.A. (2009) Performance evaluation and self-designated benchmark indexes in the mutual fund industry, *Journal of Financial Economics*, 92(1), 25-39.
53. Sirri, E., Tufano, P. (1992) Competition and change in the mutual fund industry. In: III Hayes S. (ed.) *Financial services: perspectives and challenges*. Harvard Business School Press, Boston, 181–214.
54. Sirri, E.R., Tufano, P. (1998) Costly search and mutual fund flows, *The Journal of Finance*, 53(5), 1589-1622.
55. Watson, J., Wickramanayake, J. (2012) The relationship between aggregate managed fund flows and share market returns in Australia, *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 22(3), 451-472.
56. Zhao, X. (2005) Determinants of Flows into Retail Bond Funds, *Financial Analysts Journal*, 61(4), 47–59.

ROLE OF DIASPORA INVESTMENTS FOR THE COMMUNITY DEVELOPMENT

*Victoria IORDACHI¹, Ph.D., Associated researcher,
National Institute for Economic Research
Ivan LUCHIAN², Ph.D., Associated Professor,
International Institute of Management IMI-NOVA
Andrei TIMUȘ³, scientific researcher,
National Institute for Economic Research, Republic of Moldova*

Cultivating and facilitating diaspora homeland investment has become a significant concern of many national governments and multilateral organizations. Diaspora policy becomes important as a means to strengthen migrants' affinity to the country of origin and encourage contributions to economic and social development. In this article we will analyze what determinants motivate diaspora to invest in their homeland for the community development to be able to elaborate adequate policies to involve all migrants working abroad in the country's development, as well as their return home combined with business investment and knowledge transfer. In the final, there will be elaborated appropriate recommendations to describe what behavioral mechanisms can be exploited by policy-makers to increase the effectiveness of interventions for stimulation of diaspora investments for the community development.

Keywords: *Diaspora, homeland investment, remittances, migrants, economic growth, bank sector.*

Cultivarea și facilitarea investițiilor în localitățile de baștină a diasporei au devenit o preocupare semnificativă pentru multe guverne și organizațiile străine. Politica de stat în domeniul diasporei este foarte importantă, deoarece poate constitui un instrument eficient de intensificare a afinității migranților cu patria-mamă și de încurajare a contribuțiilor la dezvoltarea economică și socială. În acest articol vor fi analizate criteriile determinante de motivare a deciziei de a investi în localitățile de baștină de către diaspora, ce vor fi utile în procesul de elaborare a politicilor adecvate care vizează diaspora și migrații întorși acasă. În final, vor fi elaborate recomandări pentru a descrie ce mecanisme comportamentale pot fi exploatate de factorii de decizie pentru a spori eficiența intervențiilor în procesul de stimulare a investițiilor venite din diaspora pentru dezvoltarea comunității.

Cuvinte-cheie: *Diaspora, investițiile în localitățile de baștină, remitențe, migrați, creștere economică, sector bancar.*

JEL Classification: J62, O15

Introduction

Cultivating and facilitating diaspora homeland investment has become a significant concern of many national governments and multilateral organizations [6]. A recent World Bank study of US foreign direct investment abroad finds empirical evidence to support the proposition that diasporas' ethnic networks affect foreign direct investment by promoting information flows across international borders and serve as contract-enforcement mechanisms [4]. At the same time little is known about why diaspora members invest in their homelands or why investment intensity varies among diaspora communities. The first systematic work on this topic was undertaken by Aharoni in his study of Jewish investment in Israel [1]. This research confirmed that American Jews invested sizeable amounts of money in Israel even though they considered it a high-risk venture. Aharoni suggested the investment process was significantly influenced by strong psychological ties that diaspora members maintained with their homeland and not simply by the opportunity to profit.

The Indian diaspora is estimated to have invested \$2.6 billion out of \$10 billion of FDI in India between 1991 and 2001 [7]. Between 1998 and 2004, diaspora investment accounted for 25 percent of total foreign direct investment flows into Armenia [2].

The current global estimate is that there were around 244 million international migrants in the world in 2015, which equates to 3.3 per cent of the global population corridors [3]. The increase in international

---

¹ © Victoria IORDACHI, timush_v@yahoo.co.uk

² © Ivan LUCHIAN, luchian_ivan@mail.ru

³ © Andrei TIMUȘ, a-timush@rambler.ru

migrants has been evident over time – both numerically and proportionally – and at a greater rate than had been anticipated by some. Many countries in the east of Europe, such as the Russian Federation, Ukraine, Poland and Romania have some of the largest emigrant populations within the region [3]. The migration of people from countries in the former USSR - Ukraine, Kazakhstan, Uzbekistan, Azerbaijan and Belarus accounted for the top four European migrant corridors [3]. After the Russian Federation and Ukraine, the United Kingdom had the third largest European emigrant population (4.9 million). Many of these lived outside the continent, in Australia and the United States of America. Portugal and Ireland, two countries that have long histories of emigration, also had high shares of populations abroad in comparison with their population sizes.

In countries of origin, migrants and their communities are experiencing increasing connectivity in a multitude of ways, including in the form of social contact, remittance flows and the migrants' return to their country of origin, such as for significant holidays and events. The impacts can be many and varied, depending on the circumstances of the origin country (economic, social and political) as well as the situations of the migrants themselves [3].

Determinants of Diaspora investments in homeland

While diaspora members are a vital subset of foreign investors, we know relatively little about what motivates diaspora members to invest in their homelands. Empirical evidence shows that diaspora members each possess specific motivational profiles that contribute to their investment decisions. Some diaspora members are interested in investing in their homeland because they expect a financial return; others are driven by the possibility of social recognition from within their diaspora communities and organizations. The international finance literature traditionally assumes that investment decisions are predicated on financial return expectations. However, empirical research in economic psychology has found that some individuals invest in socially responsible funds whose primary objective is not profit maximization. Authors contributing to this research stream have typically explained this phenomenon by assuming the investor is motivated by psychological concerns, such as altruism or personal moral convictions.

The investment interest of other diaspora members may be motivated by the potential emotional satisfaction they will receive when investing in their homelands. These categories represent distinct types of returns, but it is possible for an individual investor to be simultaneously motivated by more than one type of return. For example, a new diaspora member may be interested in homeland investment because it makes him feel good (emotional), it further facilitates his integration into the diaspora community (social), and he has confidence that money can be made by the venture. The emotional satisfaction return underlying altruism has also been identified as a key motivator for volunteerism. Some diaspora members may be altruistic and motivated by the emotional returns they receive from investing in the homeland. These assumed non-financial motivations to investment have yet to be fully conceptualized and empirically measured in the literature.

Theory grounded in social psychology provides the foundation for our contention that social recognition is another key driver of diaspora investment intentions.

Throughout history, many Moldovans have been forced to enter the diaspora, voluntarily or in need, for political, economic or social, spiritual or religious reasons. In the last years, the Moldovan diaspora has expanded visibly, on the list of those who left entering Moldovans from different social categories. The massive migration of Moldovans (there is no exact statistic that would reflect the number of those who left the country, frequently counting a million people) has caused the Moldovan diaspora to grow substantially, both in the west and in the east.

As the number of Moldovans leaving the country to work abroad increased, a significant growth was noted for the amount of transfers made by these individuals from abroad, widely influencing the main macroeconomic indicators.

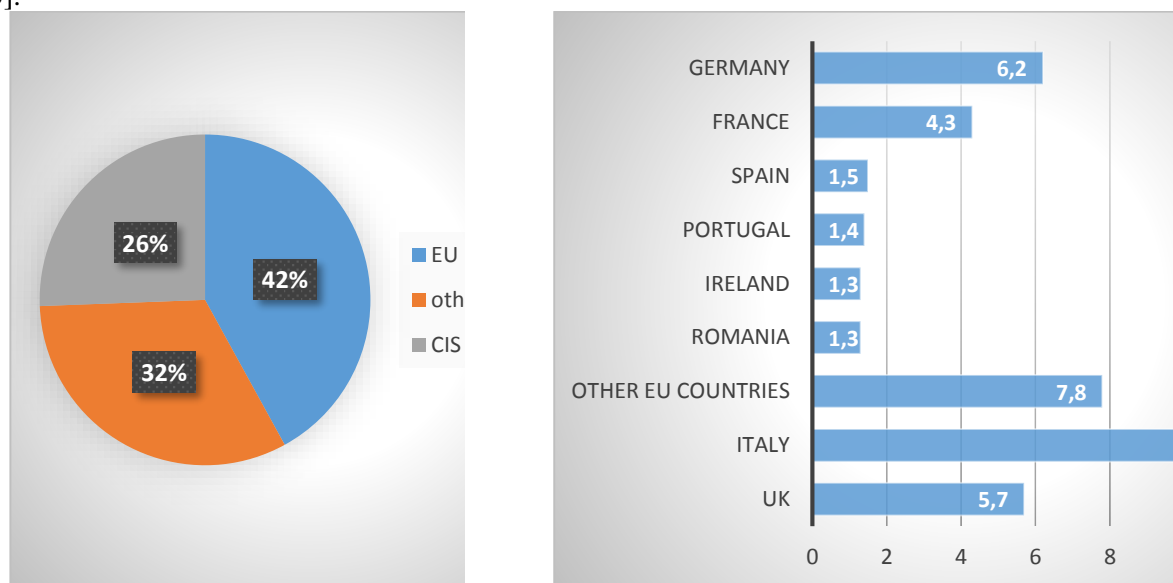
Remittances flows in national economy: evolution and contribution to economic development

According to data offered by the National Bank of Moldova, the volume of foreign transfers from Moldovan citizens working abroad amounted to 1266,84 million US dollars in 2018, representing 20-25% of GDP [5].

The value of transfers exceeds 5-6 times the value of foreign investment, 2-4 times the value of external assistance. The Republic of Moldova's GDP growth over the previous years is mainly attributed to the revenues earned from the remittances of Moldovan migrants working abroad. Remittances represent an important source for the population of the Republic of Moldova to escape poverty. The Household Budget

Survey (HBS) data reveals a considerable share of Moldovan households receiving remittances during the reference period. Over 25 per cent of the total number of households benefited from remittances in 2015, as compared with 24.5 per cent in 2010.

Over 50% of money transfers come from Russia, Israel and Italy. In the distribution by state of money transfers in favor of individuals, Russia continues to be the main partner of the Republic of Moldova with a volume of transfers of \$ 23,4 million out of total transfers, holding a share of 24,4%, although this is with 7,5 p.p. less than last year (see figure 1). This is followed by transfers from Israel with a volume of \$ 17,4 million, with a share of 18,1%, transfers from Italy having a share of 12,5% (\$ 12 million), USA 9% (\$ 8,6 million), Germany 6,2% (\$ 5,9 million), Great Britain 5,7% (\$ 5,4 million), France 4,3% (\$ 4,1 million), Spain 1,5% (\$ 1,4 million), Portugal 1,4% (\$ 1,30 million), Ireland 1,3% (\$ 1,28 million), Romania – 1,3% (\$ 1,23 million), Czech Republic 1% (\$ 1,01 million), Poland 1% (\$ 0,96 million), Turkey 0,9% (\$ 0,90 million), from other 11 states, 4% (\$ 11,04 million). In the foreign exchange structure of transfers from abroad in favor of individuals, transfers in euro predominated 51,2%, increasing by 6,8 p.p., followed by transfers in US dollars 43%, decreasing by 5,1 p.p. and transfers in Russian rubles 5,8%, decreasing by 7,1 p.p. [5].

Fig. 1. Money transfers from abroad in favor of natural persons carried out by banks of the Republic of Moldova (by geographical origin in December 2018, in %)

Source: National Institute for Economic Research. Moldovan Economic Trends 2019. Available at https://ince.md/uploads/files/1556016417_met_32_ro_site.pdf

A higher share of households benefiting from remittances was registered in rural areas than in urban areas, 28.5 per cent and 20.5 per cent, respectively, in 2015. Statistics reveals that the majority of migrants (81.3%) sent money to their families. Significant differences in the volume of remittances received are observed between urban and rural households. In rural areas, the share of remittances of the total household disposable income is very significant, exceeding 59.7 per cent in 2015, with a difference of 7.7 percentage points than the share in urban areas. Among urban households receiving remittances, the share is nevertheless important, accounting for almost half of the disposable income over the last three years.

Generally, remittance entries had a beneficial impact on the evolution of the economy of the Republic of Moldova. During the last years, the transfers of Moldovan citizens, working abroad, were one of the main drivers of economic growth in the country.

Also, the transfers of the migrants together with the governmental ones contributed to the lifting of a part of the population from poverty, especially during 2000-2004, thus relieving the government from the burden of social provision. Supporting the disposable incomes of households, remittances strongly fueled private consumption for goods and services. Most of the remittances are used for current and sustainable consumption, the purchase of the building, but it is also saved, using the banking system. Only a very modest part, up to 10%, is invested in the entrepreneurship activity of returning migrants themselves.

At the same time, the inflows of remittances create a powerful transmission channel on the sectors of the national economy – the real and banking sectors, through the following relations:

- First, the inflows of remittances exert an impact on the domestic banking system, due to the increase of the depositary resources, which allows the formation of new credit sources for the real sector;
- Secondly, the supply of domestic consumption contributes to the increase of the demand for imported and domestic products, which increases the production activity in the economy and the increase of the commercial activities of export and import, resulting in the increase of the performances in the real sector of the economy.

Thus, contrary to the general conception, the inflows of remittances have contributed significantly to the growth of investments, although indirectly, through the financial sector. Deposits of individuals increased rapidly, offering additional financial support to the banking system. The construction sector, in turn, has responded rapidly to the increase in demand for residential real estate through the galloping increase in prices and the realization of new construction projects.

There is a dependence between the banking and real sectors in the Republic of Moldova through the transmission channel of financial-currency flows from one sector to another. Remittances can indirectly promote entrepreneurship, if these amounts are deposited in banks, on deposit accounts and, thus, lending to the real sector of the economy. In this case, however, the costs of attracting the borrowed capital are increased by paying the interest.

The increase of the remittances’ share, destined to the investment activity, implies certain concerns:

- 1) The remittance entries in the economy appear in small amounts, divided into rates over different periods of time: usually, these amounts are intended for internal consumption by the recipient families;

- 2) The potential investors, holders of such amounts, which are necessary to start a business, in the most frequent cases, are abroad, and the substantial investment of the economies, accumulated abroad, will be possible only after the return of a large number of emigrants in father. The possibility of returning migrants to the country, increasingly, is reduced, due to several factors: legalization of emigrants to the foreign country, unwillingness to return home, taking families by themselves.

An economic growth model, based on remittances, must ensure the following condition: *to ensure the sustainability of economic growth, migrant transfers must not only contribute to increasing final consumption, but also to promote investment and employment opportunities in the economic system.*

Role of Moldovan Diaspora for the regional economic development and Diaspora engagement policies in Republic Moldova

Currently, the diaspora of the Republic of Moldova is structured in approximately 250 associations in over 30 countries, including in various initiative and professional excellence groups. The most numerous associations are registered in Italy, Romania, Ukraine, Russia, Portugal, France, USA and Canada. Far from their homeland, Moldovans feel the need to create organizations aimed at bringing together and uniting the Moldovan diaspora, strengthening its spiritual and economic potential, contributing to the effective integration of its members into society. The typology of diaspora associations is complex and diverse, depending on the legal status, activity management model and field of activity.

The public associations set up by Moldovans abroad aim at a better organization of the diaspora from a structural point of view, in order to be able to support at a new qualitative level the integration of newcomers, but also of the elder members. In the area of these concerns there is also the strengthening of the relations between the members of the community, through mutual help, by initiating various activities, maintaining spiritual ties with the homeland. Proper representation of Moldovans in relations with governmental and nongovernmental bodies in the countries of residence or in the Republic of Moldova is also of great importance. The diaspora plays an important role in promoting a favorable image of Moldova abroad. In this context, the effort to institutionalize the Moldovan diaspora, which has an important potential capable of significantly contributing to the consolidation of bilateral relations in multiple fields, of finding ways to support their country of origin with all the experience gained abroad, is particularly important.

The integrating factor for all the structures of the diaspora is the national and civic belonging, which requires consolidation and capitalization on 3 dimensions:

- 1) volunteering: the potential of civic and volunteer contribution of the members of the diaspora can be involved in activities and stipulated in programs dedicated to them in the Republic of Moldova;

- 2) advocacy and public diplomacy: the proactive communities and groups of excellence of the diaspora can facilitate the promotion of the image of the Republic of Moldova and initiate bilateral dialogues

in the economic, investment, cultural and academic fields;

3) charity: the members of the diaspora have a strong emotional and cultural connection with the socially vulnerable people of the Republic of Moldova.

In the north of the country there is a village – Corjeuti, which is known by huge contributions of the villagers working abroad in the development of local community. About 10000 people live in the village. Corjeuti is famous due to the promotion of citizens of the French style of the locality. This phenomenon is explained by the fact that many of the villagers go to work in France in order to materialize their dreams at home (More than 3000 Corjeuts work in Paris and its surroundings). Here even the cuisine has Parisian specific, not to mention the homes and cars of locals. And the monument most proud of the locals is the Eiffel Tower in the courtyard of a village restaurant, it looks exactly like the one in the center of Paris.

The main occupation of the Corjeuts is agriculture: most of agricultural households have over 630 tractors and over 300 heavy vehicles, which are purchased by personal contributions resulted from remittances. One of the largest agrarian companies is "Arman-Plant", specializing in growing vegetables: potatoes, onions, carrots, cabbage, red beet, etc. The company was founded in 1995 with a staff of more than 50 workers. Several industrial enterprises for processing agricultural products also operate in Corjeuti. The company "Servest-Agro" SRL produces canned vegetables and fruit: tomato broth, dried tomatoes, pickled cucumbers, and some of the production is exported to Russia and the European Union. SA "Combifuraj" specializes in the production of wheat flour, sunflower oil, sale of feed and animal feed additives. SRL "Muncel Agro" deals with the cultivation of corn, wheat, potatoes, spares, apples, production of flour, pasta and offers processing and preparation of agricultural land.

In comparison to other regions, where the natives are not connected to the soul, the Corjeuts want to return back to their village, that's why they invest in infrastructure to "bring Europe in their native home". The most common investments were done in water and sanitation, roads, schools, kindergartens, cultural houses. This is the unique case in Moldova, where investment decisions are done on altruistic reasons and investor is motivated by psychological concerns.

The example of Corjeuti demonstrates that diaspora is active in the Republic of Moldova, although not in all the regions, and contributes to the development of regions.

It is important to determine what are the psychological determinants of the Corjeuts working abroad who invested in the village development, in order to better understand the diaspora investment process and determine what behavioral mechanisms can be exploited by policy-makers to increase the effectiveness of interventions aimed at the increase of diaspora investments for the community development. Analysis of this phenomenon by state authorities will help the state authorities to develop appropriate policies to:

- Stimulate the development of rural and urban localities by attracting human and financial capital from the diaspora;
- Reanimate the connection between the citizens left and the localities through the implementation of the local development programs and projects, together with the diaspora;
- Channel the remittances, beyond consumption, towards the social-economic development of rural areas in the country;
- Increase the participation and involvement of the Diaspora in social and economic development and development at local level.

During the last 10 years, the Government of the Republic of Moldova has elaborated and implemented a series of reforms in the field of migration, in order to maximize the positive impact of migration on the development of the country, but also to diminish its negative impact.

A great contribution to the promotion of programs to stimulate remittances' channeling into the real economy is made by the Organization for the Development of Small and Medium Sized Enterprises in Moldova. One of the best known program is the "PARE 1 + 1" program, through which the state contributes a Leu to each Leu invested by migrants.

In the seven years since the program was launched Moldovans returned to the country have invested in the economy over 300 million lei, creating around 2500 jobs, according to data from the Ministry of Economy.

In another program, "Migration and local development", diaspora representatives donated over one hundred thousand dollars to support local initiatives in their native villages, such as rebuilding a road or repairing a portion of the aqueduct.

Starting with 2014, the major national programs focused on capitalizing on the opportunities for

migration development (eg: projects related to the Mobility Partnership Republic of Moldova-European Union, the project "Integration of migration in development strategies" and the Remittance Attraction Program in the economy). Various governmental and international agencies have analyzed many of the actions taken on migration and development. Meanwhile, the Republic of Moldova continues to play an active role internationally in the field of diaspora, migration and development (eg: Global Forum on Migration and Development / UN Post-2015 Development Agenda).

By the Government Decision no. 200 from 26th February 2016 the National Strategy “Diaspora-2025” was approved, which describes the current situation and offers the necessary support and practical interventions from the Government for the involvement and participation of the Diaspora, collaboration and partnership with it and is a means by which the strategic risks and the costs of the high levels of migration are transformed into an opportunity for consolidated national development.

The specific objectives and actions of this Strategy are:

1) Elaboration and development of the strategic and operational framework of the Diaspora, migration and development field.

2) Ensuring the rights of the Diaspora and building trust.

3) Mobilization, capitalization and recognition of the human potential of the Diaspora.

4) Direct and indirect involvement of the Diaspora in the sustainable economic development of the Republic of Moldova.

The strategy also contains the Action Plan for 2016-2018, which derives directly from the medium-term objectives and priorities, taking into account the available budgetary resources and the support of the development partners.

The stages of implementing the National Strategy “Diaspora-2025” are:

➤ The first stage (2016-2018) aims at developing, consolidating and implementing the institutional policy framework, strengthening the capacities of Diaspora associations and piloting new programs for the Diaspora.

➤ The second stage (2019-2021) involves expanding the options for involving the Diaspora in the development of the country, but also creating a mutually beneficial framework between the Diaspora, the Government and the civil society in the Republic of Moldova.

➤ The third phase (2022-2025) will include the finalization and stabilization of the policy framework on the Diaspora, migration and development field, launching joint economic and human development initiatives, as well as the large-scale implementation of the programs developed and tested in the first two stages.

The interventions needed to integrate migration into national development must focus on promoting, consolidating and extending different forms of diaspora contributions.

Conclusions

Efficient tools to include migrants in the field of work should be offering incentives to initiate SMEs and reliable partnership schemes between the Government and the migrant, such as: A. Stimulating reforms regarding the creation of new jobs in the country, including, through the establishment of SMEs with the participation of migrants;

B. Attracting migrants in agricultural activity and in rural areas, by offering tax incentives and credit benefits;

C. Formation of partnerships between migrants and the Government through the joint funds for setting up the SME, as well as offering incentives or rewards as a result of hiring a certain number of employees within the newly created enterprises.

A particular role in the process of directing remittance inflows into the real sector of the economy lies with commercial banks and the opportunities they offer to migrants in attracting remittances to deposit accounts. Funds, attracted from migrants, can subsequently be used as sources for lending to the national economy. Also, the amount deposited on the commercial bank's account can serve as pledge for the credit contract by the migrant family to start a new business within the country.

There must be a continuous collaboration between the banking sector and the Government to encourage the entrepreneurial spirit of Diaspora, because the investment projects, proposed by the Government, which aim to enlist the migrants in the social-economic activity of the country, cannot always be considered reliable, in the view of the commercial banks. In addition, banks, according to the proposed investment schemes, will have to offer favorable rates for migrants and thus the volume of interest income

will be reduced. Also, launching new businesses involves a high degree of risk, which banks cannot accept. For this reason, we consider that the role of the state is to protect the migrant by offering guarantees in the process of creditation. Priority should be given to investment projects related to community development or creation of new labor places.

Policies should also be harmonized to reduce remittance transfer costs in order to optimize benefits of remittances to migrant families and increase integration of remittance transfers into the formal system to increase opportunities for sustaining economic and social projects.

References cited

1. Aharoni, Y. (1966) *The Foreign Investment Decision Process*, Harvard Graduate School of Business Administration, Division of Research: Boston.
2. Hergnyan, M. and Makaryan, A. (2006) 'The Role of the Diaspora in Generating Foreign Direct Investments in Armenia', *Economy and Values Research Center*, Available at: www.ev.am.
3. IOM. (2018) *World Migration Report 2018*. Available at <https://www.iom.int/wmr/world-migration-report-2018>
4. Javorcik, B., Özden, Neagu, I. (2011) Migrant networks and foreign direct investment. *Journal of Development Economics*, 2011, vol. 94, issue 2, 231-241.
5. National Institute for Economic Research. (2019) *Moldovan Economic Trends 2019*. Available at https://ince.md/uploads/files/1556016417_met_32_ro_site.pdf
6. United Nations. (2006) *International migration report 2006: A global Assessment*. ESA/P/WP.209
7. Wei, Y. and Balasubramanyam, V.N. (2006) 'Diaspora and Development', *The World Economy*, 29(11): 1599-1609.

SUSTENABILITATEA DATORIEI. CONCEPTE ȘI DEFINIȚII

*Camelia MILEA, dr., cercetător științific III,
Centrul de Cercetări Financiare și Monetare “Victor Slăvescu”¹*

Deși există mai multe definiții ale sustenabilității datoriei, nu se poate afirma că acest concept este clar în prezent. În literatură există mai multe metode de definire și evaluare a sustenabilității datoriei, diferite în ceea ce privește orizontul de timp și variabilele alese. Alegerea subiectului este motivată de preocupările existente pe plan internațional determinate de creșterea rapidă a datoriei publice mai ales în economiile avansate, ca efect al crizei economico-financiare globale. Din acest motiv, multe guverne încearcă să determine un nivel „sigur” al datoriei publice și al deficitului fiscal, obiectiv dificil de atins având în vedere că nu există un criteriu uniform de siguranță fiscală pentru toate economiile.

Articolul² conține o analiză critică a principalelor concepte și definiții existente în literatura de specialitate privind sustenabilitatea datoriei. Pe baza acestora, autoarea adoptă o opinie proprie privind definirea sustenabilității datoriei. Scopul urmăririi sustenabilității datoriei constă în asigurarea unei dezvoltări economice sustenabile, sinuoase, fără constrângeri, fără șocuri, fără tensiuni. Altfel spus, scopul asigurării sustenabilității datoriei constă în evitarea efectelor negative generate de neplata datoriei. Metodologia folosită constă în analize logice și critice, comparative, descriptive, dar și în studierea literaturii de specialitate.

Una dintre cele mai importante concluzii constă în faptul că sustenabilitatea datoriei este importantă deoarece în lipsa acesteia se pot manifesta crize ale datoriei cu diferite consecințe negative în plan economic, social și politic.

Cuvinte-cheie: datorie publică, sustenabilitate, efecte negative, tensiuni, scopul sustenabilității datoriei, criză a datoriei.

Although there are several definitions of debt sustainability, it can not be said that this concept is clear at present. In the economic literature, there are several ways to define and assess debt sustainability, different in terms of time horizon and variables used. The choice of the subject is justified by the international concern caused by the rapid increase of the public debt especially in the advanced economies, as a result of the global economic and financial crisis. For this reason, many governments try to determine a "safe" level of the public debt and of the fiscal deficit, a difficult objective to achieve, given that there is no uniform fiscal safety criterion for all economies.

In the article³ there is a critical analysis of the main concepts and definitions in the literature on debt sustainability. Based on these, the author adopts a personal definition on the debt sustainability. The purpose of pursuing debt sustainability is to ensure an economic development that is sustainable, sinuous, unconstrained, shock-free, tension-free. In other words, the purpose of debt sustainability is to avoid the negative effects of debt default. The methodology used consists in logical, comparative, descriptive and critical analysis, but also in the study of economic literature.

One of the most significant conclusions is that debt sustainability is important because in its absence, debt crises can appear with various negative consequences in economic, social and political terms.

Keywords: public debt, sustainability, negative effects, tensions, the purpose of debt sustainability, debt crisis.

JEL Clasificare: F34, G01, H63.

Introducere. Începând din 2008, efectele crizei economico-financiare globale au început să afecteze economia mondială. Printre aceste efecte se numără creșterea rapidă a datoriei publice în economiile avansate, determinată, în principal, de o estimare supraoptimistă a situației fiscale înainte de criză, de reducerea veniturilor publice și majorarea cheltuielilor sociale în timpul crizei, de costurile cu restructurarea sistemului bancar, de

¹ *Camelia MILEA, cami.g.milea@gmail.com*

² *Articolul are la bază proiectul de cercetare „Analiza sustenabilității datoriei publice în Uniunea Europeană. Abordări analitice și empirice.”, elaborat în cadrul CCFM „Victor Slăvescu” în anul 2018, sub coordonarea d-nei dr. Camelia Milea.*

³ *The article is based on the research project "The analysis of the sustainability of public debt in the European Union. Analytical and Empirical Approaches ", elaborated in CFMR "Victor Slăvescu" in 2018, under the coordination of. Camelia Milea, Ph.D.*

politicile fiscale contraciclice. Din acest motiv, multe guverne încearcă să determine un nivel „sigur” al datoriei publice și al deficitului fiscal, obiectiv dificil de atins având în vedere că nu există un criteriu uniform de siguranță fiscală pentru toate economiile. În plus, într-o economie globalizată, cu cicluri de afaceri neregulate este greu de stabilit în ce fază a ciclului se situează fiecare economie, fapt esențial pentru evaluarea indicatorilor fiscali.

Evoluția datoriei publice și a deficitelor bugetare a devenit, mai ales în ultimii ani, o problemă crucială de politică economică în multe țări. Drept urmare, sustenabilitatea datoriei publice a ajuns să fie unul dintre subiectele larg dezbătute, în contextul necesității coordonării politicilor fiscale în țările zonei euro, a conștientizării amenințărilor pe care cheltuielile exagerate le pot avea asupra generațiilor viitoare, a presiunilor în creștere asupra politicii fiscale într-o lume globalizată și a provocărilor viitoare la adresa finanțelor publice datorate îmbătrânirii populației.

Conșiderații privind datoria și sustenabilitatea datoriei în literatura de specialitate

Deși există mai multe definiții ale sustenabilității datoriei, nu se poate afirma că acest concept este clar în prezent. În literatură există mai multe metode de definire și evaluare a sustenabilității datoriei, diferite în ceea ce privește orizontul de timp și variabilele alese. Astfel, sustenabilitatea datoriei poate fi privită ca un concept dinamic, pe termen scurt, mediu și lung; datoria și deficitul pot fi măsurate brut sau net, incluzând sau nu pasivele sistemelor de asigurări sociale sau alte articole.

Problema distribuției inter-generaționale a poverii datoriei a fost discutată de pe vremea economiștilor clasici. Keynesistii susțin poziția inițial promovată de Ricardo conform căreia povara datoriei publice este integral responsabilitatea generației care contractează datoria. Teoria resurselor reale (susținută de Keynesisti) afirmă că generațiile actuale suportă costul de oportunitate al finanțării datoriei, iar serviciul datoriei reprezintă un transfer de la contribuabili la deținătorii datoriei, atunci când este vorba de datorie publică internă. Conform acestei teorii, datoria publică nu pune probleme serioase, și este de dorit atunci când cererea agregată este redusă și șomajul este ridicat pentru a restabili echilibrul la nivelul ocupării depline.

Teoria impozitelor constante (Barro, 1979) [2], care are baze neo-clasice, arată un mecanism prin care datoria publică și deficitul pot contribui la creșterea bunăstării. Modelul lui Barro presupune o planificare socială favorabilă care minimizează pierderile de bunăstare asociate cu impozitarea fluctuantă/distorsionată. Descoperirea majoră a lui Barro (1979) [2] presupune ca planificarea socială trebuie să susțină o rată constantă de impozitare. Nivelul de impozitare este determinat cu ajutorul constrângerii bugetare intertemporale, conform căreia valoarea prezentă a cheltuielilor, care este exogenă în model, trebuie să fie egală cu valoarea prezentă a impozitelor. Politica de asigurare a unei impozitări constante este dominantă în ceea ce privește bunăstarea, având în vedere că distorsiunea cauzată de impozitare crește mai mult decât proporțional în rata de impozitare.

Alt argument care justifică, în literatura de specialitate, existența sustenabilității datoriei publice este cel de echitate intergenerațională. De cheltuielile publice curente (pentru investiții publice sau pentru reforme structurale) beneficiază și generațiile viitoare. Dacă aceste investiții curente ar fi finanțate integral prin veniturile curente, generațiile actuale ar plăti integral costurile, dar nu ar beneficia de toate beneficiile cheltuielilor publice. Dacă politicile care generează beneficii economice pe termen lung, dar necesită investiții semnificative pe termen scurt sunt finanțate prin emiterea de obligațiuni (datorii), vor contribui și generațiile viitoare la costuri.

Conform lui Guzman (2016) [6], *datoria publică* poate fi considerată *sustenabilă* dacă politicile macroeconomice necesare pentru a stabili datoria în cazul producerii unor șocuri de bază și realiste (non-extreme) sunt coerente din punct de vedere economic și fezabile din punct de vedere politic. Compatibilitatea economică se referă la satisfacerea condiției de transversalitate¹ sau de solvabilitate pentru sectorul public, astfel încât politicile macroeconomice implicate satisfac constrângerea bugetară intertemporală conform căreia valoarea actuală a veniturilor este egală cu valoarea actuală a cheltuielilor.

Luarea în considerare a tuturor politicilor macroeconomice coerente și compatibile, în cazul definiției sustenabilității datoriei a lui Guzman (2016) [6] comparativ cu abordarea FMI care se referă doar la ajustările fiscale, are ca efect creșterea opțiunilor de politică economică care pot fi implementate pentru restabilirea sustenabilității datoriei. De asemenea, definiția lui Guzman (2016) [6] permite utilizarea politicilor macroeconomice contra-ciclice în cazul recesiunilor, recunoscând importanța multiplicatorilor fiscali pozitivi și de valori mari în astfel de perioade (Auerbach, A., and Gorodnichenko, Y., 2012 [1] și Baum, A., Poplawski-Ribeiro, M. and Weber, A., 2012 [3]).

Bohn (2007) [4] arată că, constrângerea bugetară intertemporală este valabilă dacă datoria satisface condiția

---

¹ Condiția de transversalitate, numită și condiția „no-Ponzi” interzice emiterea de datorie nouă fără a plăti deloc principal și dobândă pentru datoria veche. Denumirea acesteia provine de la schema Ponzi, în care datoria inițială este plătită din capitalul obținut de la noi investitori, în loc să fie plătită din surplusuri viitoare.

de a fi integrată de orice ordin finit. În aceste condiții, Bohn sugerează să se pună accentul pe analiza dinamicii ajustării fiscale care menține solvabilitatea.

Concepte și definiții privind datoria

Fondul Monetar Internațional (FMI) definește *datoria* ca fiind totalitatea creanțelor financiare care necesită plata dobânzii și a principalului de către debitor creditorului său la o dată ulterioară. *Profilul de finanțare* a datoriei reprezintă caracteristicile datoriei unei țări, inclusiv componența valutară, scadența datoriei și baza (compoziția, dimensiunea și rezidența) creditorilor.

Datoria publică reprezintă datoria pe care o are statul (sau alte entități, cu garanția statului) față de terți, și poate fi datorie publică externă (față de persoane juridice și fizice, întreprinderi și bănci din străinătate) și datorie publică internă (împrumuturi în moneda națională sau în valute străine către creditori din țară) prin achiziția de obligațiuni emise de stat pentru acoperirea nevoilor economiei respective.

FMI definește datoria publică ca fiind obligațiile financiare totale suportate de toate organismele guvernamentale ale unei țări. Organismele guvernamentale sunt implicate direct în procesul de stabilire a unei strategii privind gestionarea datoriei publice, astfel încât să îndeplinească obiectivele de finanțare și încadrarea în costuri, dar și obiective din sfera dezvoltării pieței datoriilor.

Datoria publică este formată din *datoria publică directă* (obligații contractate de către guvern) și *datoria cu garanție publică* (datoria contractată de debitori publici care nu intră în structura administrației centrale și /sau debitori privați, iar rambursarea este garantată de un organism public). Datoria contractată sau girată de stat angajează bonitatea României.

La nivel internațional, indicatorul cel mai des folosit este *datoria publică brută totală*. Datoria publică brută totală arată îndatorarea la nivelul întregului sector public. Datoria poate fi evaluată la valoarea curentă de piață, la valoarea nominală.

Utilizarea împrumuturilor publice poate să nu dea naștere unui randament financiar. Există, oricum, o rată de recuperare (randament) reală pe plan economic și social a investiției, care reprezintă câștigul societății din acest proiect.

Serviciul datoriei reprezintă plățile necesare a fi realizate pentru stingerea datoriei (dobândă și amortizare) scadente în cursul perioadei curente. Amortizarea se referă la plățile principale scadente corespunzătoare datoriilor pe termen mediu și lung la care se adaugă datoria scadentă pe termen scurt (FMI, 2013 [7]).

Concepte și definiții privind sustenabilitatea

Sustenabilitatea cuprinde numeroase perspective, dintre care se disting sustenabilitatea mediului, cea economică și cea socială.

Sustenabilitatea economică se referă la capacitatea economiei de a susține un anumit nivel de producție economică pe o perioadă nedeterminată (creșterea constantă anuală a PIB-ului național peste un anumit prag, spre exemplu peste 2% pe an).

Sustenabilitatea economico-socială poate fi urmărită și atinsă prin stabilirea unui anumit PIB pe cap de locuitor și o distribuție a veniturilor care să permită atingerea unui nivel minim de venit considerat necesar, astfel încât să se asigure un anumit nivel de trai pentru cetățenii dintr-o țară.

Potrivit glosarului FMI, *sustenabilitatea datoriei* poate fi supusă unei triple interpretări: academice, pragmatice, și unei interpretări a politicii economice.

Conform interpretării academice, *sustenabilitatea datoriei* presupune ca datoria inițială plus fluxul viitor de cheltuieli primare să fie egale cu fluxul viitor de venituri. Fluxurile viitoare vor fi actualizate prin calcularea valorii prezente actualizate, utilizând rata dobânzii plătită la datorie. Prin urmare, se pot înregistra deficite bugetare substanțiale pe o perioadă lungă de timp fără a fi afectată sustenabilitatea doar dacă aceste deficite pot fi compensate prin înregistrarea de surplusuri bugetare mari în viitor.

Sustenabilitatea datoriei, în condițiile definiției academice, este asigurată atunci când este îndeplinită condiția de solvabilitate intertemporală¹ (inclusiv prin testarea dacă planurile macroeconomice sunt viabile atât din perspectiva „echilibrului fluxurilor”, cât și din punct de vedere al „balanței stocurilor”).

Din punct de vedere pragmatic, datoria este sustenabilă dacă ratele prognozate ale datoriilor în PIB sunt

---

¹ Condiția de solvabilitate intertemporală reprezintă o acoperire a stocului inițial al datoriei de către valoarea actuală așteptată a soldurilor primare viitoare. Cheltuielile primare reflectă diferența dintre cheltuieli și cheltuielile cu dobânzile. Prin urmare, solvabilitatea intertemporală urmărește evitarea creării unor beneficii preponderent pe termen scurt pe seama rambursării unor datorii posibil nesustenabile pentru viitor (spre exemplu, o entitate este solventă dacă veniturile sale viitoare depășesc nivelul datoriei).

stabile sau scad, atingând un nivel suficient de redus pentru a nu antrena neîndeplinirea obligațiilor de plată a datoriilor. Practic, datoriile nu ar trebui să crească peste nivelul de creștere a veniturilor, totodată trebuind să fie asigurată și capacitatea de rambursare. În situația asocierii cu riscul de neplată, dar și cu o serie de riscuri macroeconomice, dacă rata îndatorării publice, în ciuda reducerii sale, este încă ridicată poate conduce la nesustenabilitatea datoriei publice.

Sustenabilitatea datoriei conform interpretării politicii economice este asigurată în cazul în care guvernul unei țări nu va recurge la renegocierea, neplata sau restructurarea datoriei sale sau/și nu va realiza ajustări neverosimile majore ale politicii sale. Nu se poate vorbi de sustenabilitatea datoriei atunci când cel care se împrumută acumulează datorie într-un ritm mai rapid decât creșterea capacității sale de a plăti serviciul datoriei, mai ales pe termen lung.

Putem afirma că sustenabilitatea datoriei poate fi definită ca absența riscului de neplată, și că sustenabilitatea e o proprietate a unui sistem.

Sustenabilitatea pe termen lung reprezintă un concept dinamic, care depinde nu numai de stocul datoriei și de serviciul asociat acesteia, dar și de ritmul de creștere a noilor împrumuturi, de evoluția situației fiscale și de capacitatea de rambursare a datoriei.

Destinația datoriei publice, pentru consum sau pentru investiții, prezintă o importanță covârșitoare în ceea ce privește sustenabilitatea unei creșteri a datoriei publice și a transferului poverii fiscale asupra generațiilor viitoare.

Conform FMI (2013) [7], *datoria publică* poate fi considerată *sustenabilă* atunci când bilanțul/balanța primar necesar pentru a stabiliza datoria este fezabil din punct de vedere politic și economic, astfel încât nivelul datoriei publice să fie compatibil cu un risc scăzut, acceptabil, privind rostogolirea datoriilor și să conserve la un nivel satisfăcător creșterea economică potențială, precum și să permită păstrarea unor rate moderate ale dobânzii în economie. Prin urmare, sustenabilitatea politicii fiscale și a datoriei publice poate fi periclitată de un nivel mai ridicat al datoriei publice, care va necesita un surplus primar mai mare pentru a o susține.

Din definiția utilizată de FMI se poate observa că FMI alege politica fiscală ca modalitate optimă de îmbunătățire a capacității de returnare a datoriei.

Experiența arată că riscul de neplată se poate materializa la niveluri diferite ale datoriei publice, uneori aparent foarte reduse. Nivelul „sigur” al datoriei depinde de caracteristicile fiecărei țări și de mai mulți factori, și de anumite condiții care pot fi imprevizibile.

Sustenabilitatea datoriei se referă în primul rând la serviciul datoriei. Astfel, datoria se consideră a fi sustenabilă atunci când o țară își poate plăti obligațiile determinate de datoria contractată fără a fi necesară restructurarea datoriei sau fără să se acumuleze arierate.

Dinga E. (2018) [5] definește *sustenabilitatea* ca fiind o caracteristică a unui proces (fenomen, sistem) de a se menține pe traiectoria dezirabilă, într-o bandă prestabilită sau acceptabilă un interval nedefinit de timp și pe un spațiu global de accesibilitate¹ (Dinga, 2018) [5].

Sustenabilitatea are câteva *caracteristici* care o definesc:

- sustenabilitatea nu se judecă în termeni de randament, nu contează costul asigurării sustenabilității,
- sustenabilitatea presupune existența unor influențe din exteriorul procesului/sistemului care asigură sau creează condițiile suficiente pentru menținerea pe traiectoria dorită,
- sustenabilitatea presupune elementul de eficacitate²,
- sustenabilitatea presupune rezolvarea vulnerabilităților structurale apărute în evoluția procesului/sistemului în cauză. (Dinga, 2018) [5]

Pornind de la literatura de specialitate, autoarea adoptă o *opinie proprie privind definiția sustenabilității datoriei*. Astfel, *sustenabilitatea* este o proprietate a *datoriei* care presupune ca evoluția datoriei să asigure plata serviciului datoriei pe termen mediu, și eventual lung, fără a fi necesare modificări semnificative ale politicilor economice, fără a produce șocuri, tensiuni pe piața internă, fără a antrena fluctuații majore ale unor variabile macroeconomice ale economiei naționale. Sustenabilitatea permite fluctuații ale datoriei, importantă fiind obținerea efectului scontat, pozitiv, pe termen mediu și lung.

Țările în curs de dezvoltare privesc conceptul de sustenabilitate a datoriei prin prisma dimensiunii capitalurilor primite pentru finanțarea obiectivelor naționale de dezvoltare. Deci, trebuie găsită o „conciliere” între finanțarea nevoilor de dezvoltare și nivelurile sustenabile ale datoriei.

¹ *Sustenabil poate fi nu numai un proces staționar, ci și unul care crește sau unul care scade.*

² *Eficacitatea este calitatea de a produce efectul (pozitiv) așteptat.*

Din definițiile existente în literatura privind sustenabilitatea datoriei reiese un *criteriu de sustenabilitate a datoriei*, și anume capitalurile luate cu împrumut trebuie utilizate pentru investiții cu randament cel puțin egal cu rata dobânzii plătită la datoria contractată, sau pentru realizarea de reforme economice.

De asemenea, se constată că modelele utilizate preponderent pentru analiza sustenabilității datoriei sunt dinamice intertemporale sau intergeneraționale.

Atunci când se pune problema sustenabilității datoriei este bine să se coreleze datoria publică existentă și traiectoria sa prognozată cu prognozele privind cheltuielile și veniturile bugetare (verificarea condiției de solvabilitate fiscală).

Scopul urmăririi sustenabilității datoriei constă în asigurarea unei dezvoltări economice sustenabile, sinuoase, fără constrângeri, fără șocuri, fără tensiuni. Altfel spus, *scopul asigurării sustenabilității datoriei* constă în evitarea efectelor negative generate de neplata datoriei (imposibilitatea guvernului de a-și îndeplini funcțiile; majorarea semnificativă a impozitelor, și chiar implementarea de măsuri de expropriere, care încalcă dreptul la proprietate și libertățile economice; inflație mare; deprecierea monedei naționale; crize bancare; pierderea economiilor private; împovărarea unor segmente ale societății; subminarea încrederii publice în guvern; instabilitate politică internă; înrăutățirea ratingului de țară și a prestigiului politic pe plan internațional).

Importanța analizei sustenabilității datoriei se explică prin consecințele negative ale datoriei ridicate. Printre acestea se numără: evicțiunea investițiilor private, vulnerabilitatea țării la opririle bruște „*sudden stop*” ale intrărilor de capital, pierderea flexibilității politicilor, așa-numita „*debt-overhang*”¹ și restructurarea datoriei.

Consecința principală a datoriei mari o reprezintă vulnerabilitatea ridicată la opririle bruște în obținerea finanțării. În cazul în care se schimbă sentimentul investitorilor privați, fie ca urmare a modificării apetitului pentru risc la nivel global, fie a unui șoc advers la nivelul țării respective, influxurile de capital se pot opri rapid. Pot apărea chiar și ieșiri de capitaluri ale rezidenților sau ale nerezidenților.

Țările cu datorie mare sunt mai vulnerabile la impunerea de restricții privind acordarea de capitaluri de la organizațiile financiare internaționale.

Efectele opririlor bruște pot fi devastatoare. În cazul datoriei publice, opririle bruște pot pune guvernul în situația de a implementa reduceri drastice ale cheltuielilor. De asemenea, pot apărea criză valutară, criză bancară, recesiune, și chiar, neplată. În plus, ratele dobânzii pot crește semnificativ datorită creșterii primei riscului de țară, pe fondul nivelului ridicat al datoriei. Aceasta poate avea ca efect evicțiunea investițiilor private, dar și reducerea flexibilității de a combate politica anticiclică, deoarece guvernul nu mai poate crește cheltuielile în perioada de recesiune (de minim a ciclului economic), atunci când datoria este deja mare.

„*Debt-overhang*” constituie situația în care povara fiscală așteptată pentru finanțarea datoriei este atât de mare încât reprezintă o piedică / constrângere pentru investițiile și consumul din prezent, antrenând frânarea activității economice, deoarece investitorii își diminuează investițiile pe fondul așteptărilor ca impozitele să crească. Micșorarea investițiilor conduce la creștere economică mai mică și la reducerea veniturilor guvernului. Drept urmare, vor fi fonduri insuficiente pentru cheltuielile primare, iar riscul de neplată va crește.

Se poate constata un cer vicios în cazul „*debt-overhang*”. Astfel, dacă apar îngrijorări privind sustenabilitatea datoriei, se ajunge la a se pune sub semnul întrebării capacitatea statului de a se finanța. În aceste condiții, investitorii vor deveni din ce în ce mai dezinteresați în a investi în țara respectivă, datorită creșterii impozitelor, determinând reducerea creșterii economice. Iar îngrijorările privind creșterea economică generează îngrijorări privind deficitul, datorită efectului de foarfecă. În cazul creșterii economice reduse este nevoie de mai multe cheltuieli prociclice. Creșterea deficitelor antrenează majorarea primei de risc, iar mărirea ratei dobânzii contribuie direct la sporirea deficitului, ceea ce amplifică neliniștile privind sustenabilitatea.

O ultimă consecință a datoriei mari este *posibilitatea restructurării*. Deși această măsură are ca efect reducerea serviciului datoriei, restructurarea are consecințe importante, inclusiv penalități politice și economice.

Unul dintre efectele adverse ale restructurării datoriei constă în contagiunea cu celelalte sectoare economice, mai ales atunci când băncile dețin o mare parte din datoria publică. Alt efect advers constă în contagiunea de la o țară la alta.

Concluzii

Sustenabilitatea datoriei pe termen lung este un concept dinamic, care depinde nu numai de stocul datoriei și de serviciul asociat acesteia, dar și de ritmul de creștere a noilor împrumuturi, de evoluția situației fiscale, de profilul datoriei, de efectele datoriei în economie, de comportamentul - răspuns al agenților economici, de

¹ *Debt overhang reprezintă o situație în care o țară, o firmă, o organizație datorează mai mulți bani decât poate plăti înapoi, astfel încât nu își poate permite să facă noi investiții (Cambridge Dictionary).*

fluxurile financiare pe care o țară le poate absorbi în mod eficient, și de randamentul utilizării acestora, de volumul rezervelor valutare, etc.

Autoarea consideră că sustenabilitatea datoriei presupune ca datoria să evolueze într-un interval care permite asigurarea plății serviciului datoriei pe termen mediu, și eventual lung, fără a fi necesare modificări semnificative ale politicilor economice, fără a produce șocuri, tensiuni pe piața internă, fără a antrena fluctuații majore ale unor variabile macroeconomice.

Datoria se consideră a fi sustenabilă atunci când o țară își poate plăti obligațiile determinate de datoria contractată fără a fi necesară restructurarea datoriei sau fără să se acumuleze arierate.

Scopul urmăririi sustenabilității datoriei constă în asigurarea unei dezvoltări economice sustenabile, sinuoase, fără constrângeri, fără șocuri, fără tensiuni. Altfel spus, scopul asigurării sustenabilității datoriei constă în evitarea efectelor negative generate de neplata datoriei.

Din definițiile existente în literatura privind sustenabilitatea datoriei reiese un criteriu de sustenabilitate a datoriei, și anume capitalurile luate cu împrumut trebuie utilizate pentru investiții cu randament cel puțin egal cu rata dobânzii plătită la datoria contractată, sau pentru realizarea de reforme economice.

Sustenabilitatea datoriei publice depinde și de consecințele datoriei în economie, de riscurile specifice fiecărei țări. Trebuie evaluate riscurile fiscale determinate de dezechilibrele sectorului privat și de contagiunea între țări. De asemenea, trebuie luat în considerare comportamentul economic și fiscal al agenților economici ca răspuns la șocuri, dar și așteptările pieței.

Structura ajustărilor fiscale poate fi o variabilă critică pentru obținerea sustenabilității datoriei. În acest scop este necesară formularea unei strategii a cheltuielilor publice.

Nivelul sustenabil al îndatorării este afectat de fluxurile financiare pe care o țară le poate absorbi în mod eficient și de modul în care acestea pot genera, prin proiectele sprijinite, câștiguri valutare necesare plăților serviciului datoriei externe, fără a risca dificultăți în plățile externe, de volumul rezervelor valutare de care dispune țara respectivă și nivelul de performanță prognozat în urma administrării acestora.

Din cercetare reiese că nu există o regulă pentru determinarea unui nivel „sigur” al datoriei publice din mai multe considerente. Astfel, nu există un standard de „siguranță” fiscală valabil pentru toate economiile. Fiecare țară trebuie să își definească nivelul maxim al datoriei publice pe baza experienței macroeconomice și financiare proprii și a altor țări, dar ținând cont de caracteristicile sale proprii. În plus, într-o economie globalizată cu cicluri de afaceri neregulate, este dificil de stabilit în ce fază a ciclului este o economie la un moment dat, fapt esențial pentru evaluarea indicatorilor fiscali. Experiența arată că riscul de neplată se poate materializa la niveluri diferite ale datoriei publice, uneori aparent foarte reduse.

Bibliografie

1. AUERBACH, A., GORODNICHENKO Y., *Measuring the Output Responses to Fiscal Policy*, American Economic Journal: Economic Policy 4 (2), 2012, pag. 1–27.
2. BARRO, R.J., *On the Determination of the Public Debt*, The Journal of Political Economy, Vol. 87, No. 5, Part 1, 1979, pp. 940-971, disponibil la <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.455.8274&rep=rep1&type=pdf>
3. BAUM, A., POPLAWSKI-RIBEIRO M., WEBER A., *Fiscal Multipliers and the State of the Economy*, IMF Working Paper No. 12/286. Washington, DC: IMF, 2012
4. BOHN, H., *Are stationarity and cointegration restrictions really necessary for the intertemporal budget constraint?*, Journal of Monetary Economics, 54(7), (2007, pag. 1837–1847, disponibil la <http://ideas.repec.org/a/eee/moneco/v54y2007i7p1837-1847.html>.
5. DINGA, E., *Studii de teorie și modelare economică - Elemente metodologice generale*, Editura Academiei Române, București, 2018
6. GUZMAN M. (2016), *Definitional Issues in the IMF Debt Sustainability Analysis Framework - a Proposal*, Centre for International Governance Innovation, POLICY BRIEF No. 77, May 2016
7. INTERNATIONAL MONETARY FUND, *Government Finance Statistics Manual 2001*, actualizat în iulie 2013, GFSM, 2013, disponibil la <http://www.imf.org/external/np/sta/gfsm/index.htm>

**КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ ФИНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТА ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ
УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ
РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА**

*Дмитрий ТРАЧ, доктор экономики
Аурелия ЛИТВИН, доктор хабилитат экономики
Анатолий РАКУЛ, доктор биологии
Государственный Аграрный Университет Млдова
anatol.racul@gmail.com*

This paper aimed to present an assessing method of the impact of financial management performance in the agricultural enterprises of the Republic of Moldova by using the nonparametric modelling of economic efficiency. Data Envelopment Analysis it was defined as the rating of the economic efficiency determined on the basis of financial indicators of the performance management. Assessed functional relations are based on the econometric criteria of precision evaluation and are classified according to the types of agricultural activities defined by the National Bureau of Statistics. The typology of agricultural enterprises is established by clustering techniques based on the Euclidean metric. Regarding to the necessity to ensure a sustainable development of the agrifood sector by using the accounting techniques and financial methods it is necessary to define the theoretical part of the field and the authentication of the economic practices in the activity of agricultural enterprises. That is why the developing of the agrarian business, which requires an increasingly market competitive environment, assumes that the managerial decision-making process is based on the precise, pertinent and complete information regarding the economical and financial performances of the agricultural enterprise during the past and the present management leadership of the periods by establishing the future economic and financial development strategy on production growth, increasing profit, ensuring financial balance, liquidity flow, profitability at the minimum level of risk.

Key words: *agricultural enterprises, data envelopment analysis, econometric models, typologia.*

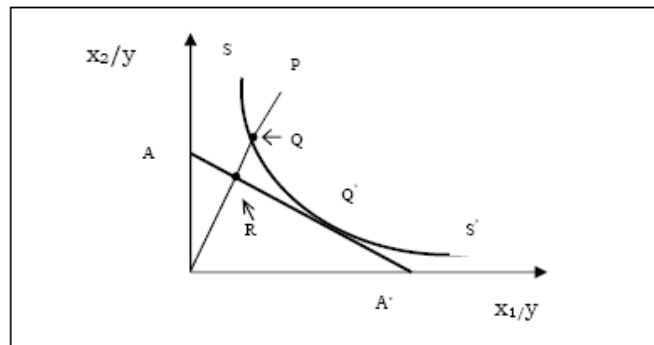
În această lucrare s-a propus o metodă de evaluare a impactului performanței managementului financiar în întreprinderile agricole din Republica Moldova prin utilizarea modelării neparametrice a eficienței economice. Analiza dezvoltării datelor a fost definită ca ratingul eficienței economice determinat pe baza indicatorilor financiari ai managementului performanței. Relațiile funcționale se bazează pe criteriile econometrice de evaluare eficienței și sunt determinate în funcție de tipurile de activități agricole definite de Biroul Național de Statistică. Tipologia întreprinderilor agricole este stabilită prin tehnici de clustering bazate pe metrica euclidiană. În ceea ce privește necesitatea asigurării unei dezvoltări durabile a sectorului agroalimentar prin utilizarea tehnicilor contabile și a metodelor financiare, este necesar să se definească partea teoretică a domeniului și autentificarea practicilor economice în activitatea întreprinderilor agricole. De aceea, dezvoltarea afacerilor agrare, care necesită un mediu competitiv favorabil pe piața de desfacere, presupune că procesul de luare a deciziilor manageriale să se bazeze pe informații precise, pertinente și complexe cu privire la performanțele economice și financiare ale întreprinderilor agricole în trecut și adaptarea la starea actuală a managementului financiar prin stabilirea viitoarei strategii de dezvoltare economică și financiară privind creșterea producției, creșterea profitului, asigurarea echilibrului financiar, a fluxului de lichidități, rentabilitate la nivelul minim de risc.

Cuvinte-cheie: *întreprinderi agricole, analiza dezvoltării datelor, modele econometrice, tipologia.*

Достижения экономики, ее эффективность, производительность факторов производства являются важными элементами финансового анализа. За последние два десятилетия были разработаны конкретные методы оценки эффективности финансового менеджмента, и подавляющее большинство из них применяются на микроэкономическом уровне. Эти методы также могут быть успешно применены на уровне национальной экономики для оценки эффективности финансового управления с точки зрения аграрной политики в Республике Молдова.

Согласно Фарреллу, эффективность финансового менеджмента компании состоит из двух компонентов: техническая эффективность, которая отражает способность компании получать максимальную отдачу от заданного набора ресурсов, и эффективность распределения, которая

отражает способность компании использовать входы в оптимальной пропорции с указанием соответствующих цен и технологии производства. Эти две меры финансовой эффективности компании объединяются для обеспечения общей экономической эффективности [3].

Рисунок 1. Оценка эффективности финансового менеджмента сквозь призму технической эффективности и эффективности распределения

На рисунке 1 показана оценка эффективности для двух компаний, использующих два входа (x_1 , x_2) для получения одного результата y в гипотезе постоянных масштабов производительности. Предполагается также, известная изокванта полностью эффективных фирм, которая эквивалентна соответствующей производственной функции. *Техническая эффективность* (TE) оценивается как соотношение:

$$TE_i = \frac{OQ}{OP} = 1 - \frac{QP}{OP} \in [0, 1] \quad (1)$$

Если также известно соотношение цен двух входных данных, представленное наклоном изокванты AA' на рисунке 1, можно также рассчитать эффективность распределения. *Эффективность распределения* (AE) компании, действующей в точке P, представляется соотношением:

$$AE_i = \frac{OR}{OQ} \quad (2)$$

Общая экономическая эффективность (EE) определяется как продукт распределительной эффективности, умноженной на техническую эффективность.

$$TE_i \times AE_i = \frac{OQ}{OP} \times \frac{OR}{OQ} = \frac{OR}{OP} = EE_i \quad (3)$$

Метод анализа оболочки данных (DEA) стремится выяснить, какая из N компаний первичного набора данных определяет *охватывающую поверхность*. Эта охватывающая поверхность относится к эмпирической производственной функции или границе абсолютной производительности. DEA предоставляет всесторонний анализ относительных финансовых показателей для ситуаций с несколькими входами и выходами, в целях оценивания каждой компании и измерения ее эффективности по сравнению с охватывающей поверхностью, определенной другими компаниями.

Используя принцип двойственности линейного программирования, мы можем определить эквивалентную охватывающую форму этой задачи:

$$\left\{ \begin{array}{l} \min_{\theta, \lambda} \theta \\ -y_i + Y\lambda \geq 0 \\ \theta x_i - X\lambda \geq 0 \\ N_1 \lambda \leq 1 \\ \lambda \geq 0 \end{array} \right.$$

где:

θ - представляет параметр финансовой эффективности;

n – число экономических агентов;

Y - представляет n -мерный выходной вектор, который дается как коэффициент – норма финансовой рентабельности сельскохозяйственных предприятий;

X - это n -мерный входной вектор, который представляется финансовыми показателями:

$X1$ – коэффициент коммерческой рентабельности

$X2$ – коэффициент общей ликвидности

$X3$ - степень общей задолженности (эффект рычага)

$X4$ – коэффициент финансовой автономии

$X5$ – рост продаж;

$N1$ - является n -мерным вектором с компонентами 1;

λ - представляет переменные задачи линейного программирования, которые необходимо решить.

Значение технической эффективности $\theta \leq 1$, где значение, равное 1, представляет точку на границе, следовательно, техническая фирма с абсолютной эффективностью.

Обработка первичных данных была осуществлена при помощи программы DEA_UASM. Метод оценки показателя финансовой эффективности предполагает использование опции VRS (Variable Return to Scale) и полученные результаты представлены в таблице 1. Первичные данные представляют собой информацию из финансового отчета по 742 сельскохозяйственным предприятиям Республики Молдова (согласно классификатору КЭДМ Национального бюро статистики). Согласно таблице 1, оценка ТЕ (эффективность финансового менеджмента) зависит от значений результативного Y -фактора и входных данных, представленных экзогенными факторами $X1..X5$.

Система финансовых показателей, используемых для оценки эффективности менеджмента в аграрном секторе Республики Молдова [8].

1. Коэффициент финансовой рентабельности.

$$Y = \frac{\text{чистая прибыль}}{\text{собств. капитал}}$$

2. Коэффициент коммерческой рентабельности

$$X1 = \frac{\text{чистая прибыль}}{\text{доходы от продаж}}$$

3. Коэффициент общей ликвидности

$$X2 = \frac{\text{оборотные активы}}{\text{текущие долги}}$$

4. Степень общей задолженности (эффект рычага)

$$X3 = \frac{\text{текущие долги} + \text{долгосрочные долги}}{\text{собственный капитал}}$$

5. Коэффициент финансовой автономии

$$X4 = \frac{\text{собственный капитал}}{\text{собств. капитал} + \text{долгосрочные долги}}$$

Таблица 1. Оценка технической эффективности предприятий, осуществляющих деятельность в аграрном секторе Республики Молдова за 2016 отчетный год

№	Основная д-сть с. х-во, КЭДМ	Нанятый персонал	Коэфф. финансовой рентабельн.	Коэфф. коммерч. рентаб.	Коэфф. общей ликвид.	Степень общей задолж.	Коэфф. финн. автоном.	Рост продаж	Тех-я эфф.
			Y	X1	X2	X3	X4	X5	TE
1	A0111	10	0,080	0,083	3,098	0,884	0,625	1,073	0,205
2	A0111	25	0,132	0,029	1,346	1,311	0,790	1,183	0,430
3	A0111	11	0,029	0,168	2,214	0,154	0,951	1,342	0,092
4	A0111	2	0,563	0,779	5,114	0,509	0,798	2,804	0,346
5	A0111	3	0,025	0,022	9,069	0,121	0,955	0,716	1,000
6	A0111	8	0,151	0,085	2,369	5,288	0,198	0,915	0,220
7	A0111	4	0,126	0,241	10,311	0,090	0,947	0,997	0,800
8	A0111	22	0,021	0,012	3,185	1,999	0,417	1,103	0,231
9	A0130	30	0,239	0,220	30,632	0,327	0,768	1,252	1,000
10	A0111	7	0,123	0,228	6,353	0,078	0,980	1,420	0,343
11	A0111	10	0,221	0,157	2,724	0,583	0,770	1,173	0,311
12	A0147	26	0,006	0,004	1,150	1,045	0,572	0,934	1,000
13	A0141	10	0,072	0,093	57,385	1,216	0,453	1,351	1,000
14	A0146	162	2,687	0,079	5,880	22,457	0,047	1,343	1,000
15	A0322	20	0,027	0,263	3,154	0,164	0,938	1,955	0,044
16	A0147	19	0,033	0,062	0,587	0,896	0,855	0,756	0,229
17	A0111	3	0,663	0,047	2,484	3,865	0,287	2,021	1,000
18	A0111	2	0,149	0,161	0,117	9,661	0,555	5,342	0,228
19	A0111	3	0,387	0,170	1,066	4,206	0,233	4,076	0,899
20	A0111	1	0,054	0,015	0,730	3,037	0,323	1,343	1,000
...									
Средняя арифметическая величина эффективности финансового менеджмента									0.5843

$$X5 = \frac{\text{6. Рост продаж}}{\text{доход от продаж 2016}} \\ \text{доход от продаж 2015}$$

$$X6 = \frac{\text{7. Коэффициент экономической рентабельности}}{\text{валовая прибыль}} \\ \text{всего активов}$$

$$X7 = \frac{\text{8. Коэффициент частичной ликвидности}}{\text{всего оборотных активов – материалов – товаров – продукция в процессе выпуска}} \\ \text{всего текущих долгов}$$

$$X8 = \frac{\text{9. Коэффициент общей задолженности}}{\text{всего текущего долга + всего долгосрочных долгов}} \\ \text{всего пассивов}$$

$$X9 = \frac{\text{10. Прирост активов}}{\text{всего активов 2016}} \\ \text{всего активов 2015}$$

Используя методологию оболчки данных DEA для различных областей сельского хозяйства Республики Молдова, была проведена оценка эффективности финансового менеджмента в соответствии с классификатором КЭДМ. В таблице 2 представлен сравнительный анализ экономических предприятий в различных областях сельского хозяйства с указанием эффективности финансового менеджмента. Например, очевидно, что выращивание винограда представляет собой высокую финансовую эффективность в связи с тем, что данная область предполагает добавленную стоимость в процессе высокого производства[5].

Таблица 2. Оценка эффективности финансового менеджмента в различных областях сельскохозяйственной деятельности Республики Молдова

N	Классификатор КЭДМ	Классификация сельскохозяйственной, лесной и рыболовной деятельности	TE
1	A 0111	Выращивание зерновых (исключая рис), бобовых и масличных растений	0,5772
2	A 0113	Выращивание овощей и бахчевых, корнеплодов и клубней	0,6256
3	A 0121	Выращивание винограда	0,6737
4	A 0124	Выращивание косточковых и семенных фруктов	0,6073
5	A 0125	Выращивание плодовых кустарников, клубники, орехов и других плодовых деревьев	0,5750
6	A 0141	Разведение молочного скота	0,5073
7	A 0145	Разведение овец и коз	0,4261
8	A 0146	Свиноводство	0,6404
9	A 0147	Птицеводство	0,6106
10	A 02	Лесное хозяйство и лесозаготовки	0,6617
11	A 03	Рыбоводство и аквакультура	0,4504

В то же время деятельность в области разведения овец и рыбоводство имеет низкую эффективность и требует значительных капиталовложений для восстановления этих областей экономической деятельности. Сравнительный анализ различных областей получения сельскохозяйственной продукции согласно таблице 2 дает возможность оптимизировать сельскохозяйственную политику определяющих факторов в области финансовых инвестиций.

Оценка эффективности финансового менеджмента требует определения экономических показателей, которые существенно влияют на величину TE, определяемую непараметрическим методом DEA. Метод оценки основан на представлении отчетов о различных абсолютных значениях категорий и элементов баланса или приложений к балансу, которые тесно связаны друг с другом и характеризуют общее финансовое положение или области деятельности. Кроме того, метод оценки выделяет важные аспекты бухгалтерского баланса, отчет результатов и картину оборота денежных средств. Нормы рентабельности представляют синтетические показатели, которые в относительной форме оценивают ситуацию с прибылью или способность предприятия получать прибыль. Показатель прибыльности, как показатель, может иметь несколько форм выражения, в зависимости от степени соотношения показателя эффектов или полученных результатов (прибыль, ликвидность или другие частичные показатели рентабельности) к глобальному показателю активности (коэффициент бизнеса, доход от эксплуатации, добавленная стоимость) или к передовым или потребленным экономическим средствам для получения соответствующего результата (в качестве показателя усилий). Наиболее важными показателями рентабельности являются: коэффициент экономической рентабельности, коэффициент финансовой рентабельности, коэффициент рентабельности потребляемых ресурсов, норма доходности. Коэффициент экономической рентабельности измеряет общую эффективность деятельности компании независимо от способа финансирования и налоговой системы. Этот показатель может быть выражен в нескольких формах, в зависимости от того, как выражен показатель финансового вклада[10].

Dependent variable: TE

Independent variable: Коэффициент экономической рентабельности

Exponential model: $Y = \exp(a + b \cdot X)$

Coefficients

	<i>Least Squares</i>	<i>Standard</i>	<i>T</i>	
<i>Parameter</i>	<i>Estimate</i>	<i>Error</i>	<i>Statistic</i>	<i>P-Value</i>
Intercept	-0,8506	0,0324944	-26,1768	0,0000
Slope	0,623593	0,107828	5,78323	0,0000

NOTE: intercept = $\ln(a)$

Analysis of Variance

<i>Source</i>	<i>Sum of Squares</i>	<i>Df</i>	<i>Mean Square</i>	<i>F-Ratio</i>	<i>P-Value</i>
Model	13,7698	1	13,7698	33,45	0,0000
Residual	304,662	740	0,411705		
Total (Corr.)	318,432	741			

Correlation Coefficient = 0,207948

R-squared = 4,32425 percent

R-squared (adjusted for d.f.) = 4,19496 percent

Standard Error of Est. = 0,641643

Mean absolute error = 0,537343

Durbin-Watson statistic = 2,07738 (P=0,1460)

Lag 1 residual autocorrelation = -0,0408293

Рисунок 2. Результаты математической обработки зависимости эффективности финансового менеджмента от коэффициента экономической рентабельности

Таким образом мы можем отметить следующий подход оценки:

– коэффициент экономической рентабельности вложенного капитала, когда показатель усилия представлен вложенным капиталом;

– коэффициент экономической рентабельности активов, когда показателем усилия являются общие активы или используемые [1].

Показатели которые будут использованы для дальнейших расчетов могут быть представлены в виде:

- коэффициент экономической рентабельности активов рассчитывается как соотношение между общим результатом исполнения или общей валовой прибылью и общим активом, состоящим из недвижимых активов и оборотных активов. Его уровень представляет, в первую очередь интерес для руководителей предприятия, которые, таким образом, оценивают эффективность использования имеющихся активов;

- коэффициент экономической рентабельности вложенного капитала определяется как соотношение между общим результатом исполнения или операционным результатом и вложенным капиталом.

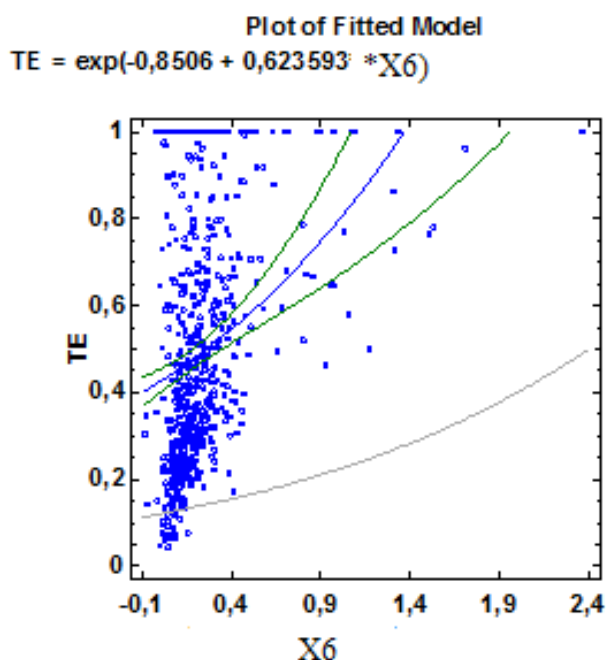
Уровень этой ставки в первую очередь касается текущих и потенциальных инвесторов (акционеров и банков), которые сравнивают его с рентабельностью других форм размещения (процентные ставки по банковским вкладам, доходы от вложения капитала в другие предприятия и т. д.), а также менеджеров, для которых высокий уровень этого коэффициента означает эффективное управление вложенным капиталом [6]. В этом отношении они сравнивают уровень экономической рентабельности со средней стоимостью капитала (RCI), что подразумевает следующие ситуации:

- когда $X_6 > RCI$, означает, что развитая деятельность приносит экономическую прибыль, превышающую стоимость капитала, с положительной добавленной экономической стоимостью, что приведет к увеличению рыночной стоимости предприятия;

• когда $X_6 < RCI$, означает, что полученная рентабельность не может покрыть потребности поставщиков, тем самым отмечается отрицательная добавленная экономическая стоимость и уменьшением собственного капитала. Коэффициент финансовой отдачи (Y) выражает эффективность использования собственного капитала компании. По этой причине уровень финансовой рентабельности имеет особое значение, прежде всего, для акционеров, которые оценивают, в зависимости от его уровня, оправданы ли их инвестиции и будут ли они продолжать поддерживать развитие фирмы, предоставляя новый капитал, или откажутся в течение ограниченного периода, от части причитающихся им, дивидендов [13].

На уровень финансовой рентабельности существенное влияние оказывает наличие двух факторов:

- использование заемного капитала в структуре капитала предприятия;
- вычетаемость расходов с процентами путем возможности внесения их в расходы предприятия (как финансовые расходы) и наличие эффекта «налогового щита».

Рисунок 3. График зависимости TE от коэффициента экономической рентабельности

Кроме того, необходимо, чтобы уровень экономической отдачи была выше, чем стоимость заемного капитала, в противном случае использование заемных капиталов становится неэффективным. Уровень финансовой рентабельности может быть рассчитан путем соотношения чистой прибыли к размеру собственного капитала, таким образом, из расчетного соотношения этой ставки исходит, что для повышения ее уровня необходимо, чтобы чистая прибыль росла со скоростью, превышающей увеличение собственного капитала.

Представлена модель функциональной взаимосвязи между показателем коэффициента экономической рентабельности и эффективностью финансового менеджмента TE, оцененным методом нелинейной регрессии при помощи прикладной программы STATGRAPHICS Centurion.

$$TE = e^{-0,8506 + 0,623593 * X_6} \quad (5)$$

Микроэкономический анализ поведения коэффициента экономической рентабельности показан на рисунке 3 путем оценки коэффициента эластичности фактора TE показывает относительно высокий рост эффективности финансового менеджмента с увеличением экономической рентабельности. Учитывая данные, приведенные на рисунке 2, с результатами нелинейной регрессии, значения Intercept = -0,8506 и Slope = 0,623 согласно формуле (5) для средних значений факторов $X_6 = 0,223$ и $Y = 0,584$, эластичность составляет $e_6 = 0,116$. Достоверность

предложенной математической модели хороша значением критерия Фишера $F = 33,45$, и коэффициентом корреляции $R = 0,207$ между причинным фактором X_6 и эндогенным фактором TE показывает тесную связь, и точность расчета является удовлетворительной [7].

Значимость этого значения показателя экономической эффективности позволяет сделать вывод о том, что вклад этого фактора является существенным в финансовой эффективности. Таким образом, повышение ставки экономической рентабельности на 1% предполагает увеличение TE на 0,116%. Это вычисление позволяет нам оценить значимость каждого фактора, включенного в модель математической обработки, и позволяет оптимизировать финансовые политики в аграрном секторе. Таким образом, непараметрические методы оценки эффективности финансового менеджмента дают возможность определить оптимальные решения для финансовых инвестиций в аграрный сектор [2].

Что касается сельскохозяйственных предприятий, то в настоящее время существует очень большое количество малых, средних, индивидуальных, коллективных, обществ с ограниченной ответственностью и многих других видов бизнеса. Эти классификации предназначены для разграничения организаций, определения типа предприятия и для уточнения способов его управления. Также необходимо определить типологию сельскохозяйственных предприятий для проведения комплексного анализа в рамках национальной экономики и на определенный период времени спрогнозировать политику данной области факторов принятия решения. Сельскохозяйственные предприятия являются основным звеном экономики Республики Молдова с целью производства товаров или предоставления услуг, в которых нуждаются потребители. Каждый предприниматель управляет предприятием в соответствии с политикой и принципами, которыми руководствуется, и, конечно, это также влияет на тип предприятия [4].

Существует несколько критериев классификации сельскохозяйственных предприятий, но в соответствии с оценочной выборкой можно констатировать, что критерии группирования следующие, в зависимости от формы собственности:

- государственные предприятия;
- частные предприятия;
- предприятия с совместной собственностью.

Для государственного предприятия характерно, что все его имущество принадлежит государству, на территории которого оно находится. Создание и развитие этих предприятий во многом зависит от определенных факторов принятия решений в соответствии с правилами, действующими в каждой стране. Частные предприятия характеризуются тем, что их собственность принадлежит одному или нескольким лицам. Это тип старого предприятия, которое имеет свои корни в рабстве. С развитием и прогрессом общества число, разнообразие и размер частных предприятий значительно возросли. В зависимости от количества владельцев капитала частные предприятия могут быть индивидуальными или групповыми. Индивидуальное предприятие принадлежит одному собственнику. Эта форма особенно характерна для малых и средних предприятий. Товарищество (партнерство) характеризуется тем, что имущество компании принадлежит как минимум двум собственникам и может быть:

- семейное предприятие, в ситуации, когда имущество находится в собственности членов одной семьи. Как правило, эти предприятия являются небольшими, и члены семьи имеют все полномочия для управления всей своей деятельностью. Поэтому в большинстве случаев члены семьи являются не только владельцами предприятия, но и реальными его работниками;

- ассоциативное предприятие, созданное по желанию и равному участию большего числа лиц, которые ранее занимались аналогичной предпринимательской деятельностью, в качестве мелких производителей. Что касается имущества предприятия, то через акт о регистрации несколько человек в определенных формах становятся соучастниками управления предприятием. Каждый участник имеет право, помимо заработной платы, на часть окончательного дохода, соответствующего доле капитала, согласно процедурам и правилам, установленным при основании предприятия;

- предприятием со смешанной собственностью является предприятие, часть имущества которого принадлежит государству, а другая часть принадлежит физическим или юридическим частным лицам [9].

Подход к эффективности финансового менеджмента сельскохозяйственных предприятий как

системы предполагает анализ в качестве составляющих элементов управленческих функций, рассматриваемых как подсистемы его системы управления. Отдельные исследования и анализ системы функций управления и их органического взаимопроникновения существенно влияют на качество и эффективность экономических и управленческих процессов в направлении их снижения. Это можно утверждать потому, что в процессе исследования выборки данных с точки зрения показателей рентабельности и анализа оболочки данных на ряде предприятий было отмечено, что непараметрический подход к управленческим функциям определяется системным характером предприятия, так что любой управленческий дефицит приводит к снижению рентабельности, эффективности деятельности и ее включение в группу компаний с низкой финансовой эффективностью. Предприятие с низкой производительностью определяется на основе риска экономической деятельности предприятия, концепция которого определяется причинами появления сложностей, факторами и степенью уязвимости предприятия, а также скоростью, с которой оно превышает состояние упадка. Нереализация этих целей прибыльности и ликвидности определяет предприятие с низкой финансовой эффективностью посредством значения ТЕ. Такое предприятие, обладая недостаточной рентабельностью, не может продолжать свою деятельность, собственные средства которого не позволяют обеспечить необходимые средства для осуществления своей деятельности на нормальном уровне. Чтобы иметь возможность продолжать работу в этих условиях рентабельности, предприятие вынуждено использовать внешние кредиты, которые, в свою очередь, увеличат платежные обязательства и повлияют на финансовые результаты [12].

Таким образом, анализируя сельскохозяйственные предприятия сквозь призму эффективности финансового менеджмента, мы заключаем, что определяющим фактором для констатации состояния деградации (обесценивания) является нереализация целей прибыльности и ликвидности. Обобщая причины появления трудностей, мы определяем критерии их классификации. Согласно источнику возникновения трудностей, мы указываем внутренние и внешние причины обесценивания. Внутренние причины обычно являются результатом неспособности эффективности управления принимать согласованные решения о внутренней среде предприятия - неопределение или определение некоторых явных целей, несоответствующих жизненному циклу бизнеса, неправильная постановка задач, уточняющих цели, отсутствие или недостатки в организационной структуре и структуре руководства, отсутствие разделения труда, преувеличенные / узкие области контроля и т. д. Внешние причины упадка вызваны факторами внешнего микроклимата предприятия, как, например, конъюнктура рынка, угроза конкуренции, отсутствие рынков поставщиков или сбыта, или внешний микроклимат предприятия - экономические кризисы, ослабление покупательной способности в результате сокращения доходов на душу населения. валютно-финансовые факторы и др. После периода проявления трудностей мы выделяем временные и постоянные причины. Влиянию временных причин появления трудностей подвержены все предприятия, потому что периодически, в частности во внешней среде, но и не только, существуют определенные опасности и риски, которые влияют на их деятельность. Временные трудности, сохраняясь и повторяясь, могут привести к постоянному обесцениванию. Фактически, качественное управление предприятием способно преодолевать временные трудности, превращая их из опасности в возможности, не позволяя им приобретать постоянный характер. В зависимости от степени объективности причин возникновения трудности могут быть объективными или субъективными, проявляться в взаимосвязи или оказывать независимое воздействие. Сосредоточив внимание на финансовом аспекте трудностей, с которыми сталкиваются сельскохозяйственные предприятия в Республике Молдова, мы выделяем причины, обозначенные нами на основе обобщений данного исследования:

- невозможность возвращения долгов;
- авансовое возвращение и погашение кредита;
- необоснованная максимизация запасов;
- сверхнормативные инвестиции в основной капитал;
- чрезмерные торговые и административные расходы;
- исключительные потери;
- отсутствие последовательной «ценовой политики»;
- спекуляция финансовыми инструментами сверх принятого управленческого риска.

Что касается сельскохозяйственных предприятий в Республике Молдова, можно утверждать,

что трудности могут затронуть любой аспект деятельности экономических предприятий, и прекращение платежей является наиболее серьезным следствием низкой финансовой эффективности их деятельности. Ухудшение экономических и финансовых показателей, особенно рентабельности и ликвидности, привлекает предприятия к так называемой адской спирали трудностей. Наталья Цирюльникова утверждает, что в отношении ситуации на предприятии под соотношением рентабельности и ликвидности, можно определить состояние их финансовой эффективности, сгруппировав их по четырем категориям следующим образом:

- 1) рентабельные и ликвидные предприятия;
- 2) рентабельные и неликвидные предприятия;
- 3) нерентабельные и ликвидные предприятия;
- 4) нерентабельные и неликвидные предприятия.

Предприятия первой категории характеризуются хорошей жизнеспособностью, и их деятельность требует поддержания показателей на одном уровне, чего относительно просто достичь.

Предприятия второй категории могут решить свои трудности, привлекая оборотный капитал из внешних источников, используя долгосрочные кредиты и займы, процентная ставка по которым ниже, соответственно, рентабельность не пострадает. Аналогичным образом, решение этих проблем может заключаться в оптимизации денежных потоков путем:

- ускорение притока денежных средств и, в частности, предоставление скидок на платежи наличными, авансовый платеж с последующей доставкой товаров, сокращение сроков коммерческого кредитования предоставленного клиентам, ускорение сбора дебиторской задолженностей с истекшим сроком погашения, рефинансирование задолженностей используя векселя, передача требований, продажа неактивной части основных средств, передача внаем неиспользованных материальных активов;

- замедление оттока денежных средств за счет увеличения срока коммерческого кредита, предоставленного поставщиками, преобразование краткосрочных финансовых задолженностей в долгосрочные, сокращение объема и состава инвестиционных программ, сокращение постоянных производственных затрат, снижение капитализации финансовых средств.

Предприятия третьей категории, убыточные, но ликвидные, могут рассматриваться как имеющие хроническое заболевание в экономическом и финансовом отношении. Они могут стать жизнеспособными посредством соответствующих мер по изменению деятельности или реструктуризации с использованием необходимых финансовых средств. Убыточные и неликвидные предприятия испытывают состояние серьезных повреждений, и их реанимация возможна только путем кардинальной реструктуризации. В противном случае они обречены на банкротство.

Таблица 3. Кластеризация сельскохозяйственных предприятий согласно эффективности финансового менеджмента

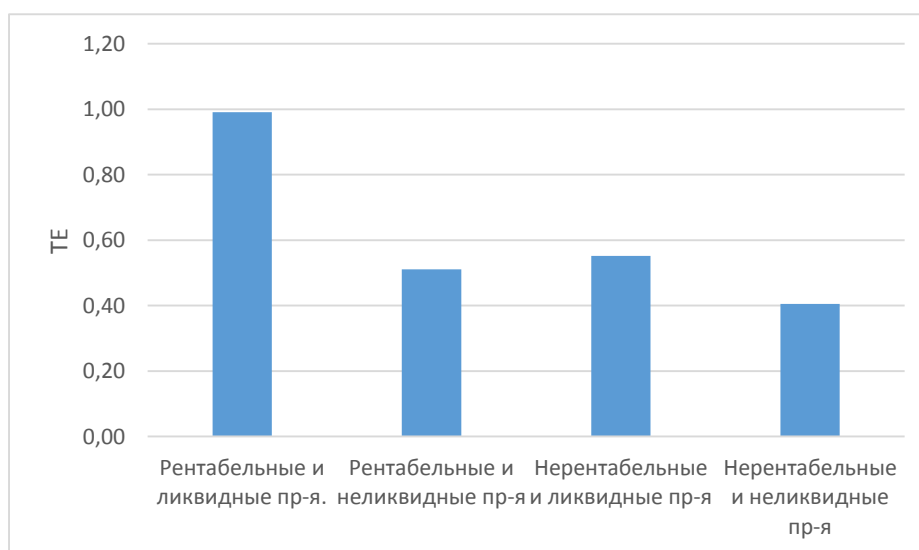
№.	Экономические показатели	Рентабельные и ликвидные пр-я	Рентабельные и неликвидные пр-я	Нерентабельные и ликвидные пр-я	Нерентабельные и неликвидные пр-я
	Принятый кластер	1	2	3	4
1	Число пр-ий в кластере	213	15	43	471
2	Эффективности финансового менеджмента, ТЕ	0,99	0,51	0,55	0,41
3	Рабочий персонал, чел	13	257	138	16
4	Материалы, млн.леев	0,22	8,31	3,63	0,40
5	Товары, млн.леев	0,08	5,31	0,15	0,14
6	Оборотные активы, млн.леев	2,30	110,43	23,08	3,96
7	Собственный капитал, млн.леев	3,46	89,37	33,63	4,92
8	Долгосрочные долги, млн.леев	2,18	45,33	5,79	2,09
9	Текущие долги, млн.леев	1,25	67,84	8,30	2,49
10	Доходы с продаж, млн.леев	4,03	169,71	31,88	6,27
11	Чистая прибыль, млн.леев	0,87	31,32	7,35	1,58

Процесс низкой финансовой эффективности состояния предприятия не является стихийным, он не происходит неожиданно. В этом контексте можно сказать, что ухудшение экономических и финансовых показателей происходит тогда, когда упадок затронул уже большинство функций предприятия:

- производственную - низкая производительность производственного оборудования, увеличение постоянных затрат и, как следствие, общих производственных затрат, снижение качества продукции, «узкий» ассортимент, не удовлетворяющий требования потребителей;
- коммерческую - потеря значительной доли рынка, сокращение продаж, «ущемление» имиджа предприятия, неэффективность рекламы и т. д.;
- административную - отсутствие или несоответствие организационной структуры реальному состоянию на предприятии, коммуникационные барьеры и, как следствие, недостатки в информационной системе, неспособность руководства принимать оперативные решения в конкретных ситуациях;
- социальную - негативный социально-психологический климат, отсутствие системы стимулирования и мотивации, высокая текучесть кадров, уход с предприятия высокопрофессиональных кадров.

$$\text{dist} = \sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i + y_i)^2} \quad \text{б)}$$

Только в результате низкой финансовой эффективности в такой последовательности появляются сигналы финансово-экономического упадка деятельности предприятия - недостаток оборотного капитала, наличности, снижение прибыли и экономической, финансовой, коммерческой рентабельности, замедление деловой активности, снижение финансовой стабильности. Считается, что процесс деградации следует исследовать в динамике как процесс, который представляет собой симбиоз вышеупомянутых факторов. Их негативное влияние может быть разным по интенсивности и может совпадать или несовпадать по времени. Таким образом, одной из задач руководства сельскохозяйственным предприятием является систематическая диагностика эффективности финансового менеджмента экономического предприятия с целью своевременного получения и правильной интерпретации сигналов деградации, позволяющих решить возникшие трудности.

Рисунок 4. Группирование сельскохозяйственных предприятий в зависимости от эффективности экономического менеджмента

Для более глубокого анализа сельскохозяйственных предприятий с точки зрения эффективности финансового менеджмента необходимо выполнить группировку экономических

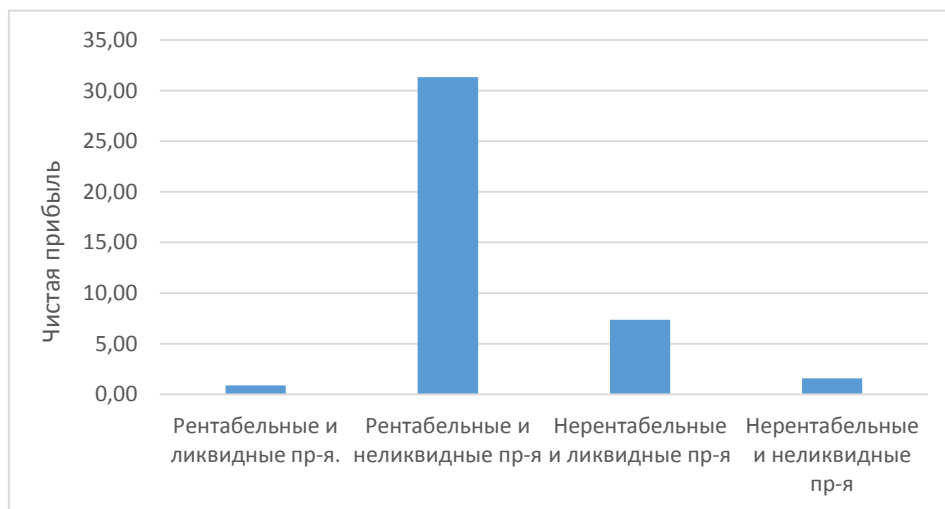
предприятий по критериям рентабельности, ликвидности, выручки от продаж и других экономических показателей. Определение типов сельскохозяйственных предприятий достигается с помощью кластерного анализа, который позволяет оценивать сегментацию выборки в однородные группы центроидов с аналогичными характеристиками финансовой эффективности.

Процесс кластерного анализа накладывает некоторые ограничения относительно количества включаемых экономических показателей и долю вклада переменных в эффективность финансового менеджмента. Всего было проанализировано 742 сельскохозяйственных предприятия путем их группировки в четыре категории в соответствии с критериями финансовой эффективности. Специфика осуществления группирования сельскохозяйственных предприятий затребовала применение метода Ward для определения дистанции между четырьмя категориями, выявленными при помощи прикладной программы STATGRAPHICS Centurion. Преимущество такого подхода в методике группировки сельскохозяйственных предприятий заключается в использовании функции «Евклидова метрическая дистанция» для оценки удаления между точками пространства:

В результате математической обработки первичных данных были определены четыре кластера сельскохозяйственных предприятий:

- 1) рентабельные и ликвидные предприятия;
- 2) рентабельные и неликвидные предприятия;
- 3) нерентабельные и ликвидные предприятия;
- 4) нерентабельные и неликвидные предприятия.

Характеристики экономических показателей каждого кластера приведены в таблице 3. Предприятия с высокой рентабельностью, обеспечивающие хорошую ликвидность ресурсов, включены в 1-й кластер и составляют 63% от общей выборки, рисунок 4. Эти сельскохозяйственные предприятия небольшие (в среднем, штат сотрудников составляет 13 человек), но эффективность финансового менеджмента находится на высоком уровне, и значение ТЕ большинства в кластере находится на эффективной границе (где $TE = 1$).

Рисунок 5. Кластеризация сельскохозяйственных предприятий в зависимости от чистой прибыли

Структуризация предприятий этого кластера по экономическим показателям является оптимальной и может служить показателем для решающих факторов, относительно расположения финансовых вложений. Эти сельскохозяйственные предприятия являются перспективными в Республике Молдова и должны продвигаться посредством политики субсидирования Министерства сельского хозяйства, регионального развития и окружающей среды.

Сельскохозяйственные предприятия с высокой рентабельностью и низкой ликвидностью расположены в кластере 2 и составляют 2% от общей выборки со средней эффективностью финансового менеджмента. На этих предприятиях наемный персонал достигает высокого уровня в 257 человек. Кроме того, другие экономические показатели для этого кластера достигают высоких уровней в товарном сегменте, оборотных фактивов, выручке от продаж и других, но они не

представляют интереса в инвестиционной политике аграрного сектора. Что касается убыточных и неликвидных предприятий, расположенных в кластере 4, можно отметить низкую финансовую эффективность, но в процентном выражении преобладают в вычисленной выборке на 63%. Финансовые вложения в такую категорию сельскохозяйственных предприятий не приветствуются, а политика субсидирования предполагает восстановление экономического менеджмента [11].

Анализируя чистую прибыль предприятий, можно утверждать согласно рисунку 5, что сельскохозяйственные предприятия, расположенные в разных кластерах, имеют разную финансовую эффективность, и инвестиции в эти отрасли должны осуществляться в соответствии с предложенной непараметрической методологией.

Выводы

Основные задачи, стоящие перед финансовым менеджментом, определяются под влиянием ряда факторов: конкурентной среды, необходимости постоянного технологического совершенствования, потребности в капитальных вложениях, меняющегося налогового законодательства, мировой конъюнктуры, политической нестабильности, информационных тенденций, изменений процентных ставок и ситуации на фондовом рынке. Метод оценки финансового менеджмента с помощью программы DEA_UASM для аграрных предприятий Ресублики Молдова определяет рейтинг экономических агентов для оптимизации ресурсов и формирования соответствующей финансовой политики и разработки алгоритма достижения финансового успеха в рыночной экономике. Максимизация средств предприятия за счет правильного выбора способов финансирования, проведения соответствующей дивидендной политики и минимизации рисков при получении чистой прибыли – задача рейтингового подхода и выявления эконометрических закономерностей в области управления финансами. Предложена экспоненциальная модель зависимости технической эффективности от коэффициента экономической рентабельности. Финансовое управление представляет собой процесс выработки и осуществления управляющих решений в целях воздействия на финансы, денежный оборот, финансовые отношения. В работе представлена типология сельскохозяйственных предприятий основанная на Эвклидовой мере в зависимости от показателей финансовой рентабельности и ликвидности. В соответствии с классификатором КЭДМ национального бюро статистики рассчитан среднеарифметический рейтинг различных отраслей сельскохозяйственного производства в Ресублике Молдова. Эконометрически оценено управляющее воздействие на финансы с целью достижения финансовой устойчивости, стратегических и тактических целей предприятия.

Таким образом, достижение и поддержание финансовой устойчивости – главная задача финансового управления. Рейтинг DEA предполагает, что финансовое положение предприятия должно характеризоваться:

- высокой платежеспособностью;
- ликвидностью баланса;
- ликвидностью активов;
- кредитоспособностью;
- рентабельностью.

Добиться сочетания этих характеристик возможно при соблюдении типологии сельскохозяйственных предприятий и на основе оценок финансовой эффективности оптимизировать ряд важнейших балансовых пропорций:

- наиболее ликвидные активы должны покрывать наиболее срочные обязательства (кредиторскую задолженность) или превышать их;
- быстрореализуемые активы (дебиторская задолженность, средства на депозитах) должны покрывать краткосрочные пассивы (краткосрочные кредиты) или превышать их;
- медленно реализуемые активы (запасы готовой продукции, сырья или материалов) должны покрывать долгосрочные пассивы или превышать их;
- труднореализуемые активы (здания, земля) должны быть покрыты постоянными пассивами (собственными средствами) и не превышать их.

Финансовое управление в Ресублике Молдова должно предусматривать возможности целенаправленного совершенствования отдельных функциональных блоков, элементов системы и любой их совокупности.

Библиография

1. Buglea, A. Analiză financiară: concepte și studiu de caz. Timișoara: Mirton, 2005, 267 p.
2. Dragotă, V., Obreja, L. Management financiar. Vol.II. Politici financiare de întreprindere. București: Ed. Economică, 2009, 278 p.
3. Farrell M. J. The measurement of productive efficiency. Journal of the Royal Statistical Society, Series A, 120 (III), London, 1957, p.253-281.
4. Feldman, M., Libman, A. Accounting and Financial Statement Analysis. 2nd Edition, New Jersey: Wiley & Sons, 2007, 428 p.
5. Gheorghe A. Finanțele și politicile financiare ale întreprinderilor. București: Ed. Economică, 2001. 318 p.
6. Halpern R., Weston J.F., Brigham E.F., Finante manageriale. Modelul canadian, Ed. Economica, Bucuresti, 1998, pag. 2- 21.
7. Manolescu G., Management financiar. Concepte, Instrumente, Studii de caz. Editura economică, 1995, 265 p.
8. Popescu A. Research on milk cost, return and profitability in dairy farming, Scientific papers Series Management, economic engineering in agriculture and rural development. Vol. 14(2), București, 2014, p.223-230.
9. Robinson S., Management financiar, Ed. Teora, Bucuresti, 1998., 344 p.
10. Stoleriu, Iu. Matematici financiare. Note de curs. Iași, 2015.
<http://www.math.uaic.ro/~stoleriu/MF2015last.pdf>
11. Țiriulnicova N., Paladi V., Gavriluc L., Chirilova N., Furtună D., Analiza rapoartelor financiare. Instrumente , metode, procedee și tehnici de apreciere a informației contabil-financiare în procesul decizional. Ediția a II-a, revăzută și completată, Chișinău, Asociația Obștească „ACAP RM”, 2011, 400 p.
12. Toma, M., Alexandru, F. Finanțe și gestiunea financiară de întreprindere. București: Ed. Economică, 2003. 415 p.
13. Ковалев, В.В. Финансовый менеджмент: теория и практика. Москва: Проспект, 2006, 354 с.

PREȚURILE DE TRANSFER - O PRIORITATE ATÂT PENTRU AUTORITĂȚILE DE CONTROL, CÂT ȘI PENTRU COMPANII

¹ Mihaela Paraschiva LUCA, doctorand,
Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu, România,
² Loredana Andreea CRISTEA, doctorand,
Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu, România,
³ Bianca CIOCANEA, doctorand,
Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu, România

Actualitatea prețurilor de transfer rezidă din faptul că acestea sunt utilizate ca modalitate de influențare a rezultatului fiscal de către companiile multinaționale, fiind tot mai des folosite în ultima perioadă. Scopul cercetării este prezentarea și analizarea aspectelor teoretice și practice privind modul în care se pot concilia interesele companiilor multinaționale, de a derula tranzacții cu părțile afiliate cu respectarea principiului valorii de piață, cu cele ale autorităților de control, de a încasa impozitele, în jurisdicția lor. Prevederile legislative prin care a devenit operațional în România mecanismul privind raportarea pentru fiecare țară, fac posibilă realizarea de către autoritățile fiscale a unei analize a implicării fiscale și economice a companiilor multinaționale în fiecare administrație fiscală în care își desfășoară activitatea. Prin documentarea asupra bibliografiei existente în domeniu, prelucrarea și interpretarea de date statistice sau prin analiza comparativă a datelor, s-a ajuns la concluzia potrivit căreia, companiile multinaționale trebuie să găsească noi soluții prin care să gestioneze corespunzător riscul asociat prețurilor de transfer și să prevină eventualele dispute cu autoritățile fiscale.

***Cuvinte-cheie:** parte afiliată, prețuri de transfer, dublă impunere, procedură amiabilă, multinaționale, Uniunea Europeană.*

The actuality of the transfer prices lies in the fact that they are used as a way of influencing the fiscal result by the multinational companies, being used more and more often in the last period. The purpose of the research is presenting and analysing theoretical as well as practical aspects regarding the way in which the interests of multinational companies can be reconciled, to carry out transactions with related parties, in compliance with the principle of market value, with those of the control authorities, to collect taxes, within their jurisdiction. The legislative provisions, through which the mechanism for reporting for each country has become operational in Romania, make it possible for the tax authorities to carry out an analysis of the fiscal and economic involvement of the multinational companies in each tax administration in which it operates. By documenting the existing bibliography in the field, processing and interpreting statistical data or by comparative analysis of the data, it was concluded that multinational companies must find new solutions to properly manage the risk associated with transfer pricing and prevent possible disputes, with the tax authorities.

***Keywords:** affiliate, transfer pricing, double taxation, amicable procedure, multinational, European Union.*

JEL Classification: H21, H26, E62.

Introducere

Prețurile de transfer reprezintă una dintre problemele de actualitate ale autorităților fiscale, în condițiile în care dispun de mecanisme prin care pot să identifice acțiunile contribuabililor de reducere a bazei impozabile și de transferare a profiturilor în zone cu facilități fiscale sau cu o fiscalitate relaxată (acțiunile 8-10 din Planul BEPS- Base Erosion and Profit Shifting).

În condițiile fiscale internaționale actuale, când autoritățile de control sunt interesate să aducă cât mai mulți bani la bugete, respectiv de impozitare a profitului acolo unde acesta este realizat,

¹ © Luca Mihaela Paraschiva, mihaluca2006@yahoo.com

² © Cristea Loredana Andreea, crs.loredana@yahoo.com

³ © Ciocanea Bianca, sb19biu@gmail.com

România a adaptat legislația națională, modificând Codul Fiscal cu privire la:

- deductibilitatea limitată a dobânzii;
- impozitarea la ieșire;
- includerea de către societățile străine controlate în baza impozabilă din România, proporțional cu procentul de participare în societatea străină controlată, a venitului care nu a fost distribuit acesteia;
- regula generală anti-abuz, care se aplică în cazul unor situații considerate ca nefiind oneste, efectuate cu scopul obținerii unui avantaj fiscal.

Odată cu intrarea în vigoare în anul 2016 a legislației care prevede obligativitatea întocmirii dosarului prețurilor de transfer, companiile au început să trateze cu mai multă atenție analiza prețurilor de transfer și documentarea tranzacțiilor, în contextul în care autoritățile fiscale din România și-au intensificat controalele în acest domeniu, ultima operațiune fiind cunoscută sub denumirea de „operațiunea Iceberg”.

În prezent ANAF dispune de raportări, programe informatice din ce în ce mai inteligente, personal instruit în efectuarea controalelor și stabilirea ajustărilor veniturilor și cheltuielilor în situația în care prețurile practicate în cadrul tranzacțiilor intra-grup nu reflectă principiul valorii de piață. Aceste ajustări pot conduce la dubla impunere, specifică prețurilor de transfer.

În contextul celor prezentate anterior, lucrarea își propune în secțiunea 2 să prezinte modul în care schimbul de informații dintre state este utilizat de autoritățile de control pentru analiza și selectarea contribuabililor ce vor fi verificați.

Secțiunea 3 abordează prețurile de transfer ca instrument de optimizare fiscală transfrontalieră, cu prezentarea principalelor categorii de tranzacții analizate și ajustate cu ocazia controalelor, în contextul acțiunilor propuse de ANAF în 2019 prin *Planul de măsuri pentru eficientizarea colectării veniturilor la bugetul general consolidat* [1].

Secțiunea 4 are în vedere modul în care procedura amiabilă poate reprezenta o modalitate de soluționare a neînțelegerilor dintre state privind prețurile de transfer.

În secțiunea 5 a lucrării sunt prezentate concluziile cercetării, care aprofundează ideea potrivit căreia prețurile de transfer trebuie analizate și gestionate de către contribuabili luând în considerare cadrul de raportare fiscală și schimbul de informații existent la nivelul Uniunii Europene și cel intern, care creează transparență și acces al autorităților fiscale la informații ce pot anticipa o punere în aplicare de către companiile multinaționale a unei planificări fiscale agresive. O altă concluzie a acestei cercetări se referă la faptul că, în viitorul apropiat, controalele comune în cadrul Uniunii Europene în domeniul prețurilor de transfer vor deveni o realitate. În aceste condiții este recomandată apelarea la procedura amiabilă de soluționare a dublei impozitări cauzată de prețurile de transfer.

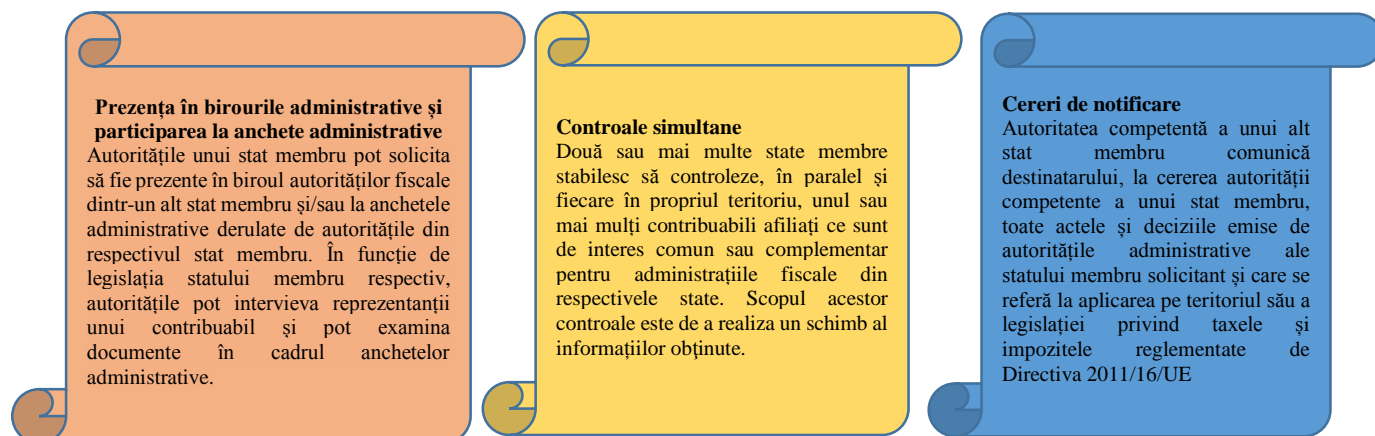
Schimbul de informații dintre state – instrument de analiză utilizat de administrațiile fiscale

În raportul „O abordare coordonată a controalelor fiscale în materie de prețuri de transfer în UE” [2] emis de către experții *EU Joint Transfer Pricing Forum*, Comisia Europeană a ajuns la concluzia că, în domeniul prețurilor de transfer, controalele fiscale trebuie realizate coordonat de către statele membre ale Uniunii Europene, scopul final fiind acela de asigurare a unei mai bune taxări a grupurilor multinaționale în Uniunea Europeană. Avantajele oferite de o astfel de abordare sunt multiple. Unul dintre avantajele ar fi acela de evitare a dublei taxări sau dublei non-taxări a grupurilor multinaționale. În același timp, s-ar asigura taxarea profiturilor în jurisdicția în care este generată valoarea.

Potrivit Comisiei Europene, autoritățile fiscale trebuie să coopereze între ele, să schimbe informații pentru a putea ține sub control grupurile de companii multinaționale, care realizează în principal tranzacții transfrontaliere. Cooperarea dintre administrațiile fiscale contribuie la realizarea unor controale fiscale care să nu necesite măsuri suplimentare de soluționare, precum procedurile de acord reciproc – Mutual Agreement Procedures (MAP), cu impact asupra reducerii costurilor cu resursele umane implicate și a timpului alocat.

La nivelul Uniunii Europene, Directiva 2011/16/UE privind cooperarea administrativă în domeniul fiscal, reglementează la articolul 11, implementat neuniform de către statele membre ale Uniunii Europene, formele de cooperare administrativă relevante pentru controalele fiscale transfrontaliere în cadrul Uniunii, respectiv:

Fig. 1. Forme de cooperare administrativă în domeniul fiscal

Sursa – Prelucrare proprie, Directiva 2011/16/UE privind cooperarea administrativă în domeniul fiscal

În contextul implementării neuniforme a legislației europene privind formele de cooperare administrativă relevante pentru controalele fiscale transfrontaliere în cadrul Uniunii, a existenței unui interes comun din partea statelor membre ale Uniunii Europene privind eliminarea dublei impozitări, raportul Comisiei Europene – “*O abordare coordonată a controalelor fiscale în materie de prețuri de transfer în UE*”, conține mai multe recomandări [3], care au drept scop realizarea unui *control comun*, printre care:

- implementarea unei legislații care să permită participarea activă a autorităților fiscale din alte state în cadrul procedurilor administrative în conformitate cu articolul 11 al Directivei 2011/16/UE;
- crearea de către statele membre UE de echipe comune de control;
- actualizarea de către statele membre UE a legislației în domeniul prețurilor de transfer, cu scopul efectuării de ajustări care scad baza impozabilă într-un alt stat membru.

România a transpus prevederile Directivei 2011/16/UE [4] în Codul de Procedură Fiscală. [5] Odată cu intrarea în vigoare a OUG nr.42/2017 a devenit operațional în România schimbul de informații între autoritățile fiscale. *Rapoartele pentru fiecare țară în parte (CbC)* introduse prin acest ordin, fac posibil ca autoritățile fiscale să poată realiza o analiză a implicării fiscale și economice a unui grup multinațional în fiecare jurisdicție în care desfășoară activitate. Informațiile vor putea fi folosite de autoritățile fiscale pentru analiza prețurilor de transfer și verificarea fiscală a societăților afiliate grupurilor multinaționale.

O entitate rezidentă fiscal în România, care este entitate-mamă finală a unui grup de întreprinderi multinaționale (MNE), cu venituri consolidate de peste 750 milioane euro și care are obligația de întocmire a situațiilor financiare consolidate ale grupului, va avea obligația depunerii *Raportului CbC* la autoritățile fiscale române în termen de 12 luni de la ultima zi a anului fiscal de raportare a grupului MNE.

Rapoartele CbC includ informații fiscale agregate privind suma veniturilor, profit/pierderi, capitalul declarat, profitul nedistribuit, numărul de salariați și imobilizările corporale, altele decât numerar sau echivalent de numerar.

Suplimentar celor enunțate anterior, autoritățile de control vor putea utiliza, începând cu jumătatea anului 2020 odată cu intrarea în vigoare a Directivei 2018/822/UE [6], o altă modalitate de a selecta contribuabilii implicați în scheme de optimizare fiscală. Directiva introduce obligația de raportare a schemelor transfrontaliere de optimizare fiscală care prezintă anumite caracteristici. Mai multe detalii sunt prezentate în secțiunea 3 a lucrării.

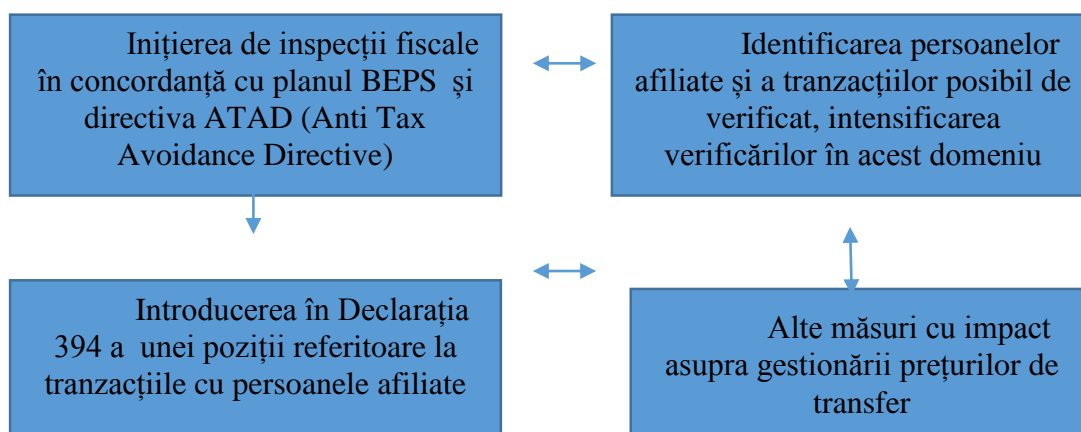
Dacă în prezent, din punct de vedere legal nu sunt îndeplinite cerințele pentru efectuarea unor *controale comune* în cadrul Uniunii Europene în domeniul prețurilor de transfer, în viitorul apropiat aceste controale vor deveni o realitate, scopul fiind acela de a se emite o singură decizie de impunere, valabilă în toate statele membre.

Manipularea prețurilor de transfer – instrument de optimizare fiscală transfrontalieră

Manipularea prețurilor de transfer reprezintă un instrument utilizat în tranzacțiile cu părțile afiliate, de conciliere între interesele companiilor multinaționale, de a realiza tranzacțiile la prețuri corecte și cele ale administrațiilor fiscale, de a încasa impozitele în jurisdicția lor, la valori cât mai mari. Presupune ca

tranzacțiile cu bunuri corporale sau necorporale sau servicii între persoane afiliate să se realizeze la valori diferite de valoarea lor de piață, cu scopul obținerii unor avantaje economice sau sustragerii de la îndeplinirea obligațiilor fiscale. Este vorba despre stabilirea unor prețuri diferite de valoarea lor de piață, privind transmiterea între persoane afiliate, a dreptului de proprietate asupra unor bunuri, în vederea realizării unor interese economice sau fiscale. [7]

Prețurile de transfer trebuie analizate și gestionate de către companii în viitorul apropiat luând în considerare *Planul de măsuri pentru eficientizarea colectării veniturilor la bugetul general consolidat*, elaborat și publicat de ANAF în anul 2019. Principalele măsuri, cu impact în domeniul prețurilor de transfer propuse de ANAF prin acest plan, sunt:

Tranzacțiile cel mai frecvent afectate de manipularea prețurilor de transfer, analizate și ajustate de autoritățile de control [8], sunt:

1. *Serviciile de management, consultanță și asistență*, pe care autoritățile de control le pot considera tranzacții artificiale în baza art. 11 din Codul fiscal, invocând lipsa documentelor justificative pentru a dovedi prestarea efectivă a serviciilor, documente justificative insuficiente/incomplete, pentru care compania nu poate face dovada necesității serviciilor. Pe cale de consecință, autoritățile de control retratează cheltuielile cu aceste servicii ca nedeductibile la calculul impozitului pe profit și anulează dreptul de deducere a TVA.

2. *Plățile privind redevența*, pe care autoritățile de control le pot considera ca nedeductibile la calculul impozitului pe profit și pentru care pot anula dreptul de deducere a TVA.

3. *Activitatea de producție*.

4. *Serviciile plătite prin alocare de costuri*.

5. *Dobânzile, comisioanele*.

6. *Tranzacțiile cu bunuri*.

7. *Tranzacții specifice instituțiilor financiare*: de finanțare, cu instrumente financiare derivate, cu titluri de stat, cesiunea de creanță, servicii achiziționate sau prestate, altele.

Companii mari, precum Starbucks sau Apple, au fost investigate de autoritățile fiscale. Analizând deciziile Comisiei Europene în cazul impozitării companiei Apple în Irlanda și a companiei Starbucks în Olanda, se desprind următoarele principale direcții de acțiune în domeniul prețurilor de transfer în viitor:

- în procesul de creare a valorii adăugate, alocarea profiturilor trebuie să se facă în baza riscurilor și funcțiilor asumate de fiecare parte;
- tranzacțiile cu părțile afiliate trebuie să aibă substanță economică, prețurile de transfer să fie în linie cu piața, la un nivel agreat și de două părți independente;
- realizarea unei impozitări eficiente, acolo unde sunt generate profiturile;
- existența unei baze fiscale consolidate comune a societăților, care să contribuie la asigurarea transparenței fiscale;
- între statele membre trebuie să se realizeze schimbul automat de informații.

Autoritățile fiscale iau în vizor nu numai marile companii multinaționale, ci și companiile mici și mijlocii, care realizează tranzacții cu persoane afiliate și înregistrează profituri mai mici decât domeniul în care își desfășoară activitatea. Acestea intră nepregătite în relația cu autoritățile fiscale, nu dispun de

personal pregătit corespunzător, direct răspunzător de întocmirea dosarului prețurilor de transfer, de actualizarea acestuia, precum și de monitorizarea riscului asociat prețurilor de transfer.

România trebuie să implementeze până la sfârșitul anului 2019 Directiva 2018/822/UE, cunoscută sub denumirea internațională de **Directiva MDR** – acronim pentru *Mandatory Disclosure Regime* (în sensul de regim de raportare fiscală obligatorie), intrată în vigoare la data de 25 iunie 2018.

Directiva MDR [9] completează mecanismul de raportare fiscală și schimbul de informații deja existente la nivelul Uniunii Europene reprezentat de directivele referitoare la cooperarea administrativă și anume:

- Directiva 2011/16/UE - stabilește schimbul automat obligatoriu de informații fiscale în legătură cu modalitățile transfrontaliere raportabile;
- Directiva 2014/107/UE - reglementează standardul comun de raportare (SCR) privind informațiile referitoare la conturile străine;
- Directiva 2015/2376/UE - introduce schimbul automat de informații privind soluțiile fiscale anticipate cu aplicare transfrontalieră și acordurile de preț în avans;
- Directiva 2016/881/UE - cu privire la schimbul automat obligatoriu de informații între autoritățile fiscale privind raportarea de către întreprinderile multinaționale pentru fiecare țară;
- Directiva 2016/2258/UE - în ceea ce privește accesul autorităților fiscale la informații privind combaterea spălării banilor.

Prin aceste raportări *Mandatory Disclosure Rules* (MDR) se urmărește identificarea entităților care obțin avantaje fiscale și care anterior nu puteau fi recunoscute doar pe baza informațiilor schimbate prin Standardul pentru schimbul automat de informații financiare în domeniul fiscal. Informațiile obținute le vor permite autorităților fiscale să-și realizeze analize de risc atât asupra contribuabililor, cât și asupra intermediarilor implicați în structuri de companii offshore opace, precum și pentru identificarea lipsurilor din legislațiile proprii și corectarea acestora.

Până la intrarea în vigoare a Directivei MDR, companiile cu posibile tranzacții ce urmează a se raporta conform acestei directive, vor trebui să se organizeze de așa manieră încât cel târziu la 31 august 2020 să fie capabile să realizeze prima raportare.

Cadrul de raportare fiscală și schimbul de informații existent la nivelul UE, creează transparență și acces al autorităților fiscale la informații care pot anticipa o punere în aplicare de către companiile multinaționale a unei planificări fiscale agresive.

În aceste condiții, companiile multinaționale trebuie să găsească noi soluții prin care să gestioneze corespunzător riscul asociat prețurilor de transfer și să prevină eventualele neînțelegeri cu autoritățile fiscale. Esențiale în acest sens sunt: un management care să stabilească o politică de prețuri de transfer bazată pe o analiză critică a principalelor zone de risc, utilizarea acordurilor de preț în avans și disponibilitatea pentru asigurarea și implicarea unor persoane specializate care întocmesc, gestionează, monitorizează și răspund în fața autorităților de control de documentația prețurilor de transfer. [10]

Modalități de soluționare a neînțelegerilor dintre state privind prețurile de transfer

Dubla impunere a companiilor multinaționale intervine în situațiile în care autoritățile de control dintr-un alt stat efectuează ajustări aferente prețurilor de transfer pentru tranzacțiile cu entitățile afiliate nerezidente. Pe lângă apelarea la instanță pentru soluționarea dublei impozitări, o alternativă o reprezintă procedura amiabilă (mutual agreement procedure – MAP). În prezent, legislația internă reglementează două forme pentru derularea procedurii amiabile [11]:

- procedura amiabilă inițiată în baza convențiilor de evitare a dublei impuneri încheiate de România cu alte state;

- procedura amiabilă derulată în baza Convenției privind eliminarea dublei impuneri în legătură cu ajustarea profiturilor întreprinderilor asociate (90/436/CEE) - Convenția de arbitraj, aplicabilă doar statelor membre ale Uniunii Europene.

Procedura amiabilă este un instrument de soluționare de către contribuabili a dublei impuneri cauzată de ajustările de prețuri de transfer efectuate de autoritățile fiscale. Procedura le permite autorităților competente din statele implicate să comunice între ele și presupune și un proces de negociere. Contribuabilul este cel care trebuie să pregătească documentația necesară inițierii unei procedurii amiabile [12].

Legislația internă nu reglementează specific modalitatea de derulare a procedurii amiabile. În practică se utilizează prevederile din:

- Convențiile de evitare a dublei impuneri încheiate de România cu alte state;

- Liniile directoare privind prețurile de transfer emise de către Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică pentru societățile multinaționale și administrațiile fiscale, cu amendamentele/modificările și completările ulterioare;
- Convenția privind eliminarea dublei impuneri în legătură cu ajustarea profiturilor întreprinderilor asociate (Convenția de Arbitraj);
- Codul de conduită revizuit pentru punerea în aplicare efectivă a Convenției privind eliminarea dublei impuneri în legătură cu ajustarea profiturilor întreprinderilor asociate (2009/C322/01);
- Manualul pentru implementarea efectivă a procedurilor amiabile, emis de Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (Manual on Effective Implementation of the Mutual Agreement Procedure – MEMAP).

România a adoptat Directiva Consiliului 2017/1852/UE privind mecanismele de soluționare a litigiilor fiscale în Uniunea Europeană. Această directivă trebuia implementată în legislația națională la 1 iulie 2019 și aduce ca principal avantaj contribuabililor angajamentul statelor membre de a ajunge la un acord privind eliminarea dublei impuneri într-un termen de maximum doi ani. Ea a devenit aplicabilă direct începând cu 1 iulie 2019, deoarece România nu a reușit să o transpună în legislația națională, prin modificarea Codului de Procedură Fiscală.

În figura nr.2 prezentăm o paralelă între procedura amiabilă inițiată în baza Convenției de evitare a dublei impuneri și procedura amiabilă inițiată în baza Convenției de Arbitraj:

Procedura amiabilă inițiată în baza Convenției de evitare a dublei impuneri	Procedura amiabilă inițiată în baza Convenției de Arbitraj
Se demarează în termen de 3 ani de la prima notificare a acțiunii din care rezultă o dublă impunere, cu excepția situațiilor în care convențiile bilaterale prevăd alte termene.	Se demarează în termen de 3 ani de la prima notificare a măsurii care determină sau poate determina dubla impunere.
Autoritățile nu sunt constrânse de o limită de timp sau de obligația de a ajunge la un consens.	Dacă există divergențe majore între autoritățile fiscale implicate în negociere sau dacă acordul reciproc nu este atins în termen de doi ani, presupune înființarea unei Comisii Consultative Independente, care trebuie să soluționeze dubla impunere în termen de 6 luni, emițând un aviz obligatoriu autorităților fiscale implicate.
Acordul mutual la care se ajunge nu este opozabil autorităților fiscale din România pentru perioadele neacoperite de control.	Autoritățile fiscale implicate, în 6 luni de la emiterea avizului de către Comisia Consultativă Independentă, fie ajung la un acord mutual, fie pun în aplicare decizia emisă în procesul de arbitraj.
Procedurile amiabile pot fi urmărite în paralel cu căile administrative și juridice de atac.	

Fig. 2. Procedura amiabilă în baza Convenției de evitare a dublei impuneri și a Convenției de arbitraj

Sursa: Prelucrare proprie.

Inexistența unor reglementări interne privind procedura amiabilă nu trebuie să limiteze inițierea unor astfel de proceduri. Prevederile din Convenția de Arbitraj și recomandările OECD sunt cele care sunt utilizate de contribuabilii locali care vor să inițieze o procedură amiabilă pentru soluționarea dublei impozitări cauzată de ajustările de prețuri de transfer.

Concluzii

Prețurile de transfer trebuie analizate și gestionate de către contribuabili luând în considerare cadrul de raportare fiscală și schimbul de informații existent la nivelul Uniunii Europene și cel intern, care creează transparență și acces al autorităților fiscale la informații ce pot anticipa o punere în aplicare de către companiile multinaționale a unei planificări fiscale agresive.

Companiile multinaționale trebuie să găsească noi soluții prin care să gestioneze corespunzător riscul

asociat prețurilor de transfer și să prevină eventualele neînțelegeri cu autoritățile fiscale. Recomandările în acest sens sunt: un management care să stabilească o politică de prețuri de transfer bazată pe o analiză critică a principalelor zone de risc, utilizarea acordurilor de preț în avans și disponibilitatea pentru asigurarea și implicarea unor persoane specializate care întocmesc, gestionează, monitorizează și răspund în fața autorităților de control de documentația prețurilor de transfer.

În domeniul prețurilor de transfer, controalele comune în cadrul Uniunii Europene vor deveni în viitorul apropiat o realitate, scopul fiind acela de a se emite o singură decizie de impunere, valabilă în toate statele membre. Până în acel moment, companiile afectate de dubla impozitare cauzată de prețurile de transfer pot folosi cadrul de reglementare european pentru a apela la procedura amiabilă de soluționare.

Bibliografie

1. ANAF, *Plan de măsuri pentru eficientizarea colectării veniturilor la bugetul general consolidat, 2019*
2. EU Joint Transfer Pricing Forum, *A Coordinated Approach To Transfer Pricing Controls Within The Eu*, Octombrie 2018
3. Barbu B., Caprita G., *Controalele de prețuri de transfer trec la nivelul următor: abordarea coordonată între statele UE, 2019*, <https://www2.deloitte.com/ro/ro/pages/tax/articles/controalele-de-preturi-de-transfer-trec-la-nivelul-urmator-abordarea-coordonata-intre-statele-ue.html>, ultima accesare în 21.08.2019
4. Directiva UE 2011/16 privind cooperarea administrativă în domeniul fiscal
5. Legea nr. 207/2015 privind Codul de procedură fiscală
6. Directiva UE 2018/822 a Consiliului din 25 mai 2018 de modificare a Directivei 2011/16/UE în ceea ce privește schimbul automat obligatoriu de informații în domeniul fiscal cu privire la modalitățile transfrontaliere care fac obiectul raportării
7. Hotca M. A., *Manipularea prețurilor de transfer*, 2018
8. Deloitte: Conferința anuală Tax & Legal - *Revoluția fiscală. România în context European*, 2018, disponibil la <https://www2.deloitte.com/ro/ro/pages/tax/events/tax-legal-conference-bucharest.html>, ultima accesare 25.08.2019
9. Casu A., Ovedenie A., *Noi provocări privind tranzacțiile transfrontaliere și raportările fiscale obligatorii (Mandatory Disclosure Regime – „MDR”, 2019*, <https://www.eyromania.ro/studii-and-articole/noi-provocari-privind-tranzacțiile-transfrontaliere-i-raportările-fiscale-obligatorii-mandatory-disclosure-regime-mdr/>, ultima accesare 25.08.2019
10. ATIPIC. *Transfer pricing solutions, Măsuri pe care contribuabilii le pot lua pentru a se proteja de noua generație de instrumente disponibile autorităților fiscale*, 2019
11. ANAF, *Profil de țară – prețuri de transfer*, 2018
12. Gavrilu C., Botez I., *Prețurile de transfer, controalele fiscale și dubla impunere: Companiile încearcă recuperarea în instanțe a sumelor plătite în plus. Ce alternativă există, 2019*, <https://www2.deloitte.com/ro/ro/pages/tax/articles/prețurile-de-transfer-controalele-fiscale-si-dubla-impunere-companiile-incearca-recuperarea-in-instante-a-sumelor-platite-in-plus-ce-alternativa-exista.html>
13. www.eur-lex.europa.eu
14. www.anaf.ro
15. www.europa.eu
16. www.ocde.org
17. www.unctad.org

**THE PROSPECT OF THE CAPITAL MARKET DEVELOPMENT
THROUGH IMPLEMENTATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA
THE BEST EUROPEAN UNION PRACTICE IN THE FIELD
OF CORPORATE GOVERNANCE**

Svetlana BILOOCAIA, PhD, assoc. prof., AESM¹

In article were analysed the main characteristics of good corporate governance, investigated the main advantages of corporate governance improvement and was examined the international experience of the implementation of good corporate governance practices which are resulted in increasing the capital market transparency, sustainability, efficiency and in risks minimization. With scope to develop the national capital market, in this study, based on such research methods and instruments as: logical analysis of theoretical and practical materials, documentary method, analogy and grouping, quantitative and qualitative data method, method of synthesis, was executed comparative analysis of the features of national corporate governance practice and experience of the European Union countries resulted in elaboration of recommendations on implementation of the best international practice in the Republic of Moldova.

Keywords: *corporate governance, capital market development, international experience.*

În cadrul articolului dat sunt analizate caracteristicile unei bune guvernări corporative, sunt studiate principalele avantaje ale îmbunătățirii guvernantei corporative și este realizat un studiu al experienței internaționale în implementarea celor mai eficiente practici de guvernanță corporativă, ceea ce a dus la creșterea transparenței, a stabilității, eficienței pieței de capital și a minimizării riscurilor. Pentru a dezvolta piața de capital națională, în acest studiu, și anume în baza unor metode și instrumente de cercetare precum: analiza logică a materialelor teoretice și practice, o metodă documentară, analogie și grupare, metode de analiză a datelor cantitative și calitative, o metodă de sinteză, a fost efectuată o analiză comparativă a caracteristicilor specifice practicilor de guvernanță corporativă domestice și a experienței țărilor Uniunii Europene, pe baza cărora au fost propuse recomandări privind punerea în aplicare a celor mai bune practici internaționale în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: *guvernăntă corporativă, dezvoltarea pieței de capital, experiență internațională.*

JEL Classification: G2, G34, G38, O16.

Introduction

The national capital market is a holistic socio-economic system that acts as a set of elements, including economic agents acting in their private interests, as well as state and public institutions, whose the main tasks are to regulate the capital market through a wide range of legal and organizational instruments, aiming at ensuring its stability, sustainability and continuous development, thereby contributing to attracting investment flows into the economy and to ensure stable economic development of the country as a whole.

The market environment is an institutional infrastructure consisting of state and public organizations operating based on the adopted legal frame, cultural and business traditions. Theoretically, this environment is designed to provide each agent that is part of the system equal rights and equal protection of his private interest. In the context of globalization of the economy, as companies become larger and the interests of shareholders and other stakeholders expand, the importance of corporate governance is growing. Corporate governance factors are crucial in investment analysis, which has a direct impact on the economic conditions of business development. The role of corporate governance in ensuring the competitive advantages of business in the national and international markets is increasing.

The development of globalization and the expansion of companies beyond national markets have set a clear trend towards unification and standardization of various areas of business and management, including the development and continuous improvement of harmonized standards of corporate governance. This process was launched by the World Bank in 1988, concomitant with the development of a corporate governance program. Since the 90s, investors, with the support of their governments and international organizations (WorldBank, IFC, OECD, EBRD etc), have been actively campaigning to develop and

---

¹ © Svetlana BILOOCAIA, email: biлоocaiasvetlana@gmail.com

implement rules designed to protect their rights at the international level. The development and implementation of best corporate practice is also one of the most important tasks of the EU regulators; this activity is especially important in the process of implementing the EU plan to create the Capital Market Union (CMU).

In the Republic of Moldova, in the context of the implementation of the *National Development Strategy “Moldova-2030”*, the main goal of developing the banking system and the capital market in the medium and long term is to create an effective competitive financial system that can provide a high level of investment activity and financial support for innovation. However, at present the capital market in the Republic of Moldova is not sufficiently developed. In this situation, one of the most important tasks for modernizing the capital market is to solve the entire chain of legal and judicial problems that impede openness of the market and protect the rights of investors. The implementation in the Republic of Moldova of the best European practices in the field of corporate governance can greatly contribute to solving this problem.

Research aims and tasks

The **aim** of this research consists in elaborating recommendations on the development of the capital market of the Republic of Moldova through corporate governance perfection. Investigation was implemented based on comparative analysis of the modern legal framework and best European Union practices in good corporate governance and features of national corporate governance experience.

Research theoretical aspects

Corporate Governance (CG) has become an important topic in practice and academic literature in recent years. Corporate governance plays a sufficient role in the maximization of shareholders’ wealth and is important in increasing the market value of a firm. Firms with good CG provide transparent disclosures and are investor friendly therefore are able to access capital markets on better terms. A well-developed financial system provides a market for corporate control while a strong legal system protects investors’ contractual rights by minimizing the risk of loss from managerial opportunism [3].

There has been a great deal of empirical work providing evidence that CG, corporate financial decisions and firm performance are affected by the presence of agency conflicts between managers and shareholders. CG has traditionally been associated with the “principal-agent” or “agency” paradox. *Agency theory* states that delegation by the shareholders of the running of business to the managers or agents, resulted in separation of ownership and control evolve an agency problem as the managers who act as agents, might not always act in the best interests of the shareholders or owners, who are the principals of the firm [3]. Agency problem results in agency costs, which are the sum of the monitoring expenditures by the principal, the bonding expenditures by the agent and the residual costs. The information asymmetry between firm’s management and its shareholders, according to *pecking order theory* influence on structure of companies financing by an order from safer to riskier, with advantage of internal financing compared to external financing, preferring debt to equity. The aim of corporate governance is to insure that opportunistic behavior does not occur, by mitigating and moderating agency problems that could involve an agent (manager) and various principals (shareholders, debt holders, employees, suppliers, clients etc.) or else a principal (the main entrepreneur) and various agents (managers, employees, investors etc.). Moreover, it facilitates the creation of special skill required in strategic decisions (incentive to firm-specific investment) and limit problems of asymmetric information [4].

The concept of corporate governance encountered many definitions. In a narrow sense, corporate governance can be defined as the relationship among various participants, such as the shareholders, the management, and the board of directors in determining the direction and performance of corporations [1]. A broader definition was given in 1992 by Cadbury Committee, which defined corporate governance as “the system by which companies are directed and controlled”. It is concerned with the duties and responsibilities of a company’s board of directors to successfully lead the company, and their relationship with its shareholders and other stakeholder groups [15]. CG is also defined and practiced in different ways globally depending upon the relative power of owners, managers and provider of capital. It entails the procedures, customs, laws and policies that affect the way corporations are directed, administered or controlled. An important objective of CG is to ensure accountability and transparency for those who are involved in the policy implementation of organizations through mechanisms that will reduce principal agent conflict [3]. The Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) notes that “corporate governance involves a set of relationships between a company’s management, its board, its shareholders and other

stakeholders. Corporate governance provides the structure through which the objectives of the company are set, and the means of attaining those objectives and monitoring performance are determined” [14].

Given the importance of the corporate governance aspects at the global level, during last decades were elaborated a number of internationally recognized regulatory documents in this domain, including *Principals of Corporate Governances* (OECD, ICGN), *Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises* (OECD), *Corporate governance principles for banks* (Basel Committee on Banking Supervision), *Standard for social responsibility* (ICO 26000), *International Financial Reporting Standards* (International Accounting Standards Board) etc.

The main *characteristics* [8] of good corporate governance comprise: clear strategic objectives; organizational and procedural discipline; effective risk management; respect for rights of shareholders, investors and other stakeholders; internal and external transparency; clear separation of powers and responsibility between management units; efficient supervisory board (structure of board of directors, operating committees, absence of conflict of interest etc.); formalized and transparent policy and procedure of compensation for investors and company management; formalized and transparent policy and procedure of directors' election/ reelection; well-established system of **accountability**; continuous self-evaluation; **corporate social** responsibility; transparent dividend policy; efficient internal control and internal audit systems **etc.** *Challenges* related to corporate governance comprise: related-party transactions and other conflicts of interest by board members, executives, and senior management; insider trading; accurate annual accounts; nomination/appointment of board members; remuneration/bonuses; takeover procedures; minority shareholders' rights; mismanagement/bankruptcy/suspension of payments; share/bond issues and share buybacks; noncompliance with corporate governance codes; works council [17].

The main *advantages* of a strong corporate governance, include: improved access to capital and financial markets; higher accountability and transparency; stimulation of performance; protection of shareholders and their investment; better risk management; reduces the incidence of corruption; improved company reputation; enhancement of marketability of company goods and services. A *weak* or *absent* corporate governance can have the following consequences: reduces the opportunities to attract sufficient capital, limits competitiveness and job creation, has a negative impact on employees' commitment, may lead to bankruptcy due to a lack of solid company strategy and leadership from the board of directors, allows company managers and directors to follow their own interests at the expense of shareholders, creditors, and other stakeholders [1].

The wide range of theoretical and empirical studies proves that good corporate governance has a strong positive influence on national capital markets development through: entrepreneurs and investors' increase of confidence in the capital market, liquidity maximization, high level of transparency, minimization of agency costs, the emergence of new investment alternatives (new types of financial instruments), emersion of new types of investors (nongovernment pension funds, mutual funds, hedge funds, venture companies etc.), growth of competition, better share/bonds price appreciation, decrease of costs of attracted capital, increase of firms' profitability and valuation,

optimization of company's structure of ownership, defense shareholders rights and assurance of equitable treatment, accountability etc.

Proposed research method

The performed research was implemented based on comparative analysis method. Also in investigation were used such methods and analytical instruments as: logical analysis of theoretical, practical materials and legal framework, documentary method, analogy and grouping, quantitative and qualitative data method, method of synthesis etc.

Research of empirical aspects

The first corporate governance codes were established in the USA in 1970s, a period in which the corporate sector of the country was confronted with the wave of merges and hostile takeovers.

In Europe, the first governance code was established in 1992 with the issuing so-called “*Cadbury Report*”. It was published after increased public concern about a series of unexpected failures of major British companies such as P&G, Maxwell etc. The Cadbury Report, containing a code of best practices for listed companies, added an additional source of regulation to the British corporate governance environment in parallel with the relevant legislation. The widely accepted positive outcomes of that initiative have investigated and were resulted in adoption of similar codes of best practice in almost all European Union countries. Between 1992 and 1997 the same codes were established by Spain, the Netherlands and France.

By 2004, a total of 22 EU countries has established their own code, and in some cases even more than one.

The important role in providing corporate governance norms in EU played above mentioned G20/OECD *Principles of Corporate Governance*, elaborated in 1999 and revised in 2004 and 2015. The corporate governance codes throughout many EU countries are non-legally binding, self-regulatory instruments, based on principal of “comply or explain”. However, the fact that in many cases such codes are adopted as listing requirements for associations and stock exchanges gives them a rather formal (in the sense of compulsory requirement) character.

Currently, the main purpose of EU rules in corporate governance is: enable businesses to be set up and to carry out operations anywhere in the EU, provide protection for shareholders and other parties with a particular interest in companies, such as employees and creditors, make business more efficient, competitive and sustainable in the long term, encourage businesses based in different EU countries to cooperate with each other.

The legal framework approved at the EU level in field of corporate governance contains: *Directive 2017/1132* sets out certain aspects of company law; **Directive 2012/17/EU** and **Commission Implementing Regulation (EU) 2015/884** set out rules on the **system of interconnection of business registers**; *Directive 2009/102/EC* provides a framework for setting up **single-member companies**; *Regulation 2157/2001* sets out a statute for a **European Company** and **Regulation 2137/85** sets out a statute for a **European Economic Interest Grouping**; *Directive 2007/36/EC* sets out certain rights for shareholders in listed companies, *Directive (EU) 2017/828* amending *Directive 2007/36/EC*, it aims to encourage more long-term engagement of shareholders as well as the **Commission Implementing Regulation (EU) 2018/1212** lays down minimum requirements as regards shareholder identification, the transmission of information and the facilitation of the exercise of shareholders rights; **Directive 2004/25/EC** sets out minimum standards for **takeover bids** (or changes of control) involving securities of EU companies; *The Corporate Governance Action Plan*, containing various initiatives to increase the engagement of shareholders with corporate governance of undertakings; *The European Commission Action Plan on financing a sustainable growth*; *Directive 2013/36/EU* or **Capital Requirements Directive IV** (CRD IV) amended by *Directive 2019/878/EU* so-called **CRD V**, *Regulation No 575/2013*, amended by *Regulation No 2019/876* [12].

EU company law rules also include international provisions on **corporate governance and transparency for banks and investment firms aimed at risks minimizing** and support financial stability.

Last decade the EU regulators have focused on creating a system in which effective and accountable companies report to responsible shareholders. It is resulted in appearance a stream of policy initiatives at the EU level aimed at improving standards of CG along with the goal of promoting the larger macro goals of reducing financial market inefficiencies, enhancing economic

growth, and avoiding undue risk to the financial system and to EU economies more generally.

An important step in this direction has become the entry into force in June 2019 in EU countries of the revised version of *Shareholders’ Rights Directive (EU) 2017/828*, which focuses on strengthening shareholders’ rights and their engagement in European listed companies. The main themes in the *Shareholders’ Rights Directive* are:

- *Identification of shareholders and transmission of information.* Under Directive, the personal data of shareholders should be processed to enable the company to identify its shareholders in order to communicate directly with them, with a view to facilitating the exercise of shareholder rights. This is particularly relevant in cross-border situations and when using electronic means. Intermediaries are obliged to disclose information about shareholders. EU countries may provide for companies to be only allowed to request the identification of shareholders holding more than a certain percentage of shares or voting rights. Such a percentage shall not exceed 0,5 %.

- *Facilitation of the exercise of shareholder rights.* It is specified, that member states shall ensure that the intermediaries facilitate the exercise of the rights by the shareholder. The Directive emphasizes aspects that promote the exercise by shareholders of their rights through the use of digital tools and processes including electronic voting.

- *Transparency of proxy advisors.* According to Directive provisions, proxy advisors are subject to transparency requirements, they should publicly disclose reference to a code of conduct which they apply and report on its application. If they do not apply the code, they shall provide a clear and reasoned explanation why this is the case.

- *Oversight over the remuneration policy.* Shareholders should be granted the right to vote on the company's remuneration report, which should be published on the company's website, so that potential investors and stakeholders to obtain a full picture of the remuneration of each director, it is of particular importance that every element and total amount of remuneration are disclosed.

- *Transparency and approval of related party transactions.* Companies should publicly announce material transactions no later than at the time of the conclusion of the transaction.

- *Transparency of institutional investors and asset managers.* Because institutional investors and asset managers are important shareholders of listed companies, they should be more transparent regarding their integration in the shareholder engagement, so they must publicly disclose information on how they have exercised their voting rights. In addition, they must annually publicly disclose how their engagement policy has been implemented and should either develop and publicly disclose a policy on shareholder engagement or explain why they have chosen not to do so [6].

Currently, one of the main tendencies in improving of corporate governance in EU countries is special attention paid by the regulators to expand the using of digital tools and processes. Thus, in 2018 were presented proposals for a **Company Law Package (covering rules on digital tools and on cross-border mobility of companies) revised and completed edition of Directive 2017/1132**. The aspects of using of digital tools and processes in company law are also covered by new Directive 2019/1151.

One of the most important tasks of corporate governance is to promote the increase of firms' profitability and valuation, through improving its access to capital and financial markets and creating opportunities to attract sufficient capital with minimum costs. Comparative analysis of the sources used by EU countries for attraction of investment capital demonstrates, that developed countries equally actively use both the banking credit and financial instruments of the capital market, while developing countries as a main source of investments prefer banking credit (table 1).

Table 1. Indicators of financial market development

	United Kingdom	Germany	Austria	France	Poland	Romania	Bulgaria	Republic of Moldova
Domestic credit to private sector (% of GDP)	134,8	78,0	85,9	95,7	53,5	29,7	55,9	34,1
Market capitalization (% of GDP)	117,5	48,3	26	82,2	29,8	8,7	14,4	0,3
STOCKS TRADED, TOTAL VALUE (% OF GDP)	94,2	40,4	8,6	41,0	9,3	0,8	1,6	1,01
STOCKS TRADED, TOTAL VALUE (US\$, MLN)	2735562,9	1616149,8	39431,8	1168618	54748,2	1617,5	879,6	109,0
Debt securities amounts outstanding, private sector (US\$, bln)	3108,3	1734,5	208,3	2284,1	66,7	na	2,4	0

Sources: Elaborated by the author based on [7], [9], [10].

In the Republic of Moldova, as well as in other developing countries, as it is evidenced by the relative high *share of domestic credit to private sector in GDP*, the main source of external financing is credit. At the same time, the main indicators of Moldovan capital market development demonstrate that its level is the lowest in Europe, correspondently, this market practically does not fulfill its main function – attraction of investment capital in economy. In 2018 the volume of issued shares amounted to 33,0 mln.US\$, its ratio to CDP is equal to 0,3%. Analysis of some factors can influence on investors decision shows that conditions of getting credit in the Republic of Moldova is about at the same level that in other European countries, and it explains the use of loans as a convenient source of finance.

Protecting of minority investors is at the level of EU developed countries too, but such indexes as *enforcing contracts* and especially *corruption perception index* are extremely low and are important factors that impede the *financial system's* development (table 2).

Table 2. Factors influence investors decision

	United Kingdom	Germany	Austria	France	Poland	Romania	Bulgaria	Republic of Moldova
Protecting minority investors (rank from 190)	15	72	33	38	57	64	33	33
Getting credit (rank from 190)	32	44	85	99	32	22	60	44
Enforcing contracts (rank from 190)	32	26	10	12	53	17	42	69
Corruption Perceptions Index (rank from 180)	11	11	14	21	36	61	77	117
The Global Competitiveness Index (rank from 140)	8	3	22	17	37	52	51	88
Financial system (rank from 140)	8	21	28	17	55	101	71	128

Sources: Elaborated by the author based on [11], [18], [19].

Comparative analysis of the legal framework in the field of corporate governance of EU countries and in Republic of Moldova revealed that in general, the Moldovan laws before the entry into force *Shareholders' Rights Directive (EU) 2017/828* corresponded to international practice. The main discrepancies in the domestic law comprise such aspects as:

- **Public interest entity definition.** According to the *Directive 2013/34/EU*, the “public-interest entities' means undertakings... whose transferable securities are admitted to trading on a regulated market of any member state; credit institutions; insurance undertakings; or designated by member states as public-interest entities, for instance undertakings that are of significant public relevance because of the nature of their business, their size or the number of their employees.” While as the *Law no. 287 on Accounting and financial reporting, in the Republic of Moldova* states that the “Public interest entity is an entity, whose securities are admitted for trading on a regulated market; bank; insurer (re-insurer)/insurance company; undertaking for collective investment in securities with legal personality; large entity which is a state-owned enterprise or a joint stock company where the share of the state is higher than 50% of the share capital” [13]. It means that if the entity is not a bank; insurer (reinsurer)/insurance company, state-owned enterprise or a company where the share of the state is higher than 50% of the share capital and its securities are not traded on the regulated market even though this entity is of significant public relevance because of the nature of its business, its size, the number of employees, it is not defined as *public interest entity* and it has corresponding consequences. Currently, only 18 companies are admitted for trading on regulated market (MSE) including 8 non-financial entities, and only 36 entities are defined as public interest entity.

- **Efficient insolvency framework and effective enforcement of creditor rights.** Contrary to the *OECD Principles of Corporate Governance*, as well as EU countries legal framework, the national *Corporate Governance Code* does not include enough provisions regarding the framework for corporate insolvency, duties of directors to act in the interests of creditors as key stakeholders, and the elaboration of efficient mechanisms for reconciling the interests of different classes of creditors.

- **Transparency of institutional investors.** Considering the growing role of institutional investors in the capital markets, OECD and EU regulators pay special attention for the necessity of elaboration by the institutional investors their corporate governance and voting policies, their disclosing, as well as dialogue with the companies, which owners they are. In the Republic of Moldova, the aspects of transparency of institutional investors activity as shareholders are not fully detailed in the national law. This is one of the factors that determines why the domestic entrepreneurs do not prefer to use capital market as a source of financing, and even if so, almost all issuance of domestic companies are closed.

- **Stock market transparency.** OECD and EU countries regulation stimulate providing by stocks market fair and efficient price discovery. The Moldovan legal framework does not impose any obligation on stock market regarding price discovery, so investors can get the information only from website of National

commission for financial markets which is the capital market's regulator. This information is not relevant for investment decision making since is being published a month later.

- **Related-party transactions.** The OECD and EU regulators pay great attention to removing conflicts of interest inherent in related-party transaction. In the Republic of Moldova this problem doesn't have a solution that is adequately reflected in the legal framework.

- **Shareholders rights protected.** In conditions of increasing number of cross-border transactions, the OECD and EU regulators stimulates the implementation of shareholders rights, including voting rights using digital tools. Unlike EU practice, the national legal framework does not stimulate enough such processes.

Comparative analysis of EU countries practices and of the Republic of Moldova experience in implementation of the best corporate governance revealed that:

- Nearly two-thirds of jurisdictions in EU countries require notices of general shareholder meetings (GSM) to be sent directly to shareholders; all EU countries have a minimum public notice period for GSM of more than 15 days, for about a half of EU countries this period is over 28 days. In developed EU countries many companies publish on their website all information necessary for the GSM planning, as well as GSM results, video of the speeches of CEO and Chairman of the Board of Directors. Several companies, eg. Deutsche Bank, broadcast GSM on-line and offer the "on-line vote" option. In Republic of Moldova shareholders are invited 10 days before the GSM. The digital tools and processes during GSM are not used practically.

- Some jurisdictions in EU oblige or encourage institutional investors to exercise their voting rights. Many jurisdictions impose different requirements for different types of institutional investors. Institutional investor disclosure of voting policies is required/recommended in 75% of jurisdictions and 47% jurisdictions require/recommend disclosure of actual voting records. In the Republic of Moldova institutional investors are not imposed any obligations regarding their shareholder activity.

- In EU all stock exchanges on-line publish information about financial instruments' market price evolution, as well as some indicators of securities quality. Besides it, EU stock exchanges actively participate in promoting good corporate governance, since companies which are going to enter in listing have to adherence of the principal "comply of CG or explain". In the Republic of Moldova the stock exchange does not publish on-line information about equities market price evolution.

- EU the board's accountability to the company and the shareholders is ensured. EU companies publish CV of members of company boards, as well as their remuneration. In the Republic of Moldova detailed information about members of board professional qualification as well as their remuneration are not disclosed in most cases.

Conclusions

Strengthening of corporate governance structures, particularly in developing economies, is a critical issue for the sustainable growth in capital market based financing. For the Republic of Moldova, as for other developing countries, the problem of good corporate governance development is more complicated because of the underdeveloped institutional infrastructure.

The main factors that negatively influence on companies which are looking for sources for business financing as well as for potential investors on the capital market are: clear discrepancies between regulatory quality and efficiency, poor standing in ease of enforcing contracts and resolving insolvency, ineffective enforcement of creditor rights, absence of transparency, high level of corruption resulted in low level of securities market liquidity, high level of agency costs, wrong share/bonds price appreciation, increase of costs of attracted capital, the absence on the market key financial instruments, underdeveloped financial infrastructure, low activity on the market institutional investors and the absence of some types of them.

The results of analysis of the legal framework of European Union countries as well as the best EU practice in the field of corporate governance revealed that strong corporate governance has sufficient positive influence on the entrepreneurs and investors activity on the capital market and spurs market development. Implementation of EU countries experiences will be useful for capital market modernization in the Republic of Moldova. In conditions when significant amount of potential investors are located abroad, for the financial regulators in the Republic of Moldova will be extremely helpful to introduce some improvements in domestic legal framework aimed at stimulating a more active utilization of digital tools and processes including electronic voting on the national capital market.

Bibliography

1. Gavrea C., Stegorean R. Comparative study on corporate governance. december 2011.
2. International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank. *Doing Business. Training for Reform*, 16th edition, 2019.
3. Okiro K., Aduda J., Omoro N. The effect of corporate governance and capital structure on performance of firms listed at the east African community securities exchange. *European Scientific Journal*, march 2015, no.7, vol.11.
4. Rocca M. The influence of corporate governance on the relation between capital structure and value. *Corporate Governance International Journal of Business in Society*, nr. 7, june 2007.
5. OECD. Corporate Governance Factbook 2019.
6. SLIB. Shareholders' Rights Directive: An opportunity to digitalize votes. march 2018.
7. <https://www.bis.org/statistics/secstats.htm>
8. <https://bizfluent.com/info-8371727-seven-characteristics-good-corporate-governance.html>
9. <https://www.cnpf.md>
10. <https://data.worldbank.org/indicator>
11. <https://www.doingbusiness.org/>
12. <https://ec.europa.eu/>
13. <https://mf.gov.md/sites/default/files/legislatie>
14. <https://www.oecd.org/>
15. <https://www.researchgate.net/publication/318120335>
16. <https://www.slib.com/whitepapers>
17. <https://www.slideshare.net/PierrePrigent/cg-practices-ineuguide-slide-share>
18. <https://www.transparency.org/>
19. <http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/>

SISTEMUL FINANCIAR ÎN CONTEXTUL IMPLEMENTĂRII POLITICII FINANCIARE

Victoria COCIUG, dr. conf. univ.,
ASEM, Chișinău¹

Victoria POSTOLACHE, dr. conf. universitar,²
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Scopul studiului este fundamentarea abordărilor integrate teoretice și practice cu privire la funcționarea și dezvoltarea sistemului financiar în contextul politicii financiare. Studiul se bazează pe concepțiile referitoare la teoria finanțelor, metoda dialectică și argumentarea științifică. A fost utilizată o abordare sistematică, metode istorice și economico-statistice. Aceasta susține direcția științifică importantă a sistemului financiar modern - modernizarea și dezvoltarea progresivă. De asemenea, în cadrul cercetării se determină funcțiile de consolidare a reglementării financiare de stat, care vizează eliminarea dezechilibrului, inclusiv noi abordări pentru finanțarea deficitului bugetar prin împrumutarea surselor de fonduri. Noi abordări ale orientării macroeconomice reprezintă noi oportunități pentru modificările moderne ale sistemului financiar.

Politica financiară de stat ar trebui să țină cont de particularitățile funcționării și dezvoltării sistemului financiar în contextul proceselor macro, mezo- și microeconomice apărute în mod constant. Acest lucru va permite, cu siguranță, utilizarea noilor abordări ale modificărilor moderne ale sistemului financiar și va indica, de asemenea, existența unei piețe comunicative convergente.

Cuvinte-cheie: sistem financiar; resursele financiare; consolidare; bugetul de stat; politica financiară guvernamentală; datoria publică.

THE FINANCIAL SYSTEM IN THE CONTEXT OF THE IMPLEMENTATION OF THE FINANCIAL POLICIES

The purpose of the study is to substantiate the theoretical and practical integrated approaches to the operation and development of the financial system in the context of financial policy. The study is based on conceptions of finance theory, dialectical method and scientific argumentation. A systematic approach, historical and economical-statistical methods were used. It supports the important scientific direction of the modern financial system - modernization and progressive development. Also, the research determines the consolidation functions of state financial regulation aimed at eliminating the imbalance, including new approaches to financing the budget deficit by borrowing funds. New approaches to macroeconomic orientation are new opportunities for modern changes to the financial system.

State financial policy should take into account the particularities of the functioning and development of the financial system in the context of constantly emerging macro, meso and microeconomic processes. This will certainly allow the use of new approaches to the modern changes of the financial system and will also indicate the existence of a convergent communication market.

Key words: financial system; financial resources; consolidation; state budget; government financial policy; public debt

JEL Classification: O10, O20.

Sistemul financiar modern al Republicii Moldova și mecanismele funcționării sale ar trebui să vizeze atât dezvoltarea întregului sistem socio-economic al statului, cât și modernizarea sa în trepte. În procesul de modernizare a mecanismelor de funcționare a sistemului financiar, se impune îmbunătățirea măsurilor care au ca scop adaptarea sistemului financiar la noile procese financiare și economice globale.

În prezent, sistemul financiar autohton este capabil să pună în aplicare măsuri care vizează exprimarea flexibilității și a unui nivel ridicat de stabilitate în timpul implementării politicii financiare de stat cu referire la impactul reglementării asupra sistemului financiar al țării în contextul atragerii de resurse financiare.

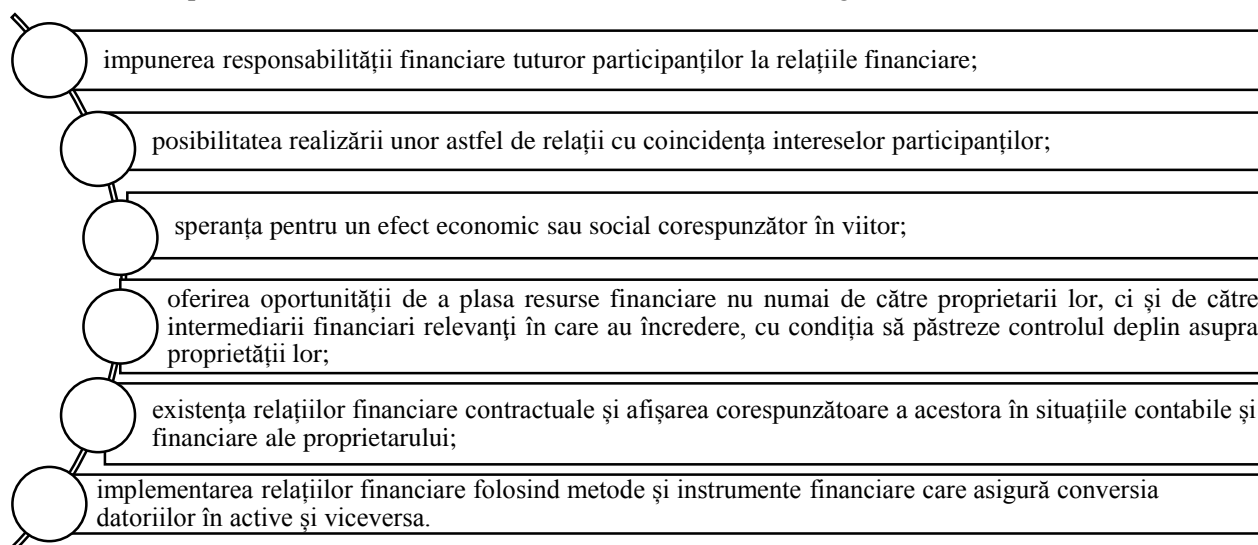
¹ © Cociug Victoria, v_cociug@mail.ru

² © Postolache Victoria, tatiana270206@mail.ru

Având în vedere sistemul financiar din perspectiva esenței finanțelor, se poate observa că cea mai puțin studiată este înțelegerea impactului resurselor financiare și a activelor echivalente asupra dezvoltării economice a statului. Resursele financiare și active echivalente pot fi furnizate fie în mod gratuit și irevocabil, fie pe bază de plată, rambursare și natură vizată pentru implementarea proceselor de reproducere în țară. Aceasta are un efect complet diferit asupra dezvoltării socio-economice a țării, asupra stării sistemului financiar și asupra posibilității de îmbunătățire ulterioară a acestuia. Prin urmare, dezvoltarea unui sistem financiar modern fără a ține cont de metodele de gestionare a pieței este foarte dificilă și nu permite asigurarea nivelului necesar de integrare a relațiilor financiare în economia națională.

Funcționarea sistemului financiar al Republicii Moldova ar trebui luată în considerare din punctul de vedere al ipotezei instabilității financiare a savantului H.F. Minsky: „în perioadele de prosperitate prelungită, economia trece de la relațiile financiare care contribuie la stabilitatea sistemului, la relațiile financiare care contribuie la instabilitatea sistemului” [1]. Pentru sistemul financiar național, această prevedere poate fi aplicabilă, ținând cont doar de faptul că economia țării nu a avut prosperitate pe termen lung și stabilitate financiară, s-a îndatorat considerabil în anii 2014 - 2018.

Studiul sistemului financiar ne permite formularea de noi abordări pentru evaluarea dezvoltării sale pe baza analizei principalelor direcții ale politicii financiare ale statului și a relațiilor financiare, care sunt exprimate prin totalitatea relațiilor dintre entitățile economice în formarea, distribuția și utilizarea resurselor financiare [2]. Ca urmare a implementării proceselor de formare, repartizare și utilizare a resurselor financiare și a activelor echivalente, unii participanți la sistemul financiar generează active corespunzătoare, în timp ce alții au pasive, care sunt asociate nu numai cu utilizarea metodelor și instrumentelor financiare adecvate, ci și luând în considerare posibilele riscuri informaționale [3]. Caracteristicile particulare ale relațiilor financiare sunt menționate în figura 1.

Figura 1. Caracteristicile specifice ale relațiilor financiare

Sursa: Adaptat de autor după sursa 3.

Funcționarea normală a sistemului financiar al Republicii Moldova și principalele sale elemente constitutive sunt condiții importante pentru dezvoltarea progresivă a statului, economiei și vieții sociale a cetățenilor, care depind în mare măsură de starea acestuia. Prin urmare, considerarea sistemului financiar al Republicii Moldova separat de abordările sistemice, fără relațiile necesare cu procesele de natură macroeconomică sistemică, este nu numai practică, ci și din abordarea științei economice moderne. În științele financiare moderne din Republica Moldova, sistemul financiar nu este doar subiectul discuției, ci o argumentare teoretică corespunzătoare, o analiză cuprinzătoare financiară sistematică.

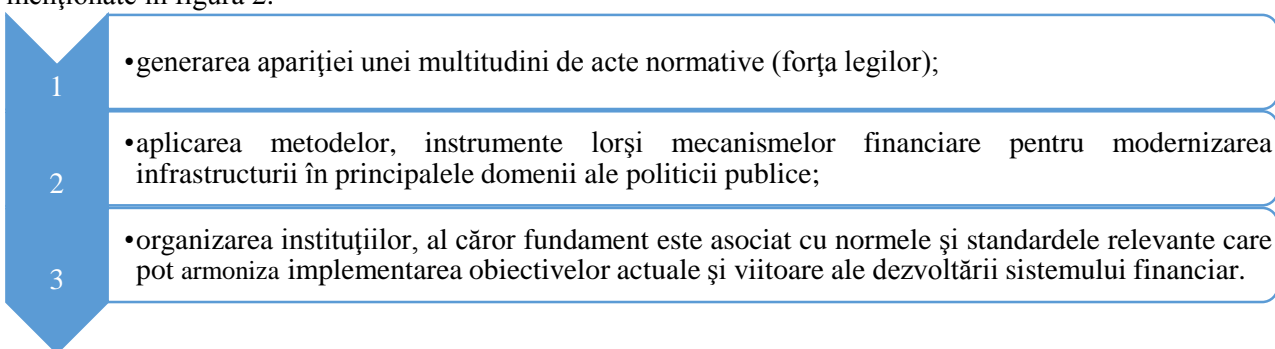
Sistemul financiar este proiectat să rezolve următoarele sarcini:

- îmbunătățirea dezvoltării macroeconomice;
- oferirea oportunităților de adaptare la piețele financiare externe;
- echilibrarea proceselor economice;
- oferirea oportunităților de a atenua tensiunea socială în societate;

- dispunerea de un impact pozitiv planificat asupra proceselor de producție;
- sprijinirea inițiativelor interne în domeniul liberalizării pieței datoriei publice;
- contribuie la un impact pozitiv asupra proceselor de formare și utilizare a resurselor de investiții;
- asigurarea unei modernizări suplimentare a infrastructurii pieței datoriiilor, îmbunătățirea mecanismelor de susținere a informațiilor, inclusiv licitații pentru plasarea de obligațiuni de împrumut;
- contribuția la punerea în aplicare a măsurilor de reformare a infrastructurii pieței datoriiilor, pentru a spori atractivitatea acestora pentru investitorii interni și externi, cu scopul de a consolida un punct de referință calitativ nou pentru randamentul obligațiunilor.

Sistemul financiar din Republica Moldova îndeplinește diverse funcții care interacționează cu alte componente ale sistemului macroeconomic, fiind o relație financiară grupată pe baza indicatorilor financiari, care sunt omniprezente în viața noastră. Aceste relații se formează între stat, persoane juridice și persoane fizice. Pe baza acestei poziții, finanțele noastre personale, finanțele întregii populații, bugetul familial alcătuiesc o anumită sferă a relațiilor financiare și sunt incluse în sistemul financiar general al Republicii Moldova.

Studiul esenței sistemului financiar prin prisma strategiei de reglementare a statului este determinat de faptul că statul ca instituție la nivel național este un fenomen polisistemic capabil să realizeze acțiunile menționate în figura 2.

Figura 2. Acțiunile generate de stat ca element component al sistemului financiar

Sursa: Elaborat de autor.

Modernizarea principalelor direcții de dezvoltare a sistemului financiar constituie mediul instituțional al unei atitudini de încredere față de politica financiară promovată de stat. În dimensiunea globală, tocmai o astfel de politică financiară a guvernului devine un model global. La prima vedere, algoritmul de plasare a baremelor politicii financiare a statului este cu greu de identificat, dar această abordare reflectă imaginea reală a sistemului nostru financiar intern. În alte țări, această abordare poate să nu funcționeze și există diferite motive fundamentale pentru aceasta, de exemplu, redistribuirea sistemului de greutate, exprimată în priorități.

Procesul de formare, funcționare și dezvoltare a sistemului financiar în sistemul socio-economic al statului determină principalii actori care sunt coordonatorii acestor relații: statul (sectorul guvernamental), entitățile comerciale din sfera materială a economiei (sectorul nefinanciar), organizațiile de credit (sectorul financiar), societatea (gospodăriile, organizațiile și instituțiile publice) și nivelurile de manifestare a relațiilor financiare (global, național, regional, industrial și nivel micro). În conformitate cu cele de mai sus, separarea tipurilor de relații între entitățile economice ale acestor relații este indicată în figura 3.

Sistemul financiar acoperă întregul sistem socio-economic al statului și reprezintă o combinație de sfere și legături (instituții) financiare:

- elementele componente ale sistemului bugetar al țării (buget public național, bugetele unităților administrativ-teritoriale ale Republicii Moldova, bugetele municipale (locale));
- fonduri extrabugetare de stat;
- finanțe ale entităților economice;
- finanțe gospodărești;
- piața financiară;
- piața asigurărilor.

La nivel global, relațiile financiare se realizează în economia națională prin mișcarea internațională de capital, împrumuturi și investiții externe, precum și prin plasarea de valori mobiliare ale emitenților

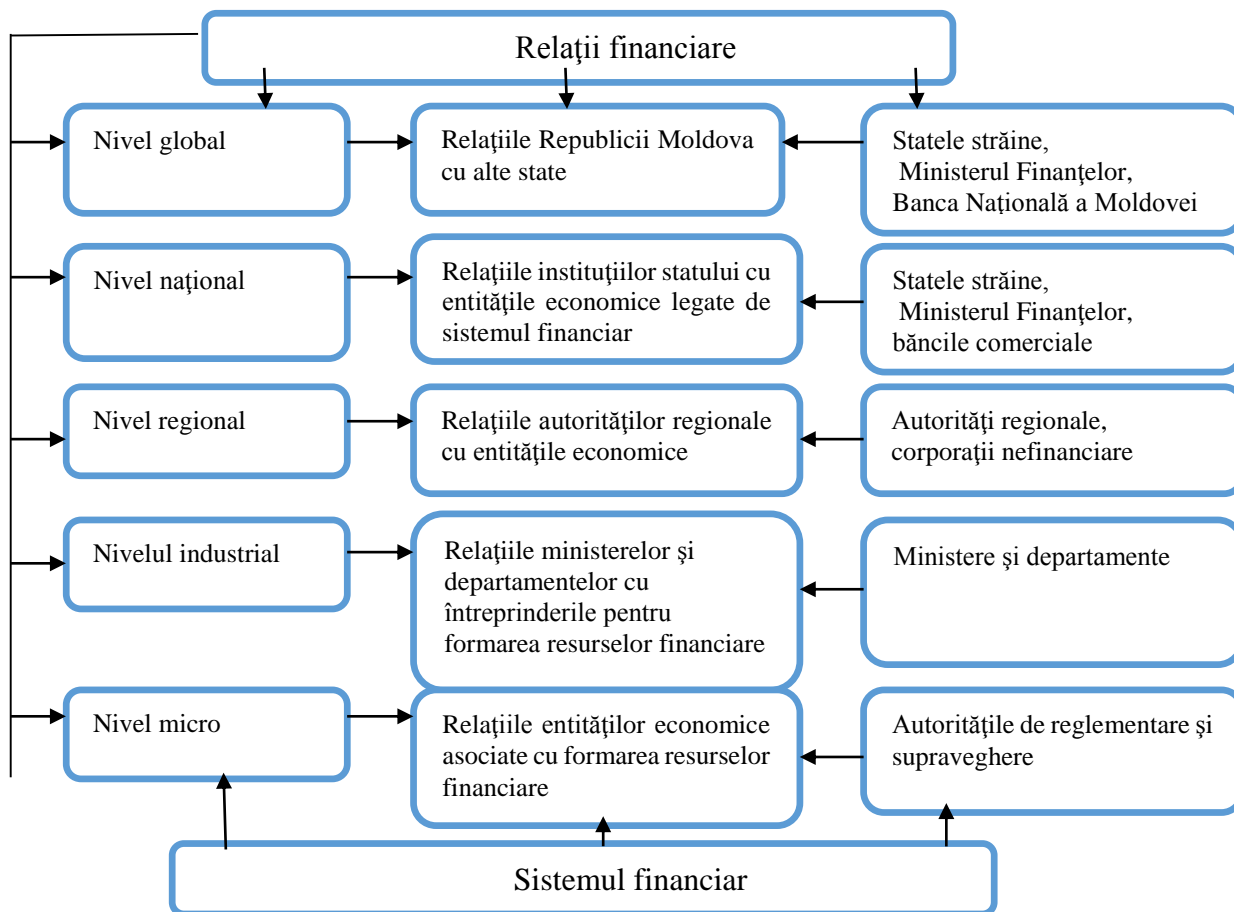
autohtoni pe piețele externe.

La nivel național, statul afectează relațiile financiare cu ajutorul metodelor și instrumentelor economice și administrative, a ofertei totale de bani, a reglementării fluxurilor financiare și de credit.

La nivel regional, sunt puse în aplicare relații financiare între autoritățile regionale și autoritățile locale, care construiesc aceste relații cu entitățile economice legate de sprijinul financiar al dezvoltării socio-economice a regiunii.

La nivel industrial, se intercalează relațiile financiare între ministere și departamente cu organizații care sunt direct sau indirect în domeniul lor de competență.

La nivel micro, se manifestă relațiile financiare dintre gospodării și entități economice din sectoarele nefinanciare și financiare ale economiei privind formarea, distribuția și utilizarea resurselor financiare și a activelor echivalente bazate pe interese personale, colective, sectoriale, regionale sau de stat.

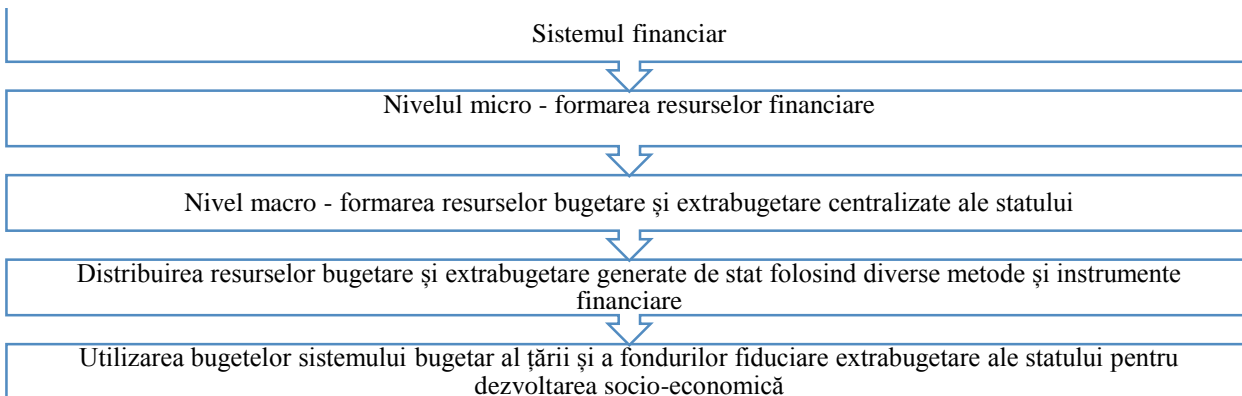
Figura 3. Niveluri funcționale și instituționale ale relațiilor financiare și funcționarea sistemului financiar

Sursa: Elaborat de autor.

Abordările științifice privind funcționarea sistemului financiar, bazate pe prioritatea interconectărilor orizontale și verticale ale spațiului de integrare globală, a structurilor ierarhice, a transformărilor complexe, indică convingător că anumite părți ale sistemului financiar nu sunt întotdeauna capabile să-și îndeplinească rolul adecvat de protecție instituțională, de încredere în sistemele monetare din interiorul statului. Problemele de imperfecțiune a sistemului financiar apar și devin probleme de progres în dezvoltarea sistemului socio-economic al întregului stat. Lipsa unui garant al autorității superioare indică acele momente dificile care au apărut pe piața creditelor ipotecare și, cel mai probabil, vor apărea pe o serie de alte segmente ale pieței financiare. Această situație indică imperfecțiunea întregului sistem de funcționare a pieței financiare, inclusiv a sistemului monetar.

Politica financiară de stat ar trebui să țină cont de noile provocări ale proceselor de integrare și să formeze decizii și măsuri proactive. Acesta va fi un mecanism decisiv și eficient de politică publică în sistemul financiar al țării. În același timp, abordările statului privind reglementarea financiară și stimularea implementării instituționale a reformelor socio-economice moderne din țară ar trebui modernizate. O astfel

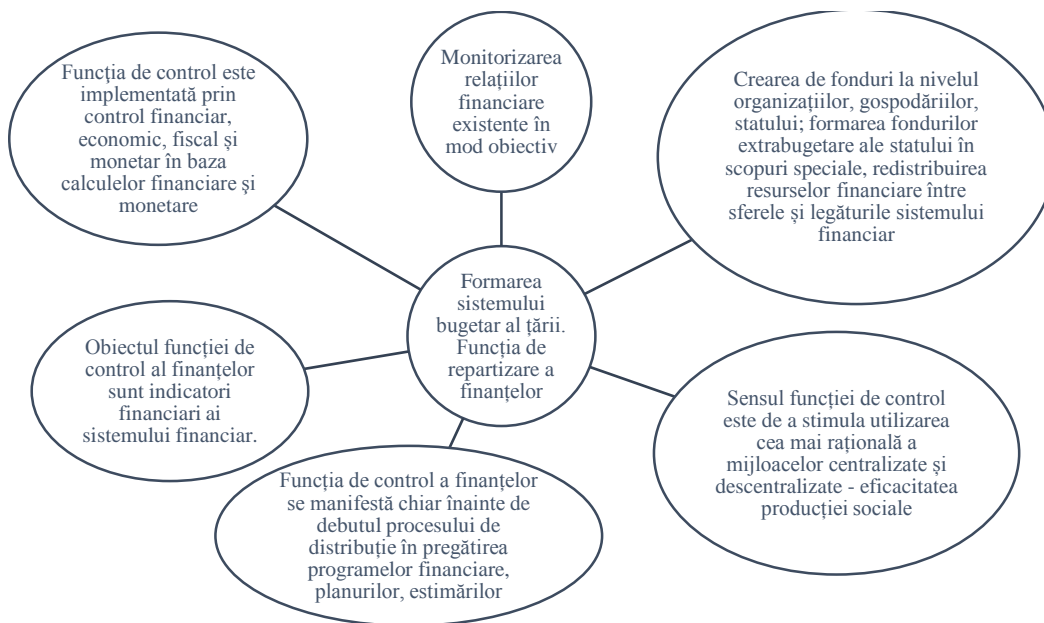
de modernizare a mecanismului financiar va asigura stabilitatea și durabilitatea macroeconomică, va contribui la dezvoltarea economică a țării, la aplicarea potențialului pozitiv al întreprinderilor mari, mijlocii și mici, la extinderea inițiativei antreprenoriale și la păstrarea garanțiilor sociale pentru sectoarele cu venituri mici ale societății și ar trebui să asigure, de asemenea, siguranța mediului cu noi industrii și tehnologii. Sistemul financiar acoperă toate domeniile relațiilor între mărfuri și bani, procesele de reproducere socială, finanțe centralizate și descentralizate ale sistemului financiar, după cum rezultă din figura 4.

Figura 4. Procesele de reproducere financiară în sistemul financiar

Sursa: Elaborat de autor.

Resursele financiare formate din toate elementele componente ale sistemului bugetar al țării, fondurile extrabugetare ale statului sunt influențate de o reglementare constantă a statului, care se reflectă în funcțiile de distribuție și control ale finanțelor publice în timpul funcționării sistemului financiar, care determină atât traiectoria mișcării cât și stabilește o anumită viteză și timp pentru executarea deciziilor financiare în conformitate cu legislația financiară internă (figura 5).

Figura 5. Efectul funcțiilor de repartizare și control al finanțelor în formarea bugetului

Sursa: Elaborat de autor.

În concluzie la cele abordate ținem să menționăm că pentru a obține anumite rezultate în dezvoltarea economiei Republicii Moldova, sistemul financiar trebuie îmbunătățit, actualizat și alineat la noile oportunități pentru formarea și utilizarea resurselor financiare. În același timp, abordările naționale de dezvoltare a sistemului financiar reprezintă o completare certă a inițiativelor financiare importante ale statului, dezvoltând oportunități ascunse de aplicare a politicii financiare în domeniul datoriei statului.

Din perspectiva macroeconomiei și a raționalității relațiilor de dezvoltare a sistemului financiar, unele

segmente individuale ale pieței financiare se extind, prezentând un sistem în care se transferă capitalul intern și extern financiar, redistribuind resursele financiare și activele din cadrul sistemului financiar.

Din punctul de vedere al dezvoltării economiei naționale, ierarhia instituțiilor și a politicilor acestora vizează funcționarea sistemului financiar și a piețelor financiare.

Noile abordări macroeconomice implementate în economia țării creează noi oportunități pentru modificări suplimentare în sistemul financiar, motiv pentru care acest sistem suferă o anumită transformare și aplicare a metodelor și instrumentelor financiare neutilizate anterior, care afectează dezvoltarea economiei. Piața financiară a Republicii Moldova suferă schimbări pozitive care afectează funcționarea și dezvoltarea în continuare a întregului sistem financiar.

Caracteristicile politicii financiare moderne de stat, luate în considerare în articol, ne permit să afirmăm că dezvoltarea sistemului financiar al țării este implementată pe baza unei abordări integrate care chiar și în condițiile unei situații financiare și economice externe negative permite asigurarea formării volumelor necesare de resurse financiare pentru a crea fonduri bugetare centralizate și pentru a dezvolta economia națională.

Referințe bibliografice

1. Minsky H.P. Financial Instability Hypothesis. The Levy Economics Institute. *Working Paper*. 1992; (74).
2. Rajan R., Zingales L. The great reversals: the politics of financial development in the 20th centry. *Journal of Financial Ecjnjmics, Elsevier*. 2003; 69(1): 5–50.
3. Stiglitz J. Monopoly, NonLinear Pricing, and Imperefect Information: The Insurance Market. *Review of Economic Studies*. 1997; 44(3): 407.

IMPORTANȚA BUGETĂRII PARTICIPATIVE ÎN CONTEXTUL FINANȚĂRII PROIECTELOR COMUNITĂȚILOR LOCALE ÎN ROMÂNIA

*Ioana Tatiana STĂNESE, Student drd.
Universitatea Lucian Blaga din Sibiu România¹
Cătălin Florin ZETI, Student drd.
Universitatea Lucian Blaga din Sibiu România²*

Lucrarea de față analizează diferite aspecte teoretice și practice privind procesul de bugetare participativă (BP) la nivelul orașelor. Fațetele bugetării se desprind din cadrul de aplicare și funcționare a acestui proces la nivel internațional dar și raportat la situația românească din ultimii ani. Pornind de la idea conform căreia cetățenii se implică în decizii cu privire la modul în care sunt alocați banii publici la nivelul administrației publice locale, BP oferă o platformă prin intermediul căreia cetățenii participă activ la procesul de administrare a orașului, sunt direct implicați în luarea deciziilor privind bugetul și cheltuielile publice. Bugetarea participativă devine un adevărat mecanism derulat de o autoritate a administrației publice locale, prin care ideile comunității locale sunt ascultate și promovate iar astfel membrii comunității se implică în mod direct în formularea deciziilor privind prioritățile de cheltuire a unei porțiuni din bugetul local. În urma analizei acestui fenomen care a luat amploare în lumea întreagă, la nivel național reiese faptul că avem de-a face cu un proces de tip șablon simplist, lipsit de deliberare și bazat exclusiv pe propuneri on-line venite de la cetățeni. La nivelul Municipiului Sibiu am realizat diagnoza procesului de bugetare participativă cu identificarea principalelor vulnerabilități.

***Cuvinte-cheie:** bugetare participativă, finanțarea proiectelor, administrație publică locală, buget local, descentralizarea financiară, guvernare locală.*

The present study analyzes various theoretical and practical aspects related to the participatory budgeting process (BP) in the case of cities. The aspects of BP result from the framework in which it is applied and in which this process operates at an international level, but also reported to the Romanian context in the past few years. Starting from the idea that citizens should be involved in the manner in which a pool of public money is allocated by the local public administration, BP offers a platform through which citizens actively participate in the administration of the city, are directly involved in the decision-making process regarding the budget and public expenditure. The participatory budgeting becomes a genuine mechanism powered by an authority of the local public administration. Through it, the ideas of the local community are heard and promoted and community members are directly involved in taking the decisions regarding priorities that are to be financed from a portion of the local budget. Following an analysis of this phenomenon that recorded a surprising boost at an international level, we note that in Romania we are dealing with a simple template process, lacking deliberation and based exclusively on on-line projects submitted by the citizens. We performed a diagnosis in the case of the city of Sibiu, by identifying the main vulnerabilities.

***Keywords:** participatory budgeting, project financing, public administration, local budget, financial decentralization, local government.*

JEL: G38; H72; H75; H76; R58.

Introducere. Apărută inițial la sfârșitul anilor 80 în orașul Porto Alegre, Brazilia, practica de participare la alocarea unei părți din bugetul local a fost adoptată treptat de orașe de diverse mărimi din Europa, SUA și alte regiuni ale lumii. În 1989, orașul brazilian Porto Alegre a dezvoltat un nou model de participare democratică, care a devenit cunoscut pe plan internațional drept *bugetare participativă (BP)*. Prin acest proces, membrii comunității decid în mod direct cum să cheltuiască o parte dintr-un buget public. Cu alte cuvinte, cei care plătesc impozite decid cum se cheltuiește o parte din aceste venituri. În ciuda popularității pe scară largă, conceptul de bugetare participativă este nou în America de Nord. În 2009, organizația „Proiectul de participare bugetară” a ajutat la lansarea primului proces de acest gen în SUA, cu

¹ Stănese Ioana Tatiana (autor), tatiana@stanese.ro

² Zeti Cătălin Florin, catalinzeti@yahoo.com

1,3 milioane de dolari în cel de-al 49-lea district din Chicago. Ulterior a fost dezvoltată o inițiativă de 6 milioane de dolari în patru cartiere din New York. [1] În Statele Unite și Canada, bugetarea participativă a permis locuitorilor să decidă în mod direct cum să cheltuiască o parte din fondurile publice alocate comunităților lor și a înregistrat o creștere de la două procese în două orașe, la 63 de procese în 22 de orașe. În anul 2015, peste 70.000 de persoane au votat într-un proces BP, hotărând să cheltuiască aproape 50 de milioane de dolari. [2] Conform Organizației Internaționale The Participatory Budgeting Project [3], cele mai multe exemple de succes pentru bugetarea participativă se găsesc în cele două Americi, la nivelul Uniunii Europene, procesul fiind într-o continuă extindere.

Stadiul actual al cercetării literaturii de specialitate în domeniul bugetării participative

Încrederea în guvern înregistrează peste tot în lume cel mai scăzut nivel în timp, și de aceea este necesar să arătăm cetățenilor cum poate guvernul sau administrația publică locală să le îmbunătățească viața. Prin bugetarea participativă (BP), oamenii de zi cu zi vin cu idei pentru a-și îmbunătăți comunitatea, votează pentru a decide idei de finanțare și pentru a vedea un impact direct în cartierele lor. Cercetarea depusă de Josh Lerner [4] validează ceea ce vociferează participanții, și anume că bugetarea participativă îi inspiră pe oameni să se implice mai mult în comunitățile și în guvernarea lor. Ipoteza de la care pleacă cercetătorul arată că bugetarea participativă este o modalitate eficientă de a crește încrederea în alegeri, înregistrând aproximativ 7% mai multe șanse ca oamenii să voteze.

În situația Statelor Unite ale Americii, încrederea în guvern este la un nivel scăzut, deoarece numai 18% dintre americani declară că pot avea încredere în guvern să acționeze pentru binele lor. Această neîncredere și cinism îi determină pe mulți să rămână acasă în ziua alegerilor. Statele Unite au una dintre cele mai scăzute rate de vot în țările dezvoltate, în rândul populației cu vârstă de vot.

BP este un proces în care membrii comunității decid în mod direct cum să cheltuiască banii publici. Oamenii obișnuiți vin cu idei pentru a-și îmbunătăți comunitatea și pentru a-și decide care idei să fie finanțate. BP a fost recunoscută de către Casa Albă condusă de Președintele Obama, Universitatea Harvard și Organizația Națiunilor Unite ca un instrument dovedit pentru sporirea încrederii și implicării în guvernare.

Într-un alt studiu [5] același autor arată că pentru al șaptelea an consecutiv, cetățenii din New York au decis pentru o parte din bugetul orașului. De asemenea, se evidențiază rezultatele impresionante din 2018 ale acestui nou instrument și se prezintă rezultatele obținute în trecut de bugetarea participativă în orașul New York. În anul 2018, aproape 100.000 de oameni din New York, cu vârsta de 11 ani și peste, au decis să cheltuiască mai mult de 36 milioane de dolari din bugetul orașului. De la lansarea bugetului participativ în orașul New York în 2011, rezidenții au alocat 210 milioane dolari pentru a finanța 706 de proiecte comunitare. Prin BP se subliniază nevoi profunde ale comunității. Astfel, au modernizat tehnologia în școlile și bibliotecile publice, au reabilitat toaletele și sălile de clasă, au investit în terenurile de baschet și în iluminatul locațiilor publice.

Un instrument denumit „myPB” [6] a fost creat pentru a menține o situație actualizată cu privire la stadiul proiectelor și impactul bugetării participative. Prin intermediul BP cetățeanul poate decide cum să fie cheltuiți bani publici. Având în vedere că implementarea proiectelor câștigătoare, poate fi uneori lentă și astfel creează frustrare deși administrația publică locală împărtășește ocazional informații despre proiectele finanțate la nivelul comunității sale, nu există o viziune cuprinzătoare, la nivel de oraș, asupra statutului proiectelor finanțate de bugetarea participativă. Acest nou instrument de date este interesant din perspectiva urmării proiectelor BP și a rezultatelor. Până în prezent, aceasta include toate datele despre proiectele de bugetare participativă din orașul New York până în 2017. În elaborarea unui Ghid al Bugetării Participative [7], Brian Wampler prezumă că instrumentele și mijloacele instituționale dezvoltate în Brazilia sunt, în mare parte sau într-o oarecare măsură, aplicabile și în altă parte a lumii. Diferite municipii și state din întreaga Brazilie adaptează variațiile programelor de bugetare participativă. Aceste programe au fost implementate cu succes în regiunea sudică bogată (Porto Alegre), regiunea metropolitană industrializată São Paulo (Santo Andre) și în regiunea Amazonului de Nord (Belém). Se așteaptă ca municipalitățile, statele și guvernele regionale din diverse colțuri ale lumii să poată beneficia de această experiență pentru a dezvolta instrumente care să facă legătura dintre buget, elaborarea politicilor și participarea cetățenilor. ONG-urile și administrațiile publice locale pot beneficia de aceste experiențe pentru a promova programe formale de bugetare participativă sau programe de monitorizare informală inspirată de exemplul BP.

Locuitorii din Rochester (UK) decid cum să reducă sărăcia cu BP. Votul recent pe bugetarea participativă în Rochester a generat cinci proiecte câștigătoare, toate înrudite cu ameliorarea sărăciei și axate pe echitate. Pentru a ajunge la vot, proiectele au trebuit să beneficieze în mod explicit persoanelor care se

confruntă cu sărăcia sau să abordeze sărăcia într-un fel. Rochester BP face parte din inițiativa anti-sărăcie de la Rochester-Monroe - o inițiativă găzduită de United Way. Fondurile pentru BP provin din inițiativa Empire State Reduction of Sickness, un program de stat, susținut prin finanțare nerambursabilă, federal acordată de serviciile comunitare. [8]

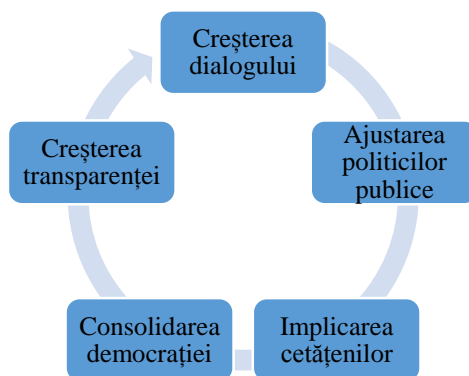
Cadrul instituțional, apariția și evoluția bugetării participative la Sibiu, România

Actele administrative individuale trebuie făcute numai în baza și în cadrul dispozițiilor stabilite mai înainte pe cale generală și impersonală de către legiuitorul din România.

În baza Hotărârii Consiliului Local al Municipiului Sibiu nr. 196 din 31.05.2018 privind aprobarea unor măsuri pentru implementarea procesului de bugetare participativă la nivelul Municipiului Sibiu s-a aprobat demararea procesului de bugetare participativă la nivelul orașului în anul 2018. Prin această hotărâre a fost aprobat Regulamentul privind modul de derulare a procesului de bugetare participativă, document care stă la baza activității. Conform Dispoziției Primarului Municipiului Sibiu nr. 1406/2018 a fost stabilită echipa tehnică de evaluare a propunerilor de proiecte depuse în cadrul procesului de bugetare participativă, formată din specialiști din cadrul autorității publice locale la nivel economic, etic și de management al proiectului. Echipa mai sus menționată a procedat la îndeplinirea atribuțiilor prevăzute în cuprinsul dispoziției și al Regulamentului de derulare al procesului de bugetare participativă.

Principiile, obiectivele și criteriile de participare și selecție ale procesului de bugetare participativă în Sibiu, România

Atât procesul de bugetare participativă cât și finanțarea și implementarea propriu-zisă a proiectelor selectate se derulează în limite de competență specifice administrației publice locale, în speță a Municipiului Sibiu ca și unitate administrativ-teritorială. Primăria Municipiului Sibiu încurajează toți cetățenii care au împlinit vârsta de 18 ani să se implice în procesul de dezvoltare a comunității locale sibiene, prin participarea la acest proces atât prin propuneri de proiecte cât și prin susținerea ideilor de proiect de care se simt reprezentați.

Figura 1. Obiective ale procesului de bugetare participativă în Municipiul Sibiu

Sursa: Prelucrat de autor în baza HCL a Mun. Sibiu nr. 196/2018.

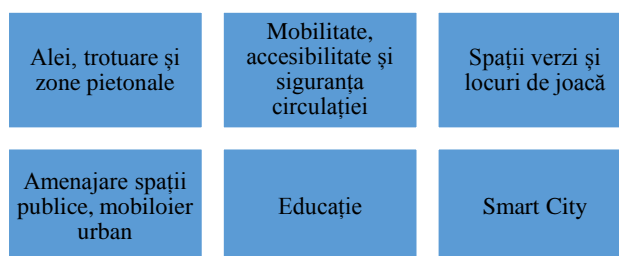
Creșterea dialogului dintre cetățeni și administrația publică se face prin exprimarea problemelor cu care se confruntă cetățenii și prin propunerea de soluții pentru acestea. Ajustarea politicilor publice în concordanță cu nevoile și așteptările cetățenilor, se face prin participarea efectivă la stabilirea priorităților în cheltuirea banilor comunității locale. Implicarea cetățenilor în co-crearea procesului de dezvoltare urbană presupune formularea din partea acestora de idei și inițiative proprii pentru ca viața să fie mai bună și mai plăcută în cartierul și în orașul lor. Consolidarea democrației se realizează prin sentimentul că fiecare este ascultat, înțeles iar părerea comunității locale chiar contează. Nu în cele din urmă, creșterea transparenței în activitatea administrației publice se realizează prin aportul fiecărui cetățean care simte că are ocazia de a-și transforma ideile în proiecte ale comunității.

Prin procesul de bugetare participativă cetățenii municipiului Sibiu sunt încurajați să identifice și să semnalizeze problemele comunității în vederea propunerii de rezolvări ale acestora. Proiectele validate de autoritatea locală urmează să fie supuse unui proces de votare prin care se va asigura reprezentativitatea rezultatelor, finalitatea bugetării participative fiind implementarea proiectelor câștigătoare.

Propunerile de proiecte se evaluează în baza următoarelor criterii pe care trebuie să le îndeplinească

propunerile pentru a fi supuse votului cetățenilor:

1. Să contribuie la îndeplinirea unui obiectiv de interes general pentru municipiul Sibiu, respectiv să fie proiecte de natura investițiilor, reparațiilor, amenajărilor urbane, dotărilor cu mobilier urban sau similare.
2. Să aibă un obiectiv care să se încadreze în aria de competență a Primăriei Municipiului Sibiu și care vizează un spațiu public.
3. Să nu intre în aria altor programe ale Municipiului Sibiu (ex: finanțări pentru ONG-uri sau alte structuri, finanțări de adunări publice sub forma de festivaluri, evenimente, târguri, etc.)
4. Să nu fie contrare sau incompatibile cu proiecte aflate în derulare sau integrate în strategiile viitoare ale municipalității.
5. Să nu aibă un caracter politic, publicitar, comercial sau etnic.
6. Să nu necesite cheltuieli majore de funcționare (întreținere, plata unor drepturi de autor etc.) după implementare.
7. Să fie definite cât mai clar.
8. Să se încadreze în bugetul maxim alocat fiecărui proiect. Fiecare propunere trebuie să se încadreze într-un cost total de cel mult 150.000 de euro (inclusiv TVA).

Figura 2. Domeniile de competență ale bugetării participative locale în Municipiul Sibiu

Sursa: Prelucrat de autor în baza HCL a Mun. Sibiu nr. 196/2018.

Calendarul de participare la procesul de bugetare participativă (Sibiu, România)

Primăria Municipiului Sibiu a organizat în anul 2018 procesul de bugetare participativă după cum urmează:

1. *Etapa de depunere* a proiectelor s-a derulat între 01.07.2018 și 30.08.2018.

Proiectele s-au depus on-line pe site-ul Primăriei Municipiului Sibiu, pe o platformă dedicată bugetării participative. Pentru a putea depune un proiect de dezvoltare a municipiului Sibiu, s-a impus necesitatea creării unui cont de utilizator pentru fiecare cetățean, validat ulterior de către Primăria Municipiului Sibiu. Este prevăzută de asemenea și situația în care proiectele pot fi depuse off-line – în format tipărit. În acest sens cetățenii au putut ridica formularele de depunere a proiectelor de la sediul primăriei, Centrul de informații pentru cetățeni, ghișeele Direcției Fiscale, sediul vechi al primăriei și alte spații amenajate special și comunicate ulterior. Proiectele au fost depuse atât personal la Centrul Informații Cetățeni cât și transmise prin poștă. Aceste proiecte vor fi urcate pe platformă în numele cetățenilor de către administrația publică responsabilă în acest proces.

Fiecare cetățean a putut depune un proiect pe domeniu de pe un cont valid. Regula statuează că odată depus un proiect nu mai poate fi modificat ci doar șters. De asemenea, și cele depuse prin poștă pot fi șterse prin depunerea unei cereri în acest sens. Pentru a veni în sprijinul cetățenilor, autoritatea publică a pus la dispoziția acestora un punct suport în vederea acordării de asistență în crearea contului și funcționării mecanismului de depunere a proiectelor și acordarea votului.

2. *Etapa de analiză* a proiectelor vizează aspecte ce țin de eligibilitate, precum:

- Limbajul proiectului nu trebuie să instige la discriminare de orice fel, ură, violență etc.;
- Bugetul proiectului trebuie să se încadreze în bugetul stabilit de Primărie;
- Obiectivul trebuie să se încadreze în ariile de competență ale Primăriei Municipiului Sibiu;
- Implementare proiectului are loc pe raza teritorială a Municipiului Sibiu.

În cazul în care un proiect nu respectă elementele de mai sus menționate, acesta va fi respins. Autoritatea publică are dreptul să modifice anumite proiecte, în vederea adaptării acestora din perspectivă tehnică și/sau financiară. De asemenea, dacă anumite proiecte au obiective asemănătoare sau există o

proximitate geografică, acestea pot fi integrate într-un singur proiect.

Autoritatea publică s-a confruntat cu situația declarării neeligibilității unor proiecte. Astfel persoanele care au depus proiecte neeligibile primesc la cerere un răspuns care cuprinde motivația declarării propunerilor de proiecte ca și neeligibile. În consecință, 116 proiecte au fost declarate neeligibile pentru diferite motive. După finalizarea acestei prime analize, toate proiectele declarate eligibile au fost publicate pe site în număr de 36, urmând a fi supuse votului cetățenilor.

3. *Etapa de votare* a proiectelor pe domenii s-a desfășurat între 15.10.2018 – 28.10.2018.

Fiecare cetățean cu un cont valid a votat un proiect pe fiecare domeniu de competență expus anterior. Primele trei proiecte din fiecare domeniu au intrat în etapa finală de vot. De asemenea, anumite proiecte, indiferent de domeniu, au primit voturi numeroase și atunci au intrat de asemenea în etapa finală de vot.

4. *Etapa de validare* a voturilor proiectelor pe domenii presupune asigurarea din partea Primăriei a faptului că procesul de votare a decurs firesc, legal și fără incidente – 31.10.2018

5. *Etapa de votare finală* – perioada cuprinsă în intervalul 01.11.2018 – 15.11.2018. În această fază s-a votat un singur proiect de către fiecare cetățean. În a doua etapă, fiecare cetățean poate alege un singur proiect din cele maxim 30 stabilite în prima fază.

La finalul celei de a doua etape de vot, au fost selectate un număr de maxim 10 proiecte. Primul proiect din fiecare domeniu clasat în funcție de numărul de voturi a fost selectat automat, iar restul proiectelor pot fi selectate în ordinea numărului de voturi sau oportunitatea proiectului la nivelul municipiului, indiferent de domeniul din care fac parte.

6. *Etapa de validare a voturilor finale* presupune asigurarea din partea Primăriei a faptului că procesul de votare a decurs firesc, legal și fără incidente – 20.11.2018

7. *Afișarea rezultatelor* a avut loc în data de 30.11.2018 și s-a realizat pe platforma dedicată în acest sens. Proiectele câștigătoare au fost alese în funcție de numărul de voturi. Proiectul care a însumat cele mai multe voturi a fost declarat câștigător pe fiecare domeniu. Acesta a fost secondat de restul proiectelor raportat la numărul de voturi.

Analiza tehnică și juridică a propunerilor de proiecte de puse la nivelul Municipiului Sibiu în cadrul procesului de bugetare participativă

Propunerile de proiecte au fost analizate în baza criteriilor pe care trebuie să le îndeplinească acestea pentru a fi supuse votului cetățenilor. Versiunea care este supusă votului cetățenilor nu e în mod obligatoriu aceeași cu cea transmisă de cetățeni. Primăria Sibiu poate ajusta proiectele din punct de vedere tehnic, al estimării costurilor sau poate uni într-un singur proiect propuneri diferite – cu notificarea prealabilă a cetățenilor care le-au depus. Orice ajustări pot fi făcute pentru asigurarea fezabilității proiectelor. Analiza tehnică, financiară și juridică a propunerilor a fost realizată de către Primăria Municipiului Sibiu, printr-o echipă tehnică de evaluare a proiectelor desemnată în acest scop prin Dispoziția Primarului Municipiului Sibiu. Personalul echipei a verificat dacă propunerile sunt în conformitate cu regulamentul existent precum și cu alte reglementări legale în vigoare, precum și fezabilitatea tehnică. Anumite propuneri care au îndeplinit condițiile de eligibilitate au suferit ajustări tehnice și/sau financiare din partea Primăriei Municipiului Sibiu. Similitudinea conținutului sau proximitatea geografică poate duce la integrarea diferitelor propuneri într-un singur proiect. Proiectele care contravin prevederilor legale în vigoare nu au fost incluse în procesul de bugetare participativă și nu au fost publicate pe site-ul www.bugetareparticipativa.sibiu.ro. Toate propunerile de proiecte și fișierele care le-au fost atașate au devenit proprietatea Municipiului Sibiu și nu li se poate aplica regimul drepturilor de autor.

Rezultatele procesului de evaluare a proiectelor depuse în cadrul procesului de bugetare participativă la nivelul Municipiului Sibiu

Prima etapă în evaluare s-a numit *Etapa de jurizare*, care s-a derulat între 1 septembrie – 14 octombrie 2018. În cadrul acesteia s-au analizat proiectele depuse de către cetățeni după cum urmează:

a) În prima fază, a avut loc etapa publicării proiectelor pe site, cuprinsă între data de 1 iulie – 30 august 2018. Echipa a stabilit proiectele ce pot fi publicate pe site, respectiv pe platforma on-line de bugetare participativă. Timpul de analiză acordat fiecărui proiect a fost de 5 zile de la data încărcării lui pe platformă.

b) Următoarea fază a fost analiza eligibilității proiectelor, derulată între 1 septembrie – 14 octombrie 2018, fiind utilizată analiza multicriterială, respectiv tehnică, financiară și juridică a tuturor proiectelor, încadrate în cele șase domenii. Astfel, dintr-un număr de 152 proiecte publicate, un număr de 36 proiecte au fost declarate corespunzătoare în conformitate cu prevederile Regulamentului privind modul de derulare a procesului de bugetare participativă și cu reglementările legale în vigoare, precum și din punct de vedere

al fezabilității tehnice, îndeplinind astfel condițiile de eligibilitate.

A doua etapă a înglobat *Procesul de votare*, moment în care toate proiectele eligibile publicate pe site au fost supuse votului cetățenilor. Votul a înregistrat de asemenea două decade. *Votul pe domenii* (prima fază de vot). Practic atunci a avut loc validarea voturilor când cetățenii cu cont valid pe platformă au votat în perioada 15 – 28 octombrie 2018. Dintr-un număr de 36 de proiecte votate în prima fază de vot, echipa tehnică a selectat în urma aplicării criteriilor prevăzute în regulament, un număr de 22 de proiecte dintre care: primele trei proiecte clasate în funcție de numărul de voturi din fiecare domeniu au intrat automat în a doua fază de vot, în total fiind 18 proiecte, iar celelalte în funcție de numărul de voturi, până la concurența a 22 de proiecte. *Votul final* (a doua fază de vot) presupune validarea votului final. Practic cele 22 de proiecte au fost supuse votului final al cetățenilor în perioada 1 – 15 noiembrie 2018. În urma jurizării, *afișarea rezultatelor finale* s-a făcut până la data de 30 noiembrie 2018. Au fost alese 9 proiecte care vor fi implementate în anul 2019. Primul proiect din fiecare dintre cele 6 domenii, clasat în funcție de numărul de voturi, a fost declarat câștigător. Următoarele proiecte au fost selectate în ordinea numărului de voturi sau după oportunitatea proiectului la nivelul municipiului, indiferent de domeniul din care fac parte.

1.	Delimitatoare pentru piste de bicicletă
2.	Treceri de pietoni iluminate inteligent
3.	Măinile curate salvează vieți! Săpun în școlile din Sibiu
4.	Smart City Bus
5.	Sibiul Verde
6.	ART Parc
7.	Modernizarea Parcului Piața Cluj, municipiul Sibiu
8.	Dotare curți școli și grădinițe cu jocuri educative Playform
9.	Ecrane Led de înaltă rezoluție - o nouă viața pentru pasajul de la Bulevard

Figura 3. Lista finală a proiectelor selectate – de implementat în anul 2019:

Sursa: Prelucrat de autor în baza datelor culese de pe site-ul Primăriei Municipiului Sibiu <https://bugetareparticipativa.sibiu.ro/>

În mod concret, aceste proiecte câștigătoare au fost prioritizate direct de către comunitățile locale, în funcție de numărul de voturi în anul 2018, cu scopul implementării unor proiecte ardente pentru municipiu și în legătură directă cu oportunitatea și eficientizarea cheltuielilor publice, create prin realizarea de investiții publice.

Concluzii

Bugetarea participativă reprezintă o nouă modalitate de a crește veniturile fiscale prin îmbunătățirea guvernantei democratice. Practic, observăm că prin acest proces cetățenii au un rol extins în politica locală: dețin o voce și exercită un vot direct cu privire la alocarea resurselor financiare destinate comunităților locale de care aparțin. Subsecvent crește disponibilitatea cetățenilor de a-și plăti taxele datorate, motivați fiind de faptul că administrația publică locală le ascultă doleanțele și le ia în considerare în decizia investițională și implementarea de proiecte aferente.

În urma analizei procesului de bugetare participativă la nivelul municipiului Sibiu, România, am identificat o serie de vulnerabilități, grupate pe domenii de activitate, după cum urmează:

❖ Inexistența unei strategii și a unui plan de dezvoltare aprobat la nivelul Consiliului Local al Municipiului Sibiu, care pe lângă domenii de competență generale aplicate la raza teritorială a municipiului Sibiu, să cuprindă și sectoare vulnerabile cu un caracter puternic social precum combaterea sărăciei sau incluziunea persoanelor defavorizate sau sectoare de infrastructură urbană rămase în urmă ca dezvoltare în oraș;

❖ Necesitatea unei analize post proces care să cuprindă statutul proiectelor câștigătoare, respectiv topul provocărilor și al direcțiilor de dezvoltare precum reies acestea din propunerile cetățenilor:

- Proiecte dezvoltate din fondurile alocate bugetării participative;
- Proiecte selectate și câștigătoare dar implementate din alte fonduri;

- Proiecte viitoare în Municipiul Sibiu - potențialitatea acestora fiind sugerată în cadrul procesului de bugetare participativă prin proiecte care nu au strâns numărul necesar de voturi dar care reprezintă dorințe ardente ale cetățenilor și pe care administrația publică locală le consideră importante în dezvoltarea comunităților locale.

- ❖ Nișa neacoperită prin process, respectiv propuneri de proiecte de tip smart city pentru dezvoltarea energetică sustenabilă a municipiului Sibiu.

- ❖ Nu există o evidențiere clară și etapizată a evoluției proiectelor câștigătoare aflate în implementare (time frame).

De asemenea, cu scopul de contribui la îmbunătățirea acestui process, punem accentul pe câteva carențe importante identificate la nivelul membrilor comunităților locale în urma studiului de caz, carențe care ar trebui ajustate în următoarele exerciții ale procesului de bugetare participativă pentru a veni în întâmpinarea realizării cu succes a acestui proces:

- Lipsa de implicare a partenerilor din comunitate, respectiv sectorul privat și cel al organizațiilor non profit;

- Lipsa existenței unor consultări publice și a încurajării de discuții în comunitățile locale cu privire la necesitățile și proiectele acestora;

- Lipsa de preocupare pentru o redistribuire echitabilă a resurselor financiare alocate în acest sens prin partea de buget local destinat participării bugetative;

- Lipsa *caracterului internațional acceptat* de bugetare participativă și transformarea procesului într-un simplu concurs de proiecte la nivel local.

Bibliografie

1. Hadden, M., Lerner, J., How to Start Participatory Budgeting in Your City, by Participatory Budgeting Project (2011).
2. Hagelskamp, C., Leighninger, M., Participatory Budgeting's Promise for Democracy, Governing, (2016).
3. Organizația Internațională The Participatory Budgeting Project, Disponibil la: www.participatorybudgeting.org
4. Lerner, Josh., Participatory budgeting increases voter likelihood 7%, June 28, (2018) Disponibil la: <https://www.participatorybudgeting.org/>
5. Lerner, Josh., Participatory Budgeting in NYC: \$210 million for 706 community projects, June 11, (2018).
6. <https://mypb.community>
7. Wampler, Brian., A Guide to Participatory Budgeting, October (2000), Disponibil la: https://www.partizipation.at/fileadmin/media_data/Downloads/themen/A_guide_to_PB.pdf
8. Davis, Shari., Ngarambe, Lorian., Alexander, Kolokotronis., Simpson, Adam., Participatory budgeting: When government really is people?, 19 March (2019).
9. Wampler Boise, B., Participatory Budgeting: Core principles and Key Impacts, Journal of Public Deliberation, Volume 8, Issue 2, Article 12 (2012)
10. Wampler, Brian., A Guide to Participatory Budgeting, October (2000)
11. Ghid pentru autorități și alte părți interesate în Bugetarea Participativă (The Participatory Budgeting Project: A Guide for Officials & Staff Interested in Starting PB), Disponibil la: <https://www.participatorybudgeting.org/how-to-start-pb/plan-a-pbprocess/> (2018).
12. <https://bugetareparticipativa.sibiu.ro>

RELATIONSHIPS BETWEEN FINANCIAL INTERMEDIATION AND GROWTH IN REPUBLIC OF MOLDOVA

Olga TIMOFEI, PhD, NIER, RM

The banking sector in the Republic of Moldova is practically the only mediation link and, respectively, the transmission of monetary policy impulses on the one hand and storing information on its effects, being a defining element in the implementation of macroeconomic policies and an indispensable tool of boosting economic growth. Having a key role in the saving-investing process, financial intermediation is important in facilitating capital and risk transfer between borrowers and those who save. In this paper we intend to follow the existing relationship between the financial intermediation of the banking sector and the economic growth in the last years, in order to highlight the main impact factors.

Keywords: *financial intermediation, banks, economic growth, Republic of Moldova.*

Sectorul bancar în Republica Moldova reprezintă practic unica verigă de intermediere și, respectiv, transmisie a impulsurilor de politică monetară, pe de o parte, și de stocare a informațiilor cu privire la efectele acesteia, fiind un element definitoriu în realizarea politicilor macroeconomice și un instrument indispensabil al impulsivării creșterii economice. Deținând un rol cheie în procesul de economisire-investire intermedierea financiară este importantă în facilitarea transferului capitalului și al riscului între cei care se împrumută și cei care economisesc. În lucrarea respectivă ne-am propus să urmărim relația existentă între intermedierea financiară efectuată de sectorul bancar și creșterea economică în ultimii ani, în scopul evidențierii principalilor factorilor de impact.

Cuvinte-cheie: *intermediere financiară, bănci, creștere economică, Republica Moldova.*

JEL Classification: E21, E22, G20, G21.

Introducere

În condițiile actuale, problemele creșterii economice a statelor continuă să se mențină printre domeniile de interes sporit ale cercetătorilor și autorităților publice. Alături de factorii tradiționali responsabili de creșterea economică, precum capitalul, forța de muncă, nivelul productivității, o atenție sporită se acordă funcționării sistemului financiar al economiei. Resursele financiare fiind elementele esențiale pentru dezvoltarea unei economii, în condițiile în care sunt puse în circuitul economic cu regularitate. Activitatea care asigură mobilitatea activă a resurselor financiare fiind cea de intermediere financiară.

Respectiv, intermedierea financiară este procesul prin care resursele financiare sunt mobilizate de bănci sub formă de economii și transformate în credite. Băncile fiind instituțiile de bază în circuitul economiei-investiții [4]. Conform FMI, băncile sunt unitățile angajate în intermedierea financiară ca activitate principală, deoarece ele intermediază canalizarea fondurilor libere de la creditori spre debitori, pe propriul cont [5].

Asupra importanței intermediarilor financiari în economie s-au expus pe parcursul anilor mai mulți savanți și cercetători, majoritatea susținând semnificația acestora. N.Andolfattod consideră că, capacitatea băncilor de mobiliza resursele financiare are o importanță deosebită pentru economie [1]. În cazul lipsei creditelor bancare, creșterea volumului activității de către agenții economici devine imposibilă sau se amână în timp, până la acumularea de mijloace financiare necesare, din profiturile obținute sau din alte surse. Mai mult decât atât, agenții economici vor fi impuși să acumuleze și să păstreze lichiditățile în vederea acoperirii riscurilor ce pot surveni în activitate. Această practică este condamnată apriori, deoarece, pe de o parte, pentru o anumită perioadă de timp, o parte dintre lichidități se stochează, iar în perioade de intensificare a activității economice volumul acestora ar putea fi insuficient pentru a putea acoperi cheltuielile sporite. Economia are mereu necesitate de un flux continuu de bani, însă acesta nu trebuie să fie extrem de mare. Punerea în circulație a unei mase monetare care depășește nevoile reale ale economiei poate genera inflație, susțin economiștii R.Barbara și A.Zaghini [2]. Și, din contra, deficitul de masă monetară poate conduce la stagnarea activității economice, ceea ce contravine obiectivelor și scopurilor autorităților monetare.

Economia Republicii Moldova, în ultima perioadă a fost perturbată de o mulțime de crize de natură externă și internă. Cel mai mare impact negativ însă la avut criza din sistemul bancar din anii 2014-2015,

efectele acestei fiind resimțite până în prezent nu doar în economia țării. Sistemul financiar național fiind bazat preponderent pe instituții bancare, depinde în mare măsură de activitatea acestora în economie. Respectiv economia țării ar putea să revină pe calea creșterii sustenabile doar în condițiile sporirii și eficientizării procesului de alocare a resurselor financiare sectorului real, respectiv creșterea nivelului de intermediere financiară. Scopul lucrării constă în investigarea empirică a relațiilor dintre gradul de intermediere financiară și dezvoltarea economică. Obiectul de cercetare – intermedierea financiară. Metodele de cercetare: sistematice, logice și comparative, analiza literaturii științifice, analiza datelor statistice, statistici descriptive, analiza grafică a corelației.

Dezvoltarea sectorului financiar și creșterea economică, aspecte empirice

Dezvoltarea sectorului financiar în țările în curs de dezvoltare reprezintă unul din obiectivele esențiale incuse în majoritatea strategiilor de dezvoltare a sectorului privat pentru stimularea creșterii economice și reducerea sărăciei. Sectorul financiar fiind ansamblul de instituții, instrumente și piețe, include, de asemenea, cadrul legal și de reglementare care permite efectuarea tranzacțiilor prin extinderea creditului. În mod fundamental, dezvoltarea sectorului financiar se referă la depășirea „costurilor” suportate în sistemul financiar. Acest proces de reducere a costurilor de achiziție de informații, de executare a contractelor și de executare a tranzacțiilor are ca rezultat apariția de contracte financiare, intermediari și piețe.

Creșterea economică este o creștere a capacității unei economii de a produce bunuri și servicii. Poate fi măsurată în termeni nominali sau reali, cea din urmă fiind ajustată pentru inflație. În mod tradițional, creșterea economică totală este măsurată în termeni de produs național brut (PNB) sau produs intern brut (PIB), deși uneori se utilizează măsuri alternative.

Asupra relației existente dintre dezvoltarea sistemului financiar și creșterea economică s-au expus pe parcursul anilor mai mulți economiști și cercetători remarcabili. Argumentarea teoretică a impactului sectorului financiar în procesul de creștere economică s-a produs în mai multe etape, de la ignorarea completă până la implicarea totală, fiecare economist exprimându-și opinia în funcție de circumstanțele istorice urmărite.

Încă la începutul secolului XX, J. Schumpeter a susținut că funcționarea corectă a băncilor poate spori creșterea economică prin stimularea inovației tehnologice prin identificarea și finanțarea companiilor cu cele mai bune șanse la implementarea cu succes a procedurilor inovatoare [8].

La fel există și opinii că sistemul financiar nu influențează creșterea, ci doar urmează sau reflectă dezvoltarea economică [7]. Teoria tradițională a creșterii economice neoclasice nu ține cont de finanțare, ceea ce sugerează că sistemul financiar nu este esențial. Principalele moduri de realizare a creșterii sunt creșterea frontierei tehnologice generate de acumularea de factori și inovații care generează frontiera tehnologică în mișcare spre exterior. Pentru țările emergente, acumularea este o componentă esențială, deoarece atingerea frontierei tehnologice este o proces îndelungat.

Mai mult decât atât, unii economiști nu cred că relația dintre finanțe și creștere este importantă. R. Lucas considera că economiștii exagerează rolul factorilor financiari în creșterea economică [7]. Scepticism cu privire la rolul sistemului financiar a fost regăsit și în lucrările economistului A. Chandavarkar [3]. Creșterea economică fiind un fenomen discontinuu, cu perioade de creștere rapidă, care se încheie cu crize financiare și perioade de creștere scăzută. Fluctuațiile creșterii economice fiind explicate prin comportamentul actorilor sistemului financiar. În perioadele de creștere substanțială, antreprenorii sunt tentați să-și asume riscuri pentru a obține o rentabilitate sporită, această asumare a riscului poate duce la creșteri semnificative, dar în același timp poate duce la crize financiare. Dacă o criză este efectul exploziei bulelor în prețurile activelor, aceasta poate avea un impact negativ asupra economiei creștere (criza globală din 2007-2008).

Respectiv, aportul băncilor la criza financiară din anii 2007-2008 prin sporirea volumului de bani, dar nedirecționarea lor în domeniul real și stocarea acestor bani în active toxice pe domeniul financiar, a identificat necesitatea evaluării mecanismului procesului distribuire a banilor și al eficienței lui pentru economie. Pentru a majora eficiența procesului de intermediere financiară de bănci, pentru dezvoltarea economică, se pot utiliza diverse pârghii, care l-ar stimula, dar și ar limita implicarea băncilor în activități hazardate, ce generează riscuri majore.

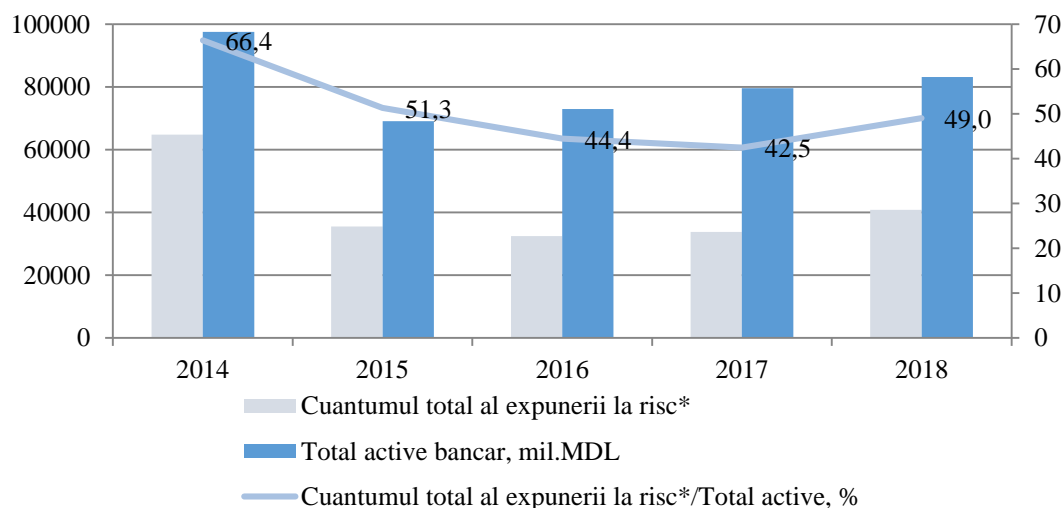
În general, pentru țările emergente, sectorul bancar este cea mai importantă componentă a financiarului în timp ce unele țările dezvoltate au sisteme financiare orientate către piața de capital. Deși, nu există o perspectivă universal acceptată despre ce tip de sistem financiar ar trebui să existe într-o țară (axat pe bănci sau orientate către piața de capital), considerăm că existența unui sistem financiar echilibrat este capabilă să contribuie la o creștere economică durabilă.

Sectorului bancar din Republica Moldova

Pe parcursul ultimilor ani sectorul bancar al Republicii Moldova a urmat calea creșterii și consolidării stabilității financiare, erodate de falimentul a 3 bănci în anul 2015. Îmbunătățirea a fost realizată pe filiera reglementării activității bancare, inclusiv și prin adoptarea noii Legi privind activitatea băncilor (bazată pe principiile Basel III), care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2018, nu și pe filiera contribuției sectorului bancar la creșterea economică a țării, indicatorul de intermediere financiară fiind unul foarte scăzut comparativ cu alte țări din regiune.

Sub aspectul numărului de instituții bancare existente în Republica Moldova, anul 2015 a adus schimbări drastice, odată cu lichidarea a trei bănci comerciale care s-au compromis într-o fraudă bancară de proporții, care a subminat serios economia țării. Potrivit situației de la sfârșitul anului 2018 în Republica Moldova activau 11 bănci licențiate de BNM. Anul 2018 fiind marcat de modificări esențiale și în structura de proprietate la mai multe bănci, care s-a soldat cu creșterea ponderii activelor bancare gestionate de grupuri financiare străine (mai mult de 70 la sută).

Evoluția activelor bancare. Pe parcursul anilor de după criza bancară, 2016-2018, activele bancare au înregistrat tendințe de creștere atât în volum, cât și în calitate. Activele totale la nivelul sistemului bancar moldovenesc au crescut în anul 2018 cu 4,5%, până la 83152,60 mil.MDL, dinamică inferioară cu 5 puncte procentuale față de majorarea înregistrată în anul precedent. Quantumul total al expunerii la risc, un indicator nou care a înlocuit activele ponderate la risc, pentru anul 2018 a constituit 40771,7 mil.MDL, în creștere cu 20% față de anul precedent. Iar ponderea acestuia în total active, la sfârșitul anului 2018 a constituit 49%. Aceste valori sunt evident mai mari comparativ valorile înregistrate în perioadele precedente pentru indicatorii calculați anterior (activele ponderate la risc) și după alte metodologii, deoarece iau în calcul un set de riscuri suplimentare prevăzute de noile reglementări.

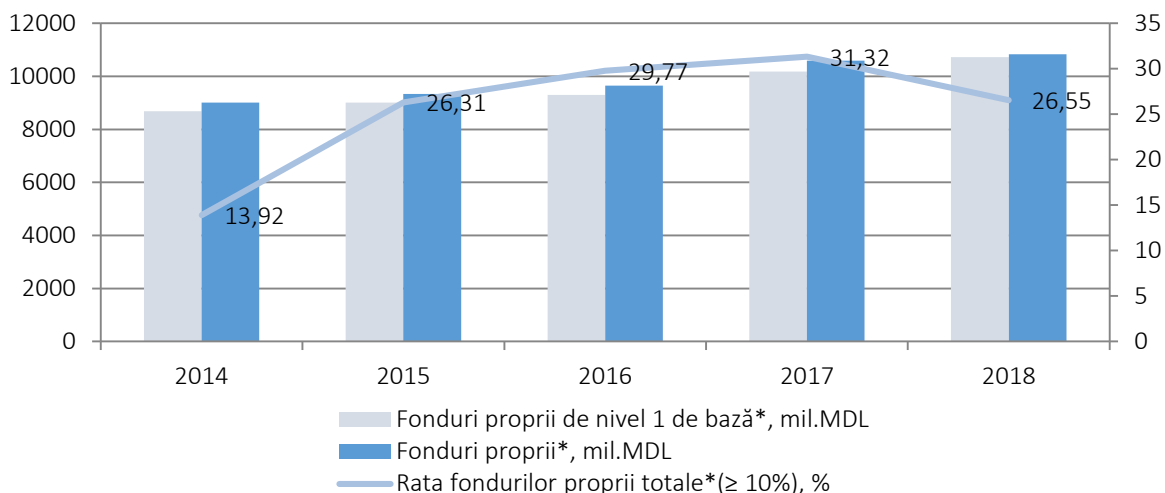

Figura 1. Evoluția activelor bancare

Sursa: Calculele autorilor conform datelor Băncii Naționale a Moldovei

* indicator calculat din iulie 2018 conform BASEL III (anterior - active ponderate la risc)

Capitalizarea băncilor. Calitatea activelor bancare a fost susținută și de volumul de capital propriu, astfel, încât gradul de acoperire a capitalului menținut de bănci pe parcursul ultimilor ani este net superior minimului impus de cerințele prudențiale de 16%. Din luna iulie 2018, o dată cu intrarea în vigoare a noilor reglementări conform cerințelor Basel III băncile calculează fondurile proprii diminuându-le nu doar cu expunerile la riscul de credit, dar și luând în considerație riscul de piață, riscul operațional, riscul de decontare. Astfel, la sfârșitul anului 2018, fondurile proprii totale au constituit 10826,23 mil.MDL, iar rata de solvabilitate s-a menținut la un nivel ridicat, de 26,55% fiind în descreștere cu 4,8 p.p. față de anul precedent, încadrându-se în limita reglementată de minimum 10%. Diminuarea quantumul capitalului calculat a majorat considerabil expunerea totală, suficiența capitalului rămâne practic de 2,7 ori mai mare decât limita minimă a normativului.

Figura 2. Evoluția calității capitalului bancar

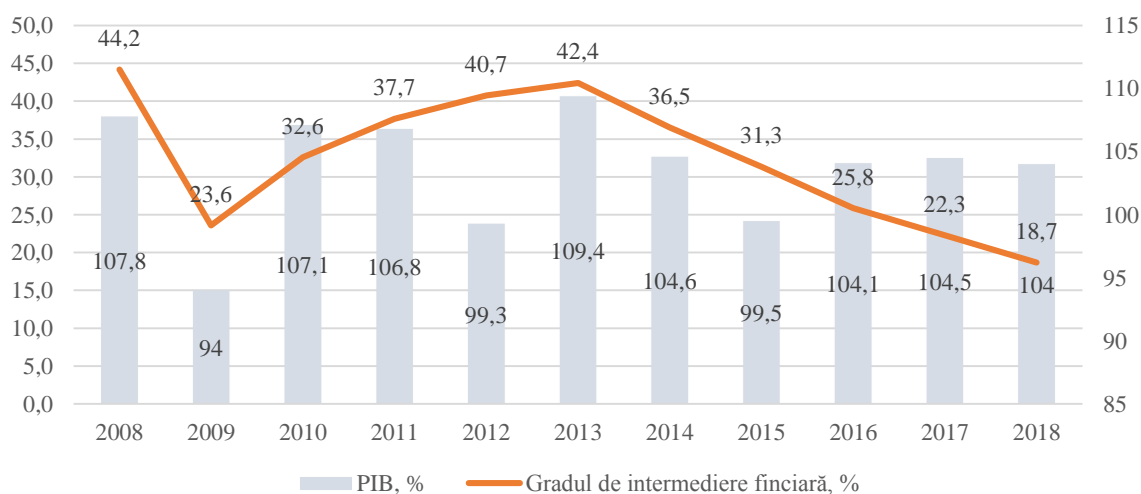
Sursa: Calculele autorilor conform datelor Băncii Naționale a Moldovei

* indicatori calculați din iulie 2018 conform BASEL III (anterior – capitalul de gradul I, capitalul normativ total și raportul dintre capitalul de gradul I și activele ponderate la risc)

Creșterea valorii activelor, din păcate s-a datorat mai mult creșterii lichidităților, decât a creditelor acordate. Încetinirea creșterii volumului creditelor noi acordate, care a început la sfârșitul anului 2014, s-a transformat într-o diminuare moderată a creditării pe parcursul anilor 2015-2017. În anul 2018 soldul creditelor acordate de bănci a totalizat 35,4 miliarde MDL, în creștere cu 5,9% față de anul 2017. Luând în considerație că creditarea sectorului real este unul din motoarele principale ale întregului angrenaj economico-social care asigură o creștere sustenabilă a țării, această tendință poate fi considerată una negativă.

Ce ține de depozitele bancare, după o descreștere a acestora în anii de după criză, în anul 2018 au înregistrat un spor ușor, cu circa 1,1%, constituind 60,6 miliarde lei. Cel mai mare impact asupra majorării depozitelor au avut-o creșterea depozitelor persoanelor juridice.

Problemele sistemului bancar, identificate anterior, sunt reflectate și de structura rezultatului financiar, realizat de bănci pe parcursul anilor. Profiturile băncilor autohtone depind în mare măsură de veniturile neafectate dobânzilor și anume veniturile din taxe și comisioane. Doar cca 39% din veniturile băncilor sunt asigurate la momentul activității de intermediere financiară, fapt ce confirmă o implicare foarte slabă a băncilor în activitatea de redistribuire a fondurilor și, implicit, la creșterea economică prin asigurarea cu resurse necesare a economiei reale. Deși se atestă o creștere a veniturilor din activitatea de bază a băncilor, cu 1,7p.p., această creștere a ponderii venitului net din dobânzi în total venituri, însă a fost condiționată de diminuarea plăților cu dobânzile la depozite și nu din creșterea încasărilor din creditele acordate.

Figura 3. Evoluția gradului de intermediere bancară în RM

Sursa: Calculele autorului conform datelor BNM și BNS

Creșterea economică și intermedierea financiară în Republica Moldova

Gradul de intermediere bancară care cuantifica contribuția sistemului bancar la formarea produsului intern brut în Republica Moldova a evoluat diferit pe parcursul anilor. După anul 2013, marcat de criza sectorului bancar moldovenesc, acesta este în continuă scădere. În anul 2018 gradul de intermediere financiară a sectorului bancar a coborât deja la nivelul 18,7% fiind cea mai mică rată din ultimii 11 ani. La capitolul intermediere financiară Republica Moldova este în urma celorlalte țări din Europa Centrală și de Est. Astfel pentru țările din Europa de vest valoarea coeficientului atinge circa 50% din PIB și peste 90% din PIB, pentru statele din Zona Euro.

Reprezentarea grafică a evoluției gradului de intermediere bancară și creșterii produsului intern brut pe parcursul anilor, ne-ar permite să găsim o corelație directă între acești indicatori, deoarece vedem că în anii de creștere a gradului de intermediere financiară PIB a înregistrat creșteri mai semnificative, de exemplu în anii 2010,2011,2013. Pe când în perioadele de descreștere a gradului de intermediere bancară se observă o stagnare a PIB-ului cu o ușoară tendință de descreștere, anii 2014-2018. Totodată, observăm perioade cu un grad de intermediere financiară înalt dar cu o scădere a produsului intern brut (2012) precum și o situație diametral opusă în 2017. Ceea ce ne permite să presupunem că există și alți factori cu o influență majoră care se răsfrâng asupra creșterii economice, gradul de intermediere financiară ne fiind unul determinant în acest proces.

Printre principalii factori care constrâng evoluția gradului de intermediere financiară în Republica Moldova, în condițiile unei susțineri evidente în acest sens a autorităților monetare, sunt:

- Constrângerile provenite din sectorul real al economiei, adică capacitatea economiei reale de a absorbi o cantitate mai mare de credite. Indiferent de facilitățile acordate de băncile centrale, procesul de injectare a lichidităților în economie la nivelul băncilor, prin activitatea de creditare, fiind strict reglementat în vederea micșorării riscurilor, se poate solda cu efecte minime. Mai ales în condițiile în care sectorul real încă mai suportă consecințele crizei financiare naționale, iar agenții economici, în mare parte, nu satisfac toate cerințele necesare pentru a beneficia de un credit bancar, fiind insolvabili sau având o istorie creditară adversă.

- Constrângeri prudențiale, ce provin din sistemul de reglementare a sectorului bancar. Sistemul bancar modern este unul extrem de reglementat, acest lucru, deși este unul foarte bun pentru stabilitatea și sustenabilitatea economică, este unul care poate stopa efectul de propulsie a lichidităților în economie. Chiar și în cazul în care băncile și-ar dori să-și asume anumite riscuri, să ofere credite optând pe propria experiență și cunoștințe în vederea susținerii creșterii economice, ele nu ar putea să o facă datorită sistemului de reglementare existent.

- Constrângeri de cost. Pentru protejarea băncilor de expunerea la riscurile provenite din activitatea de creditare, acoperirea pierderilor și absorbția șocurilor posibile, BNM prevede crearea de către fiecare bancă din sistem a unui fond special de risc, acesta reprezentând o cerință prudențială suplimentară în gestionarea riscului de credit. Majorarea volumului creditelor acordate presupune costuri suplimentare, pe care nu toate băncile ar putea să le suporte. Crearea fondurilor suplimentare de rezerve presupune, la rândul său, disponibilizarea unui volum de capital propriu pentru o perioadă, ceea ce nu toate băncile ar putea să-și permită să o facă, datorită insuficienței de capital.

Concluzii

Sistemul bancar din Republica Moldova la momentul de față pare ași reveni după criza din anul 2015 îmbunătățindu-și considerabil indicatorii prudențiali, unii chiar cu mult peste limitele necesare. Ceea ce de fapt indică existența unei incertitudini vizavi de evoluțiile viitoare în economia țării, precum și lipsa unei conjuncturi favorabile pentru dezvoltarea activităților caracteristice sistemului bancar. La aceste concluzii s-a ajuns reieșind din nivelul înalt a capitalizării băncilor care nu corespunde riscului asumat de acestea, precum și lichiditatea înaltă, și nivelul jos de riscuri asumate, care se datorează în special ponderii scăzute a portofoliului de credite în activele bancare. Profitabilitatea activității bancare este în creștere, drept sursă importantă fiind nu activitatea de creditare dar taxele percepute din transferuri și comisioane. Astfel băncile își diversifică sursa de profituri și nu depind de starea macroeconomică a țării, însă nu contribuie nici la finanțarea economiei. Totuși, nivelul de profitabilitate a băncilor este redus comparativ cu alți intermediari financiari. Astfel, ROE la bănci este de 2 ori mai mic decât cel al companiilor de microfinanțare și de 1,5 ori mai mic decât a companiilor de asigurări.

Studierea relației existente între intermedierea financiară și creșterea economică, în Republica Moldova, deși nu a oferit o dovadă substanțială, a permis constatarea faptului că pentru o creștere

economică sustenabilă existența unui grad mai înalt al intermedierei financiare este importantă însă acesta nu reprezintă un factor determinant. Acest lucru se poate datora eficienței scăzute și caracterului superficial al sectorului bancar național. Pe baza acestui rezultat al cercetării, autoritățile monetare ar trebui să proiecteze și să implementeze reforme care să sporească capacitatea băncilor de a finanța sectorul real, precum și să aprofundeze sectorul financiar.

Bibliografie

1. Andolfatto D, Nosal E. A theory of money and banking. În: Working Paper of Federal Reserve Bank of Cleveland, 2003, nr. 0310. Disponibil: <http://www.clevelandfed.org/Research/Workpaper/2003/WP03-10.pdf>
2. Barbara R. Zaghini A. Excess money growth and inflation dynamics, Working Paper Series, 2007, nr.749, European Central Bank. Disponibil: <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp749.pdf>
3. Chandavarkar, Anand, Of finance and development: Neglected and unsettled questions, World Development, 20, issue 1, 1992, p. 133-142.
4. Gorton, G. and Winton, A. Financial Intermediation, Philadelphia. The Wharton School, University of Pennsylvania, 2002.
5. International Monetary Fund, Financial soundness indicator: compilation guide — Washington, D.C. 2006, pp. 11.-12. [accesat la 22 mai 2018]. Disponibil: www.imf.org
6. Lucas R. , On the Mechanics of economic development, Journal of Monetary Economics, No.22, North-Holland, 1988, p.3-42.
7. Robinson J., The Rate of Interest and Other Essays London: Macmillan, 1952.
8. Schumpeter J., Economic Doctrine and Method: An Historical Sketch, Publication Information New York: Oxford University Press, 1954, translated from the German, 1912.

**BULELE FINANCIARE CA ELEMENTE ACTUALE
ALE PROCESULUI DE GLOBALIZARE**

Ivan LUCHIAN¹
Conferențiar universitar, doctor,
Institutul Internațional de Management IMI-NOVA
Aurelia ȚEPORDEI²
Lector, doctorandă,
Institutul Internațional de Management IMI-NOVA

O bulă financiară reprezintă o stare specifică a pieței unui activ, caracterizată prin creșterea rapidă și nejustificată prin impactul factorilor fundamentali a prețurilor și volumului tranzacțiilor desfășurate. Problema principală a bulei financiare constă în cauzarea unei instabilități financiare pe piață, care poate degenera într-o criză financiară. În urma expunerii în diferite surse bibliografice a ipotezelor legate de declanșarea noii crize financiare în contextul dezvoltării procesului de globalizare financiară, a fost stabilit scopul confirmării sau infirmării acestora în legătura cu formarea bulelor financiare pe anumite segmente importante ale pieței financiare internaționale. În urma studierii fenomenului de globalizare financiară prin examinarea diferitor viziuni expuse în lucrările autorilor din diferite țări și Republica Moldova, precum și bazelor de date statistice, după care a urmat crearea unui tablou de sinteză, au fost stabilite tendințele de bază ale dezvoltării diferitor segmente ale pieței financiare internaționale. Drept rezultat a fost stabilită tendința de creștere rapidă a volumului și prețurilor unor active financiare, care urmează a fi divizată în două direcții. Prima este legată de evoluțiile spectaculoase pe anumite piețe (cum ar fi cea valutară sau de aur), care nu prezintă pericol pentru stabilitatea financiară. A doua - de formarea unor bule financiare importante (pe piețele instrumentelor financiare derivate, acelor de datorie publică și privată), care potențial poate conduce la o nouă criză financiară globală. Ultimele au fost studiate în detalii, iar rezultatele au fost prezentate în prezentul articol, ceea ce impune întreprinderea de măsuri importante comune a statelor la nivel global.

Cuvinte-cheie: bulă financiară, globalizarea financiară, instabilitate financiară.

Financial bubble represents a specific state of an asset's market characterized by the rapid growth and unjustified by the impact of fundamental factors of prices and volume of carried out transactions. The main problem of financial bubble is to cause financial instability in the market, which can degenerate into financial crisis. Following the exposure in different bibliographic sources of the hypotheses related to the onset of new financial crisis in the context of financial globalization process development, the purpose the confirming or rejecting them in connection with the formation of financial bubbles on certain important segments of international financial market was established. Following the study of the phenomenon of financial globalization by examining different visions exposed in works of authors from different countries and Republic of Moldova, as well as statistical databases, followed by the creation of a synthesis view, basic trends of the development of different segments of international financial market were established. As a result, the trend of rapid increase in the volume and prices of financial assets was established, which will be divided in two directions. The first is related to spectacular developments in certain markets (such as currency or gold), which do not present a danger to financial stability. The second – to formation of important financial bubbles (on the derivatives markets, public and private debt), which could potentially lead to a new global financial crisis. The latter have been studied in detail, and results have been presented in this article, which requires the taking of important common measures of the states at global level.

Keywords: financial bubble, financial globalization, financial instability.

Финансовый пузырь представляет собой специфическое состояние рынка определенного актива, характеризующееся быстрым ростом и неоправданном, влиянием фундаментальных факторов, цен и объема совершаемых операций. Основная проблема финансового пузыря заключается в том, что он вызывает финансовую нестабильность на рынке, которая может

¹ Ivan LUCHIAN, luchian_ivan@mail.ru

² Aurelia ȚEPORDEI, atepordei@mail.ru

перерасти в финансовый кризис. После выявления в различных библиографических источниках гипотез, связанных с наступлением нового финансового кризиса в контексте развития процесса финансовой глобализации, была установлена цель их подтверждения или отклонения в связи с образованием финансовых пузырей на некоторых важных сегментах международного финансового рынка. После изучения феномена финансовой глобализации путем изучения различных представлений, представленных в работах авторов из разных стран и Республики Молдова, а также статистических баз данных, после создания сводной картины, были определены основные тенденции развития различных сегментов международного финансового рынка. В результате была установлена тенденция быстрого роста объема и цен некоторых финансовых активов, которые могут быть разделены на два направления. Первое связано с впечатляющим ростом на определенных рынках (таких как валюты или золото), которые не представляют опасности для финансовой стабильности. Второе - с формированием крупных финансовых пузырей (на рынках финансовых деривативов, государственного и частного долга), которые потенциально могут привести к новому глобальному финансовому кризису. Последние были детально изучены, а результаты представлены в этой статье, что требует принятия важных общих мер государств на глобальном уровне.

Ключевые слова: финансовый пузырь, финансовая глобализация, финансовая нестабильность

JEL Classification: G01, G11, G15, G18.

Introducere. Globalizarea financiară este un proces, care este o parte integrantă din procesul general al globalizării, care vizează crearea unei piețe financiare unice și care se manifestă prin mișcarea internațională sporită a capitalului financiar. [6]

Autorii Fetiniuc și Luchian indică asupra a două aspecte ale globalizării financiare – calitativ și extensiv. [6]

Sub aspect calitativ globalizarea financiară se exprimă prin schimbări instituționale importante, care sunt, pe de o parte, ridicarea diferitelor bariere pentru circulația transfrontalieră a capitalurilor și, pe de altă parte, în stabilirea cooperării între instituțiile financiare ale diferitelor țări, până la finalizarea fuziunii. Drept urmare, piețele financiare naționale (stocuri) sunt părți inter-relaționate, de fapt, o piață mondială unică și integrată.

Din altă parte, globalizarea financiară contribuie la crearea unui nou sistem financiar global.

Sub aspect extensiv, globalizarea financiară se manifestă prin creșterea rapidă a parametrilor cantitativi care caracterizează impulsul comerțului mondial, al investițiilor străine directe și al împrumuturilor financiare internaționale.

În același timp, globalizarea financiară contribuie la formarea condițiilor favorabile pentru concentrarea excesivă a capitalului pe anumite segmente ale pieței financiare mondiale, ceea ce în unele cazuri poate conduce la formarea bulelor financiare, atentând astfel la stabilitatea financiară pe plan internațional.

Segmentele pieței financiare internaționale pe care are loc formarea bulelor financiare. În anul 2017 specialiștii unor instituții financiare internaționale au atras atenția asupra formării bulei datoriei globale (Figura 1), care la acel moment a atins nivelul de 184 trilioane USD la valoarea nominală, care era echivalentă 225% din PIB-ul global. [15] Respectiv datoria globală a crescut cu 55 trilioane USD față de anul 2009, când aceasta constituia 213% din PIB-ul global.

La sfârșitul anului 2017 Institutul Finanțelor Internaționale a anunțat nivelul de 237 trilioane USD a datoriei globale, fiind vorba de o creștere de 70 trilioane USD față de anul 2007. [11]

La situația din al doilea trimestru al anului 2018 datoria globală a constituit 247,2 tril. USD.

Apoi, la sfârșitul trimestrului I al anului 2019, Bloomberg a anunțat, că datoria globală a cifrat 246,5 trilioane USD, mărindu-se față de anul 2003 de aproximativ 2,5 ori. Din această sumă, 177 trilioane USD au revenit țărilor dezvoltate, iar 69 trilioane USD – țărilor în curs de dezvoltare. [21]

De asemenea, este remarcabil faptul, că în perioada anilor 1951-1983 raportul dintre datoria globală și PIB-ul global a oscilat în limitele de 120-130%, după care a început creșterea rapidă a acestui indicator, încât în anul 2001 el a depășit nivelul de 200%, iar în anul 2012 el a atins nivelul de 305%. [19] În anii 2018 și 2019 acest raport a constituit, respectiv 318% și 320%.

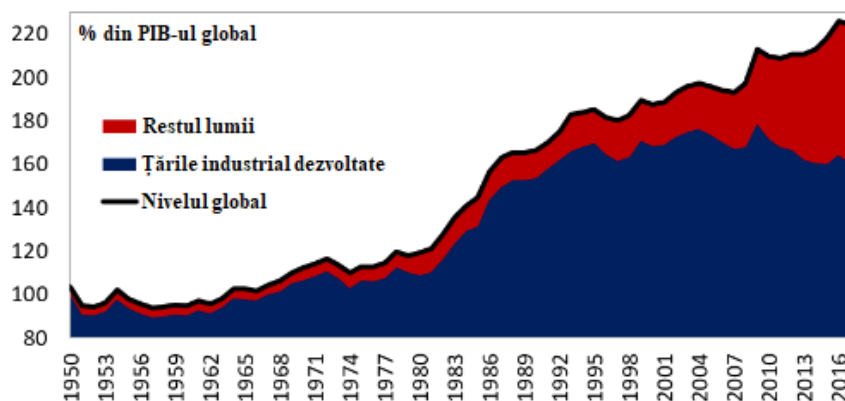

Figura 1. Dinamica datoriei globale

Sursa: [16]

Este de menționat, că în perioada menționată valoarea globală a activelor economice a constituit 100 trilioane USD. [10]

Studiile efectuate de experții Fondului Monetar Internațional au demonstrat, că datoria globală este distribuită foarte neuniform, fiind evidențiate următoarele grupuri de țări [16]:

- *Țările industrial dezvoltate* sunt cele cu un nivel mediu al datoriei de 266% din PIB. Între ele se remarcă SUA (cu nivelul datoriei de 49,9 trilioane USD, care corespunde 256% din PIB), Japonia (respectiv 19,2 trilioane USD și 395%), Franța (respectiv 7,5 trilioane USD și 289%), Marea Britanie (respectiv 6,8 trilioane USD și 257%), Germania (respectiv 6,3 trilioane USD și 171%), Canada (respectiv 5,0 trilioane USD și 304%);
- *Țările în curs de dezvoltare*, care dețin în mediu o datorie la un nivel mediu de 168%, între care se evidențiază China (cu nivelul datoriei de 30,5 trilioane USD, care corespunde 254% din PIB). Celelalte țări, în mare parte, se plasează cu datoria la un nivel mai jos de medie;
- *Țările cu venituri joase* au datorii mult mai mici în comparație cu cele din țările din primele două grupuri, nivelul mediu fiind 77% din PIB.

Ponderea datoriei publice în suma totală a datoriei globale în perioada anilor 1997-2017 a oscilat între 20,4% și 27,1%, iar în anul 2018 a constituit 26,9%.

Suma totală a datoriei publice în anul 2018 a constituit 67 trilioane USD, având tendința de creștere, figura 2.

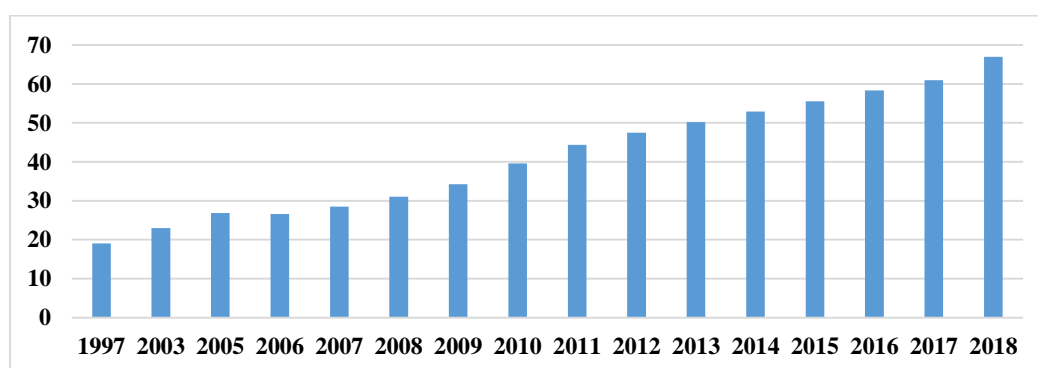

Figura 2. Dinamica datoriei publice globale (trilioane USD)

Sursele: [2], [17], [22], [29]

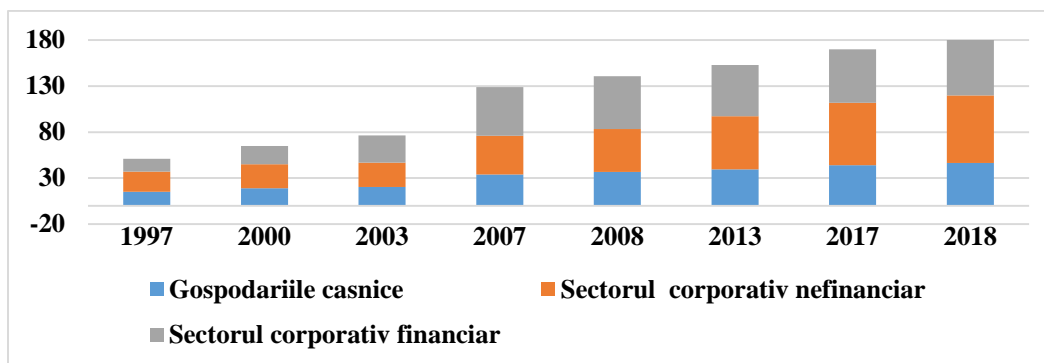
În perioada anilor 1997-2018 datoria publică totală a crescut de 3,5 ori, ritmul mediu anual de creștere fiind de 3,2 trilioane USD.

Ponderile principale în volumul total al datoriei publice globale o dețin următoarele țări: SUA (31,8%), Japonia (18,8%), China (7,9%), Italia (3,9%), Franța (3,8%), Germania (3,8%), India (2,5%), Canada (2,3%) și Spania (2,0%). [24]

Unii experți indică asupra formării bulei datoriei private globale (Figura 3).

Astfel, în perioada anilor 1997-2018 datoria privată globală a crescut de la 51 trilioane USD până la 181 trilioane USD, adică de 3,5 ori, ceea ce se explică prin mărirea volumului elementelor de bază a datoriei private globale:

- Datoria gospodăriilor casnice a crescut de la 15 trilioane USD până la 47 trilioane USD, adică de 3,1 ori;
- Datoria sectorului corporativ nefinanciar a sporit de la 22 trilioane USD până la 74 trilioane UAS (de 3,3 ori);

Figura 3. Dinamica datoriei private globale (trilioane USD)

Sursele: [18], [22], [29]

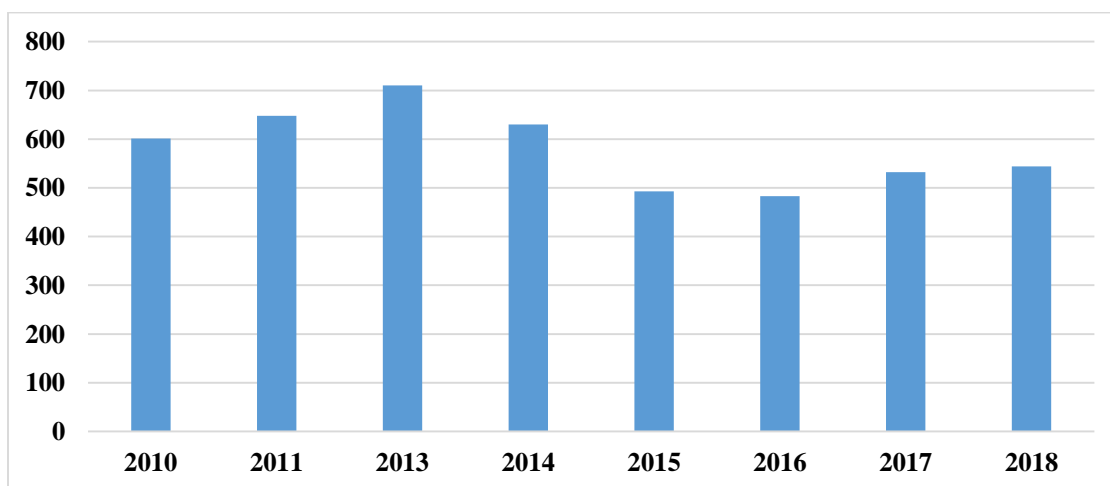
- Datoria sectorului corporativ financiar a crescut de la 14 trilioane USD până la 61 trilioane USD (de 4,3 ori).

În anul 2010 specialiștii Băncii Reglementelor Internaționale au atenționat asupra formării unei bule financiare noi pe piața instrumentelor financiare derivate, reieșind din faptul că volumul ei a crescut de la circa 1 trilion USD în anul 1980 până la 601 trilioane în anul 2010. Creșterea medie anuală a constituit 30%. [3], [19]

În opinia lui Peter Cohan mărirea pieței globale a acestei piețe a fost de 1,2 quadrilioane USD, depășind de 20 ori proporțiile economiei mondiale. [4]

Cercetătorul Olga Gorbunova a menționat dinamica pieței extrabursiere a pieței globale a instrumentelor financiare derivate, care constituie aproximativ 85% din mărirea totală a pieței. În anul 2013 ea a însumat 1,4 quadrilioane USD, după care a urmat o reducere treptată: în anul 2014 – 1,3 quadrilioane USD, anul 2015 – aproximativ 1 quadrilion USD, ca urmare a măsurilor întreprinse de reglementare. [28]

Datele Băncii Reglementelor Internaționale prezintă o tendință generală ulterioară de scădere a pieței extrabursiere a instrumentelor derivate (Figura 4).

Figura 4. Dinamica pieței extrabursiere a instrumentelor financiare derivate

Sursa: [20]

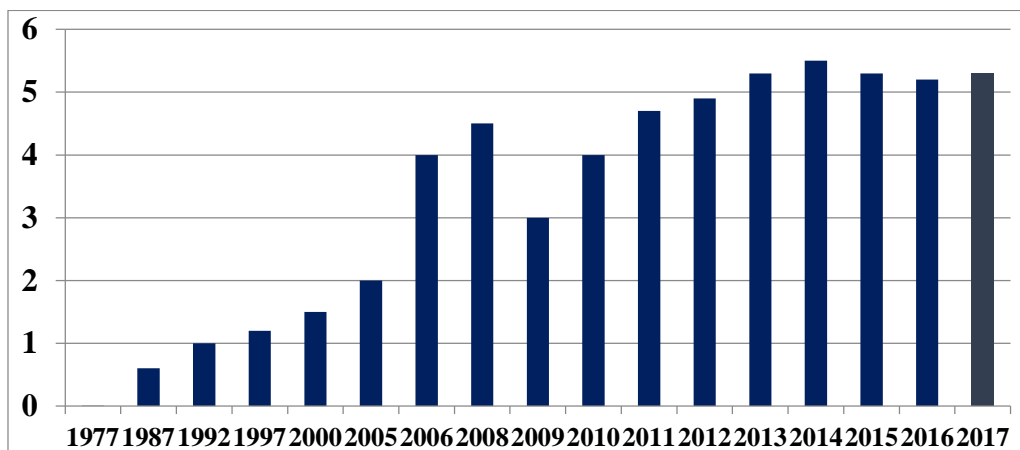
În perioada anilor 2011-2018 piața extabursieră a instrumentelor financiare derivate a oscilat între 483 trilioane USD și 648 trilioane USD, fiind pierdută imaginea formării bulei financiare.

Unii reprezentanți a mediului financiar ne asigură că aceste instrumente financiare sunt mult mai puțin riscante decât s-ar părea și că riscul asumat este suportabil, astfel încât nu există nici un temei pentru posibilitatea căderii sistemului.

Însă este evident, că acest risc nu poate fi eliminat și în cazul unei explozii acestei bule în întregul sistem financiar mondial nu se vor găsi mijloace bănești suficiente pentru a acoperi pierderile cauzate.

3. Alte segmente ale pieței financiare internaționale în proces de creștere. Un aspect fundamental al globalizării financiare este cel valutar, care într-o mare măsură este legat de funcționarea pieței Forex.

Dinamica volumul zilnic al tranzacțiilor pe piața valutară internațională este prezentată în Figura 5.

Figura 5. Dinamica volumului zilnic al tranzacțiilor pe piața valutară internațională (trilioane Dolari SUA)

Sursa: [5], [7], [8], [9], [13]

Din figura menționată reiese, că din anul 1987 a avut loc creșterea continuă neuniformă a volumului total al tranzacțiilor zilnice pe piața valutară internațională de la 0,6 trilioane USD până la 5,5 trilioane USD în anul 2014. Iar în anii 2015-2017 acest volum a scăzut respectiv neesențial cu o stabilizare relativă ulterioară.

Unele surse informaționale atrag atenția asupra proporțiilor gigantice ale acestei piețe [8], [9]:

- **Capacitatea totală a pieței Forex este estimată la nivel de 1934,5 trilioane USD. Această sumă de 2,5 ori mai mare față de PIB-ul global. Piața Forex este de 12 ori mai mare decât piața contractelor futures și de 27 ori mai mare față de piața de acțiuni;**

- **Volumul zilnic al tranzacțiilor pe piața Forex este de 53 ori mai mare față de cel al Bursei de Valori de la New York;**

- Pe această piață sunt desfășurate tranzacții cu circa 170 valute, însă peste 85% din ele revin următoarelor perechi valutare: EUR/USD, USD/JPY, GBP/USD, AUD/USD, NZD/USD, USD/CAD, USD/CHF;

- **Cel mai important formator al acestei piețe în calitate de dealer valutar este Deutsche Bank, care deține peste 21% din piața Forex.**

În decembrie 2017 unii specialiști au expus ipoteza formării unei bule financiare pe piața criptomonedei Bitcoin, în urma creșterii cursului acestei valute de la 221,29 USD în ianuarie 2015 până la 17060,55 USD în decembrie 2017. Însă după aceasta cursul Bitcoin a scăzut rapid până la 3672,08 USD în decembrie 2018. În continuare cursul a crescut până la 11569,59 în august 2019. [1]

Globalizarea financiară este de neconceput fără dezvoltarea sistemului bancar internațional. La momentul de față tot mai des sunt folosite noțiunile de bancă globală, sistem bancar global și activitate bancară globală.

La începutul anului 2019 valoarea totală a activelor celor mai mari 50 de bănci din lume a atins nivelul de 73,9 trilioane USD [23], fiind în creștere cu 12,1 trilioane USD (sau 19,6%) față de anul 2010 [14].

14 bănci chineze din top au deținut active în sumă de 25,1 trilioane USD sau 34% din suma totală a top-ului, formând cel mai mare grup național. Contribuțiile a 6 bănci din SUA au constituit 10,6 trilioane

USD (sau 14,3%), a 5 bănci din Japonia – 9,3 trilioane USD (sau 12,6%), a 5 bănci din Franța – 8,4 trilioane USD (sau 11,4%), a 5 bănci din Marea Britanie – 6,6 trilioane USD (sau 8,9%), a 3 bănci din Canada – 2,3 trilioane USD (sau 3,7%).

Valoarea activelor a 10 celor mai mari bănci constituie 28,8 trilioane USD, ceea ce a fost o creștere cu 5,8 trilioane USD sau 25,2% față de anul 2010. Banca cu cea mai mare valoare a activelor (4027,4 milrd. USD) a fost Industrial and Commercial Bank of China.

Valoarea totală a Capitalului de Gradul I celor mai mari 50 bănci în primul trimestru al anului 2019 a atins nivelul de 4,6 trilioane USD. Considerăm important momentul, că capitalul în mărime de 2,1 trilioane USD (adică 46,4% din capitalul celor 50 instituții bancare menționate) aparține primelor 10 bănci din TOP. [25]

În august 2019 valoarea totală a capitalizării de piață a celor mai mari 50 bănci a atins nivelul de 4,2 trilioane USD [27], fiind în creștere față de anul 2010 [26] cu 0,5 trilioane USD (sau 13,4%).

Valoarea totală a capitalizării de piață celor mai mari 10 bănci a atins nivelul de 1,9 trilioane USD (fiind în creștere față de anul 2010 cu 0,3 trilioane USD), constituind 46,2% din suma totală a TOP-ului din 50 instituții bancare.

Patru bănci din SUA au avut un volum al capitalizării de piață de 910,4 miliarde USD sau 47,1% din suma totală, iar parametrii a 5 bănci chineze au fost, respectiv, de 877,7 miliarde USD sau 45,4%.

În mod neunivoc se prezintă și piața internațională a aurului (Figura 6).

Pornind de la prețul de 35 de USD pentru o uncie în anul 1973, în anul 2011 a fost atins nivelul maxim de 1889,7 USD/uncie, după care a urmat o scădere până la 1062,9 USD/uncie în anul 2015. Apoi a urmat o creștere până la 1504,6 USD/uncie.

Figura 6. Evoluția prețurilor la aur (USD/uncie)

Sursa: [14]

Concluzii. Globalizarea financiară constituie un proces obiectiv contributor la amplificarea la nivel mondial al procesului de redistribuire a mijloacelor bănești și amplificare a fluxurilor financiare internaționale. Aceasta conduce la sporirea procesului de concentrare a mijloacelor financiare pe anumite segmente ale pieței financiare internaționale, ceea ce în anumite cazuri ia forma bulelor financiare. Pe parcursul ultimului deceniu bulele s-au format în mai multe domenii ale pieței financiare, unele din ele, datorită eforturilor suplimentare de reglementare întreprinse de instituțiile financiare internaționale și autoritățile țărilor industriale dezvoltate, nu au trecut în faza de cădere bruscă și importantă urmată de criza financiară. În unele cazuri, bulele nu s-au „spart” datorită intervenției factorilor fundamentali, care au condus la menținerea continuă a prețurilor la un nivel relativ înalt. La momentul de față cea mai importantă bulă financiară se exprimă prin datoria globală exagerată, care în mare parte provine din supraîndatorarea multor țări industriale dezvoltate și unor în curs de dezvoltare. Această bulă atentează în mod substanțial la menținerea stabilității financiare la nivel mondial.

Bibliografie

1. Bitcoin Price, <https://www.coindesk.com/price/bitcoin>
2. Bula financiara, <http://www.ziare.com>
3. Capelle-Blancard Gunther, Are Derivatives Dangerous? A Literature Survey, <https://www.cairn.info/revue-economie-internationale-2010-3-page-67.htm>
4. Cohan Peter, Big Risk: \$1.2 Quadrillion Derivatives Market Dwarfs World GDP, <https://www.aol.com/2010/06/09/risk-quadrillion-derivatives-market-gdp/>
5. Daily FX volumes hit \$5.3 tln in Jan after SNB removes franc cap, Available at: <https://www.reuters.com/article/markets-forex-volumes/daily-fx-volumes-hit-5-3-tln-in-jan-after-snb-removes-franc-cap-idUSL5N0VS3PD20150218>
6. Fetiniuc, Valentina; Luchian, Ivan (2013) Modern Features of Financial Globalization. Annals of The University of Petroșani. Economics, Vol. XIII, Part I, Petroșani, p. 117-128
7. Fetiniuc Valentina, Luchian Ivan, Financial globalization: concepts and main trends, Simpozionul Științific Internațional Multidisciplinar ”Universitaria Simpro 2014”, Petroșani, 10-11 octombrie 2014, p. 604-613
8. Forex Market Size Stats, <https://brokernotes.co/forex-trading-industry-statistics/>
9. Forex & Trading Industry Statistics & Trends From 2017, <https://www.abcmoney.co.uk/2017/06/20/forex-trading-industry-statistics-2017/>
10. Gleason Stefan, The OTHER Debt Bubbles: How Private Sector Debt Could Trigger the Next Financial Crisis, <https://www.fxstreet.com/analysis/the-other-debt-bubbles-how-private-sector-debt-could-trigger-the-next-financial-crisis-201903061521>
11. Global Debt Jumped to Record \$237 Trillion Last Year, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-04-10/global-debt-jumped-to-record-237-trillion-last-year>
12. Global FX Average Daily Volumes in 2014 to Reach \$5.5, <http://www.financemagnates.com/forex/analysis/aite-group-expects-global-fx-average-daily-volumes-2014-reach-5-5-trillion/>
13. Gold price, <https://goldprice.org/gold-price-history.html#All%20Data>
14. Keeler Dan, World's 50 biggest banks 2010, <https://www.gfmag.com/awards-rankings/best-banks-and-financial-rankings/worlds-50-biggest-banks>
15. Mbaye Samba, Badia Marialuz Moreno, New Data on Global Debt, <https://blogs.imf.org/2019/01/02/new-data-on-global-debt/>
16. New Data on Global Debt, <https://www.weforum.org/agenda/2018/06/the-anatomy-of-global-debt>
17. Niall McCarthy, Global Debt Has Increased By \$57 Trillion Since 2007, <https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2015/02/10/global-debt-has-increased-by-57>
18. How global debt has changed since the financial crisis, <https://www.weforum.org/agenda/2015/10/how-global-debt-has-changed-since-the-financial-crisis/>
19. OTC Derivatives Market Analysis Year-end 2010, <https://www.isda.org/a/hmDDE/otc-derivatives-ye2010-market-analysis-final.pdf>
20. OTC derivatives statistics, <https://www.bis.org>
21. Tanzi Alandre, Global Debt Quickened in First Quarter, Outpacing World Economy, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-07-15/global-debt-accelerated-in-1st-quarter-outpacing-world-economy>
22. Tanzi Alexandre, Global Debt Topped \$247 Trillion in the First Quarter, IIF Says, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-07-10/global-debt-topped-247-trillion-in-the-first-quarter-iif-says>
23. The 100 Largest Banks in the World 2019, <https://www.advratings.com/banking/top-banks-in-the-world>
24. This chart shows what \$63 trillion of world debt looks like, <https://www.weforum.org/agenda/2018/05/63-trillion-of-world-debt-in-one-visualization>
25. Top 50 Banks in Top 1000 World Banks by Tier 1 2019, https://www.thebankerdatabase.com/index.cfm?fuseaction=Featured_Ranking.default&page=1
26. World's Largest Banks by market cap 2010, <https://www.relbanks.com/worlds-top-banks/market-capitalization-2010>
27. World's Largest Banks by market cap 2019, <https://www.advratings.com/banking/worlds-top-banks-by-market-cap>
28. Горбунова Ольга, Основные тенденции развития международного и российского рынков деривативов, <https://sibac.info/journal/innovation/65/70758>
29. Фролов Финист, Мировой долг растёт, а отдача падает, <http://finfront.ru/2018/07/11/global-debt-increased-in-a-bad-way/>

ОЧЕРЕДНАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ВАЖНОГО НОРМАТИВНОГО АКТА ФИНАНСОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Василий ЩЕРБАТЮК¹

*доктор экономических наук, конференциар университета,
Высшая школа бухгалтерского учета НПФ*

В статье подробно раскрываются очередные важные изменения Общего плана счетов бухгалтерского учета и представлен их критический анализ. Также внесены и обоснованы различные предложения по совершенствованию важной экономической науки и использованию ее основных положений в современной теории и практике хозяйственного управления.

Ключевые слова: *экономическая характеристика и порядок применения синтетических счетов, их дебет, кредит и сальдо, деловая репутация, критерии оценки эффективности нововведений в бухгалтерский учет.*

The article reveals in detail the next important changes to the General Chart of Accounts and presents their critical analysis. Various proposals were also made and substantiated to improve important economic science and to use its main provisions in modern theory and practice of economic management.

Keywords: *economic characteristics and the procedure for using synthetic accounts, their debit, credit and balances, goodwill, criteria for evaluating the effectiveness of innovations in accounting.*

Важнейшим нормативным актом по бухгалтерскому учету финансово-хозяйственной деятельности предприятий (субъектов) Республики Молдова является Общий план счетов бухгалтерского учета. С целью его совершенствования в соответствии с приказом министра финансов «Об утверждении изменений к приказу министра финансов № 119/2013 г.» № 100 от 28 июня 2019 г., с 1 января 2020 г. этот План изменяется следующим образом.

Во-первых, дополняется десятью следующими новыми синтетическими счетами:

- 115 «Положительный гудвилл»,
- 116 «Отрицательный гудвилл»,
- 117 «Обесценение положительного гудвилла»,
- 143 «Обесценение долгосрочных финансовых инвестиций»,
- 162 «Долгосрочная дебиторская задолженность аффилированных сторон»,
- 218 «Корректировки по обесценению запасов»,
- 254 «Корректировки по обесценению текущих финансовых инвестиций»,
- 316 «Имущество, полученное от государства с правом собственности»,
- 317 «Премии капитала»,
- 343 «Резервы от переоценки».

Экономическая характеристика и порядок применения этих бухгалтерских счетов следующие.

Счет 115 «Положительный гудвилл» является активным и предназначен для обобщения информации о наличии и движении положительного гудвилла. По его дебету отражается увеличение стоимости этого гудвилла, признанного на дату передачи части приобретенных чистых активов, в корреспонденции с кредитом счетов: 141, 142, 251, 252, 421, 428, 521, 544 и др. По кредиту данного счета отражается уменьшение/списание стоимости положительного гудвилла и признание убытков от его обесценения в корреспонденции с дебетом счета 721. Сальдо счета 115 дебетовое и представляет собой стоимость положительного гудвилла.

Счет 116 «Отрицательный гудвилл» пассивный и предназначен для обобщения информации о наличии и движении отрицательного гудвилла. По его кредиту отражается увеличение стоимости этого гудвилла, признанного на дату передачи части приобретенных чистых активов, в корреспонденции с дебетом счетов: 112, 121, 122, 123, 131, 132, 141, 142, 151, 211, 213, 217, 251, 252 и др. По дебету данного счета отражается уменьшение/списание стоимости отрицательного

¹ *Василий ЩЕРБАТЮК, v.scerbatiuc@mail.ru*

гудвилла в корреспонденции с кредитом счета 621. Сальдо счета 116 кредитовое и представляет собой стоимость отрицательного гудвилла.

Счет 117 «Обесценение положительного гудвилла» является пассивным и предназначен для обобщения информации об обесценении положительного гудвилла. По его кредиту отражается признание/увеличение убытков от обесценения долгосрочных нематериальных активов в корреспонденции с дебетом счета 721, а по дебету – списание убытков от обесценения положительного гудвилла в корреспонденции с кредитом счета 115. Сальдо счета 117 кредитовое и представляет собой сумму накопленного обесценения положительного гудвилла.

Счет 143 «Обесценение долгосрочных финансовых инвестиций» является пассивным и предназначен для обобщения информации об обесценении долгосрочных финансовых инвестиций в аффилированные и не аффилированные стороны. По его кредиту отражается признание/увеличение убытков от обесценения долгосрочных финансовых инвестиций в корреспонденции с дебетом счета 721, а по дебету – списание/восстановление этих убытков в корреспонденции с кредитом счетов: 141, 142, 621. Сальдо счета 143 кредитовое и представляет собой накопленную сумму обесценения долгосрочных финансовых инвестиций.

Счет 162 «Долгосрочная дебиторская задолженность аффилированных сторон» является активным и предназначен для обобщения информации о наличии и изменении долгосрочной дебиторской задолженности аффилированных сторон внутри страны и из-за рубежа. По его дебету отражается возникновение/увеличение этой задолженности в корреспонденции с кредитом счетов: 424, 611, 612, 621, 622 и др., а по кредиту – погашение/уменьшение этой задолженности в корреспонденции с дебетом счетов: 221, 223, 231, 232, 241, 242, 243, 714, 722 и др. Сальдо счета 162 дебетовое и представляет собой сумму долгосрочной дебиторской задолженности аффилированных сторон.

Счет 218 «Корректировки по обесценению запасов» является пассивным и предназначен для обобщения информации о разнице между балансовой стоимостью и чистой стоимостью реализации запасов, определенной на отчетную дату. По его кредиту отражается сумма снижения (обесценения) балансовой стоимости запасов до их чистой стоимости реализации в корреспонденции со счетом 714, а по дебету – сумма превышения чистой стоимости реализации запасов предыдущей оценки (в пределах первоначальной стоимости) и списание суммы корректировок по обесценению запасов при их выбытии в корреспонденции с кредитом счетов: 211, 212, 213, 215, 216, 217, 612 и др. Сальдо счета 218 кредитовое и представляет собой сумму корректировок по обесценению запасов.

Счет 254 «Корректировки по обесценению текущих финансовых инвестиций» является пассивным и предназначен для обобщения информации о разнице между балансовой стоимостью и справедливой (рыночной) стоимостью текущих финансовых инвестиций в аффилированные и не аффилированные стороны. По его кредиту отражается сумма уменьшения (обесценения) стоимости текущих финансовых инвестиций в корреспонденции с дебетом счета 714, а по дебету – сумма превышения справедливой стоимости текущих финансовых инвестиций предыдущей оценки (в пределах первоначальной стоимости) и списание суммы корректировок по обесценению финансовых инвестиций при их выбытии в корреспонденции с кредитом счетов: 251, 252, 612 и др. Сальдо счета 254 кредитовое и представляет собой сумму корректировок по обесценению текущих финансовых инвестиций.

Счет 316 «Имущество, полученное от государства с правом собственности» является пассивным и предназначен для обобщения информации о наличии и изменении стоимости имущества, полученного от государства согласно учредительным документам и/или другим документам, предусмотренным законодательством, за исключением имущества, зарегистрированного в составе собственного капитала. По его кредиту отражается увеличение стоимости имущества, полученного от государства, в корреспонденции с дебетом счетов: 111, 112, 121, 123, 141, 142, 211, 234, 241, 242, 243, 251, 252, 314, 332, 427, 543 и др., а по дебету – уменьшение стоимости этого имущества в корреспонденции с кредитом счетов: 421, 427, 428, 511, 521, 531, 533, 536, 544 и др. Сальдо счета 316 кредитовое и представляет собой стоимость имущества, полученного от государства согласно учредительным документам и/или другим документам, предусмотренным законодательством, за исключением имущества, зарегистрированного в составе собственного капитала.

Счет 317 «Премии капитала» является пассивным и предназначен для обобщения информации

о наличии и изменении премий капитала. По его кредиту отражается возникновение/увеличение премий капитала в корреспонденции с дебетом счетов: 313, 314, 315 и др., а по дебету – уменьшение/списание этих премий в корреспонденции с кредитом счета 332. Сальдо счета 317 кредитовое и представляет собой размер премий капитала.

Счет 343 «Резервы от переоценки» является пассивным и предназначен для обобщения информации о дооценке учетных объектов. По его кредиту отражается признание/увеличение дооценки в корреспонденции с дебетом счетов: 121, 122, 123, 124, 131, 132, 133, 151, 152 и др., а по дебету – уменьшение/списание этой дооценки в корреспонденции с кредитом счетов: 121, 122, 123, 124, 131, 132, 133, 151, 152, 332 и др. Сальдо счета 343 кредитовое и представляет собой размер дооценки учетных объектов.

Во-вторых, из Общего плана счетов бухгалтерского учета исключены два синтетических счета: 312 «Добавочный капитал» и 413 «Долгосрочные обязательства по финансовому лизингу».

В-третьих, в этом нормативном акте изменены названия двух и номера (коды) других двух синтетических счетов:

		до 31 декабря 2019 г.	с 1 января 2020 г.
112		«Нематериальные активы»	«Нематериальные активы в эксплуатации»
132		«Долгосрочные биологические активы»	«Долгосрочные биологические активы в эксплуатации»
«Долгосрочные выданные»	авансы,	162	163
«Прочие элементы собственного капитала»		343	344

Счет 163 «Долгосрочные авансы, выданные» с 1 января 2020 г. включает следующие субсчета:

- 1 «Авансы, выданные для нематериальных активов»,
- 2 «Авансы, выданные для долгосрочных материальных активов»,
- 3 «Авансы, выданные для запасов»,
- 4 «Прочие долгосрочные авансы, выданные».

В-четвертых, в Общем плане счетов бухгалтерского учета с 1 января 2020 г. изменены количество, номера и наименования субсчетов 21 синтетического счета, что подробно представлено в табл. 1.

Таблица 1. Существующие и новые субсчета синтетических счетов

Номера и наименования субсчетов	
до 31 декабря 2019 г.	с 1 января 2020 г.
Счет 112 «Нематериальные активы в эксплуатации»	
1 Авторские права и охранные документы	1 Концессии, лицензии и товарные знаки
2 Патенты и товарные знаки	2 Авторские права и охранные документы
3 Ноу-хау и франшизы	3 Программное обеспечение
4 Лицензии на деятельность	4 Прочие нематериальные активы
5 Программное обеспечение	
6 Промышленные рисунки и модели	
7 Права пользования долгосрочными активами	
8 Нематериальные активы, полученные в хозяйственное ведение	
9 Прочие нематериальные активы	
Счет 113 «Амортизация нематериальных активов»	
1 Амортизация авторских прав и охраняемых документов	1 Амортизация концессий, лицензий и товарных знаков
2 Амортизация патентов и товарных знаков	2 Амортизация авторских прав и охраняемых документов
3 Амортизация ноу-хау и франшиз	3 Амортизация программного обеспечения
4 Амортизация лицензий на деятельность	4 Амортизация прочих нематериальных активов
5 Амортизация программного обеспечения	
6 Амортизация промышленных рисунков и моделей	
7 Амортизация прав пользования долгосрочными активами	
8 Амортизация нематериальных активов, полученных в хозяйственное ведение	
9 Амортизация прочих нематериальных активов	

Счет 123 «Основные средства»	
1 Здания	1 Здания
2 Специальные сооружения	2 Специальные сооружения
3 Машины, оборудование и передаточные устройства	3 Машины, оборудование и технические установки
4 Транспортные средства	4 Транспортные средства
5 Инструменты и инвентарь	5 Инвентарь и мебель
6 Последующие затраты по объектам, не принятым на баланс	6 Последующие затраты по объектам, не принятым на баланс
7 Основные средства, полученные в финансовый лизинг	7 Основные средства, полученные в финансовый лизинг
8 Основные средства, полученные в хозяйственное ведение	8 Основные средства, полученные в хозяйственное ведение
9 Прочие основные средства	9 Прочие основные средства
Счет 124 «Амортизация основных средств»	
1 Амортизация зданий	1 Амортизация зданий
2 Амортизация специальных сооружений	2 Амортизация специальных сооружений
3 Амортизация машин, оборудования и передаточных устройств	3 Амортизация машин, оборудования и технических установок
4 Амортизация транспортных средств	4 Амортизация транспортных средств
5 Амортизация инструментов и инвентаря	5 Амортизация инвентаря и мебели
6 Амортизация последующих затрат по объектам, не принятым на баланс	6 Амортизация последующих затрат по объектам, не принятым на баланс
7 Амортизация основных средств, полученных в финансовый лизинг	7 Амортизация основных средств, полученных в финансовый лизинг
8 Амортизация основных средств, полученных в хозяйственное ведение	8 Амортизация основных средств, полученных в хозяйственное ведение
9 Амортизация прочих основных средств	9 Амортизация прочих основных средств
Счет 142 «Долгосрочные финансовые инвестиции в аффилированные стороны»	
1 Ценные бумаги	1 Акции и доли участия в аффилированных субъектах
2 Доли участия	2 Займы, предоставленные аффилированным субъектам
3 Депозиты	3 Предоставленные займы, относящиеся к интересам участия
4 Предоставленные займы	4 Прочие финансовые инвестиции в аффилированные стороны
5 Прочие финансовые инвестиции	
Счет 223 «Дебиторская задолженность аффилированных сторон»	
1 Дебиторская задолженность аффилированных сторон внутри страны	1 Дебиторская задолженность, относящаяся к долям участия
2 Дебиторская задолженность аффилированных сторон из-за рубежа	2 Прочая дебиторская задолженность аффилированных сторон
3 Прочая дебиторская задолженность аффилированных сторон	
Счет 224 «Текущие авансы, выданные»	
1 Авансы, выданные внутри страны	1 Авансы, выданные для нематериальных активов
2 Авансы, выданные за рубежом	2 Авансы, выданные для материальных активов
	3 Авансы, выданные для запасов
	4 Прочие текущие авансы, выданные
Счет 234 «Прочая текущая дебиторская задолженность»	
1 Дебиторская задолженность по выбытию долгосрочных активов	1 Дебиторская задолженность по выбытию долгосрочных активов
2 Дебиторская задолженность по предъявленным и признанным претензиям	2 Дебиторская задолженность по выбытию прочих долгосрочных активов
3 Дебиторская задолженность по другим операциям	3 Дебиторская задолженность по субсидиям
	4 Дебиторская задолженность по целевым финансированием и поступлениям
	5 Дебиторская задолженность по частно-государственному партнерству
	6 Дебиторская задолженность по предъявленным и признанным претензиям
	7 Дебиторская задолженность по другим операциям
Счет 252 «Текущие финансовые инвестиции в аффилированные стороны»	
1 Ценные бумаги	1 Акции и доли участия, имеющиеся в аффилированных сторонах
2 Доли участия	2 Займы, предоставленные аффилированным сторонам
3 Депозиты	3 Предоставленные займы, относящиеся к интересам участия
4 Выданные займы	4 Прочие финансовые инвестиции в аффилированные стороны
5 Прочие текущие финансовые инвестиции	

Счет 422 «Долгосрчные обязательства аффилированным сторонам»	
1 Обязательства аффилированным сторонам внутри страны	1 Обязательства, относящиеся к интересам участия
2 Обязательства аффилированным сторонам из-за рубежа	2 Прочие обязательства аффилированным сторонам
3 Прочие обязательства аффилированным сторонам	
Счет 426 «Долгосрчные оценочные резервы»	
-	1 Оценочные резервы по вознаграждениям работникам
	2 Оценочные резервы по гарантиям, предоставленным покупателям/клиентам
	3 Оценочные резервы по налогам
	4 Прочие оценочные резервы
Счет 535 «Текущие доходы будущих периодов»	
1 Субсидии	1 Субсидии
2 Прочие текущие доходы будущих периодов	2 Стоимость оборотных активов, полученных безвозмездно
	3 Прочие текущие доходы будущих периодов
Счет 538 «Текущие оценочные резервы»	
-	1 Оценочные резервы по вознаграждениям работникам
	2 Оценочные резервы по гарантиям, предоставленным покупателям/клиентам
	3 Оценочные резервы по налогам
	4 Прочие оценочные резервы
Счет 544 «Прочие текущие обязательства»	
1 Обязательства по торговым санкциям	1 Обязательства по торговым санкциям
2 Прочие текущие начисленные обязательства	2 Обязательства по нецелевым средствам в некоммерческих организациях
	3 Прочие текущие начисленные обязательства
Счет 612 «Другие доходы от операционной деятельности»	
1 Доходы от выбытия других оборотных активов	1 Доходы от выбытия других оборотных активов
2 Доходы от санкций	2 Доходы от санкций
3 Доходы от возмещения материального ущерба	3 Доходы от возмещения материального ущерба
4 Доходы от излишков долгосрочных и оборотных активов, выявленных при инвентаризации	4 Доходы от излишков долгосрочных и оборотных активов, выявленных при инвентаризации
5 Доходы от списания обязательств с истекшим сроком исковой давности	5 Доходы от списания обязательств с истекшим сроком исковой давности
6 Прочие операционные доходы	6 Доходы от корректировок по обесценению оборотных активов
	7 Доходы от положительных разниц между официальным курсом НБМ и курсом покупки-продажи иностранной валюты
	8 Прочие операционные доходы
Счет 621 «Доходы от операций с долгосрочными активами»	
1 Доходы от выбытия нематериальных активов	1 Доходы от выбытия нематериальных активов
2 Доходы от выбытия долгосрочных материальных активов	2 Доходы от выбытия долгосрочных материальных активов
3 Доходы от выбытия долгосрочных финансовых инвестиций	3 Доходы от выбытия инвестиционной недвижимости
4 Доходы от выбытия инвестиционной недвижимости	4 Доходы от выбытия других долгосрочных активов
5 Доходы от выбытия других долгосрочных активов	5 Доходы от восстановления убытков от обесценения долгосрочных активов
6 Доходы от восстановления убытков от обесценения долгосрочных активов	6 Доходы от списания отрицательного гудвилла
7 Прочие доходы от операций с долгосрочными активами	7 Прочие доходы от операций с долгосрочными активами
Счет 622 «Финансовые доходы»	
1 Доходы от курсовых валютных разниц	1 Доходы от интересов участия
2 Доходы от суммовых разниц	2 Доходы от процентов
3 Доходы в виде роялти	3 Доходы от прочих долгосрочных финансовых инвестиций
4 Доходы от безвозмездно поступивших долгосрочных и оборотных активов	4 Доходы от корректировки стоимости долгосрочных и текущих финансовых инвестиций
5 Доходы в виде дивидендов и участия в других субъектах	5 Доходы от выбытия финансовых инвестиций
6 Доходы в виде процентов от других видов деятельности	6 Доходы от курсовых валютных разниц
7 Прочие финансовые доходы	7 Доходы от суммовых разниц
	8 Прочие финансовые доходы

Счет 714 «Другие расходы операционной деятельности»	
1 Балансовая стоимость и расходы по выбывшим другим оборотным активам	1 Балансовая стоимость и расходы по прочим выбывшим оборотным активам
2 Расходы по санкциям	2 Расходы по санкциям
3 Расходы по процентам	3 Расходы по процентам
4 Расходы по недостаткам и потерям от порчи долгосрочных и оборотных активов	4 Расходы по недостаткам и потерям от порчи долгосрочных и оборотных активов
5 Расходы по списанной дебиторской задолженности, за исключением коммерческой	5 Расходы по списанной дебиторской задолженности, за исключением коммерческой
6 Расходы от оценки запасов по чистой стоимости реализации	6 Расходы по корректировкам по обесценению оборотных активов
7 Прочие операционные расходы	7 Расходы от отрицательных разниц между официальным курсом НБМ и курсом покупки-продажи иностранной валюты
	8 Прочие операционные расходы
Счет 721 «Расходы, связанные с долгосрочными активами»	
1 Балансовая стоимость и расходы по выбывшим нематериальным активам	1 Балансовая стоимость и расходы по выбывшим нематериальным активам
2 Балансовая стоимость и расходы по выбывшим долгосрочным материальным активам	2 Балансовая стоимость и расходы по выбывшим долгосрочным материальным активам
3 Балансовая стоимость и расходы по выбывшим долгосрочным финансовым инвестициям	3 Балансовая стоимость и расходы по выбывшим долгосрочным финансовым инвестициям
4 Балансовая стоимость и расходы по выбывшей инвестиционной недвижимости	4 Балансовая стоимость и расходы по прочим выбывшим долгосрочным активам
5 Балансовая стоимость и расходы по выбывшим другим долгосрочным активам	5 Убытки от обесценения долгосрочных активов
6 Расходы по оценочным резервам, относящиеся к долгосрочным активам	6 Убытки от списания положительного гудвилла
7 Убытки от обесценения долгосрочных активов	7 Расходы по оценочным резервам, относящимся к долгосрочным активам
8 Прочие расходы по долгосрочным активам	8 Прочие расходы по долгосрочным активам
Счет 722 «Финансовые расходы»	
1 Расходы по курсовым валютным разницам	1 Расходы по процентам
3 Расходы по роялти	3 Расходы по выбытию финансовых инвестиций
4 Балансовая стоимость и расходы по безвозмездно переданным долгосрочным и оборотным активам	4 Расходы по курсовым валютным разницам
5 Расходы по выпуску и операциям с собственными акциями	5 Расходы по суммовым разницам
6 Прочие финансовые расходы	6 Прочие финансовые расходы
Счет 731 «Расходы по подоходному налогу»	
1 Расходы по подоходному налогу	-
2 Расходы по налогу на доход от операционной деятельности	
3 Прочие расходы по подоходному налогу	

Выводы и предложения

Как видно из табл. 1, в соответствии с приказом министра финансов «Об утверждении изменений к приказу министра финансов № 119/2013 г.» № 100 от 28 июня 2019 г. количество субсчетов:

- 1) *осталось неизменным* по одним синтетическим счетам (123, 124, 621, 721, 722), при этом изменились названия субсчетов;
- 2) *уменьшилось* по другим (112, 113, 142, 223, 252, 422, 731);
- 3) *и увеличилось* по третьим счетам (224, 234, 426, 535, 538, 544, 612, 622, 714).

Вопрос обоснования целесообразности введения в Общий план счетов бухгалтерского учета, а, следовательно, и в его теорию и практику, соответствующих новых счетов и субсчетов является весьма актуальным. Со времени введения в действие этого Плана (1 января 2014/2015 гг.), т.е. за прошедшие 6-5 лет, он изменяется и дополняется уже пятый раз, причем без предварительных подробных обоснований и пояснений и широких обсуждений бухгалтерским сообществом. Нам представляется, что такую практику совершенствования молдавского бухгалтерского учета необходимо поскорее прекратить и начать соблюдать общеизвестные универсальные принципы гласности, открытости и транспарентности при решении различных учетно-экономических проблем.

Представляется необоснованным использование иностранного термина «гудвилл» в названиях трех новых счетов бухгалтерского учета: 117 «Обесценение положительного гудвилла», 116 «Отрицательный гудвилл» и 115 «Положительный гудвилл». На его основании невозможно понять учитываемые объекты. И поэтому этот термин в вышеуказанных счетах следует заменить на термин «деловая репутация».

К настоящему времени не выработаны критерии оценки эффективности нововведений в бухгалтерский учет. Это имеет весьма существенные отрицательные последствия и потому требует срочного исправления. В этой связи весьма важными являются следующие четыре новых показателя:

- 1) количество предприятий, использующих соответствующий бухгалтерский счет;
- 2) частота использования соответствующего счета в теории бухгалтерского учета;
- 3) частота использования соответствующего счета в практике бухгалтерского учета отечественных предприятий;
- 4) частота корреспондирования соответствующего счета по дебету и кредиту с другими счетами отечественных предприятий.

Они позволят объективно оценивать целесообразность и эффективность многих современных предложений по совершенствованию системы бухгалтерского учета.

После нынешнего очередного изменения Общего плана счетов бухгалтерского учета его раздел II «Перечень счетов бухгалтерского учета» существенно изменился, он включает 518 позиций (строк), из них 121, или 23,4%, новые. Также существенно увеличилось количество счетных формул (бухгалтерских проводок) для отражения хозяйственных операций методом двойной записи. Это создаст новые значительные трудности большому количеству пользователей данного нормативного акта: разработчикам бухгалтерских компьютерных программ, студентам, докторантам, преподавателям колледжей, институтов и университетов, практическим работникам бухгалтерских, экономических, финансовых, аудиторских и налоговых служб предприятий, организаций, министерств и ведомств Республики Молдова.

Библиография

1. Приказ министра финансов Республики Молдова «Об утверждении изменений к Приказу министра финансов № 119/2013 г.» № 100 от 28 июня 2019 г. // Официальный монитор Республики Молдова, 2019, № 230-237.
2. Палий В. Ф., Соколов Я. В. Теория бухгалтерского учета. Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 1988.
3. Щербатюк В. В. План счетов бухгалтерского учета: справочник. Изд. 7-е, доп. и перераб. – Кишинев: Европейский университет Молдовы, 2017.
4. Щербатюк В. В. Планы счетов бухгалтерского учета Республики Молдова: учебно-практическое пособие. – Кишинев: Европейский университет Молдовы, 2016.

STABILITATEA FINANCIARĂ A STATULUI PRIN PRISMA SECTORULUI DE ASIGURĂRI

*Cristina UNGUR¹, doctor în economie,
cercetător științific superior, INCE*

Identificarea timpurie a dezechilibrelor financiare și funcționale reprezintă o prioritate pentru autoritățile responsabile de domeniile financiare. Scopul prezentei lucrări a fost de a analiza sectorul de asigurări prin prisma indicatorilor stabilității financiare pentru a identifica riscurile existente în sistem. În lucrare a fost efectuată analiza pieței de asigurări din Republica Moldova în baza indicatorilor de dimensionare a pieței și a indicatorilor stabilității financiare.

Pentru analiză au fost folosite datele statistice ale autorităților de supraveghere financiară din România și Republica Moldova, ale FMI și a OECD pentru perioada anilor 2006-2018. În rezultat a fost demonstrat că sectorul de asigurări din Republica Moldova este încă slab dezvoltat, dar cu tendințe stabile de creștere, iar companiile gestionează eficient resursele și își pot acoperi obligațiile de asigurare.

Cuvinte-cheie: asigurare, piață de asigurări, stabilitate financiară.

Early identification of financial and functional disequilibrium is a priority for the authorities which are responsible for financial fields. The purpose of this paper was to analyze the insurance sector from the point of view of the financial stability indicators to identify the risks existing in the system. In the paper was analyzed the insurance market in the Republic of Moldova based on market size indicators and financial stability indicators.

For the analysis, the statistical data of the financial supervisory authorities in Romania and the Republic of Moldova, the IMF and the OECD for the period 2006-2018 were used. As a result, it was shown that the insurance sector in the Republic of Moldova is still poorly developed, but with stable growth trends, and companies manage their resources efficiently and can cover their insurance obligations.

Keywords: insurance, insurance market, financial stability.

JEL Classification: E44, G22, D23.

Introducere

Sectorul de asigurări din Republica Moldova este o parte componentă a pieței financiare nonbancare. Acest sector rămâne a fi într-o fază inferioară a dezvoltării având necesitatea unei reformări atât în baza factorilor social-economic cât și a celor structurali.

În ultima perioadă, autoritatea de supraveghere a sectorului, care este Comisia Națională a Pieței Financiare, întreprinde eforturi în vederea implementării unui program instituțional strategic care ar asigura reconfigurarea pieței prin consolidarea sectorului de asigurări, implementarea regulilor de supraveghere bazate pe riscuri, identificarea timpurie a dezechilibrelor financiare și funcționale. Aceste transformări pot fi realizate prin implementarea sistemului Solvency II, aplicarea căruia este planificat de CNPF să se realizeze până la 1 septembrie 2021.

În aceste condiții, principala preocupare a autorității de supraveghere a pieței de asigurări din Republica Moldova este menținerea stabilității financiare a pieței și utilizarea unor instrumente de intervenție timpurie în cazul semnalelor de apariție a dezechilibrelor financiare.

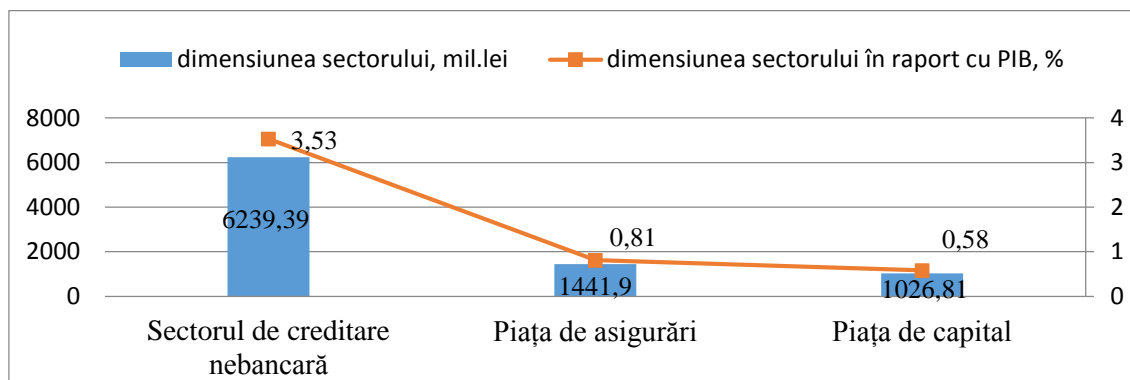
Importanța asigurărilor în menținerea stabilității financiare a statului

În Republica Moldova piața de asigurări are o scurtă experiență de activitate în baza proprietății private. Primul pas în stipularea condițiilor și a regulilor de activitate în noua formă a fost aprobarea Legii nr.1508-XII din 15 iunie 1993 cu privire la asigurări [12].

Pe parcursul anilor sectorul a suferit modificări și perfecționări, devenind o importantă verigă a pieței financiare nonbancare. Astfel din toate componentele acestei piețe, sectorul de asigurări este pe locul secund după dimensiuni, volumul primelor subscrise brute pe parcursul anului 2017 consemnând 0,81% din PIB (Figura 1).

---

¹ Cristina UNGUR, cristinaungur@gmail.com

Fig. 1. Volumul sectoarelor financiare nonbancare ale Republicii Moldova

Sursa: Raportul anual al CNPF, 2017 (http://cnpf.md/file/Publicatii/Raport_Anual_2017.pdf)

Sectorul de asigurări are un rol foarte important în funcționarea proceselor financiare ale unui stat, dar și un pronunțat rol social, ceea ce îi conferă semnificație în sistemul economic.

Conform practicii țărilor dezvoltate, importanța asigurărilor nu poate fi măsurată doar prin numărul locurilor de muncă pe care le creează, volumul activelor pe care le gestionează sau contribuția acestora la PIB. Asigurările au o importanță fundamentală pentru o societate modernă, fiind absolut necesare pentru activitățile care nu pot avea loc în lipsa unei asigurări.

În primul rând, asigurările promovează stabilitatea și securitatea financiară atât la nivel național cât și la nivel personal. În al doilea rând, asigurătorii sunt investitori instituționali având rolul de a mobiliza economiile și a oferi oportunități de utilizare eficientă a acestora.

Sectorul asigurărilor facilitează sistemul de creditare prin asigurarea unei securități financiare creditorilor în cazul falimentării beneficiarilor de credit. Datorită capacității de atenuare a consecințelor ce pot apărea în urma provocărilor de ordin financiar, putem afirma că asigurările au rolul de încurajatori (stimulatori) ai investițiilor și facilitează comerțul internațional de mărfuri.

Prin intermediul asigurărilor se acordă despăgubiri asiguraților pentru acoperirea pagubelor produse de riscurile cuprinse în asigurare, dând posibilitatea reconstituirii bunurilor distruse, asigurând astfel continuitatea procesului de producție.

Asigurările influențează pozitiv balanța de plăți a țării și contribuie la extinderea relațiilor economice internaționale atunci când societățile de asigurări, pe lângă asigurările directe mai efectuează și operații de reasigurări (adică atunci când se cedează altor societăți de asigurare o parte din riscurile subscrise - cu plata corespunzătoare a primelor - în raport cu riscurile asumate de reasigurator).

Având în vedere importanța lui pentru asigurarea continuității proceselor de producție și pentru alimentarea cu resurse financiare pe termen lung a sectoarelor economice, ne-am propus în studiul nostru să analizăm tendințele din sectorul de asigurări din Republica Moldova, perioada de cercetare referindu-se la ultimul deceniu.

Scopul analizei efectuate în această lucrare a fost de a contura tabloul pieței de asigurări din țara noastră pentru a identifica influența acestui sector asupra stabilității financiare a statului. În literatura de specialitate există o serie de indicatori relevanți care sunt recunoscuți drept măsurători ai pieței de asigurări și care îi vom folosi în continuare pentru dimensionarea sectorului de asigurări din Republica Moldova.

Indicatori de dimensionare a pieței de asigurări

Numărul participanților pieței de asigurări din Republica Moldova denotă fluctuații semnificative datorate schimbării cadrului regulator, în special a cerințelor privind capitalul minim și rezervele obligatorii. Actualmente, pe piața activează 14 companii de asigurare, 62 de brokeri de asigurare/reasigurare și 54 agenți bancassurance.

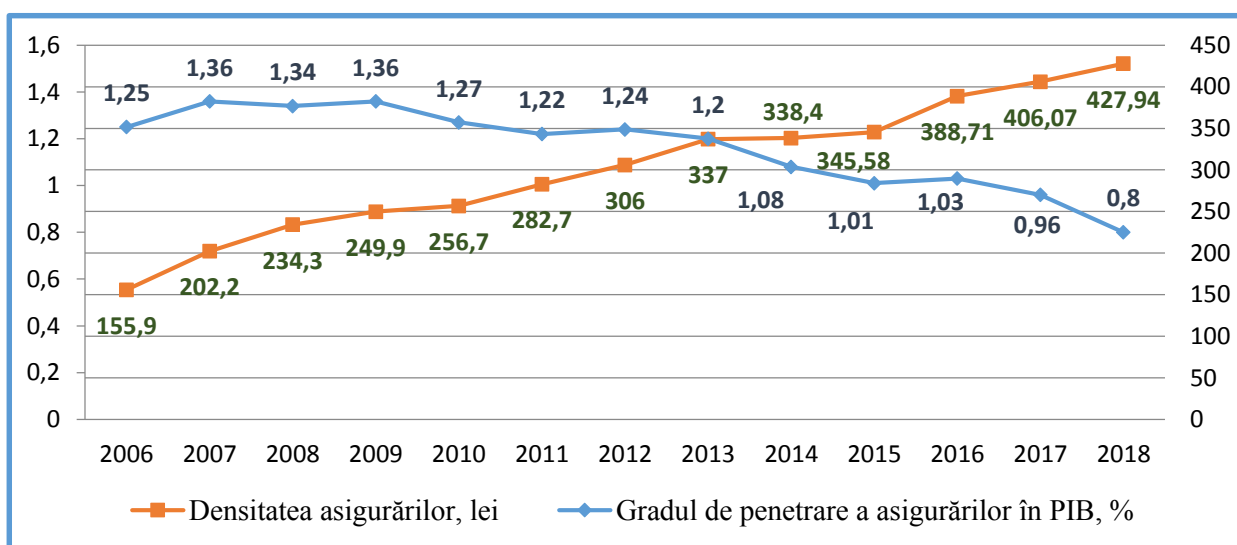
Din numărul de 14 companii de asigurare, care activează la moment în Republica Moldova, doar una, "Grawe Carat Asigurări", prestează servicii în domeniul asigurărilor de viață. În anul 2016, compania "Sigur-Asigur", care își desfășura activitatea în domeniul asigurărilor de viață, a anunțat că își încetează activitatea și, prin urmare, i-a fost retrasă licența.

Numărul companiilor care activează pe piața de asigurări a scăzut de peste două ori în ultimul deceniu. Această tendință a fost determinată preponderent de instituirea noilor reguli pe piața de asigurări prin Legea cu privire la asigurări nr. 407-XVI din 21.12.2006. Principala cauză a dispariției companiilor de pe piață a

fost incapacitatea de a se conforma la cerința de majorare a capitalului social până la nivelul minim de 15 mil. lei pentru asiguratorii care practică activitate în categoria „asigurări generale” și 22,5 mil. lei pentru cei care practică activitate în categoria „asigurări de viață”. Totodată, noile condiții legislative au impus reorganizarea prin transformare a societăților de asigurări din societate cu răspundere limitată în societate pe acțiuni. Noua Lege a permis instituirea noilor servicii de asigurare și deci diversificarea portofoliului de asigurări, astfel au apărut inițial brokeri de asigurări/reasigurări, iar ulterior și agenți bancassurance.

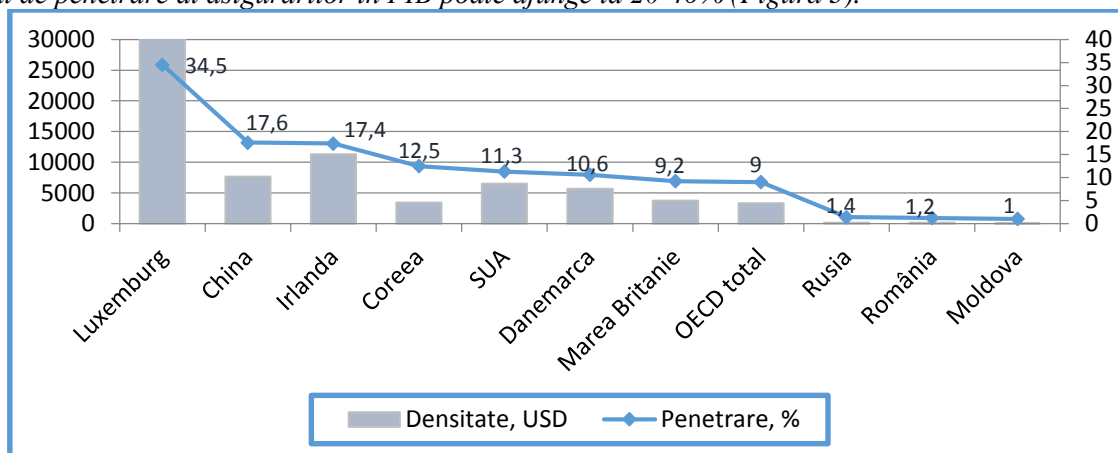
Gradul de penetrare al asigurărilor în economie este un indicator sintetic care arată dimensiunea sectorului de asigurare în raport cu PIB și care se calculează ca raport dintre volumul primelor de asigurare brute directe și PIB. În Republica Moldova, valoarea acestui indicator a scăzut de la 1,25% (2006) până la 0,8% (2018). *O penetrare atât de mică arată că importanța sectorului nu este percepută încă de autorități și de populație, dar și demonstrează că în domeniul asigurărilor există un potențial nevalorificat.*

Fig. 2. Gradul de penetrare și densitatea asigurărilor din Republica Moldova
Sursa: Elaborat de autor în baza datelor CNPF

Densitatea asigurării în Republica Moldova a crescut continuu ajungând la 427 lei pe cap de locuitor (circa 25 USD), în anul 2018. În comparație cu alte țări, se observă un nivel scăzut de dezvoltare al industriei asigurărilor din țara noastră. Indicatorul ne mai arată că nivelul de cultură și educație financiară a populației este încă destul de jos și cetățenii nu conștientizează importanța gestionării riscurilor prin cedarea lor către companiile de asigurare.

În raport cu alte țări, Republica Moldova înregistrează succese mai modeste după indicatorii de densitate și penetrare a asigurărilor. Astfel, analiza sectoarelor din țările dezvoltate demonstrează că gradul de penetrare al asigurărilor în PIB poate ajunge la 20-40% (Figura 3).

Fig. 3. Gradul de penetrare și densitate al asigurărilor în PIB, anul 2016
Sursa: Elaborat de autor în baza datelor OECD, CNPF și ASF România

Dimensiunea pieței de asigurări din Republica Moldova calculată în baza volumului primelor brute subscrise denotă că sectorul de asigurări este destul de mic și țara noastră. Chiar dacă principalii indicatori ai pieței de asigurări autohtone sunt cu mult în urma mediei globale, totuși, merită apreciat caracterul constant al evoluției pieței, care se reflectă prin **volumul primelor subscrise, dar și prin mărimea activelor nete**.

Profitabilitatea sectorului atestă fluctuații majore. Odată cu scăderea numărului de companii, în anul 2012, au început să scadă și profiturile. După ce pe piața din Republica Moldova au rămas doar companiile puternice, care s-au putut conforma cerințelor legale, aceasta a început a înregistra un nivel constant de profit. Se atestă o fortificare a **pieței** care se demonstrează prin volumul subscrierilor per companie. Un număr mai mic de companii, în anul 2016, reușește să obțină un volum agregat de prime de 5 ori mai mare decât în anul 2006. Acest lucru se datorează și creșterii numărului de brokeri de asigurare care au răspândit serviciile de asigurare în țară și au lărgit astfel piața de desfacere a serviciilor.

Structura agregată a portofoliului de asigurare a companiilor din Republica Moldova denotă preponderența asigurărilor obligatorii, în special a asigurărilor RCA (56% din portofoliu). Cea mai mică cotă în portofoliul de asigurare o dețin asigurările benevole, printre care și asigurările de viață, sănătate și bunuri. Se observă că populația apelează la companiile de asigurări doar în cazurile când este impusă de legislație. Comparativ cu țările europene, în care asigurările de viață au o pondere de 61% din portofoliu, în Republica Moldova doar 6,58% sunt polițe de asigurare de viață, iar 93,42% sunt asigurări generale.

Indicatori ai stabilității financiare a sectorului de asigurări

În ultimul deceniu, pe piața mondială s-a accentuat problema menținerii stabilității financiare. Responsabilitatea în soluționarea acestei probleme este pe umerii autorităților de supraveghere a piețelor financiare, care trebuie să identifice, să măsoare și să monitorizeze indicatorii macroprudențiali ai riscurilor sistemice.

Studiile empirice demonstrează că intervenția autorităților de reglementare și supraveghere a piețelor financiare naționale este oportună la etapele incipiente de formare a dezechilibrelor, iar măsurile de stabilizare a situației trebuie să aibă o abordare individualizată și adaptată la politica de reglementare a sectorului financiar respectiv.

Astfel, sectorul de asigurări din Republica Moldova se află în vizorul Comisiei Naționale a Pieței Financiare, inclusiv pe componenta menținerii stabilității financiare, asigurării transparenței, siguranței și eficienței sectorului financiar nebanca, prevenirea riscurilor sistemice și manipulării pe piața financiară nebanca, protejarea drepturilor participanților la piața financiară nebanca, desfășoară activități în scopul unei mai bune înțelegeri a factorilor ce generează riscurile sistemice și corelația acestora cu ciclurile economice.

În baza recomandărilor Fondului Monetar Internațional, Comisia Națională a Pieței Financiare asigură generalizarea și prezentarea indicatorii de soliditate financiară care reprezintă un instrument important în procesul de evaluare a stabilității financiare și elaborării măsurilor de minimizare a riscurilor sistemice [9].

Există studii ale cercetătorilor autohtoni care susțin că stabilitatea financiară a asiguratorului este influențată de eficiența utilizării fluxurilor de numerar obținute în urma formării rezervelor tehnice de asigurare în calitate de sursă [10, pag. 140]. Astfel, indicatori ai stabilității financiare a sectorului de asigurări sunt:

- 1) nivelul capitalului propriu;
- 2) totalitatea activelor și gradul lor de diversificare și lichiditate;
- 3) rezervele tehnice și matematice;
- 4) coraportul dintre obligațiile de asigurare și obligațiile cedate în reasigurare;
- 5) eficiența politicii investiționale.

Indicatorii stabilității financiare elaborați de Fondul Monetar Internațional conțin, pe lângă alții, indicatori clasici ai situației financiare care sunt recomandați pentru monitorizarea stabilității financiare a corporațiilor financiare (OFCs Other financial corporation). Conform Ghidului FMI [11] în această categorie de organizații intră și companiile de asigurări. Indicatorii recomandați sunt:

1. Calitatea capitalului
2. Rentabilitatea Activelor (ROA - Return on Assets)
3. Rentabilitatea Capitalului propriu (ROE - Return on Equity)

Unii cercetători români [8, pag. 115], consideră că cel mai important element care trebuie luat în

calcul în determinarea stabilității financiare a companiei de asigurări este *gradul de solvabilitate*. Teoretic, acest indicator reflectă capacitatea unui asigurător de a acoperi daunele asiguraților pe baza veniturilor din activitatea de subscriere și din cea de investiții.

La nivel european solvabilitatea asigurătorilor este considerată criteriu de bază al sistemului Solvency II care stabilește principiile unei activități de asigurare eficiente la nivelul Uniunii Europene. În Republica Moldova, Regulamentul privind marjele de solvabilitate și coeficientul de lichiditate ale asigurătorilor (reasigurătorilor) [13] stabilește modalitățile de calcul și valorile admisibile privind solvabilitatea asigurătorilor. Conform acestui Regulament, *marja de solvabilitate disponibilă* este reprezentată de suma cu care valoarea activelor depășește valoarea datoriilor și constituie nivelul capitalului propriu al asigurătorului (reasigurătorului). Valoarea minimă a marjei de solvabilitate nu poate fi mai mică decât mărimea capitalului social minim stabilit de legislație.

La nivel agregat, *marja de solvabilitate minimă* a asigurătorilor autohtoni în anul 2017 a fost de 369,2 mln lei pentru asigurările generale și 67,5 mln lei pentru asigurările de viață. Marja de solvabilitate disponibilă pe asigurările generale la nivel de piață a fost de 712,9 mln lei, iar pentru asigurările de viață – 365,17 mln lei.

Analiza empirică a sectorului de asigurări conform indicatorilor stabilității financiare

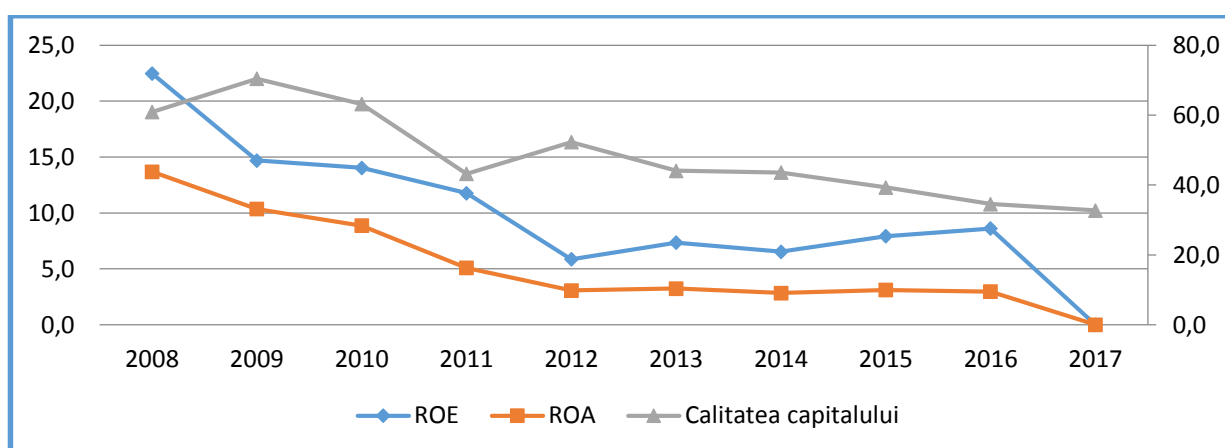
Pentru calcularea indicatorilor stabilității financiare a sectorului de asigurări au fost utilizate datele statistice disponibile prezentate de CNPF. În special, în calcul au fost luați indicatorii pentru anii 2008-2017, după cum urmează: primele brute subscrise, despăgubirile și indemnizațiile plătite, rezervele de asigurare, activele totale și activele nete, profitul până la impozitare și profitul net.

În procesul desfășurării activității, asigurătorii consumă resurse financiare și este necesar de verificat dacă aceste resurse sunt utilizate într-un mod eficient pentru a obține rezultatul financiar, care va asigura finanțarea investițiilor necesare și acoperirea obligațiilor de asigurare [14, pag. 128]. Pentru evaluarea performanței financiare a asigurătorilor autohtoni am calculat *rentabilitatea capitalului propriu* (ROE – Return on Equity) la nivel agregat:

$$ROE = \frac{\text{Profitul net}}{\text{Capitalul propriu}}$$

Rentabilitatea activelor asigurătorilor autohtoni (ROA – Return on Assets) a fost determinată după formula:

$$ROA = \frac{\text{Profitul net}}{\text{Active total}}$$

Figura 4. Performanța financiară a companiilor de asigurări din Republica Moldova

Sursa: Elaborată de autor în baza datelor CNPF

Din analiza empirică efectuată, concluzionăm că companiile de asigurări din Republica Moldova își gestionează eficient resursele ceea ce se confirmă printr-un nivel optim al rentabilității activelor și a rentabilității capitalului propriu. Cel din urmă indicator (ROE) înregistrează pe parcursul ultimilor 3 ani valori crescătoare.

Rentabilitatea capitalului este oportun să fie mai mare decât rata dobânzii pe piața financiară. Raportarea acestor doi indicatori (ROE a pieței de asigurări și rata de bază stabilită de Banca Națională a Moldovei) pentru perioada anilor 2008-2017 arată că, până în anul 2014, investițiile în afaceri de asigurare erau mai profitabile decât plasarea surselor în depozite bancare. În următorii ani, situația s-a înrăutățit, ROE fiind și de două ori mai mică decât ratele stabilite pe piața financiară, ceea ce a fost un rezultat al problemelor din sectorul bancar al Republicii Moldova.

Un indicator relevant al activității companiilor de asigurări îl reprezintă volumul *primelor subscrise raportat la volumul despăgubirilor* precum și *rezervele de asigurare* care reprezintă potențialul investițional al sectorului. Cu cât mai mare este volumul rezervelor de asigurare cu atât mai mare este capacitatea companiilor de investi în dezvoltarea economică.

Pe piața de asigurări din Republica Moldova, rezervele tehnice înregistrează valori crescătoare datorită volumelor crescătoare de prime de asigurare și raportului relativ constant dintre prime și despăgubiri. La nivel agregat, cea mai mare parte a rezervelor de asigurare formate în anul 2017 o constituie cele tehnice pentru asigurările generale, 991,28 mil.lei, ceea ce constituie 63% din rezervele totale. Rezervele matematice pentru asigurările de viață au un volum de 578,23 mil.lei, adică 37% din rezervele de asigurare totale. Luând în considerare că asigurările de viață dețin doar 6% din portofoliu, dar deja înregistrează mai mult de 1/3 din volumul total de rezerve, concluzionăm că în acest sector există un potențial investițional semnificativ.

Încă un indicator al stabilității financiare a industriei asigurărilor îl reprezintă *eficiența politicii investiționale*. În acest sens au fost efectuate studii în Republica Moldova [15] care au scos în evidență principalele caracteristici ale politicii investiționale a asigurătorilor autohtoni și au determinat eficiența acestei politici în dinamică.

Pentru a-și onora obligațiile contractuale față de asigurați și pentru a-și garanta o stabilitate financiară, companiile de asigurări din Republica Moldova sunt obligate, conform reglementărilor, să plaseze rezervele de asigurare în diverse domenii de investiții. Analiza evoluției direcțiilor de investiții a companiilor autohtone denotă că volumele investiționale au crescut mult în ultimii doi ani. Aceasta se datorează atât dezvoltării pieței de asigurări cât și unor schimbări ale actelor normative care reglementează activitatea investițională a companiilor.

Portofoliul investițional al companiilor de asigurări din Republica Moldova este orientat spre active cu lichiditate sporită. În anul 2009, plasamentele în depozite bancare au atins cota de 57,2% din totalul investițiilor, ceea ce se datorează, în primul rând, atractivității ratelor la depozite. Reducerea ratelor dobânzii la depozite în anul 2010 a determinat asigurătorii autohtoni să-și schimbe direcția de investiții spre valorile mobiliare. Astfel, în anul 2011 cota investițiilor în valori mobiliare a crescut de două ori, ajungând la 26% din portofoliu.

În linii generale, direcțiile de investiții a asigurătorilor din Republica Moldova se mențin la cote proporționale datorită plafoanelor impuse prin legislație.

Concluzii:

Schimbările profunde și accelerate pe piața asigurărilor, determinate de reformele promovate, conduc la consolidarea financiară a instituțiilor de asigurare și acordarea serviciilor în corespundere cu cele mai înalte standarde de calitate și accesibilitate pentru populația țării.

În pofida ritmurilor înalte de creștere înregistrate pe parcursul ultimilor ani, piața asigurărilor este subdezvoltată comparativ cu potențialul existent și cu nivelul de dezvoltare în alte state, inclusiv cele vecine. Factorii care condiționează eșecurile existente sunt veniturile modeste ale populației, cultura joasă a asigurărilor în societate, deprinderea populației de a miza pe ajutorul statului în situații dificile, precum și diversificarea slabă a serviciilor de asigurare oferite pe piață.

Prin urmare, obiectivul de bază al sectorului de asigurări din Republica Moldova rămâne a fi formarea unei piețe stabile și transparente, bazată pe tehnologii moderne de asigurare, capabilă să protejeze interesele cetățenilor și ale agenților economici, precum și să devină un sector cu pondere semnificativă în asigurarea stabilității financiare a statului.

Bibliografie

1. Autoritatea de supraveghere financiară a României. Evoluția pieței de asigurări în anul 2016. Disponibil pe: <https://asfromania.ro/publicatii/rapoarte-de-piata>.
2. Autoritatea de supraveghere financiară a României. Raport Anual ASF 2016. Disponibil pe:

- <http://asfromania.ro/publicatii/rapoarte-anuale/rapoarte-asf>.
3. Banca Națională a Moldovei. Ratele de bază, rata rezervelor obligatorii și ratele oficiale medii de schimb valutar în Republica Moldova. Disponibile pe: <http://bnm.md/>.
  4. Bistriceanu G.D. Asigurări și reasigurări în România. București: Editura Universitară, 2006.
  5. Comisia de Supraveghere a Asigurărilor din România. Rapoartele anuale pentru anii 2010-2016. Disponibile pe: www.csa-isc.ro.
  6. Comisia Națională a Pieței Financiare a Republicii Moldova. Rapoartele anuale de activitate (2003-2017). Disponibile pe: <http://cnpf.md/md/rapa/>.
  7. Consiliul Concurenței al României. Evoluția concurenței în sectoarele cheie. Sectorul asigurărilor. București, 2012. Disponibil online:
http://www.consiliulconcurentei.ro/uploads/docs/items/bucket8/id8081/consiliul_concurentei_raport.pdf (accesat pe 30.09.2018)
  8. Constantinescu D.A. (coord.) Management financiar în asigurări. București: Editura Economică, 2015.
  9. CNPF. Indicatorii solidității financiare. Online. Disponibil pe: http://cnpf.md/md/ind_stab/ (accesat 05.10.2018)
  10. Dolghi C., Dolghi V. *Contabilitatea societăților de asigurări*. Politici contabile conform IFRS: Manual. Univ. de Stat din Moldova, Fac. Științe Econ., Chișinău, 2016.
  11. International Monetary Fund. Financial Soundness Indicators: Compilation Guide. Online. Disponibil la: <http://data.imf.org/?sk=51B096FA-2CD2-40C2-8D09-0699CC1764DA>. (accesat 18.10.2018).
  12. Legea nr.1508-XII din 15 iunie 1993 cu privire la asigurări. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 5, 1994.
  13. Regulamentul privind marjele de solvabilitate și coeficientul de lichiditate ale asigurătorilor (reasigurătorilor). Hotărâre CNPF nr. 2/1 din 21.01.2011. Disponibilă pe:
http://www.cnpf.md/file/BazaNormativa/acte_legis_normat/2018/04.05.2018/hot_2_1.pdf (accesat 26.09.2018)
  14. Perciun R. Managementul stabilității financiare sistemice în contextul asigurării securității economice a Republicii Moldova. Teză de doctor habilitat. Chișinău, 2017.
  15. Ungur C. Dezvoltarea potențialului investițional al pieței de asigurări din Republica Moldova. Teză de doctor. Chișinău, 2018.

COMBATAREA FRAUDEI INTRACOMUNITARE ÎN DOMENIUL TVA

¹Ioan Cosmin PIȚU, doctorand
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, România
²Bianca Cristina CIOCANEA, doctorand
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, România
³Loredana Andreea CRISTEA, doctorand,
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, România

Actualitatea articolului rezidă din faptul că, combaterea fraudei fiscale intracomunitare în domeniul TVA reprezintă o prioritate atât pentru Uniunea Europeană, cât și pentru statul român, care trebuie să-i acorde importanța cuvenită, în contextul în care acest fenomen a atins cote alarmante afectând serviciile publice, deturnând resursele și determinând amânarea creșterii economice. Piața unica creată în 1993 a eliminat controalele la frontiera intracomunitară pentru comerțul intracomunitar. Cota zero de TVA poate fi aplicată de către furnizori către cumpărătorii înregistrați în scopuri de TVA din alte state membre UE acest lucru înșă deschizând calea spre utilizarea în mod tot mai abuziv a sistemului intracomunitar de TVA printr-o varietate de scheme. În lupta împotriva fraudei intracomunitare în domeniul TVA cel mai important instrument din acest sistem pare a fi informația între statele membre cu privire la comerțul intracomunitar. Schimbul de informații este prevăzut de legislația UE. Astfel articolul își propune să studieze diversele modalități de fraudă intracomunitară în domeniul TVA cu consecințele lor, evoluția acestora în timp, cât și măsurile trecute și viitoare menite să reducă acest fenomen, cu ajutorul metodelor de cercetare precum documentarea și analiza comparativă.

Cuvinte-cheie: fraudă, TVA, combaterea fraudei, gap TVA, fraudă „carousel”, Uniunea Europeană.

The actuality of the article lies in the fact that combating intra-Community tax fraud in the field of VAT is a priority for both the European Union and the Romanian state, which must give it due importance, in the context in which this phenomenon has reached alarming levels affecting public services, diverting resources and delaying economic growth. The single market created in 1993 eliminated intra-Community border controls for intra-Community trade. The zero VAT rate can be applied by the suppliers to the buyers registered for VAT purposes in other EU Member States, but this opens the way to the increasingly abusive use of the intra-Community VAT system through a variety of schemes. In the fight against intra-Community VAT fraud, the most important instrument in this system appears to be information between Member States on intra-Community trade. The exchange of information is provided by EU law. Thus the article aims to study the various ways of intra-Community fraud in the field of VAT with their consequences, their evolution over time, as well as past and future measures aimed at reducing this phenomenon, with the help of research methods such as documentation and comparative analysis.

Keywords: fraud, VAT, combating fraud, VAT gap, "carousel" fraud, European Union.

JEL Classification: H2, H26, F38, H61.

Introducere și cadru general

De-a lungul timpului analiștii financiari au încercat să determine în ce măsură gradul de dezvoltarea economică a unei țări este influențat de tipul de impozite pe care se pune accent în respectivul sistem fiscal. Din analiza sistemelor fiscale ale mai multor state rezultă că, în unele, predomină impozitele directe, în timp ce în altele, se pune accent mai mare pe impozitele indirecte. Asocierea dintre gradul de dezvoltare economică al unei țări cu o anumită tipologie de impozitare predominantă în structura veniturilor fiscale este dificil de realizat, însă se poate observa că atât impozitele directe, cât și cele indirecte au avantaje și dezavantaje. Astfel, printre avantajele impozitelor directe, favoritele Danemarcei și Belgiei, se numără: echitatea, certitudinea, comoditatea, cunoașterea incidenței, flexibilitatea, dezavantajele acestora constând în costul crescut al consimțirii la impozit, generarea fenomenului evazionist, efecte nestimulative pentru muncă, investire și economisire, precum și rezistența la impozite a contribuabilului. Totodată, impozitele indirecte, preferate de Grecia și Franța, generează efecte pozitive cum ar fi universalitatea, posibilitatea limitată de evaziune, natura opțională, flexibilitatea cât și un cost scăzut al

¹ © Ioan Cosmin PIȚU, cosmin_pitu@yahoo.com

² © Bianca Cristina CIOCANEA, sb19biu@gmail.com

³ © Loredana Andreea CRISTEA, crs.loredana@yahoo.com

consimțirii la impozit. Dezavantajele impozitelor indirecte le reprezintă în principal efectul inflaționist și distorsionarea preferințelor consumatorului.

Preferința pentru impozitele indirecte este adeseori combinată cu o presiune fiscală redusă fiind o caracteristică comună țărilor în curs de dezvoltare. De asemenea, în țările cu un nivel de dezvoltare redus, nivelul scăzut al resurselor fiscale este accentuat de evaziunea fiscală generalizată pe care o administrație slabă și coruptă nu este capabilă să o mențină în limite cât mai decente. Astfel, se conturează un cerc vicios, din care bugetul statului este perdantul major iar cea mai mare pierdere o înregistrează ca urmare a fraudei și a evaziunii fiscale în domeniul TVA.

În sistemul fiscal românesc, în ultimii ani, se observă o tendință ascendentă pronunțată a ponderii impozitelor indirecte ca rezultat al imaturității sistemului, al unei politici fiscale haotice fără viziune și lipsită de perspectivă, precum și al unui aparat fiscal nemotivat, nestructurat și neadecvat în totalitate menirii sale. Taxa pe valoarea adăugată este impozitul indirect care ocupă cea mai mare pondere în structura veniturilor de natură fiscală în România anulului 2019, urmată de accize, respectiv de impozitul pe venit. TVA-ul este instrumentul de intervenție în economie, pe care statul îl utilizează alături de celelalte impozite și taxe, fiind astfel o veritabilă pârgie financiară prin care statul controlează economia reală.

În consecință, taxa pe valoarea adăugată, asemeni oricărui impozit, este vulnerabilă la fenomenul de evaziune fiscală sau fraudă fiscală, cotele ridicate ale acesteia reprezentând o adevărată atracție pentru grupurile de criminalitate organizată care vizează obținerea de profituri cât mai mari în perioade cât mai scurte de timp.

Cadrul legislativ aplicabil în domeniul TVA în România versus Uniunea Europeană

În România, taxa pe valoarea adăugată a fost introdusă prin Ordonanța Guvernului nr.3/1992¹ privind taxa pe valoarea adăugată, cota acesteia fiind inițial de 18%, prevederile fiind aplicabile de la 1 ianuarie 1993. Scopul introducerii taxei pe valoarea adăugată a fost de a înlocui impozitul pe circulația mărfurilor prevăzut în Decretul Marii Adunări Naționale² și nu în ultimul rând de a alinia fiscalitatea românească la practica țărilor europene.

La nivel european și mondial, conceptul unei taxe pe valoarea adăugată, a fost lansat în anul 1920 de omul de afaceri german Wilhelm von Siemens. Se dorea ca această taxă să nu afecteze prețurile de producție sau cele de distribuție ale produselor și să fie calculată doar la prețul plătit de consumatorul final. Inițiativa a fost preluată de Maurice Laure, director al Administrației Fiscale Centrale Franceze, întregul sistem fiind transformat și implementat, pas cu pas de către acesta, *taxe sur la valeur ajoutée* fiind introdusă pentru prima dată în Franța în anul 1954.

Condiție prealabilă pentru aderarea la Uniunea Europeană, adoptarea sistemului de TVA a determinat răspândirea taxei pe valoarea adăugată în Europa, la nivel mondial taxa fiind adoptată în prezent în 140 de țări. Cotele standard de taxă variază în statele uniunii europene, în prezent, de la 17% în Luxemburg la 27% în Ungaria așa cum se observă și în graficul de mai jos întocmit pe baza datelor existente pe site-ul Uniunii Europene.

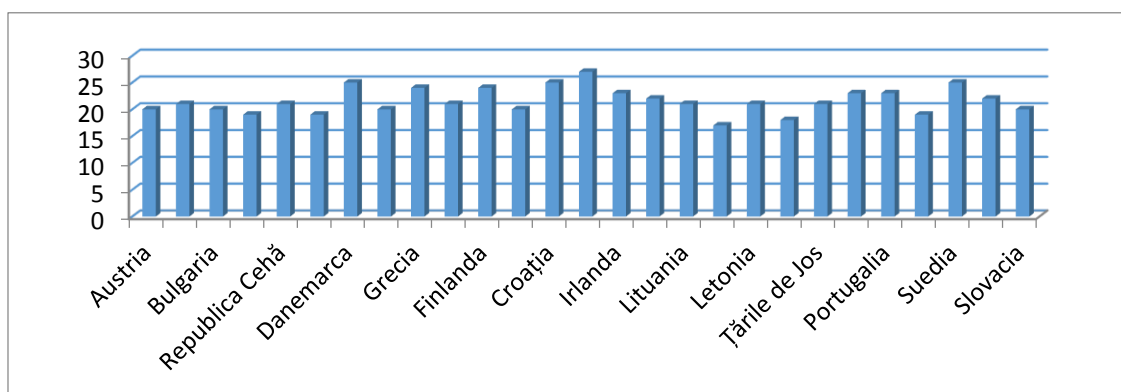

Fig.1. Cotele de TVA în țările UE- Grafic întocmit de autor pe baza datelor existente pe site- ul europa.eu

În prezent taxa pe valoarea adăugată este reglementată în România de titlul VII din Codul Fiscal, aprobat prin Legea 227/2015³.

¹ OG nr.3/1992 publicată în MO NR.200/17.08.1992 rep.în MO NR.3/11.01.1995 și în MO NR.288/12.12.1995.

² Nr.509/1954 privind impozitul pe circulația mărfurilor publicat în B.Of nr.1/12.01.1955.

³ Publicat în Mo nr.688/10.09.2015

La nivelul Uniunii Europene este în vigoare Directiva 2006/112/CE – sistemul comun al taxei pe valoarea adăugată (TVA). Directiva abrogă textul inițial al celei de a șasea directive privind taxa pe valoarea adăugată (TVA) și reformulează prevederile inițiale pentru a clarifica legislația în vigoare a UE în materie de TVA. Există și o serie de documente conexe acestei directive¹. Potrivit directivei 2006/112/CE, TVA se aplică tuturor operațiunilor efectuate în UE constând în furnizarea de bunuri și servicii de către o persoană impozabilă, în cursul desfășurării activității sale. Totodată importurile efectuate de către orice persoană sunt supuse taxei pe valoarea adăugată.

Astfel, operațiunile taxabile includ:

- livrări de bunuri sau prestări de servicii în cadrul UE
- achiziții de bunuri în interiorul UE (bunuri furnizate și livrate sau transportate de o companie dintr-o țară a UE către o companie din altă țară a UE)
- importuri de bunuri din afara UE în UE.

TVA parte importantă a bugetului național și a bugetului Uniunii Europene

Structura veniturilor bugetare evidențiată pentru anii 2016 și 2017 și prezentată în Strategia Fiscal Bugetară 2019-2021 a României arată că veniturile din TVA în țara noastră sunt o sursă de bază la bugetul de stat, a doua după contribuțiile din asigurări.

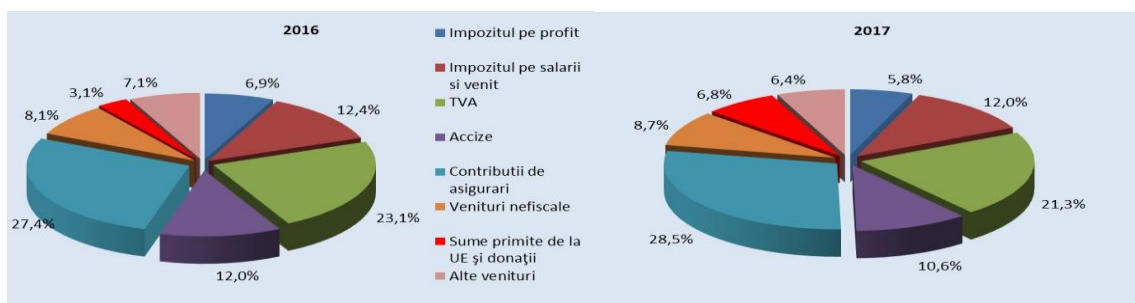

Fig. 2 Structura veniturilor bugetare 2016-2017 - Sursa Strategia fiscal Bugetară 2019-2021

Potrivit Strategiei Fiscal Bugetare 2019-2021 a României elaborată în martie 2019, angajamentele asumate prin Tratatul de aderare a Republicii Bulgaria și a României la Uniunea Europeană ratificat prin Legea nr. 157/2005, România, în calitate de stat membru, participă la finanțarea bugetului Uniunii Europene potrivit regulilor comunitare unitare care sunt direct aplicabile de la data aderării. Contribuția României din resursa TVA la bugetul Uniunii Europene pentru anul 2019 și estimarea pentru anii 2020-2022 se prezintă astfel:

2019	2020	2021	2022
1.089.777 lei	1.085.060 lei	1.080.342 lei	1.075.624 lei

4. Frauda cu TVA intracomunitar

Anual statele membre UE pierd miliarde de euro din veniturile din TVA din cauza fraudei și a deficiențelor cu care se confruntă sistemele de colectare a impozitelor. Diferența dintre veniturile estimate din TVA și cele colectate efectiv este denumită în mod obișnuit „gap TVA”. Pierderile de venituri sunt datorate fraudei fiscale, falimentelor, cazurilor de insolvență și erorilor administrative dar și optimizării fiscale. Cea mai mare parte a decalajului rezultă din TVA.

Conform studiului “VAT FRAUD- Economic impact, challenges and policy issues” publicat pentru Parlamentului european în 2018, diferența dintre TVA estimat a se colecta la Bugetul de stat și cel colectat efectiv, așa numitul gap TVA. Acesta s-a redus în 22 dintre țările Uniunii Europene în anul 2016 comparativ cu 2015 în alte 6 fiind în creștere. Potrivit raportului final pentru 2018 ”Study and Reports on the VAT Gap

¹ Directiva (UE) 2018/2057 a Consiliului din 20 decembrie 2018, Regulamentul (UE) nr. 904/2010 al Consiliului din 7 octombrie 2010 privind cooperarea administrativă și combaterea fraudei în domeniul taxei pe valoarea adăugată, Directiva 2009/132/CE a Consiliului din 19 octombrie 2009, Directiva 2008/9/CE a Consiliului din 12 februarie 2008, Directiva 2007/74/CE a Consiliului din 20 decembrie 2007

in the EU-28 Member States: 2018 Final Report, comandat de Directoratul General „Taxation and Customs Union” cele șase state care au înregistrat creșteri ale GAP TVA sunt România, Finlanda, Marea Britanie, Irlanda, Estonia și Franța. Cele două rapoarte amintite anterior, notează că cel mai mare decalaj a fost înregistrat în România 35,88% urmată de Grecia cu 29,22% și de Italia cu 25,9%. Totodată conform studiului ”Study and Reports on the VAT Gap in the EU-28 Member States: 2018 Final Report” cel mai mare declin al ”VAT Gap ” de peste cinci puncte procentuale a apărut în Bulgaria, Letonia, Cipru și Olanda

Rapoartele Eurojust din anii 2012, 2013, 2014 delimitează numărul cazurilor de fraudă cu TVA de celelalte tipuri de fraudă raportând 58 cazuri de fraudă cu TVA în 2012 și 89 respectiv 141 în ceilalți doi ani, observându-se o creștere alarmantă a acestora. Din anul 2015 până în prezent rapoartele anuale ale Eurojust prezintă statistic doar cazurile de fraudă în general acestea fiind în creștere. Astfel în 2018 au fost abordate 1022 noi cazuri de fraudă comparativ cu anul 2017 în care s-au înregistrat 700 cazuri mai mult ca în anul 2016 când numărul lor a fost de 654.

▪ **Cele mai întâlnite două tipologii de fraudă în materie de TVA**

➤ **FRAUDA CARUSEL** - Conform raportului Eurojust din anul 2016 cazurile de fraudă în materie de TVA (așa-numitele cazuri de „fraudă de tip carusel”) sunt deosebit de complexe, implicând comercianți frauduloși care importă și exportă mărfuri fără TVA pe teritoriul diverselor state membre. În fiecare etapă a acestei activități comerciale frauduloase se adaugă TVA-ul (uneori până la 25%), companiile implicate în carusel dispărând ulterior. Exportatorul final solicită guvernului rambursarea TVA-ului și apoi dispare, la rândul său.

În anul 2018 în studiul “VAT FRAUD - Economic impact, challenges and policy issues” se precizează ca fraudă carusel rămâne constantă de-a lungul anilor reducând veniturile cu 50 de miliarde de euro anual.

➤ **FRAUDA MISSING TRADER** - Potrivit Raportului Curții de Conturi Europene publicat în 2015 , Sistemul intracomunitar de TVA a fost adesea utilizat în mod abuziv prin așa-numită schemă de fraudă intracomunitară cu firme „fantomă” (missing trader intra-community fraud – MTIC). În această schemă de fraudă, un furnizor stabilit în statul membru 1, așa-numita firmă intermediară, livrează bunuri (scutite de la plata TVA-ului) către un al doilea comerciant stabilit în statul membru 2, așa-numita firmă „fantomă”. Acest comerciant profită apoi de livrarea intracomunitară de bunuri scutită de la plata TVA-ului și revinde aceleași produse pe piața internă din statul membru 2, la prețuri foarte competitive. El poate oferi astfel de prețuri deoarece, deși încasează TVA de la clientul său, nu plătește această taxă către autoritățile fiscale, majorându-și astfel marjele de profit. Ulterior, firma „fantomă” dispare fără urmă, colectarea taxei devenind deci imposibilă în statul în care sunt consumate bunurile sau serviciile.

Fraudele cu firme „fantomă” și fraudele de tip „carusel” sunt fraude cu produse cu valoare ridicată, ca echipamente de telecomunicații -telefoane, cipurile de calculatoare și metalele prețioase, De asemenea aceste tipologii de fraudă sunt utilizate și în comerțul cu bunuri necorporale: creditele de carbon, gazele și electricitatea sau certificatele pentru energia ecologică.

Măsuri de combatere a fraudei cu TVA la nivelul Uniunii Europene

Având în vedere cele de mai sus concluzionăm că un stat membru nu poate combate individual fraudă intracomunitară în domeniul TVA, ci trebuie să colaboreze cu autoritățile fiscale din alte state membre ale UE.

Încasările din TVA reprezintă o parte importantă a bugetului României respectiv al Uniunii Europene, astfel că infracțiunile de evaziune fiscală și fraudă fiscală în acest domeniu sunt de o maximă prioritate și actualitate generând un mare interes din partea autorităților în a combate și a diminua fenomenul pentru a consolida cât mai mult resursele financiare ale României și ale Uniunii Europene. Pierre Moscovici, comisarul pentru afaceri economice și financiare, impozitare și vamă, a declarat: „Frauda în domeniul TVA este una dintre marile probleme cu care se confruntă în prezent finanțele noastre publice, iar eradicarea sa ar trebui să fie o prioritate pentru guvernele din UE”.

Principalele căi de combatere a fraudei cu TVA la nivelul UE se pot realiza prin crearea cadrului instituțional și legislativ comunitar în ceea ce privește schimbul de date / informații cu privire TVA.

a) TNA - Comisia Europeană a prezentat în data de 15 mai 2019 la Bruxelles un comunicat de presă cu referire la Frauda în domeniul TVA precizând că ”un nou instrument vine în ajutorul statelor membre pentru a combate infracțiunile și a recupera miliarde”. Noul sistem dă posibilitatea statelor UE să facă rapid schimb de date cu privire la TVA și să prelucreze în comun aceste date, detectând astfel mai repede rețelele suspecte. Lansarea instrumentului de analiză a rețelelor de tranzacții (Transaction Network Analysis-TNA) are loc în urma unor anchete recente din presă care au scos din nou în evidență costurile

uriașe ale fraudei în domeniul TVA pentru finanțele publice. Lansarea TNA survine ca urmare a eforturile Comisiei de a institui un sistem de TVA modern și invulnerabil la fraude.

TNA, va permite colaborarea între experții rețelei UE din domeniul antifraudă („Eurofisc”) în ceea ce privește analizarea în comun a informațiilor, cu scopul de a detecta cât mai rapid și mai eficient fraudele de tip „carusel” privind TVA. TNA va facilita schimbul de informații dintre autoritățile fiscale naționale, funcționarii Eurofisc putând să verifice informațiile în raport cu cazierul judiciar, bazele de date și informațiile deținute de Europol și OLAF, agenția antifraudă a UE, și astfel să coordoneze verificările și să colaboreze în anchete transfrontaliere.

b) Conform Deciziei Consiliului privind Eurojust din 28 februarie 2002 a fost instituit Eurojust în scopul consolidării luptei împotriva formelor grave de criminalitate printre care și fraudele pe TVA. Unitatea de cooperare judiciară a Uniunii Europene are rolul de a stimula și îmbunătăți coordonarea anchetelor și a urmărilor penale și cooperarea între autoritățile competente din statele membre ale Uniunii Europene în contextul abordării faptelor grave de criminalitate transfrontalieră. În 2011, echipa Eurojust specializată în infracțiuni economice și financiare a finalizat proiectul strategic privind consolidarea schimbului de informații și a asistenței judiciare reciproce dintre autoritățile judiciare din statele membre UE, în domeniul fraudei în materie de TVA.

c) În anul 2010 Comisia Europeană a publicat Cartea Verde privind viitorul TVA¹ Astfel prin intermediul Deciziei 2012/C188/02 Comisia a stabilit un grup de experți privind Regimul TVA².

d) Schimbul de informații

Legislația fiscală nu ar trebui să fie într-atat de permisivă încât să faciliteze sustragerea de la plata impozitelor în alt stat membru. Având în vedere natura transfrontalieră a evaziunii și fraudei fiscale în special în domeniul TVA, o atitudine fermă la nivelul UE este esențială. Astfel, UE a elaborat sau este pe cale să elaboreze mai multe inițiative legislative la care statele membre trebuie să se alinieze, norme privind schimbul de informații între țările UE și un mecanism de reacție rapidă pentru combaterea fraudei în materie de TVA.

În acest context, Regulamentul (UE) nr.904/2010 privind cooperarea administrativă și combaterea fraudei în domeniul TVA stabilește norme și proceduri care să permită autorităților competente ale statelor membre să coopereze și să schimbe reciproc orice informații care ar putea ajuta la efectuarea unei determinări corecte a TVA, la controlul aplicării corecte a TVA, cu precădere în cazul tranzacțiilor intracomunitare și la combaterea fraudei în domeniul TVA.

În regulamentul (UE) nr.904/2010 sunt stabilite condițiile în care autoritățile competente din statele membre, responsabile pentru aplicarea legislației privind TVA, trebuie să coopereze între ele și cu Comisia pentru a asigura respectarea legislației. Astfel, în vederea combaterii fraudei în materie de TVA, statele membre ale UE fac schimb de informații prin următoarele instrumente de cooperare administrativă:

- sistemul de schimb de informații privind TVA (VIES) - potrivit prevederilor art.(1) din Regulamentul (UE) nr.904/2010 fiecare stat membru stochează în baza de date a sistemului VIES: - informații despre conținutul declarațiilor recapitative

- date privind identitatea, organizarea, activitatea și adresa persoanelor cărora le-a fost atribuit un număr de identificare în scopuri de TVA

- date privind codurile de TVA eliberate și care nu mai sunt valabile

Conform prevederilor art.21 alin.(1) și (2) din același Regulament stipulează că fiecărui stat membru i se acordă acces automat la informațiile stocate de către autoritatea competentă din celelalte state membre în temeiul art.17.

- schimbul de informații la cerere și schimbul de informații fără cerere prealabilă se realizează utilizând formularele standard aprobate de Comitetul permanent pentru cooperare administrativă (SCAC);

- Eurofisc, rețea de schimburi rapide de informații specific, instituită prin Regulamentul (UE) nr.904/2010, în cadrul căruia funcționează patru domenii și anume: fraudele intracomunitare cu societăți de tip „fantomă”, fraudele legate de mijloace de transport, fraudele legate de utilizarea abuzivă a regimului vamal, respectiv regimul utilizat de un importator cu scopul de a obține o scutire de la plata TVA și observatorul pentru tendințe și evoluții ale fraudei în materie de TVA.

- Controalele multilaterale sunt controale efectuate simultan în două sau mai multe state membre

¹ Green Paper on the future of VAT – Towards a simpler, more robust and efficient VAT system

² <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/81/impozitarea-indirecta>

(controale multilaterale – MLC), precum și prezența funcționarilor fiscali în alte state membre, pentru a avea acces la documentația arhivată în acel loc sau cu scopul participării la anchetele în curs;

e) Comisia Europeană propune modificări substanțiale ale normelor UE privind taxa pe valoarea adăugată (TVA), cu scopul de a simplifica sistemul actual și de a reduce fraudă. În scopul combaterii fraudei și a evaziunii fiscale cât și a reducerii distorsiunilor de colectare a TVA la nivelul Statelor Membre din planul de acțiune propus de Comisia Europeană (2016) face parte integrantă și o examinare a modului în care sunt tratate în legislație livrările intracomunitare de bunuri, sistemul definitiv de TVA pentru tranzacțiile intracomunitare de bunuri către persoane impozabile.

Astfel, comerțul transfrontalier de mărfuri va fi tratat ca o operațiune impozabilă “unică”, care va asigura impozitarea mărfurilor în Statul Membru de destinație a bunurilor, furnizorul va percepe TVA la cota din Statul Membru unde sunt livrate bunurile.

Totodată Comisia Europeană își propune și înființarea unui portal online (“One Stop Shop”) la care să aibă acces toți operatorii economici intracomunitari cu scopul de evita înregistrarea acestora în fiecare Stat Membru. Acest portal va fi accesibil și agenților economici din afara UE care vor să vândă altor entități din cadrul UE și care, astfel, ar fi obligate să se înregistreze în scopuri de TVA în fiecare Stat Membru al UE. cu obligativitatea numirii unui intermediar în UE care să gestioneze obligațiile privind TVA pentru acestea.

În acest context singura excepție este atunci când TVA va fi datorat de persoana impozabilă către care sunt livrate bunurile, însă aceasta depinde de măsura în care societatea este o “persoană taxabilă certificată” (“certified taxable person”), iar bunurile sunt furnizate de o persoană impozabilă care nu este stabilită pe teritoriul statului membru în care este datorată TVA. Statele Membre ale Uniunii Europene sunt obligate să transpună modificările Directivei de TVA în legislațiile naționale până la 30 iunie 2022.

Concluzii

Sistemul comun privind taxa pe valoarea adăugată (TVA) joacă un rol important în cadrul pieței unice europene. El reprezintă o sursă majoră și tot mai consistentă de venituri pentru statele membre ale UE, generând aproximativ 7 % din PIB-ul UE. Una dintre resursele proprii ale UE se bazează, de asemenea, pe TVA. Fiind un impozit pe consum, aceasta reprezintă una dintre formele de impozitare cele mai favorabile creșterii.

În ultimii ani s-au înregistrat progrese cu privire la normele convenite cu privire la TVA cu precădere în vânzările online Totodată a fost revizuită legislația privind schimbul de informații și cooperarea dintre statele membre. Cu toate acestea încă există obstacole juridice și practice, aflate în calea investigării și urmării penale a fraudei în materie de TVA și, în special, a așa-numitei fraude de tip carusel, obstacole a căror identificare este vitală în lupta cu fenomenul de fraudă.

Rezidă de aici, necesitatea ca statele membre să dispună de un cadru legal pentru investigarea și urmărirea penală a fraudei transfrontaliere în materie de TVA, indiferent de locul săvârșirii infracțiunii și de prejudiciul produs dar și necesitatea inițierii unei cooperări transfrontaliere judiciare și polițienești, cu sprijinul Eurojust și Europol.

Conform Raportului special al Curții de Conturi Europene 2015 - *Combaterea fraudei intracomunitare în domeniul TVA* Parlamentul European și Consiliul ar trebui: să cuprindă taxa pe valoarea adăugată în sfera de aplicare a Directivei privind combaterea fraudelor îndreptate împotriva intereselor financiare ale Uniunii și în sfera Regulamentului de instituire a Parchetului European și să asigure Oficiului European de Luptă Antifraudă instrumente de investigare a cazurilor de fraudă intracomunitară în domeniul TVA dar și competențe clare în acest domeniu, pentru a veni în sprijinul intereselor financiare ale Uniunii Europene.

Bibliografie

1. Șanta Ioan Ovidiu , *Frauda "Carousel"*, Ed.Pro Universitaria, București 2017
2. Ungureanu Mihai Aristotel, *Fiscalitate comparată și tehnici de optimizare fiscală*, Ed.Universitară, București 2017
3. Pițu Ioan Cosmin, Ciocanea Bianca Cristina, Luca Mihaela, *The impact of tax competition and harmonization in the EU in relation to fiscal optimization*, Annals of Faculty of Economics, University of Oradea vol.1 (2), pages 109-119 –December 2018
4. KPMG <https://home.kpmg/ro/ro/home/publicatii/2018/07/vat-changes-eu.html> accesare 27.08.2019
5. https://europa.eu/youreurope/business/taxation/vat/vat-rules-rates/index_ro.htm accesare 28.08.2019

6. https://europa.eu/youreurope/business/taxation/vat/vat-digital-services-moss-scheme/index_ro.htm
accesare 28.08.2019
7. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=LEGISSUM%3A131057>
8. <http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/corporate/eurojust%20Annual%20Reports/Annual%20Report%202011/Annual-Report-2011-RO.pdf>
9. VAT fraud Economic impact, challenges and policy issues
<https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/156408/VAT%20Fraud%20Study%20publication.pdf>
10. Marie Lamensch, Emanuele Cice- “VAT FRAUD- Economic impact, challenges and policy issues”-
Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies Directorate-General for Internal
Policies CECI PE 626.076 – October 2018
11. https://ec.europa.eu/taxation_customs/consultations-get-involved/tax-consultations/green-paper-future-vat-towards-a-simpler-more-robust-efficient-vat-system_en accesat 31 august 2019
12. Regulamentul (Ue) Nr. 904/2010 Al Consiliului din 7 octombrie 2010 privind cooperarea
administrativă și combaterea fraudei în domeniul taxei pe valoarea adăugată
<https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:268:0001:0018:RO:PDF>
13. Raportul Curții de conturi Europene 2015 Raportul special Combaterea fraudei intracomunitare în
domeniul TVA: sunt necesare eforturi suplimentare disponibil pe <https://www.eca.europa.eu>, accesat
31.08.2019
14. Strategia Fiscal Bugetara pentru 2019-2021 a României, disponibilă pe <http://www.mfinante.gov.ro>

IMPLICAȚII ALE STRATEGIILOR BANCARE ÎN RESPECTAREA NORMATIVELOR PRUDENȚIALE AFERENTE RISCULUI DE CREDIT

Victoria POSTOLACHE, dr. conf. universitar,¹
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți
Ilie BABCENCO, magistrul în economie
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți²

Astăzi activitatea bancară nu poate fi privită fără de implementarea normelor internaționale de activitate bancară specifice țărilor UE și SUA. Aceasta este etapa crucială în dezvoltarea sistemului bancar național, etapă de rezultate la care v-a depinde viitorul sistemului financiar-bancar național. Din aceste considerente, ideea dezvoltării sistemului bancar național a preocupat o perioadă îndelungată de timp economiștii naționali, care consideră că o dezvoltare viitoare a sistemului bancar se poate face doar în condițiile unei reglementări stringente a activității băncilor, pentru a putea împiedica apariția unor situații imprevizibile care în lanț vor afecta și economia Republicii Moldova. În aceste condiții băncile sunt obligate să implementeze strategii de activitate orientate spre viitor, care v-or respecta acele legi bancare existente și la nivel internațional, etapă care v-a avea ca efect eliminarea băncilor slabe și v-a asigura supremația băncilor înalt dezvoltate. În contextul dezvoltării economiei naționale, asemenea globalizării și internaționalizării industriei bancare, apare necesitatea existenței unui sistem bancar performant care să respecte acele norme bancare internaționale, pentru a putea face față evoluției viitoare a economiei naționale. Din aceste considerente analiza strategiilor bancare prin prisma reglementărilor prudenciale a devenit astăzi o temă de interes național precum și internațional pentru a prezenta stadiul pregătirii economiei naționale în vederea limitării activității riscante precum și diminuarea expunerii la risc a fiecărei bănci.

Cuvinte-cheie: strategii bancare, riscuri bancare, risc de credit, bancă, sistem bancar, norme prudenciale.

IMPLICATIONS OF BANKING STRATEGIES IN RESPECT THE CREDIT RISK PRUDENTIAL NORMATIVES

Today, banking activity can not be seen without the implementation of international banking rules specific to EU and US countries. This is the crucial stage in the development of the national banking system, a stage where the future of the national financial-banking system depends on. For these reasons, the idea of developing the national banking system has for a long time been preoccupied with the national economists, who believe that the future development of the banking system can only be done under stringent regulation of the banks' activity, in order to prevent the occurrence of unpredictable situations in the chain will also affect the economy of the Republic of Moldova. Under these conditions, banks are required to implement future-oriented business strategies that respect the existing banking laws at an international level, which will have the effect of eliminating weak banks and assuring the supremacy of highly-developed banks. In the context of the development of the national economy, such as the globalization and internationalization of the banking industry, there is a need for an efficient banking system that complies with those international banking rules in order to cope with the future evolution of the national economy. For these reasons, the analysis of banking strategies through prudential regulation has become a topic of national and international interest today to present the state of the preparation of the national economy in order to limit risky activity and to reduce the risk exposure of each bank.

Key words: banking strategies, bank risks, credit risk, bank, banking system, prudential rules.

JEL Classification: G15, G21.

Tendința de dezvoltare a sistemului bancar autohton și a celui mondial, apariția unor noi produse oferite de bănci precum și apariția riscurilor aferente activității bancare au servit în calitate de stimulent la necesitatea creării unui program de reglementare a activității oricărei bănci, indiferent de nivelul de dezvoltare și de segmentul pieței pe care îl deține. Activitatea bancară include o gamă variată de riscuri care afectează funcționarea eficientă a băncilor, creând o instabilitate financiară și la nivel național și internațional, de aceea este necesară o

¹ © Victoria POSTOLACHE, tatiana270206@mail.ru

² © Ilie BABCENCO, ilie.babcenco@mail.ru

reglementare strică și un control riguros a activității băncilor care ar avea ca scop diminuarea și anihilarea efectelor riscurilor bancare.

Astăzi, sistemul bancar autohton se caracterizează prin trecerea de la etapa diversificării tehnologiilor bancare la cea de dezvoltare a tehnologiilor de interacțiune cu clienții băncii, etapă care are menirea extinderii segmentului de piață. O perioadă foarte îndelungată de timp, lideri ai sistemului bancar erau considerate acele bănci care își diversificau activitatea prin introducerea unor noi tipuri de produse pe piață. În ultima perioadă de timp această concepție a fost înlocuită cu ideea că sistemul bancar este stăpânit de acele bănci care tind să implementeze cel mai virtuos strategiile de dezvoltare pe termen lung care au menirea să combată riscurile specifice activității bancare.

Constatând actualitatea acestei teme, am încercat s-o abordăm prin prisma doctrinelor contemporane, și anume din punct de vedere a lucrărilor care într-un fel sau altul tratează problema necesității existenței unei reglementări prudențiale a strategiilor bancare. Printre autorii care au studiat acest subiect putem menționa:

Berea Aurel care în monografia sa „Strategie bancară” [BEREA, Aurel Octavian. (2001), p. 11] prezintă o definire amplă și corectă a noțiunii de strategie bancară, precum și necesitatea implementării unei strategii bancare pentru o instituție bancară;

Alan McIntyre, Chaitra Chandrasekhar care în lucrarea „Banking Strategy – The Quest for El Dorado?” tratează complex necesitatea reglementării sistemului bancar și influența pe care o are nerespectarea acestor limite asupra acestuia etc.

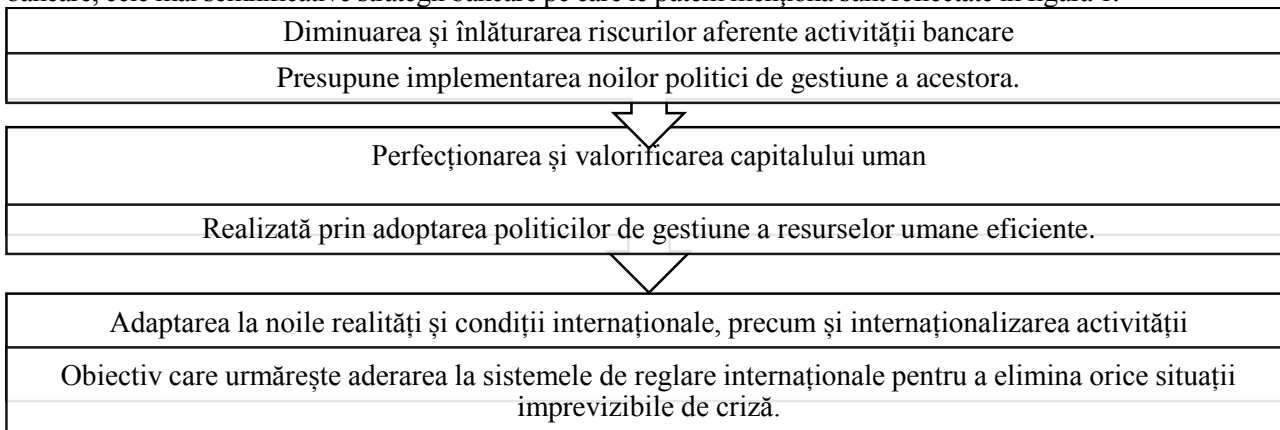
Alături de autorii de mai sus, au fost studiate și cercetările altor specialiști în domeniu cum sunt: Santomero Antonio, Trenca Ioan, Janssen Steven, Moinescu Bogdan, Codrișu Adrian, Dardac Nicolae și alții

Strategia bancară este o bază conceptuală nouă pentru activitatea bancară prin intermediul căreia se stabilesc scopurile, sarcinile prioritare de activitate, modul de realizarea a acestora și modalitatea de reglementare a activității bancare orientată spre un viitor cert și stabil. Strategiile băncilor moderne servesc în calitate de reper, linie de activitate necesară pentru acceptarea deciziilor cheie, care privesc viitoarele segmente ale pieței, produsele oferite, structura organizatorică, rentabilitatea și profilul de risc al băncii pe toate nivelele de activitate.

În opinia noastră strategia bancară este baza întregului sistem de management bancar, reprezentând un plan complex de procedee detaliate, destinate punerii în aplicare a misiunii băncii și atingerii scopurilor urmărite de ea.

Orice strategie bancară este formulată și dezvoltată de top managementul băncii, dar succesul implementării și realizării acesteia prevede participarea tuturor verigilor de conducere și de activitate a băncii. În aceste condiții planul trebuie mai întâi de toate justificat prin date veridice obținute din cercetările sistemului, a pieței, cu includerea în el a normelor ce urmează a fi respectate de bancă, care influențează direct viabilitatea sistemului bancar. Pentru a putea concura și a exista în sistemul bancar de astăzi, banca trebuie să colecteze și să analizeze în mod constant o cantitate uriașă de date legate de piață, de concurență și alți factori care influențează stabilitatea băncilor în mediul de afaceri modern. Confruntate cu profunde mutații care au avut loc în mediul de activitate bancar, băncile și-au dezvoltat și continuă să dezvolte noi strategii orientate spre o serie de obiective, implementarea cărora afectează activitatea în general a băncilor precum și viabilitatea acestora.

Obiectivele strategice a oricărei bănci pot fi de natură economică, financiară, politică sau socială având un orizont de timp de circa 3-5 ani. Ținta finală a oricărei strategii bancare este asigurarea unui grad înalt de profitabilitate, stabilirea unor limite specifice activității băncii pentru a elimina toate riscurile aferente activității bancare, cele mai semnificative strategii bancare pe care le putem menționa sunt reflectate în figura 1.

Figura 1. Strategiile bancare urmărite de bancă

Sursa: Elaborat de autor.

În cadrul strategiei bancare, toate obiectivele urmărite se referă la totalitatea activităților sau la principalele componente care individualizează pilonii activității bancare, politicile, managementul, indicatorii și elementele de bază ale strategiei. Componentele cu ajutorul cărora se stabilesc principalele obiective a strategiei oricărei bănci inovative sunt:

- sectorul de piață, este domeniul principal al orientării strategice care urmărește definirea poziției pe care o deține banca, monitorizarea schimbărilor reprezentând o sursă de analiză primară privind evoluția băncii, comparativ cu băncile concurente;

- politicile bancare au o arie mult mai largă decât prevederile strategice, politicile bancare utilizând elemente adiționale specifice provenite din modificările care afectează mediul economic și cel bancar, precum și cele din interiorul băncii, conferă strategiei bancare un caracter realist. În practică, aceste politici sunt stabilite pe termen scurt de timp fiind concretizate în programe anuale și speciale care asigură o dezvoltare coordonată a unor domenii bancare ca: creditarea, garanțiile, marketingul băncii, investițiile personale etc.;

- managementul central și local conferă o stabilitate, dinamism și eficiență în orientarea activităților și operațiunilor băncii. Printre țintele specifice managementului bancar se remarcă cel al riscurilor în activitățile bancare, cel financiar și de obținerea a unei profitabilități ridicate, managementul total al calității, capacitatea de a atrage afaceri și de penetrare bancară spre noi operații de anvergură,

- indicatorii eficienței și profitabilității, a căror analiză periodică trebuie în permanență comparată cu evoluția indicatorilor de la alte bănci pentru a putea stabili eficiența și performanța bancară.

De o relevanță aparte, este organizarea pe centre de profit, care prezintă dinamica rentabilității și eficienței din interiorul băncii. Structura băncii apreciem că este asigurată de patru piloni de bază: rețeaua teritorială, personalul bancar, tehnologia informațională și investițiile concretizate în clădiri și modernizări; resursele bancare sunt urmărite în funcție de persoanele fizice sau juridice de la care provin, în funcție de termene de scadență; plasamentele se monitorizează pe principalele destinații: credite, titluri de stat, operațiuni interbancare; produsele și serviciile bancare sunt avute în vedere de la lansare, promovare, perfecționare, de către serviciile bancare care răspund de aceste activități și sunt în corelație cu principalii clienți; relațiile internaționale se referă la liniile de corespondență cu băncile străine, la derularea unor programe guvernamentale pentru fonduri de la entități străine, precum și la relațiile cu organismele financiar-bancare internaționale.

Astfel, din cele spuse anterior, putem preciza faptul că planificarea strategică în bănci este aplicabilă pentru orice problemă care este asociată cu scopurile globale de viitor ale băncii, influențează factorii externi care afectează rezultatele activității bancare.

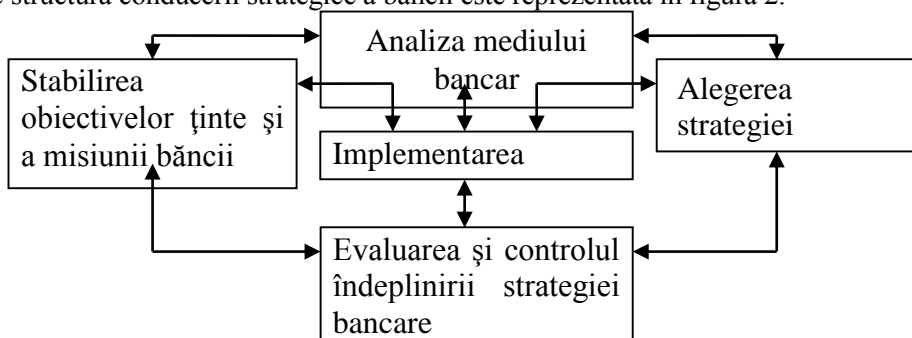
Pentru dezvoltarea efectivă a planului strategic este necesară implementarea unui control strategic, fiind considerat ca un set dinamic a cinci procese manageriale interconectate, care în mod logic rezultă unul din altul.

Legăturile stabilite între aceste procese sunt destul de puternice, fiecare oferind un feedback continuu, precum și o influență asupra întregului proces strategic aferent activității bancare, aceasta fiind o caracteristică importantă a sistemului strategic de comandă a băncii.

În practica internațională există două puncte de vedere opuse care privesc perceperea conceptului de strategie bancară. Prima interpretare a noțiunii de strategie bancară ca un element esențial al activității oricărei bănci se bazează pe înțelegerea faptului că strategia băncii este un plan specific pe termen lung pentru atingerea obiectivelor specifice activității bancare de viitor, iar ideea implementării unei strategii constă în stabilirea scopului și elaborarea unui plan pe termen lung cu luarea în considerare a tuturor elementelor specifice pieței financiare, pentru a putea corespunde exigențelor de viitor specifice activității bancare. O asemenea abordare este, fără îndoială bazată pe faptul că toate modificările specifice acestui domeniu sunt previzibile, și toate procesele care au loc în mediul respectiv sunt cunoscute și pot fi liber gestionate. Cu toate acestea, ideea dată este una greșită deoarece mediul respectiv de activitate este unul riscant, fiind caracterizat de o serie de factori și procese a căror viteză fluctuantă este destul de mare afectând întreaga activitatea băncii în orice moment al activității acesteia.

Cea de-a doua interpretare a conceptului de strategie bancară folosită adesea în managementul strategic reprezintă o direcție bine definită de dezvoltare a băncii, privind domeniul de activitate, relațiile în cadrul băncii precum și poziția ei în mediul bancar, dirijând activitatea băncii spre atingerea obiectivelor proprii. O asemenea interpretare a noțiunii date urmărește eliminarea stabilității în ceea ce privește comportamentul băncii, lăsându-i la îndemână abilitatea de a se modifica, de a se ajusta la fluctuațiile mediului financiar-bancar.

Schematic structura conducerii strategice a băncii este reprezentată în figura 2.

Figura 2. Structura conducerii strategice a băncii

Sursa: Elaborat de autor.

Atunci când se analizează riscul în cadrul băncilor, multe instituții recurg la o abordare graduală (figura 3), clarificând succesiv următoarele aspecte:

- definirea riscului;
- identificarea factorilor de risc;
- măsurarea expunerii la acești factori;
- calcularea riscului (în funcție de un număr de ipoteze cum sunt: aplicarea specifică a factorilor de risc la expunere și timpul de expunere la acești factori și intervalul de încredere presupus).

Definirea tipurilor de risc	<ul style="list-style-type: none"> • riscul de control; • riscul de proces; • riscul de personal
Identificarea factorilor de risc	<ul style="list-style-type: none"> • detalii incorecte de tranzacționare; • mesaje primite greșit; • tehnologie învechită moral; • fraudă/conspirație; • gradul de îmbolnăvire a personalului/cifra de afaceri;
Măsurarea expunerii a factorii de risc	<ul style="list-style-type: none"> • volumul tranzacțiilor; • utilizarea capacității informaționale; • nivelul confirmărilor ratate; • lucruri nereconciliate; • decontări eșuate; • gradul de împărțire a sarcinilor;
Calculul riscului	<ul style="list-style-type: none"> • metoda VaR pentru riscul operațional: expunerile înmulțite cu probabilitatea.; • generarea distribuției pierderii și pentru un interval de încredere specificat, măsurarea pierderii neașteptate;
Calcularea profitului și pierderii și explicarea surselor	<ul style="list-style-type: none"> • volatilitatea câștigurilor reziduale după înlăturarea efectului riscului de piață, de credit și a celui strategic de afaceri;
Compararea riscului cu rentabilitatea	<ul style="list-style-type: none"> • calcularea efectului incremental;

Figura 3. Abordarea graduală a riscului

Sursa: Elaborat de autor.

Rolul strategiilor bancare se manifestă în evaluarea expunerii băncii, implicit a sistemului bancar, la riscul de credit și determinarea respectării normativelor impuse de Banca Centrală cu scopul prevenirii deficiențelor în sistemul bancar.

Metodologia și metodele de cercetare utilizate permit examinarea minuțioasă a respectării limitelor prudențiale de către bancă, în condițiile evoluției sistemului bancar și a normelor prudențiale. În cercetarea acestei teme au fost utilizate atât metodele cantitative și calitative care au permis studierea principalelor legități de bază a evoluției strategiilor bancare precum și analiza din diferite puncte de vedere a subiectului abordat în lucrarea respectivă. Astfel, ne propunem să evaluăm prezența riscului de credit în sistemul bancar al Republicii Moldova.

Riscul incapacității de plată este definit prin probabilitatea de intrare în incapacitate de plată a unei contrapartide (client, bancă, etc.), de-a lungul unui anumit orizont de timp. Analiza riscului de creditare se realizează asupra a două componente fundamentale:

- a) cantitatea riscului de creditare;
- b) calitatea riscului de creditare.

Primul element reprezintă soldul creditului acordat la un moment dat unui debitor, respectiv suma de bani pe care o are de restituit debitorul la un moment dat, din valoarea totală a creditului acordat.

Calitatea riscului de creditare este reprezentată pe de-o parte, din posibilitatea ca debitorul să intre în incapacitate de plată și, pe de altă parte, de garanțiile depuse de debitor cu scopul de a reduce riscul de creditare în eventualitatea intrării acestuia în incapacitate de plată, situație în care pierderile potențiale ale băncii se reduc proporțional cu recuperările reprezentate de aceste garanții. În consecință, garanțiile bancare micșorează riscul de creditare și reflectă capacitatea de negociere a băncii cu clientul, calitatea și/sau renumele clientului, caracteristici care rezultă din activitățile desfășurate de client.

Principiul funcțional al managementului portofoliului constă în diversificarea riscului, realizată printr-o serie de tehnici analitice, ca analiza sectorială, clasificarea și scoringul creditelor, ratingul de țară.

Reglementările naționale pentru limitarea riscului de credit se refera la:

- menținerea suficienței capitalului ponderat la risc ($\geq 16\%$);
- expuneri „mari” raportat la CNT ≤ 5 ;
- suma primelor zece datorii nete la credite minus reducerile / soldul datoriei la credite net (≤ 30);
- expunerea netă maximă asumată față de o persoană sau un grup de persoane acționând concertat / CNT ($\leq 15\%$);
- expunerea totală maximă a băncii față de o persoană afiliată și/sau un grup de persoane acționând concertat cu persoana afiliată băncii / CNT ($<10\%$);
- total expuneri față de persoanele afiliate / Capitalul de gradul I (≤ 20).

Efectuarea analizei îndeplinirii de către băncile autohtone în general a reglementărilor în domeniul limitării riscului de credit se va prezenta în funcție de datele incluse în tabelul 1.

Tabelul 1. Analiza indicatorilor prudenței bancare pentru limitarea riscului de credit, (%)

Indicatori	Perioada analizată				
	2013	2014	2015	2016	2017
Suficiența capitalului ponderat la risc ($\geq 16\%$)	23,02	13,92	26,31	29,77	31,03
Suma expunerilor mari / Capitalul normativ total (≤ 5)	1,06	4,42	0,49	0,43	0,33
Suma primelor zece datorii nete la credite minus reducerile / Soldul datoriei la credite net (suma de bază) (≤ 30)	21,34	69,13	21,98	21,97	21,91
Total expuneri față de persoanele afiliate / Capitalul de gradul I (≤ 20)	7,59	11,28	9,01	7,75	6,28

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor

<http://www.bnm.md/bdi/pages/reports/drsb/DRSB1.xhtml?id=0&lang=ro>

Dacă să efectuăm o sinteză a celor expuse în tabelul 1, atunci putem afirma următoarele:

1. La nivelul suficienței capitalului ponderat la risc pe întreg sistem bancar se înregistrează o supraîndeplinire a indicatorului de prudență, băncile autohtone având un disponibil total de capital suficient pentru acoperirea activelor ponderate la risc de 31,03%, conform datelor pentru anul 2017. Indicatorul dat a evoluat de la 23,03% în anul 2013 la 13,92% în anul 2014, această scădere semnificând că valoarea activelor ponderate la risc a devansat capitalurile pe care le dețineau băncile autohtone spre acoperirea

acestor active riscante, astfel sistemul bancar național fiind supus cel mai masiv riscului de credit posibil. În anul 2015 valoarea indicatorului aproape că s-a dublat la valoarea de 26,31%, pentru ca ulterior să crească la 29,77%, adică cu 3,46%. Astfel generalizând acele menționate anterior putem spune că sistemul bancar parcurge la moment etapa stabilirii modalităților de eliminarea a riscului și de asemenea respectarea normelor de prudență privind suficiența capitalului ponderat la risc;

2. În ceea ce privește analiza indicatorului expuneri „mari” / CNT, atunci putem menționa că expunerile care constituie circa 10% din CNT-ul băncilor a atins un nivel critic în anul 2014, acesta fiind de 4,24 unități care s-a caracterizat prin neîndeplinirea nivelului de suficiență a capitalului ponderat la risc, de aici putem concluziona că băncile autohtone au asigurat o alimentare foarte masivă și neracordată la realitatea economiei naționale, deoarece aceste expuneri masive au și generat apariția dezechilibrului în cadrul sistemului financiar care s-a soldat cu criza celor trei bănci și anume „Banca Economii” SA, BC „Unibank” SA și BC „Banca Socială” SA. Astfel remarcăm că cauzele principale care au stat la baza situațiilor dificile existente se regăsesc în activitatea necorespunzătoare desfășurată în anii trecuți de către echipele manageriale, practicarea politicii de credit complet negândite și riscante și chiar încălcarea normelor stabilite de BNM. La moment valoarea indicatorului s-a restabilit la nivelul de 0,33 unități aceasta semnificând că băncile existente nu doresc să se implice în acțiuni de spălare a banilor și de desecare a sistemului financiar a țării, deoarece aceasta poate cauza în general criză întregului sistem bancar a țării;

3. Un alt indicator care ne va ajuta să stabilim situația riscului de credit și existența acestui în cadrul sistemului bancar național este suma primelor zece datorii nete la credite minus reducerile / soldul datoriei la credite net. Astfel, pentru anul 2017, valoarea indicatorului este de 21,91 unități, ceea ce este destul de normal în cadrul unui sistem bancar în dezvoltare, deoarece băncile atrag tot mai mulți clienți oferindu-le un spectru tot mai larg și mai larg de servicii bancar și în special credite cu dobânzi avantajoase, acesta cauzând valoarea indicatorului apropiată de limita de 30 unități, iar în ceea ce privește situația de risc posibil atunci pe acest fundal trebuie iarăși să menționăm anul 2014 atunci când valoarea indicatorului fiind de 9,13 unități, a devansat limita de 2 ori. Sistemul riscul de credit fiind inevitabil, ceea ce și s-a întâmplat cu băncile menționate anterior;

4. În ceea ce privește indicatorul expunerea netă maximă asumată față de o persoană sau un grup de persoane acționând concertat / CNT ($\leq 15\%$) și expunerea totală maximă a băncii față de o persoană afiliată și/sau un grup de persoane acționând concertat cu persoana afiliată băncii / CNT ($<10\%$), atunci băncile nu sunt obligate deja să respecte aceste limite stabilite de BNM deoarece ele sunt înglobate în indicatorii menționați anterior și ca rezultat băncile respectă aceste limite în mod implicit;

5. Și în final ultimul indicator prudențial orientat spre diminuarea riscului de credit este total expuneri față de persoanele afiliate / Capitalul de gradul I (≤ 20), acest indicator permite băncilor să controleze în direct situațiile când persoanele afiliate băncii sau acționarilor băncii dețin credite în cadrul băncii creând așa o situație de risc posibil că banca prin aceste legături devine datoare sie însuși.

În concluzie la datele din tabelul 1 putem menționa că băncile autohtone tind să respecte aceste norme de reglementare, valoarea indicatorului per sistem bancar fiind egal cu 6,28 unități, valoare destul de mică, băncile realizând posibilele pierderi care pot apărea în cazul instabilității financiare și a debitorilor și a persoanelor afiliate lor care sunt afiliate băncii.

De asemenea putem analiza riscul de credit în cadrul sistemului bancar național și cercetând calitatea portofoliului de credite a băncilor naționale. Calitatea portofoliului de credite în cadrul băncilor autohtone poate fi apreciată cu ajutorul următorilor indicatori cantitativi și calitativi:

1. Soldul datoriei la credite (suma de bază) / total active - reflectă ponderea creditelor în activele bancare, acest indicator ne oferă o viziune clară a activității de creditare a băncii;

2. Soldul datoriei la credite neperformante (suma de bază) / CNT - evidențiază acoperirea creditelor neperformante de capitalul normativ total al băncilor, un volum mare al acestora conducând la pierderi a capitalului bancar;

3. Soldul datoriei la credite neperformante (suma de bază) / Soldul datoriei la credite (suma de bază) - acest indicator redă calitatea portofoliului de credite din sistemul bancar, o creștere a indicatorului indică deteriorarea calității creditelor și prin urmare un risc crescut al solvabilității instituției financiare;

4. Suma reducerilor calculate pentru soldul datoriei la credite (suma de bază) / Soldul datoriei la credite (suma de bază) - reprezintă constituirea fondului de risc la nivel de bancă a cărui valoare ne indică cât de riscantă este activitatea bancară prin asumarea unor credite riscante la rândul său;

5. Total Credite expirate/Soldul datoriei la credite – reprezintă ponderea creditelor la care plățile

afere creditului nu sa efectuat timp de maximul 30 de zile. Permite evidențierea sumei creditelor care pot deveni potențial neperformante.

Evaluarea indicatorilor menționați se va realiza în baza datelor sintetizate în tabelul 2.

Tabelul 2. Analiza indicatorilor calității portofoliului de credite în sistemul bancar național, (%)

Indicatori	Perioada analizată				
	2013	2014	2015	2016	2017
Soldul datoriei la credite (suma de bază)/ Total Active	55,35	43,50	55,51	47,72	42,08
Soldul datoriei la credite neperformante (suma de bază) / CNT	59,70	53,14	40,69	59,08	58,53
Soldul datoriei la credite neperformante (suma de bază) / Soldul datoriei la credite (suma de bază)	11,56	11,73	9,95	16,41	18,38
Suma reducerilor calculate pentru soldul datoriei la credite (suma de bază) / Soldul datoriei la credite (suma de bază)	9,66	10,37	8,50	13,42	14,81
Total Credite expirate/Soldul datoriei la credite	10,42	11,90	8,67	13,58	11,28

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor

<http://www.bnm.md/bdi/pages/reports/drsb/DRSB1.xhtml?id=0&lang=ro>

Efectuând o analiză a celor indicate în tabelul 2, putem menționa următoarele concluzii:

a) creditele băncilor autohtone reprezintă partea cea mai mare a activelor bancare, care aduc cele mai mari venituri în cadrul sistemului bancar. Pentru anul 2017, valoarea creditelor în total active au constituit 42,08%, fiind în scădere de la 47,72% în anul 2016 sau cu 5,64%. Ponderea cea mai mare a creditelor în total active a fost înregistrată în anul 2015, valoarea acestora fiind de 55,51%. O asemenea evoluție oscilatorie este specifică și pentru perioada anilor 2013 – 2014, valoarea indicatorului fiind în diminuare de la 55,35% la 43,50%. Diminuarea pe acest fundat a ponderii creditelor băncilor comerciale a fost cauzată în anul 2014 de criza financiară iar diminuările care au avut loc în perioada anilor 2015 – 2017 au fost influențate de schimbarea strategiilor băncilor comerciale, acestea orientându-și activitatea și în alte domenii de activitate care sunt destul de profitabile în concordanță cu riscul asumat de bănci;

b) o situație negativă o putem vedea la nivelul creditelor neperformante în CNT-ul băncilor comerciale, valoarea indicatorului fiind destul de mare 2017 de 58,53%. Valorile cele mai mari a acestui indicator au fost prezente în anul 2013, valoarea creditelor neperformante în total CNT fiind de 59,70% și de 59,08\$ în anul 2016. După care în anul 2014 sa redus la 53,14\$ și respectiv la 40,69\$ în anul 2015. Adică băncile autohtone concomitent cu creșterea portofoliilor sale de credite și-au mărit și ponderea celor neperformante, în timp ce creșterea CNT-ului per sistem bancar nu a fost atât de mare, astfel băncile extinzându-și riscul de credit, care în primul rând este acoperit din capitalul băncii;

c) o tendință similară o putem vedea și în cazul ponderii creditelor neperformante în total credite bancar. Acesta este primul semnal de alertă pentru conducerea băncilor privind necesitatea nu doar a extinderii pieții de credite dar și privind monitorizarea strictă a clienților pentru a-și diminua riscurile posibile. Astfel dacă în anul 2013 valoarea indicatorului era de 11,56% fiind în creștere la 11,73% în anul 2014 după care s-a diminuat la 9,95% în anul 2015. Pentru ca ulterior în anul 2017 valoarea acestui s-a mărit până la 18,38%, aproximativ de 1,85 ori. Din cele observate putem menționa următoarele:

- necesitatea reducerii activității de creditare, și modificarea viziunii activității de credita în general;
- promovarea unei politici protecționiste orientate pe creditarea clienților cu situații financiare stabile și eficiente;
- introducerea normelor de creditare noi specifice țărilor occidentale care presupun alegerea foarte minuțioasă a clienților băncii;

- asigurarea riscului de credit prin intermediul companiilor de asigurare, etc.;

d) indicatorul reduceri pentru pierderi la credite ne prezintă aceeași imagine ca și ponderea creditelor neperformante în total credite, deoarece reducerile pentru pierderi la credite pe care le formează băncile autohtone sunt constituite din suma totală a creditelor neperformante, valoarea acestora în total credite a sistemului bancar fiind de 14,81% pentru sfârșitul anului 2017, fiind cel mai mare în perioada analizată, pentru acest indicator este similară evoluția indicatorului creditelor neperformante la total credite, valoarea

oscilând de la 11,56% în anul 2013 la 11,73% în anul 2014, după care s-a redus masiv în anul 2015 valoarea indicatorului fiind de 8,50%, pentru ca ulterior să-și ia avânt în sensul creșterii, la 13,40% în anul 2016 și respectiv atingându-și apogeul în anul 2017;

e) în final pentru a asigura o analiză completă a calității portofoliului de credite a băncilor existente pe teritoriul Republicii Moldova este necesară cercetarea creditelor expirate în total credite pentru a puteam stabili care este ponderea creditelor care posibil vor devenit problematice și care vor avea de afectat sistemul bancar național prin agravarea riscului de credit. Anii 2013-2014 sunt caracterizați prin creșterea indicatorului de la 10,42% la 11,90% cu o perioadă de îmbunătățire a situației în anul 2015 fiind de 8,67% anul 2016 aducând cu sine creșterea indicatorului la 13,42% Astfel, valoarea acestui indicator a devenit să constituie circa 11,28% fiind în diminuare cu 2,3%, astfel putem spune că valoarea creditelor neperforate ale anului 2017 în mare parte a fost urmată din creditele expirate care de abia în anul 2016 au început a fi clasificate ca expirate.

Dacă să generalizăm toate cele expuse menționăm următoarele: sistemul bancar național ce confruntă cu necesitatea schimbării viziunii și modalității de creditare existente în Republica Moldova care a fost și continuă să fie practicată de băncile autohtone. În aceste condiții este necesară promovarea unei politici care ar presupune:

- crearea unor condiții dure pentru creditarea agenților economici cât și a persoanelor fizice, prin respectarea normelor de stabilitate a băncii,

- constituirea unui sistem de monitorizare a clienților bancari și promovarea unei politici de ajutor a clienților care au început a suferi careva dificultăți în achitarea creditelor, aceasta fiind un instrument foarte eficient de eliminarea în general a riscului de neîncasare a datoriilor aferente creditelor acordate,

- asigurarea portofoliului de credite prin intermediul companiilor de asigurare, etc.

Acestea sunt doar o parte din măsurile posibile de a fi implementate în sistemul bancar național care ar asigura stabilitatea și ar înlătura oricare risc de credit în stadiul incipient a acestuia.

Datorită evoluției sistemului bancar național, stabilitatea unei bănci și a întregului sistem bancar, precum și încrederea clienților sunt determinate de calitatea și modul în care băncile din sistem își realizează activitatea, modalitatea prin care banca prognozează evenimentele viitoare și se adaptează schimbărilor care au loc sau care v-or avea loc în viitor, respectând în acest sens acele norme prudențiale care au doar un singur scop, de a asigura stabilitatea sistemului bancar și a băncilor autohtone. Privite în acest sens activitatea bancară, strategiile de orientare a activității bancare precum și normele prudențiale sunt elementele interconexe care se influențează reciproc și care asigură existența și evoluția băncilor ca verigi esențiale a sistemului financiar al statului.

În condițiile unui management corect a strategiilor bancare ar trebui să influențeze pozitiv creșterea stabilității, profitabilității și securității bancare, având un efect benefic pentru toți clienții bancari și nu doar. Rezultatul introducerii noilor reglementări bancare v-a avea ca efect o adaptare mai dificilă a băncilor la noile condiții economice mondiale, dar aceasta nu reprezintă o cauză pentru a nu asigura trecerea la noile reglementări bancare.

Referințe bibliografice

1. BEREĂ, Aurel Octavian. (2001). *Strategie bancară*. București: Expert.
2. MCINTYRE, Alan, CHANDRASEKHAR, Chaitra. *International Banking Strategy The Quest for El Dorado?* Disponibil: http://www.oliverwyman.com/content/dam/oliverwyman/global/en/files/archive/2013/Oliver_Wyman_International_Banking_Strategy.pdf
3. Legea Republicii Moldova privind activitatea băncilor nr. 202 din 06.10.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2017, nr. 434 - 439 art. 727 din 15.12.2017.
4. Regulamentul cu privire la suficiența capitalului ponderat la risc, aprobat prin Hotărârea Consiliului de administrație al Băncii Naționale a Moldovei nr. 269 din 26.10.2001. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2001, nr.130 din 26.10.2001 (cu modificările și completările ulterioare). Disponibil pe Internet: http://www.bnm.md/md/supervision_regulation (abrogat în 2018)
5. Regulament cu privire la clasificarea activelor și angajamentelor condiționale și formarea reducerilor pentru pierderi la active și provizioanelor pentru pierderi la angajamente condiționale, aprobat prin Hotărârea Consiliului de administrație al Băncii Naționale a Moldovei nr. 224 din 30.08.2007. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2007, nr. 149-152/560 din 21.09.2007 (cu modificările și completările ulterioare). Disponibil pe Internet: http://www.bnm.md/md/regulations_surveillance

CONTABILITATEA CREANȚELOR PRIVIND DECONTĂRILE CU BUGETUL

Igor SOROCEANU¹, masterand,
Universitatea Dunărea de Jos din Galați,
soroceanu94igor@gmail.com

În prezent, Republica Moldova este bulversată de impactul trecerii atât la o nouă economie, și anume cea de piață, liberalizată, cât și de rezultatul implementării Noului Sistem Contabil-o consecință a cauzei anterioare și totodată o condiție a realizării reglementărilor Standardelor Internaționale de Contabilitate. Decontările cu bugetul au particularități datorită reglementării normative specifice a modului de determinare și de achitare a creanțelor și datoriilor față de bugetul de stat. Raporturile întreprinderii cu bugetul au un caracter multiplu și divers, de aceea decontările cu bugetul se reflectă în conturi distincte privind datoriile și creanțele. Suficiența mijloacelor bănești în mare măsură depinde și de nivelul creanțelor existente la întreprindere, și anume, dacă acestea au o pondere majoră atunci capitalul circulant al întreprinderii este utilizat nejustificat de către alți agenți economici, fapt ce se apreciază negativ. De aceea modalitatea de gestiune și contabilizarea creanțelor are o importanță strategică în demararea activității economice a unui întreprinzător. Prin urmare actualitatea temei este evidentă la nivel global, dar mai ales nivelul țării noastre, fapt ce a determinat autorul să examineze în mod detaliat această temă.

Cuvinte-cheie: întreprindere de stat, date contabile, buget, impozit, mijloace financiare.

At present, the Republic of Moldova is disturbed by the impact of the transition to a new economy, namely the market liberalized, as well as the result of the implementation of the New Accounting System - a consequence of the previous case and a condition for the achievement of the regulations of the International Accounting Standards. The settlements with the budget have particularities due to the specific normative regulation of the way of determining and paying the debts and debts to the state budget. Business-to-budget ratios are multi-faceted and varied, so budgeting is reflected in separate accounts on debt and receivables. The sufficiency of money means largely depends on the level of claims at the enterprise, ie if they have a major share, then the circulating capital of the enterprise is used unjustifiably by other economic agents, which is negative. That is why the way of managing and counting receivables is of strategic importance in starting an entrepreneur's economic activity. Therefore, the topicality of the topic is obvious at the global level, but especially the level of our country, which has led the author to examine this issue in detail.

Keywords: state enterprise, accounting data, budget, tax, financial means.

JEL Classification: A11.

Introducere. Decontările cu bugetul au particularități datorită reglementării normative specifice a modului de determinare și de achitare a creanțelor și datoriilor față de bugetul de stat. Raporturile întreprinderii cu bugetul au un caracter multiplu și divers, de aceea decontările cu bugetul se reflectă în conturi distincte privind datoriile și creanțele.

Creanțele bugetului față de întreprindere apar ca urmare a diferențelor dintre sumele calculate și achitate la buget ale impozitelor și taxelor, a căror mod de administrare și de contabilizare are un aspect complex. Situațiile de apariție a creanțelor sunt în dependență de specificul operațiunilor economice, tipul impozitului și cuprind sumele:

- impozitului pe venit plătit în plus, achitat în avans în decursul anului, reținut la sursa de plată, plătit în cursul anului în străinătate, reținut în cazul plății anticipate a dividendelor intermediare;
- TVA pentru trecerea în cont, TVA de recuperat, TVA calculată de la avansurile primite;
- accizelor aferente procurărilor pentru trecerea ulterioară în cont;
- altor impozite și taxe republicane și locale achitate în avans sau plătite în plus.

Rezultatele obținute și discuții. Sumele calculate și achitate ale creanțelor bugetului se înregistrează în contabilitate în baza documentelor primare: calcule și note contabile, facturi fiscale, dispoziții de plată trezoreriale, ordine și decizii ale unităților economice sau organelor de stat etc.

---

¹ Igor SOROCEANU, email: soroceanu94igor@gmail.com

Pentru generalizarea informației privind existența, înregistrarea și achitarea creanțelor aferente decontărilor cu bugetul este destinat contul de activ **225 „Creanțe pe termen scurt privind decontările cu bugetul”**, în debitul acestui cont se înregistrează avansurile vărsate la buget privind impozitele stabilite de legislație (cu excepția TVA), sumele plătite în plus la buget, precum și diferențele dintre sumele taxei pe valoarea adăugată plătită sau de plătit și primită sau de primit, iar în credit – sumele trecute în cont pentru stingerea datoriilor aferente decontărilor cu bugetul efectuate în perioadele de gestiune curente sau ulterioare, precum și plățile în plus recuperate din buget. Soldul acestui cont este debitor și reprezintă datoriile bugetului de stat față de întreprindere la finele perioadei de gestiune [1].

În cadrul contului **225 „Creanțe pe termen scurt privind decontările cu bugetul”** sunt deschise următoarele subconturi: **225.1 „Creanțe pe termen scurt privind impozitul pe venit”**, **225.2 „Creanțe pe termen scurt privind alte impozite și plăți”** [3].

Trecerea în cont a **impozitului pe venit** reprezintă compensări și reduceri ale sumelor calculate ale acestui impozit și include:

- impozitul pe venit reținut la sursa de plată din suma serviciilor acordate conform art.90 din *Codul fiscal* în mărime de 5 % [2]. Acest impozit se reține de către consumatorii de servicii pe seama mijloacelor furnizorilor de servicii de la valoarea acestora (fără TVA) și se plătește la bugetul de stat în termen de o lună următoare celei în care a avut loc reținerea;

- impozitul pe venit reținut la sursa de plată din suma dobânzilor și royalty (redevențelor) conform art. 89 alin.(1) din *Codul fiscal* în mărime de 20 % din plată [2];

- impozitul pe veniturile din investiții sau financiare achitat în străinătate, cu condiția ca aceste venituri să fie supuse impozitării și în Republica Moldova. Suma trecerii în cont nu trebuie să depășească obligațiile fiscale privind veniturile din investiții sau financiare obținute peste hotarele Republicii Moldova și se efectuează la cota și în anul în care veniturile specificate sunt supuse impozitării în Republica Moldova;

- impozitul pe venit reținut la plata dividendelor pe parcursul anului fiscal acționarilor săi la cota impozitului pe venit în anul reținerii.

Dacă suma impozitului pe venit reținut din suma dividendelor achitate în avans depășește datoria fiscală a întreprinderii privind impozitul pe venit, determinată la sfârșitul anului fiscal, aceasta se raportează în anul viitor pentru trecerea în cont în perioadele viitoare, iar dacă suma impozitului pe venit reținut din suma serviciilor, dobânzilor și royalty și achitat în avans în decursul anului fiscal depășește suma impozitului pe venit calculat la sfârșitul anului, diferența se restituie agentului economic de către organele fiscale [5].

Virarea la buget a plăților în rate a impozitului pe venit în cursul perioadei de gestiune se reflectă în felul următor:

Debit contul 225 „Creanțe pe termen scurt privind decontările cu bugetul”;

Credit contul 241 „Casa”;

Credit contul 242 „Conturi curente în valută națională”;

Credit contul 243 „Conturi curente în valută străină” [3];

În cursul anului, în fiecare trimestru, se întocmesc formulele contabile:

Debit contul 225 „Creanțe pe termen scurt privind decontările cu bugetul”; **Credit contul 242 „Conturi curente în valută națională”;**

La sfârșitul anului se trece în cont a sumele avansurilor privind impozitul pe venit: **Debit contul 534 „Datorii privind decontările cu bugetul”;**

Credit contul 225 „Creanțe pe termen scurt privind decontările cu bugetul” [4];

Agenții economici care prestează servicii reflectă creanța (plata) pentru servicii în rulajul creditului conturilor de evidență a veniturilor și în rulajul debitului conturilor de evidență a creanțelor [6].

Concomitent furnizorul serviciilor înregistrează:

a) sumele încasate efectiv de la beneficiar (cumparator) pentru serviciile prestate (inclusiv TVA) în mărime de 95%:

Debit contul 241 „Casa”;

Debit contul 242 „Conturi curente în valută națională”;

Debit contul 243 „Conturi curente în valută străină”;

Credit contul 221 „Creanțe pe termen scurt aferente facturilor comerciale”;

Credit contul 223 „Creanțe pe termen scurt ale părților legate”;

Credit contul 228 „Creanțe pe termen scurt privind veniturile calculate”;

Credit contul 229 „Alte creanțe pe termen scurt” [3];

b) suma impozitului pe venit in marime de 5 % reținută de către beneficiar, la întocmirea dispoziției de plată trezorerială:

Debit contul 225 „Creanțe pe termen scurt privind decontările cu bugetul”;

Credit contul 221 „Creanțe pe termen scurt aferente facturilor comerciale”;

Credit contul 223 „Creanțe pe termen scurt ale părților legate”;

Credit contul 228 „Creanțe pe termen scurt privind veniturile calculate”;

Credit contul 229 „Alte creanțe pe termen scurt” [3];

c) la finele anului de gestiune se trec la diminuarea datoriilor față de buget sumele impozitului pe venit reținute de către beneficiar:

Debit contul 534 „Datorii privind decontările cu bugetul”;

Credit contul 225 „Creanțe pe termen scurt privind decontările cu bugetul”.

În cele ce urmează vom prezenta un exemplu practic privind decontările cu bugetul. Așadar, baza datelor de la ICS „XXX” SA sunt reflectate înregistrările contabile aferente impozitului pe venit reținut la sursa de plată.

La 25 iulie 2007 ICS „XXX” SA a primit factura pentru serviciile de pază acordate de Media Security SRL în valoare totală de 1325 lei. Suma impozitului pe venit reținută la sursa de plată în valoare de 5% constituie 66.25 lei ($1325 \times 5 : 100$). Întreprinderea a achitat serviciile la contul de decontare în baza dispoziției de plată.

a) Suma achitată efectiv pentru serviciile prestate (inclusiv TVA) în mărime de 95 % ($1325 - 66.25$):

Debit contul 242 „Conturi curente în valută națională” – 1258.75 lei;

Credit contul 229 „Alte creanțe pe termen scurt” – 1258.75 lei;

b) Suma impozitului pe venit în mărime de 5 % reținută de către beneficiar – 66.25 lei, în baza dispoziției de plată trezorerială:

Debit contul 225 „Creanțe pe termen scurt privind decontările cu bugetul” – 66.25 lei;

Credit contul 229 „Alte creanțe pe termen scurt” – 66.25 lei;

c) La finele anului de gestiune se trec la diminuarea datoriilor față de buget sumele impozitului pe venit reținute de către ICS „XXX” SA:

Debit contul 534 „Datorii privind decontările cu bugetul” – 66.25 lei;

Credit contul 225 „Creanțe pe termen scurt privind decontările cu bugetul” – 66.25 lei;

Suma impozitului pe venit și venitul se înregistrează în Nota de informație privind impozitul pe venit reținut la sursa de plată, care ulterior se transmite Inspectoratului Fiscal Teritorial de Stat și prestatorului de servicii. Impozitul pe venit reținut la sursa de plată din suma dobânzilor și redevențelor se reflectă în felul următor:

Debit contul 225 „Creanțe pe termen scurt privind decontările cu bugetul”;

Credit contul 228 „Creanțe pe termen scurt privind veniturile calculate” [3].

La suma impozitului pe veniturile din investiții sau financiare achitată în afara Republicii Moldova se întocmește formula contabilă:

Debit contul 225 „Creanțe pe termen scurt privind decontările cu bugetul”;

Credit contul 243 „Conturi curente în valută străină”;

Suma impozitului pe venit achitată peste hotarele Republicii Moldova care nu este recunoscută ca trecere în cont se reflectă în felul următor:

Debit contul 731 „Cheltuieli (economii) privind impozitul pe venit”;

Credit contul 225 „Creanțe pe termen scurt privind decontările cu bugetul”.

ICS „XXX” SA nu achită conform politicii sale de contabilitate impozit pe venit din activitatea de investiții financiară peste hotarele Republicii Moldova, astfel în contabilitatea întreprinderii nu au loc așa gen de înregistrări contabile.

Impozitul pe venit reținut la plata dividendelor pe parcursul anului fiscal acționarilor săi la cota impozitului pe venit de 20 % în anul reținerii se reflectă:

Debit contul 225 „Creanțe pe termen scurt privind decontările cu bugetul”;

Credit contul 534 „Datorii privind decontările cu bugetul”;

ICS „XXX” SA nu a achitat dividende în avans pe parcursul anului acționarilor săi și nu a reținut impozit pe venit din ele, deoarece întreprinderea a obținut pierderi.

La sfârșitul anului suma impozitului pe venit trecută în cont se reflectă prin reducerea datoriei curente privind impozitul pe venit:

Debit contul 534 „Datorii privind decontările cu bugetul”;

Credit contul 225 „Creanțe pe termen scurt privind decontările cu bugetul” [3].

Dacă suma impozitului pe venit achitată în decursul anului de gestiune depășește suma calculată la sfârșitul anului de gestiune, diferența se înregistrează în debitul contului 225 „Creanțe pe termen scurt privind decontările cu bugetul”.

Creanțele bugetului apar și în legătură cu administrarea și contabilizarea taxei pe valoarea adăugată. Dacă suma TVA aferentă procurărilor depășește suma TVA aferentă volumului livrărilor în perioada fiscală (o lună) diferența la sfârșitul lunii se trece în categoria creanțelor pe termen scurt.

Dacă depășirea sumei TVA aferentă procurărilor față de TVA privind vânzările se datorează faptului că au avut loc livrări la cote reduse, contribuabilul are dreptul la restituirea taxei pe valoarea adăugată în conformitate cu legislația fiscală în vigoare. Mărirea TVA spre restituire se reflectă ca creanță a bugetului și se calculează prin produsul dintre cota standard a TVA și valoarea livrării impozabile la cota redusă, dar nu mai mult decât suma depășirii TVA spre trecere în cont, având în vedere modul și ponderea achitărilor față de furnizorii bunurilor exportate [7].

Sumele primite în avans contra livrărilor impozabile ulterioare condiționează apariția obligației de plată a TVA. Taxa pe valoarea adăugată aferentă avansurilor primite se determină utilizând cota de ”a sasea parte” de la suma avansului primit și se reflectă ca creanță a bugetului până la data efectivă a livrărilor impozabile.

Soldul debitor al contului 534 „Datorii privind decontările cu bugetul” privind TVA, suma TVA spre restituire și suma TVA aferentă avansurilor primite se reflectă prin formula contabilă.

Concluzie. Știința conducerii identifică și cercetează principiile generale ce stau la baza activităților socio-economice, elaborează metode și tehnici care să permită utilizarea în practică a acestor principii.

Experiența demonstrează, totodată, că piața concurențială modernă nu exclude ci presupune, în mod necesar, o anumită moralitate a afacerilor, adică respectarea anumitor norme și acte legislative aferente evaluării, constatării, evidenței analitice și sintetice, controlului creanțelor întreprinderii. O atenție deosebită o necesită și compartimentul ce ține nemijlocit de creanțele dubioase.

În baza analizei informației Rapoartelor Financiare și documentației de evidență operativă furnizate de către întreprinderea analizată ICS “XXX” SA, am constatat faptul că modalitatea de contabilizare a acestora este în conformitate cu normele actelor normative ale legislației în vigoare, și anume a Standardelor Naționale de Contabilitate, a Legii Contabilității, a Bazelor conceptuale ale pregătirii și prezentării rapoartelor financiare, Comentariile privind aplicarea Standardelor Naționale de Contabilitate, Planul de conturi contabile ale activității economico-financiare a întreprinderilor. Însă totodată specificul activității întreprinderii, precum și mărirea acesteia își au impactul asupra modalității de ținere a evidenței contabile. Deci autorul consideră că necătând la faptul că rezultatele financiare au o valoare absolută negativă la finele anului de gestiune, administrarea și controlul tuturor resurselor patrimoniale inclusiv creanțelor, prezintă un tablou bine determinat și corelat cu aspectele normativ-legislative.

Referințe bibliografice

1. Legea contabilității nr.113 din 27.04.2007 // Monitorul Oficial nr.27-34 din 07.02.2014, în vigoare din 01.01.2008.
2. Codul Fiscal al Republicii Moldova nr.1163 din 24.04.1997 // Monitorul Oficial din 25.03.2005.
3. Hotărârea Ministerului Finanțelor nr.147 din 25.12.1997 privind aprobarea Planului de conturi contabile al activității economico-financiare a întreprinderilor // Monitorul Oficial nr.093 din 30.12.1997.
4. Ordinul Ministerului Finanțelor nr.118 din 06.08.2013 privind aprobarea Standardelor Naționale de Contabilitate // Monitorul Oficial nr.177-181 din 16.08.2013.
5. Feleaga N., Ionașcu I., Tratat de contabilitate financiară, Vol.I-II, București, Ed. Economica, 1998.
6. Țurcanu V., Contabilitatea conform standardelor internaționale, Chișinău, Ed. ASEM, 1996.
7. Serviciul Fiscal de Stat din Republica Moldova. Titlul III – Taxa pe Valoare Adăugată, disponibil la: <https://www.fisc.md/ShowUpdates.aspx?chapter=b4053239-e4fc-431a-9808-82cdcd4cc97d>, vizualizat la 29.04.2019.

ИНСТРУМЕНТЫ И МЕТОДЫ ОЦЕНКИ РИСКОВ ФИНАНСОВОЙ СТАБИЛЬНОСТИ ГОСУДАРСТВА

*Tatiana PETROVA¹ Scientific researcher,
National Institute for Economic Research, RM*

Финансовый сектор Республики Молдовы относится к формирующимся рынкам, для него характерны более высокие уровни рисков, а, значит, и более высокая вероятность возникновения системного кризиса. Для предотвращения разворачивания кризиса необходим мониторинг состояния финансовой системы страны, в том числе по некоторому набору кризисных индикаторов, позволяющих на регулярной основе анализировать ее стабильность. Целью данной работы является изучение методов оценки потенциальных угроз финансовой стабильности, количественная оценка накопленного риска на макроэкономическом уровне. Рассмотрены методы оценки финансовой стабильности государств, используемые в международной практике. В результате исследования выделены приоритетные методик, учитывающие особенности экономического развития Республики Молдовы. Предложены и рассчитаны кризисные индикаторы оценки финансовой стабильности, которые могут быть приняты для разработки мер макроэкономической политики по предотвращению нарастания системных дисбалансов.

***Ключевые слова:** финансовая стабильность государства; кризисы; инструменты и методы оценки рисков.*

The financial sector of the Republic of Moldova belongs to emerging markets. It is characterized by higher levels of risk and, consequently, a higher probability of systemic crisis. To prevent the crisis, it is necessary to monitor the country's financial system, including by a certain set of crisis indicators that allow it to be regularly analyzed. The aim of this work is to study methods for assessing potential threats to financial stability, quantifying the accumulated risk at the macroeconomic level. Methods for assessing the financial stability of states used in international practice are considered. As a result of the study, priority methods have been identified that take into account the features of the economic development of the Republic of Moldova. Are proposed and calculated crisis indicators for assessing financial stability, which can be used for developing the macroeconomic policies to prevent the growth of systemic imbalances.

***Key words:** financial stability of the state; crises; risk assessment tools and techniques*

JEL Classification: C13, E44, E60, G18.

На этапе трансформации возрастает роль национального регулирования финансового рынка Республики Молдовы с целью предотвращения кризиса. Учитывая, что финансовый сектор Республики Молдовы относится к формирующимся рынкам, для него характерны более высокие уровни рисков, а, значит, и более высокая вероятность возникновения системного кризиса. Системный кризис связан с прохождением страны через институциональные и технологические изменения. В ходе системного кризиса происходит смена модели социально-экономического регулирования. Существенный элемент системного экономического кризиса – финансовый кризис. Наложение двух кризисов (одновременно циклический и структурный) друг на друга затрудняет выход на траекторию устойчивого роста, обуславливает необходимость проведения структурных и институциональных реформ.

Макроэкономические процессы во многом определяют параметры развития финансового сектора. Периоды финансовой нестабильности сопровождаются существенными социально-экономическими потерями. Шоки, возникающие в одном из сегментов экономики, распространяются на сегменты финансового сектора и ведут к ухудшению общей макроэкономической динамики. Так, на рынках развивающихся стран банковский кризис может быть вызван резкими изменениями реальных экономических показателей:

- экономическая рецессия;
- изменение счета текущих операций платежного баланса;
- нестабильность цен в течение продолжительного времени.

¹ *Tatiana PETROVA, Email: tancikk@mail.ru*

Целью данной работы является изучение методов оценки потенциальных угроз финансовой стабильности, *количественная оценка накопленного риска на макроэкономическом уровне*.

Методологические основы макроэкономических инструментов оценки финансового сектора разработаны МВФ и Всемирным банком (Программа оценки финансового сектора – FSAP);¹ комитетом при Банке международных расчетов (Базельский комитет по банковскому надзору); Советом по финансовой стабильности (координатор полномочных представителей национальных центральных банков, министерств финансов и регуляторов финансовых рынков наиболее развитых стран мира, а также ведущих международных финансовых организаций Группы 20) и др. Методология расчета индикаторов финансовой стабильности экономики опубликована в изданиях МВФ :

Financial Soundness Indicators Compilation Guide.- Washington, D.C. : March IMF, 2006. ISBN 1-58906-385-61 [1]

.Balance of payments and international investment position compilation guide. – Washington, D.C. : International Monetary Fund, 2014 ISBN 8-1-48437-271-5 (PDF) [2]

External debt statistics : guide for compilers and users— Washington, D.C.: IMF, 2014. ISBN 978-1-48436-6622 [3]

Полный обзор методов оценки финансовой стабильности проведен в работе Demirguc-Kunt, Detragiache. [4]. В международной практике используются следующие методы оценки финансовой стабильности государств:

1. Рейтинги
2. Системы раннего предупреждения кризисов (early warnings system)
3. Стресс тесты
4. GAP-анализ» (анализ разрывов)
5. Эконометрические модели и метрики, основанные на VAR
6. Специфические индексы

1. **Рейтинги.** Одним из самых популярных инструментов унификации оценок финансовой стабильности/уязвимости в целом или ее отдельных аспектов являются рейтинги, присваиваемые всем экономическим и политическим субъектам. Рейтинги финансовой устойчивости связаны с рыночными рисками, которые в соответствии с рекомендациями Базельского комитета включают процентный риск, валютный риск, фондовый и торговый риски. В материалах Базельского комитета представлены и некоторые методики анализа уровня этих рисков в статике, динамике и с элементами прогноза, но рейтинговые агентства не публикуют свои развернутые методики анализа, что не позволяет посторонним аналитикам реально оценивать обоснованность принимаемых экспертами агентств решений о присвоении того или иного уровня рейтингов. В зарубежной практике оценки устойчивости коммерческих банков широко применяются рейтинговые методики CAMEL(S), FIMS, RATE. Главным достоинством системы CAMEL(S) является то, что она представляет собой стандартизированный метод оценки банков, рейтинги по каждому показателю указывают менеджменту банка направления действий для их повышения; сводная оценка выражает степень необходимого вмешательства, которое должно быть предпринято по отношению к банку со стороны контролирующих органов. *Рейтинги МФО по индексу финансового развития публикуются в ежегодных Отчетах о финансовом развитии.* Рейтинг основывается на более чем 120 индикаторах, характеризующих институциональную среду и бизнес-климат, финансовую стабильность, размер и глубину рынков капитала. Например, в *Отчете о финансовом развитии Всемирного экономического форума* даются оценки 57 ведущим мировым финансовым системам и рынкам капитала. В *Отчете* анализируются факторы, определяющие развитие финансовых систем в странах с развитой и растущей экономикой, он может быть использован как инструмент сравнительного анализа и определения приоритетных областей для формулирования политики экономического развития и реформирования. Рейтинги финансовой устойчивости (присваиваются агентствами Moody's и Fitch IBCA) отражают позицию агентства в отношении устойчивости и надежности финансовых посредников, исключая определенные внешние кредитные риски и факторы внешней поддержки. [5]

---

¹ Программа оценки финансового сектора (FSAP) создана в 1999 г для всеобъемлющей и углубленной оценки финансового сектора стран (устойчивость финансового сектора, качество регулирования и надзора, способность управлять и решать финансовые кризисы).

2. **Системы раннего предупреждения кризисных ситуаций.** (СРП). СРП– это совокупность методов и механизмов сбора, обработки и анализа информации о развитии ситуации в финансово-кредитной сфере и заблаговременное предупреждение о возникновении негативных факторов с целью принятия превентивных мер и нивелирования возможных последствий развития кризисной ситуации. При их разработке используются подходы, которые можно разделить на три группы: качественный анализ; использование регрессионных логит- и пробит-моделей; сигнальный подход. Сигнальный подход является более чувствительным к источникам возникновения кризиса, скрытым в системных ошибках функционирования экономики. На практике в системах *раннего предупреждения кризисных ситуаций* используются разные инструменты стратегического анализа. [6]

3. **Полномасштабные стресс-тесты**, включающие жёсткие, но теоретически возможные сценарии, являются необходимым инструментом минимизации рисков для финансовой стабильности. Стресс-тесты призваны оценить уязвимость отдельных финансовых институтов или всей системы по отношению к макроэкономическим или финансовым шокам. Банк имитирует своё поведение в условиях заданного сценария, в результате чего может лучше оценить свои слабые места. Стресс-тесты, в отличие от других методов, определяют не вероятность того, что системный риск реализуется, а дают ответ на вопрос «каковы будут последствия, если шок произойдет?» При проведении стресс-тестирования обычно используется один или несколько сценариев (например, позитивный, негативный, умеренный), различающихся своими параметрами: величиной начального шока, горизонтом прогнозирования, степенью распространения негативного влияния факторов риска на стабильность объектов стресс-тестирования. Недостатки стресс-тестов заключаются в: неопределённости выбора сценария; погрешности в сборе статистической информации; непредсказуемости поведения коммерческих банков в стрессовых условиях – существование косвенных каналов влияния макрошока на финансовый сектор. Несмотря на перечисленные недостатки модели, основанные на анализе стресс-тестов, снабжают орган надзора ориентировочной информацией об уровне накопления и концентрации риска в финансовых институтах, что может в дальнейшем использоваться для построения более сложных системных моделей. [7]

4. «**GAP-анализ**»¹ — метод стратегического анализа, с помощью которого осуществляется поиск шагов для достижения заданной цели. В использовании сигнального метода GAP-анализ предусматривает расчет следующих индикаторов *раннего предупреждения кризисных ситуаций*:

- кредитный гэп (“*credit gap*”), который идентифицирует кредитный бум в период времени, когда отношение величины предоставленных экономике кредитов к показателю ВВП отклоняется от своего тренда на определенную величину;

- гэп цен активов (“*asset price gap*”), который проявляется, когда реальные цены активов (дефлированные на индекс потребительских цен) отклоняются от своего тренда на определенную величину;

- инвестиционной гэп (“*investment gap*”), который определяется, как отклонение отношения инвестиций к ВВП от тренда;

- *темпы прироста величины кредитов к ВВП*;

- денежный гэп который рассчитывается, как отклонение отношения монетарного агрегата (M2 или M3 в зависимости от анализируемой страны) к ВВП от своего тренда, моделируемого с использованием статистического фильтра Ходрика-Прескотта;

- *гэп ВВП* рассчитывается как разница между фактическим значением ВВП и его потенциальным уровнем (трендом);

- *валютный гэп*, представляет собой разницу между фактическим и ожидаемым значением реального эффективного обменного курса.

По каждому из указанных показателей должны быть определены пороговые значения, превышение которых будет сигнализировать денежные власти о необходимости реализации мероприятий, направленных на предупреждение финансовых стрессов.

5. **Эконометрические модели и метрики, основанные на VAR.** В основу первоначальных моделей раннего оповещения о кризисах были положены вероятностные модели, связывающие

---

¹ Гэп (Gaps)- Разрыв

банковские кризисы с макроэкономическими показателями. В эконометрической практике применяются бинарные переменные, принимающие значения ноль или единица, что означает «нет кризиса» или «есть кризис». Такие переменные не могут служить мерой интенсивности стресса и не принимают во внимание неоднозначные и потенциально опасные ситуации. Все модели оценивают системный риск не полностью, а учитывают отдельные его аспекты[8].

6. **Специфические интегральные и локальные «кризисные» индикаторы:** индексы финансового стресса (St. Louis Fed FSI; ECB Composite Indicator of Systemic Stress; Kansas City Fed FSI; IMF Advanced Economies FSI; AKRA FSI и др.); индексы финансового состояния (Chicago Red FCI; Bloomberg FCI); сводные опережающие индикаторы (СОИ ЦМАКП);-индекс давления на валютный рынок; индекс монетарной конъюнктуры; показатели кредитного разрыва и долговой нагрузки; и др. индексы.

Особенности финансового рынка Республики Молдова связаны с присутствием многих макроэкономических рисков возникновения системного кризиса. Цикличность роста, высокий уровень волатильности ВВП, зависящий от внешней конъюнктуры, свидетельствует о достаточно слабом качественном развитии экономики. Макроэкономическая нестабильность в Республике Молдова заключается в структурных дисбалансах, в низком уровне объема национального продукта и занятости, внешнеэкономической зависимости экономики, отсутствии условий для стабильного роста объема ВВП. Пути возникновения и распространения кризиса могут быть разными. Между странами кризисы распространяются при изменении основных макроэкономических показателей. Экономические и финансовые системы в мире становятся все более интегрированными благодаря быстрому расширению международной торговли товарами, услугами и финансовыми активами. Внешнеэкономический сектор экономики Республики Молдова является значимым каналом возникновения и распространения кризиса. С помощью определенных индикаторов **Системы раннего предупреждения кризисных ситуаций**. (СРП) можно достаточно точно отслеживать накопление риска в финансовой сфере. Непосредственное влияние внешнеэкономического сектора на рост ВВП связано со снижением денежных переводов из- за рубежа.

График 1. Влияние денежных переводов из- за рубежа на экономический рост ВВП РМ

Источник: <http://statistica.md/economica>

Два системных кризиса в РМ (в 1998 и 2008–2009 гг.) были спровоцированы шоками платежного баланса. В литературе указывается, что отношение дефицита текущего счета к ВВП, превышающее уровень в 4-5%, считается ведущим показателем кризиса в экономике. [9]

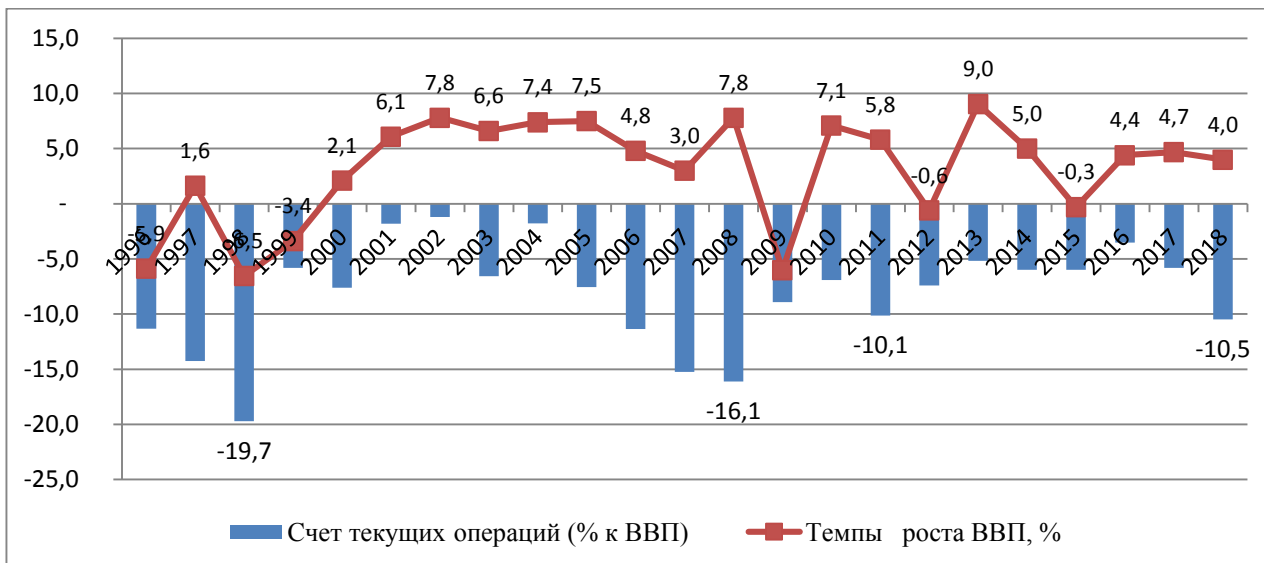

График 2. Влияние текущего счета платежного баланса на рост ВВП Республики Молдова

Источник: <https://www.bnm.md>

Среднегодовой уровень счета текущих операций за рассматриваемый период составляет -8,28 в % к ВВП Республики Молдовы. Используя сигнальный подход, мы предлагаем этот уровень признать как пороговый критерий для оценки финансовой устойчивости. По данным БНМ дефицит текущего счета в 2018г увеличился почти в 2 раза. Отклонение отношения дефицита текущего счета к ВВП от своего среднегодового уровня более, чем на 2,2пп по мнению международных экспертов, говорит об увеличении внешнеэкономических рисков Республики Молдова.

Гар текущего счета составил - 4,7пп. Значительный рост данного показателя повышает уязвимость экономики Республики Молдовы к внешним и внутренним потрясениям. Рост дефицита счета текущих операций обусловлен опережающим ростом импортных поставок и низким уровнем объемов экспорта.

График 3. Динамика внешней торговли Республики Молдовы, в млн. долл. США, текущие цены

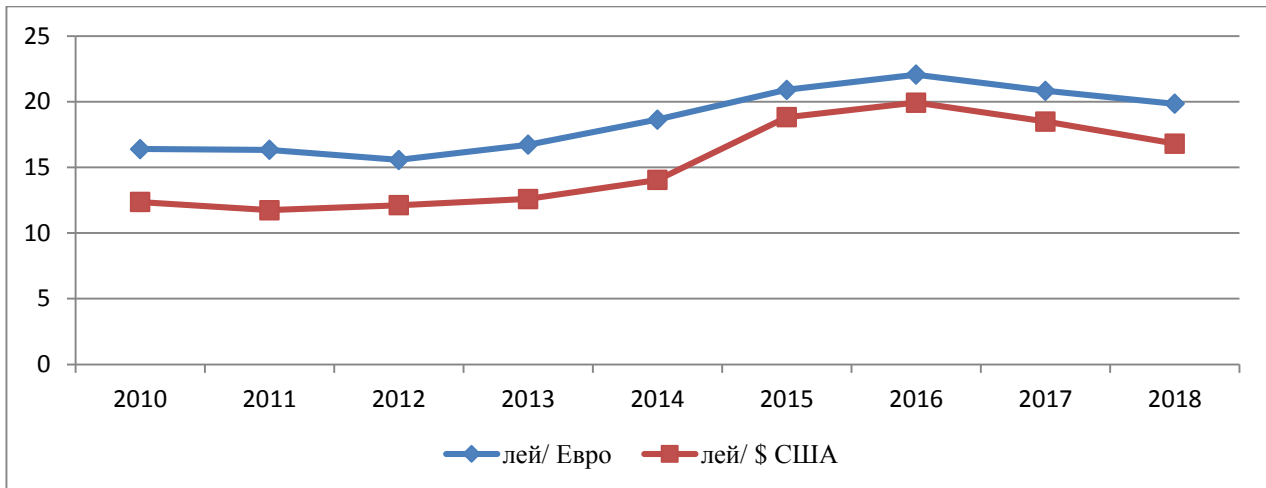
Источник: <http://statistica.md/economica>

Уровень товарного экспорта с 2008г постоянно снижается, с уровня 114,3% от ВВП в 2007г до 74,9% от ВВП в 2018г. Внешнеэкономическая задолженность экономики Республики Молдовы остается высокой. Замедление роста ВВП, связанное с сокращением товарного экспорта, может вызвать трудности с погашением внешнего долга.

Риски внешней торговли приводят к ухудшению текущего счета платежного баланса и в

условиях отсутствия возможности финансирования (внутреннего и внешнего) обуславливают девальвационное давление на курс национальной валюты. Под влиянием шоков платежного баланса актуализируются системные валютные риски. Более того, макроэкономические причины способны вызвать банковский кризис.

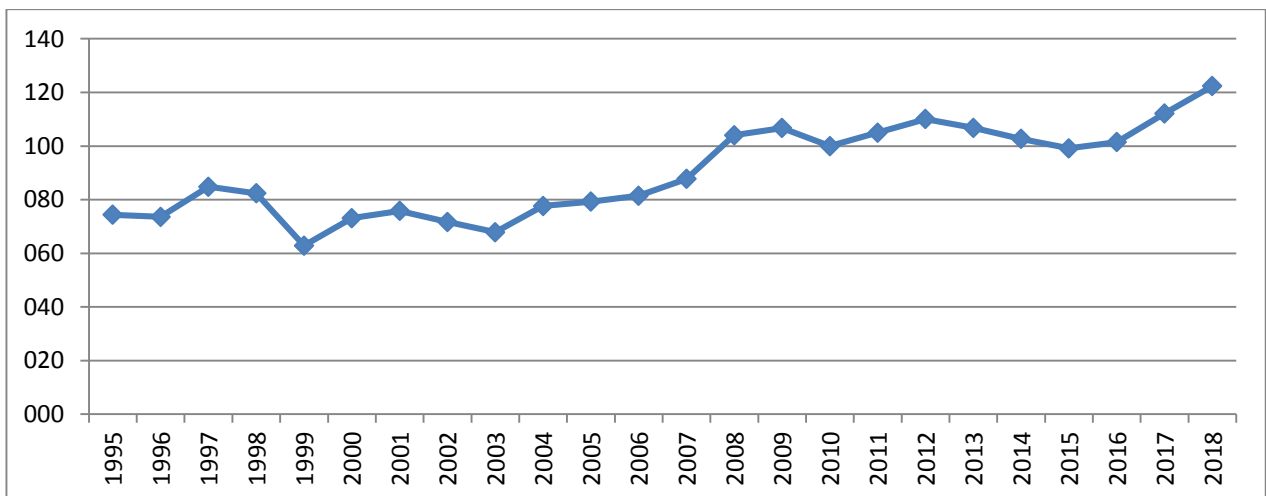
В соответствии с научными характеристиками кризис 2015-2016ггг в Республике Молдова обладает чертами как валютного, так и банковского кризиса и определяется как комплексный кризис. Макроэкономические причины этого кризиса вызваны несбалансированной экономической политикой, связанной с общемировой конъюнктурой и валютным курсом.

График 4. Среднегодовые курсы основных иностранных валют в молд. леях
Источник <https://www.bnm.md>

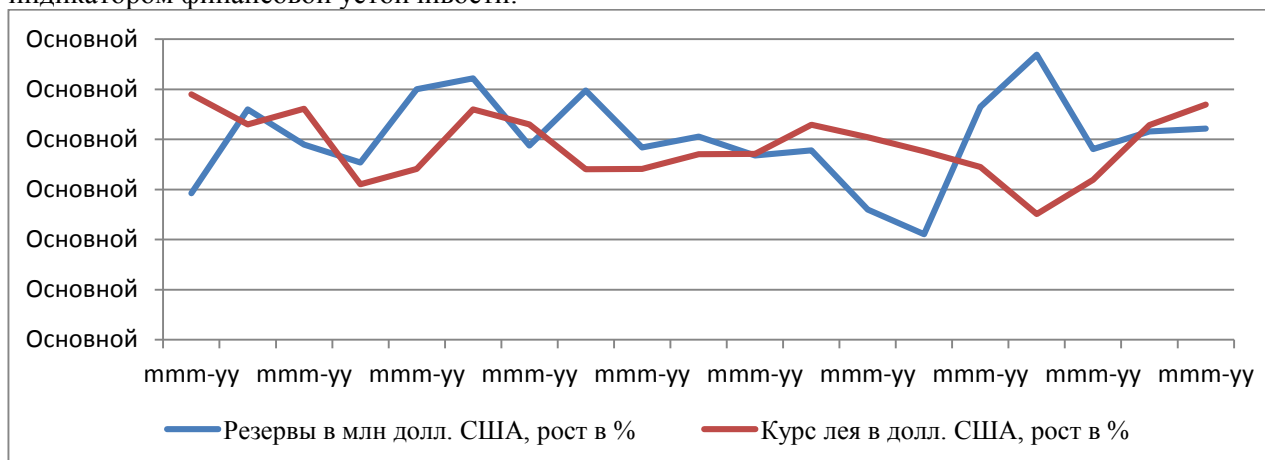
Валютный кризис в Республике Молдова проявился в значительном снижении курса лея к основным иностранным валютам; снижении уровня валютных резервов страны; потере доверия населения к национальной валюте; падении цен на внутренние финансовые активы; снижении доверия к государственным институтам и банкам.

На международном уровне высокий реальный курс обмена национальной валюты (РКО) делает относительно дешевыми импортные товары и относительно дорогими — национальные. Реальный эффективный обменный курс - это номинальный эффективный обменный курс (мера стоимости валюты по отношению к средневзвешенному значению нескольких иностранных валют), разделенный на дефлятор цен.

График 5. Индекс реального эффективного обменного курса (2010 = 100)
Источник: <https://data.worldbank.org/indicator>

В условиях роста реального эффективного обменного курса потребители предпочитают иностранные товары, экспорт национальных товаров затруднен. Несмотря на низкий уровень инфляции, обменный курс на протяжении 2019г остается чувствительным и нестабильным индикатором финансовой устойчивости.

График 6. Динамика курса молд. лея в долл. США и изменение официальных международных резервов к предыдущему периоду, в %

Источник <https://www.bnm.md>

Увеличение обменных курсов валют, входящих в состав валютных резервов способствовало их увеличению. Ослабление курса национальной валюты в начале текущего года может негативно повлиять на финансовое положение экспортеров и компаний, имеющих валютную задолженность, и, как следствие, на их возможность обслуживать долги.

Выводы

Внешнеэкономический сектор экономики Республики Молдова является значимым каналом возникновения и распространения кризиса. Непосредственное влияние внешнеэкономического сектора на показатели финансовой устойчивости связаны с замедлением экономического роста; значительным увеличением дефицита счета текущих операций платежного баланса; нестабильным курсом национальной валюты в течение продолжительного времени. Эти тенденции стали причиной кризисных ситуаций в экономике Республики Молдова. В кризисный период имела место существенная финансовая и макроэкономическая разбалансировка экономики.

Таким образом, *инструменты, позволяющие на регулярной основе анализировать финансовую стабильность на макроэкономическом уровне связаны с динамикой ВВП; уровнем дефицита счета текущих операций; величиной международных резервов, чистого экспорта, обменного курса, условий торговли.*

Рассмотренные методы оценки финансовой устойчивости дают прогноз кризиса «a posteriori», когда он уже произошёл, но являются несостоятельными для прогнозов на будущее. *Необходима разработка и внедрение опережающих индикаторов финансовой устойчивости для предотвращения разворачивания кризиса в экономике Республики Молдова.* Регулирующие органы должны обеспечить гармонизацию между целями макроэкономической политики и целью финансовой стабильности.

Библиография

1. Financial Soundness Indicators Compilation Guide.- Washington, D.C. : March IMF, 2006. ISBN 1-58906-385-61 //www.imf.org
2. Balance of payments and international investment position compilation guide. – Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2014 ISBN 8-1-48437-271-5 (PDF) // <https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2014/pdf/GuideFinal.pdf>
3. External debt statistics: guide for compilers and users. — Washington,D.C. : IMF, 2014. ISBN 978-1-48436-6622 // www.elibrary.imf.org
4. Asli Demirgüç-Kunt Enrica Detragiache Cross-Country Empirical Studies of Systemic Bank Distress:

- A Survey: WP/05/96: International Monetary Fund May, 2005 pp: 1-32//
<https://www.imf.org/en/Publications/WP>
5. The Global Competitiveness Report 2017–2018 <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>
  6. Early Warning Systems for Systemic Banking Risk: Critical Review and Modeling Implications.- Banks and Bank Systems, Volume 5, Issue 2, 2010.-pp.199-211//
<https://www.researchgate.net/publication/256056528>
  7. Methodological Comments and Clarifications to the Review of the Money Market.
http://www.cbr.ru/analytics/fin_stab/MMR_comments.pdf
  8. Jon Danielsson, Kevin James, Marcela Valenzuela, Ilknur Zer. «Model Risk of Risk Models».. Journal of Financial Stability, Forthcoming FEDS Working Paper No. 2014- April 2014 pp 34 33
//http://eprints.lse.ac.uk/59296/1/_lse.ac.uk_storage_LIBRARY_.pdf
  9. The Relationship between Current Account Balance and Types of Credits: An Application on Selected OECD Countries// Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences 2017, Volume 7, Issue 2, pp. 105-126// <https://dergipark.org.tr/download/article-file/387518>
  10. www. [http:// bnm.md](http://bnm.md)
  11. www <http://statistica.md/economica>
  12. www. <http://data.worldbank.org/indicator>

MICROFINANCE - GLOBAL DEVELOPMENT STRATEGIES AND PRACTICES

Viorica POPA¹, PhD student, National Institute for Economic Research, Republic of Moldova
Nicolae POPA², National Institute for Economic Research, Republic of Moldova

The theoretical approaches to the models of development of global microfinance oriented strategic policies are less defined in the specialized scientific literature. Studies in this field show that the typology of microfinance models differs depending on the local conditions of the economy and society. Thus, we can say that the main microfinance schemes currently used in the world, according to the way microfinance operates and implemented, exist in different regions of the world such as Africa, Asia, North America, of course Europe. In this article, the authors, elucidates the process of developing global policy-oriented microfinance mechanisms. The aim of the research is to elucidate the conceptual framework on microfinance, strategic microfinance tools at EU level and the main trends of the sector at global level. To achieve the objectives proposed in the study, the authors used the following research methods and tools: the method of synthesis, comparison, analogy and comparative analysis. Research, analyzing EU policies, strategic tools and practices in the field of microfinance, which are of major interest to the Republic of Moldova, aim at assimilating and applying strategic models by improving the microfinance sector in the Republic of Moldova.

Keywords: strategy, microfinance, mechanisms, instrument, loans, microcredit, commercial banks, etc.

MICROFINANȚAREA – STRATEGII ȘI PRACTICI DE DEZVOLTARE LA NIVEL GLOBAL

Abordările teoretice în care vizează modelele de dezvoltare a microfinanțării pe plan mondial orientate la politici strategice, este mai puțin defini în literatura științifică de specialitate. Studiile din acest domeniu, denotă că tipologia modelelor de microfinanțare diferă în funcție de condițiile locale de funcționarea economiei și societății. Astfel, putem spune că principalele scheme de microfinanțare utilizate în prezent în lume, după modalitățile de funcționare și de implementare a microfinanțării, există în diferite regiuni ale lumii cum ar fi Africa, Asia, America de Nord, bineînțeles Europa. În prezentul articol, autorii, elucidează procesul de dezvoltare a mecanismelor de microfinanțare pe plan mondial orientate la politici strategice. Scopul cercetării este de a elucida cadrulul conceptual privind microfinanțarea, instrumentele strategice de microfinanțare la nivel UE și principalele tendințe ale sectorului la nivel global. Pentru atingerea obiectivelor propuse în cadrul studiului, autorii a utilizat următoarele metode și instrumente de cercetare: metoda sintezei, comparației, analogiei și metoda analizei comparative. În urma cercetării, analizând politicile, instrumentele strategice și practicile europene în domeniul microfinanțării din UE care prezintă un interes major pentru Republica Moldova, au ca scop asimilarea și aplicarea modelelor strategice prin perfecționarea sectorului de microfinanțare din Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: strategie, microfinanțare, mecanisme, instrument, împrumuturi, microcredit, bănci comerciale, etc.

JEL Classification: G21, G23.

Introducere

În ultimii anii, microfinanțarea pe plan mondial a devenit o industrie de servicii diversificate cu strategii de creștere și dezvoltare. Astfel, în unele țări din Africa de Sud și Asia microfinanțarea este considerată un instrument cheie în implementarea strategiilor eficiente și durabile în lupta împotriva sărăciei. Iar în alte țări din Uniunea Europeană (EU) microfinanțarea poate fi privită ca un mecanism de dezvoltare a unei noi epoci a instituțiilor financiare nebancale.

În țările Europei Centrale și de Est, operațiunile strategice de microfinanțare au început în anii 1990 ca inițiative private, susținute de finanțatori internaționali. În România și Bulgaria, organizațiile de

¹ Viorica POPA, violin_s@yahoo.com

² Nicolae POPA, popa-nicolae@rambler.ru

microfinanțare au un statut specific de intermediari financiari nonbancari și au dreptul să acorde împrumuturi. Cooperativele de credit furnizează microfinanțare, economisire și asigurări. În Marea Britanie, instituțiile financiare de dezvoltare a comunității (CDFIs) creditează afacerile mici și persoanele fizice din zone dezavantajate [8].

În UE, microcreditul este definit de către Comisia Europeană ca un împrumut rambursabil, cu o valoare de până la 25.000 euro, destinat dezvoltării antreprenorialului și microîntreprinderilor (întreprindere cu mai puțin de 10 angajați și cifra anuală de afaceri sau bilanțul total anual nu depășește 2 milioane euro), persoane inactive sau șomeri care doresc să înceapă o activitate economică pe cont propriu și care nu au acces la un împrumut bancar.

Microfinanțarea se deosebește de creditarea bancară prin faptul că ea este orientată spre nevoile particulare ale clientului, având ca scop final nu profitul organizației, ci bunăstarea clientului.

Principalele criterii care definesc microcreditarea se referă la: *mărimea creditului, utilizatorii țintă și perioada de rambursare scurtă*. Astfel, microcreditele pot fi acordate unui grup de persoane sau individual:

✓ Împrumuturi acordate unui grup de persoane: cunoscut și sub denumirea de grup de împrumut solidar și se referă la un mecanism financiar care permite mai multor persoane să aibă acces la un microcredit printr-o garantare mutuală a împrumutului (o formă de gaj colectiv).

✓ Împrumuturi individuale: sunt acordate unei singure persoane care nu necesită garanți.

Din cele expuse mai sus, conform Comisia Europeană, *microfinanțarea* constă, mai exact, în acordarea de credite mici, necesare întreprinzătorilor la pornirea unei afaceri, precum și IMM-urilor pentru investiții mici sau pentru reglarea diferitelor probleme de flux de numerar [7].

Sintetizând definițiile propuse de mai sus, deducem, că *microfinanțarea este un instrument pentru șomeri sau persoane excluse din sistemul bancar tradițional care doresc să înceapă propria afacere îndeosebi în zona rurală, contribuind semnificativ la auto-ocuparea forței de muncă și crearea de locuri de muncă*.

Caracteristica sectorului de microfinanțare la nivel global. În ultimii ani, microfinanțarea, ca sursa de finanțare alternativă creditelor bancare, a cunoscut o promovare puternică la nivel global și regional (Europa de Vest și de Est). Microcreditarea este un instrument relativ recent utilizat, mai întâi în statele europene, folosit de instituții internaționale sau instituții bancare specializate în microcreditare, pentru inițiative de reducere a sărăciei și, mai târziu, pentru dezvoltarea antreprenorialului. Totuși, modelul de microcredite în UE este diferit de cele aplicate la nivel global. Autorul, reflectă în Tabelul 1, caracteristicile distinctive ale microcreditelor în țările în curs de dezvoltare, de tranziție și industrializate.

Tabelul 1. Caracteristica sectorului de microfinanțare (microcreditului) global

	Cea mai mare prevalență	Valoarea medie tipică a împrumuturilor	Număr de beneficiari/ țări	Performanța financiară	Obiective sociale
Țări în curs de dezvoltare	America de Sud, Asia, Africa	50-500 Euro	>2 milioane	Profitabil, o parte subvenționat	Combaterea sărăciei și promovarea activităților de muncă pe cont propriu
Țări în tranziție	Europa de Est	500-10000 Euro	>20 milioane	Profitabil, o parte subvenționat	Finanțarea pentru o nouă activitate de muncă pe cont propriu
Țări industrializate	Europa de Vest (Franța, Germania, Marea Britanie)	1000-25000 Euro	>5 000	Foarte subvenționat	Creșterea finanțării pentru microîntreprinderi și finanțarea unei noi activități de muncă pe cont propriu

Sursa: [1, p. 106].

Tabelul indică, de asemenea, că, în cadrul UE, există diferențe între piețele occidentale Centrale și de Est în ceea ce privește dimensiunile, beneficiarii țintă de credite și intermediarii (Kraemer-Eis și Conforti 2009). Astfel, în Europa Centrală și de Est, scopul major al microcreditelor este susținerea și creșterea incluziunii financiare. În Europa de Vest, pe de altă parte, piața financiară este foarte dezvoltată și băncile oferă deja finanțe pentru majoritatea populației, inclusiv pentru cererile de microcredite non-riscante. Ca urmare, sectorul de microfinanțare din Europa de Vest se concentrează în principal asupra populației vulnerabile (care suportă riscuri implicit mai mari), cu accent pe combaterea excluziunii sociale. În tabelul 2, autorul prezintă pe scurt principalele diferențe dintre Europa de "Est" și "Vest".

Tabelul 2. Principalele diferențe între modelele de microcreditare din Europa de Vest și Europa de Est

	Europa de Est și Centru	Europa de Vest
Scadența	Mai dezvoltată	Tânăra
Număr de împrumuturi	Mai multe împrumuturi - în medie, 1 575 împrumuturi pe instituție	Mai puține împrumuturi - în medie, 1 226 împrumuturi pe instituție
Dimensiunea medie a împrumutului	Volum mai mic	Volum mai mare
Concentrarea socială	Cei excluși din serviciul bancar tradițional, constituie un obstacol major în lansarea noilor activități de afaceri	Cei care suferă de sărăcie și marginalizare socială
Prioritatea comercială, rentabilitatea atenției	Prezenta mai mare a intermediarilor comerciali cu modele de afaceri mai durabile	Dependența de granturi și donatori, cu o sustenabilitate financiară mai mică
Legislația microcreditului	Există o legislație specifică care să permită orientarea și sustenabilitatea pieței	Legislație insuficientă, specifică

Sursa: [7 p. 12].

Microfinanțarea este recunoscută de Uniunea Europeană ca instrument de sprijinire a antreprenorialului, a competitivității și incluziunii sociale. Astfel, Comisia Europeană începând cu anul 2007 a promovat o serie de inițiative și programe de promovare a instrumentului de microfinanțare și a microcreditului. În acest context, în medie, numărul anual de microcredite acordate în statele din Europa de vest este de peste 5 000, iar în cele din Europa de Est de peste 20 000. Conform Comisiei Europene (COM (2007) 708), la nivelul UE15 cererea potențială este de 550 000 de microcredite, totalizând 5,6 miliarde euro, iar la nivelul UE27, de 700 000 microcredite, bugetul necesar fiind de 6,1 miliarde. Diferența valorii medii a microcreditului pentru cele două tipuri de estimări este dată de diferențele la nivel național, UE27 incluzând statele cu valori mai mici ale microcreditului. O estimare mai recentă (2014) arată că în UE27 exista potențial pentru 5,1 milioane beneficiari (șomeri, potențiali antreprenori, angajați pe cont propriu, microîntreprinderi) cu un necesar de finanțare de 41,6 miliarde euro. Ambele estimări ale Comisiei Europene arată că țările est-europene au atât un sector mai dezvoltat al microcreditării (și implicit un număr mai mare de beneficiari), cât și o cerere potențială sensibil mai mare decât cele din Vest [2, p.4].

La nivel european criza economică a redus în mod considerabil volumul creditelor bancare, fapt ce a agravat problemele structurale cu care se confruntă grupurile defavorizate atunci când încearcă să obțină acces la serviciile bancare. Deci, una dintre soluții o reprezintă microfinanțarea, prin acordarea de microcredite, și anume, împrumuturile sub 25 000 EUR. Înainte de criză, în UE, cererea potențială de microcredite pe termen scurt era estimată la mai mult de 700 000 de împrumuturi noi, reprezentând aproximativ 6 296 milioane EUR [10].

Unul din obiectivele prioritare ale politicilor europene, este creșterea economiei incluzive, atât în ceea ce privește incluziunea financiară¹ și socială și susținerea ocupării forței de muncă. La nivel european sunt trase linii directe privind incluziunea financiară și socială, iar rolul statelor membre este de a coordona măsurile întreprinse, cu scopul de a relansa instrumente financiare necesare. De altfel, scopul politicilor europene sunt pentru a intensifica eforturile privind dezvoltarea microcreditului în Uniunea Europeană (UE) în vederea sprijinirii creșterii și a ocupării forței de muncă, prevăzute în rezoluția Parlamentului European din 24 martie 2009.

În UE, microcreditele sunt furnizate de instituții financiare cum ar fi băncile comerciale, casele de economii, băncile cooperatiste și băncile publice, precum și de o serie de entități nebancale cum ar fi instituțiile de microfinanțare, fundații, cooperative de credit, societăți de caritate, ONG-uri și altele. Drept urmare, practicile de acordare de microcredite variază considerabil în funcție de tipul de instituție care oferă microcreditele, de statutul ei juridic, de mediul în care funcționează și de propria sa capacitate de a aplica proceduri de management strategic eficient [4].

Astfel, în Europa există următoarele tipuri de organizații de microcreditare, ca:

- Organisme nonguvernamentale specializate în microcreditare (servicii integrate non-financiare);
- Bănci de microcreditare (transformate din organisme nonguvernamentale și fundații);
- Organisme nonguvernamentale orientate pe grupuri specific (acționează la scară mică);
- Cooperative de credit (au statut legal special);

¹ Conform opiniei lui Chakrabarty, 2012¹, incluziunea financiară este "procesul de asigurare a accesului la produse financiare adecvate și servicii necesare de către toți membrii societății, în general, și grupurile vulnerabile, în special, la un cost accesibil, într-un mod corect și transparent, prin actori instituționali de masă". În cazul nostru, incluziunea financiară este caracterizată prin accesul la produsele de microfinanțare: microcreditul și alte servicii financiare cum ar fi economiile, micro asigurările și transferurile.

- Instituții financiare non-bancare (instituții de microfinanțare);
- Programe de sprijin instituțional (parte din programele existente ale băncilor de dezvoltare);
- Instituții financiare de dezvoltare a comunității (CDFI–numai în Marea Britanie) [8, p.63].

Astfel, în iunie 2010, la Summitul G20 de la Toronto, a fost lansat Parteneriatul global pentru incluziune financiară. Organizația Națiunilor Unite, Banca Mondială, Fondul Monetar Internațional și Biroul Internațional al Muncii și-au orientat programele lor spre aspecte legate de incluziunea financiară ca o condiție esențială pentru crearea de locuri de muncă și generarea de venituri. Prin urmare, în cadrul Strategiei Europa 2020, pentru o creștere inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii adoptată în 2010, Comisia Europeană a cerut statelor membre, printre alte recomandări, necesitatea de "a dezvolta strategii concrete pentru inovare socială, cum ar fi parteneriatul public privat, ce asigură un sprijin financiar adecvat și previzibil, inclusiv de microfinanțare" [13].

Instrumente strategice de microfinanțare în UE. Comisia Europeană (Direcția Generală Politică Regională) în cooperare cu grupul Băncii Europene de Investiții și alte instituții financiare, în perioada de 2007-2014, inițiază acțiuni de sprijinire a instituțiilor de microfinanțare, ocuparea forței de muncă și incluziune socială. Aceste acțiuni se referă la promovarea instrumentelor strategice de microfinanțare, precum "**Jasmine**" (instrument de asistență tehnică), "**Progress**" și "**EaSI Program**".

1. *Primul instrument JASMINE (Joint Action to Support Micro-Finance Institutions in Europe)* a fost inițiat de în anul 2009 și a durat pînă în anul 2013, care prevedea, furnizarea de asistență tehnică, dar și sprijin financiar furnizorilor de microcredite nebankari și să îi ajute să realizeze o creștere a calității activității proprii, să se extindă și să dobândească un caracter durabil.

În primele etape ale programului Jasmine au constat în furnizarea de asistenta tehnica, evaluarea și formarea a 30 furnizori de microcredite din afara sectorului bancar. În cadrul acestui instrument Bulgaria și Germania, au fost țările cu cei mai mulți beneficiari înregistrați. Jasmine a oferit și alte servicii de sprijin IMF-urilor: o baza de date on-line, consultanta cu privire la bunele practici și un serviciu de informare cu privire la JASMINE și la microcredite. Totodată, un fapt important în cadrul Jasmine, s-a pregătit Codul european de conduită pentru IMF (European Code of good Conduct for Microcredit Provision). În general, țările CEE consideră aceste mijloace financiare drept factor de decizie politică și nu recunosc problema șomajului și sărăciei ce persistă la nivel european. Din păcate, cele mai multe din țările CEE nu realizează importanța acestei probleme. Numai Polonia a folosit acest instrument în mod adecvat de către nominalizarea Inicyativa Micro (cu sprijinul 3771000 €), ca o instituție non-bancară, și Fundusz Mikro (cu sprijinul 1880000 €) și Slovenia ca intermediari financiari din 26 Instituții participante (din 15 state membre). [8] Următorul stat a urmat Germania cu 11 beneficiari, iar România a avut cele mai multe instituții participante în program: șapte instituții financiare nebankare, o bancă și o instituție guvernamentală (AIPPIMM – Agenția pentru Implementarea Proiectelor și Programelor pentru Întreprinderi Mici și Mijlocii) [2, p.5].

2. *Un alt instrument strategic de microfinanțare este Progress* – a fost lansat în martie 2010, în conformitate cu Decizia nr 283/2010 a Parlamentului European și a Consiliului, pentru a facilita accesul întreprinderilor mici la microcredite (împrumuturi mai mici de 25 000 de euro) [10].

Instrumentul nu oferă fonduri direct antreprenorilor, ci sprijină furnizorii de microcredite selectați la nivelul UE, oferindu-le: garanții, reducând astfel riscul unor eventuale pierderi și finanțare, pentru a mări volumul de microcredite. Furnizorii de microcredite pot fi băncile publice sau private, instituțiile nebankare și organizațiile non-profit, care acordă microfinanțare.

Tabelul 3. Caracteristica instrumentelor strategice de microfinanțare JASMINE și PROGRESS

Instrument de microfinanțare	Perioada	Inițiat / Susținut	Scopul	Rezultat
JASMINE (Joint Action to Support Micro-Finance Institutions in Europe) [5].	2008-2013	Comisia Europeană, Banca Europeană de Investiții și este gestionat de Fondul european de investiții.	1.Stimularea capacității furnizorilor de microcredite/instituțiilor de microfinanțare în diverse domenii printre care buna guvernanta, sistemele de informații, managementul riscurilor și planificarea strategică 2. să devină operatori sustenabili și viabili pe piața microcreditelor.	1.promovarea bunelor practici în domeniul microcreditelor; 2. cod de conduită pentru instituțiile de microcredite.
PROGRESS (pentru ocuparea forței de muncă și incluziune socială)	2010-2016		pentru a facilita accesul întreprinderilor mici la microcredite (împrumuturi mai mici de 25 000 de euro).	

Sursa: [10].

Comisia Europeană (CE) și statele membre ale UE au furnizat o cantitate substanțială de fonduri prin intermediul acestor instrumente strategice, ca: *JASMINE* și instrumentul european de microfinanțare *Progress*, precum și *alocarea de fonduri structurale pentru a sprijini furnizarea de microcredite*. Totuși, în ciuda tuturor activităților întreprinse rămâne problematică crearea și dezvoltarea instituțiilor de microfinanțare durabile, care sunt capabile să ofere microcredite pentru diferite grupuri țintă.

3. Din cele expuse mai sus, de o importanță majoră este *programul UE pentru ocuparea forței de muncă și inovare socială (EaSI)*, bugetul total pentru perioada 2014-2020 este de 919 469 000 EUR gestionat direct de Comisia Europeană. Instrumentul de finanțare la nivelul UE contribuie să promoveze crearea unui număr cât mai mare de locuri de muncă de calitate și durabile, să garanteze o protecție socială adecvată și decentă, să lupte împotriva excluziunii sociale și sărăciei și să îmbunătățească condițiile de muncă [6]. Reunește trei programe ale UE care au fost gestionate separat în perioada 2007-2013: *PROGRESS*, *EURES* și *Microfinanțare Progress*. Din ianuarie 2014, aceste programe constituie cele trei axe ale EaSI: *PROGRESS*, *EURES* și *Microfinanțare și antreprenoriat social*.

Tabelul 4. Caracteristica programului UE pentru ocuparea forței de muncă și inovare socială (EaSI)-instrumente strategice de microfinanțare

Instrument de microfinanțare		Obiectiv	Participanți
<i>PROGRESS</i>	(61% din bugetul total)	modernizarea politicilor sociale și de ocupare a forței de muncă.	țările UE, țările SEE, în conformitate cu Acordul SEE și țările AELS, țările candidate și potențial candidate la aderarea la UE, în baza acordurilor-cadru încheiate cu acestea.
<i>EURES</i>	(18% din bugetul total)	promovarea mobilității profesionale.	autorități naționale, regionale și locale, servicii de ocupare a forței de muncă, organizații sociale partenerie și alte părți interesate din țările UE și din țările SEE, în conformitate cu acordul SEE.
<i>Microfinanțare și antreprenoriat social</i>	(21% din bugetul total)	facilitarea accesului la microfinanțare și încurajarea antreprenoriatului social.	țările UE, țările SEE, în conformitate cu Acordul SEE și țările AELS, țările candidate și potențial candidate la UE, în conformitate cu acordurile-cadru încheiate cu acestea.

Sursa: Elaborat de autor în baza [6].

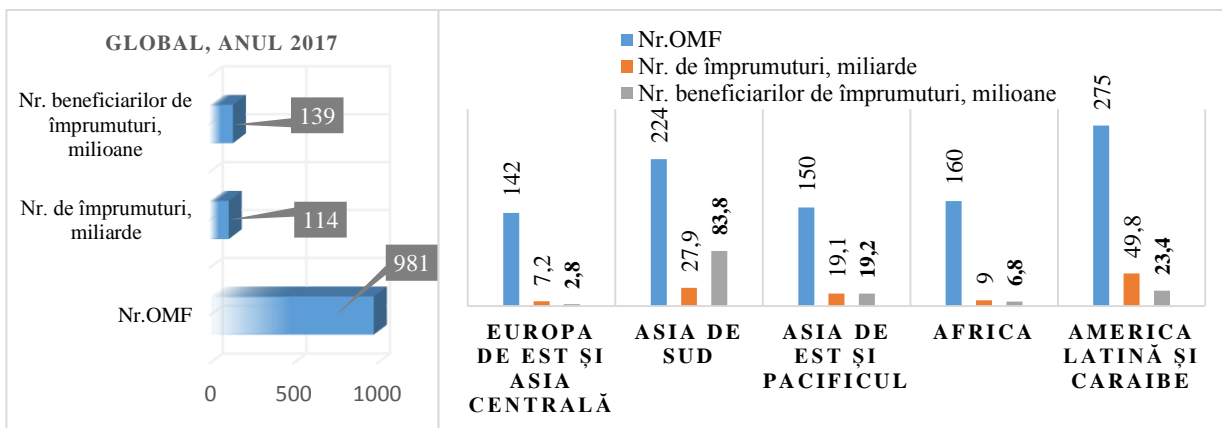
Industria de microfinanțare din UE este sprijinită de două centre strategice care au drept scop promovarea sectorului de microfinanțare. Primul centru se numește: (*Microfinance Centre-MFC*) *Centrul de microfinanțare*, iar al doilea este (*European Microfinance Network -EMN*) *Rețeaua de Europeană de Microfinanțare*. Prin urmare, Centrul de microfinanțare (MFC) este un centru și o rețea de resurse de microfinanțare regionale, înființat în Polonia în anul 1998. Conform raportului de activitate al MFC din anul 2017, centrul reunește 108 de organizații, inclusiv 77 de instituții de microfinanțare (dintre care și Republica Moldova reprezentat de OM Microinvest), din 36 de țări din Europa și Asia Centrală. Prin urmare, centrul MFC oferă servicii de microfinanțare peste 1.000.000 de clienți cu venituri reduse. *Misiunea centrului* este de a contribui la reducerea sărăciei și dezvoltarea potențialului uman prin promovarea unui sector de microfinanțare orientat social și durabil, care oferă servicii financiare și non-financiare adecvate prin cercetare strategică și bunele practici a sectorului [10].

Rețeaua de microfinanțare Europeană -*European Microfinance Network (EMN)* este organizație non-guvernamentală cu sediul la Bruxelles, are ca scop promovarea instrumentului de microfinanțare ca instrument de combatere a excluziunii sociale și financiare în Europa prin activități independente și crearea de microîntreprinderi. Conform rapoartelor de activitate a EMN, la sfârșitul anului 2017, rețeaua a avut un total de 112 membri din 25 de țări europene. Activitatea rețelei este sprijinită și de partenerii și membrii corporativi; organizații precum rețelele naționale, mediul academic, furnizorii de servicii din acest sector sau băncile implicate în problemele europene de microfinanțare și care sprijină dezvoltarea microfinanțării în Europa [11].

Arhitectura strategică a sectorului de microfinanțare la nivel global. În urma elucidării instrumentelor strategice de microfinanțare din Europa, de către autor, menționam că sectorul de microfinanțare din Europa a cunoscut diverse forme de organizare, implicit cu o gamă largă de mărimi instituționale și forme juridice, care au creat premize pentru ulterioara fază de dezvoltare a acestui sector datorită procesului și tendințelor de dezvoltare la nivel global. Din aceste considerente, considerăm important de a efectua o analiză amplă a diverselor aspecte ce reflectă activitatea instituțiilor de

microfinanțare la nivel global și axat mai mult pe cele din Europa.

Conform datelor prezentate de Rețeaua de microfinanțare Europeană în Barometrul anului 2018, redat de autor în tabelul de mai jos, observăm că peisajul global al sectorului de microfinanțare se caracterizează printr-o tendință de creștere la sfârșitul anului 2017 comparativ cu anul 2016. Astfel, OMF au atins un număr estimat de 139 de milioane de clienți cu venituri mici și cu împrumuturi în valoare totală de 114 miliarde de dolari. Acești indicatori au reprezentat o creștere de 5,6% în totalul beneficiarilor de împrumuturi și 15,6% în portofoliul de împrumuturi acordate față de 2016.

Figura 1. Structura sectorului de microfinanțare global și pe regiuni, în anul 2017

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Barometrul 2018 [12].

Portofoliul total de împrumuturi rămâne la fel de concentrat în anul 2017 în cadrul instituțiilor lider globale la fel ca în anii precedenți. Cele mai mari 100 de instituții OMF (clasate după portofoliul de împrumuturi acordate de către OMF) reprezintă 76% atât din partea beneficiarilor, cât și din portofoliul de împrumuturi (la fel ca în 2016), ajungând la 87 miliarde de dolari în împrumuturi pentru 108 milioane de debitori. În pofida acestei încetiniri în ceea ce privește atragerea de noi clienți, unele OMF profită o bază de utilizatori digitali cu bani mobili aflată în creștere. Un sondaj MIX din anul 2017 al IFM a arătat că 61% au implementat canale alternative de livrare pentru a ajunge la clienți, începând cu agenți și bancomate și terminând cu telefoane mobile. Din total, 40% au dezvoltat deja canale de bani mobili, iar alte 20% au fost testate în mod pilot. În plus, în conformitate cu GSMA din 2017, Raportul privind starea industriei banilor mobili, accesul și utilizarea banilor mobili au crescut la rate de două cifre.

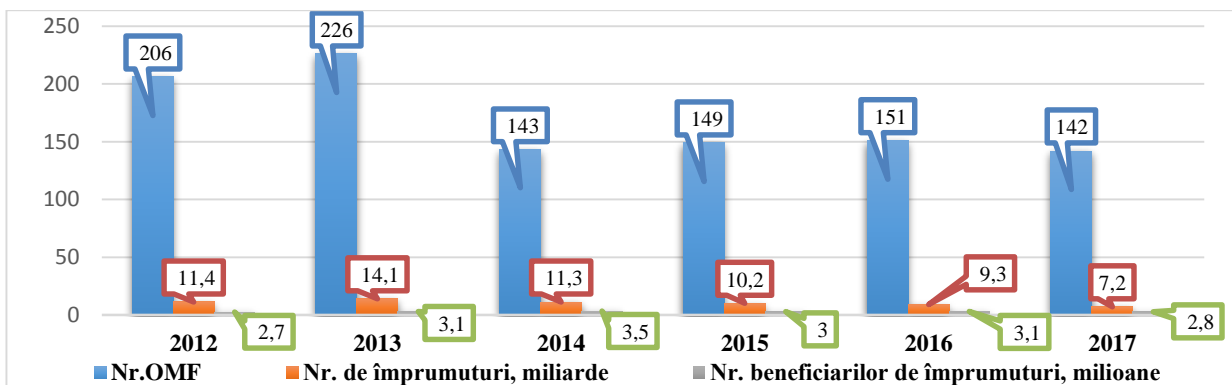
Tabelul 5. Topul 10 țări din lume cu cele mai mulți beneficiari și împrumuturi acordate de OMF, în anul 2017

Top	Țări	Beneficiarii de împrumuturi (milioane)	Ritmuri de creștere 2016/2017,%	Portofoliu de împrumuturi acordate de către OMF (miliarde)	Ritmuri de creștere 2016/2017,%
1	India	50,9	+5,8	17,1	+26,3
2	Bangladesh	25,6	+3,5	7,8	+17,0
3	Vietnam	7,4	+2,8	7,9	+18,9
4	Mexico	6,8	-3,8	4,4	+5,5
5	Philipine	5,8	+16,3	1,3	+17,5
6	Pakistan	5,7	+25,9	1,8	+39,6
7	Peru	5,1	+9,5	12,6	+17,0
8	Bazil	3,5	+1,1	2,6	+2,7
9	Columbia	2,8	-0,7	6,3	+5,6
10	Cambodgia	2,4	-4,7	8,1	+21,6

Sursa: Elaborat de autor conform Barometrului 2018 [12].

În anul 2017, țările din Europa de Est și Asia Centrală s-au confruntat cu încă un an dificil după anii de criză 2015-2016. Totuși, după un an de contracție în 2016 (-11,1% față de anul precedent), portofoliul de credite a crescut în anul 2017 cu 6,5%, și numărul beneficiarilor de împrumuturi a avut o tendință de creștere cu 2,3% față de 2016. Aceste creșteri se datorează în mare parte normelor mai stricte de reglementare

aplicate în 2016 în Azerbaidjan și Tadjikistan, care au dus la revocarea anumitor licențe ale OMF pentru a diminua mobilizarea în 2017. În timp ce Tadjikistanul a înregistrat o creștere mică a debitorilor (+2,8%), baza debitorilor din Azerbaidjan a scăzut cu peste un sfert în 2017, iar portofoliul de credite cu 15%.

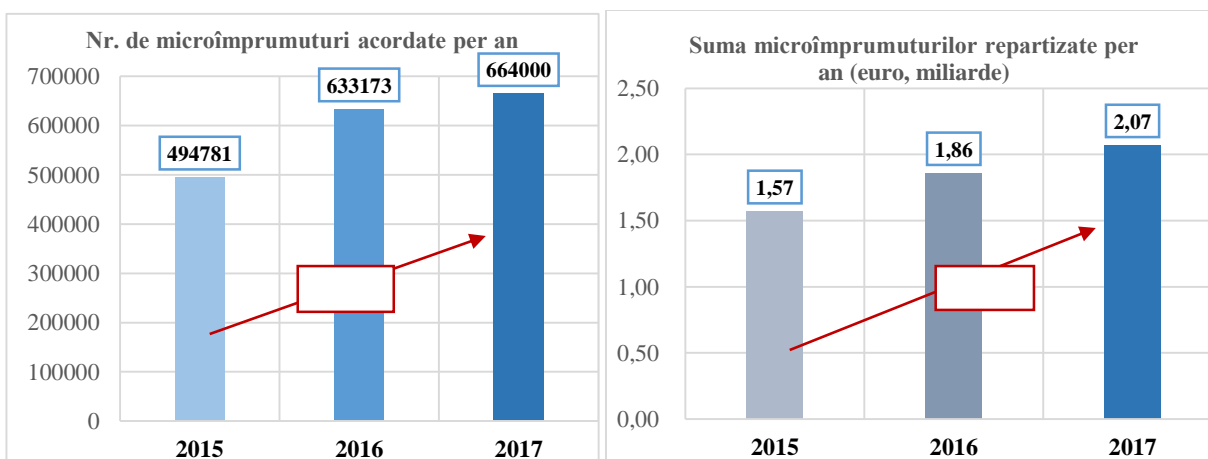

Figura 2. Structura sectorului de microfinanțare din Europa de Est și Asia Centrală, în perioada 2012-2017

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Barometrul 2011-2018 [12].

Sectorul de microfinanțării din Europa este caracterizat ca un sector relativ tânăr și heterogen cu o tendință de creștere la principalii indicatorii de activitate. Conform studiului realizat în anul 2017, de Rețeaua Europeană de Microfinanțare (EMN) și Centrul de Microfinanțare (MFC), cererea pentru microîmprumuturile pentru afaceri în UE-28 a constituit un volum de 2,7 milioane euro este evaluat cu un potențial total de piață pentru microcreditul de afaceri de 2,7 milioane de cereri de împrumut în UE-28, rezultând un volum total de 17,4 miliarde de euro a cererii potențiale de microcreditare în 2016. Această fapt denotă necesitatea unor împrumuturi accesibile pentru întreprinderile mici de la actorii din sectorul bancar și nebanancar, inclusiv și de la furnizorii de finanțare alternativă.

Tendențele de dezvoltare din ultimii ani a sectorului de microfinanțare în Europa, indică faptul că acest sector abordează din ce în ce mai mult nevoile indivizilor care desfășoară activități independente și microîntreprinderile existente care sunt încă excluse din serviciile bancare tradiționale. Pe ansamblu, în anul 2017, OMF intervievate au raportat aproape 1 milion de debitori/beneficiari activi, cu un portofoliu brut de microîmprumuturi de 3,1 miliarde de euro. Analizând intervalul de timp dintre șase ani (2012-2017), acești indicatori ating o rată de creștere de 50%, confirmând dinamica sectorului microfinanțării din Europa.

Figura 3. Tendința micro împrumuturilor în Europa, în perioada 2015-2017

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor Barometrul 2018 [12].

Concluzii. În afară de această dezvoltare continuă, noile date disponibile confirmă eterogenitatea persistentă a sectorului de microfinanțare. În ceea ce privește diversitatea instituțională, gama de actori care oferă micro-finanțări în Europa este largă: mai ales Organizațiile neguvernamentale (ONG-uri) - tipul legal cel mai frecvent adoptat - urmate de instituțiile financiare nebanclare și de uniunile de credit / cooperativele

financiare. În ceea ce privește obiectivele sociale, accesul sporit la serviciile financiare apare de departe ca principala misiune urmărită de OMF în întreaga Europa. Cu toate acestea, această tendință este mai puțin pronunțată în Europa de Vest, unde misiunea de creare a locurilor de muncă se remarcă la fel de importantă ca și incluziunea financiară.

În urma analizei efectuate de autor, *concluzionăm* că OMF din Europa încă mai au nevoie de sprijin public și privat adecvat pentru a asigura o extindere mai largă a celor deserviți, îmbunătățirea constantă a capacității instituționale și menținerea în prim-plan a inovării sociale și tehnologice. Pentru a-și îndeplini mandatul de îmbunătățire a incluziunii sociale și financiare, sectorul are nevoie de instrumente financiare (de exemplu, garanții, împrumuturi primare, capitaluri proprii), subvenții pentru asistență tehnică și proiecte pilot și subvenții pentru a spori accesibilitatea serviciilor pentru cei mai vulnerabili clienți. Aceste tipuri de instrumente sunt considerate esențiale în viitorul sprijin al UE acordat sectorului pentru perioada post-2020.

Analiza politicilor, instrumentelor strategice și practicile europene în domeniul microfinanțării prezintă un interes major pentru Republica Moldova, având ca scop asimilarea și aplicarea modelelor strategice prin perfecționarea sectorului de microfinanțare.

References

1. Alexander Kritikos and Christoph Kneiding, "Microcredit: Is there Demand for this Type of Loan in Germany?", German Institute for Economic Research, Weekly Report vol. 6, no. 14, (May 2010), p.106.
2. ARPINTE D. Microcreditarea ca instrument pentru incluziune socială. Revista Calitatea vieții, XXVI, nr. 2, 2015, p.155-166, disponibil pe: <http://www.revistacalitatevietii.ro/2015/CV-2-2015/06.pdf>
3. CATAN, P., POPA, V. Reglementarea instituțiilor financiare nebancale. În: Materialele Conferinței Internaționale Științifico-Practice "Mecanismul asigurării competitivității și calității creșterii economice în condițiile modernizării economiei: ediția V-a". Chișinău, 20-21 noiembrie, 2014, Universitatea Slavonă. Disponibil: http://www.surm.md/images/2014/11_2014/progr%20confer%20us%202014_site.pdf
4. Comisia Europeană, Direcția Generală Politică Regională, Codul european de bună conduită pentru acordarea de microcredite, Versiunea 2.0 – iunie 2013, [accesat 20 noiembrie 2017]. disponibil:http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/thefunds/doc/code_bonne_conduite_ro.pdf
5. Comisia Europeană, Instrumente speciale de sprijin, [accesat 1 noiembrie 2018], disponibil pe: http://ec.europa.eu/regional_policy/ro/funding/special-support-instruments
6. Comisia Europeană, Ocuparea Forței de Muncă, Afaceri Sociale și Incluziune, [accesat 3 noiembrie 2017]. disponibil: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=836&langId=ro>
7. Helmut Kraemer-Eis and Alessio Conforti, "Microfinance in Europe: A Market Overview", Working Paper 2009/001, European Investment Fund Research & Market Analysis, (November 2009). The European Commission, "Evaluation of Jasmine Technical Assistance Pilot Phase: Final Report", submitted by ICF GHK (November 2013), p.12.
8. MANTA, O. EPISTEMOLOGICAL ASPECTS OF THE MICROFINANCE PROCESS. In The Journal Contemporary Economy, Volume 2 Issue 3/2017, pag. 54. ISSN 2537-4222, [accesat 20 septembrie 2017], disponibil pe: http://www.revec.ro/images/images_site/articole/article_656f1cf157ff34093b63f0f58cfcac1b.pdf
9. POPA V. The framework for regulating microfinance institutions: the experience of EU, Conferința Internațională Științifico-Practică, Ediția a X-a, VOLUMUL II, Ch.: Complexul Editorial al INCE, Republica Moldova, 2015, p.159-165, ISBN 978-9975-4185-1-5.
10. RAPORT AL COMISIEI CĂTRE PARLAMENTU EUROPEAN, CONSILIU, COMITETUL ECONOMIC ȘI SOCIAL EUROPEAN ȘI COMITETUL REGIUNILOR, Punerea în aplicare a instrumentului european de microfinanțare Progress – 2010, Bruxelles, 11.4.2011 COM(2011) 195 final, [accesat 4 septembrie 2017], disponibil pe: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0195&from=EN>
11. Rețeaua Europeană de microfinanțare, [accesat 20 septembrie 2018], disponibil pe: <https://www.european-microfinance.org/>
12. Revista Barometru anul 2018, [accesat 1 noiembrie 2018], disponibil pe: https://www.european-microfinance.org/sites/default/files/document/file/BMF_2018_EN_VFINALE-2.pdf
13. Glosar de termeni de incluziune financiară, [accesat 8 septembrie 2018], disponibil pe: <http://www.microcreditare.ro/stiri/4067/GLOSAR-DE-TERMENI-DE-INCLUZIUNE-FINANCIAR%C4%82>

INFLUENȚE ALE PROCESULUI DE DESCHIDERE A DATELOR ASUPRA CREȘTERII EFICIENȚEI CHELTUIELILOR PUBLICE

¹*Cătălin Florin ZETI, doctorand,
Universitatea Lucian Blaga Sibiu*

²*Tatiana Ioana STĂNESE, doctorand,
Universitatea Lucian Blaga Sibiu*

³*Mihaela Paraschiva LUCA, doctorand,
Universitatea Lucian Blaga Sibiu*

Din cantitatea uriașă de informații produse, stocate și reutilizate zilnic de către instituțiile componente ale sectorului public, informațiile financiare și fiscale sunt printre cele mai solicitate și accesate. În ultima perioadă, guvernele și-au pus problema facilitării accesului tuturor utilizatorilor interesați la informațiile produse, prin eliminarea restricțiilor impuse în trecut pentru accesarea datelor guvernamentale și prin dezvoltarea unor posibilități de reutilizare a lor. Acest demers a devenit posibil o dată cu dezvoltarea fulminantă a tehnologiei comunicațiilor și informaticii, care a determinat dezvoltarea conceptului de date deschise. O serie de studii efectuate la nivelul statelor dezvoltate au identificat sectorul public, cel care generează și deține o mare parte a datelor și informațiilor destinate reutilizării, ca fiind și principalul beneficiar al deschiderii datelor. Scopul prezentului articol îl reprezintă efectuarea unei cercetări a impactului deschiderii datelor asupra creșterii eficienței cheltuielilor publice, pe baza experienței statelor dezvoltate care au fructificat cu succes oportunitatea deschiderii datelor. Metodologia de cercetare cuprinde documentarea, analiza documentară și investigația. Rezultatele așteptate ale cercetării urmăresc, deopotrivă, identificarea unor cauze ale ineficienței cheltuielilor publice și a unor soluții pentru diminuarea acestora, oferite de deschiderea datelor.

Cuvinte-cheie: guvernare deschisă, date guvernamentale deschise, cheltuieli publice, ineficiență, administrație publică.

From the huge amount of information produced, stored and reused daily by the public institutions, financial and fiscal information are among the most requested and accessed. Lately, governments have raised the issue of facilitating the access of all users interested in the information produced, by removing the restrictions imposed in the past for accessing government data and by developing possibilities for reusing them. This step became possible with the quick development of communications and information technology, which led to the development of the concept of open data. Several studies carried out at the level of the developed countries have identified the public sector, the one that generates and holds a large part of the data and information intended for reuse, as the main beneficiary of the data opening. The purpose of this article is to conduct a research on the impact of the data opening on increasing the efficiency of public spending, based on the experience of developed countries that have successfully taken advantage of the opportunity to open data. The research methodology comprises the documentation, the documentary analysis and the investigation. The expected results of the research are to identify not only causes of inefficiency of public expenditure, but also solutions to reduce them, offered by the opening of data.

Keywords: open government, open government data, public expenditure, inefficiency, public administration.

JEL Classification: C54, E62, H10, H11, H50.

Introducere

În întreaga lume se produc zilnic cantități uriașe de informații de către administrațiile naționale și locale în cadrul activităților curente ale acestora, care sunt mai apoi colectate, clasificate, arhivate, publicate, transmise și reutilizate în format electronic sau tipărit. Dintre acestea, informațiile financiare și fiscale sunt printre cele mai solicitate și accesate. În fața acestei realități, guvernele și-au pus problema facilitării

¹ © Cătălin Florin ZETI, catalinzeti@yahoo.com

² © Tatiana Ioana STĂNESE, tatiana.stanese@yahoo.com

³ © Mihaela Paraschiva LUCA, mihaluca2006@yahoo.com

accesului la informațiile produse, prin eliminarea restricțiilor impuse anterior pentru accesarea datelor guvernamentale și prin dezvoltarea unor posibilități de reutilizare.

Creșterea gradului de informatizare în sectorul public și privat, a condus la dezvoltarea teoretică a conceptelor de *governare deschisă* și *date guvernamentale deschise*. Pe măsura implementării lor în practică, aceste concepte au stat la baza identificării unor noi oportunități de dezvoltare economică.

În vederea atingerii scopului și obiectivelor pentru care au fost înființate, tot mai multe organizații și instituții publice și private, produc, utilizează și colectează o varietate foarte mare de date și informații. Acestea trebuie să fie relevante, accesibile și reutilizabile de către toți beneficiarii.

O problemă importantă cu care se confruntă statele în curs de dezvoltare este reprezentată de ineficiența cheltuielilor publice, care nu generează rezultatele scontate în societate. Așteptările populației de la administrație sunt de a crește calitatea vieții, prin îmbunătățirea calității serviciilor publice ca urmare a creșterii cheltuielilor guvernamentale. Nerealizarea acestor așteptări este percepută drept ineficiență a cheltuielilor publice efectuate. Deschiderea datelor și a guvernării oferă, așadar, noi oportunități de a îmbunătăți eficiența cheltuielilor publice efectuate și, de a răspunde acestor așteptări, opinie pe care o vom argumenta în această lucrare.

Apariția și evoluția datelor deschise – concepte, criterii, clasificare

Accesul publicului larg la informațiile guvernamentale a fost recunoscut oficial în articolul 19 al Declarației Universale a Drepturilor Omului adoptate de Adunarea Generală a ONU în 1948, care prevede că oricine are dreptul la libertatea de opinie și de exprimare, iar acest drept include libertatea de a păstra opinia fără interferențe și de a căuta, primi și transmite informații și idei prin orice mijloace de informare și indiferent de frontiere. Tot Adunarea Generală a ONU a adoptat în 1966 Pactul Internațional privind Drepturile Civile și Politice (ICCPR), care detaliază dreptul la libertatea de exprimare ca reprezentând libertatea de a căuta, primi și transmite informații și idei de orice fel, indiferent de frontiere, atât oral cât și scris, sub formă tipărită, sub formă de artă sau prin orice alte mijloace. În urma recunoașterii oficiale a acestor drepturi s-a dezvoltat mișcarea pentru informare sau mișcarea RTI (Right to information), care consideră că „*informațiile guvernamentale sunt colectate în beneficiul publicului și nu în beneficiul organizațiilor publice în sine și constituie baza unui regim democratic.*” [1]

Conceptul de *date guvernamentale deschise* (*Open government data - OGD*) a apărut ca urmare a dezvoltării accelerate a tehnologiei informației și comunicațiilor, care a permis evoluția datelor guvernamentale către o capacitate mult mai mare de eliberare și de transparentizare. Acest concept a devenit cunoscut în anul 2008, în urma publicării de către un grup de avocați din Statele Unite, a unui set de principii de date deschise ale guvernelor. Primele seturi de date publice care au făcut obiectul inițiativei deschiderii lor către utilizatori, au fost următoarele:

- informații comerciale furnizate de Camera de Comerț;
- registre, brevete, mărci comerciale;
- baze de date ale achizițiilor publice;
- informații geografice, geodezice, geologice, meteorologice;
- date hidrografice, topografice și cadastrale;
- informații despre deciziile instanțelor de judecată naționale și internaționale;
- legislație națională și internațională;
- date și statistici referitoare la economie, șomaj, sănătate, administrație publică);
- informații referitoare la transport, congestionarea traficului, lucru pe drumuri, publice.

Organizația Open Knowledge International a definit, în anul 2005, datele deschise, ca fiind „*date ce pot fi utilizate în mod liber, reutilizate și redistribuite de către oricine – supuse doar, cel mult, la necesitatea atribuirii în condiții identice.*” [2], aceasta fiind definiția cea mai întâlnită în literatura de specialitate. De altfel, guvernul Marii Britanii a fost pionierul deschiderii datelor în Europa. Astfel, începând cu anul 2010, acesta a creat portalul **data.gov.uk**, în sprijinul celor interesați să caute și să utilizeze date guvernamentale deschise și să sprijine angajații instituțiilor și agențiilor guvernamentale în actualizarea și menținerea datelor publice deschise.

Barbara Ubaldi, unul din autorii de referință din domeniu, definește datele deschise ca fiind “[...] *date care pot fi folosite, re-utilizate și distribuite de oricine, numai în conformitate cu cerința (cel mult) de a atribui datele de către utilizatori și de a face ca munca lor să fie partajată*”.[3]

Datele deschise sunt caracterizate de următoarele particularități: “*sunt procesabile (pot fi prelucrate prin mijloace automate), sunt furnizate într-un format deschis (asupra căruia nicio entitate nu deține*

control exclusiv) și sub o licență deschisă (care permite folosirea liberă a datelor, fără ca acestea să fie limitate prin drepturi de proprietate intelectuală - drepturi de autor, drept sui-generis cu privire la bazele de date, mărci sau secrete comerciale”. [4]

Atât administrațiile naționale, cât și societatea civilă consideră că acestea reprezintă motorul guvernării deschise, deoarece au un rol decisiv în creșterea transparenței și a angajamentului public al guvernării. Transformările tehnologiei informațiilor și comunicațiilor au făcut din datele deschise, un sinonim pentru transparența activităților și acțiunilor autorităților publice. Așadar, *datele publice deschise* reprezintă din punct de vedere conceptual acele date puse la dispoziție de către autoritățile publice și care sunt libere pentru accesat, reutilizat și redistribuit.

Guvernarea deschisă are drept obiectiv creșterea transparenței instituționale prin sporirea gradului de disponibilitate a datelor publice deschise puse la dispoziție de către autoritățile publice. În prezent, majoritatea guvernelor lumii explorează soluții de valorificare a potențialului uriaș pe care îl oferă deschiderea datelor în vederea integrării standardizate a acestora pentru a obține beneficii economice, sociale sau de mediu, prin utilizarea tehnologiei informației și comunicațiilor, factor determinant al inovării și creșterii economice. De aici putem afirma că numim un *guvern deschis*, acea administrație națională care are capacitatea de a pune informațiile guvernamentale la dispoziția publicului larg, în mod liber, în toate formatele și prin toate mijloacele de difuzare disponibile, în vederea accesării și reutilizării acestora.

Am arătat că, în sinteză, prin conceptul *date deschise*, înțelegem faptul că informațiile publice ar trebui să fie disponibile pentru toți utilizatorii interesați. În acest context, accesul la date deschise devine sinonim cu termeni precum *guvern deschis*, *inovare* sau *finanțe publice eficiente*.

Ulterior, prin **Decizia Comisiei Europene nr. 833/2011** privind reutilizarea documentelor, au fost definiți o serie de **termeni specifici** domeniului datelor deschise, precum: *prelucrare automată*, *date structurate*, *portal*, *licență deschisă*, etc. Astfel, a fost parcursă o nouă etapă spre realizarea unui portal de date care să constituie un punct unic de acces la documentele disponibile pentru reutilizare. A fost utilizat pentru prima dată conceptul de **Agendă Digitală pentru Europa**, care a propus reutilizarea datelor de interes public. Agenda Digitală pentru Europa a adus în atenție subiectul datelor deschise, subliniind oportunitatea obținerii de plusvaloare ca urmare a reutilizării unor date specifice produse de administrațiile publice.

În vederea creșterii gradului de utilizare a informațiilor din sectorul public european, **Directiva nr. 37 a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013**, a propus și o abordare unitară a datelor deschise la nivelul întregii Uniuni Europene. Încă din preambulul actului normativ, se ia act de realitatea că *“documentele elaborate de organisme din sectorul public ale statelor membre constituie un bazin de resurse vast, divers și valoros, util studiului economic”*. [5] Cele mai importante îmbunătățiri au vizat următoarele aspecte: propunerea unui set minimal de reguli pentru punerea la dispoziție a informațiilor produse de instituțiile publice și agențiile guvernamentale; specificarea drepturilor persoanelor fizice și juridice referitor la reutilizarea datelor deschise; efectuarea recomandării de distribuire a datelor prin mijloace electronice.

La data de 18 iunie 2013, conducătorii statelor G8 (4 dintre ele sunt membre UE - Franța, Germania, Italia și Marea Britanie), au semnat **Carta datelor deschise**, care conține cinci principii strategice în baza cărora toți membrii G8 au urmat să acționeze. Acestea au statuat, în esență, așteptarea ca toate datele guvernamentale să fie publicate în mod deschis și implicit, alături de creșterea calității, cantității și reutilizării datelor de către toți utilizatorii, pentru îmbunătățirea guvernantei, a inovării și asigurării unei mai bune responsabilități administrative. Membrii G8 au identificat și 14 domenii în care se vor deschide datele produse și deținute, dintre cele mai diverse, cum ar fi educația, transporturile, sănătatea sau justiția.

Cercetările anterioare în domeniu au arătat că un set de date este apreciat ca fiind “deschis”, în urma validării următoarelor **criterii și condiții**:

- **Disponibilitatea**- setul de date este disponibil în integralitatea sa, în orice moment ulterior publicării;

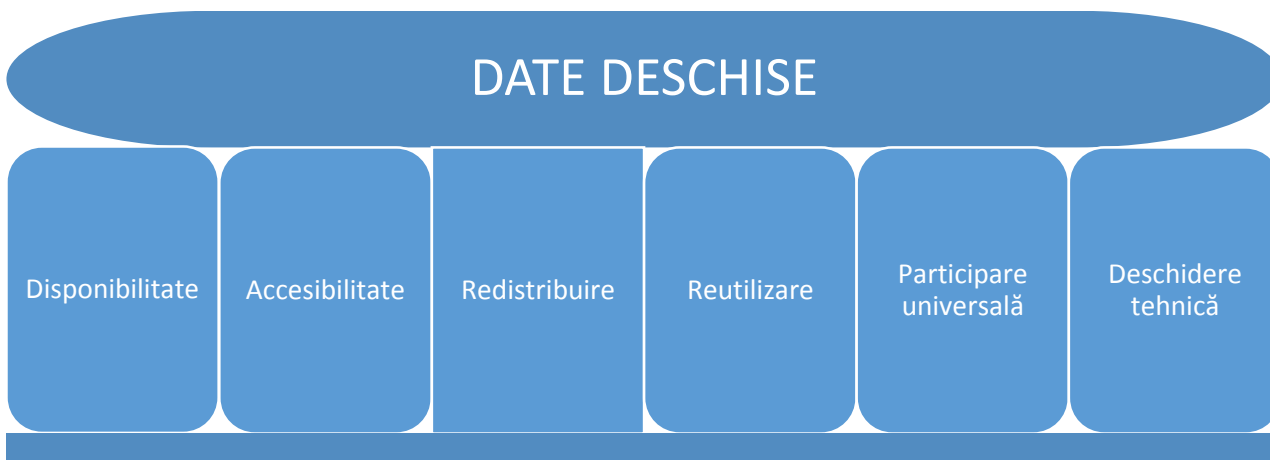
- **Accesibilitatea**- prezentarea datelor într-un mod prietenos cu utilizatorii, în mod gratuit sau la costuri ne semnificative ;

- **Redistribuirea**- existența unei licențe care să specifice acest drept al utilizatorului, fără existența unor restricții;

- **Reutilizarea** - existența unei licențe care să specifice acest drept al utilizatorului, inclusiv agregarea cu alte date;

- **Participarea universală** - nu există o condiționare a utilizatorilor în funcție de scopul accesării;

- **Deschiderea tehnică** - formatul de publicare permite procesarea datelor cu ajutorul unor softuri disponibile liber și gratuit.

Figura 1. Criteriile necesare pentru ca datele să fie apreciate deschise

O clasificare de referință a datelor deschise, în funcție de costurile suportate de autoritățile publice și de beneficiile utilizatorilor, a fost făcută de Tim Berners – Lee, inventatorul web – ului. Berners - Lee întocmit *Schema de 5 stele de publicare a datelor deschise*, din care se observă că datele de o calitate mai ridicată sunt cele interconectate, de 4 și 5 stele. Acestea sunt preferate ca alternative la datele pentru care prelucrarea și reutilizarea sunt greu de realizat, cotate cu una sau două stele. Instituțiile care publică datele de 4 și 5 stele au costuri mai mari cu organizarea datelor, conectarea lor cu cele ale altor instituții și mentenanța interconexiunilor dar și avantaje din faptul că datele proprii sunt mult mai valoroase, au o vizibilitate mult mai bună în mediul on line, iar gestionarea lor este optimizată:

★	- datele sunt puse la dispoziția potențialilor beneficiari pe Web sub o licență deschisă, de regulă în formate de tip pdf.
★★	- sunt puse la dispoziție date structurate, în formate de tip excel (xls.)
★★★	- datele sunt publicate în formate neproprietare de tip csv., pentru facilitarea manipulării acestora în afara utilizării unor anumite soft-uri
★★★★	- se utilizează identificatori uniformi de resurse (URI-uri) care permit combinarea în siguranță a datelor publicate, cu altele, de tip rdf.
★★★★★	- datele publicate conțin legături (linkuri), către alte serii de date, în vederea lărgirii contextului utilizării acestora

Figura 2. Criteriul principal de clasificare a datelor deschise în Schema lui Tim Berners

Valorificarea experienței acumulate la nivel european în deschiderea datelor din sectorul public

În cadrul Programului de susținere a politicilor tehnologiei informațiilor și comunicării, ca parte a Programului-cadru pentru competitivitate și inovare, Comisia Europeană a cofinanțat proiectul denumit **Share-PSI 2**. Acest proiect oferă consultanță de rețea privind punerea în aplicare a Directivei revizuită PSI nr. 98/2003, iar sfaturile sunt oferite ca un set de bune practici, bazate pe studii de caz însoțite de probe privind viabilitatea practică a acestora. Acestea sunt menționate în cadrul rețelei Share-PSI ca și Ghiduri locale, adaptate pentru un singur stat membru sau o regiune a UE, având în vedere mediul legislativ, administrativ și infrastructural local în care este pusă în aplicare Directiva (PSI) revizuită. [6]

În anul 2015, Comisia Europeană a publicat **studiul Creând valoare prin deschiderea datelor**, un studiu relevant privind impactul cantitativ al reutilizării resurselor de date publice, în care a colectat dovezi economice, le-a evaluat și a prognozat beneficiile asupra celor 28 de state membre, prin prisma a patru factori determinanți: dimensiunea pieței de date deschise, numărul de locuri de muncă create, economiile de cheltuieli și creșterea eficienței.

Un alt document juridic de referință adoptat la nivel European în domeniul datelor deschise este

Regulamentul nr. 679/2016 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice. Acest act normativ reglementează prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date, urmărind totodată “să contribuie la realizarea unui spațiu de libertate, securitate și justiție și a unei uniuni economice, la progresul economic și social, la consolidarea și convergența economiilor în cadrul pieței interne și la bunăstarea persoanelor fizice”. [7]

Comisia Europeană a creat **Portalul pentru Date Deschise al Uniunii Europene**, care este un punct unic de acces pentru datele publicate de instituțiile sale publice. Aici se pot identifica o serie de bune practici referitoare la publicarea, utilizarea și reutilizarea datelor deschise, din diseminarea concluziilor unor studii europene realizate până în prezent, care au urmărit impactul asupra eficientizării guvernării în statele europene dezvoltate.

Începând cu anul 2014, la nivelul Uniunii Europene este realizată și publicată o analiză anuală a progreselor, evoluției și tendințelor statelor membre în domeniul datelor deschise, **Open Data Maturity in Europe**. În primii 4 ani, analiza s-a axat pe două criterii:

- nivelul de pregătire pentru date deschise (**Open Data Readiness**);
- maturitatea portalului de date deschise (**Open Data Portal maturity**).

Din anul 2018, analiza a fost dezvoltată pe 4 criterii, la care a fost adăugat criteriul – pilot date conectate (**Linked Data**), care reprezintă cel mai avansat mod de publicare a datelor:

- politicile relevante adoptate în domeniul datelor deschise (**Open Data Policy**);
- măsurarea impactului deschiderii datelor publice (**Open Data Impact**);
- evaluarea portalului de date deschise (**Open Data Portals**);
- evaluarea calității datelor deschise (**Open Data Quality**).

Directiva PSI privind reutilizarea informațiilor din sectorul public asigură cadrul juridic comun pentru crearea unei piețe comune europene a datelor deschise, deținute de fiecare din statele membre. La nivelul Comisiei Europene, cu sprijinul unui consorțiu privat, a fost creat un **portal european de date**, care poate fi accesat în oricare din limbile statelor UE. Acest portal european de date (EDP) funcționează prin integrarea tuturor metadatelor aferente informațiilor publicate pe portalurile de date publice naționale ale celor 28 de state membre ale UE, SEE, statele incluse în politica de vecinătate a UE și Elveția.

În afara colectării și integrării acestor metadate, portalul european de date gestionează circuitul complet al datelor deschise, de la publicarea inițială până la reutilizare. Obiectivul său declarat îl reprezintă creșterea accesibilității datelor deschise și a valorii adăugate a acestora, prin furnizarea de beneficii economice utilizatorilor. Toate instituțiile europene sunt invitate să își pună datele la dispoziția publicului ori de câte ori este posibil, acestea putând fi reutilizate *gratuit, fără restricții privind drepturile de autor*.

Impactul economic al deschiderii datelor a făcut obiectul unor studii efectuate atât la nivelul unor state membre UE, cât și la nivel european sau chiar mondial. Toate aceste studii au avut drept efect, o înțelegere din ce în ce mai amănunțită a avantajelor oferite de deschiderea datelor în domeniile economic, politic și social, impulsionând și alte națiuni să se angajeze în această direcție de acțiune. Beneficiile economice ale datelor deschise publicate de statele membre UE sunt reflectate anual, în rapoartele pe care le întocmește și le publică portalul european de date.

În ultimul *Raport* publicat [8], Portalul European de Date analizează progresele realizate de statele membre în anul 2017 comparativ cu anul 2016, creșterea generală în termeni de maturitate a datelor fiind de 14 puncte procentuale. Sunt deosebit de interesante în evoluție și previziunile pentru orizontul de timp al anului 2020, raportul estimând o economie a datelor în valoare de 739 miliarde euro până în anul 2020, ceea ce reprezintă 4% din PIB-ul global al UE, iar numărul de angajați profesioniști în domeniul datelor este estimat să crească de la peste 6 milioane în anul 2016, la 10 milioane până în anul 2020.

Oportunități de eficientizare a cheltuielilor publice, create de deschiderea datelor

Principalele **cauze ale ineficienței cheltuielilor publice**, identificate în rândul economiilor statelor în curs de dezvoltare, sunt următoarele:

- guvernanta publică ineficientă, caracterizată de faptul că resursele consumate nu oferă rezultate la nivelul potențialului acestora;
- transparența fiscală și bugetară redusă, atât în ceea ce privește accesul liber al populației la informații publice cât și în comunicarea de către administrație a deciziilor luate și a impactului acestora;
- corupția la nivelul administrației publice, aflată într-un raport invers proporțional cu transparența;
- birocrăția excesivă, direct proporțională cu numărul funcționarilor angajați în administrație.

Între aceste cauze se dezvoltă o relaționare reciprocă, condiționată de specificitatea conjuncturii și

mediului economic. Astfel, spre exemplu, o guvernanta defectuoasa genereaza coruptie in randul functionarilor publici angajati care isi vor urmări mai mult propriile interese. O transparenta redusa din partea aparatului de stat genereaza cresterea birocratiei si creeaza, implicit, coruptie. Un sector public opac, supraincărcat și cu fluxuri informaționale complicate, caracterizat de neaplicarea unor standarde și proceduri eficiente de către funcționarii săi, generează o guvernanta defectuoasă, iar nivelul serviciilor oferite este sub așteptările populației. În urma unui studiu efectuat asupra unui grup de 82 state, dintre care 14 dezvoltate și 68 în curs de dezvoltare, Montes (2018) concluzionează că *transparenta fiscală are o influență semnificativă atât asupra eficacității guvernamentale, cât și asupra eficienței cheltuielilor guvernamentale.* [9]

Pentru diminuarea impactului negativ al acestor factori asupra eficienței cheltuielilor publice, datele guvernamentale deschise reprezintă o resursă nouă care a fost valorificată cu succes în statele cu economii dezvoltate. Categoriile avantajate de deschiderea datelor guvernamentale sunt **administrația publică, populația, societatea civilă și mediul de afaceri**, iar dintre acestea, *administrația publică, cea care a luat decizia deschiderii datelor proprii, este principalul beneficiar.*[10]

Este evident faptul că avantajele aduse de deschiderea datelor, sunt strâns legate de sectorul în care acestea sunt deschise și de existența principalelor condiții care definesc seturile de date deschise. Raportul european "*Crearea valorii prin intermediul datelor deschise*", identifică **sectorul public drept principalul beneficiar al deschiderii datelor**, datorită următoarelor avantaje:

- potențialului ridicat al propriilor date în reutilizare a pentru dezvoltarea de noi servicii și aplicații;
- abordarea mai eficientă a unor probleme sociale;
- încurajarea participării civice la activitățile politice și sociale;
- îmbunătățirea transparenței și a responsabilității administrațiilor centrale și locale;
- creșterea eficienței administrative ca urmare a schimbului de date între instituțiile publice.

Datele guvernamentale deschise au creat perspectivele gestionării mai eficiente a resurselor publice, iar creșterea gradului de reutilizare conduce la scăderea birocratiei și la utilizarea mai eficientă a resurselor umane din administrație. Expansiunea acestor fluxuri de reutilizare și multitudinea actorilor implicați, generează o serie de efecte cu impact pozitiv asupra dezvoltării sectorului public, observate în statele europene avansate economic:

- creșterea accesibilității datelor care se produc în economie;
- agregarea datelor utilizând mai multe surse ale acestora;
- creșterea gradului de informare publică în privința activităților și programelor guvernamentale;
- scăderea costurilor de reutilizare a datelor;
- îmbunătățirea transparenței gestionării resurselor publice;
- reducerea corupției în gestionarea resurselor publice;
- îmbunătățirea performanței guvernamentale;
- creșterea participării populației în crearea de servicii inovatoare;
- încurajarea luării deciziilor pe baza unor informații certe, verificabile;
- dezvoltarea unor noi forme de antreprenoriat și inovare socială;
- stimularea unei culturi organizaționale bazate pe coparticipare active din partea populației.

În domeniul financiar, prin integrarea bazelor de date deținute de către toate instituțiile publice, sunt reduse posibilitățile de erori, fraude și evaziune fiscală. Toate aceste date pot fi mai ușor obținute, analizate, intersectate și procesate, conducând spre o nouă paradigmă a controlului public al gestionării resurselor și generând valoare adăugată. În domeniul serviciilor publice, a crescut calitatea acestora și s-au redus duratele de așteptare pentru accesarea lor. Nu în ultimul rând, administrația publică obține, ca urmare a îmbunătățirii informării cetățenilor și creșterii transparenței acțiunilor, o legitimitate mai mare a deciziilor luate și un feed-back din partea celor vizați de acțiunile sale.

Datele guvernamentale deschise contribuie la îndeplinirea obiectivelor declarate ale societății civile din toate statele dezvoltate, acestea fiind creșterea transparenței acțiunilor guvernamentale, realizarea unei creșteri economice sustenabile și de durată, îmbunătățirea calității serviciilor sociale oferite de către stat sau protecția mediului înconjurător.

Un efect direct al deschiderii datelor din sectorul public asupra populației este reprezentat de îmbunătățirea condițiilor de viață. Dincolo de beneficiile economice care rezidă din diminuarea corupției ca urmare a creșterii transparenței acțiunilor guvernamentale, reducerea birocratiei prin simplificarea fluxurilor informaționale între instituții și prin reutilizarea datelor deschise, populația devine mai informată și mai implicată social. Astfel, are posibilitatea să ia decizii personale în cunoștință de cauză în cele mai diverse situații și să se implice mai mult pentru co-determinarea unei guvernări în sprijinul nevoilor și aspirațiilor sale.

Pornind de la disponibilitatea datelor spre reutilizare, unele instituții publice pot dezvolta cunoștințe, servicii sau produse noi și astfel, vor reuși să își crească eficiența, prin accesarea și reutilizarea unor date deschise valoroase publicate în cadrul portalurilor.

Concluzii

Din experiențele statelor dezvoltate ale Europei, este de așteptat ca deschiderea datelor să îmbunătățească atât calitatea, cât și eficiența serviciilor publice oferite populației. În vederea implementării cu succes a oportunități oferite de deschiderea datelor, este pe deplin necesară cunoașterea și înțelegerea terminologiei de specialitate, a conceptelor și procedurilor dezvoltate în acest nou domeniu, cu o dezvoltare expansivă.

Printre oportunitățile identificate pe plan internațional în vederea eficientizării guvernării, cele oferite de evoluția tehnologiei informației și efectele generate de deschiderea datelor și guvernelor au deja ecou în analizele efectuate de organisme de specialitate din statele dezvoltate. În prezent, majoritatea guvernelor lumii explorează soluții de valorificare a potențialului uriaș pe care îl oferă deschiderea datelor în vederea integrării standardizate a acestora pentru a obține beneficii economice, sociale sau de mediu, iar creșterea eficienței cheltuielilor guvernamentale este sinonimă cu acest scop.

Guvernarea deschisă oferă, în afara utilizării celor mai noi tehnologii, acces deschis populației către informațiile și serviciile guvernamentale. De asemenea, globalizarea determină statele să adopte deschiderea datelor și a guvernării, pentru a-și putea crește competitivitatea comerțului exterior.

Azi, tot mai multe informații sunt produse și stocate în format electronic și de aici derivă creșterea posibilității de reutilizare a lor. Cantitățile foarte mari de date produse în prezent în administrația publică, varietatea acestora și viteza lor de mișcare le conferă o importanță economico- socială crescută și prefigurează unui nou model socio – economic, în care datele deschise reprezintă un pilon important cu rol în stimularea inovării, în facilitarea dezvoltării economice și a unei creșteri durabile.

Principalii actori beneficiari ai deschiderii datelor - administrația publică, populația, societatea civilă și mediul de afaceri - militează pentru creșterea transparenței, realizarea unei guvernări participative și o creștere economică sustenabilă. Din conjugarea eforturilor acestora, poate fi dezvoltată o abordare unitară a disponibilității informațiilor guvernamentale, prin care recunoașterea dreptului la informare al cetățenilor să fie materializat în transparența acțiunilor guvernamentale, accesibilitatea informațiilor guvernamentale și creșterea capacității de reacție a administrațiilor la nevoile și cerințele societății.

Bibliografie

1. Aikaterini Yannoukakoua, Iliana Arakab, “Access to Government Information: Right to Information and Open Government Data Synergy” *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 147 (2014) 332 - 340
2. Open Knowledge International, <https://okfn.org/>
3. Ubaldi, Barbara. "Open government data: Towards empirical analysis of open government data initiatives." OECD Working Papers on Public Governance 22 (2013)
4. <http://opendatahandbook.org/>
5. Directiva 2013/37/UE pentru modificarea Directivei 2003/98/EC privind reutilizarea informațiilor din sectorul public
6. <https://www.w3.org/2013/share-psi/>
7. Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului
8. <https://www.europeandataportal.eu>
9. Montes, GC et al., Fiscal transparency, government effectiveness and government spending efficiency: Some international evidence based on panel data approach, Economic modelling
10. Zeti C., et al, „The role of data opening in creating added value”, Academica Brâncuși Publisher, Issue 6/2017

ИННОВАЦИОННЫЙ КЛАСТЕР КАК НОВАЯ ФОРМА ИНТЕГРАЦИИ БИЗНЕСА: РОЛЬ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ В РАЗВИТИИ КЛАСТЕРНЫХ ИНИЦИАТИВ

*Виктория ИОРДАКИ¹, ведущий научный сотрудник,
Национальный Институт Экономических Исследований
Андрей ТИМУШ², научный сотрудник,
Национальный Институт Экономических Исследований*

In economically developed countries, the institute for the interaction of science and business is strengthening its position and is based on innovative components. Innovations in clusters represent scientific researches in the field of production and are aimed not only at progress in production, but also at the modern consumer. The cluster approach is an effective tool to take into account the interests of the scientific and educational environment and the business community, creating conditions for the production and implementation of innovations. In conditions of global competition, the possibilities of single companies are limited. Therefore, they are trying to come forward with the state, science and other companies on a united front. The article argues the importance of scientific and educational organizations in the formation and operation of clusters. For this, the following tasks were performed: analysis of the concept of an innovation cluster; characteristic of scientific-innovative, educational and production units within the cluster. Particular attention is paid to the role of the scientific and educational organizations in the cluster, as well as to the mechanism of interaction between science, education and business. At the end of the article measures for the development of cluster initiatives in the country are proposed.

Keywords: innovative cluster, real economy, business, scientific organizations, educational organizations, cluster development initiatives.

В экономически развитых странах институт взаимодействия науки и бизнеса усиливает свои позиции и опирается на инновационные составляющие. Инновации в кластерах представляют собой научные исследования в сфере производства и нацелены не только на прогресс в производстве, но и на современного потребителя. Кластерный подход является действенным инструментом, позволяющим учесть интересы научно-образовательной среды и бизнес-сообщества, создающим условия для производства и внедрения инноваций. В условиях глобальной конкуренции возможности компаний-одиночек ограничены. Поэтому они пытаются выступить с государством, наукой и другими компаниями единым фронтом. В статье аргументирована важность научных и образовательных организаций в формировании и деятельности кластеров. Для этого были выполнены следующие задачи: анализ концепции инновационного кластера; характеристика научно-инновационных, образовательных и производственных подразделений внутри кластера. Особое внимание уделено роли научно-образовательного блока в кластере, а также механизму взаимодействия науки, образования и бизнеса. Предложены меры по развитию кластерных инициатив в стране.

Ключевые слова: инновационный кластер, реальная экономика, бизнес, научные организации, образовательные организации, инициативы развития кластера.

JEL: O38, I25.

Введение. В настоящее время вектор инновационного развития экономики не оставляет для науки и бизнеса иного пути, кроме как сотрудничество и создание различных форм альянсов. В экономически развитых странах институт взаимодействия науки и бизнеса усиливает свои позиции и опирается на инновационные составляющие, которые представляют собой научные исследования в сфере производства и нацелены не только на прогресс, но и на современного потребителя [1]. Международный опыт показывает что тесная интеграция науки, образования и промышленности развивает реальную экономику и формирует устойчивые системы наивысшей конкурентоспособности.

Кластерный подход является действенным инструментом, позволяющим учесть интересы

¹ © Виктория ИОРДАКИ, timush_v@yahoo.co.uk

² © Андрей ТИМУШ, a-timush@rambler.ru

научно-образовательной среды и бизнес-сообщества, создающим условия для производства и внедрения инноваций. Сегодня компании существуют в гораздо более сложной системе, где переплетаются бизнес-стратегии, интересы государства и регионов, информационные потоки, доступ к новейшим технологиям, каналы сбыта и многое другое.

В условиях глобальной конкуренции возможности компаний-одиночек ограничены. Поэтому они пытаются выступить с государством, наукой и другими компаниями единым фронтом. Так и образуются *кластеры – группы взаимосвязанных и взаимодополняющих компаний и организаций, сконцентрированных по географическому признаку* [1; 2; 4].

Кластер - это хорошая площадка для диалога и взаимодействия участников с бизнесом. Среди факторов, мотивирующих интеграцию организаций в инновационный кластер, можно отметить следующие:

- повышение возможности предприятий, в том числе МСП, к привлечению инвестиций и грантов;
- обеспечение соответствия требований предприятий к уровню образования и квалификации выпускников;
- расширение доступа к информации о потребностях рынка и продвижение продукции и услуг малого бизнеса на рынок крупных предприятий;
- повышение эффективности научно-исследовательской деятельности путем обеспечения высокой материально-технической базы.

Инновационный кластер имеет существенное отличие от своего промышленного аналога. Существенной его характеристикой является тесная кооперация не только между компаниями, клиентами и поставщиками, то также и кооперация с крупными университетами и исследовательскими центрами, генерирующими инновации [4]. Таким образом, обеспечена возможность согласовать инвестиции в разработку новой продукции и реализовать ее на рынке с применением новых технологий. Особенность инновационного кластера также состоит в том, что его продукция преимущественно идет на экспорт, поскольку конкурентоспособна на мировом рынке.

Рис.1. Участники инновационного кластера

Источник: Разработан авторами.

Предполагается, что основными субъектами деятельности инновационного кластера будут выступать (рис.1):

1. непосредственные производители инновационных продуктов и услуг – сотрудники, студенты и аспиранты, а также научные организации;
2. потребители инновационных услуг, обеспечивающие условия инновационной и образовательной деятельности;
3. региональные и муниципальные власти, экспертное территориальное сообщество, определяющие границы деятельности кластера и привлекающие его к решению социальных проблем региона;
4. инвесторы и венчурные фонды;
5. менеджеры образования, организующие взаимосвязи субъектов данного кластера.

Смысл функционирования инновационного кластера заключается в получении эффекта синергии от соединения в одном инновационном цикле научно-исследовательской, образовательной, инновационной, производственной деятельности [5].

Такие специальные функции целесообразно разделить на три блока: **научно-инновационный, образовательный и производственный**. Все три блока функций тесно взаимосвязаны и дополняют друг друга, формируя систему распространения знаний и воспроизводства человеческих и интеллектуальных ресурсов.

В рамках производственного блока можно выделить освоение новых видов продукции и расширение ассортимента, повышение технологического уровня производства и модернизацию материально-технологической базы, производство опытных образцов техники.

Научно-инновационный блок включает в себя следующие функции: развитие научного и инновационного потенциала кластера, создание задела по перспективным направлениям развития науки и технологии, обеспечение распространения знаний и технологического трансферта, повышение эффективности коммерциализации инноваций, правовая поддержка защиты интеллектуальной собственности, разработка и реализация общих исследовательских проектов участников кластера, формирование малых инновационных предприятий для реализации инновационных проектов участников кластера (рис. 2).

Рис 2. Научно-образовательный блок в инновационном кластере

Источник: Разработан авторами.

Особое внимание следует уделить **образовательному блоку**, который предусматривает развитие кадрового потенциала кластера, создание и внедрение инновационных образовательных технологий, формирование системы непрерывного обучения.

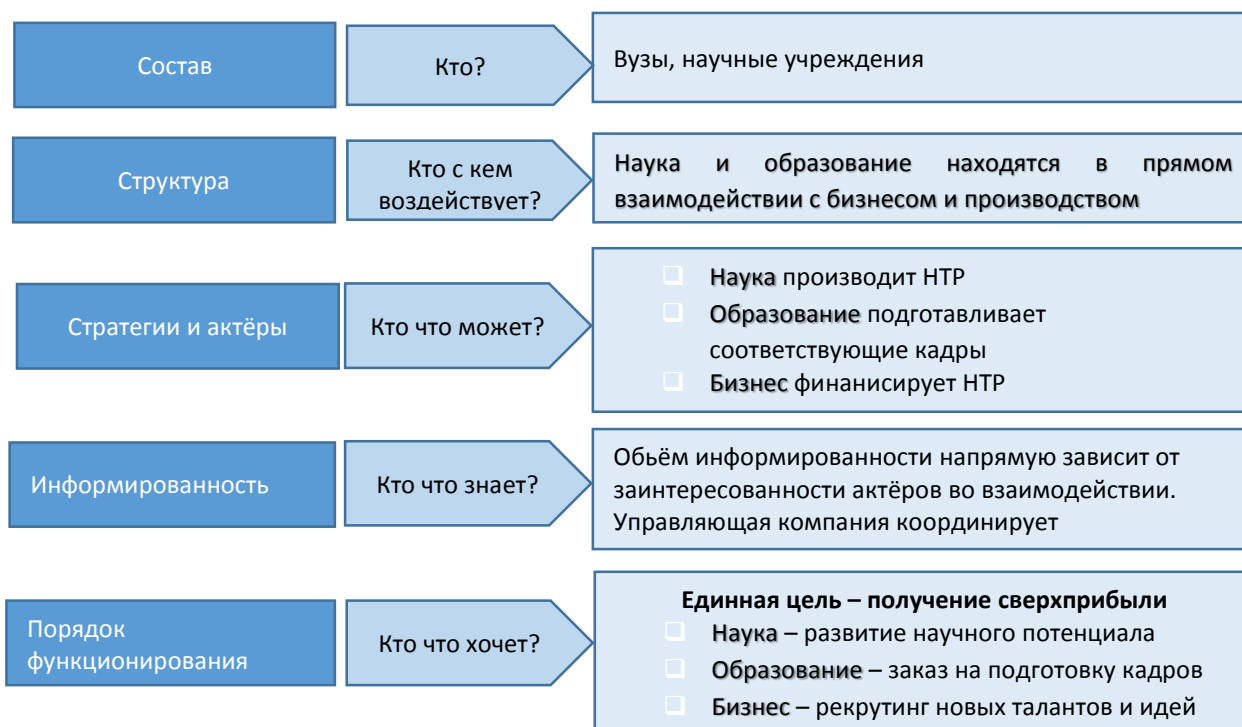
Партнерские взаимоотношения вузов, научных центров и работодателей в условиях инновационного кластера должны развиваться в таких формах, как (рис.3):

- корректировка учебных планов вуза с учетом интересов работодателей-заказчиков и компенсация дополнительных усилий преподавателей, участвующих в таких программах, участие работодателей в конкурсах научных работ по своей специализации, отборе выпускников, экзаменационных комиссиях, ярмарках вакансий;

- оказание материальной помощи научным центрам в приобретении нового оборудования и оснащении лабораторий;

- создание учебно-производственных консорциумов (вуз – наука – бизнес), которые наряду с подготовкой специалистов оказывают смежные услуги по переподготовке и повышению квалификации персонала, поствузовскому образованию, консалтингу, научно-техническому сотрудничеству.

Следует изложить пример опыта США где на уровне региональных властей поддержку развитию региона оказывают так называемые «институты сотрудничества». (institutions for collaboration), состоящие из представителей местной администрации, университетов, промышленных групп и исследовательских институтов. Особая роль принадлежит университетам, отношения которых с бизнесом, включая процедуры передачи технологий от университетов промышленному сектору, четко прописаны в законодательстве США. Важно, что это сотрудничество основано на принципе конкуренции - финансирование университета со стороны частного сектора уменьшается или увеличивается в зависимости от результатов исследований. Вместе с тем необходимо соблюдать разумный баланс между учебным процессом и работой с бизнесом, которая не должна отвлекать внимание преподавателей от образовательной деятельности [3].

Рис.3. Механизм взаимодействия науки и образования с бизнесом

Источник: Разработан авторами.

В Молдове еще не налажены партнерские отношения между участниками образовательных и научных учреждений, слаба интеграция результатов научно-исследовательской деятельности в производственную практику. В то же время, следует отметить что в Молдове созданы надлежащие условия для обеспечения научной и инновационной деятельности и для предоставления услуг

бизнесу. В стране имеется высококвалифицированный научный потенциал, который в состоянии достойно конкурировать с международными партнерами, участвуя в различных международных проектах. Представители научно-исследовательского сектора, а также средние и малые предприятия получили возможность участия во всем спектре Программ Евросоюза на правах членов европейских стран. С 2014 Молдова ассоциирована к Программе по науке и инновациям «Горизонт-2020» которая объединяет всю структуру распределения средств ЕС для исследований и инноваций в рамках одной единой программы. Также, в нашей стране проводятся исследования в разных областях, есть признанные достижения в фундаментальной и прикладной науке.

Действия государства направленные на поддержание и развитие кластеров могут быть разнообразными:

1. Проведение образовательных мероприятий, направленных на подготовку к реализации кластерных проектов и управление ими. Например, в Дании, в рамках программы конкурентоспособности для каждого из кластеров в ходе диалога между фирмами, входящими в состав кластеров, и властями различных уровней разработаны конкретные меры поддержки.

2. Разработка и составление теоретических материалов, необходимых для стратегического планирования кластеров; содействие институциональному развитию кластеров: инициирование и поддержка создания специализированной организации развития кластера, а также деятельности по стратегическому планированию развития кластера, установление эффективного информационного взаимодействия между участниками кластера и стимулирование укрепления сотрудничества между ними.

3. Предоставление финансовой помощи для увеличения темпов развития кластера. Одним из наиболее распространенных методов финансовой помощи в международной практике является предоставление субсидий для развития определенных отраслей, наиболее выгодных для повышения конкурентоспособности страны. Как правило, реализация кластерных стратегий предполагает наличие грантообразующих фондов (институтов, агентств), поддерживающих кластерные инициативы.

4. Снижение прессинга административных барьеров на предприятия формирующие кластеры например уменьшение срока экспертизы документов, ускорение вынесения решения по результатам проверок.

5. Предоставление налоговых льгот для предприятий, входящих в состав кластера, как меры стимуляции производства и расширения деятельности организаций. В настоящее время снижение ставки налога на прибыль является одним из наиболее эффективных инструментов стимулирования роста кластера и привлечения инвестиций.

Для стимулирования участия науки в кластерах, можно выделить следующие меры:

➤ увеличение финансирования фундаментальных исследований и приоритетных научно-технологических направлений, реализуемых преимущественно в рамках государственных программ.

➤ диверсификация комплекса инструментов и механизмов государственно-частного партнёрства в области исследований и разработок. Стоит изложить пример Канады, где на уровне провинций кластерная политика получает активную поддержку в виде финансирования научных разработок, реализации образовательных программ, привлечения внешних инвестиций и оказания сопутствующих услуг. Ведущую роль здесь играют агентства регионального развития - управляющие компании при правительстве провинций. Наиболее существенна роль в реализации кластерной политики органов местного самоуправления. В их задачи входит широкий спектр вопросов - от создания образовательных программ до обновления всех ключевых инфраструктур для кластеров.

Заключение. Кластерная политика отличается разнообразием практических подходов и не существует, по крайней мере, в виде четко определенного набора политических инструментов (в отличие, например, от инвестиционной политики). То же можно сказать о многообразии распределения компетенций между центральными и местными властями.

Роль государственных, особенно местных органов в активации и развитии кластера является решающей. Государство может и должно формировать благоприятные условия для самостоятельного возникновения кластеров.

Место государства в процессе активации и развития кластеров заключается в том, что

государство выступает как одна из трех равноправных сторон, каждая из которых осуществляет свои специфические функции. Такой подход в зарубежной литературе называют концепцией Тройной спирали. Смысл указанного подхода в том, что инновационное развитие наиболее эффективно может быть обеспечено путем совместной деятельности государства, бизнеса и научного сообщества.

Библиография

1. IORDACHI, V., GRIBINCEA, C., UNGUR, C., BOLDURAT, V. *Crearea și organizarea clusterelor în Republica Moldova (ghid metodic)*. Chișinău: INCE, 2018. 85 p., 7,1 с.а. ISBN 978-9975-3272-0-6.
2. UNGUR, C. Principles of initiation and organization of cluster activity. *Journal of Research on Trade, Management and Economic Development*. 2(8) / 2017, 89-97. ISSN 2345-1424 /ISSNe 2345-1483.
3. Кузьменко Н.И. Управление современным образовательным учреждением// Территория науки: мультидисциплинарный научно -практический журнал. - Воронеж: АНОО ВПО «ВЭПИ», 2014. - №5. -С. 12-16.
4. Портер М. Международная конкуренция. - М.: Академия, 2004. - С. 376.
5. Цихан Т.В. Кластерная теория экономического развития // Проблемы теории и практики управления. - 2009. -№ 5.

Secțiunea IV
NIVELUL DE TRAI
ȘI POLITICI SOCIALE

Section IV
STANDARD OF LIVING
AND SOCIAL POLICIES

ВЫЗОВЫ РЫНКА ТРУДА В КОНТЕКСТЕ ИНФОРМАТИЗАЦИИ И ЦИФРОВИЗАЦИИ

Виктория БЛИЗНЮК¹,
кандидат экономических наук,
старший научный сотрудник
Институт экономики и
прогнозирования НАНУ, г. Киев, Украина

В условиях третьей волны глобализации постепенно возрастает роль информатизации и виртуализации предпринимательской и трудовой деятельности. Последствия и риски распространения технологических изменений постоянно находятся в поле зрения исследователей. Статья посвящена выявлению современных вызовов в сфере труда и поиску путей их минимизации.

Обосновано, что распространение информатизации и формирование цифровой экономики обуславливает появление и развитие инновационных особенностей в трудовом поведении работников, что в свою очередь способствует формированию новых форм занятости. Рынок труда постепенно виртуализируется и формируется особый виртуальный сегмент занятости: услуги труда являются информационными или интеллектуальными продуктами, предоставляются посредством использования виртуальной инфраструктуры, оплата труда достаточно часто осуществляется с помощью виртуальных денег.

Наиболее приемлемой формой социально-трудовых отношений является дистанционные формы взаимодействия с работодателями и членами трудового коллектива с повышением роли персональной и социальной ответственности работников за результаты труда. Одним из последствий цифровизации является изменение структуры доходов. Наиболее рискованными по уменьшению спроса и доходности будут профессии, предусматривающие выполнение простых задач и незначительное вознаграждение, и наоборот, носители интеллектуального капитала, получают новые преимущества, прежде всего в уровнях оплаты труда.

Инновации нуждаются не только и даже не столько в дополнительных средствах для приобретения новых технологий, как в персонале для их внедрения и, если не для разработки, то по меньшей мере для дальнейшего потребления. Основным вызовом современным работникам является постоянная актуализация собственных профессиональных компетенций. Основной потребностью экономики будущего является рабочий, обладающий навыками критического мышления и использования технологий цифрового общества для работы, свободного времени и общения, то есть цифровыми компетенциями. Цифровая компетентность измеряется гражданами на разных уровнях для определения соответствия условий учебы и работы. Эффективность и перспективность цифровизации зависит от перехода от компетенций - «зоны комфорта», к компетенциям, обеспечивающим динамичное развитие и инновационный рост экономики.

Ключевые слова: информатизация, цифровизация, рынок труда, виртуализация рынка труда, нестандартные формы занятости, компетентности.

PROVOCĂRI ALE PIEȚEI MUNCII ÎN CONTEXTUL INFORMATIZĂRII ȘI DIGITALIZĂRII

În condițiile celui de-al treilea val de globalizare, rolul informatizării și virtualizării afacerilor și al forței de muncă crește treptat. Consecințele și riscurile răspândirii schimbărilor tehnologice sunt în mod constant în câmpul de vedere al cercetătorilor. Articolul este dedicat identificării provocărilor moderne din sfera muncii și căutării unor modalități de minimizare a acestora. Este dovedit că răspândirea informatizării și formarea unei economii digitale determină apariția și dezvoltarea unor caracteristici inovatoare în comportamentul de muncă al lucrătorilor, care la rândul său contribuie la formarea de noi forme de angajare. Piața muncii se virtualizează treptat și se formează un segment virtual special de angajare: serviciile de muncă sunt produse informaționale sau intelectuale, sunt furnizate prin utilizarea infrastructurii virtuale, iar salariile sunt adesea plătite cu bani virtuali. Cea mai acceptabilă formă de

¹ © Виктория БЛИЗНЮК, vikosa72@gmail.com

relații sociale și de muncă o reprezintă formele îndepărtate de interacțiune cu angajatorii și membrii colectivului de muncă, cu creșterea rolului responsabilității personale și sociale a lucrătorilor pentru rezultatele muncii.

Unul dintre efectele digitalizării este schimbarea structurii veniturilor. Cele mai riscante domenii pentru reducerea cererii și profitabilității vor fi profesiile care necesită sarcini simple și remunerare scăzută, iar invers, purtătorii de capital intelectual vor primi noi avantaje, mai ales în ceea ce privește nivelurile de salarizare a muncii. Inovațiile au nevoie nu numai și nu de atât de multe fonduri suplimentare pentru achiziționarea de noi tehnologii, cât de personal pentru implementarea lor și, dacă nu pentru dezvoltare, atunci cel puțin pentru consum ulterior.

Principala provocare pentru angajații moderni este actualizarea constantă a propriilor competențe profesionale. Nevoia principală a economiei viitorului este un lucrător cu abilități de gândire critică și utilizarea tehnologiilor societății digitale pentru muncă, timp liber și comunicare, adică competențe digitale. Competența digitală este măsurată de cetățeni la diferite niveluri pentru a determina caracterul adecvat al educației și al condițiilor de muncă. Eficiența și perspectivele digitalizării depind de trecerea de la competențe - „zona de confort” la competențe care asigură o dezvoltare dinamică și o creștere inovatoare a economiei.

Cuvinte-cheie: informatizare, digitalizare, piața muncii, virtualizarea pieței forței de muncă, forme de angajare non-standard, competențe.

CHALLENGES OF THE LABOUR MARKET IN THE CONTEXT OF INFORMATIZATION AND DIGITALIZATION

In the conditions of the third wave of globalization, the role of informatization and virtualization of business and labour is gradually increasing. The consequences and risks of the spread of technological change are constantly in the field of view of researchers. The article is devoted to the identification of modern challenges in the sphere of work and the search for ways to minimize them. It is proved that the spread of informatization and the formation of a digital economy determines the emergence and development of innovative features in the labour behaviour of workers, which in turn contributes to the formation of new forms of employment. The labour market is gradually being virtualized and a special virtual segment of employment is being formed: labour services are informational or intellectual products, are provided through the use of virtual infrastructure, and wages are often paid using virtual money.

The most acceptable form of social and labour relations are remote forms of interaction with employers and members of the labour collective with an increase in the role of personal and social responsibility of workers for labour results. One of the effects of digitalization is a change in revenue structure. The most risky areas for reducing demand and profitability will be professions that require simple tasks and low remuneration, and vice versa, intellectual capital carriers will receive new advantages, especially in terms of wages. Innovations need not only and not so much additional funds to acquire new technologies, as the personnel for their implementation and, if not for development, then at least for further consumption.

The main challenge for modern employees is the constant updating of their own professional competencies. The main need for the economy of the future is a worker with critical thinking skills and the use of digital society technologies for work, free time and communication, that is, digital competencies. Digital competency is measured by citizens at different levels to determine the suitability of education and work conditions. The efficiency and prospects of digitalization depends on the transition from competencies – the “comfort zone”, to competencies that ensure dynamic development and innovative growth of the economy.

Key words: informatization, digitalization, labour market, labour market virtualization, non-standard forms of employment, competencies.

JELClasificare: J24.

Информатизацию необходимо рассматривать как процесс глобального изменения структуры социально-экономической системы и ее институтов вследствие проникновения и распространения социально-преобразующего потенциала информационных технологий во все сферы жизни и экономического развития. Расширение спроса на инновации во всех сферах, интегрирование информационных технологий в управление и производственные процессы, возрастающая потребность информатизации основных социальных институтов, стимулирует структурные

изменения на рынке труда, способствует исчезновению традиционных и возникновению новых профессий, управленческих инструментов и механизмов. Рынок труда, являясь лакмусовой бумажкой социально-экономической ситуации в стране, наиболее остро реагирует на экономические, социальные, образовательные вызовы, связанные с информатизацией и цифровизацией общества. Обобщению данных вызовов в глобальном обществе, анализу возможных механизмов их минимизации посвящена данная статья.

Деструктивность характера технологических изменений, инноваций, вызовы и последствия рынка труда находятся в поле зрения современных исследователей [1]. Так, оценки возможных объемов ликвидации рабочих мест вследствие внедрения инновационных технологий в производственные процессы, находятся в диапазоне от 10 до 60% существующих на сегодня [2]. Автоматизация не менее трети трудовых операций – неизбежное явление, которое коснется почти 60% существующих на рынке профессий [3]. За оценками Мирового экономического форума [4], активное внедрение новых технологий, развитие искусственного интеллекта, nano технологий, генетики и биотехнологий, роботостроение, автоматизация транспортных средств до 2020 г. приведет к потере более 5,1 млн. рабочих мест, сокращению длительности трудовых процессов, которые будут занимать не более 58% времени человеческой жизни по сравнению с текущими показателями в 71%, машины и механизмы будут выполнять не менее 42% текущих заданий трудового процесса.

Высвобождение работников будет следствием ожидаемого роста общей факторной производительности труда, о чем свидетельствуют исследования компании ACIL Tasman [5]. Деятельность в Интернете, связанная с управлениями запасов, отслеживанием заказов, транспортировкой и логистикой положительно влияет на производительность труда. В то же время распространения ИКТ приводит к распространению компьютеризации многих сфер деятельности, в результате чего сокращается спрос не только на низко квалифицированный труд, но и на представителей среднего уровня квалификации (бухгалтеров, секретарей, делопроизводителей, программистов, системных администраторов). Исчезновение одних рабочих мест будет дополняться созданием новых востребованных профессий, так, несмотря на сокращение 500 тыс. рабочих мест вследствие распространения интернет технологий и усиления риска [4] исчезновения от 9 до 50% существующих профессий, возникло не менее 1,2 млн. других [6].

Стоимость активов «интеллектуальной автоматизации» к 2030 г. может достичь почти 14% мирового ВВП, что составляет около 15 трлн. долларов США в текущих ценах [7]. Данные технологии обладают потенциалом, который дает большие преимущества национальным экономикам в виде повышения производительности труда и создания новых и улучшенных потребительских товаров и услуг. В то же время, они способствуют усилению структурных сдвигов и возникновению социально-психологических проблем в обществе, по оценкам PwC сегодня более 37% наемных работников обеспокоены возможностью потерять работу из-за автоматизации, роботизации и цифровизации.

Исследователи выделяют несколько волн автоматизации экономики и общественной жизни, оказывающих разнонаправленное воздействие на рынок труда [7]: *алгоритмизация* – характеризуется активными процессами автоматизации простых вычислительных задач и анализа структурированных данных в таких сферах, как финансы, информация и коммуникации; *усиления* – автоматизация повторяющихся задач: заполнение форм, коммуникация и обмен информацией, статистический анализ неструктурированных данных; *автономизация* – предусматривает автоматизацию физического труда и мастерства, решение задач в динамических реальных ситуациях. Оценка возможных социальных последствий осуществлялась на предположении неизменности структурной безработицы вследствие автоматизации. По прогнозным оценкам специалистов PwC, ориентировочная доля существующих рабочих мест, которые могут быть автоматизированы до 2030-х годов, в разных странах мира колеблется от 22% в Финляндии и Южной Кореи, 23% в России и Греции, 24% в Новой Зеландии и Японии, до 42% в Литве и Словении и 44% в Словакии (табл. 1). С высокой долей вероятности, в странах с идентичной структурой национальной экономики ожидаются схожие последствия потенциальной автоматизации, поскольку некоторые отрасли промышленного производства и транспорта относительно легко и быстро автоматизируются в период до 2030 г., а занятость в этих отраслях во многих восточноевропейских странах остается довольно высокой.

Табл. 1. Оценки вероятной доли рабочих с потенциально высоким риском внедрения технологий в отдельных странах мира, %

<i>Страна</i>	<i>Волны автоматизации</i>			<i>Уровень образования работников</i>		
	<i>Алгоритмизация</i>	<i>Усиления</i>	<i>Автономизации</i>	<i>Низкий</i>	<i>Средний</i>	<i>Высокий</i>
Словакия	4	25	44	39	48	47
Литва	4	26	42	54	53	18
Чехия	3	25	40	51	47	11
Франция	4	22	37	51	41	14
Германия	3	23	37	48	43	10
Польша	2	18	33	49	42	14
Турция	1	14	33	38	35	7
Сингапур	4	18	26	46	30	10
Россия	2	12	23	39	31	11

Источник: [7, p.16, 32-33.]

Уровень образования остается определяющим фактором высвобождения рабочей силы вследствие распространения цифровых производственных и управленческих технологий. Например, наемные работники в таких странах как Сингапур и Южная Корея имеют более жесткие требования к образованию и профессиональному обучению, а потому в долгосрочной перспективе потенциально будут более защищенными от сокращения своих рабочих мест.

В ближайшем будущем, инновационные изменения не столько повлияют на занятость в традиционных производственных секторах, сколько, вероятнее всего, позволят сократить финансовые затраты и времени на организацию производственного процесса, качественно изменят содержание трудовых процессов за счет уменьшения рутинности профессиональных заданий. Количественные прогнозы возможного высвобождения рабочей силы и перераспределения ее на новые рабочие места с инновационным характером и содержанием труда напрямую зависят от возможностей перераспределения операций и работников на новые рабочие места, то есть от организационных и управленческих факторов, от гибкости самих работников.

Социальные вызовы информатизации будут возникать за счет перераспределения технологических дивидендов, поскольку технологические преимущества распределяются неравномерно и тем самым усиливаются разнообразные виды неравенства. Р.Коллинз считает [8, с.57-63], что технологическое замещение управленческого труда влечет сокращение среднего класса, изменение образа жизни и его ценностей. Отсутствие компенсаторной политики технологического замещения и невозможность создания адекватных условий для освоения новых цифровых компетенций усиливает риск снижения квалификационного уровня и соответственно зарплаты [9]. Рабочие места, требующие работника среднего уровня квалификаций, постепенно переходят из сегмента стандартной занятости в нестандартной [10]. Данный процесс характерен не только для когнитивных, но и для рутинных рабочих профессий.

В работе D.H.Autorf и D.Dorn [11] доказано, что последние 25 лет на рынке труда наблюдается стагнация и снижение реальных доходов и занятости населения с самыми низкими профессиональными навыками, то есть усиливается поляризация занятости (разрыв между спросом на рабочую силу и ее предложением по уровню квалификации). Изучая структурные изменения на рынке труда, они делают вывод, что к 2050 г. 80% рабочих мест автомобильной промышленности США и 70% в обувной и текстильной, 60% в сфере безопасности, 30% в области туризма, 45% в здравоохранении, будут компьютеризированными. Аналогичные выводы были сделаны относительно 50% уровня компьютеризации профессиональной деятельности в западноевропейских странах и 60% рынка труда восточноевропейских стран [12].

С другой стороны, распространение цифровых технологий, возможность использования для трудоустройства и получение дохода различные цифровые платформы способствует улучшению качества, как занятости, так и жизни в целом. Доступ информационных ресурсов, приближение к

источнику услуги за счет использования онлайн технологий, овладение цифровыми компетенциями сокращает социальное неравенство в обществен и наделяет рынок труда виртуальными преимуществами. Можно выделить социальные риски качественных изменений, требующие новых навыков и компетенций, а именно: нелинейность трудовой карьеры, несовершенство трудового законодательства, его определенная отсталость от требований времени, возникновение новых незащищенных форм занятости.

Все это усиливает современные вызовы к системе профессионального образования. Необходимость непрерывного развития компетенций и повышение квалификации рабочих получают особое значение в условиях цифровизации экономики и будет способствовать развитию Smart-education – гибкого обучения в интерактивной образовательной среде с помощью контента со всего мира. Зарождается концепция массовых открытых онлайн курсов, в основе которой лежит теория о том, что знания распределены по сетевым связям и поэтому обучение предполагает возможность конструирования этих связей и их использования. Подходы к массовому обучению, с использованием информационных и цифровых технологий, трансформировались в разнообразные массовые онлайн курсы (МООС).

Навыки всегда считались конечным продуктом процесса обучения, но цифровая экономика меняет даже эти взгляды, спрос на навыки приобретает признаки системности и массовости. Поэтому, все участники цифровой экономики должны иметь способности создавать и обрабатывать сложные массивы информации, мыслить системно и критически, принимать решения на основе многокритериального выбора, быть адаптивными и гибкими к новой информации. Таким образом, актуализируется проблема формирования цифровых навыков в современном мире в целом и рынке труда в частности. Европейскими документами [13] цифровая компетентность определяется как уверенное, критическое и ответственное использование и взаимодействие с цифровыми технологиями в процессе учебы, работы и общественной жизни. Цифровые компетентности состоят из: информационной грамотности, коммуникативной, умения создавать цифровой контент (в том числе программирования), компетентностей, связанных с кибербезопасностью и способностью к решению проблем. Основными требованиями к цифровым навыкам могут быть следующие: *динамичность* – способность изменяться во времени; взаимосвязь с экосистемой рабочего места, то есть с содержанием рабочих процессов; постоянное *обновление комплементарных цифровых навыков* – то есть навыков необходимых для выполнения новых задач, связанных с использованием ИТ на рабочем месте; *междисциплинарность* – способность охватывать несколько конвергентных предметных областей; *мобильность и конкурентоспособность* навыков; *соответствие международным стандартам*.

Поскольку цифровая экономика является наиболее удачным инструментом повышения производительности труда, в том числе за счет создания высокопроизводительных рабочих мест в мире, можно сделать вывод, что имеющийся высокообразованный потенциал рабочей силы может быть использован именно в данном сегменте рынка. Недостаточный уровень социальной защищенности может быть компенсирован внедрением новых принципов политики социальной качества. Распространение цифровых отношений усиливает требования к качественным компонентам рабочей силы и уровню их подготовки. Новый подход к обучению в цифровой экономике предусматривает внедрение изменений на всех уровнях образовательного процесса. Основой должны стать цифровые компетенции и прикладные практические навыки. Система образования, ориентируясь на запросы рынка труда, трансформируется в цифровую площадку всех форм образования и обучения на протяжении всей жизни.

Генерируя накопление человеческого капитала, высшее образование является базисом динамичного развития экономики и общества. Система образования в Украине в контексте современных интеграционных и информационных процессов нуждается в изменении парадигмы высшей школы, что касается использования механизмов, средств и инструментария государственного управления высшим образованием, которые обеспечат эффективность процесса реформирования по стандартам европейского образования. Первые шаги в этом направлении осуществляются при поддержке международных организаций. Так, в частности, принимая участие в европейской программе Erasmus + по поддержке образования, обучения, молодежи и спорта в Европе, на протяжении 2015–2017 гг. было осуществлено более 7200 академических обменов: из них 5270 - из Украины в Европу и 1960 – из Европы в Украину, что составляет более 43% «мобильности»

всего региона Восточного партнерства. Доля регионального бюджета в Украине по программе Erasmus + составляла почти 41% по сравнению с 7% в Молдове, 8% в Беларуси и 24% в Грузии [15]. Проекты по программе Erasmus + направлены на модернизацию существующих, разработку новых образовательных программ, направленных на формирование цифровых и информационных компетентностей.

Скорость инноваций и технических изменений требует от компаний для обеспечения конкурентоспособного уровня привлекать специалистов, владеющих не только узкими технологическими навыками, но и адаптационными и коммуникационными, что позволит внедрять инновации и обеспечит их реализацию. Основной задачей образования является обеспечение адаптационными навыками, чтобы человек - будущий рабочий мог бы быстро приспосабливаться в рыночной цифровой среде.

Таким образом, перед системой образования стоят следующие задачи, которые позволят сформировать новые компетенции, которых потребует цифровая экономика:

- повышение и улучшение цифровой грамотности всех слоев населения на всех уровнях образования;

- сформировать модель цифровых компетенций, которая должна быть интегрированной в национальную Рамку квалификаций и связанной с образовательными и профессиональными стандартами;

- создать нормативную базу и инфраструктуру гибких нестандартных форм занятости, фундамент цифровой экономики;

- привлечение в образовательный процесс специалистов-практиков, которые будут помогать формированию цифровых компетенций;

- разработать и внедрить вариативные системы аттестации, адекватные задачам цифровой экономики;

- сформировать гибкую систему профессионального образования в соответствии с требованиями цифровой экономики;

- создание системы прогнозирования кадров, владеющих цифровыми компетенциями;

- разработать и внедрить вариативные системы аттестации, адекватные задачам цифровой экономики;

- обеспечить эффективный социальный диалог всех субъектов рынка труда в образовательном процессе.

Таким образом, основной потребностью экономики будущего является рабочий, обладающий навыками критического использования технологий цифрового общества для работы, свободного времени и общения, то есть владеющий цифровыми компетенциями.

Список литературы

1. МБТ Международное бюро труда 2017. Вводный доклад Глобальной комиссии по вопросам будущего сферы труда (Женева) Материал подготовлен для второго заседания Глобальной комиссии по вопросам будущего сферы труда 15-17 февраля 2018 г
http://www.oit.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---cabinet/documents/publication/wcms_618383.pdf
2. Balliester, T.; Elsheikhi, A. Готовится к печати. The future of work: A literature review, рабочий документ Департамента исследовательской деятельности (Женева, МБТ
https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---inst/documents/publication/wcms_625866.pdf
3. A future that works: Automation, employment, and productivity, McKinsey Global Institute in collaboration with McKinsey Analytics, January 2017
<https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/featured%20insights/Digital%20Disruption/Harnessing%20automation%20for%20a%20future%20that%20works/MGI-A-future-that-works-Executive-summary.ashx>
4. The Future of Work Data sources: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2018.pdf
5. ICT as a Driver of Productivity. A White paper prepared for Telstra by ACIL Tasman. January 2009
6. Technology, jobs, and the future of work. — URL: <https://www.mckinsey.com/global-themes/employment-and-growth/technology-jobs-and-the-future-of-work>

7. Will robots really steal our jobs? An international analysis of the potential long term impact of automation. – PricewaterhouseCoopers, 2018. – 43 pp.
8. Есть ли будущее у капитализма? // Сб. статей И. Валлерстайна, Р. Коллинза, М. Манна, Г. Дерлугьяна, К. Калхуна / пер. с англ. под ред. Г. Дерлугьяна. М. :Издво Ин-та Гайдара, 2015. 320 с.
9. Dauth, W.; Findeisen, S.; Südekum, J.; Wößner, N. 2017. German robots: The impact of industrial robots on workers, IAB discussion Paper No. 30 (Нюрнберг, Институт исследований по вопросам занятости)
10. OECD (2015), In It Together: Why Less Inequality Benefits All, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264235120-en>.
11. Autor D. H., Dorn D. The Growth of Low Skill Service Jobs and the Polarization of the U. S. Labor Market // American Economic Review. August 2013. № 5 (103). P. 1553–1597
12. Pashkevich N., Haftor D. M. IIIDE Proceedings 2014 – About IT Unemployment: Reflecting On Normative Aspects Of The ‘Broken Link’ // Rozenberg Quarterly. URL: <http://rozenbergquarterly.com/iideproceedings-2014-about-it-unemployment-reflecting-on-normativeaspects-of-the-broken-link/>
13. Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. (2018). Retrieved from: <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/recommendation-key-competences-lifelonglearning.pdf>
14. Glossary.– Quality in education and training.– European Centre for the Development of Vocational Training, 2011 . – (P .23 - 24) (157 p.)
15. Erasmus+ supports activities that are closely matched with the EU's priorities for cooperation policy with partner countries and regions. – https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/documents/country-factsheet-ukraine_en

ФОРМИРОВАНИЕ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНОСТИ ЖИЛИЩНОГО ФОНДА РЕГИОНА КАК ОСНОВА ЕГО ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

*Ольга КАМЕКО, аспирант, ассистент кафедры экономики,
Полоцкий государственный университет, Республика Беларусь¹*

В статье рассматриваются подходы к определению показателей энергоэффективности жилищного фонда региона. Данный интерес вызван тем, что существующие объекты жилищного фонда не всегда в полной мере соответствуют требованиям энергоэффективности, которая, в свою очередь, является основой общей эффективности использования зданий и сооружений. Определение показателей энергоэффективности позволяет определить направления и разработать пути повышения эксплуатационных свойств объектов жилой недвижимости, а также встать на путь повышения экологической безопасности жилищного фонда региона.

Ключевые слова: энергоэффективность, жилищный фонд, зеленая экономика, показатели энергоэффективности.

The article discusses approaches to the definition of indicators of energy efficiency of the housing stock of the region. This interest is due to the fact that the existing housing facilities do not always fully meet the requirements of energy efficiency, which, in turn, is the basis of the overall efficiency of the use of buildings and structures. The definition of energy efficiency indicators allows you to determine directions and develop ways to improve the operational properties of residential real estate, as well as take the path of improving the environmental safety of the housing stock in the region.

Key words: energy efficiency, housing stock, green economy, energy efficiency indicators.

The articolul discută abordările privind definirea indicatorilor de eficiență energetică a fondului de locuințe din regiune. Acest interes se datorează faptului că facilitățile de locuit existente nu întotdeauna îndeplinesc cerințele eficienței energetice, ceea ce, la rândul său, este baza eficienței generale a utilizării clădirilor și structurilor. Definirea indicatorilor de eficiență energetică permite a determina direcțiile și dezvoltă modalități de îmbunătățire a proprietăților operaționale ale imobilelor rezidențiale, precum și de a lua calea pentru îmbunătățirea siguranței mediului a fondului de locuințe din regiune.

Cuvinte-cheie: eficiență energetică, fond de locuințe, economie verde, indicatori de eficiență energetică.

JEL Classification: L74.

В условиях урбанизации возрастает необходимость формирования в крупных городах экологической инфраструктуры или природного каркаса. Потребность в экологически безопасных, комфортных для проживания жилых помещениях диктует строительной отрасли идеи создания в современном крупном городе благоприятных условий для развития индивидуального домостроения, как одной из приоритетных форм жилища будущего по своей востребованности, экономической и экологической целесообразности. Экологизация строительства представляет собой интегрированное понятие, предполагающее использование при возведении зданий и сооружений экологически безопасных материалов, повышение энергоэффективности зданий, сооружений и их минимальное негативное воздействие на окружающую природную среду [1].

Находящиеся на территории государства жилые дома, а также жилые помещения в других строениях образуют его жилищный фонд. В соответствии с [2] (статья 1), жилищный фонд – совокупность жилых помещений государственного и частного жилищных фондов. Повышение эффективности функционирования жилищного фонда является одной из наиболее важных задач, требующих решения жилищно-коммунальным хозяйством страны.

Необходимо отметить, что жилищный фонд сформирован двумя важнейшими сферами, обеспечивающими достойный уровень жизни населения (рисунки 1).

¹ © Ольга КАМЕКО, E-mail: o.kamecko@psu.by

На этапе производства жилищный фонд является частью жилищного строительства. Возводимые жилищным строительством недвижимость непосредственно является объектом деятельности данной сферы.

Рисунок 1. Сферы формирования жилищного фонда

Источник: Собственная разработка.

При завершении возведения объекта жилой недвижимости и сдаче объекта в эксплуатацию, важнейшим регулятором функционирования жилищного фонда становится жилищно-коммунальное хозяйство. Данная структура отвечает за управление жилищным фондом, его состояние и эффективность его использования. Функционирование жилищного фонда представляет собой непрерывную эксплуатацию объекта жилой недвижимости населением с целью удовлетворения своих потребностей. Таким образом, жилищный фонд непосредственно влияет на качество жизни человека. Повышение эффективности функционирования данного сегмента жилищно-коммунального хозяйства влечет за собой неминуемое улучшение качества жизни пользователей недвижимости, реализуя большее число их требований к жилью. Следовательно, необходимо определить, что подразумевает под собой эффективное функционирование жилищного фонда.

Согласно [3], эффективность – соотношение между достигнутым результатом и использованными ресурсами. Таким образом, повышение эффективности функционирования жилищного фонда понимает под собой улучшение эксплуатационных свойств жилья с целью минимизации использования любого вида ресурсов. Определим основные направления, оказывающие влияние на эффективность использования жилищного фонда и его работы (рисунок 2).

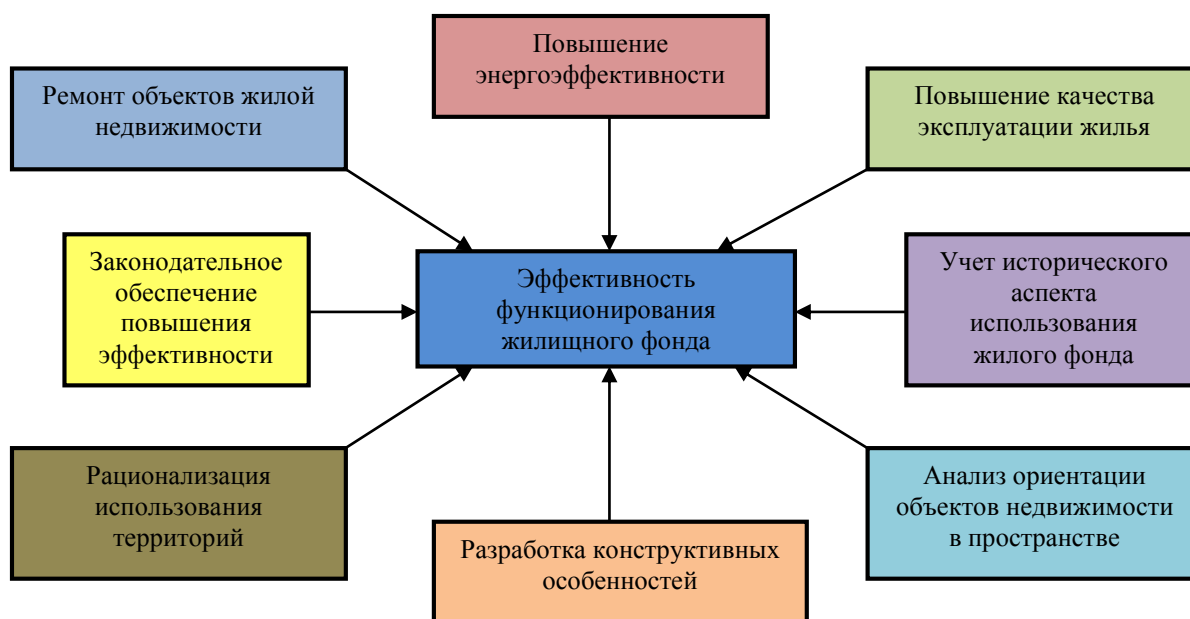

Рисунок 2. – Основные направления, влияющие на эффективность функционирования жилищного фонда

Источник: Собственная разработка.

Одним из наиболее приоритетных направлений развития большинства стран, в том числе Республики Беларусь, на современном этапе является повышение энергоэффективности во всех сферах экономики. Это закреплено целым рядом нормативно-правовых актов, в Беларуси включающим в себя Национальную стратегию устойчивого социально-экономического развития до 2030 года [4], закон Республики Беларусь «Об энергосбережении» [5] и др. Начат процесс формирования «зеленой» экономики, подразумевающей экологизацию всех направлений производства, в том числе строительной отрасли.

Экологизация строительства тесно связана с повышением его конкурентоспособности, ускорением экономического роста, решением социальных проблем, повышением эффективности жилищного фонда городов. Повышение энергоэффективности жилых зданий в настоящее время становится одним из главных приоритетов политики всех развитых стран. Основные параметры, способные повлиять на энергетическую эффективность зданий жилищного фонда, это архитектурные, объемно-планировочные и конструктивные, а также инженерные решения, мероприятия по экономии электрической энергии, водных ресурсов и газа и мероприятия по обеспечению экономии тепловой энергии. [6]

Энергетическая эффективность становится все более важным приоритетом в политике многих стран мира. Широко признается, что она является наиболее экономичным и доступным средством решения многих проблем энергообеспечения, включая энергетическую безопасность, социально-экономические последствия высоких цен на энергию и озабоченность изменением климата. В то же время, энергоэффективность повышает конкурентоспособность и содействует росту благосостояния потребителей. [7]

Исходя из вышеизложенного, видится необходимым дать определение понятию «энергоэффективность». Основываясь на работах отечественных и зарубежных ученых, можно определить несколько направлений, согласно которым формируется понятие энергоэффективности.

В [8] автор определяет энергоэффективность как «характеристику социально-экономической, технической системы, технологического процесса, производственного оборудования, бытовых приборов и т.д., предполагающая максимальное использование ими энергии (способности совершать работу) энергетических ресурсов». Отмечается также что энергоэффективность – это результат процесса энергосбережения. Подобным образом понятие описывается и в [9], где авторами рассмотрена энергоэффективность в виде «технически возможного и экономически оправданного качество использования энергоресурсов и энергии при существующем уровне развития техники и технологий».

Ряд авторов (Галузо И.В., Потапов И.Н., Байдаков, В.А, Ганжа В.Л., Тупкина А.А. и др.) определяют данное понятие в контексте топливной энергетики и использования топливно-энергетических ресурсов в производстве различных видов энергии. Они показывают энергоэффективность как показатель, выражающий отношение затраченных энергетических ресурсов к результату производства.

Понятие энергоэффективности крайне многогранно. Отсюда следует, что нельзя рассматривать его со стороны одного подхода, опираясь на опыт конкретного исследователя. Поскольку функционирование жилищного фонда это специфическая сфера, следует учесть все ее особенности. Таким образом, необходимо обобщить все позиции с целью формирования наиболее полного определения для категории «энергоэффективность». Кроме того, большая часть ученых рассматривают данное понятие как категорию, определяющую эффективность работы топливно-энергетического комплекса в контексте сокращения потребления топливно-энергетических ресурсов. Жилищный фонд, за счет использования различных видов энергии, может воздействовать на объем ее выпуска, тем самым косвенно воздействуя на процесс потребления топливно-энергетических ресурсов. Ряд исследователей рассматривает энергоэффективность в качестве характеристики производственных процессов, в т.ч. выпуска продукции путем оценки эффективности энергетических затрат к производственному результату. В рамках жилищного фонда можно провести обратную оценку, связанную с экономией энергетических ресурсов посредством производства мероприятий, повышающих качество жизни населения, в т.ч. качество функционирования жилищного фонда. Например, определить потребность в тепловой энергии после реализации капитального ремонта в объектах жилищного фонда. Это позволит определить экономию энергии, необходимой для обогрева жилого помещения, как для конечного потребителя, так и производственного процесса теплогенерирующей установки. Таким образом, выводимая категория должна включать наиболее рациональные идеи вышеприведенных и учитывать

область применения (жилищный фонд) как результирующий фактор.

Учитывая вышесказанное, можно определить, что жилищный фонд это специфическая сфера деятельности. Во-первых, самой главной его особенностью является то, что фонд предназначен для жизни людей. В настоящее время государством реализуется политика обеспечения нуждающихся жилыми площадями. Помимо этого, активно реализуется программа помощи многодетным семьям, нуждающимся в улучшении жилищных условий. Отсюда следует вторая особенность – непосредственное влияние на качество жизни населения. Кроме того, жилищный фонд требует эффективной эксплуатации и своевременного обслуживания, что, в свою очередь, тоже является особенностью.

Исходя из этого, представляется возможным сформировать категорию «энергоэффективность» для жилищного фонда следующим образом:

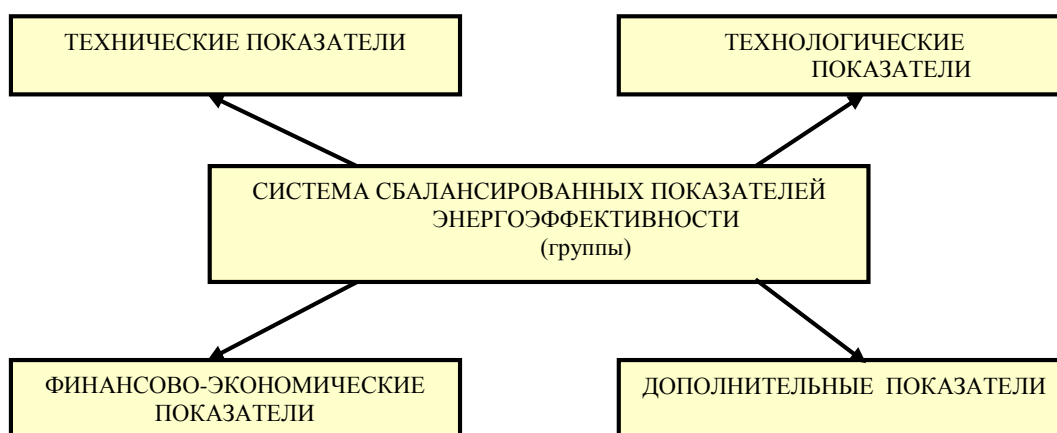
«Энергоэффективность – это характеристика системы, отражающая рациональное (эффективное) использование всех видов потребляемой жилищным фондом энергии с целью рационального расходования ресурсов, характеризующая жилищный фонд как энергетически безопасный посредством определения показателей энергоэффективности».

Из вышеизложенного видно, что данное определение для категории «энергоэффективность» является наиболее полным относительно вопроса функционирования жилищного фонда, так как определяет данное явление со стороны всех рассмотренных подходов и учитывает особенности и специфику сферы исследования. В этой связи возникает возможность уточненного определения направлений для оценки качества и условий функционирования жилищного фонда региона. Этому способствует определение показателей энергоэффективности, за счет которых производится данная оценка.

В соответствии с [3], показатель энергоэффективности – это научно обоснованная абсолютная или удельная величина потребления топливно-энергетических ресурсов (с учетом их нормативных потерь) на производство единицы продукции (работ, услуг) любого назначения, установленная техническими нормативными правовыми актами в области технического нормирования и стандартизации.

Задача определения оптимальных показателей «энергоэффективности» актуальна для разработки норм потребления энергии, адекватно отражающих технологический процесс или цепочку последовательных технологических процессов. [9] Таким образом, наиболее рациональным будет формирование системы сбалансированных показателей оценки энергоэффективности касательно функционирования жилищного фонда.

Основываясь на исследованиях Р. Каплана и д. Нортон [10], сбалансированная система показателей обеспечивает менеджмент универсальным механизмом, который интерпретирует мировоззрение и стратегию компании через набор взаимозависимых показателей. В рамках вопроса относительно жилищного фонда такого рода система показателей обобщает многогранность энергоэффективности, утверждая, что все ее показатели являются по сути своей взаимозависимыми. Таким образом, их можно разделить на следующие группы (рисунок 3).

Рисунок 3. Группы сбалансированной системы показателей энергоэффективности

Источник: Собственная разработка.

Исходя из этого, на данном этапе исследования к различным группам системы сбалансированных показателей можно отнести следующие:

- технические – энергоемкость (для тепловой и электрической энергии), теплопроводность, потребность в ресурсах и др.;
- технологические – показатели, связанные с технологическим процессом производства энергии, а также технологией строительного производства при возведении объектов недвижимости, предназначенных для жилищного фонда;
- финансово-экономические – экономия, влияние сокращения энергопотребления жилищным фондом на уровень ВВП в стране и др.;
- дополнительные – показатели, не включенные в представленные выше группы, но оказывающие влияние на оценку эффективности использования всех видов энергии.

Формирование групп показателей энергоэффективности следующим образом позволяет учесть все этапы жизненного цикла энергии, потребляемой жилищным фондом: учесть условия и технологию производства энергетических ресурсов, отразить финансовую сторону данного вопроса.

Поскольку система показателей энергоэффективности определяется как сбалансированная, элементы системы (в данном случае – показатели энергоэффективности) могут прямо или косвенно влиять на характеристики тех или иных параметров системы.

Несмотря на то, что большинство показателей представляют собой отношение (например, потребление энергии на тонну цемента), некоторые из наиболее укрупненных показателей могут также быть абсолютными величинами. Например, таким показателем является общее энергопотребление жилищного сектора; если это значение большое, это указывает на то, что потребление высокое и поэтому есть необходимость тщательно рассмотреть значимость этого сектора в сравнении, например, с сектором услуг, который в абсолютных величинах может иметь потребление в 20 раз меньшее, чем жилищный.

В зависимости от наличия данных, можно либо построить очень дезагрегированные показатели, либо остаться на уровне, слишком агрегированном для того, чтобы быть значимым с точки зрения анализа энергоэффективности. Наиболее агрегированные показатели включают, например, долю потребления жилищного сектора в ОКПЭ и общее энергопотребление жилищного сектора на душу населения, на жилое помещение или на единицу площади. И если эти показатели допускают очень грубые сравнения (впрочем, часто вводящие в заблуждение) разных стран и изменений во времени, они не могут быть приспособлены к роли показателей энергоэффективности как таковых. Существуют также агрегированные показатели, которые можно использовать для конкретных целей. Например, степень электрификации домохозяйств в стране (общая или в разбивке между городской и сельской местностью) может быть использована в исходных данных для программ электрификации. Другим примером является доля городских и сельских домохозяйств, использующих преимущественно биомассу, которая может использоваться для оценки энергетической бедности или измерения воздействия на окружающую среду. Итак, акцентируем: эти показатели не могут рассматриваться в качестве показателей энергоэффективности как таковых. Реальные показатели энергоэффективности, чтобы быть значимыми, требуют более дезагрегированных данных об энергопотреблении и объемах деятельности, как это описывается в следующих подразделах, относящихся конкретно к каждому из шести основных видов конечного потребления, обозначенных выше. [11]

Таким образом, определив группы показателей и имея сформированный теоретический базис категории «энергоэффективность», возникает возможность оценки качества и результативности реализации мероприятий по повышению качества жизни населения Республики Беларусь в рамках совершенствования процесса функционирования жилищного фонда.

Библиография

1. Экологизация строительной отрасли: опыт, выгоды и преимущества// GreenMind [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.greenmind.com.ua/ru/meropriyatiya/events_01.html. – Дата доступа: 29.10.2017.
2. Жилищный кодекс Республики Беларусь: принят Палатой представителей 31 мая 2012г.: одобр. Советом Респ. 22 июня 2012 г.: текст Кодекса по состоянию на 18 сент. 2017 г. – Минск: Национальный центр правовой информации Республики Беларусь. – 2017г.– 140 с.

3. ISO 9000:2015 «Quality management systems — Fundamentals and vocabulary» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: [http://pqm-online.com/assets/files/pubs/translations/std/iso-9000-2015-\(rus\).pdf](http://pqm-online.com/assets/files/pubs/translations/std/iso-9000-2015-(rus).pdf). — Дата доступа: 22.03.2019.
4. Национальная стратегия устойчивого социально-экономического развития Республики Беларусь на период до 2030 года// Сайт М-ва экономики Респ. Беларусь [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.economy.gov.by/uploads/files/NSUR2030/Natsionalnaja-strategija-ustojchivogo-sotsialno-ekon omicheskogo-razvitija-Respubliki-Bel arus-na-period-do-2030-goda.pdf>. — Дата доступа: 25.02.2019.
5. Об энергосбережении : Закон Респ. Беларусь, 8 января 2015, №239-3// Сайт М-ва энергетики Респ. Беларусь [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://minenergo.gov.by/dfiles/000437_303862_ob_energoberezhennii_2015.pdf. — Дата доступа: 25.02.2019
6. Костюкова, С. Н. Современные тенденции в сфере экологизации экономики Беларуси / С. Н. Костюкова, О. А. Камеко // Устойчивое развитие экономики: международные и национальные аспекты : электронный сборник статей II международной научно-практической конференции, посвященной 50-летию Полоцкого государственного университета, Новополоцк, 7–8 июня 2018 г. / Полоцкий государственный университет. — Новополоцк, 2018. — С. 838 - 843.
7. Показатели энергоэффективности: основы формирования политики / International Energy Agency [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://altenergiya.ru/wp-content/uploads/books/common/pokazateli-energoeffektivnosti.pdf>. — Дата доступа: 01.03.2019.
8. Поспелова Т. Г., Основы энергосбережения / Т.Г. Поспелова. - Мн.: УП «Технопринт», 2000. — 353 с.
9. Ефремов, В.В. «Энергосбережение» и «энергоэффективность»: уточнение понятий, система сбалансированных показателей «энергоэффективности» / В.В Ефремов, Г.З Маркман // Известия Томского политехнического университета. — 2007. — №4. — С.146–148.
10. Каплан Роберт С., Нортон Дейвид П. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / Пер. с англ. — М.: ЗАО «Олимп—Бизнес», 2003. —304 с.
11. Показатели энергоэффективности: основы статистики / International Energy Agency [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.iea.org/media/training/eeukraine2015/EEIussianversion.PDF>. — Дата доступа: 01.09.2019.

EXPLORING ISSUES OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS WITHIN SOCIAL POLICY OF UKRAINE

*Oksana KOSHULKO¹,
Ph.D. in Economic Sciences, Ukraine*

This article explores the issues for Ukrainian social policy following the formation of a new group of people within Ukrainian society, IDPs. Following the first, brief appearance in Ukraine in 2014, the Ukrainian government had a very short period of time to deal with the hundreds of thousands of people who had become IDPs within the country. This article considers the issues of internally displaced persons and the changes in Ukrainian social policy to ensure the adaptation and integration of these people. The article also gives a definition of internally displaced persons, the number of IDPs between January-July 2019 and a classification of this new group of Ukrainian citizens, known as IDPs. The methodology of the research consisted of analysis of the primary and secondary sources of information. The article also analyses the significant role of volunteers during the first period of displacement of IDPs, from Donbas and Crimea to other regions of Ukraine. In addition, the article analyses some publications about externally displaced persons from Donbas and Crimea to other countries. The IDPs are still experiencing problems with social security following their displacement to other regions of Ukraine, because the Ukrainian social policy in respect of IDPs still leaves them at a disadvantage. It is therefore necessary to improve this policy to aid the adaptation and integration of IDPs in various regions of Ukraine, in particular to help them find employment and accommodation and to restore documents lost during displacement.

Keywords: *Ukraine, Crimea, Internally Displaced Persons, Social Policy.*

EXPLORAREA PROBLEMELOR PERSOANELOR STRĂMUTATE INTERN ÎN CADRUL POLITICII SOCIALE DIN UCRAINA

Adnotare. Acest articol analizează problemele politicii sociale ucrainene în urma formării unui nou grup de oameni în cadrul societății ucrainene, persoanele strămutate intern. În urma primei apariții scurte în Ucraina în 2014, guvernul ucrainean a avut o perioadă foarte scurtă de timp pentru a face față sutelor de mii de oameni care au devenit PSI în țară. Acest articol ia în considerare problemele persoanelor strămutate intern și modificările politicii sociale ucrainene pentru a asigura adaptarea și integrarea acestor persoane. Articolul oferă, de asemenea, o definiție a persoanelor strămutate intern, numărul de PSI în perioada ianuarie-iulie 2019 și o clasificare a acestui nou grup de cetățeni ucraineni, cunoscut sub numele de PSI. Metodologia cercetării a constat în analiza surselor de informații primare și secundare. Articolul analizează, de asemenea, rolul semnificativ al voluntarilor în prima perioadă de mutare a PSI-urilor, din Donbas și Crimeea în alte regiuni ale Ucrainei. În plus, articolul analizează câteva publicații despre persoanele strămutate extern din Donbas și Crimeea în alte țări. PSI-urile se confruntă în continuare cu probleme de asigurare socială în urma deplasării lor în alte regiuni ale Ucrainei, deoarece politica socială ucraineană în ceea ce privește PSI le lasă în continuare în dezavantaj. Prin urmare, este necesară îmbunătățirea acestei politici pentru a ajuta la adaptarea și integrarea PSI în diferite regiuni ale Ucrainei, în special pentru a-i ajuta să găsească locuri de muncă și cazare și pentru a restabili documentele pierdute în timpul deplasării.

Cuvinte-cheie: *Ucraina, Crimeea, Persoane Strămutate Intern, Politică Socială.*

JEL: E6, F5, H, K, L5, O2, P35, P43.

Introduction

The article gives a definition for internally displaced persons or IDPs, analyses some reasons why this sector of population appeared in Ukraine in 2014, the number of these IDPs and explores the main issues for social policy in Ukraine concerning IDPs over the last five years from 2014 to 2019.

In addition, the article analyses the Ukrainian legislation concerning social protection of IDPs in Ukraine and the classification of this new group of Ukrainian population, who appeared in 2014.

---

¹ © *Oksana KOSHULKO, e-mail: oksanakoshulko2015@gmail.com*

Research methods

The methodology of the research consisted of analysis of primary and secondary sources of information. Primary data of the research was collected by direct observation of IDPs, in addition to case studies and life histories. Secondary sources consisted of data collected during previous research, from national, international, official and mass media statistics in addition to government reports and national and international Web information.

Definition of the term ‘internally displaced persons’ or IDPs in Ukraine

IDPs are the people who, since 2014, have been forced to leave their home cities, small towns, and villages in Donbas or the Crimean peninsula that are temporarily occupied territories following Russian aggression. These people fled to other regions of Ukraine to start a new temporary or permanent life there. Sometimes these IDPs have fled to other parts of the country as complete family units and sometimes mothers fled with just their children and older members of their family.

The definition of the term ‘internally displaced persons’ or IDPs by the UN Refugee Agency is: *‘Internally displaced people (IDPs) have not crossed a border to find safety. Unlike refugees, they are on the run at home. IDPs stay within their own country and remain under the protection of its government, even if that government is the reason for their displacement. They often move to areas where it is difficult for us to deliver humanitarian assistance and as a result, these people are among the most vulnerable in the world’* [1].

Challenges faced by the Ukrainian government and society concerning IDPs in 2014

The war and occupation came to Ukraine five years ago and has brought new challenges for Ukrainian social policy and the country in general because hundreds of thousands of people from Donbas and Crimea became IDPs and have been displaced to various regions of Ukraine.

In this way, a new group of Ukrainian citizens appeared in Ukraine in 2014. These people needed help and support as they had very often left Donbas and Crimea with nothing, hoping to get all necessities on arrival, from clothes to food and other everyday items.

Was the Ukrainian government and social policy of the country ready to cope with hundreds of thousands of IDPs from Donbas and Crimea in these other regions and cities of Ukraine? It was a very difficult issue for the Ukrainian government and the social policy of the country because in 2014 the country faced three urgent challenges:

- to prevent the war and occupation in Donbas and Crimea by all possible means;
- to provide the Ukrainian Armed Forces with everything necessary for the defense of the country;
- to deal with hundreds of thousands of internally displaced persons from Donbas and Crimea.

The government tried to solve these issues of IDPs and to protect the people. The Ukrainian state passed several Laws, Decrees and Orders. Among these were Law No. 1680-VII *‘On the special order of local self-government in separate regions of Donetsk and Luhansk Oblasts’* [2], and Law No. 1706-VII on *‘Ensuring Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons’* [3], in addition to several other Decrees and Orders by the Cabinet of Ministers of Ukraine concerning social security of IDPs.

How did the country and the government cope with these highly complex challenges in 2014, especially the IDPs?

The country was able to manage these issues only by ensuring cooperation between the state, the general population and volunteers.

Analysis of the role of volunteers during the first period of displacement of IDPs from Donbas and Crimea to other regions of Ukraine

The year 2014 was a very difficult year for the Ukrainian government and for the civilian population, because of the war and occupation that created a great number of IDPs from Donbas and Crimea.

The people of Ukraine, the Ukrainian Orthodox Church and volunteer centers created to help internally displaced persons, all assisted the IDPs to survive the initial period after displacement:

- The population of Ukraine brought or posted everything they could to help centers for the IDPs, from food, clothes and shoes, to items of immediate necessity;
- The Ukrainian Orthodox Church provided great assistance in collecting humanitarian aid for IDPs;
- Volunteers created the help centers for the IDPs in Kyiv and other cities around the country, in order to distribute the collected clothing and footwear, items of immediate necessity, books and dishes to adults and children. The volunteers acted alone, without support from the state and lost pay when away from their workplaces, working up to 24 hours a day to help the IDPs with accommodation, registration and retrieval

of lost documents and other issues important for IDPs.

In this way, volunteers played a significant role in supporting of IDPs after their displacement in 2014.

The classification of a new group of Ukrainian citizens that appeared in 2014, known as IDPs

A new group within Ukrainian society appeared in 2014 due to the occupation and war in Crimea and Donbas. This group consisted of hundreds of thousands of people, who had become IDPs.

Among them were:

- Crimean Tatar and Ukrainian families who fled from the occupied Crimea to other regions of Ukraine;

- Ukrainian families from the occupied Donbas who fled from the occupied territory to other regions of Ukraine, sometimes to relatives or friends;

- Ukrainian children from orphanages in the temporary occupied territories of Donbas, who were taken to orphanages in other cities of Ukraine;

- Ukrainian pensioners, older people who fled with their families, or alone, to non-occupied territories of the country;

- Prisoners who had expressed a desire to serve their sentences in Ukrainian prisons in non-occupied Ukraine.

According to data of international humanitarian organizations and the Ukrainian government, there are currently up to 1.5 million of IDPs in the country.

According to the data of the UN Refugee Agency as of 2019, the number of IDPs in Ukraine is 1,392,085 people. Among them are the following categories of IDPs [4]:

- Families (the most numerous group of IDPs);

- Pensioners;

- People of working age;

- Disabled people;

- Children.

The number of children among the IDPs is almost 200000 (according to the data of the UNHCR, their number in 2019 is 197,510 children). In order to study the issues of children among IDPs, a chapter was published in 2018 in Warsaw, entitled ‘*The current position and recent experience of the children of labour migrants, internally and externally displaced persons, refugees and asylum seekers in Ukraine*’ in the book ‘*Refugee and migrant children's adaptation - theory, research, praxis*’ [5].

According to data of the Ministry of Social Policy of Ukraine [6], the number of IDPs varied during 2019, from 1,512,435 people in January to 1,393,014 people in July (Table 1 and Figure 1).

Table 1. The number of IDPs in Ukraine from January to July 2019, persons

Months of 2019	Number of IDPs	Months of 2019	Number of IDPs
02 Jan	1 512 435	06 May	1 377 468
04 Feb	1 358 020	03 June	1 382 449
04 March	1 364 578	01 July	1 387 410
01 April	1 369 787	22 July	1 393 014

Source: The data of the Ministry of Social Policy of Ukraine [6]

According to analyzed data of the Ministry of Social Policy of Ukraine, the number of IDPs decreased from 02 January to 01 July by 125,025, from 1,512,435 people on 2 January 2019 to 1,387,410 people on 01 July 2019.

What does this mean? It may mean that IDPs are still experiencing problems with social security and that the social policy of the country still disadvantages the IDPs.

Challenges faced by IDPs after their displacement from the occupied territories of Donbas or Crimea to other regions of Ukraine

The biggest issues faced by IDPs after their displacement are the following:

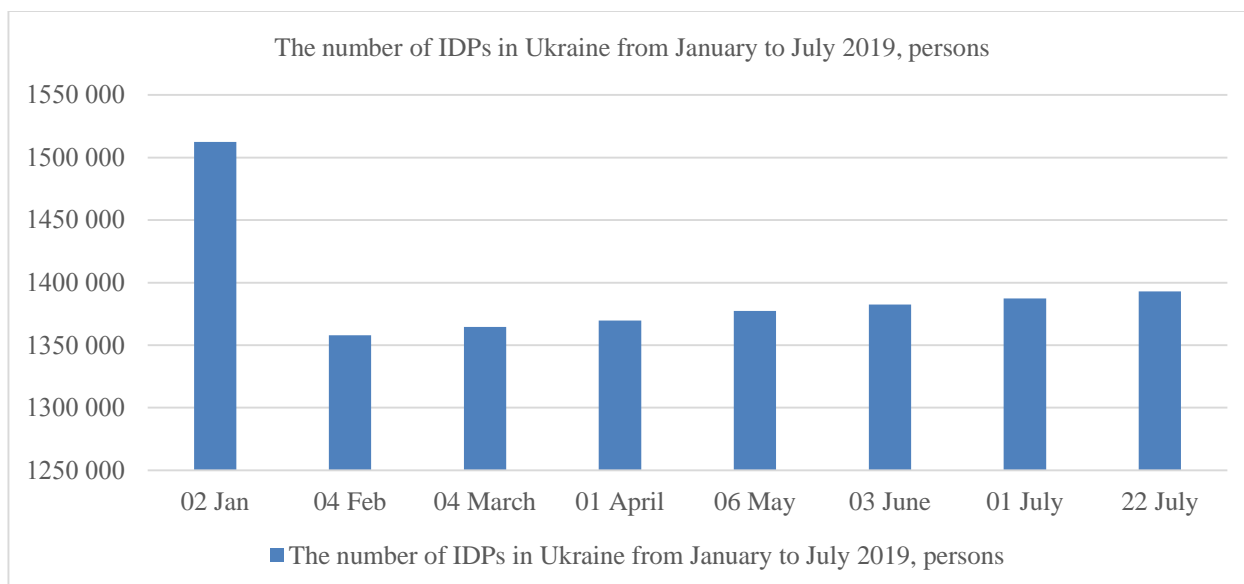
- Difficulty in finding jobs and accommodation;

- Difficulty in processing all necessary IDPs documents;

- Difficulty in restoring documents lost by IDPs;

- Difficulty in registration in other cities and regions of Ukraine;
- Other difficulties and issues.

When the state cannot solve all issues after displacement to other regions of Ukraine, IDPs may seek other solutions, for example, going abroad or returning to the temporary occupied territories of Donbas or Crimea.

Figure 1. The number of IDPs from January to July 2019 in Ukraine, persons

Source: The data of the Ministry of Social Policy of Ukraine [6]

It is very likely that unresolved issues of IDPs is the reason why the number of IDPs in Ukraine has decreased in 2019. In the period between January 2019 and February 2019 the number of IDPs decreased by 10%, and in the period between 02 January 2019 and 01 July 2019, their number decreased by 8% (Table 2).

Table 2 - The percentage reduction of IDPs in 2019 in different regions of Ukraine compared with January 2019 data, %

Months of 2019 (January - July)	Number of IDPs, persons	The percentage of reduction of IDPs in 2019 (compared with January 2019 data), %
02 Jan	1 512 435	
04 Feb	1 358 020	9,8
04 March	1 364 578	9,4
01 April	1 369 787	8,9
06 May	1 377 468	8,6
03 June	1 382 449	8,3
01 July	1 387 410	7,9

Source: The data of the Ministry of Social Policy of Ukraine [6]

Ideally, social policy of the country should solve all the needs, difficulties and issues of IDPs after their displacement, to prevent this reduction in IDP numbers.

Externally displaced persons (refugees) from Donbas and Crimea who fled the occupied territory to other countries

Externally displaced persons are not the subject of this study, but their problems are no less important than those of the IDPs.

Externally displaced persons also have many problems when going abroad after their displacement. Therefore, previous articles and a book have discussed some of the issues of the externally displaced persons (refugees) from Donbas and Crimea, who fled the occupied territory, going to other countries. Among these publications are the following:

- 'Field Studies on Female Immigrants in their Host Countries: Challenges and Prospects' [7];
- 'Reasons for the Movement of Female Immigrants to the Republic of Turkey: Research and Analysis' [8];
- 'Violence against Female Citizens and Female Immigrants in Some Countries Worldwide: Challenges and Solutions' [9];
- 'The role and function of personal remittances of Ukrainian and Moldavian labour migrants for development of Ukraine and Moldova' [10];
- 'Human capital depreciation of female immigrants and ways to restore lost human capital' [11];
- 'Children of female immigrants in Turkey: numerical analysis of data' [12];
- 'The role of Ukrainians in the economic growth of Poland' [13];
- and the book 'Women from North move to South: Contemporary migration from the Former Soviet Union countries to Turkey' [14].

Conclusions

This article presents the results of research concerning IDPs, a new group within Ukrainian society and Ukrainian social policy for the five years from 2014 to 2019.

The following issues of IDPs have been considered: definition of the term 'internally displaced persons' or IDPs in Ukraine; challenges faced by the Ukrainian government and society concerning IDPs in 2014; analysis of the role of volunteers during the first period of displacement of IDPs from Donbas and Crimea to other regions of Ukraine; the classification of the new group of Ukrainian citizens entitled IDPs that appeared in 2014; and challenges faced by IDPs after their displacement to other regions of Ukraine.

The article has also analyzed data of the UN Refugee Agency in Ukraine (UNHCR Ukraine), Ukrainian Laws concerning the rights and freedoms of IDPs from Donbas and Crimea; the data of the Ministry of Social Policy of Ukraine on IDPs in Ukraine as of 2019, different sources and publication.

In addition, the article has analyzed some publications on externally displaced persons (refugees) from Donbas and Crimea, who fled the occupied territory to go to other countries.

Within the article can be found tables and figures concerning the number of IDPs from January to July 2019 in Ukraine and an analysis of the percentage reduction of IDPs in 2019 in regions of Ukraine, compared with January 2019. The data used is from the Ministry of Social Policy of Ukraine on IDPs.

According to the analysis, it is possible to say, that IDPs continue to have problems with social security after their displacement to other regions of Ukraine, because Ukrainian social policy on IDPs still leaves them disadvantaged. In these cases, policy concerning the adaptation and integration of IDPs in other regions of Ukraine needs improvement. A system to help IDPs with finding employment, accommodation and the restoration of their lost documents is of prime importance.

Bibliography

1. UNHCR, the UN Refugee Agency. Internally Displaced People. Available at: <https://www.unhcr.org/internally-displaced-people.html>
2. Law No. 1680-VII 'On the special order of local self-government in separate regions of Donetsk and Luhansk Oblasts.' Available at: <https://mfa.gov.ua/en/news-feeds/foreign-offices-news/27948-shhodo-uhvalennya-verkhovnoju-radoju->
3. Law No. 1706-VII of 10/20/2014 'On Ensuring Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons.' Available at: <https://www.refworld.org/docid/5a7af1d54.html>
4. UNHCR Ukraine. Registration of internal displacement. Available at: <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiY2RhMmExMjgtZWRlMS00YjcwLWI0MzktNmEwNDkwYzdmYTM0IiwidCI6ImU1YzZM3OTgxLTY2NjQ0tNDEzNC04YTBJLTY1NDNkMmFmODBiZSIsImMiOiJh9>
5. Koshulko, O. (2018). The current position and recent experience of the children of labour migrants, internally and externally displaced persons, refugees and asylum seekers in Ukraine. In: Refugee and migrant children's adaptation - theory, research, praxis, (ed.) U. Markowska-Manista, under the UNESCO patronage series: 'Development and Social Adaptation of Children and Youth,' *Maria Grzegorzewska Pedagogical University (MGPU)*, pp. 62-76, Warsaw, Poland.
6. Ministry of Social Policy of Ukraine. The data on IDPs in Ukraine as of 2019. Available at: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>

7. Koshulko, O. (2019). Field Studies on Female Immigrants in their Host Countries: Challenges and Prospects. *MEST Journal*, Vol. 7 (1), pp. 34-40, Belgrade, Serbia.
8. Koshulko, O. (2019). Reasons for the Movement of Female Immigrants to the Republic of Turkey: Research and Analysis. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*, Vol. 85, pp. 14-20, SciPress Ltd., Bach, Switzerland.
9. Koshulko, O. (2018). Violence against Female Citizens and Female Immigrants in Some Countries Worldwide: Challenges and Solutions. *Economics*. Research Centre, Oikos Institute Ltd. Bijeljina, Vol. 6 (2), pp. 71-77, Bijeljina, Bosnia and Herzegovina.
10. Koshulko, O. (2018). The role and function of personal remittances of Ukrainian and Moldavian labour migrants for development of Ukraine and Moldova. *The Journal 'Contemporary Economy'*. University of Pitesti, Faculty of Finance-Accounting, Vol. 3 (1), pp. 166-171, Pitesti, Romania.
11. Koshulko, O. (2018). Human capital depreciation of female immigrants and ways to restore lost human capital. *MEST Journal*, 15 Jan, Vol. 6 (1), pp. 27-33, Belgrade, Serbia.
12. Koshulko O. (2017). Children of female immigrants in Turkey: numerical analysis of data. *International Scientific Journal 'World Scientific News,'* Vol. 90, pp. 88-100, Nov. 2017, West Pomerania, Poland.
13. Koshulko, O., Koshulko V. (2016). The role of Ukrainians in the economic growth of Poland. *International Scientific Journal 'World Scientific News,'* Vol. 42, pp. 256-266, Feb. 2016, West Pomerania, Poland.
14. Koshulko, O. (2016). Women from North move to South: Contemporary migration from the Former Soviet Union countries to Turkey. *Transnational Press London Ltd.*, UK, 126 p.

REMIȘENȚELE SOCIALE ȘI ROLUL ACESTORA LA DEZVOLTAREA COMUNITARĂ ÎN CONDIȚIILE MIGRAȚIEI DE REVENIRE

Viorica-Cristina CORMOȘ, lector univ., dr.¹
Universitatea "Ștefan cel Mare" din Suceava, România

Migrația de revenire este acel fenomen de reîntoarcere în țara de origine a emigranților după o perioadă de timp petrecută în străinătate având la bază cauze diverse. Migranțul poate reveni fie voluntar, prin proprie hotărâre, fie forțat de anumite împrejurări. Odată cu revenirea în țara de origine, emigranțul se poate implica în diverse activități care, pe de o parte îl pot dezvolta profesional, iar pe de altă parte acestea pot contribui la dezvoltarea comunității din care face parte. Sunt migranți care au acumulat resurse importante în țara de migrație (numite remitențe) de natură materială, dar și de altă natură, iar la reîntoarcere în țara de origine acestea pot fi folosite cu un rezultat pozitiv. Pe de o parte, există anumite remitențe economice trimise de către emigranți, iar pe de altă parte se fac remarcate anumite schimbări la nivelul mentalităților determinate de contactul cu străinătatea, crește critica socială activă și spiritul antreprenorial. Scopul acestui articol este de a evidenția importanța folosirii acestor resurse de către migranții care au revenit în țară, încurajarea și susținerea acestora de către autoritățile locale în acest sens, atât pentru o calitate mai bună a vieții emigranțului și a familiei acestuia la reîntoarcere, cât și pentru dezvoltarea comunității din care face parte. În vederea atingerii acestui scop voi aplica un interviu unor antreprenori sau unor posibili antreprenori, foști emigranți, care doresc cu cele acumulate în țara de migrație să contribuie la bunăstarea și îmbunătățirea calității vieții proprii, dar și a membrilor comunității de origine.

Cuvinte-cheie: migrația forței de muncă, migrația de revenire, emigrant, dezvoltare comunitară, antreprenariat, bunăstare.

SOCIAL REMITTANCES AND THEIR ROLE TO COMMUNITY DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF RETURN MIGRATION

Viorica-Cristina CORMOȘ, univ. lect., PhD
University "Ștefan cel Mare" from Suceava, Romania

Return migration is the phenomenon of returning to the country of origin of the emigrants after a period of time spent abroad based on various causes. The migrant may return either voluntarily, by his own decision, or forced by certain circumstances. With the return to the country of origin, the emigrant can become involved in various activities which, on the one hand, can be professionally developed, and on the other hand, can contribute to the development of the community of which is part. There are migrants who have accumulated important resources in the country of migration (called remittances) of a material nature, but also of another nature, and when returning to the country of origin can be used with a positive result. On the one hand, there are certain economic remittances sent by the emigrants, and on the other hand, certain changes are noticed in the level of the mentalities determined by the contact with the foreign countries, the active social criticism and the entrepreneurial spirit increase. The purpose of this article is to highlight the importance of the use of these resources by the migrants who have returned to the country, their encouragement and support by the local authorities in this regard, both for a better quality of life of the emigrant and his family upon return, as well as for community development of which is part. In order to achieve this goal, I will apply an interview to entrepreneurs or potential entrepreneurs, former emigrants, who wish with those things accumulated in the migration country to contribute to the well-being and to improve the quality of their own life, but also of the members of the community of origin.

Keywords: labour migration, return migration, emigrant, community development, entrepreneurship, well-being.

JEL: F22, F24, O15.

Introducere. Fenomenul migrației forței de muncă în străinătate a luat o mare amploare și s-au identificat o serie de consecințe pe plan psiho-socio-economic, dar și beneficii în plan economic și la nivel social în condițiile migrației de revenire. În actul de migrație, emigranții s-au confruntat cu mai

¹ © Viorica-Cristina CORMOȘ, e-mail: cristinacormos@yahoo.com

multe situații de dificultate și au trecut prin diverse etape pentru a ajunge în cele din urmă la adaptare și integrare (însușirea limbii și cunoașterea culturii țării de migrație, găsirea și adaptarea la un loc de muncă, găsirea unei locuințe, acoperirea costurilor și cheltuielilor necesare etc.). Găsirea unui loc de muncă era obiectivul principal în acest demers, ca urmare de cele mai multe ori aceștia au acceptat să practice noi profesii și meserii în diferite domenii de activitate. Acest lucru, pe de o parte a fost dificil pentru emigrant deoarece a fost supus unor schimbări rapide la care a fost nevoit să se adapteze, iar pe de altă parte a fost un plus că și-au însușit noi profesii și meserii care l-au dezvoltat și uneori chiar reorientat pe piața muncii.

Aceste aspecte pot fi un plus pentru comunitatea de origine în condițiile revenirii emigrantului în țară la un anumit moment. Migrantul poate reveni fie voluntar, prin proprie hotărâre, fie forțat de anumite împrejurări. Odată cu revenirea în țara de origine, emigrantul se poate implica în diverse activități care, pe de o parte îl pot dezvolta profesional, iar pe de altă parte acestea pot contribui la dezvoltarea comunității din care face parte. Sunt emigranți care au acumulat resurse importante în țara de migrație (numite remitențe) de natură materială, dar și de altă natură, iar la reîntoarcerea în țara de origine acestea pot fi folosite cu un rezultat pozitiv. Pe de o parte, există anumite remitențe economice trimise de către emigranți, iar pe de altă parte se fac remarcate anumite schimbări la nivelul mentalităților determinate de contactul cu străinătatea, crește critica socială activă și spiritul antreprenorial.

Tinându-se cont de aceste aspecte, se pot realiza proiecte de dezvoltare comunitară unde pot participa emigranți cu ”bagajul” acumulat în țara de migrație și membrii ai comunității. Emigranții sunt indivizi cu o altă viziune, cu o altă motivație și cu un alt capital uman, fiind percepuți ca întruchiparea unei necesități. Migrantul poate fi valorificat ca pion principal, ca lider ce poate aduce idei, strategii, planuri, care de comun acord cu membrii comunității pot deveni proiecte reale și avantajoase. Migrantul își poate atribui roluri importante, atât în oferirea și prelucrarea elementelor noi din domeniul profesional, cât și în menținerea unor relații prin comunicare cu persoane din zona de plecare, modalitate care poate aduce bunuri materiale și informații importante.

Fenomenul migrației forței de muncă în străinătate și migrația de revenire

Migrația a existat de la începuturile omenirii și nu a încetat în timp. Migrația a avut cu preponderență o motivație economică, dar și de retragere din fața unor amenințări. Fenomenul migrației a fost abordat ca fiind o problemă demografică, prin popularea sau depopularea unor teritorii. „Migrația este un fenomen complex, ce constă în deplasarea unor persoane dintr-o arie teritorială în alta, urmată de schimbarea domiciliului și/sau de încadrare într-o formă de activitate în zona de sosire” (Zamfir, C.; Vlăsceanu, L. (coord.), 1998, p. 351).

Migrația internațională a forței de muncă este procesul de trecere a forței de muncă dintr-o țară în alta, în vederea desfășurării unei activități în afara țării, urmând ca emigranții să fie retribuiți de persoane fizice, juridice sau de alte organisme pentru care desfășoară activitățile respective. În general, oamenii au asociat de cele mai multe ori actul migrației cu realizarea unor aspirații vizând oportunități, posibilități și certitudini noi. Decizia de migrație din partea unui individ este rezultatul evaluării raționale de către acesta a beneficiilor și costurilor migrației la muncă în străinătate, comparându-le cu câștigurile în condițiile în care ar rămâne în țara de origine. „Diferențierile spațiului motivează deplasările individuale (...) diferențele regionale definesc contextul decizional al indivizilor în cazul migrației”. (Delaunay, D., 2007, p.137)

Migrația forței de muncă are caracter temporar, durata acesteia variind în limite largi și nu presupune schimbarea definitivă a reședinței. Sunt identificate trei categorii de emigranți care au plecat la muncă în străinătate: prima categorie - emigranți care au o calificare superioară și competențe în domeniile științei și tehnologiei în unele servicii cum ar fi sănătatea, învățământul, asistența socială etc. Aceștia emigranți au posibilitatea unui contract de muncă și dreptul la stabilire în țara de migrație; a doua categorie – emigranți cu un nivel mediu de calificare, de specializare care acoperă o gamă largă de activități și profesii (constructorii, personal medical, culinar etc.); a treia categorie - emigranți care nu au niciun nivel de calificare și care prestează activități în agricultură, construcții, salubritate etc. Există o masă de emigranți care lucrează fără forme legale, în activități închise și necontrolate, iar acest aspect al migrației forței de muncă nu poate fi gestionat nici în țara de plecare și nici în cea de primire.

O parte dintre emigranții la muncă în străinătate își ating pe deplin sau într-o anumită măsură obiectivele, ca urmare se decid să se reîntoarcă în țară, sau revin din alte motive, fiind conturată migrația de revenire. Migrantul poate reveni fie voluntar, prin proprie hotărâre, fie forțat de anumite împrejurări. ” Migrantul revenit sau returnat este cel care s-a întors în țară în ultimii doi ani, după ce a petrecut o perioadă scurtă, minim 6 luni, sau lungă de timp în străinătate.” (Badea, C.V., 2009, p. 59) Migrație de revenire internațională este definită în

funcție de condițiile care au impus revenirea: ”revenire voluntară, care reprezintă plecarea asistată sau independentă spre țara de origine; revenire bazată pe o hotărâre a migrantului (revenire la alegere), care reprezintă actul de revenire având la bază dorința liberă a migrantului de a reveni, fiind diferită de cea voluntară; revenire forțată, care reprezintă revenirea obligatorie a migrantului în țara de origine ca rezultat al unei acțiuni administrative sau juridice adoptate de autoritățile publice de la destinație, la cererea de înlăturare a persoanei de pe teritoriul țării de destinație; expulzarea, care este procedura administrativă sau juridică de înlăturare cu forța a unei persoane în afara teritoriului național.” (Ibidem, p. 57) Revenirea poate fi determinată și de schimbarea regimului politic din țara de destinație, de diminuarea posibilităților privitor la locurile de muncă și eventual de modificări economice care duc la obținerea unor venituri mici în comparație cu munca prestată. Revenirea poate fi determinată de îndeplinirea obiectivelor în țara de destinație sau de schimbarea situației economice în țara de origine. Putem vorbi de o tipologie a migrației de revenire: revenirea „datorată eșecului migrației sau a revenirii forțate, datorate neadaptării la destinație, datorate ieșirii de pe piața muncii și revenirea cu intenție de inovare la origine.” (Delaunay, D., 2007, p. 60)

Odată cu revenirea în țara de origine, emigrantul se poate implica pe plan profesional sau poate refuza orice implicare în câmpul muncii. Astfel, sunt migranți care au acumulat resurse importante în țara de migrație, iar la reîntoarcere în țara de origine se bazează pe aceste resurse, fără o implicație profesională de o natură sau alta. Acest tip de emigrant optează pentru „consumul în țara și/sau localitatea de origine, în condițiile în care migrantul a acumulat resurse pentru consumul dorit în mediul în care îi este apropiat afectiv. Raționamentul implicit este de tipul - am acumulat destul pentru a trăi în mediul care îmi place, chiar dacă și acolo costul vieții este apropiat de cel de aici unde mă aflu ca imigrant.” (Sandu, Dumitru (coord.), 2010, p. 114)

Un alt tip de emigrant este cel care acceptă la revenirea în țară un loc de muncă cu venituri mai mici, bazându-se într-o anumită măsură și pe veniturile acumulate în țara de migrație. Acest emigrant percepe situația în care „costul pentru consumul dorit este mai mic la locul de origine decât la cel de destinație. În astfel de cazuri, chiar dacă veniturile care vor fi obținute la origine sunt mai mici decât cele la destinație, întoarcerea poate avea loc în baza unui raționament de tipul - deși voi câștiga mai puțin, cu banii pe care îi am deja voi putea trăi mai bine acolo decât aici, pentru că este mai redus costul vieții și pentru că acolo îmi place mai mult, sunt mai obișnuit cu oamenii și locurile.”(Ibidem) Al treilea tip de emigrant este acela care a revenit în țară prin constrângere în privința resurselor din locul de destinație, din cauza pierderii locului de muncă sau a unor probleme similare. ”Reintegrarea în țara de origine a fost analizată de unii cercetători în relație cu următorii factori: contextul reintegrării în țara de origine; natura experienței trăite în țara de destinație și durata optimă a migrației, în raport cu obiectivele personale și cu diferențele salariale între țările de origine și de destinație”. (Dustmann, 2003 apud Vlase, I., 2011, p.158) Deși pare ceva neînsemnat, persoana care se reîntoarce la destinație, pe lângă faptul că a trecut prin stări și etape de tensiune la care au fost necesare decizii extreme, se întâlnește cu un mediu schimbat, unde nu mai are o bază socială și economică, iar starea de presiune exterioară îi poate provoca stări de dezechilibru psihologic, social și relațional. De aceea este important ca acesta să se implice în diverse activități care îl motivează și care îi aduc beneficii. Studiile empirice arată că ”succesul reintegrării în țară de origine este cu atât mai mare cu cât migrantul are șansa participării la viața economică și socială a țării de destinație”. (Davids și van Houte, 2008, apud Vlase, I., 2011, p.158)

Remitențele sociale la revenirea din străinătate și impactul asupra comunității de origine

Migrația este un fenomen cu implicații la nivel comunitar și se realizează prin rețele de familie și comunitate. Cele mai importante efecte ale migrației se simt la nivelul comunității. Pe de o parte, există anumite remitențe economice trimise de către emigranți, iar pe de altă parte se fac remarcate anumite schimbări la nivelul mentalităților determinate de contactul cu străinătatea, crește critica socială activă și spiritul antreprenorial. Acestea sunt efecte pozitive ce trebuie incluse în politicile autorităților locale și promovate la nivelul comunității.

Remitențele de natură economică sunt extrem de importante, atât pentru cei care beneficiază direct de ele (familie, rude etc.), cât și pentru comunitatea și societatea de origine. ”Remitențele migranților au început să fie considerate mecanisme de dezvoltare pentru țările ce exportă forță de muncă. Principala caracteristică a remitențelor este aceea că sunt surse externe de fonduri private. Majoritatea remitențelor fiind trimise de migranți direct familiilor din țara de destinație sunt utilizate de către acestea în scopuri private”. (Anghelache, C., et al., 2016, p.81) Majoritatea specialiștilor în migrație confirmă faptul că, remitențele dacă sunt direcționate în mod eficient pot ajuta la dezvoltarea comunităților de origine. Printre priorități se numără: ”asigurarea de metode ieftine, rapide și convenabile de transmitere a remitențelor către aceste zone sub-dezvoltate; educarea populației spre utilizarea surselor disponibile de finanțare; încurajarea furnizorilor în dezvoltarea de produse de finanțare specifice populației din aceste zone sub-dezvoltate”. (Ibidem, p.83)

În analiza efectelor pe care migrația o are asupra comunităților de origine, acesta reprezintă „o schimbare de accent de la perspectiva efectelor de natură, la interesul pentru schimbările de natură socio-culturală. Aceste remitențe de natură socială se referă la ideile, comportamentele, identitățile și capitalul social care sunt transmise dinspre comunitățile de destinație către cele de origine. În acest sens se atrage atenția asupra modului în care aceste fluxuri de elemente de cultură ajung să fie adoptate de cei rămași în țară, în comunitatea de origine. La început, imigranții aduc cu ei în societățile de destinație anumite moduri de a interpreta lucrurile (specifice culturii de acasă), prin care vor filtra noile experiențe. Elementele împrumutate de aceștia din cultura societății gazdă (deja filtrate prin cadrul cultural al societății de origine) vor fi transmise mai departe celor din comunitatea de apartenență, unde se vor împrăștia prin difuziune.” (Călin, R.; Umbreș, G. R., 2006, p. 162)

Remitențele de acest tip pot fi de natură valorică, de tip acțional și cele ce țin de capitalul social acumulat în țara de destinație. Implicațiile acestui mod de abordare a migrației atrage atenția asupra fenomenului de transnaționalism. Sunt identificate schimbări la nivelul comunității de origine (în mod special în comunitățile rurale), acestea fiind din ce în ce mai influențate de mentalitatea și stilul de viață formate în țara de migrație. De asemenea, transferurile de tip socio-cultural pot stimula dezvoltarea în societățile de origine, însă pe de altă parte pot crea dependență și pot apărea influențe cu un impact negativ.

Aspecte ale dezvoltării comunitare în condițiile fructificării remitențelor sociale

Dezvoltarea comunitară este considerată deopotrivă proces și presupune dezvoltarea și consolidarea capacității de acțiune colectivă, având ca rezultat adoptarea colectivă de măsuri și acțiuni comune pentru dezvoltarea comunității. Ea reprezintă procesul prin care o comunitate își îmbunătățește condițiile de viață, prin acțiunea voluntară, conștientă și planificată a membrilor ei, pe baza dezvoltării capacităților proprii de acțiune, a conexiunilor inter și extracomunitare, a valorilor comune și a utilizării resurselor interne și externe. Dezvoltarea comunitară acoperă toate dimensiunile dezvoltării, economică, socială, spațială și durabilă și reprezintă ”una dintre cele mai importante forțe în procesul de schimbare planificată deoarece se derulează în timp și spațiu, implică transformări cantitative și calitative, iar cooperarea actorilor centrali, locali și a populației țintă îi conferă un caracter voluntar și conștient”. (Păun, G., 2007, p.20)

Migrația forței de muncă a fost văzută ca un plus pentru dezvoltarea economică prin investițiile și contribuțiile bănești pe care migranții le-au trimis în țară. Cercetătorii au scos în evidență acest fenomen prin plusurile și minusurile cu privire la raportul migrație-dezvoltare. Ei consideră că migrația este unidirecțională, fiind marcată de multitudinea de efecte pozitive și negative. Cu privire la efectele pozitive, Olesen descrie fenomenul “brain-gain” ca fiind inversul fenomenului de “brain-drain”, ceea ce înseamnă că la revenirea în țară, migranții aduc cunoștințe profesionale ridicate, practici moderne și o serie de capitaluri umane ce pot susține dezvoltarea locală. Cunoștințele noi și competențele profesionale dobândite pot fi puse în evidență în acțiuni de dezvoltare comunitară, în comunitățile de care migranții aparțin și în care se reîntorc. Un criteriu important în desfășurarea unei acțiuni de dezvoltare comunitară este criteriul implicării sau al participării. În ce privește implicarea și participarea emigranților reveniți în comunitatea de origine poate avea motivații diverse. Pe lângă bunăstarea individuală și comunitară, „cea mai evidentă motivație pentru participarea comunitară este cea indentitară sau grupală, deoarece are la bază chiar apartenența la un grup, la o comunitate.” (Dumitru, S., 2005, p. 26) În vederea implicării în acțiuni de dezvoltare comunitară, sunt mobilizate resursele comunității: resurse financiare, resurse de muncă, resurse naturale, resurse de solidaritate și resurse de capacități.

Pentru a întări și mai mult aceste aspecte, voi descrie două cazuri a doi antreprenori din Județul Suceava, România, emigranți care s-au reîntors în țară și s-au decis să contribuie la dezvoltarea comunității de origine din care fac parte. Aceștia au venit cu modele de activități antreprenoriale și acțiuni comunitare din străinătate și au încercat să le pună în aplicare. Unul dintre ei a înființat o fabrică de brânză și iaurt, cu fermă proprie. La început, deși i-a fost greu, a investit în înființarea fermei și a fabricii și a mobilizat oameni care s-au implicat într-o primă fază cu foarte mici beneficii, înțelegând de la antreprenor că odată implementată această afacere, cu toții vor avea de câștigat. Cei care s-au implicat au avut un loc de muncă sigur, iar comunitatea s-a dezvoltat mult mai mult decât până atunci. Al doilea antreprenor a deschis o fabricuță de sucuri naturale de mere și combinații de mere cu morcov, mere cu sfeclă, pere etc. Ideea a fost de a fructifica producțiile celor din comunitate și chiar o motivare a acestora de a cultiva leguminoase și de a valorifica merele și perele din gospodăriile lor. Pentru început au mobilizat membrii comunității interesați, aceștia au făcut acest lucru benevol, ulterior după ce a început să funcționeze afacerea au avut și beneficii financiare, iar unii dintre ei și un loc de muncă. Această afacere a ajutat și la dezvoltarea comunității, într-o primă fază prin unitatea dintre membrii comunității, iar ulterior prin beneficiile financiare.

În urma interviurilor cu cei doi s-a constatat că ambii au venit cu o altă deschidere decât cei din țară. Primul

a specificat că ”nu poți face singur nimic pentru a contribui la dezvoltarea comunei de unde ești decât atunci când ai oameni care gândesc și fac ca tine. Chiar dacă ai bani, singur nu poți face nimic, este important să determini ca oamenii pe care îi implici să fie motivați nu doar pentru banii câștigați și produsele primite, ci și pentru sufletul lor și a locului unde își petrec viața”. (M.I., 47 ani)

Al doilea a specificat cu aproximație același lucru, dar cu o altă exprimare: ”Vrei să faci, ai idei și știi cum, dar dacă nu ai cu cine face, degeaba. E greu în țară, că mentalitatea este alta. Dar trebuie fiecare să facă ceva și se vede. Până se pune afacerea pe picioare, apoi ai și beneficii. Vrei să faci ceva în țara ta, trebuie să ai suport și de la autorități, nu să îți pună piedici. Totul de face cu implicare și multă muncă, altfel rămânem la același stadiu”. (S.C., 43 ani)

Dezvoltarea comunității înseamnă deschidere, participare și implicare. Este important ca viziunea să fie una care să cuprindă nu doar interesul personal, ci și interesul pentru comunitatea din care faci parte. Acești doi emigranți care s-au decis să se întoarcă în țară și să contribuie la dezvoltarea comunității sunt două exemple care pot fi model de bune practici și pentru alți potențiali antreprenori care au un plus de posibilități, cunoștințe, abilități și dorință implicare.

În concluzie, persoanele care au emigrat în străinătate pot contribui la dezvoltarea comunității din care fac parte cu elemente de noutate și un plus de inovație în ceea ce privește aspectul socio-profesional. Migranții au lucrat în domenii care nu sunt puse în valoare în țara de origine sau care sunt abordate dintr-o altă perspectivă, cu strategii și modalități de implicare în muncă diferite și cu un alt management. Acest aspect poate fi un plus pentru comunitățile de origine în care emigranții se pot implica. Ei sunt indivizi cu o altă viziune, cu o altă motivație și cu un alt capital uman, fiind percepuți ca întruchiparea unei necesități. Migrantul poate fi valorificat ca pion principal, ca lider ce poate aduce idei, strategii, planuri, care de comun acord cu membrii comunității pot deveni proiecte reale și avantajoase. Migrantul își poate atribui roluri importante, atât în oferirea și prelucrarea elementelor noi din domeniul profesional, cât și în menținerea unor relații prin comunicare cu persoane din zona de plecare, modalitate care poate aduce bunuri materiale și informații importante. „Migranții par să fie mai mult particule într-un câmp magnetic ale cărui linii de forță sunt date de decalajele de dezvoltare și canalele de comunicare. Este ceea ce explicit sau implicit promovează abordările de tip „push-pull” sau cele bazate pe neo-economism”. (Dumitru, S., 2000, p. 5.) Toate aceste aspecte pot fi mult mai bine puse în valoare prin acțiuni colective, actele solitare fiind începutul unei schimbări pozitive și benefice pentru comunitate. Acțiunile comunitare indică o caracteristică extrem de importantă a programelor de dezvoltare comunitară. O mare parte dintre comunități au o poziție marginală în sistemul economic, iar integrarea lor eficace în acest sistem este împiedicată de factori asupra cărora se poate acționa mai degrabă colectiv decât individual. În aceste cazuri, producerea bunăstării la un nivel satisfăcător nu poate fi realizată decât prin programe de reabilitare a condițiilor economice și prin mobilizarea unor resurse colective comunitare.

Bibliografie

1. Anghelache, Constrantin; Niță, Olivia Georgiana; Badiu, Alexandru, *Remitențele migranților – o sursă importantă și stabilă de fonduri externe, în dezvoltarea economică a unei țări*, în Revista Română de Statistică – Supliment nr.12, 2016
2. Călin, Romelia; Umbreș Radu Gabriel, *Efectele migrației asupra tinerilor*, Editura Lumen, Iași, 2006
3. Delaunay, Daniel, *Les determinants individuels et contextuels de la migration internationale*, Colloque international de Budapest, *Les migrations internationales. Observations, analyse et perspective*, Presses Universitaires de France, Paris, 2007
4. Dumitru Sandu, *Dezvoltare comunitară. Cercetare, practică și ideologie*, Editura Polirom, Iași, 2005
5. Dumitru, Sandu, *Migrația circulatorie ca strategie de viață*, Revista Sociologia Românească, nr.2, București, 2000
6. Păun, Georgiana, *Dezvoltarea comunitară Strategii de reducere a sărăciei*, Editura Lumen, Iași, 2007
7. Sandu, Dumitru (coord.), *Lumile sociale ale migrației românești în străinătate*, Editura Polirom, Iași, 2010
8. Vlase, Ionela, *Migrația de întoarcere a românilor din Italia. Studiu de caz în Vulturii*, Vrancea, în Revista Calitatea Vieții, XXII, nr. 2, București, 2011
9. Zamfir, Cătălin; Vlăsceanu Lazăr (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998

СОЦИАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА В СФЕРЕ ЗАНЯТОСТИ И БАЛАНС ИНТЕРЕСОВ СУБЪЕКТОВ РЫНКА ТРУДА ПРИ ИСПОЛЬЗОВАНИИ ИННОВАЦИОННЫХ МОДЕЛЕЙ СОЦИАЛЬНО-ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ

*Лариса ГУК¹,
кандидат экономических наук,
Институт экономики и прогнозирования НАН Украины*

Актуальность. Изучение компетенций и навыков, которые необходимы на рынке труда в период развития информационной экономики, позволяет сформировать, во-первых, понимание проблем в сфере занятости, существующих на сегодняшний момент, и, во-вторых, видение пути развития социально-трудовых отношений в ближайшем будущем. Внедрение цифровых технологий создает как возможности для сбалансирования современного рынка труда, так и определенные риски его развития. Тенденции сокращения «морально устаревших» рабочих мест и высвобождения большого количества занятых на них работников пересекаются со встречными трендами создания новых рабочих мест, что стимулирует развития современного бизнеса, инновационных моделей занятости, включая в том числе занятость фрилансеров. В обозначенных условиях вопросы, связанные с формированием социально-экономической политики государства в сфере занятости, приобретают особую актуальность. Разработанные рекомендации по совершенствованию социальной политики при использовании инновационных моделей занятости с учетом их влияния на преодоление бедности среди работающих, создание рабочих мест, повышение конкурентоспособности современного бизнеса и уровня жизни населения должны обеспечить равновесие интересов всех социальных партнеров на рынке труда. Цель. Получение целостных представлений про изменения в сфере занятости и влияния формирования новых инновационных моделей занятости на обеспечение баланса спроса и предложения на рынке труда. Методы исследования: системный анализ, факторный и сравнительный анализ, структурно-функциональный анализ, метод статистических группировок, анализ иерархий, экспертные оценки и другие методы. Результаты. Предоставление рекомендаций по совершенствованию социально-экономической политики в контексте обеспечения баланса интересов всех социальных партнеров на рынке труда.

Ключевые слова: социальная политика, цифровые технологии, модели социально-трудовых отношений, инновационные модели занятости, социальные партнеры, рынок труда.

SOCIAL POLICY IN EMPLOYMENT AND BALANCE OF INTERESTS OF LABOUR MARKET SUBJECTS USING INNOVATIVE MODELS OF SOCIAL AND LABOUR RELATIONS

Relevance. The study of the competencies and skills that are necessary on the labour market during the development of the information economy allows us to form, firstly, an understanding of the problems in the field of employment that exist today, and secondly, a vision of the development of social and labour relations in the near future. The introduction of digital technologies creates both opportunities for balancing the modern labour market and certain risks of its development. The tendency to reduce "morally obsolete" jobs and the release of a large number of workers employed by them intersect with the opposite trends of creating new jobs, which stimulates the development of modern business, innovative employment models, including freelancers. In the indicated conditions, the issues related to the formation of the socio-economic policy of the state in the field of employment, are of particular relevance. The developed recommendations on improving social policy when using innovative employment models, taking into account their impact on poverty alleviation among workers, job creation, increasing the competitiveness of modern business and the standard of living of the population should ensure the balance of interests of all social partners in the labour market. The aim of the work is to obtain holistic ideas about changes in the sphere of employment and the impact of the formation of new innovative employment models on ensuring a balance of supply and demand in the labour market. Research methods: system analysis, factor and comparative analysis, structural and

¹ © Лариса ГУК, l_guk@ukr.net

functional analysis, statistical grouping method, hierarchy analysis, expert estimates and other methods. The result is the provision of recommendations on improving socio-economic policies in the context of balancing the interests of all social partners in the labour market.

Keywords: social policy, digital technologies, models of social and labour relations, innovative employment models, social partners, labour market.

POLITICA SOCIALĂ ÎN OCUPAREA FORȚEI DE MUNCĂ ȘI ECHILIBRUL INTERESELOR SUBIECȚILOR PIEȚEI MUNCII UTILIZÂND MODELE INOVATOARE DE RELAȚII SOCIALE ȘI DE MUNCĂ

Relevanță. Studiul competențelor și abilităților necesare pe piața muncii pe parcursul dezvoltării economiei informaționale ne permite să formăm, în primul rând, o înțelegere a problemelor din domeniul ocupării forței de muncă care există astăzi și, în al doilea rând, o viziune a dezvoltării relațiilor sociale și de muncă în viitorul apropiat. Introducerea tehnologiilor digitale creează atât oportunități de echilibrare a pieței muncii moderne, cât și anumite riscuri ale dezvoltării sale. Tendința de reducere a locurilor de muncă „învechite din punct de vedere moral” și eliberarea unui număr mare de lucrători angajați în acestea se intersectează cu tendințele opuse de creare de noi locuri de muncă, ceea ce stimulează dezvoltarea de modele moderne de afaceri, de ocupare inovatoare, inclusiv freelanceri. În condițiile indicate, au o relevanță deosebită aspectele legate de formarea politicii socio-economice a statului în domeniul ocupării forței de muncă. Recomandările dezvoltate privind îmbunătățirea politicii sociale atunci când se utilizează modele inovatoare de ocupare, luând în considerare impactul acestora asupra atenuării sărăciei în rândul lucrătorilor, crearea de locuri de muncă, creșterea competitivității afacerilor moderne și a nivelului de viață al populației ar trebui să asigure echilibrul de interese al tuturor partenerilor sociali pe piața muncii. Scopul lucrării este de a obține idei holistice despre schimbările din sfera ocupării forței de muncă și impactul formării de noi modele inovatoare de ocupare asupra asigurării unui echilibru între ofertă și cerere pe piața muncii. Metode de cercetare: analiza sistemului, analiza comparativă și factorială, analiza structurală și funcțională, metoda grupării statistice, analiza ierarhiei, estimările experților și alte metode. Rezultatul este furnizarea de recomandări privind îmbunătățirea politicilor socio-economice în contextul echilibrării intereselor tuturor partenerilor sociali de pe piața muncii.

Cuvinte-cheie: politică socială, tehnologii digitale, modele de relații sociale și de muncă, modele inovatoare de ocupare, parteneri sociali, piața muncii.

JELClasificare: J38, J45, J50.

В условиях цифровизации экономики информация стала не только самостоятельным экономическим ресурсом, но и фактором, определяющим развитие всей социально-экономической системы. Цифровую эпоху можно определить как исторический период, характеризующийся диджитализацией, широким использованием цифровых технологий в различных аспектах человеческой деятельности, включая экономику, политику и большинство форм взаимодействия людей. Всеобъемлющее использование цифровых технологий означает глубокую трансформацию социально-экономических систем.

Диджитализация представляет волну инновационных изменений в инструментах и методах, используемых в экономике. Мир оказался на пороге трансформаций, которые будут разворачиваться в течение ближайших десятилетий с возможностями, вызовами и последствиями, которые еще не осознаются в полной мере. Фундаментом этих событий являются ключевые разработки: Интернет вещей, облачные вычисления, аналитика больших данных и искусственный интеллект, а также и другие достижения в сфере информационно-коммуникационных технологий (ИКТ). Цифровая революция, как и предыдущие технологические революции, требует изменения парадигмы функционирования экономики. Диджитализация создала значительные диспропорции и противоречия за последние несколько десятилетий, что является, отчасти, результатом все большей несовместимости между существующей экономической структурой и структурой экономики, основанной на цифровых технологиях.

Новые технологии постоянно снижают производственные затраты, меняют процесс организации производства, распределения товаров и услуг, создают базу для устойчивого роста

возможностей. В то же время формирование новых продуктов и отраслей с мощными инвестиционными возможностями создало социально-экономический дисбаланс и предпосылки трансформации моделей занятости и социально-трудовых отношений. Тенденции сокращения «морально устаревших» рабочих мест и высвобождения большого количества занятых на них работников пересекаются со встречными трендами создания новых рабочих мест, что стимулирует развитие современного бизнеса, инновационных моделей занятости.

Возможными путями выравнивания текущих диспропорций в экономике является формирование новых экономических отношений, трансформация моделей социально-трудовых отношений, развитие информационно-коммуникационного сектора экономики [1]. Трансформации происходят в структуре занятости, исчезают некоторые старые и возникают новые профессии, а труд приобретает новый смысл – он становится более информативным, продуктивным, творческим. Вот почему сейчас особенно важно сформировать понимание того, как цифровая революция меняет характер экономической деятельности и традиционные представления о труде и занятости.

Вопросам трансформации занятости, связанной с цифровой эпохой и развитием информационно-коммуникационных технологий, уделяется значительное внимание в зарубежной экономической литературе. Ряд исследователей – В. Бриджес, М. Кастельс, Х. Мюрлис, Д. Пинк, А. Причард, Д. Тапскотт, Дж. Ховард, Дж. Ван дер Шпигель – посвятили свои труды анализу различных форм занятости, возникающих в результате инновационных изменений. Среди украинских ученых теоретические и прикладные аспекты проблем занятости исследовали З. Варналий, Е. Гришнова, А. Колот, Э. Либанова, С. Мочерный, И. Петрова, В. Петюх, а вопросы информационного общества и "новой экономики" изучали В. Базилевич, А. Гаврилюк, А. Гальчинский, В. Геец, В. Мищенко, М. Садовый, А. Чухно и другие ученые. В работах вышеупомянутых авторов развитие информационно-коммуникационных технологий рассматривается с позиции их общего влияния на экономику и рынок рабочей силы. Однако развитие ИКТ сегодня достигло качественно нового уровня, что и привело к появлению новых форм занятости, к существенным изменениям моделей социально-трудовых отношений.

Целью статьи является получение целостных представлений про изменения в сфере занятости и влияния формирования новых инновационных моделей занятости на обеспечение баланса спроса и предложения на рынке труда.

Цифровые технологии и связанные с ними организационные изменения – автоматизация и диджитализация – внедряются во все сферы человеческой жизнедеятельности и формируют технологический потенциал развития всех секторов экономики. В результате возникают новые экономические отношения, распространяется, становится более влиятельным информационно-коммуникационный сектор экономики, происходят значительные изменения в структуре занятости, начинают использоваться инновационные модели социально-трудовых отношений, которые способны в максимальной степени сбалансировать интересы всех субъектов рынка труда.

Компания Upwork совместно с Союзом фрилансеров в 2018 году провела исследование «Freelancing in America: 2018» (FIA), результаты которого подтверждают, что американцы все больше отдают предпочтение самостоятельному выбору места и времени работы. Независимость, которую предоставляют цифровые ИКТ, становится все более ценным фактором, определяющим стиль жизни в современном обществе. Авторы исследования FIA 2018 определили основные акценты в формировании нового способа работы миллионов людей [2]:

Свободная занятость – мейнстрим на рынке труда. Результаты исследования FIA 2018 показали, что в течение последних пяти лет, несмотря на предложения на рынке труда большего количества вакансий с полной занятостью, американцы все чаще выбирали удаленную работу. С 2014 г. по 2018 г. 3,7 млн. человек начали трудовую деятельность, отдав предпочтение фрилансу, на сегодня количество американских фрилансеров достигает 56,7 млн. человек. Каждый из трех американских работников, как показывает исследование, считает справедливым, что этот способ работы сейчас является основным.

Качество жизни. Исследование показало, что как для фрилансеров, так и для не-фрилансеров сегодня большим приоритетом является стиль жизни, а не доходы. Фрилансеры – это люди, на самом деле получающие тот образ жизни, который они хотят. Работники фрилансеры, занятые полный рабочий день, на 21 процентный пункт (п.п.) чаще говорят, что их работа позволяет им вести желаемый образ жизни (84 % фрилансеров задекларировали это против 63 % не-фрилансеров).

Для некоторых фрилансеров стандартная работа не была бы вариантом. В исследовании FIA 2018 подчеркивается, что такая инновационная модель занятости, как фриланс предоставляет возможности трудоустройства тем, кто при других обстоятельствах оказался бы вне сферы занятости. 42 % фрилансеров соглашались с тем, что фриланс предоставляет им необходимую гибкость в социально-трудовых отношениях, поскольку они не могут работать в стандартных условиях занятости по личным обстоятельствам (проблемы со здоровьем, потребности в уходе за детьми и т.д.).

Технологии расширяют возможности. Одной из причин выбора фриланса есть возможность работать удаленно. Растущая популярность цифровых платформ и общих программных средств коммуникации, таких как Slack, Dropbox и документы Google, сделали занятость гораздо проще, чем когда-либо прежде. Исследование показало, что 3 из 4 фрилансеров считают, что современные технологии облегчают поиск и выполнение удаленной работы: в 2018 г. 64% фрилансеров нашли работу в Интернете, что на 21 п.п. больше, чем в 2014 году.

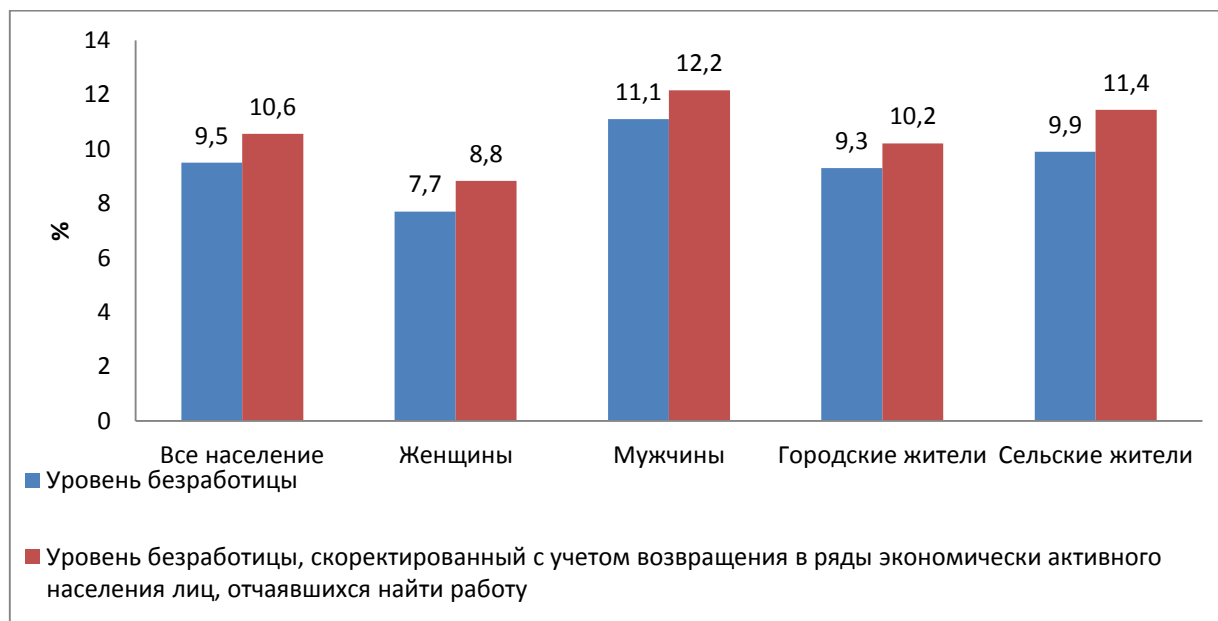
Поскольку цифровые платформы снижают затраты работодателей на поиск рабочей силы соответствующей квалификации и облегчают поиск работы, соответствующей имеющимся навыкам фрилансеров, цифровые технологии таким образом формируют условия для роста экономики. Согласно расчетам специалистов Глобального института Mc Kinsey, представленных в отчете «A Labor Market That Works: Connecting Talent With Opportunity In The Digital Age», до 2025 года цифровые платформы могут добавить \$ 2,7 трлн. США к мировому ВВП и постепенно смягчить много постоянных проблем на мировых рынках труда [3].

Формирование предложения конкурентоспособной рабочей силы характеризуется показателями экономической активности населения, а также индикаторами, которые отражают изменения в предложении рабочей силы, связанные с демографическими факторами. Вследствие формирования негативных демографических процессов в Украине в последние годы значительно снизился трудовой потенциал. Следует отметить, что демографическая ситуация в Украине в краткосрочной и долгосрочной перспективе также выглядит неблагоприятно. Оценивая формирование предложения рабочей силы, необходимо принимать во внимание такие качественные демографические характеристики, влияющие на уровень социально-трудовой активности рабочей силы, как возрастная и половая структуры, квалификация, мобильность рабочей силы. В Украине происходит уменьшение в абсолютном измерении численности трудоспособного населения, и одновременно с этим возникают дисбалансы на рынке труда. Так старение населения и выезд за границу молодых специалистов сужает предложение конкурентоспособной рабочей силы.

В Украине за период с 1999 г. по 2017 г. на фоне сокращения на 20% занятого населения количество и доля занятых с полным высшим образованием сильно выросла и продолжает неуклонно увеличиваться. В то же время в структуре занятых по уровню образования доля квалифицированных рабочих с профессиональным (профессионально-техническим) образованием выросла только на 1,8 п.п., а их фактическое количество вообще уменьшилось на 624,1 тыс. человек, что составляет 13% от числа занятых квалифицированных рабочих с профессиональным образованием в 1999 году.

Количество экономически неактивного населения в возрасте 15–70 лет в 2017 г. составляло 10,9 млн. человек или 38 % всего населения соответствующей возрастной группы. Каждый второй экономически неактивный был пенсионером, каждый пятый – учеником, студентом или выполнял домашние (семейные) обязанности. К вышеупомянутой категории лиц относятся незанятые трудоспособного возраста, которые прекратили поиски работы, потому что потеряли надежду ее найти (отчаявшиеся). Они не знали, где и как искать работу и убеждены в отсутствии подходящей для них занятости. По сравнению с 2016 г. эта категория лиц уменьшилась и составила 87,6 тыс. человек или 1,2% экономически неактивного населения трудоспособного возраста.

Переход из группы экономически неактивного населения в когорту безработных представляется положительным трендом на рынке труда. Так как по методологии МОТ к безработным относят людей, активно ищущих работу и готовых приступить к ней в течении ближайших двух недель, а неактивное население не предпринимает никаких действий, отчаявшись найти подходящую работу. Последняя категория граждан при условии благоприятной конъюнктуры могла бы предложить свою рабочую силу на рынке труда, следовательно, является потенциалом пополнения рядов экономически активного населения, частью этой группы есть и безработные (рис. 1).

Рис. 1. Предложение рабочей силы трудоспособного возраста в 2017 году
 Источник: рассчитано по данным Государственной службы статистики Украины

С учетом привлечения в ряды экономически активного населения лиц, отчаявшихся найти работу, скорректированный уровень безработицы населения (по методологии МОТ) составил бы в 2017 году 10,6 % против 9,5 %. Скорректированный показатель для женщин составил бы 8,8 %, для мужчин – 12,2 %. Среди сельского населения количество экономически активных людей увеличилось бы в большей степени, чем среди городских жителей, и уровень безработицы составил бы для них 11,4 % и 10,2 % соответственно.

Социальная политика государства должна быть направлена на дополнительное привлечение к экономической активности определенных категорий населения и на поиск практических возможностей расширения предложения рабочей силы на рынке труда. Стремление к повышению уровня занятости означает привлечение к экономической активности дополнительных категорий населения, что особенно важно в свете ожидаемых демографических проблем. Нестабильная социально-экономическая ситуация в стране стимулирует выход на рынок труда незащищенных категорий населения, в частности внутренне перемещенных лиц, женщин с несовершеннолетними детьми, молодежи.

Молодые люди сегодня главным образом выбирают для себя стратегию получения полного высшего образования. Рациональность такого подхода они объясняют желанием получить более высокую заработную плату, которую, по их мнению, гарантирует высшее образование, и требованиями отдельных работодателей, которые нанимают преимущественно выпускников вузов. Работодатели обосновывают свои требования необходимостью увеличивать производительность труда, на что, как они считают, способны работники с высшим образованием, которые с большей вероятностью могут быстро и активно осваивать используемые ими новые технологии.

Необходимость модернизации национальных предприятий побуждает работодателей активно искать и внедрять новую технику и технологии, повышать конкурентоспособность продукции и адаптироваться к меняющейся рыночной среде. Одним из главных конкурентных преимуществ выступают образованные, мотивированные на производительный труд работники. Поэтому квалифицированные, способные выполнять свои функциональные обязанности, используя современную технику и технологии, рабочие кадры предприятий на сегодняшний день становятся своеобразным «гарантом» сохранения конкурентных позиций предприятия на рынке. Расширение рыночного сегмента национальных предприятий напрямую зависит от объемов и качества развития трудового потенциала государства.

На украинском рынке труда наблюдается масштабная диспропорция между количеством рабочих мест, с одной стороны, и количеством работников с определенной специализацией, с другой, что иллюстрируется нагрузкой на одно свободное рабочее место (рис. 2).

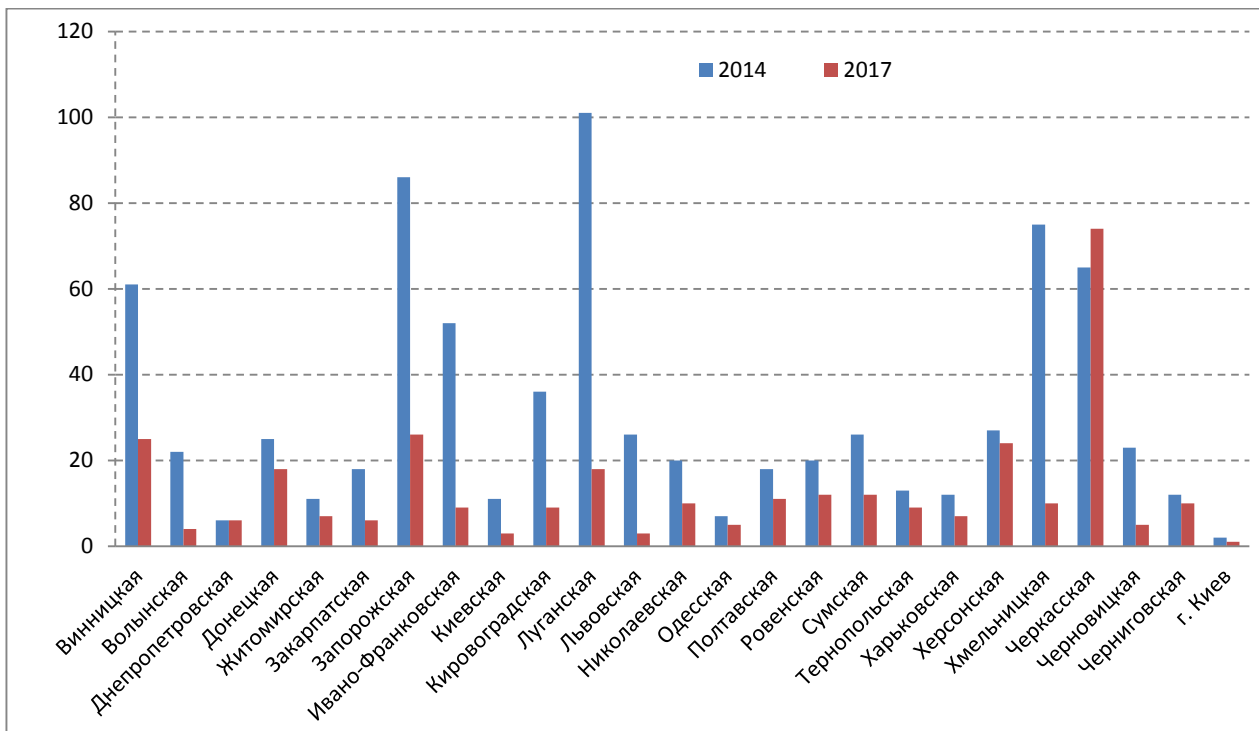

Рис. 2. Нагрузка незанятого (безработного) населения на одну вакансию по регионам Украины в 2014 и 2017 годах, человек

Несмотря на мощный потенциал, разветвленную многоуровневую систему предоставления населению образовательных услуг, на данный момент очевидно наличие дисбаланса между спросом и предложением рабочей силы. Все чаще, получив образование, молодежь переезжает работать, строит карьеру и устраивает дальнейшую жизнь за рубежом. Как результат – Украина теряет не только качественную рабочую силу (образованную, активную, мобильную, конкурентоспособную) и налогоплательщиков, что будет тормозить экономический рост государства, но и в целом ресурс для воспроизведения украинской нации. Трудовая миграция определенным образом обусловлена падением престижа рабочих профессий, неэффективным информированием населения по спросу, существующему на инновационные профессии, недостаточным участием субъектов рынка труда в решении проблем профессионального образования.

Таблица 1. Занятость населения по уровню образования

	Количество занятых, тыс. человек		Структура занятых по образовательному уровню, %		Изменение распределения занятых по образованию	
	1999	2017	1999	2017	тыс. человек	п.п.
Высшее	3 861,6	5 332,6	19,4	33,0	1471,0	13,6
Базовое и неполное высшее	4 260,3	3 326,8	21,4	20,6	-933,5	-0,8
Профессионально-техническое	4 797,6	4 173,5	24,1	25,8	-624,1	1,8
Полное общее среднее	4 594,8	3 016,8	23,0	18,7	-1578,0	-4,4
Базовое общее среднее	1 931,0	296,3	9,7	1,8	-1634,7	-7,8
Начальное общее, нет образования	502,5	10,4	2,5	0,1	-492,1	-2,5
Всего	19 947,8	16 156,4	100	100		

Источник: рассчитано автором по данным Государственной службы статистики Украины

Для обеспечения сбалансированности перспективной потребности в кадрах с необходимым уровнем образования важным направлением социальной политики государства есть построение адаптивной системы образования, способной реагировать на запросы рынка труда. Это позволит обеспечить структурное соответствие подготовки кадров требованиям региональных рынков труда оценить количество рабочей силы, которая создает предложение работников определенного уровня образования на рынке труда, и сравнение его с количеством рабочих мест, которые формируют спрос на такую рабочую силу.

Дисбаланс спроса и предложения на рынке труда приводит к снижению эффективности функционирования предприятий из-за невозможности найти рабочую силу необходимой квалификации, а также неспособности работников найти подходящую работу. Это, в свою очередь, ведет к снижению трудового потенциала из-за быстрой утраты навыков, которые не используются.

Информационные и коммуникационные технологии глубоко изменяют профессиональные компетенции рабочих мест. Социальная политика государства в контексте развития навыков и компетенций должна быть пересмотрена, чтобы уменьшить риск роста безработицы и неравенства. Использование ИКТ на рабочем месте было востребовано лишь для нескольких профессий десятилетие назад, сейчас эти навыки необходимы для всех профессий в Соединенных Штатах, кроме двух: мойка посуды и приготовления пищи [4]. Аналогичным образом, в большинстве стран ОЭСР более 95 % представителей крупного бизнеса и 85 % средних предприятий имеют доступ в Интернет и используют его в своей деятельности. Для малых предприятий этот показатель составляет не менее 65% [5]. Работники также должны быть способными постоянно адаптироваться к постоянным изменениям и совершенствованию технологий.

Цифровые технологии распространяются на все виды экономической деятельности, включая розничную торговлю, производство, здравоохранение и образование. Информационно-коммуникационные технологии становятся жизненно важным стимулом развития мировой экономики, в связи с этим усиливается роль образования, поскольку для управления информационной инфраструктурой нужны высококвалифицированные специалисты, это, в свою очередь, меняет сферу занятости. Происходит снижение занятости в сфере производства и увеличение в информационной сфере или сфере услуг, создаются предпосылки для развития инновационных моделей социально-трудовых отношений.

Гибкие модели социально-экономические отношений на рынке труда и инновационные формы занятости во многом определяют качество жизни людей и их благополучие. Кроме того, качественные рабочие места являются важным фактором увеличения производительности труда и стимулирования экономического и социального роста. Поэтому считаем целесообразным выделить важнейшие характеристики занятости и условий труда, которые соответствуют инновационным моделям социально-трудовых отношений:

– качество доходов отражает степень, в которой полученный от трудовой деятельности доход способен обеспечить благосостояние работников и, соответственно, качественное воспроизводство трудового потенциала государства, для которого одним из приоритетов социальной политики в сфере занятости есть формирование предложения конкурентоспособной рабочей силы;

– обеспечение социальных прав и свобод на рынке труда, что охватывает те аспекты экономической безопасности, предусматривающих удовлетворение законных интересов и потребностей в сфере трудовой деятельности, социальной защиты и здравоохранения. Эти аспекты определяются показателями социальной и экономической стабильности занятости, например, наличием ежегодного оплачиваемого отпуска, оплачиваемого больничного в связи с временной нетрудоспособностью, другими составляющими социального пакета, ограничивает риски экономической нестабильности;

– качество рабочей среды охватывает неэкономические аспекты рабочих мест, включая характер и содержание выполняемой работы, способности, профессиональную квалификацию и навыки.

Выводы. Для успеха структурной перестройки экономики, для осуществления радикальных преобразований в сфере занятости и инновационного развития на основе цифровых технологий нужна гибкость системы социально-трудовых отношений, которая должна создаваться объединенными усилиями всех субъектов рынка труда, принимающих стратегические решения. Социальная политика государства должна быть направлена на дополнительное привлечение к

экономической активности определенных категорий населения и на поиск практических возможностей расширения предложения рабочей силы на рынке труда. Для обеспечения сбалансированности перспективной потребности в кадрах с необходимым уровнем образования важным направлением социальной политики государства также является построение адаптивной системы образования, способной гибко реагировать на запросы рынка труда. При этом создание инновационных моделей социально-экономических отношений, основанных на использовании цифровых платформ, расширяет экономические возможности для работодателей, работников и государства в целом, что решает соответствующие реальные проблемы и обеспечивает стабильность экономического и социального развития.

Бібліографія

1. Гук Л.П. Вплив процесів становлення медіум-класу на зайнятість та розвиток бізнесу// Соціально-класові трансформації і формування нової якості освіти як складові реконструктивного розвитку економіки України: монографічний збірник / за ред. акад. Гейця В.М., чл.-кор. Гриценка А.А. ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». – Електрон. дані. – К., 2019. – 388 с. – С. 78 – 108. – Режим доступу : <http://ief.org.ua/docs/scc/11.pdf>
2. Freelancing in America: 2018 5th annual study / Upwork and Freelancers Union // New York and Mountain View, Calif. – October 31, 2018. – <https://www.upwork.com/press/2018/10/31/freelancing-in-america-2018/>
3. Manyika J., Lund S. A Labor Market That Works: Connecting Talent With Opportunity In The Digital Age / James Manyika, Susan Lund, Kelsey Robinson, John Valentino & Richard Dobbs // McKinsey Global Institute & Company. – June 2015. – 100 p. – P. 46.
4. Berger T. and Frey C. (2016), “Structural Transformation in the OECD: Digitalization, Deindustrialization and the Future of Work”, OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 193, OECD Publishing, Paris, <http://dx.doi.org/10.1787/5jlr068802f7-en>.
5. OECD (2013), OECD Skills Outlook 2013: First Results from the Survey of Adult Skills, OECD Publishing, Paris, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264204256-en>.

DISPARITIES ON THE LABOR MARKET IN THE REGIONS AND COUNTIES OF ROMANIA

Mariana BĂLAN, univ. prof. phd, sr i¹
Institute for Economic Forecasting – NIER, Romanian Academy
Brindusa-Mihaela RADU, ass. prof. phd,²
Institute for Economic Forecasting – Nier, Romanian Academy

Actuality. To a certain extent, the national economy has managed to recover losses and move closer to the levels of economic growth during the pre-crisis period, however, the number of new jobs created is still not enough to reduce the pressure on the force market. for work. This state of affairs is due to an increased complexity of the economic environment that has undergone profound transformations, including during the crisis period, the options of many companies and companies being for savings and cost reductions, especially by introducing new technologies on a large scale, by implicitly reducing the jobs and, above all, by reducing the opportunities related to the creation of new jobs. All the regions of Romania have a low level of development, with implications on the labor market, the statistical data highlighting significant differences of the indicators labor market at regional and county level. Purpose: To analyze and synthesize the main disparities existing in the labor market, their manifestation in the development regions and the counties of Romania. Method: Descriptive statistical analysis was used in particular to visualize and synthesize information derived from data on the regional and county labor market. The classification analysis was used to define a typology of disparities in the regional and county labor market. Results: a synthesis of the main vulnerabilities encountered on the labor market at regional and county level.

Key words: regional labour market, disparities, employment, unemployment, employment contracts.

DISPARITĂȚI PE PIAȚA MUNCII ÎN REGIUNILE ȘI JUDEȚELE ROMÂNIEI

Actualitate. Într-o oarecare măsură, economia națională a reușit să recupereze pierderile și să se apropie de nivelurile de creștere economică din perioada pre-criză, totuși numărul de noi locuri de muncă create nu este încă suficient pentru a reduce presiunile de pe piața forței de muncă. Această stare de fapt se datorează unei complexități crescute a mediului economic care a suferit transformări profunde, inclusiv în perioada de criză, opțiunile multor întreprinderi și companii fiind de realizare de economii și de reduceri de costuri mai ales prin introducerea de noi tehnologii pe scară largă, prin reducerea implicită a locurilor de muncă și, mai ales, prin scăderea oportunităților legate de crearea de noi locuri de muncă. Toate regiunile din România au un nivel scăzut de dezvoltare, cu implicații și asupra pieței forței de muncă, datele statistice evidențind diferențieri semnificative ale indicatorilor pieței muncii la nivel regional și județean. Scop: Analiza și sintetizarea principalelor disparități existente pe piața muncii, manifestarea acestora în regiunile de dezvoltare și județele României. Metoda: Analiza statistică descriptivă a fost utilizată în special pentru vizualizarea și sintetizarea informațiilor desprinse din datele referitoare la piața muncii regionale și județene. Analiza de clasificare a fost utilizată în definirea unei tipologii a disparităților de pe piața muncii regionale și județene. Rezultate: realizarea unei sinteze a principalelor vulnerabilități întâlnite pe piața muncii la nivel regional și județean.

Cuvinte-cheie: piața regională a muncii, disparități, ocupare, șomaj, contracte de muncă.

JELClasificare: E24, J21, R23.

Introduction

The labor market is a barometer of the macroeconomic dynamics of a state, offering valuable clues to its economic development trends, resource distribution trends, or polarization of value added. Beyond the direct macroeconomic indicator provided by the labor market analysis (unemployment rate), an in-depth approach to the topic can reveal information on regional development disparities, the strategic sectors that

¹ © Mariana BĂLAN, dr.mariana.balan@gmail.com

² © Brîndușa-Mihaela RADU, bmradu@yahoo.com

concentrate most of the workforce, the industries with the highest productivity, the imbalances between the demand and supply of labor force (which may constitute input for designing strategies in the field of education and education), the tendencies of migration, aging of the population, etc.

The labor market in Romania continues to be under the empire of major challenges, which tend to become more acute and may in time become threats to the stability and sustainability of macroeconomic development. The main challenges are:

- i) migration of skilled labor force [1];
- ii) the low added value of some economic sectors included in the National Competitiveness Strategy [2];
- iii) the disappearance of industry and specialists in different trades;
- iv) the persistence of a reduced degree of urbanization, etc. [3].

The overall picture at national level constitutes an aggregate dimension of the state of fact existing at the level of all eight development regions, each of which can be analyzed from a multidimensional perspective.

The increase of the role of the regions in the development of Europe, in general and of Romania in particular, has been a marked phenomenon of the last three decades, appreciated as an essential element of the European construction in the 21st century.

The regional development policy is a relatively new concept for Romania. Since 1998, the country has been structured into eight development regions (NUTS 2 level), grouping the 41 existing counties and the Municipality of Bucharest [4] - [6].

Although the statistical data regarding the socio-economic situation of the development regions show some oscillations in time (especially due to local factors), their analysis indicates that the economic growth had a significant geographical component, the underdeveloped areas being concentrated in the North - It is, on the border with Moldova and in the South, along the Danube. Thus, it can be said that the poles of regional disparity are given by the North-East Region with a GDP / inhabitant in 2016 of 5300 euros / inhabitant and the Bucharest-Ilfov Region with 20,500 euros / inhabitant, that is to say almost four times greater than the one of the Northeast region.

According to Eurostat statistics [7], all regions in Romania have a low level of development, in 2016, three of the eight NUTS 2 Romanian regions were included in the ten least developed regions of the European Union in terms of GDP. per capita, and the North-East Region being one of the five poorest regions of the EU.

Therefore, the regional disparities in Romania represent a real challenge, and their understanding is essential for promoting the regional development policies that would ensure the harmonious economic development and the improvement of the standard of living throughout the country.

The paper aims to use a sample of labor market indicators selected at the level of the eight development regions and counties of Romania, in order to analyze and highlight the disparities on the labor market in these territorial units in Romania.

1. General characteristics of the disparities in the development regions of Romania

The eight development regions of Romania have some particularities regarding their economic structure, which makes certain sectors play a decisive role in their future development. Thus the economy of the regions of the south of the country (South-East, South-Muntenia, South-West Oltenia) is influenced by the evolution of the agricultural sector, which holds in the respective areas important weights of over 15%, which makes as in the years with vitriolic conditions for agriculture. the growth of the gross domestic product is negatively influenced. Also, there are regions with an important tourist potential (Bucovina area in North - East region, coast and Danube Delta in South - East region, etc.), their economic evolution being influenced by the level of use of this potential. Another feature is the areas in which the extractive industry played an important role (the Jiu Valley basin in the South - West Oltenia region) and whose economy was affected as a result of the extensive restructuring of the mining sector.

The main problems encountered regarding regional disparities in Romania are:

1. increasing the development disparities between the Bucharest-Ilfov region and the other regions;
2. unbalanced development between east and west of the country: this development is noticeable at regional level between North-East, South-East, South, South-West and West, North-West, Central regions;
3. concentration of underdevelopment in the peripheral areas: chronic underdevelopment is concentrated in the peripheral, border areas, more precisely in the North-East Region - at the border with Moldova and in the South Region - along the Danube and at the border with Bulgaria.
4. the existence of important intra-regional disparities: in all regions there are both relatively

developed and underdeveloped areas;;

6. the low degree of attractiveness of most regions. This is due in particular to the low degree of development of the technical and social infrastructure.

7. the socio-economic decline of many large urban centers.

In addition to the problems inherited during communism, the major causes that have determined and still cause the increase of regional disparities can be summarized as follows: the location and the extent of foreign and domestic investments in these regions; the loss of the competitive capacity of the enterprises; accelerating the reform process influences, at a slower or more rapid pace, the increase of regional disparities; specialized workforce; tradition in crafts and commerce; infrastructural potential; the influence of migration; approaching sources of raw materials; the proximity of internal and external markets; the existence of disadvantaged areas or areas benefiting from government or international programs.

By comparatively addressing the main features of the labor market for each of Romania's eight development regions, a number of nationally relevant issues regarding the degree of employment and the structure of the employees can be emphasized.

2. Characteristics of the regional and county labor market in Romania

In 2017, approx. 5.2 million employment contracts, related to a civilian occupied population of 8735800 persons. These figures confirm the Eurostat report, according to which Romania is among the European countries with the least coverage of the active population with employment contracts.

By analyzing the counties with the lowest coverage rate through national employment contracts, an empirical causal relationship can be established inversely proportional between the agricultural potential of these counties and the number of active persons employed in a paid form of work. Also, the active population is also under the influence of the phenomenon of migration which, according to a recent report of the United Nations, [1], has increased in Romania by 7% in the last 15 years, to the level of 3.4 million Romanian citizens. who live outside the country.

The profile of economic development as well as the demographics of each development region directly influence the weights held by the regions in the total number of employment contracts registered at national level.

The analysis of the statistical data shows that the Bucharest-Ilfov region has the highest level of development of the labor market with over 1400 thousand employment contracts, representing 27.07% of the total employment contracts concluded at national level.

The next position is occupied by the North-West region with about half of the number of contracts held by the Bucharest-Ilfov Region, the difference between the Bucharest-Ilfov Region and the other development regions being significant, if we consider the fact that it has a double number of contracts. work towards the region ranked 2nd. With a very close value, the Center region follows the North-West region with approx. 638 thousand employment contracts.

The lowest value is registered in the South-West region, respectively 361605 contracts, with a weight of 6.93% in the total employment contracts. A similar position is held by the South-East development region, with a total of 486900 contracts and a weight of 9.36% in the total national employees. Very close to this value, the West region registers 503208 contracts, respectively a weight of 9.67% at national level.

Although the West Region is on the antepenultimate place in terms of the number of employment contracts, this region is still on the 2nd place, in terms of coverage of the population with work contracts (239 labor contracts per 1000 places). Therefore, the position of the Western Region on the penultimate position is due primarily to demographic factors. The distribution of the number of employment contracts at the level of the development regions, also reflects two major directions of economic and social development at the country level, respectively:

- the statute of metropolis of the Bucharest Municipality, respectively of the metropolitan area of Ilfov County, in which the majority of the resources at national level are concentrated;
- polarization of the labor market according to the level of economic development of the regions, due to the fact that two of the 3 development regions bordering on the capital (respectively South-West and South-East Region) occupy the last two places in terms of number of employment contracts.

Therefore, if the Bucharest-Ilfov region is distinguished by high values of the share held at national level, the South-West region requires considerable investments in the direction of the qualification of the labor force and the creation of new jobs.

Thus, in Bucharest Municipality there are more employment contracts than in the following 7 counties

in the ranking, while Cluj County (second, according to the number of registered employment contracts) has more employment contracts than the last 5 counties in the ranking (Mehedinți, Giurgiu, Calarasi, Ialomița, Covasna).

Of the counties with the smallest number of individual employment contracts 4 are riverine counties of the Danube River (Mehedinti, Giurgiu, Calarasi, Ialomița), which also have a relatively high agricultural potential, 3 of them are directly adjacent to the Bucharest-Ilfov Region. (Giurgiu, Calarasi, Ialomița).

Regarding the dynamics of the number of individual labor contracts in 2016-2017, the most accentuated dynamics is registered in the counties of Argeș and Dolj (against the background of the development of the car manufacturing industry), followed by a series of counties belonging to development regions with poor coverage with employment contracts, (Hunedoara, Covasna, Teleorman). Teleorman County is the only county in Romania where the number of individual employment contracts had a negative dynamic during the period 2016-2017, decreasing by about 0.6%.

Another important indicator of the general structure of the labor force is the share of employment contracts in the regions analyzed in total employment contracts at national level, by major groups. The data analysis shows that the Bucharest-Ilfov region occupies the leading position with respect to all COR groups, with one exception, represented by the COR group: Skilled workers in agriculture, forestry and fisheries - the North-East region being the owner the highest share of employees in this field in the total national employees (a weight of 16.64%). On the other hand, the South-West region occupies the weakest position in terms of employment for all COR groups, the shares being very low compared to the other development regions.

Regarding the general structure of the workforce at regional and national level, two significant aspects are noted:

1. the relatively high share of totally unskilled workers compared to the national average: without taking into account the membership of the manufacturing industry, there are counties where the share of unskilled workers is more than one fifth of the total active labor force, classified according to the base for a work contract (Bistrița-Năsăud - 28.30%, Bihor - 24.14%, Maramureș - 24.06%, Covasna - 22.85%, Buzău - 22.73%, etc.). The weight is even higher as a significant part of the population in these counties practices day labor or various forms of unpaid work. At the opposite pole, Dolj County (9.92%), Bucharest (10.02%) and Iasi County (10.97%) are the regions with the least contracts for unskilled labor.

2. The high share of the workers in the field of services totally employed in relation to the national average: most employment contracts assimilated to the field of commerce are registered in the Municipality of Bucharest (245729 employment contracts), representing 27.63% of the commercial sector at national level. The following positions are occupied by the counties of Ilfov (58619 employment contracts), Timiș (37033 employment contracts), Cluj (33380 employment contracts) and Prahova (31085 employment contracts). These 5 administrative-territorial units of rank I represent 45.63% of the employment contracts in the field of commerce in Romania. At the opposite pole are the counties of Mehedinti (4658 employment contracts), Giurgiu (5411 work contracts), Sălaj (6029 work contracts), Covasna (6176 work contracts) and Caraș-Severin (6213 work contracts).

Regarding the structure of the workforce at the county level, by groups of employees according to the COR Code it can be said that:

–Members of the legislative body, of the executive, senior leaders in public administration have the highest share in Ilfov county - 12.22%; and the lowest share in Olt County - 4.64%;

–Specialists in various fields of activity: have the highest share in Cluj county - 25.87%; and the lowest share in Satu-Mare county - 12.35%;

–Technicians and other specialists in the technical field: with the highest weight in Bucharest - 13.08%; and the lowest share in Olt county - 6.82%;

–Administrative officials: in Gorj county the highest weight (10.17%) and in Bistrița-Năsăud county the lowest weight (4.26%);

–Workers in the services field: in Vaslui county the highest weight (21.96%) and in Sibiu county the lowest weight (11.03%). The values of this indicator are relatively inversely proportional to the level of economic development specific to each county;

–Skilled workers in agriculture, forestry and fishing: with the highest weight in Neamt county (1.09%) and with the lowest weight in Sibiu county (0.17%);

–The skilled and assimilated workers have the highest weight in Argeș county (20.20%) and the

lowest weight in Bucharest (8.23%);

– Operators at installations and machines; machine and equipment assemblers have the highest weight in Argeş county: the county (20.12%), and in Ilfov county they have the lowest weight (7.14%);

– Unqualified workers have the highest weight in Bistriţa-Năsăud county (28.30%) and the lowest weight in Dolj county (9.92%).

Regarding the correlation between the number of CIM and the active population: The Municipality of Bucharest is in the first place, being able to ascertain that the number of full-time CIM registered at the level of the Municipality of Bucharest is even higher than the active population (102.98%) this situation is explained by the relatively high weight of the employees employed at work points registered in the municipality of Bucharest, but who have their domicile in the neighboring counties; a similar situation is registered in Ilfov county (95.87%). On the following positions are the counties: Brasov (70.54%), Sibiu (69.88%), Arges (69.66%), Timiş (69.59%) and Cluj (68.71%), which have in jointly a high level of development of the manufacturing industry specialized in higher value added sectors (eg auto industry), but also a better developed tourism industry. The smallest share of the number of CIM compared to the active population is registered in the counties: Teleorman (27.63%), Mehedinti (29.8%), Vaslui (34.99%), Botoşani (35.29%) and Dâmboviţa (35.55%).

The analysis of the correlation between the number of CIM and the number of registered unemployed, highlights the fact that there is a relation of proportionality with the previous indicator, in the sense that in the counties where there is a high coverage of the active population with CIM, the number of registered unemployed is supported by a number appropriately employed. Thus:

✓ Ilfov county is in the first place through the prism of the indicator, meaning that for every registered unemployed there is 110.8 CIM;

✓ on the following positions are the municipality of Bucharest (66.74 CIM / unemployed) and the counties of Timiş (63.86 CIM / unemployed), Arad (40.27 CIM / unemployed), Cluj (31.92 CIM / unemployed), Sibiu (28.39 CIM / unemployed) and Brasov (24.05 CIM / unemployed);

✓ in the last positions, there are a number of counties in which for each registered unemployed there are less than 6 CIM: Teleorman (2.54 CIM / unemployed), Mehedinti (3.12 CIM / unemployed), Vaslui (3.31 CIM / unemployed), Buzau (4.18 CIM / unemployed), Olt (5.39 CIM / unemployed), Galati (5.89 CIM / unemployed), Dolj (5.9 CIM / unemployed) and Ialomiţa (5.94 CIM / unemployed).

And regarding the correlation between the number of CIM and the number of PFA / PFI / ÎI, we find a somewhat similar situation: the highest values of the indicator are registered in Bucharest (44.91%) and Ilfov counties (32.43%), Brasov (31.49%), Timiş (19.24%), Argeş (16.79%) and Sibiu (16.05%), and the lowest values of the indicator are recorded in Mehedinti counties (4, 71%), Braila (5.63%), Dâmboviţa (5.92%), Salaj (6.32%), Botosani (6.51%), Calarasi (6.57%) and Teleorman (6.59%)) In the case of these counties, due to the low dynamics of the labor market, this indicator does not reflect a more entrepreneurial spirit, rather an alternative solution to the lack of jobs.

Regarding the low employment rate in counties such as Teleorman, Mehedinti, Buzău, Olt, Dambovita and Ialomiţa, it can be invoked that these counties are generally characterized by a high agricultural potential, which favors the practice of subsistence agriculture, which encourages staying outside the labor field and resorting to social protection policies, where possible, as an alternative source of income and not as a transitional period between the two.

At the regional level, there are significant variations between the wage levels at the county level. Thus, the level of salaries in Bucharest Municipality is 24.71% higher than the national average. Higher pay levels are also recorded in the counties of Cluj (+ 12.65%), Timiş (+ 10%), Sibiu (+ 8.53%), Brasov (+ 8.24%) and Ilfov (+7.35%) %).

Regarding the counties with the lowest salary levels in Romania, we note the following:

• The county of Maramureş registers the highest share of the individual employment contracts in the area of the minimum wage in the economy, respectively below 350 euros (65.12% of the total), followed by Suceava County (65.12%);

• The Municipality of Bucharest registers the lowest share of individual employment contracts less than 350 euros (34.52% of the total), followed by Brasov County (36.89%) and Sibiu County (37.01%).

Regarding the situation of the salary at the county level, it can be said that:

• the main groups of occupations that are in the last place regarding the salaries, at county level, are the following: Sellers in shops; Waiters and bartenders; Hairdressers, cosmetics and the like; Unqualified

workers in the manufacturing industry;

- The main groups of occupations that are in the first place regarding the salary, at the county level, are the following: Teachers in primary and pre-school education, Analysts programmers in the field of software, Teachers in secondary education and Directors of companies and leaders in the administrative field;

- only in less than 20% of the counties, in the first place regarding the level of pay, is a specific occupation for the private sector; in the other, the first place is a specific occupation of the public sector, mainly from education or health.

As regards the distribution of graduates at regional level, this is in many cases inadequate. In the case of the Municipality of Bucharest, there is 53.90 CIM with the classification of Auto Mechanic for each graduate, which clearly reflects a shortage of labor market entry and consequently a lower competition, which creates problems for employers and maintains a high pressure on wage costs. . On the other hand, in other counties, this report is much closer, clearly indicating an unjustified number of large labor market entries: Vaslui (1.23 CIM / graduate), Buzău (1.73 CIM / graduate) or Suceava (1.81 CIM / graduate). The same mismatch is valid in the case of the confectioner of textile products where, as shown in the present study, the tendency is to restrict the textile industry and not to develop, in the conditions of successive increases in labor costs.

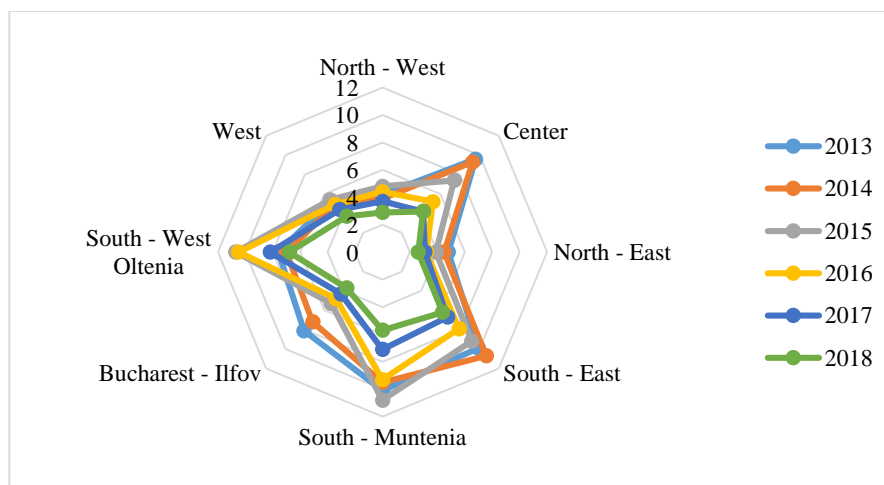
Characteristic for all regions, in the period 2013-2017, is that the activity rate had an upward trend. The activity rates in the North-East, North-West, Bucharest-Ilfov and South-Muntenia regions were above the average activity rate registered at national level, this being also determined by the predominantly agricultural profile of these regions, the surplus of labor force being thus absorbed by agriculture.

The percentage of active persons over the age of 65 is lower, in 2017, in the Bucharest-Ilfov regions (0.9%), Center (2.3%) and West (4.9%), while in the regions South-West Oltenia and North-East the percentage of the elderly active in the labor market is about one fifth of the total of persons of this age in the respective regions.

Significant differences are registered in the regional labor market and in terms of employment rate. Thus, the regions with the highest share of the occupied population are Bucharest-Ilfov with 70 pp. And North-East with 69.9 pp., And the lowest with 57.6 pp, in the South-East Region.

The distribution of population between villages and cities influences the employment rate by areas, in Romania, in 2017, only in the North-East and South-West Oltenia regions were employment rates higher in the rural area than in the urban one.

The financial and economic crisis had an important impact on the unemployment rate in the development regions of Romania. Since the end of 2013, the unemployment rate has shown a downward trend in most regions. In the regions of South-Muntenia and South-West Oltenia, the unemployment rate registered increases, but in 2018, there are also reductions of this indicator (Figure 1). In 2018, the unemployment rate reached the highest values in the South-West Oltenia (6.87%) and South-East (6.2%) regions, and the lowest in the North-West (2.9%) and Northeast (2.6%).

Figure 1. Evolution of the unemployment rate in the development regions, between 2013-2018

Data source: Tempo-online database INS, www.insse.ro

The gender difference of the rate shows that, the unemployment rate for men was higher than that of women in all the development regions, the biggest difference between the two rates being registered in 2018 in the West region (2.8 pp), and the smallest, in the North-West region (0.7 pp.).

Characteristic for the rural environment is a high level of unemployment compared to the urban environment, in five of the regions of the country, the biggest difference being registered in the Bucharest-Ilfov region (2.6 pp.). The highest unemployment rate in the urban area was registered in the South-West Oltenia region (7.9%), and the lowest in the North-West region (2.9%).

In comparison, the highest unemployment rate in the rural area was registered in the South-West Oltenia region (7.6%), and the lowest in the North-East region (2.7%). In the North-East and South-West Oltenia regions the unemployment rate in the urban area was higher than in the rural area, and in the West region the same value was recorded in both residence areas (4.4%).

Conclusions

The main parameters that define the general structure of the Romanian labor force, at national, regional and county level after 2013, reveal an important dynamics of the labor market, together with a differentiated evolution at regional level:

- Romania is still among the European countries with the lowest coverage of the active population with employment contracts, respectively 62.14%, given that the European average of the indicator is 84.6%;

- the profile of economic development, as well as the demographics of each development region, directly influence the weights held by the regions in the total number of employment contracts registered at national level;

- if the Bucharest-Ilfov region is distinguished by high values of the share of employment contracts held at national level, the South-West region requires considerable investments in the direction of the labor force qualification and the creation of new jobs;

- 4 of the 41 counties can be characterized by a high level of economic development (Cluj, Timiș, Brașov and Prahova), these having 16.5% of the employment contracts concluded at national level, while, at the opposite pole, 5 counties (Mehedinti, Giurgiu, Calarasi, Ialomița and Covasna) accumulate less than 3.5% of the total employment contracts;

- during 2016-2017, the most dynamic dynamics of the number of employment contracts was registered in Argeș (+ 7.99%) and Dolj (+ 9.04%) counties, mainly due to the accelerated development of the car manufacturing industry and their components.

- the reduced coverage of the active population with employees, correlated with the low wage levels, but also with the specialization of some development regions (especially the North-East, North-West and Central regions) on industrial sectors with productivity and low wage levels, created the circumstances a high fiscal pressure;

- at regional level, the analysis of employment contracts shows that the wage situation is influenced by the level of development of each region, but also by the fields of industrial specialization.

The existence of imbalances in the regional labor market in Romania can also be interpreted against the backdrop of public policies insufficiently focused on increasing the coverage of the active population with employees.

Bibliography

1. World Migration Report 2018, International Organization for Migration, <https://www.iom.int>;
2. National Strategy for Competitiveness 2015 - 2020, Approved by the Government Decision no. 752 of September 16, 2015, <https://www.fonduri-structurale.ro>;
3. Report on the Status of the Territory of Romania 2017, <https://www.mdrap.ro>;
4. LAW on the modification and completion of Law no. 2/1968 regarding the administrative organization of the territory of Romania, sgg.gov.ro;
5. The decree-law no. 38/1990 regarding the repeal of Law no. 2/1989 regarding the administrative organization of the territory of the country, <https://lege5.ro>;
6. Law 151/1998 on the development of Romania (published in the "Official Monitor" of July 16, 1998, <https://lege5.ro>);
7. Eurostat statistics, www.eu.europa.eu;
8. TEMPO-online database - National Institute of Statistics of Romania, www.insse.ro.

НАПРАВЛЕНИЯ ПОДДЕРЖКИ МОЛОДЕЖИ В ПЕРЕХОДНОМ ПЕРИОДЕ В БЕЛАРУСИ

*Анастасия БОБРОВА¹, кандидат экономических наук, доцент,
заведующий отделом человеческого развития
и демографии Института экономики НАН Беларуси,
Республика Беларусь*

В Беларуси сегодня особое внимание уделяется повышению качества образования, а также увязке подготовки кадров с учетом реальных потребностей белорусского рынка труда. Закрепилась практика прогнозирования потребности в кадрах. Однако пока планы слабо ориентированы на рынок труда в силу недостаточных связей между учреждениями образования и нанимателями. Остается актуальной проблема формирования адекватного рынку труда заказа на специалистов, проблема передачи лучших практик, проблема актуализации квалификационных характеристик и устранения разрыва между теоретическими и практическими составляющими образования. Как сегодня в Беларуси налажена система поддержки молодежи в период перехода от образования к первому рабочему месту рассмотрено в статье.

Ключевые слова: молодежь, первое рабочее место, занятость, образование.

DIRECTIONS OF SUPPORT FOR YOUTH IN THE TRANSITION PERIOD IN BELARUS

In Belarus, today, special attention is paid to improving the quality of education, as well as linking training with regard to the real needs of the Belarusian labour market. The practice of forecasting the need for personnel was fixed. However, plans are poorly focused on the labour market due to insufficient links between educational institutions and employers. The problem of forming an order for specialists adequate to the labour market, the problem of transferring best practices, the problem of updating qualification characteristics and closing the gap between theoretical and practical components of education remain relevant. How the youth support system works during the transition from education to the first job in Belarus will be discussed in the paper.

Keywords: youth, first job, employment, education.

DIRECȚII DE SUPTOR PENTRU TINERET ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE ÎN BELARUS

În Belarusul de astăzi, se acordă o atenție specială îmbunătățirii calității educației, precum și conectării instruirii, ținând cont de nevoile reale ale pieței muncii din Belarus. Practica de prognoză a nevoii de personal a devenit definitivată. Cu toate acestea, până în prezent, planurile sunt slab orientate către piața muncii din cauza unor legături insuficiente între instituțiile de învățământ și angajatori. Problema formării unei comenzi adecvate pe piața muncii pentru specialiști, problema transferului de bune practici, problema actualizării caracteristicilor calificării și reducerea decalajului dintre componentele teoretice și cele practice ale educației rămân relevante.

Cum a fost instituit un sistem de sprijin pentru tineret în Belarus astăzi în timpul tranziției de la educație la primul loc de muncă este discutat în articol.

Cuvinte-cheie: tineret, primul loc de muncă, ocupare, educație.

JELClasificare: J08

В Беларуси главным и основным законом является Конституция [1]. Конституцией предусмотрено сразу несколько аспектов переходного периода от получения образования к первому рабочему месту для молодежи. Во-первых, обеспечение условий для свободного и эффективного участия молодежи в политическом, социальном, экономическом и культурном развитии. Во-вторых, в Беларуси согласно Конституции, гарантируется доступность и бесплатность общего среднего и профессионально-технического образования. Среднее специальное и высшее образование также

¹© Анастасия БОБРОВА, nastasiabobrova@mail.ru, +375296604885

может предоставляться бесплатно, но только для тех, кто успешно прошел по конкурсу. В-третьих, гарантируется право на труд, а также на здоровые и безопасные условия труда. Государство признает за собой обязанность создания условий для полной занятости населения. В случае незанятости лица по не зависящим от него причинам ему гарантируется обучение новым специальностям и повышение квалификации с учетом общественных потребностей, а также пособие по безработице.

Существует также ряд специализированных нормативно-правовых актов, среди которых основополагающими в области молодежной политики являются два - Кодекс Республики Беларусь об образовании и Закон Республики Беларусь «Об основах государственной молодежной политики» [2,3].

Кодекс об образовании был принят в 2011 году. Он прописывает основы правового регулирования всех ступеней образования, а также дополнительного образования [2].

Кодекс содержит не только нормы регулирования процесса обучения, но и системы распределения после получения бесплатного образования. Кроме того, документ содержит статьи, направленные на социальную защиту обучающихся, в том числе защиту прав лиц с особенностями психофизического развития и лиц, которые проявляют особые способности в обучении.

Кодекс в настоящее время подвергается доработке и не раз обсуждался в новом проекте депутатами. Среди нововведений предполагается прописать правовые основы для создания независимого агентства контроля качества образования, что предусмотрено в рамках исполнения обязательств по болонским трансформациям высшей школы. Однако до сих пор проект измененного Кодекса об образовании так и остается не принятым.

Закон «Об основах государственной молодежной политики» 2009 года определяет систему социальных, экономических, политических, организационных, правовых и иных мер, направленных на поддержку молодых граждан [3].

В большей степени его исполнение касается достижения цели всестороннего воспитания молодежи, содействия ее духовному, нравственному и физическому развитию. Но есть и отдельные аспекты по реализации переходного периода. В частности, среди основных направлений государственной молодежной политики содержится содействие реализации права молодежи на труд. Так, государство реализует систему мер, направленных на содействие в профессиональной ориентации и трудоустройстве молодежи, в том числе обеспечивает молодежи предоставление первого рабочего места. В Беларуси на государственном уровне действует система информирования молодежи, в том числе безработной, о профессиях (специальностях), востребованных на рынке труда, возможностях получения образования по ним, трудоустройства и временной трудовой занятости, а также осуществляется профессиональная подготовка безработной молодежи по востребованным на рынке труда профессиям. Для приобщения молодежи к общественно полезному труду и получения ею трудовых навыков организуется временная трудовая занятость молодежи, обучающейся в учреждениях образования, в свободное от учебы время.

Законом также предусмотрена государственная поддержка молодежи в получении образования, в том числе предоставление стипендий, жилья на время получения образования, содействия в предоставлении на льготных условиях кредитов для получения высшего образования на платной основе и др.

Кроме этого, согласно Закона в Беларуси осуществляется ведение банка данных талантливой и одаренной молодежи, а также перспективного кадрового резерва.

Важнейшими нормативно-правовыми актами в области регулирования сферы занятости в Беларуси являются Трудовой кодекс Республики Беларусь 1999 года и Закон Республики Беларусь «О занятости населения Республики Беларусь».

Трудовой Кодекс Республики Беларусь, главным образом предусматривает право молодежи по достижении шестнадцати лет на самостоятельную трудовую деятельность [4].

Законом «О занятости населения Республики Беларусь» установлены права граждан в области трудоустройства [5]. В документе особое внимание уделено определению статуса и поддержке безработных. Но молодежь отдельно не выделяется. Есть только отдельные моменты, касающиеся регулирования трудоустройства выпускников, которые подлежат распределению. А также в рамках поддержки безработных, впервые ищущих работу, Законом предусмотрено выделение стипендии при направлении на профессиональную подготовку, переподготовку, повышение квалификации или для освоения содержания образовательной программы обучающихся курсов.

В соответствии с вышеприведенными Законами Правительством принимается ряд программ. В Беларуси сохранен программно-целевой метод управления, согласно которому основные программы принимаются на 5 лет. Одной из главных является Программа социально-экономического развития на 2016-2020 годы [6]. Она определяет приоритеты, направления и целевые результаты социально-экономического развития Беларуси для достижения главной цели – повысить конкурентоспособность страны и улучшить качество жизни белорусских граждан.

С 2011 года в соответствии с Программой социально-экономического развития одним из приоритетов является и молодежная политика, реализация направлений которой осуществляется в рамках Государственной программы «Образование и молодежная политика на 2016-2020 годы» [7].

Несмотря на дискуссионный характер эффективности института распределения Программой СЭР предусмотрено сохранение существующей системы гарантии первого рабочего места, которая планируется подкрепляться дополнительными мерами содействия занятости молодежи в малом и среднем бизнесе.

Следует отметить, что реализация молодежная политика в Беларуси в значительной степени направлена на воспитание молодежи и активное вовлечение в общественную деятельность.

Однако с переходным периодом тесно увязаны такие направления Программы СЭР, как обеспечение эффективной занятости населения и рост качества образования. Первое осуществляется в рамках Государственной программы о социальной защите и содействии занятости на 2016-2020 годы, второе - Государственной программы «Образование и молодежная политика на 2016-2020 годы» [8].

С 2016 г. в Беларуси впервые разработана Государственная программа содействия занятости населения не на один год, а на 5 лет. Ее целью является развитие системы социальной защиты населения посредством повышения эффективности политики занятости населения, улучшения условий охраны труда, создания безбарьерной среды жизнедеятельности, обеспечения социальной интеграции инвалидов и пожилых граждан. Содействие занятости населения предусматривает два направления – обеспечение эффективной занятости и реализация мер активной политики занятости. Первое предполагается реализовать путем структурной перестройки экономики и ускорения процесса перераспределения высвобождаемых работников в перспективные сектора экономики, ликвидации разрыва между профессиональным образованием и требованиями рынка труда; второе связано с предоставлением рабочих мест, переподготовкой, получением социальной поддержки в случае потери работы.

Политика обеспечения занятости выделяет молодежь как отдельную целую группу только в отношении предоставления первого рабочего места. Однако отдельные меры без дифференциации по возрастным группам в большей степени актуальны именно для молодежи. Так, главным ориентиром политики занятости является прогнозирование системы подготовки кадров с учетом потребности экономики. В настоящее время уже осуществляется совершенствование системы квалификаций, что позволит увязать спрос и предложение на рынке труда и выпускать специалистов востребованных профессий.

Также среди мер поддержки безработных, например, предусмотрена бесплатная переподготовка лиц, впервые ищущих работу. Как правило, первым поиском работы занимаются выпускники, не подлежащие распределению, молодые люди, которые сразу после школы решают не поступать в ВУЗы, а работать, а также молодые мамы, которые не успели или утратили свою квалификацию ввиду длительного нахождения в отпуске по уходу за детьми.

В условиях структурной перестройки производства в Беларуси планируется решать проблему высвобождения работников путем создания новых высокотехнологичных рабочих мест. Учитывая, что молодежь быстрее адаптируется к новым условиям, а также уже имеет возможность получать более прогрессивное образование, ожидается, что новые рабочие места будут созданы молодежью и для молодежи, в том числе в малом и среднем бизнесе.

Программой СЭР предусмотрено формирование национального кадрового потенциала, включающего выпускников новых специальностей. В рамках реализации мер Государственной программы «Образование и молодежная политика на 2016-2020 годы» планируется сделать упор на подготовку специалистов с высоким уровнем квалификации для наукоемких и высокотехнологичных производств [7]. Их доля к 2020 году составит 55% от общего числа выпускников по сравнению с 45% в 2015 году.

Подготовка кадров высшей категории и создание высокотехнологичных рабочих мест находят отражение и в Государственной программе инновационного развития Республики Беларусь на 2016–2020 годы [9]. По итогам реализации Государственной программы к 2020 году планируется создать (модернизировать) 8968 рабочих мест, в том числе 1,8 тысяч в 2016 году. По результатам 2016 года поставленные задачи были выполнены.

В настоящее время инновационному развитию в Беларуси уделяется повышенное внимание. При этом кадровая политика в инновационной сфере требует незамедлительного совершенствования. Для обеспечения потребностей инновационного развития национальной экономики в квалифицированных специалистах планируется решить следующие задачи, которые также согласуются с направлениями Программы СЭР:

повышение качества подготовки специалистов для обеспечения инновационного развития отраслей национальной экономики, в первую очередь ее высокотехнологичных секторов;

укрепление интеграции между производством, наукой и системой профессионального и послевузовского образования;

обеспечение притока талантливой молодежи в инновационную сферу путем создания условий финансовой поддержки реализации проектов от идеи до внедрения разработок.

Последний пункт является наиболее значимым в обеспечении переходного периода для одаренной молодежи. Программа предусматривает действительную поддержку молодых начинающих инноваторов, в том числе с выделением финансирования на создание стартап проектов молодых людей, которые, как правило, являются студентами или учащимися. К моменту выпуска из учреждений образования такие ребята уже имеют вполне развитый бизнес, который можно и дальше развивать в рамках реализации мер инновационной программы по формированию платформ для развития малого и среднего инновационного предпринимательства.

В настоящее время доля занятых в целом и молодежи в частности в малом и среднем бизнесе в Беларуси низкая. Это обусловлено недостаточно привлекательными условиями ведения бизнеса. В 2017 году нововведения нормативно-правового характера по упрощению процедуры открытия и ведения частного бизнеса и либерализации экономики подвергаются активному обсуждению депутатами. Упрощение условий позволит не только обеспечить количество новых рабочих мест, но и сократит теневую деятельность.

В 2016 году в Беларуси вступил в силу Декрет «О предупреждении социального иждивенчества», который был принят в целях выявления и сокращения скрытой безработицы и нелегальной трудовой деятельности, а также стимулирования активности граждан по поиску работы [10]. Согласно документа, лица, которые проработали менее 183 календарных дней в году должны уплатить единовременный специальный сбор. Исключения составляют отдельные категории граждан, не имеющие возможности работать (получающие пенсию, находящиеся в декретном отпуске, отбывающие наказание, официально зарегистрированные безработные и т.д.) Тем не менее, после вступления в силу Декрета, часть высвобожденных работников, не зарегистрированных в качестве безработных ввиду низкой эффективности служб занятости и низкого пособия по безработице, также подпадает под его действие. В результате в 2017 году после высказанного протеста со стороны общественности действие Декрета было приостановлено и направлено на доработку. Оценка положительных и отрицательных эффектов от реализации данного документа продолжает вызывать дискуссии. Среди последствий уже реализуется усиление работы служб занятости по всем регионам страны по трудоустройству безработных. С одной стороны, это сократит число безработных, с другой, может обострить проблему избыточной занятости, которая характерна для государственных предприятий Беларуси. Безработица в стране итак является целевым показателем программы занятости и его уровень заложен в размере, не превышающем 1%. Как следствие, выполнение целевого показателя практически гарантирует рабочее место, но при этом сокращает мотивацию труда работников и приводит к усреднению заработных плат. Низкий уровень зарегистрированной безработицы позволяет считать, что баланс спроса и предложения рабочей силы достигнут, с другой - данный показатель не отражает действительного состояния рынка труда.

Существует также ряд иных нормативно-правовых актов, которые регулируют отдельные аспекты занятости и образования молодежи.

К отдельным направлениям поддержки молодежи в переходном периоде следует добавить также реализацию направления Программы СЭР по поддержке молодых семей с детьми, которые

реализуются в рамках подпрограммы «Семья и детство» Государственной программы «Здоровье народа и демографическая безопасность на 2016-2020 годы». Материальная и организационная помощь, оказываемая семьям с маленькими детьми и молодым мамам, в частности позволяет сочетать исполнение семейных и трудовых обязанностей [11]. Данная программа включает также направления по пропаганде ответственного отцовства для предоставления женщинам возможности сочетать занятость и воспитание детей. Хотя до сих пор недостаточно развит рынок дошкольных услуг и ограничены условия гибкой занятости.

Таким образом, к основным государственным программам, затрагивающим вопросы переходного периода для молодежи, относятся следующие:

- Государственная программа «Образование и молодежная политика» на 2016-2020 годы;
- Государственная программа о социальной защите и содействии занятости населения на 2016–2020 годы;
- Государственная программа «Здоровье народа и демографическая безопасность Республики Беларусь» на 2016-2020 годы;
- Государственная программа инновационного развития Республики Беларусь на 2016–2020 годы.

Цели и задачи вышеприведенных программ согласуются с основными приоритетами, определенными Программой социально-экономического развития Республики Беларусь на 2016–2020 годы, и обеспечивают программно-целевое регулирование реализации государственной политики в сфере образования и молодежной политики.

В целом в Беларуси комплекс мер государственных программ предусматривает реализацию следующих мероприятий, позволяющих упрощать процесс перехода: гарантия первого рабочего места для выпускников, подлежащих распределению; обеспечение трудоустройства молодежи путем организации профориентационной работы среди выпускников школ, гимназий, обеспечения приоритетного направления на профессиональное обучение лиц в возрасте до 21 года, впервые ищущих работу, детей-сирот; обеспечения временной занятости учащихся; обеспечение трудоустройства безработных молодых людей путем создания рабочих мест, стимулирования нанимателей за прием безработных, квотирования рабочих мест, содействия переподготовке работников; стимулирование работодателей в трудоустройстве молодых инвалидов; стимулированию трудовой мобильности граждан в пределах республики в целях трудоустройства в другой местности путем организации и субсидирования процессов переселения безработных в малые, средние города и сельскую местность; стимулирование трудоустройства в сельской местности путем предоставления материальной поддержки молодым специалистам; поддержка талантливой молодежи; приведение учебных программ в соответствие с требованиями инновационной экономики; развитие в учреждениях высшего образования системы формирования у студентов знаний, умений и навыков ведения предпринимательской деятельности.

Библиография:

1. Конституция Республики Беларусь (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24.11.1996, 17.10.2004 (Решение от 17.11.2004 N 10) / ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2019.
2. Кодекс Республики Беларусь об образовании от 13 января 2011 г. N 243-3 / ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2019
3. Закон Республики Беларусь 7 декабря 2009 г. N 65-3 «Об основах государственной молодежной политики» / ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2019.
4. Трудовой кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс]: 26 июля 1999 г. № 296–3 : принят Палатой представителей 8 июня 1999 г. : одобрен Советом Респ. 30 июня 1999 г. // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2019.
5. Закон Республики Беларусь 15 июня 2006 г. № 125-3 «О занятости населения Республики Беларусь» // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ.

- Респ. Беларусь. – Минск, 2019.
6. Программа социально-экономического развития Республики Беларусь на 2016 - 2020 годы (в ред. Указа Президента Республики Беларусь от 30.11.2017 N 428) ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2019.
  7. Об утверждении государственной программы "образование и молодежная политика" на 2016 - 2020 годы (в ред. постановлений Совмина от 04.11.2016 N 905, от 31.12.2017 N 1054, от 14.08.2018 N 596) // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2019.
  8. Об утверждении государственной программы о социальной защите и содействии занятости населения на 2016 - 2020 годы (в ред. постановлений Совмина от 26.12.2016 N 1075, от 13.09.2017 N 687, от 18.10.2018 N 748, от 25.06.2019 N 417) // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2019.
  9. Государственная программа инновационного развития Республики Беларусь на 2016 - 2020 годы (в ред. Указов Президента Республики Беларусь от 25.07.2017 N 258, от 30.11.2017 N 428, от 13.06.2018 N 236, от 07.08.2019 N 301) // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2019.
  10. Декрет Президента Республики Беларусь от 2 апреля 2015 г. N 3 "О предупреждении социального иждивенчества" изменения, новая редакция "Декрет Президента Республики Беларусь от 25.01.2018 № 1 о содействии занятости населения. ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2019.
  11. Об утверждении Государственной программы «Здоровье народа и демографическая безопасность на 2016 – 2020 годы» [Электронный ресурс]: Постановление Совета Министров Республики Беларусь, 14 марта 2016 г., № 200 // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2019.

VIITORUL PROFESIEI DE ASISTENT SOCIAL ÎN ROMÂNIA

*Daniel ARPINTE, Cercetător științific II¹
Institutul de Cercetare a Calității Vieții, România*

Ca profesie relativ nouă, asistența socială se confruntă cu numeroase provocări la nivel European, dar mai cu seamă în țările est-europene. În vreme ce în țările nordice asistența socială are cel mai înalt grad de profesionalizare, celelalte țări europene, inclusiv cele cu o lungă tradiție, așa cum este Marea Britanie, parcurg un proces de deprofesionalizare, fiind confruntate cu o criză de identitate, birocratizare, standardizare excesivă și îndepărtare de valorile fundamentale ale asistenței sociale prin adoptarea modelului managerial și abandonarea celui terapeutic de intervenție. În țările est-europene asistăm la renașterea profesiei de asistent social, după ce a fost desființată sau marginalizată în perioada regimului comunist. În România, profesia de asistent social a fost practic eliminată, ideologia comunistă având la bază supoziția că sistemul socialist furniza suport adecvat pentru toți cetățenii, asistența socială fiind desființată, fiind considerată fără utilitate. Deși sistemul de formare în domeniul asistenței sociale a fost reînființat la nivel de învățământ superior imediat după 1989, după 25 de ani de la absolvirea primei promoții, absorbția asistenților sociali specializați în domeniul serviciilor de asistență socială rămâne modest. Studii recente arată că dintr-un total de peste 35.000 de absolvenți la nivel național, doar aproximativ 15% sunt înregistrați la Consiliul Național al Asistenților Sociali. Este, probabil, una dintre cele mai reduse rate de absorbție pe piața muncii a noilor absolvenți, în pofida faptului că există un deficit major de specialiști în serviciile sociale generat și de reconstrucția în totalitate a sistemului de asistență socială. Prezentarea are la bază analiza secundară de date și analiza rapoartelor și a publicațiilor științifice relevante și are ca obiectiv determinarea principalelor tendințe de dezvoltare a profesiei de asistent social în România în contextul schimbărilor turbulente determinate deopotrivă de declinul general al profesiilor (Susskind & Susskind, 2015) și de procesul specific de deprofesionalizare a asistenței sociale (Clark, 2005; Fabricant, Burghardt, & Epstein, 2016; Trappenburg & van Beek, 2017).

Cuvinte-cheie: asistență socială, profesie, politici sociale, valori ale asistenței sociale.

THE FUTURE OF SOCIAL WORK PROFESSION IN ROMANIA

As a relatively new profession, social work is facing various challenges among the European countries, particularly in East Europe. While in Nordic states the social work seems to be the most professionalised, in other European countries, including those with a long tradition as is UK, it faces a process of de-professionalization, and it is confronted with an identity crisis because of losing the prestige, bureaucratisation and excessive standardisation, departing from fundamental values of social work, and focusing on case management approach rather than therapeutic model. In Eastern European countries, the social work profession tries to reborn after being denied during the communist regimes. In Romania, the profession was practically liquidated, the communist ideology presuming that the socialist system was provides adequate support for all citizens, thus social work losing its reason for existence and being suppressed. Although the social work education was re-established at higher education level just after the fall of the communist regime, after 25 years from first social work graduates left the universities, still the results of their absorption in the field of the social services area are modest. Recent studies show that out of a total of over 35.000 graduates at national level, only 4.600 (representing about 15%) are registered at National Council of Social Workers. It is probably the lowest level of absorption in labour market of new graduates, despite the enormous estimated deficit of specialists in social services and need of development of social work services from scratch. The paper is based on an extensive literature review and will try to determine the future of the social work profession in Romania in the context of turbulent changes determined both by the decline of the professions, as Susskind claims (Susskind & Susskind, 2015) and a specific process of de-professionalization of social work (Clark, 2005; Fabricant, Burghardt, & Epstein, 2016; Trappenburg & van Beek, 2017).

Key words: social work, profession, social policy, values of social work.

JELClasificare: I3, E24.

¹ © Daniel ARPINTE, arpinte@gmail.com

Starea profesiei de asistent social

Profesia de asistent social a avut, de la reintroducerea din 1990 a pregătirii specifice în domeniu la nivel universitar, o evoluție inegală, marcată de o serie de momente cu o deschidere a sistemului public pentru absorbția de absolvenți de asistență socială, așa cum a fost perioada de preaderare, cu eforturi semnificative pentru reforma serviciilor pentru protecția copilului, necesare pentru a îndeplini condițiile de preaderare a României la Uniunea Europeană. Totuși, nivelul de profesionalizare a serviciilor de asistență socială rămâne unui relativ scăzut, cu o distribuție inegală a specialiștilor, în special a asistenților sociali, cei mai mulți fiind angajați în serviciile publice de la nivel județean, în serviciile publice de asistență socială din orașele mari sau în cele localitățile, inclusiv rurale, care au suficiente resurse bugetare pentru a susține costurile salariale pentru angajații din asistență socială. Localitățile din zonele mai slab dezvoltate economic, incluzând aici și cea mai mare parte a localităților din mediul rural, au cel mai redus nivel de profesionalizare, deși se confruntă cu probleme care ar justifica să dezvolte servicii adecvate la nivel comunitar și, implicit, să aibă suficienți asistenți sociali. Cele mai recente evaluări disponibile (Teșliuc, Grigoraș, & Stănculescu, 2015) arată că deficitul de asistenți sociali ajunge la 11.000 la nivel național, reprezentând mai puțin de o treime din totalul absolvenților de la reintroducerea formării în asistență socială la nivel universitar. Profesionalizarea și dezvoltarea sistemului public de servicii de asistență socială de la nivel comunitar au fost obiective prioritare ale tuturor strategiilor de incluziune socială, începând cu Planul național anti-sărăcie și promovare a incluziunii sociale din 2002, însă foarte puține măsuri au fost implementate concret, cele mai multe rezultate fiind datorate unor politici specifice sau a unor măsuri cu caracter temporar, dar care au produs efecte pe termen lung. Actualele Direcții Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului (DGASPC) au beneficiat masiv de atenția decidenților politici în perioada de preaderare, un număr important de specialiști în domeniul asistenței sociale, inclusiv asistenți sociali, fiind angajați în acea perioadă.

Cauze ale nivelului redus de profesionalizare

Unul din principalele motive al subdezvoltării sistemului public de asistență socială este modul în care relaționează principalele instituții responsabile cu coordonarea și livrarea serviciilor la nivel județean și local. Coordonarea instituțiilor centrale este deficitară, dovadă modul în care sunt elaborate și implementate strategiile care vizează domeniul asistenței sociale. Strategia anti-sărăcie și incluziune socială este implementată de Ministerul Muncii și Justiției Sociale (MMJS), cea pentru protecția drepturilor copilului de Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului, fiecare instituție centrală cu atribuții în domeniul incluziunii sociale având propria strategie care include obiective și măsuri pentru sistemul public de asistență socială, cele mai frecvente fiind cele care privesc domeniul specific de acțiune, dar și domenii transversale, așa cum sunt profesionalizarea sistemului de servicii de asistență socială sau dezvoltarea serviciilor și eficientizarea modului în care sunt organizate serviciile. Strategiile pentru incluziune socială și cea pentru protecția copilului sunt cele mai importante în privința obiectivelor și măsurilor care privesc profesionalizarea și structura serviciilor. În mod tangențial și celelalte strategii din domeniul incluziunii sociale se referă la serviciile publice de asistență socială, însă în cazul acestora abordarea este centrată mai degrabă pe suportul specific acordat unor grupuri țintă (ex. persoane de gen feminin expuse riscului de excluziune, romi, persoane cu dizabilități, șomeri). Și în cazul acestora există măsuri transversale, fie că vizează o serie de servicii sociale primare, altele decât asistența socială, așa cum sunt educația sau serviciile sanitare, sau o serie de grupuri țintă la care se raportează, în mod similar sau diferit, cum este cazul familiei. Interesul crescut pentru planificarea strategică de la nivelul instituțiilor centrale nu a fost însoțit și de armonizarea strategiilor. De altfel, strategiile au fost foarte puțin utilizate, rezultatele parțiale disponibile arătând că nu există rezultate care să indice faptul că strategiile au fost utilizate pentru a planifica activitatea instituțiilor care le-au elaborat sau a pe a celor care au fost indicate responsabile pentru implementare. Foarte rezultate concrete pot fi remarcate în domenii cheie pentru asistența socială, în special în privința profesionalizării și a extinderii și consolidării rețelei de servicii comunitare de asistență socială. Eșecul implementării strategiilor de incluziune sociale este determinat în mare măsură de modul în care sunt configurate relațiile între principalele instituții din asistență socială și a mecanismelor de finanțare, defavorabile unui proces de dezvoltare durabilă a serviciilor de asistență socială. La nivel central, instituțiile cu atribuții în asistență socială funcționează relativ independent, inclusiv cele care sunt în subordinea (MMJS). Și mai dificilă este colaborarea cu celelalte instituții care au un rol important în implementarea măsurilor din domeniul asistenței sociale (ex. Ministerul Educației) dar care nu au explicit atribuții în domeniul politicilor sociale. Coordonarea instituțiilor centrale cu cele județene și

locale este nefuncțională, finanțarea și coordonarea metodologică fiind realizate prin mecanisme și instituții separate, aspect care lipsește instituțiile de la nivel central și cele județene de mijloacele necesare pentru a asigura coerența serviciilor pe care le furnizează. În subordinea MMJS se află Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului și Adopție (ANPDCA), Agenția Națională pentru Egalitate de Șanse între Femei și Bărbați (ANESFB), Agenția Națională pentru Persoane cu Handicap (ANPH) și Agenția Națională pentru Plăți și Inspecție Socială (ANPIS), fiecare dintre aceste instituții având un grad relativ ridicat de autonomie în raport unele cu celelalte, ceea ce face dificilă implementarea politicilor elaborate la nivelul fiecărei instituții, mai ales a măsurilor care solicită implicarea a două sau mai multe instituții. De altfel sistemul administrației publice din România oferă foarte puține stimulente pentru colaborarea interinstituțională.

Lipsa de viziune este un alt motiv important al subdezvoltării sistemului de asistență socială. Sistemul public actual de servicii de asistență socială este rezultatul unor investiții centrate pe obiective punctuale sau al unor oportunități de finanțare disponibile, fără a fi evidentă încadrarea acestora într-un plan pe termen lung. Lipsa unor politici pe termen lung se reflectă în configurația actuală a serviciilor de asistență socială, cu un dezechilibru major între serviciile de la nivel județean și cel de la nivel local. Consecința este un transfer de responsabilitate de la nivel local către cel județean, cu costuri semnificative, așa cum am indicat într-un studiu de caz realizat în 2016 în județul Bacău, la nivelul a două localități rurale. La nivelul localității rurale fără resurse suficiente și fără un serviciu de asistență socială funcțional, situațiile critice, în special cele care implicau copii în dificultate, erau identificate cu mare întârziere și transferate pentru suport către DGASPC, rezultatul fiind un număr mare de copii proveniți din această comunitate și care primeau suport în centre de urgență, incomparabil mai costisitoare decât un serviciu comunitar funcțional. Efectele lipsei sau a inadecvării serviciilor de asistență socială de la nivel local sunt dificil de estimat, din cauza implicațiilor complexe generate de opțiunile disponibile la nivelul serviciilor sociale și a modului în care se răspunde nevoilor grupurilor vulnerabile. Însă, câteva posibile forme de impact negative pot fi evidențiate:

- cu cât gradul de inadecvare a serviciilor (sau a mijloacelor de intervenție este mai mare) cu atât scade eficiența intervenției și crește costul acesteia. Costul îngrijirii unui singur copil în regim rezidențial este cel puțin egal cu salariul a doi asistenți sociali de la nivel comunitar, iar depistarea timpurie a cazurilor de vulnerabilitate nu înseamnă doar o economie de buget, ci și șanse mai bune de reintegrare ulterioară.

- dificultatea identificării timpurii a cazurilor de vulnerabilitate sau a situațiilor care pot genera soluții de protecție excepționale, așa cum este instituționalizarea în cazul copiilor, dar care nu asigură condiții optime pentru dezvoltarea acestuia. Studiul de caz din cele două comune arată că subdezvoltarea serviciilor locale de asistență socială încurajează transferul responsabilității către DGASPC într-o formă de intervenție tardivă, cea a preluării copilului în centre de primire minori și apoi în îngrijire rezidențială. Un raport de evaluare a situației copilului din 2012 (Stănculescu and Marin, 2012) arată că o pondere semnificativă a copiilor se află în afara sistemului protecție, cu consecințe foarte grave asupra viitorului acestora.

- reforma de pre-aderare la UE din domeniul protecției copilului cu obiective punctuale, nesustenabile, centrate pe reducerea unor cifre, nu și a îmbunătățirii reale a situației copilului, a afectat întregul sistem de asistență socială. Constituirea unui sistem relativ robust și eficient de servicii de asistență socială pentru copii, încurajează subdezvoltarea și, implicit, inegalitatea dezvoltării teritoriale, a serviciilor primare de asistență socială. Localitățile fără resurse financiare vor avea la dezvoltarea unui SPAS funcțional alternativa transferului responsabilității suportului pentru cei vulnerabili către DGASPC.

- mecanismele actuale de acces la fonduri externe, esențiale pentru dezvoltarea de servicii de asistență socială, dezavantajează localitățile care se confruntă cu dificultăți bugetare

- localitățile rurale au, conform evaluărilor recente, cele mai mari dificultăți în a atrage specialiști din domeniul social pentru constituirea SPAS. În același timp, mediul rural se confruntă cu cele mai multe dificultăți, în special în domeniul protecției copilului. Lipsite de specialiști, localitățile rurale au șanse infime de a se constitui în parteneri eficienți în proiecte europene din domeniul incluziunii sociale, ceea ce le lipsește de o importantă sursă de fonduri care ar fi putut contribui la reducerea decalajelor față de localitățile mai dezvoltate economic.

Descentralizarea finanțării la nivel local dezavantajează consiliile locale din zonele slab dezvoltate economic și care nu pot susține funcționarea unor servicii adecvate în raport cu nevoile locale, semnificativ mai mari decât în cazul unei localități dintr-o zonă dezvoltată economic. Și la nivel regional există diferențe mari, județele din sud, sud-est și estul țării având cel mai redus nivel de profesionalizare a serviciilor publice locale de asistență socială. Lipsa serviciilor sau inadecvarea acestora se traduce în costuri semnificativ mai

mari. Dezechilibrul în dezvoltarea celor două tipuri de structuri, SPAS-uri și DGASPC-uri, se reflectă în transferul responsabilității intervenției către serviciile specializate de la nivelul DGASPC-urilor. Studiul Băncii Mondiale (Stănculescu et al., 2016) arată că 60% dintre copiii instituționalizați provin din mediul rural, iar aproximativ 15% din comunități-sursă (identificate ca acele zone marginalizate, sărace, cu o serie de probleme cumulate, ca rată ridicată a șomajului, infrastructură și locuire precare etc.). Datele unei evaluări recente a sistemului de protecție specială a copilului, arată că abandonul copilului are la bază cauze care pot fi abordate la nivelul serviciilor comunitare. În cazul a peste 90% dintre copiii aflați în sistemul de protecție a copilului mama este cunoscută (Stănculescu et al., 2016). Raportul mai evidențiază faptul că lipsa unor servicii adecvate la nivel comunitar, care să răspundă situațiilor de criză la nivelul familiei, este determinantă pentru decizia instituționalizării copilului.

Cadrul legislativ actual este depășit, legea cadru din 2011, cu o serie de modificări ulterioare, însă fără a fi operate schimbări de substanță, ci doar adaptarea legii la acte normative ulterioare care au vizat beneficiarii sau serviciile de asistență socială. Problemele structurale ale sistemului de asistență socială, care limitează sever șansele ca sectorul public să se dezvolte sustenabil, nu au abordate de schimbările legislative. Spre exemplu, legea prevede (articolul 40, paragraful 4) ca, în cazul în care nu se pot angaja asistenți sociali sau nu pot fi achiziționate servicii, autoritățile locale să poată angaja lucrători sociali ”pentru realizarea activităților de identificare și după caz, de evaluare a nevoilor persoanelor care solicită acordarea de beneficii de asistență socială și servicii sociale”.

Modul în care legea cadru reglementează organizarea serviciilor publice de asistență socială de la nivel local sugerează o abordare flexibilă, condiționată de disponibilitatea resurselor necesare, fie financiare sau umane. Acolo unde resursele sunt precare, ar urma ca autoritatea locală să investească minimal în serviciul local de asistență socială și să delege atribuțiile de asistență socială, limitate la verificarea eligibilității pentru beneficiile bazate pe testarea mijloacelor. Disponibilitatea resurselor lasă posibilitatea organizării serviciilor de asistență socială, cu o singură constrângere referitoare la varianta subcontractării și care ar trebui realizată doar cu asistenți sociali cu cabinete individuale sau societăți civile profesionale de asistență socială. Trebuie menționat că legea asistenței sociale (292/2011) stabilește că finanțarea serviciilor comunitare de asistență socială sau fondurile necesare pentru înființarea acestora, fie că sunt în administrarea consiliului local sau în parteneriat cu Consiliul Județean, se realizează din bugetul local. Excepție fac serviciile pentru copii. Legea 272 din 2004 prevede ca la nivel local să fie organizate servicii, autonom sau prin asociere, servicii de zi pentru asigurarea prevenirii separării copilului de familia sa. Pentru aceste servicii, fondurile pentru înființare pot fi asigurate de către consiliul județean, în situația prevăzută de lege în care consiliul local nu are resursele necesare. De asemenea, legea mai prevede o limitare de până la 50% a cheltuielilor de funcționare care pot fi alocate de către consiliul local. Nivelul diferit de descentralizare a responsabilității finanțării stabilit de cele două legi este explicat de contextul în care au fost propuse mecanismele de finanțare din legea pentru protecția și promovarea drepturilor copilului, România fiind în acel moment în perioada în care asigura îndeplinirea condițiilor de aderare la Uniunea Europeană, îmbunătățirea situației copilului fiind una dintre principalele condiții. Un act normativ recent, HG 920/2017 pentru aprobarea regulamentelor-cadru de organizare și funcționare a serviciilor publice de asistență socială și a structurii orientative de personal, așa cum este menționat în Legea 292 / 2011, articolul 113, alineatul 5 (“Regulamentele-cadru de organizare și funcționare ale serviciilor publice de asistență socială și structura orientativă de personal a acestora se aprobă prin hotărâre a Guvernului, la propunerea Ministerului Muncii, Familiei și Protecției Sociale, urmând ca regulamentul propriu, organigrama și statul de funcții să fie aprobate prin hotărâre a consiliului județean/consiliului local/Consiliului General al Municipiului București”). Regulamentul aduce o serie de completări cu privire la atribuțiile și activitățile DGASPC-urilor și a SPAS-urilor și stabilește și o serie de obligații în privința planificării serviciilor, a planificării strategice și a serviciilor care pot fi dezvoltate. În cazul SPAS-urilor sunt introduse reglementări specifice pentru municipii și orașe și pentru comune, normativele pentru urban și rural fiind tratate în mod diferențiat. Actul normativ este laudabil ca intenție din perspectiva clarificărilor pe care le aduce în privința activității unităților teritoriale administrative în organizarea serviciilor sociale și a participării la realizarea unor procese de tip administrativ (ex. raportarea periodică a datelor, colaborarea cu alte structurile de asistență socială, planificarea strategică a activității). Cea mai importantă prevedere este cea referitoare la structura de personal, atât pentru DGASPC-uri, cât și pentru SPAS-uri. În cazul DGASPC-urilor, structura minimală de personal se stabilește în funcție de numărul de beneficiari anual, fiind asigurată normarea și pentru managementul de caz. În cazul SPAS-urilor se face distincție între cele pentru localități urbane și rurale.

Pentru SPAS-urile organizate în municipii și orașe nu este elaborat un normativ, fiind doar menționat că numărul de posturi va trebui să fie conform cu obligațiile stabilite prin lege și cu structura serviciilor sociale organizate în structura sau subordonarea direcției. În cazul SPAS-urilor de la nivel de comună, structura minimală de personal cuprinde o persoană responsabilă cu plata beneficiilor sociale, o persoană cu atribuții în domeniul serviciilor sociale, inclusiv monitorizarea asistenților personali și o persoană cu atribuții în domeniul asistenței medicale comunitare. Principala problemă a regulamentului este faptul că nu obligă în niciun fel consiliile locale să asigure personal suficient și calificat pentru serviciile de asistență socială comunitară. Regulamentul specifică faptul că angajarea de personal se face în condițiile legii 292/2011. De altfel, excepția referitoare la angajarea de personal cu atribuții de asistență socială, conform articolul 40, alineatul 4 din legea asistenței sociale este menționată explicit și în noul regulament sub forma ”situații excepționale”, fără a fi menționat care sunt aceste situații. Așadar, regulamentul încearcă să clarifice o serie de aspecte referitoare la planificarea serviciilor sociale, structuri de conducere și decizie, servicii oferite și atribuții, colaborare instituțională, însă prevederile sunt în limita legii 292, fără nici o evidență pentru completări care să asigure profesionalizarea serviciilor publice. Practic, hotărârea de guvern aduce doar o serie de detalii cu caracter orientativ și opțional, fiind de așteptat genereze schimbări nesemnificative.

Proiectele finanțate din fondurile europene au contribuit foarte puțin la dezvoltarea sustenabilă a serviciilor publice de asistență socială, fiind centrate pe susținerea unor soluții punctuale de suport a grupurilor vulnerabile sau finanțarea unor forme de sprijin insuficient documentate, așa cum a fost economia socială. Într-o foarte mică măsură, și mai degrabă indirect, proiectele europene au contribuit la dezvoltarea sistemului de asistență socială prin extinderea unor forme de intervenție sau asigurarea unor resurse suplimentare pentru furnizorii de servicii, însă efectele la nivelul profesionalizării serviciilor de asistență socială sau al dezvoltării sustenabile a structurilor de servicii, în special în sectorul public, au fost foarte modeste. Deși nu există o evaluare comprehensivă a alocărilor financiare pentru domeniul incluziunii sociale din programarea financiară anterioară, au existat o serie de semnale și probleme, inclusiv prin poziții oficiale ale Comisiei Europene, care arată că, în pofida unor mici progrese înregistrate, România face parte din grupul statelor europene cu deficiențe majore ale sistemului de protecție a categoriilor vulnerabile (Bouget, Frazer, Marlier, Sabato, & Vanhercke, 2015). Programarea financiară actuală aduce o schimbare semnificativă, cel puțin din perspectiva volumului resurselor alocate pentru incluziunii sociale, alocarea a cel puțin 20% din fondurile europene pentru incluziunea socială fiind, de altfel, o condiționalitate ex-ante. De asemenea, este de evidențiat varietate formelor de intervenție, dar și definirea mai clară a grupurilor țintă vizate. Un risc important pentru succesul actualelor programe este întârzierea semnificativă în inițierea programelor și finanțarea proiectelor. De asemenea, modul în care sunt construite actualele linii de finanțare arată că profesionalizarea sau orientarea prioritară a resurselor pentru dezvoltarea serviciilor de asistență socială în localitățile slab dezvoltate economic sau care nu au suficiente resurse bugetare nu este adresată în mod direct. Se mai adaugă aici și complexitatea elaborării cererilor de finanțare sau necesitatea ca proiecte să fie implementate de personal cu expertiză specifică în domeniul proiectelor europene, condiții imposibile de asigurat de către primării din mediul rural, cu bugete insuficiente.

Un alt motiv al nivelului redus de dezvoltare a serviciilor sociale este percepția confuză asupra potențialului asistenței sociale. La nivel local, asistentul social este confuz definit, fapt confirmat în toate studiile de evaluare a profesionalizării serviciilor sociale. Cel mai adesea, asistentul social este asociat cu toate categoriile sociale implicate în furnizarea de servicii sau suport social, indiferent de pregătirea profesională sau funcția specifică îndeplinită în serviciul social. Asistent social poate fi și asistentul personal sau funcționarul care se ocupă doar cu verificarea eligibilității pentru beneficiile sociale deși, în cele mai multe cazuri, aceștia nu au pregătire de specialitate în asistență socială la nivel universitar. Acest aspect reflectă în mare măsură nivelul redus de valorizare a profesiei de asistent social și lipsa de încredere în capacitatea suportului specializat de a contribui la incluziunea socială a celor vulnerabili. Criza de identitate a profesiei se resimte și la nivelul organizațiilor de reprezentare a profesiei sau chiar de către asistenții sociali înșiși.

Lipsa unui sistem de evaluare și monitorizare (M&E) contribuie, de asemenea, la nivelul precar al serviciilor de asistență socială. Legea asistenței sociale menționează responsabilitatea administrației publice centrale în evaluarea și monitorizarea serviciilor sociale, însă nu detaliază modul în care sunt organizate mecanismele sistemului M&E, importanța unui astfel de mecanism a fost relevată de strategiile curente din domeniul incluziunii sociale care prevăd mecanisme de evaluare a planurilor de acțiune și, implicit, a sistemului de servicii de asistență socială. Atât strategia de incluziune socială, cât și cea pentru protecția

copilului au inclus mecanisme de evaluare și monitorizare care nu au mai fost ulterior realizate. Strâns legat de setul de indicatori, sistemul de M&E nu a beneficiat de atenția necesară pentru a fi implementat într-o manieră funcțională, astfel încât administrația centrală să poată beneficia de feedback-ul necesar pentru elaborarea sau ajustarea politicilor și programelor. O altă funcție prevăzută de legea asistenței sociale, este cea a auditului social. Articolul 142 menționează faptul că auditul social se poate realiza la cererea furnizorilor privați de servicii sociale, a autorităților contractante (în sensul dat de lege sunt autorități publice) sau a altor entități, inclusiv persoane fizice. Legea mai introduce și noțiunea de auditor social și stabilește o serie de caracteristici generale cu privire la activitatea de auditare. Nici această funcție nu a fost ulterior reglementată prin acte normative secundare, însă există intenția la nivelul Ministerului Muncii pentru a realiza un proiect de asistență tehnică, probabil în 2018 pentru implementarea acestei funcții. Rămâne însă discutabilă necesitatea unei astfel de funcții, având în vedere intenția inițială, dar și stadiul actual de organizare a celorlalte funcții esențiale ale administrației centrale. Inspecția socială, acreditarea și licențierea furnizorilor de servicii sociale, realizarea unor standarde minime de servicii de asistență socială garantate oricărui cetățean sunt priorități care ar trebui să beneficieze de atenția și de resursele financiare disponibile prin fonduri extrabugetare. Crearea unei noi funcții și a unei noi profesii, cea de auditor social, pe fondul existenței unor dezechilibre majore în furnizarea serviciilor, este nejustificată.

Concluzii

Sistemul public de asistență socială comunitară rămâne profund subdezvoltat și cu un număr insuficient de specialiști. Cauzele sunt multiple, însă un motiv important poate fi lipsa interes din partea decidenților pentru un set de politici publice de asistență socială coerent, pe termen lung și semnificativ legat de oportunitățile pe care le creează fondurile europene. Inițiativele legislative recente demonstrează neputința inițiatorilor de a convinge decidenții de importanța consolidării sistemului public de asistență socială. Procesul de planificare strategică, deși impresionant ca amploare, are deficiențe majore datorate în bună măsură lipsei de cultură a planificării pe termen lung și incapacității administrației publice de a implementa programe și măsuri în baza unor planuri strategice. Strategiile din domeniul incluziunii sociale au și dezavantajul că au fost elaborate în bună măsură independent, fără niciun proces de armonizare sau coordonare. Finanțarea sistemului public de asistență socială, insuficientă din bugetul național sau cele locale, nu a fost adecvat completată de resursele alocate prin fondurile europene. Deși sumele cheltuite în programarea financiară anterioară, dar și cele alocate în programarea curentă sunt considerabile, rezultatele la nivelul sistemului public de asistență socială sunt modeste.

Sistemul actual de organizare a sistemului public de asistență socială favorizează concentrarea serviciilor la nivel județean, dar cu o rețea de servicii de asistență socială primară inegal dezvoltată teritorial și foarte slab profesionalizată, mai ales în mediul rural sau în localitățile urbane slab dezvoltate economic. Lipsite de specialiști, aceste localitățile au șanse infime de a se constitui în parteneri eficienți în proiecte europene din domeniul incluziunii sociale, ceea ce le lipsește de o importantă sursă de fonduri care ar fi putut contribui la reducerea decalajelor față de localitățile mai dezvoltate economic. Consolidarea SPAS-urilor, și alocarea resurselor necesare pentru crearea de servicii de tip preventiv, stabilirea unor standarde minime în privința activităților de evaluare a nevoilor, a suportului oferit grupurilor vulnerabile la nivel local și clarificarea responsabilităților DGASPC și SPAS sunt măsuri care ar asigura dezvoltarea sustenabilă a sectorului public de servicii la nivel comunitar. Asigurarea de personal calificat în domeniul asistenței sociale este o măsură esențială, fără de care nu poate fi imaginat un sistem de asistență socială modern și capabil să asigure servicii de calitate și orientate către prevenție. Costurile unei astfel de măsuri nu sunt semnificative, estimarea UNICEF arătând că pachetul minim de servicii (un asistent social, un mediator sanitar și un mediator școlar) în fiecare localitate ar însemna un cost de 0.067% din PIB, sumă care nu necesită investiții esențiale. Suma este, practic, echivalentul alocării inițiale pentru proiectul Băncii Mondiale, Modernizarea Sistemului de Asistență Socială, pe întreaga sa perioadă de implementare (710 milioane dolari prevăzute pentru mai 2011 – decembrie 2017). O astfel de măsură ar permite ulterior implementarea mai eficientă și mai țintită a proiectelor finanțate prin fondurile structurale europene, pentru care există o serie de critici cu privire la eficiența și modul în care sunt implementate activitățile în actualele programe de finanțare.

Trebuie să mai menționăm un risc major al amânării pe termen lung a profesionalizării asistenței sociale în sectorul public: riscul izolării profesiei și al devalorizării acesteia în raport cu alte profesii care beneficiază de standarde clare sau sunt reglementate strict în privința condițiilor necesare în privința profesării.

Bibliografie

1. Bouget, D., Frazer, H., Marlier, E., Sabato, S., & Vanhercke, B. (2015). *Social Investment in Europe. A study of national policies*.
2. Ciornei, C.-M. (2016). Sistemul de garantare a venitului minim în România-asistenta sociala sau administratie publica?/Minimum Income Guarantee System in Romania-Social Work or Public Administration? *Revista de Asistenta Sociala*, (1), 75.
3. Clark, C. (2005). The deprofessionalisation thesis, accountability and professional character. *Social Work & Society*, 3(2), 182–190.
4. Fabricant, M., Burghardt, S. F., & Epstein, I. (2016). *The welfare state crisis and the transformation of social service work*. Routledge.
5. Moraru, D.-V. (2014). Asistentul social în mediul rural din România. Aspecte teoretice si practice ale formarii, interventiei si nevoilor acestuia/The Social Worker in Romania's Countryside: Theoretical and Practical Aspects of the Rural Social Worker's Training, Intervention . *Revista de Asistenta Sociala*, (1), 27.
6. Nartea, A. M. (2014). Accesul la servicii comunitare de asistenta sociala. Studiu calitativ al serviciilor de protectie a copilului, la nivel comunitar/The Access to Community Administered Social Work Services: A Qualitative Study of Residential Child Care Services. *Revista de Asistenta Sociala*, (1), 43.
7. Neamțu, N., & Cojocaru, D. (2013). Dinamica serviciilor de plasament familial în România în perioada 1999-2011. *Social Work Review/Revista de Asistenta Sociala*, 12(2).
8. Stănculescu, M. S., Grigoraș, V., Marin, M., Iamandi-Cioinaru, C., Teșliuc, E., (Neculau), G. B., ... Trocea, A. (2016). *Romania: Copiii din sistemul de protectie a copilului*.
9. Susskind, R. E., & Susskind, D. (2015). *The future of the professions: How technology will transform the work of human experts*. Oxford University Press, USA.
10. Teșliuc, E., Grigoraș, V., & Stănculescu, M. (2015). *Background Study for the National Strategy on Social Inclusion and Poverty Reduction*.
11. Trappenburg, M., & van Beek, G. (2017). 'My profession is gone': how social workers experience de-professionalization in the Netherlands. *European Journal of Social Work*, 1–14.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМА ЦЕНОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ДОСТУПНОСТИ СОЦИАЛЬНО ЗНАЧИМЫХ ТОВАРОВ В БЕЛАРУСИ

Алла¹ ТЕТЁРКИНА, кандидат экономических наук, доцент,
Институт экономики Национальной академии наук Беларуси,
Республика Беларусь
Людмила ДАНИЛОВА, старший научный сотрудник,
Институт экономики Национальной академии наук Беларуси,
Республика Беларусь

В статье отмечается несовершенство действующего механизма ценового регулирования доступности социально значимых товаров в Беларуси, и прежде всего – в отношении продовольствия. Уход от жесткой регламентации цен на жизненно важные продукты питания не остановил их удорожание, актуализировав проблему снижения энергетической ценности рационов белорусов и их разбалансированности. В целях недопущения усугубления ситуации на основе изучения зарубежной практики и применения расчетно-конструктивных методов предложено три варианта решения проблемы в зависимости от того, какой сценарий экономического развития на перспективу выберет республика. Первый ориентирован на совершенствование сложившейся ценовой политики государства и доработку правил временного регулирования цен сроком не более чем на 90 дней в году. Второй предполагает ужесточение государственного вмешательства и установление социальных цен на базовые продукты, которые могут быть представлены в абсолютном выражении либо формироваться путем регламентации отпускных цен перерабатывающей промышленности и торговых надбавок в розничной сети. Третий – это свободное ценообразование, что соответствует требованиям, предъявляемым к странам, вступившим и претендующим на вступление в ВТО. В этом случае ценовая доступность социально значимых товаров может обеспечиваться посредством оказания продовольственной помощи.

Ключевые слова: социально значимые товары; свободное ценообразование; государственное регулирование; продовольственная помощь; социальные цены.

IMPROVEMENT OF THE MECHANISM OF THE PRICE REGULATION OF THE ACCESSIBILITY OF SOCIALLY SIGNIFICANT GOODS IN BELARUS

The article covers drawbacks of the existing mechanism for price regulation aimed at the socially significant goods in Belarus, and first of all – in relation to food. Avoiding strict regulation of prices for vital food products did not stop their appreciation. What is more, due to this, the daily diet of Belarusians has lost part of its energy value and become less balanced. To avoid aggravation of this situation, some foreign experience has been studied and estimated calculation has been used. As a result, three options of the problem resolution have been suggested in accordance with the scenario of the economic development chosen by the state. The first way is targeted at improvement of the existing price policy of the state and refinement of the rules of temporary price regulation for the period of no more than 90 days a year. The second one presupposes strengthening of the state intervention and fixed social prices for basic food which can be represented in absolute numbers or be formed as a result of selling prices regulation for the processing industry and trade margins for retail chains. The third option is free pricing which meets the requirements set for the countries which are members or tend to become members of the WTO. In such case, the price availability of the socially significant goods can be ensured in form of the food aid.

Key words: socially significant goods; free pricing; state regulation; food aid; social prices.

PERFEȚIONAREA MECANISMULUI REGLEMENTĂRII DE PREȚ A ACCESIBILITĂȚII MĂRFURILOR SEMNIFICATIVE SOCIAL ÎN BELARUS

Articolul arată dezavantajele mecanismului existent de reglementare a prețurilor care vizează mărfurile semnificative din punct de vedere social în Belarus și, în primul rând, în ceea ce privește

¹ © Алла ТЕТЁРКИНА, Людмила ДАНИЛОВА, teterkina@tut.by

alimentele. Evitarea reglementării stricte a prețurilor la produsele alimentare vitale nu a încetat aprecierea acestora. Mai mult, datorită acestui fapt, dieta zilnică a bieloruşilor și-a pierdut o parte din valoarea sa energetică și a devenit mai puțin echilibrată. Pentru a evita agravarea acestei situații, a fost studiată o anumită experiență străină și s-a utilizat calculul estimat. Drept urmare, au fost sugerate trei opțiuni de soluționare a problemelor în conformitate cu scenariul dezvoltării economice ales de stat. Prima modalitate vizează îmbunătățirea politicii de preț existente a statului și perfecționarea regulilor de reglementare temporară a prețurilor pentru o perioadă de cel mult 90 de zile pe an. Cea de-a doua presupune consolidarea intervenției statului și a prețurilor sociale fixe pentru produsele alimentare de bază, care pot fi reprezentate în număr absolut sau care pot fi formate ca urmare a reglementării prețurilor de vânzare pentru industria de prelucrare și a marjelor comerciale pentru lanțurile de vânzare cu amănuntul. A treia opțiune este liberalizarea prețurilor care îndeplinește cerințele stabilite pentru țările membre sau care tind să devină membre ale OMC. În acest caz, disponibilitatea prețurilor pentru mărfurile semnificative din punct de vedere social poate fi asigurată sub forma unui ajutor alimentar.

Cuvinte-cheie: bunuri semnificative social; liberalizarea prețurilor; reglementare de stat; ajutor alimentar; preturi sociale.

JELClasificare: D31, E64.

Экономика Беларуси на современном этапе своего развития придерживается курса на либерализацию цен, что нашло отражение в ключевых законодательных актах республики и соответствует основным тенденциям развития мирового сообщества. Вместе с тем отечественной и мировой практикой признан факт невозможности полного отказа от регулирования цен, что постоянно актуализирует вопрос определения оптимальных границ государственного вмешательства в этот процесс.

Для каждой страны представляется обоснованным ценовое регулирование социально значимой продукции. В республике к таковой можно отнести товары, формирующие состав бюджета прожиточного минимума и потребительскую корзину, на базе которой определяется величина минимального потребительского бюджета. В обоих случаях точкой отсчета выступает стоимость основных продуктов питания, включаемых в рацион белорусов, что вполне объяснимо, так как их экономическая и физическая доступность – важнейшие составляющие продовольственной безопасности государства.

Придавая особую значимость данному вопросу, ценовая политика Беларуси и в прошлом, и на данный момент ориентируется на формирование доступных цен в розничной сети. Однако ситуационный анализ указывает на существенную трансформацию подходов к достижению этой цели. До 2014–2015 гг. практически вся цепочка производства и реализации продовольствия являлась объектом прямого государственного вмешательства. К настоящему времени система регулирования цен на продовольствие претерпела значительные изменения. Стремление республики вступить во Всемирную торговую организацию, а также взятые ею обязательства перед странами-партнерами ЕАЭС, которые уже являются членами ВТО, предусматривают необходимость сокращения мер, искажающих торговлю. В связи с этим контроль над ценами сфокусировался на временном сдерживании их роста и на пресечении неконкурентного поведения товаропроизводителей и торговых организаций.

Что касается регламентации цен на временной основе, то эта норма в белорусском законодательстве определена в соответствии с пунктом 82 Протокола об общих принципах и правилах конкуренции (приложение № 19 к Договору о Евразийском экономическом союзе), а порядок и перечень продукции, на который она распространяется, прописаны в постановлении Совета Министров Республики Беларусь № 35 от 17.01.2014 г. (в ред. от 15.08.2019 г. № 542) [1, 2].

В отношении второго направления необходимо отметить, что в республике ведется активная работа по созданию здоровой конкурентной среды, в связи с чем пересмотрено антимонопольное право и оптимизированы списки предприятий, включенных в Государственный реестр хозяйствующих субъектов, занимающих доминирующее положение на товарных рынках.

В то же время исследования позволяют констатировать, что если проблема пресечения монопольного поведения субъектов хозяйствования на сегодняшний день достаточно успешно решается и на законодательном уровне, и в правоприменительной практике, то использование

механизма временного ценового регулирования имеет много спорных моментов. Он был задействован в республике только в отношении сахара, реализуемого на ее территории, в результате чего предельная минимальная стоимость этого продукта в рознице почти год держалась на отметке 0,7 долл. США за 1 кг. Это не позволило российской стороне снизить цены на свои поставки. По сути, были поддержаны интересы отечественных производителей [3].

Приведенный пример свидетельствует, что взятый республикой курс на формирование свободных цен должен параллельно сопровождаться проработкой адекватных сложившейся обстановке правил государственного вмешательства. Иначе существует прямая угроза социально-экономической стабильности общества и продовольственной безопасности страны.

Оценивая с этих позиций ситуацию в Беларуси, можно отметить, что отказ от жесткой регламентации цен не остановил их рост, хотя на фоне соответствующей трансформации денежной политики Национального Банка существенно замедлил его. Тем не менее покупательная способность среднестатистических располагаемых денежных доходов упала. Если в 2013 г. среднестатистический белорус на те средства, которые имелись у него в распоряжении, мог приобрести в 2–4 раза больше продовольствия, чем в 2000 г., то к 2018 г. ситуация ухудшилась. Ценовая доступность картофеля за шесть лет снизилась на 29%, молока – на 22 %, а хлеба – на 25% [4].

В итоге произошли определенные изменения в наборе продовольственной корзины и снизилась энергетическая ценность рациона питания. Если в 2000 г. его суточная калорийность из расчета на одного члена домашнего хозяйства составляла 2774 ккал, в 2014 г. – 2650 ккал, в 2016 г. – 2623 ккал, то в 2018 г. – уже только 2579 ккал. Особенно остро затронула эта проблема малообеспеченные слои населения. Уровень потребления хлеба и хлебобулочных изделий данной категорией граждан по сравнению со среднереспубликанским значением составил 88 %, молока – 55 %, мяса и мясopодуков – 64 % и т. д. [5].

Представленные факты свидетельствуют о необходимости использования дополнительных способов регулирования цен на социально значимые товары. Варианты решения поставленной задачи в зависимости от сценариев развития национальной экономики могут быть различными.

Первый сценарий. Если придерживаться действующего вектора, то целесообразно доработать механизм временного регулирования цен. Этот инструмент остается незадействованным в отношении интересов потребителей. Нет четко прописанных критериев его применения. Не установлены периоды наблюдения и предельно допустимый темп удорожания продукции, превышение которого потребует вмешательства соответствующих органов государственного управления, и т. д.

В рамках работы по данному направлению для республики обоснованным представляется использование опыта России, где правительством в 2010 г. было принято постановление № 530, утверждающее порядок определения предельно допустимых розничных цен на продовольственные товары первой необходимости, перечень которых по своему составу близок тому, что утвержден в Беларуси. Но в Российской Федерации дополнительно предусмотрено, что ценовое регулирование в отношении последних может осуществляться только в том случае, если их стоимость для конечного потребителя на территории отдельного субъекта или нескольких субъектов страны будет непрерывно повышаться в течение 30 дней и вырастет как минимум на 30 % [6]. Для Беларуси приемлем этот вариант. Однако наиболее аргументированным представляется принятие мер с их увязкой с прогнозируемым уровнем инфляции. Для комплексного решения поставленной задачи следует подготовить соответствующую методическую базу. Должны быть установлены индикаторы обоснованности введения временного ценового регулирования с учетом изменения денежных доходов населения и конъюнктуры рынка, разработаны правила его продления, а также система расчета прогнозируемого эффекта от его внедрения.

Параллельно с вышесказанным целесообразно задействовать механизмы саморегуляции рынка, что достижимо на основе заключения договоренностей среди торговых сетей и поставщиков о добросовестном поведении по отношению друг к другу и к потребителю касательно ассортимента и срока поставок продукции, установления и пересмотра цен, предоставления скидок и получения вознаграждений и т. д. Здесь также приемлем опыт Российской Федерации, где в декабре 2012 г. был подписан «Кодекс добросовестных практик взаимоотношений между

торговыми сетями и поставщиками потребительских товаров» [7].

Второй сценарий. Пока не отработаны соответствующие современным условиям хозяйствования механизмы регулирования цен, можно рассмотреть вариант ужесточения государственного контроля за процессом ценообразования, то есть частичного возобновления практики предыдущих лет. Здесь уместно принять во внимание результаты научных работ ведущих отечественных экономистов по расчету так называемых социальных цен, которые позволяют сформировать устойчивый спрос, достаточный для обеспечения населения продовольственными товарами высокой социальной значимости, то есть теми, что насыщены незаменимыми белковыми веществами, позволяющими обеспечить нормальный энергетический баланс человеческого организма.

Исследования этого вопроса в Беларуси активно ведутся с конца 90-х годов XX века. Авторами публикаций по данной тематике, в числе которых В.Г. Гусаков, З.М. Ильина и В.И. Бельский, получены достоверные результаты, и их предложения могут быть реализованы на практике [8, 9].

Согласно методологии определения социальной цены в первую очередь рекомендуется прибегнуть к построению регрессионных моделей, ориентируясь на фактический или прогнозный уровень доходов населения и медицинские нормы потребления продовольствия. Конкретная форма уравнения должна устанавливаться при изучении поля корреляции и вариантных расчетов исходя из выполнения требования достоверности. В дальнейшем предлагается вычисление индекса-индикатора соотношения сложившихся и социальных цен. На основе данных о его значении и формируется тот перечень продукции, к которому следует применять ценовое регулирование. В него попадают товары с индексом выше единицы.

Вместе с тем, сторонники указанного подхода справедливо отмечают, что поддержка социальных цен несет дополнительную нагрузку на бюджет, а финансовые возможности государства ограничены. В данной ситуации важно сконцентрировать финансовую помощь в отношении конкретных товарных позиций. Для их выявления необходимо дополнительно провести анализ потребительских свойств различных продовольственных продуктов. Это предполагает расчет индекса экономичности энергетического питания и индекса экономичности белкового питания. Первый показатель определяется как отношение стоимости килокалории энергетической ценности ржаного хлеба к стоимости килокалории энергетической ценности самого продукта, а второй ориентирован на нахождение такого соотношения по лизину как незаменимой аминокислоте. Целесообразность установления социальных цен на различные виды продукции должна аргументироваться исходя из значения интегрированного индекса, связывающего три вышеперечисленных индикатора.

Апробация методики применительно к современным условиям показала, что цены на мясные и молочные продукты в Беларуси в целом являются достаточно комфортными для потребителей. В то же время в группу товаров, стоимость единицы которых выше расчетного значения, попали хлеб, картофель, овощи, сахар и растительное масло. Дальнейшая детализация показала, что наибольшее значение коэффициентов-индикаторов характерно для пшеничной муки, круп, макаронных и хлебобулочных изделий. Именно в отношении них и требуется установление социальных цен. При этом такие цены могут определяться в абсолютном выражении непосредственно при реализации продукции конечному потребителю либо путем регламентации отпускных цен перерабатывающей промышленности и торговых надбавок в розничной сети.

Третий сценарий. Ценовое регулирование доступности социально значимых товаров в республике может осуществляться в контексте оказания продовольственной поддержки отдельным группам граждан. Такая практика получила распространение в США, где за счет бюджета выдаются пособия на приобретение хлеба, круп, фруктов, овощей, мяса, рыбы и молочных продуктов. Эта мера реализуется путем зачисления на специальные электронные карточки денежных средств. Помощь оказывается домашним хозяйствам, у которых размер накоплений с учетом банковских счетов не превышает 2000 долл. США или 3250 долл. США, если в семье имеется хотя бы один человек в возрасте старше 60 лет либо недееспособный (при этом не принимаются во внимание стоимость домов и земельных участков, дополнительный социальный доход, временная помощь нуждающимся семьям и некоторые другие средства), а их доход не выходит за рамки регламентированного уровня [10].

В идентичном направлении ведется работа в Российской Федерации. Здесь Министерство промышленности и торговли рассчитывает запустить программу продовольственной помощи малоимущему населению, которая будет оказываться посредством выдачи электронных сертификатов [11].

Аналогичным образом может поступить и Беларусь. Следует отметить, что на сегодняшний день гражданам с низким уровнем дохода Указом Президента Республики Беларусь «О государственной адресной социальной помощи» от 19.01.2012 г. № 41 (в ред. от 15.06.2017 г. № 211) предусмотрены выплаты ряда социальных пособий [12]. Непосредственное отношение к продовольствию имеют:

- пособия на обеспечение продуктами питания детей первых двух лет жизни, которые предоставляются семьям, где по объективным причинам среднедушевой доход ниже критерия нуждаемости, а также семьям при рождении двойни или более детей независимо от величины среднедушевого дохода;

- ежемесячные и (или) единовременные выплаты, в числе которых наряду с удовлетворением потребностей в лекарственных средствах, одежде, обуви, школьных принадлежностях и других нужд для обеспечения нормальной жизнедеятельности учитывается продовольственная составляющая. При этом ежемесячное социальное пособие предоставляется в случае, если доход по объективным причинам ниже наибольшей величины бюджета прожиточного минимума в среднем на душу населения за два последних квартала, и определяется как положительная разница между этими величинами. В свою очередь, единовременное социальное пособие выделяется семьям (гражданам), оказавшимся по объективным причинам в трудной жизненной ситуации, нарушающей нормальную жизнедеятельность, при условии, что их среднедушевой доход составляет не более 1,5 величины критерия нуждаемости. Сумма такого пособия не должна превышать 10-кратный размер среднедушевого бюджета прожиточного минимума.

Оказание такой помощи, безусловно, является положительным аспектом государственной политики. Имеет место улучшение благосостояния общества, поддерживается спрос на рынке продовольствия. Однако в действующей системе отмечается ряд недостатков. В первую очередь это относится к целевой направленности и обоснованности размера самой поддержки. Закладывая в расчет пособия потребность в продуктах питания, государство не контролирует его использование. В реальной ситуации выплаты могут быть расходованы не по назначению. В результате та категория граждан, которой они предназначены, по-прежнему остается за чертой рационального питания, так как по цене социально значимые продукты для них недоступны.

Вышесказанное является веским аргументом для выделения продовольственной помощи в отдельное направление социальной поддержки. Обоснованным представляется расчет недостатка калорийности рациона малообеспеченных граждан по сравнению с некоторым эталонным значением. Параллельно этому предлагается учитывать разницу между фактической стоимостью килокалорий и эталонной, предполагая, что более высокая цена обеспечивает лучшее качество питания, а следовательно, позволяет при приобретении одного и того же количества продукта получить большую энергетическую ценность. Согласно предварительным данным, размер такой помощи должен составлять не менее 25–30 долл. США из расчета на одного человека ежемесячно.

Для того чтобы помощь имела целевое назначение, она должна оказываться посредством зачисления соответствующих сумм на дебетовые карты. В свою очередь, окупаемость государственных расходов будет возможна за счет увеличения товарооборота, в результате чего часть вложенных денежных средств поступит в бюджет в виде налоговых платежей и погашения накопившихся долговых обязательств товаропроизводителей.

Выводы. Таким образом, можно констатировать, что для Беларуси на современном этапе экономического развития особую важность представляет вопрос повышения ценовой доступности социально значимых продуктов. Он имеет несколько вариантов решения, которые могут быть приняты обособленно или комплексно. В рамках углубления евразийских интеграционных связей особое внимание должно быть акцентировано в первую очередь на доработке действующего порядка временного регулирования цен. Вместе с тем, пока этот вариант находится на стадии рассмотрения, вполне обоснованным представляется частичное возобновление практики регламентации цен на продукты питания первой необходимости. В перспективе при вступлении в ВТО для республики целесообразно будет переключиться на формирование механизма оказания продовольственной поддержки населению, расширяя тем самым границы свободного ценообразования.

Библиография

1. Договор о Евразийском экономическом союзе [Электронный ресурс] : [заключен в г. Астана 29.05.2014 г. (ред. от 15.03.2018 г.)] // Консультант Плюс. – Режим доступа: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_163855/. – Дата доступа: 10.08.2019.
2. Об утверждении перечней социально значимых товаров (услуг), цены (тарифы) на которые регулируются государственными органами, и признании утратившими силу некоторых постановлений Совета Министров Республики Беларусь: постановление Совета Министров Респ. Беларусь, 17.01.2014 г. № 35, (ред. от 15.08.2019 г. № 542) // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2014. – № 5/38337.
3. Об установлении предельных минимальных цен на сахар белый кристаллический: постановление Министерства антимонопольного регулирования и торговли Респ. Беларусь, 04.12.2017 г., № 60 // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2018. – № 8/32706.
4. Покупательная способность среднедушевых располагаемых денежных доходов населения [Электронный ресурс] / Национальный статистический комитет Республики Беларусь – Режим доступа: <http://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/solialnaya-sfera/uoven-zhizni-naseleniya/>. – Дата доступа: 03.09.2019.
5. Социальное положение и уровень жизни населения Республики Беларусь : Статистический сборник / ред. И.В. Медведева [и др.] / Национальный статистический комитет Республики Беларусь. – Минск, 2019. – С.102 –134.
6. Об утверждении Правил установления предельно допустимых розничных цен на отдельные виды социально значимых продовольственных товаров первой необходимости, перечня отдельных видов социально значимых продовольственных товаров первой необходимости, в отношении которых могут устанавливаться предельно допустимые розничные цены, и перечня отдельных видов социально значимых продовольственных товаров, за приобретение определенного количества которых хозяйствующему субъекту, осуществляющему торговую деятельность, не допускается выплата вознаграждения. [Электронный ресурс]: постановление Правительства Рос. Федерации, 15.07.2010 г., № 530 (ред. 21.03.2016 г., № 223) // Грант. РУ Информационно-правовой портал – Режим доступа: <http://base.garant.ru/12177401/>. – Дата доступа: 05.08.2019.
7. Кодекс добросовестных практик взаимоотношений между торговыми сетями и поставщиками потребительских товаров [Электронный ресурс] // АКОРТ Ассоциация компаний розничной торговли – Режим доступа: <http://www.acort.ru/deyatelnost/kodeks-dobrosovestnyh-praktik/>. – Дата доступа: 03.09.2019.
8. Гусаков, В. Г. Продовольственная безопасность: угрозы и пути выхода / В. Г. Гусаков и др. // Наука и инновации. – Минск, 2009. – № 11. – С. 6–10.
9. Ильина, З. М. Научные основы продовольственного обеспечения / З. М. Ильина // Известия Академии аграрных наук Республики Беларусь. – 1997. – № 3. – С. 13–17.
10. Американская программа льготной покупки продуктов [Электронный ресурс] / Википедия. Свободная энциклопедия. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>. – Дата доступа: 05.12.2018.
11. В России введут продуктовые карты для малоимущих [Электронный ресурс] / Кто в курсе. Просто об экономике. – 2018. – Режим доступа: <https://ktovkurse.com/rossiya/v-rossii-vvedut-produktovye-karty-dlya-maloimushhih>. – Дата доступа: 08.10.2018.
12. О государственной адресной социальной помощи: Указ Президента Респ. Беларусь, 19.01.2012 г., № 41 (в ред. от 15.06.2017 г. № 211) // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2012. – № 12. – 1/13236.

MARKOV CHAIN APPROACH TO GENDER PROBLEM ANALYSES

*Elvira NAVAL*¹

*Doctor of informatics, coordinating researcher,
Institute of Mathematics and Computer Science “Vladimir Andrunachievici”,
Republic of Moldova*

The main goal of this note consists in realizing an attempt of Markov chain applying to gender problem solving. Based on the one academic institute statistics there was constructed diagonal transition matrix. Eigenvalue finding problem is studied and solved for concrete economic data. National economy stability problem was discussed.

Keywords: *Markov chain, transition matrix, eigenvalues and eigenvectors, economic stability.*

ПРИМЕНЕНИЕ ЦЕПЕЙ МАРКОВА К АНАЛИЗУ ГЕНДЕРНЫХ ПРОБЛЕМ

Главная цель настоящих заметок заключается в реализации попытки применения цепей Маркова к решению проблемы гендерного равенства. Основываясь на статистических данных одного из академических институтов, была построена переходная матрица. Была рассмотрена проблема определения собственных чисел и собственных векторов для данной задачи. Была исследована проблема экономической устойчивости.

Ключевые слова: *Цепи Маркова, переходная матрица, собственные числа и собственные вектора, экономическая устойчивость.*

APLICAREA LANȚURILOR MARKOV LA ANALIZA PROBLEMELOR DE GEN

Obiectivul principal acestor notițe constă în încercarea aplicării lanțurilor Markov la soluționarea problemei egalității de gen. Băzându-ne pe date statistice ale unui institut academic s-a reușit construirea matricei diagonale de tranziție. A fost soluționată problema determinării valorilor proprii și vectorilor respectivi. S-a examinat problema stabilității economice.

Cuvinte-cheie: *Lanțuri Markov, matricea de tranziție, previziune, valori și vectori proprii, stabilitate economică.*

JELClasificare: C61, C68.

UDC: 339.5(478)/519.8

Introducere. Prezenta lucrare reprezintă o încercare de a aplica teoria lanțurilor Markov la soluționarea problemei previziunii angajării în câmpul muncii a femeilor și bărbaților pe termen mediu. În acest scop s-a apelat la baza de date construită în baza datelor salariale ale unei instituții academice . pe perioada anilor 2008-2018 din doi în doi ani consecutiv. În baza acestor date, s-a construit un lanț Markov și matricea de tranziție corespunzătoare. Un algoritm iterativ în trei etape, având la bază modificările structurale ale matricei inițiale de ordinul șase a fost aplicat. Matricea de tranziție obținută reprezintă o matrice diagonală . Fiecare element al acestei matrice este, nu alt ceva decât, numărul propriu, cele șase numere proprii obținute s-au dovedit a fi aproape egale. mai mare dintre ele fiind egal cu cheltuielile materiale intermediare de producere. În final matricea de tranziție obținută a fost folosită în scopul de previziune.

Gradul abordării științifice și reflectarea în literatura de specialitate

Problema aplicării aparatului lanțurilor Markov în vederea pronosticării și examinării stabilității economice este pe larg cercetată la nivel internațional [1-3,6-7], în țară fiind cercetată mai puțin [4]. Iar aplicarea aparatului lanțurilor Markov la identificarea problemei gender la angajarea în câmpul muncii, se efectuează de prima dată în Republica Moldova.

Surse de date și metode utilizate

La soluționarea problemei formulate a fost utilizată baza de date alcătuită de autor folosind informația privitor la salarizarea femeilor și bărbaților din cadrul unei instituții academice. Aceste date au fost selectate

¹ © *Elvira NAVAL, e-mail: elvira.naval@math.md, tel. 022 73-80-41*

având la bază statele de personal pentru anii 2006-2018. La pronosticarea nivelului de salarizare pentru femei și bărbați s-au utilizat datele privind salarizarea femeilor și bărbaților începând cu anul 2008, din doi în doi ani. S-a apelat la metoda modificărilor structural în baza lanțurilor Markov extrasă din Internet, pentru ce îi aducem mulțumirile autorului necunoscut. Metoda iterativă în trei etape a fost realizată în Excel.

Formularea problemei și rezultatele obținute

Se examinează Volumul de salarizare anuală pentru femei și bărbați ramuri pentru șase ani, începând cu 2008, din doi în doi ani, pe o perioadă 2008-2018. În studiul efectuat au fost examinate șase categorii de salariați cum ar fi: membrii administrației și șefii de laborator; cercetătorii științifici principali; cercetătorii științifici coordonatori; cercetătorii științifici; inginerii și alte categorii de angajați. Din cadrul administrației fac parte – directorul, directorul adjunct, secretarul științifici; la ei se alătură cinci șefi de laborator. Alte categorii de angajați includ: membrii contabilității; cancelaria; serviciul personal, inginer – tehnoredactare, bibliotecar. Salarizarea a personalului unei instituții academice în funcție de gen Salarizarea reprezintă extrasul din baza de date a instituției în examinare și formează o matrice pătrată 6x6 atât pentru femei, cât și pentru bărbați. În ea suma după linii este egală cu o unitate. iar suma după coloană depășește cu mult o unitate. Admitem că fiecare an în examinare se referă la o stare în care se află la moment sistemul cercetat. Cunoaștem din literatura de specialitate [1-3] că într-un lanț Markov matricea de tranziție este de natura că toate elementele ei sunt mai mici decât unu, iar suma după coloane este strict egală cu o unitate. Prin urmare, obiectivul de bază se referă la transformarea matricei date într-o matrice de tranziție care ulterior se va fi folosită la efectuarea prognozei salarizării în funcție de gen.

Rezultatele calculelor (femei)

Tabelul 1. Structura salarizării pe grupuri de angajați. Date statistice

Fondul salarial pe ani și categorii de salarizare (femei)							
Anii	admin. & sef.lab.	cerc.șt. princip.	cerc.șt. coord.	cercet. științifici	ingineri	alte categorii	Total
2018	17,0623	20,2715	20,0580	23,0649	6,5957	12,9474	100,00
2016	18,8019	21,0452	18,3300	23,0550	7,6231	11,1447	100,00
2014	18,5184	19,1620	21,4404	20,5905	8,9984	11,2902	100,00
2012	18,2924	20,6297	19,5620	19,2236	11,2307	11,0616	100,00
2010	20,7169	18,8297	18,3903	18,9210	12,0986	11,0434	100,00
2008	30,3452	13,3138	16,8986	21,0299	9,9904	8,4221	100,00

În continuare se va trece la efectuarea procedurii de construire a matricei de tranziție. În acest scop va fi folosit un algoritm iterativ în trei etape. Se va începe cu prima etapă. Prima etapă este constituită din șase sub etape: a) – e) pe grupuri de salarizare pentru bărbați, Aici se plasează minimurile dintre valorile pe liniile examinate. În timp ce pe coloana anului 2018 se plasează suma pe liniile respective, pe linia anului 2016 sunt plasate valorile inițiale. La sub etapa b) se compară anul 2016 cu anul 2014, mai exact valorile anului 2016 cu valorile anului 2014, selectându-se pe poziția respectivă minimul dintre două valori pe liniile în examinare. Apoi se compară valorile anului 2012 cu valorile anului 2010, urmând același procedeu. Și la ultima sub etapă e) se compară valorile de pe linia anului 2010 cu valori de pe linia anului 2008, poziționând pe linia respectivă (ale anului 2008) valorile minimale dintre cele două linii examinate. Aici prima etapă se finalizează și se trece la etapa a doua, constituită dintr-o singură sub etapă.

I etapă		A	B	C	D	E	F	2018
a)	A	17,0623					0,0000	17,0623
	B		20,2715				0,0000	20,2715
	C			18,3300			1,7280	20,0580
	D				23,0550		0,0099	23,0649
	E					6,5957	0,0000	6,5957
	F						11,1447	12,9474
	2016	18,8019	21,0452	18,3300	23,0550	7,6231	11,1447	100,00

	A	B	C	D	E	F	2016
b) A	18,5184					0,2835	18,8019
B		19,1620				1,8832	21,0452
C			18,3300			0,0000	18,3300
D				20,5905		2,4645	23,0550
E					7,6231	0,0000	7,6231
F						11,1447	11,1447
2014	18,5184	19,1620	21,4404	20,5905	8,9984	11,2902	100,00

	A	B	C	D	E	F	2014
c) A	18,2924					0,2260	18,51843
B		19,1620				0,0000	19,16201
C			19,5620			1,8785	21,44044
D				19,2236		1,3669	20,59051
E					8,9984	0,0000	8,998393
F						11,0616	11,29021
2012	18,2924	20,6297	19,5620	19,2236	11,2307	11,0616	100,00

	A	B	C	D	E	F	2012
d) A	18,2924					0,0000	18,29242
B		18,8297				1,8000	20,62971
C			18,3903			1,1717	19,56196
D				18,9210		0,3026	19,22361
E					11,2307	0,0000	11,23067
F						11,0434	11,06164
2010	20,7169	18,8297	18,3903	18,9210	12,0986	11,0434	100,00

	A	B	C	D	E	F	2010
e) A	20,7169					0,0000	20,71695
B		13,3138				5,5159	18,82971
C			16,8986			1,4916	18,39029
D				18,9210		0,0000	18,92104
E					9,9904	2,1083	12,09863
F						8,4221	11,04338
2008	30,3452	13,3138	16,8986	21,0299	9,9904	8,4221	100,00

100,00

Etapă a doua se reduce la însumarea tuturor valorilor pe coloanele obținute la toate sub etapele din prima etapă. În atare mod obținându-se o nouă matrice care urmează

Tabelul 2. Calcularea matricei normate. Calcule proprii

II etapă	A	B	C	D	E	F	
A	92,88252					0,509528	93,39205
B		90,73902				9,199089	99,93811
C			91,51089			6,269838	97,78073
D				100,7112		4,143849	104,855
E					44,4383	2,108262	46,54656
F						52,81661	52,81661

La a treia etapă fiecare element de pe linie este împărțit la suma de pe linii, astfel obținându-se o matrice normată la o unitate.

Tabelul 3. Calcularea matricii de tranziție. Calcule proprii

III etapă	A	B	C	D	E	F
A	0,99454421	0	0	0	0	0,005456
B	0	0,9079521	0	0	0	0,092048
C	0	0	0,935879	0	0	0,064121
D	0	0	0	0,96048	0	0,03952
E	0	0	0	0	0,954706	0,045294
F	0	0	0	0	0	1

La a treia etapă fiecare element de pe linie este împărțit la suma de pe linii, astfel obținându-se o matrice normată la o unitate

Tabelul 4. Matricea de tranziție transponată. Calcule proprii

	A	B	C	D	E	F
A	0,994544	0	0	0	0	0
B	0	0,907952	0	0	0	0
C	0	0	0,935879	0	0	0
D	0	0	0	0,96048	0	0
E	0	0	0	0	0,954706	0
F	0,005456	0,092048	0,064121	0,03952	0,045294	1

În final, s-a reușit obținerea unei matrice diagonale normată la unitate, suma pe linii a căruia este egală cu unu. Deci avem o matrice toate elementele căreia sunt mai mici ca unu, reprezentând cinci stări ale unui lanț Markov cu o singură stare de saturație – starea care corespunde liniei a cincea. Ca să obținem matricea de tranziție, matricea normată va fi transponată și matricea nouă va îndeplini toate rigorile unei matrice de tranziție, suma pe coloană fiind egală cu unu și toate elementele ei fiind mai mici ca unu.

Sunt cunoscute afirmațiile cu privire la valorile proprii ale matricii. Valoarea dominantă proprie λ a unei matrice diagonale satisface condițiile $\lambda, 0 < \lambda < 1$; în cazul în care un element al matricii inițiale crește, crește și valoarea proprie dominantă și valoarea respectivă se micșorează atunci când careva element al matricii în examinare diminuează. Valoarea proprie cea mai mare, egală cu o unitate în cazul de față, caracterizează starea de saturație.

Tabelul 5. Structura previziunii pentru anul 2020 (femei). Calcule proprii

	2018	2020	delta
A	0,170623	0,169692	0,000931
B	0,202715	0,184055	0,018659
C	0,20058	0,187719	0,012861
D	0,230649	0,221534	0,009115
E	0,065957	0,06297	0,002987
F	0,129474	0,174028	-0,04455

Previziunea se calculează în conformitate cu formula $Sal_{2020} = P \times Sal_{2018}$. Aici P este matricea diagonală de tranziție, obținută în rezultatul aplicării metodei iterative a modificărilor structurale. Rezultatele previziunii demonstrează că nivelul de salarizare pentru femei în anul 2020 va diminua nesemnificativ, și anume: salarizarea administrației va rămâne intactă; salarizarea cercetătorilor principali

va diminua cu circa 1,8%; la fel va diminua cu 1,28% și salarizarea cercetătorilor coordonatori; în timp ce salarizarea cercetătorilor științifici rămâne aproape la același nivel; excepția o prezintă salarizarea altor categorii care crește cu aproximativ 4,4 %.

6. Rezultatele calculelor (bărbați)

În continuare vom prezenta calcule pentru bărbați, din aceeași instituție academică, pe aceleași categorii de salarizare. categorii de salarizare ca și pentru femei. Este examinată aceeași perioadă de timp – 2018-2008 cu intervalul din doi în doi ani. Se va aplica procedeul iterativ din trei etape aplicat anterior. Înainte de a prezenta rezultatele calculelor pentru bărbați să purcedem la o analiză a raporturilor dintre salarizarea femeilor și bărbaților pe categorii. **Tabelul 6.** ne demonstrează situația reală privind remunerarea muncii femeilor și bărbaților pe categorii de salarizare. Dacă privim la evoluția din doi în doi ani, putem constata că structura salarizării pe prima categorie a diminuat de la 1,06 până la 0,84, aceeași situație se atestă și pentru categoria de salarizare privitor la cercetătorii științifici principali, ea diminuând de la 0,78 până la 0,62; în schimb cercetătorii științifici coordonatori au avansat de la 0,77 până la 0,93, cu excepția anului 2010; privitor la cercetătorii științifici, evoluția salarizării cercetătorilor științifici și inginerilor este una ne uniformă atingând cote maximă 1,45 și minimă 1,05 ceea ce poate fi explicat prin fuzionarea inginerilor în categoria de cercetători; iar remunerarea inginerilor fluctuează și mai tare de la 1,99 până la 0,81 ceea ce se explică prin majorarea numărului de ingineri în anii 2014-2012 din contul angajărilor de absolvenți; situația cea mai stabilă o manifestă salarizarea altor categorii de angajați, ceea ce se explică prin faptul prin faptul că acești angajați nu au posibilitatea să fuzioneze dintr-o categorie în alta. dacă ne referim la raportul remunerării dintre femei și bărbați, apoi el este în defavoarea femeilor în categoriile de salarizare mai avansate dar în favoarea categoriilor de salarizare mai slab remunerate. Acest fenomen se explică prin specificul domeniului de cercetare care este în funcție de obținerea gradelor științifice, rezultatelor științifice obținute. Oricum nu putem afirma cu certitudine existența discriminării de gen în domeniul salarizării, decalajul poate fi motivat prin obligațiunile sociale ale femeilor: familia, educarea și îngrijirea copiilor. În cazul în care femeia este susținută atât de familie, cât și de societate, ea se ridică la aceeași scară profesională ca și bărbații.

Tabelul 6. Salarizarea femei/bărbați. Calcule proprii

Anii	admin.& sef. lab.	cerc.șt. principali	cerc.șt. coordon.	cercet. științifici	ingineri	alte categorii
2018	0,84	0,62	0,93	1,45	1,65	2,38
2016	0,95	0,65	0,88	1,64	0,96	2,23
2014	1,00	0,64	0,90	1,21	1,57	2,22
2012	0,97	0,66	0,81	1,16	1,99	3,19
2010	0,98	0,69	1,27	1,05	0,86	2,26
2008	1,06	0,78	0,77	1,32	0,81	2,12

Tabelul 7. Fondul salarial pe ani și categorii de salarizare (bărbați)

Anii	admin.+ sef. labor.	cerc.șt. principali	cerc.șt. coordon.	cercet. științifici	ingineri	alte categorii	Total
2018	20,40423796	32,775593	21,51709	15,87895	3,988805	5,435333	100
2016	19,83968845	32,36954	20,83596	14,0421	7,921739	4,990965	100
2014	18,50587258	29,881781	23,71936	17,0793	5,737348	5,076335	100
2012	18,87264754	31,317216	24,15419	16,54958	5,634916	3,471454	100
2010	21,23005293	27,210668	14,47012	18,08388	14,12521	4,880061	100
2008	28,68030166	17,078373	21,93319	15,9338	12,39649	3,977849	100

În continuare vom trece la calculele efectuate pentru bărbați, trecând peste etapele I și II vom afișa rezultatele etapei trei și previziunea.

Tabelul 8. Calcularea matricei normative. Calcule proprii

I etapă		A	B	C	D	E	F	2018
a)	A	19,8397					0,5645	20,4042
	B		32,3695				0,4061	32,7756
	C			20,8360			0,6811	21,5171
	D				14,0421		1,8368	15,8789
	E					3,9888	0,0000	3,9888
	F						4,9910	5,4353
	2016	19,8397	32,3695	20,8360	14,0421	7,9217	4,9910	99,9998

		A	B	C	D	E	F	2010
e)	A	21,2301					0,0000	21,2301
	B		17,0784				10,1323	27,2107
	C			14,4701			0,0000	14,4701
	D				15,9338		2,1501	18,0839
	E					3,9778	10,1474	14,1252
	F						3,9778	4,8801
	2008	28,6803	17,0784	21,9332	15,9338	12,3965	3,9778	100,0000

II etapă		A	B	C	D	E	F
	A	96,9541					0,5095
	B		136,4221				9,1991
	C			94,3315			6,2698
	D				77,1172		4,1438
	E					24,9738	2,1083
	F						52,8166

Tabelul 9. Calcularea matricei de tranziție. Calcule proprii.

III etapă		A	B	C	D	E	F
	A	0,9948	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0052
	B	0,0000	0,9368	0,0000	0,0000	0,0000	0,0632
	C	0,0000	0,0000	0,9377	0,0000	0,0000	0,0623
	D	0,0000	0,0000	0,0000	0,9490	0,0000	0,0510
	E	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,9222	0,0778
	F	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000	1,0000

Tabelul 10. Structura previziunii pentru anul 2020 (bărbați). Calcule proprii.

2018	2020	
Y2018	P*Y2018	delta
0,204042	0,205115	0,001072
0,327756	0,349857	0,022101
0,215171	0,229472	0,014302
0,158789	0,167322	0,008532
0,039888	0,043255	0,003367
0,054353	0,004979	-0,04937

Previziunea pentru bărbați, la fel ca și pentru femei, se calculează în conformitate cu formula $Salb_{2020} = P \times Salb_{2018}$. Aici P este matricea diagonală de tranziție, obținută în rezultatul aplicării metodei iterative a modificărilor structurale. crește nesemnificativ, cu excepția categoriei de ingineri, care va diminua cu aproape 5%. Dacă să ne referim la restul categoriilor de salarizare, apoi salarizarea bărbaților din cadrul administrației rămâne practic intactă; salarizarea cercetătorilor principali va crește cu circa 2,2,8%; la fel va spori cu 1,4% salarizarea cercetătorilor coordonatori; în timp ce salarizarea cercetătorilor științifici se majorează cu 0,08% deci aproape cu un procent. Aceste rezultate nici într-un caz nu pot fi explicate prin salarizarea sporită a bărbaților în raport cu femeile; simplu mai mulți bărbați ocupă posturile de șefi de laborator, cercetători științifici principali, coordonatori și cercetători simpli (majoritatea fiind fără grad științific însă aflați în procesul de perfectarea tezei de doctor în științe).

8. Concluzii

În prezentul articol a fost cercetată problema aplicării metodei iterative privitor la modificările structurale în evoluția salarizării angajaților unei instituții academice: femei și bărbați pentru perioada 2018-2008 din doi în doi ani. Aplicând metoda iterativă nominalizată s-a reușit construirea unei matrice diagonale de tranziție. Matricea are proprietățile că suma elementelor pe coloană este egală cu unu, iar matricea corespunde unui lanț Markov cu o singură stare de saturație. Elementele de pe diagonală reprezintă valorile proprii ale matricei inițiale, reflectând valorile consumului intermediar al ramurilor respective. Folosind matricea de tranziție obținută s-a calculat valorile pronosticului pentru anul 2020 (femei și bărbați) în structura categoriilor de salarizare examinate. Previziunea salarizării pentru anul 2020 sugerează schimbări structurale (femei) și anume: diminuarea salarizării pentru toate categoriile de cercetători științifici și ingineri în favoarea altor categorii de angajați remunerați mai slab. În timp ce rezultatele previziunii nivelului salarizării pentru anul 2020 (bărbați) manifestă majorări moderate la toate categoriile de salarizare cu excepția altor categorii de salarizare. în care numărul de angajați este în scădere, motivat prin avansarea în categoriile de salarizare ale cercetătorilor științifici. Bărbații demonstrează insistență susținută în ridicarea nivelului personal în domeniul cercetării.

Referințe

1. GAGNIUC, P. A. Markov Chains: From Theory to Implementation and Experimentation. USA, NJ: John Wiley & Sons. pp. 1–256. 2017. ISBN 978-1-119-38755-8.
2. MARKOV, A. A. Rasprostranenie zakona bol'shikh chisel na velichiny, zavisyaschie drug ot druga. *Izvestiya Fiziko-matematicheskogo obschestva pri Kazanskom universitete, 2-ya seriya, tom 15, pp. 135–156. 1906*
3. MARKOV, A. A. Extension of the limit theorems of probability theory to a sum of variables connected in chain. *Reprinted in Appendix B of: R. Howard. Dynamic Probabilistic Systems, volume 1: Markov Chains. John Wiley and Sons, 1971.*
4. T., COLESNICOVA; NAVAL, E. Impactul diminuării discriminării de gen asupra creșterii sustenabile în Republica Moldova. *Materialele Conferinței Internaționale “Economic Growth in Conditions of Globalization: competitiveness, innovation, sustainability. the 13th edition. Vol. II. 232-236. October 11-12, 2018 Chisinau: INCE – ISBN 978-9975-3202-9-0.*
5. NAVAL, E. Earnings evaluation of the Moldovan budget employees. *Proceedings of the International Symposium “Experience. Knowledge. Contemporary Challenges 3rd Edition “Romania in the Year of the Centenary. The European and Global Socio-Economic Context”, December 13th-14th, 2018, Bucharest, pp.106-115*
6. CHUNG, K. L.. A New Introduction to Stochastic Processes. *World Scientific, Singapore, 1995.*
7. GRINSTEAD, C.; SNELL, J. L. Introduction to Probability, Chapter 11. *American Mathematical Society. 1997, ISBN 13. pp.520.*

ASPECTE ALE POLITICILOR ÎN DOMENIUL DEZVOLTĂRII PROFESIONALE A RESURSELOR UMANE ÎN INSTITUȚIILE DE CERCETARE

Silvia SAVCENCO¹, master, cercetător științific, INCE

Instituțiile de cercetare reprezintă acele entități din cadrul societății care sunt motoarele progresului științific. Din acest motiv pregătirea resurselor umane implicate în activitatea acestor instituții are un rol deosebit. Există un șir de aspecte ale politicilor în domeniul dezvoltării profesionale ale cadrelor ce se ocupă de cercetare, astfel în articol va fi realizată o revizuire a literaturii de specialitate privind politicile în domeniul dezvoltării profesionale în instituțiile de cercetare, evidențiind unele aspecte ale acestora. În acest scop vor fi utilizate metode de cercetare, precum: analiza, sinteza, inducția și deducția. Analiza efectuată a arătat că direcțiile de bază de acțiune în cazul instituțiilor de cercetare pentru a obține sau menține o masă ideală de resursă umană din punct de vedere cantitativ și calitativ trebuie să aibă în vedere creșterea sau formarea masei de cercetare proprii, inclusiv prin atragerea de cercetători noi; menținerea și motivarea cercetătorilor existenți și productivi într-un mediu extrem de mobil și competitiv, precum și evaluarea performanței cercetărilor, atât a cercetătorilor ca indivizi în parte, cât și ca colective de cercetare sub necesitatea adaptării la dinamica internă a domeniului sau input-urilor mediului exterior cercetării.

Cuvinte-cheie: dezvoltare profesională, resurse umane, instituții de cercetare, politici, recrutare, selecție, formare, motivare.

ASPECTS OF THE POLICIES IN THE FIELD OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF HUMAN RESOURCES IN RESEARCH INSTITUTIONS

Abstract. *Research institutions are those entities within society that are the engines of scientific progress. For this reason, the training of human resources involved in the work of these institutions has a special role to play. There are a number of aspects of the policy in the field of professional development of research staff, so a review of the literature on professional development policies in research institutions will be carried out in the paper, highlighting some aspects of them. For this purpose, will be used research methods such as: analysis, synthesis, induction and deduction. The analysis carried out has shown that the basic directions of action for the research institutions in order to obtain or maintain an ideal mass of human resources in quantitative and qualitative terms should consider increasing or building their own research mass, including the attraction of new researchers; maintaining and motivating existing and productive researchers in a highly mobile and competitive environment as well as evaluating the research performance of researchers as individuals as well as research teams under the need to adapt to the internal dynamics of the field or inputs of the environment outside of research.*

Keywords: *professional development, human resources, research institutions, policies, recruitment, selection, training, motivation.*

JELClasificare: I23, I25, J24, O15.

Dezvoltarea profesională joacă un rol vital pentru calitatea și succesul în activitățile din instituțiile de cercetare. Formarea personalului de cercetare și dezvoltarea profesională are scopul de a spori excelența în întreaga gamă de practici prin dezvoltarea persoanelor și susținerea dezvoltării în întreaga instituție. Dezvoltarea profesională oferă cadrelor satisfacție profesională și contribuie la procesul de construire a unor instituții mai bune cu cercetători competenți. Dezvoltarea profesională eficientă a căpătat o importanță majoră în aceste medii de cercetare, inclusiv din motivul că schimbările în aceste medii au o frecvență majoră și au loc mai rapid. Dezvoltarea profesională semnificativă este necesară pentru a oferi cadrelor abilitățile de a folosi metodele actuale și de a-și îmbunătăți abilitățile de cercetare, din acest motiv se cere un management corect, coerent, clar și eficient al resurselor umane în domeniul cercetării.

Managementul resurselor umane din domeniul cercetării devine crucial atunci când țelul stabilit este de a transforma societatea într-una dinamică și competitivă și bazată pe cunoaștere. În țările europene circa

¹ © Silvia SAVCENCO, savcenco.silvia@mail.ru

80% din cercetările fundamentale efectuate revin universităților, în care sunt implicați aproximativ 34% din cercetătorii activi. Se consideră că universitățile reprezintă un pilon important al economiei și societății bazate pe cunoaștere, deoarece ele se situează la intersecția dintre educație, cercetare și inovare [3].

Cercetări recente efectuate de Watson D., demonstrează că, managementul componentei umane este abordat cu dificultate și într-un mod mai anxios de către personalul academic, precum și cel profesional în comparație cu managementul financiar și bugetar, care era considerat până recent cel mai crucial aspect, ceea ce determină necesitatea de rafinare și orientarea spre aspectele de nuanță ale managementului resurselor umane în acest domeniu [8].

Privind resursele umane din domeniul cercetării, direcțiile de bază de acțiune în cazul unei instituții sau universități pentru a obține sau menține o masă ideală de resursă umană din punct de vedere cantitativ și calitativ se referă la [8]: 1) creșterea sau formarea masei de cercetare proprii, inclusiv prin atragerea de cercetători noi; 2) menținerea și motivarea cercetătorilor existenți și productivi într-un mediu extrem de mobil și competitiv; 3) evaluarea performanței cercetărilor, atât a cercetătorilor ca indivizi în parte, cât și ca colective de cercetare sub necesitatea adaptării la dinamica internă a domeniului sau input-urilor mediului exterior cercetării.

Unul dintre aspectele de bază în domeniul dezvoltării profesionale în cercetare este **recrutarea**. În cazul când nu are loc ținerea resurselor formate intern, recrutarea se efectuează cel mai frecvent prin lansarea de apeluri pentru candidaturi pe căile de comunicare de specialitate agreate de către diaspora științifică, on-line sau, mai rar, în publicații și media. Pentru pozițiile cheie și cele de management se apelează destul de rar la firme de head-hunting.

Un alt aspect al dezvoltării profesionale îl constituie **selecția profesională**. Ea constă în a alege persoanele cele mai potrivite pentru specificul unei anumite profesii, în conformitate cu un algoritm clasic ce are următoarele etape [5, p.52]: analiza postului de muncă, selectarea criteriului de eficiență profesională, măsurarea performanțelor la criteriu, selectarea predictorului, măsurarea performanțelor la predictor, compararea performanțelor la criteriu cu performanțele la predictor, acceptarea sau respingerea predictorului urmată de repetarea periodică a pașilor și experimentarea de noi predictorii.

La nivel de universitate, personalul de cercetare cuprinde cercetători *full-time*, cercetători *part-time* (corpul academic) și doctoranzi. Universitățile centrate pe cercetare (*research intensive universities*) ce caută să-și majoreze relevanța la nivel internațional ar trebui să se concentreze pe dezvoltarea unei strategii de recrutare și selecție a personalului de cercetare ce este coerentă, având în vedere spațiul internațional de cercetare. În universitățile de top, cum ar fi Harvard, Cambridge, Oxford mai mult de 30% dintre cercetători sunt recrutați din spațiul internațional de cercetare [6, p.57].

În cadrul cercetărilor formarea unei proceduri de selecție profesională este, totuși, un proces dificil și costisitor, deoarece este dificil de identificat așteptările privind performanța pe care o va arăta individul și atributele singulare ale produsului activității acestui individ. Astfel, cel mai des, în selecția cercetătorilor, se apelează la stabilirea unor atribute descrise cu ajutorul cerințelor sau specificațiilor postului anunțat, de exemplu, în anunțarea recrutării unor cercetători tineri în cadrul unor programe de postdoctorat ori se apelează la cercetători experți în domeniul dat, cerându-se acestora să listeze o listă ierarhizată de atribute sau competențe cruciale pentru performanța în domeniul dat și, mai apoi, să ajungă la un acord în cadrul unor focus-grupuri. Atributele date ar putea fi extrase din lectura realizărilor precedente ale candidaților potențiali din istoria lor profesională. O altă problemă este că atributele sunt dificil de operaționalizat în cadrul unui predictor cheie pentru performanța-criteriu așteptată ulterior pentru un post anumit de cercetare. Spre exemplu, CV-ul profesional nu constituie un predictor valid și fidel al performanței viitoare la un post de cercetare, atât din punctul de vedere al excelenței în calitate, cât și din punctul de vedere al caracterului inovativ al produsului cercetării. Totuși, CV-ul poate evidenția abilități cum ar fi: identificarea și competiția pentru fonduri propuse pentru cercetare de excelență, managementul resurselor de cercetare, colaborarea inter- și trans-disciplinară, capacitatea de lucru în echipă, managementul proiectelor și redactarea rezultatelor, cunoașterea procedurilor de patentare și protecție a drepturilor intelectuale, toate acestea reprezentând abilități ce pot fi prezise cu un grad mai înalt de acuratețe între momentul selecției în baza unor predictorii și evaluarea ulterioară a performanței pe post [6, p.62].

Toată procedura este realizată, în principiu, numai pentru selecția unei persoane pentru un post cu anumite atribute, fără să fie valabilă pentru o întregă profesie sau un post generic așa precum se întâmplă în domeniul economic sau industrial, unde, în cadrul unei companii, selecția mai multor angajați pentru același tip de post amortizează singură costurile selecției pe criterii ce sunt fundamentate științific.

Uneori recrutarea și selecția presupune și capacitatea de a reține și fideliza propriile vârfuri produse intern într-un mediu extrem de competitiv, atractiv și mobil. În special, la nivelul reținerii și dezvoltării unei cariere a cercetătorilor tineri după absolvirea studiilor de doctorat se identifică un punct ori o perioadă critică care cere o atenție centrată și măsuri specifice, un șir de țări având politici naționale sau regionale în această direcție [2, p.87].

Strategia de resurse umane a unei instituții cu privire la cercetare trebuie să vizeze recrutarea, sau după caz, formarea și dezvoltarea traiectoriei de formare, atât a cercetătorilor, cât și formarea specifică a unora dintre aceștia în vederea conducerii și gestionării unităților de cercetare, a departamentelor, a interfeței dintre departamentele de cercetare, strategic, administrativ și financiar. Selecția personalului administrativ, auxiliar sau operativ care sprijină activitatea de cercetare se efectuează după principii asemănătoare, precum în domeniile economic sau industrial.

În formarea și dezvoltarea profesională propriu-zisă a masei critice proprii de cercetători, dar și în instruirea de parcurs a personalului didactic cu normă de cercetare, există două seturi-cheie de abilități ce sunt necesare unui cercetător:

- abilități privind cercetarea ca proces și produs (expertiza cercetării);
- abilități specifice de gestionare a cercetării.

În formularea lui Connell H. abilitățile date țin de aspecte precum: atragerea fondurilor, managementul cercetării trans-disciplinare și al parteneriatelor cu organizații din exterior, gestionarea afacerii reducând riscul comercial, înțelegerea posibilităților și hazardelor referitoare la proprietatea intelectuală, evaluarea performanței de cercetare proprie și a celorlalți [3, p.35].

Necesitățile de formare respective sunt aplicate nu numai în cazul personalului didactic implicat în cercetare, dar și în cazul personalului nou recrutat în scopul integrării în cultura de cercetare.

Conform unui studiu realizat pe 25 de instituții de învățământ superior din 17 țări, măsurile de susținere în formare ce sunt considerate a avea cel mai înalt impact motivațional, precum și cele mai des aplicate sunt [4, p.45]:

1. formarea prin programul doctoral – mai mult de 75% dintre universitățile ce au participat la studiu;
2. norma sau activitatea de predare pe parcursul programului de formare, la care se adaugă mentoratele (60%) sunt dovedite a fi eficiente, în special, în aplicarea pentru finanțare a cercetării la nivel național sau comunitar;
3. formarea în domeniul managementului financiar și bugetar (50%);
4. programele de formare pentru abilități de cercetare și metodologie (mai mult de 45%), pentru managementul de proiect (mai mult de 20%) sau abilități de prezentare și comunicare a rezultatelor (mai mult de 15%).

Studiile și experiența în acest domeniu susțin că personalul de cercetare sau cel didactic cu preocupări de cercetare dispun de resurse reduse de timp. Astfel, cele mai eficiente cadre de formare sunt cele de scurtă durată, țintite, puternic concentrate și foarte specifice. De asemenea, materialele trebuie să fie de o calitate înaltă și să facă apel la ultimele achiziții tehnice în domeniu.

Formarea și creșterea componentei proprii de cercetare de la nivelul de masterat și cu accent ulterior pe programul studiilor de doctorat și postdoctorat constituie un subiect ce se află la intersecția temelor de analiză ce vizează recrutarea, motivarea și managementul și construirea unei cariere.

Un alt aspect foarte important al politicilor în domeniul dezvoltării profesionale este **motivarea**. În sistemul autohton, specificul de normare combinată a activității didactice cu a celei de cercetare, determină problema principală de motivare cu care se confruntă managerii de cercetare – cea a cercetătorilor inactivi, contemplativi sau a cadrelor didactice ce opun rezistență.

Răspunsul la problema respectivă începe de la factorii ce motivează în mod individual personalul angajat în cercetarea academică [3, p.45]:

- provocarea intelectuală, ce include anumite elemente, probleme ce sunt considerate importante, dar care frecvent doar în mod secvențial pot fi supuse investigației;
- recunoașterea de către comunitatea științifică, exprimată prin intermediul publicațiilor în reviste, invitații la reuniuni etc.;
- recunoașterea de către instituțiile academice, exprimată, de exemplu, prin intermediul promovării, a alocării de fonduri;
- recunoașterea de către instituțiile exterioare mediului academic, exprimată prin intermediul contractelor, sau afirmarea cu relevanță economică sau socială.

Printre factorii menționați se includ atât factori motivaționali interni, dar și factori externi, de orientare și dinamizare a acțiunii cercetătorului. De unii dintre factorii menționați într-a doua grupă din lista de mai sus este responsabilă, în bună măsură, instituția angajatoare, prin intermediul pârghiilor clasice de motivare, ce sunt aplicate și domeniului activității de cercetare, dar cu unele nuanțări.

Dincolo de necesitatea formării unui sistem de salarizare ce este fundamentat pe principii teoretice și metodologice științifice, care să aibă funcția atât de motivare și recompensare, cât și de fidelizare și recrutare sau atragere a tinerilor cercetători, apare necesitatea centrării asupra bugetului de timp acordat cercetării, ca **formă de recompensare** (ani sabatici, sistemele de înlocuire din sarcini administrative sau activități de predare pentru deplasări în vederea finalizării unor cercetări) oferit cercetătorilor, dar și flexibilizarea politicilor de finanțare a cercetării.

Din punctul dat de vedere, contractul psihologic între angajator și angajat în mediul învățământului superior care este foarte dinamic e văzut de către studiile recente drept conducând spre noi tendințe evolutive, cum ar fi [8]:

- recunoașterea și recompensa discreționară la nivel de unitate pentru premiarea sau recompensarea acelor indivizi ce nu pot promova imediat;
- portofoliul de rol, ce cuprinde activități adiacente cercetării sau predării, cum ar fi lărgirea participării, parteneriatele de afaceri, incluzând și cele în raza de acțiune a comunității;
- traiectoria de carieră cu posibilitatea alegerii multiple a traiectului de carieră (Strike, 2009; Whitchurch, Gordon, 2009);
- dezvoltarea profesională, mentoratul, anii sabatici și crearea de oportunități (Middlehurst, 2009; Whitchurch, Gordon, 2009).

Evaluarea performanței în cercetare este parte integrantă a procesului de evaluare a cercetării la nivel instituțional.

Privind evaluarea cercetării trebuie spus că la nivel internațional nu există un model unic de evaluare, toate statele europene fiind actualmente în procesul de elaborare a unui astfel de sistem de evaluare modern. De exemplu, „European Science Foundation” a organizat în 2009 un Forum de dezbateri pe tema evaluării în cercetare în care și-a propus coordonarea eforturilor și activităților europene, pentru evitarea fragmentării și disipării resurselor și expertizei. Pe lângă asta, evaluarea cercetării, precum și managementul științei în general, devine o știință în sine, așa încât avem nevoie de specialiști cu pregătire solidă în domeniu, nu doar de cercetători care se ocupă de asta ca și „hobby”, pe lângă cercetările specifice profesiei lor [7, p.49].

În evaluarea cercetării trebuie să distingem câteva principii de bază, care vor fi analizate mai jos:

- cercetarea științifică produce cunoaștere/descoperire, dar NU publicații, brevete, și/sau produse/tehnologii/servicii;
- cunoașterea/descoperirea se prezintă sau se transmite prin publicații, brevete și/sau produse/tehnologii/servicii;
- odată produsă, cunoașterea/descoperirea exprimată în publicații și/sau brevete și/sau produse/tehnologii/servicii, se impune apoi evaluarea impactului său;
- evaluarea impactului trebuie făcută pe multe nivele și în mod complex: la nivel educațional (de exemplu, prin atragerea studenților; existența citărilor ale descoperirii în alte opere), tehnologic, cultural, economic, de training, servicii, „policy making” etc.
- în evaluarea cercetării, sistemul de „peer-review” are o serie de limite și consumă multe resurse. De exemplu, la 100 de cercetători, este nevoie de circa alți 400 care să facă „review-ul” granturilor sau al articolelor lor! Nu se pune problema renunțării la sistemul de „peer-review”, ci doar aceea de a nu-l fetișiza și de a-l completa cu sisteme scientometrice (acolo unde acestea se pot aplica) și/sau asumarea deciziei de către Paneluri de Experti [7, p.51].

Astfel, pentru a evalua o cercetare științifică trebuie luate în considerare două componente principale [1, p.45]: output-ul cercetării și impactul pe care îl are acesta.

Output-ul cercetării este reprezentat în cunoștințe relevante pentru rezolvarea unor probleme teoretice și/sau practice, și este operaționalizat prin [1, p.52]: articole și cărți; brevete de invenție; produse și servicii inovative aplicate în mediul socio-economic ce se bazează pe brevete de invenție și/sau înregistrări ORDA.

Impactul cercetării trebuie analizat la mai multe nivele, într-un mod complex, fiind operaționalizat prin:

1. consecințe educaționale (atragerea studenților);
2. consecințe pentru cercetare (existența citărilor descoperirii în alte opere și în alte grupuri de cercetare, cu impact asupra constituirii unor colaborări viitoare; publicarea în reviste de prestigiu care cer un proces de

„peer-review” riguros);

3. consecințe practice (rezolvarea problemelor teoretice și/sau practice relevante – la nivel: tehnologic; cultural; economic; de training/formare profesională; de servicii; de „policy making”).

Principiile generale care stau la baza oricărui proces de evaluare a cercetării sunt [11, p.31]:

1. Principiul relevanței (asocierea cunoștințelor produse cu probleme teoretice și/sau practice relevante pentru știință și societate);

2. Principiul competitivității (utilitatea cunoștințelor produse în rezolvarea unor probleme teoretice și/sau practice relevante pentru știință și societate);

3. Principiul transparenței (claritatea și explicitatea criteriilor utilizate în evaluarea cercetării).

Statele europene se află în proces de regândire a cercetării și a rolului ei, inclusiv a modului de evaluare a cercetării. Astfel, scopul cercetării nu îl reprezintă publicațiile, brevetele și/sau produsele/tehnologiile/serviciile. Acestea sunt doar forme de exprimare a descoperirii/cunoașterii produse în procesul de cercetare. Relevanța și impactul descoperirii se evaluează apoi în cultură, tehnologie, servicii sociale, educație (de exemplu, prin atragerea de studenți; existența citărilor descoperirii în alte lucrări etc.) etc. Sistemul de cercetare din țară trebuie regândit pe baza acestor principii specifice, alături de cele generale care trebuie să-l definească relevant, explicit, transparent și competitiv.

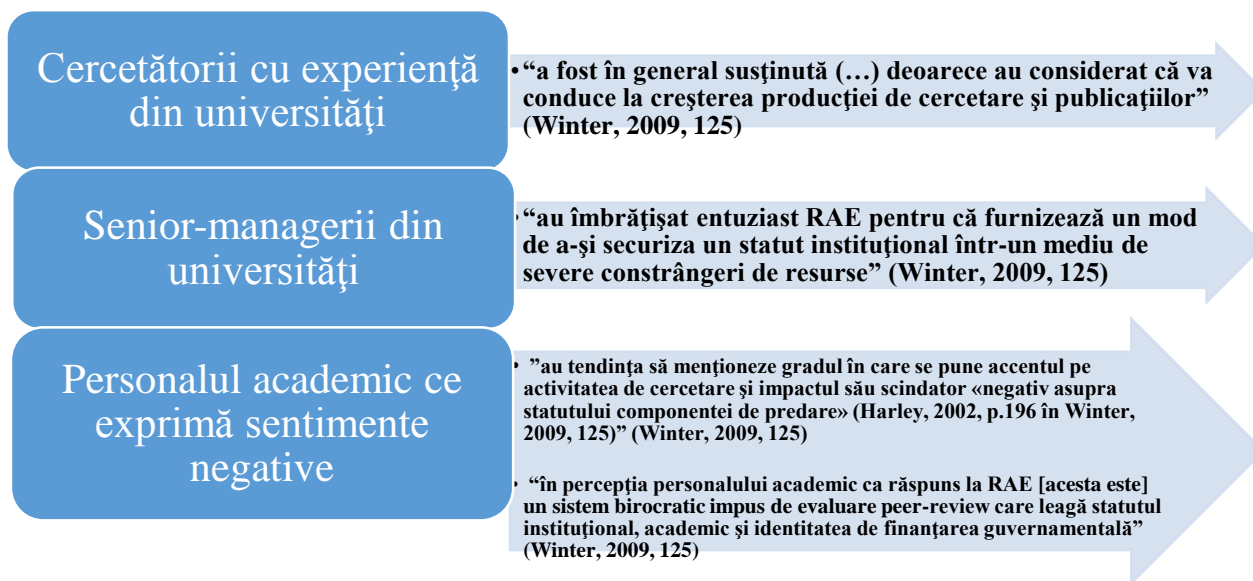
Pe lângă evaluarea outputului și impactului, o altă evaluare importantă pentru a asigura excelența în cercetare este cea a personalului.

Scopul principal al evaluării performanței personalului într-o unitate, în general, îl reprezintă luarea unor decizii, precum cele referitoare la [5, p.67]: diferențierea salarială, promovarea sau dispensarea de un anumit angajat.

Activitatea de cercetare nu face notă discordantă cu aceste principii, deoarece deciziile administrative se impun a fi luate și justificate și în acest domeniu. Diferența, însă, vine din aceea că funcția principală a evaluării performanței în cercetare nu este atât cea de recompensare diferențiată și promovare, cât cea de orientare și dinamizare a activității cercetătorului, de motivare exterioară a acestuia.

Exercițiile sau sistemele de evaluare periodică, deși sunt considerate foarte utile pentru decizii și, prin urmare, bine primite pentru o parte a personalului academic (precum ar fi cel de conducere, administrativ), nu se bucură, mereu, la aplicare, de popularitate între toate categoriile de persoane implicate/afectate, de aceea cer în momentul în care sunt construite o considerație deosebită.

De exemplu, implementarea RAE (Research Assessment Exercise) a generat reacții diversificate în funcție de funcțiile pe care le-a îndeplinit evaluarea pentru fiecare categorie de poziție ocupațională în parte [9, p.75] (*Figura 1*):

Figura 1. Reacții simptomatice ale resursei umane la implementarea RAE (Winter, 2009:125)

Sursa: [9, p.75].

Dincolo de modul perceperii unui sistem de evaluare de către resursa umană ce este implicată, interesează modificările funcționale imprimate de dezvoltarea cercetării în arealul în care este aplicat, sau tendințele pe care le imprimă în orientarea eforturilor resursei de cercetare.

Recent, Watson R. aprecia despre impactul aplicării aceluiași exercițiu de evaluare RAE că două componente care au rezultat în urma aplicării acestuia au fost reprezentate de [9, p.94]:

- ❖ hiper-concentrarea finanțării în mâinile unor “câștigători QR”;
- ❖ patru instituții ce vor continua să încarce până la 30% din fondurile cheltuite (și procentul va urma să crească);
- ❖ transformarea sistemului într-unul cu două eșaloane, în care “universitățile vechi” fără școli medicale vor fi în cea mai mare parte “în afara cercului fermecat”, iar “universitățile noi” vor fi plasate să prospere în cel de-al doilea eșalon [9, p.108].

Revenind la semnificația individuală a evaluării produsului și plasarea cât mai înaltă a performanței, într-o piață concurențială, cercetarea și publicarea sunt cruciale pentru a contura o reputație prin intermediul căreia «starurile» individuale pot să câștige recompense ridicate și pachete de angajare atractive din partea potențialilor angajatori [11, p.121].

O altă caracteristică sau consecință a dinamicii actuale a mediului de cercetare la nivel internațional este reprezentată de schimbările ce au survenit la nivelul produsului final al cercetării: publicarea în reviste de referință nu mai constituie o măsură suficientă a cercetării productive, existând o latență în recunoașterea acordată de managementul instituțional sau structurile de finanțare a ceea ce reprezintă produs al cercetării de calitate mai ales privind evaluarea externă a performanței [3, p.89].

Problemele importante în această direcție, privind recunoașterea produsului final al procesului de cercetare, sunt identificate la nivelul produselor provenind în urma [3, p.102]:

- ✓ activității colective care contribuie la rezolvarea unor probleme, dar nu se concretizează în forma publicată în cadrul principalelor canale de diseminare;
- ✓ consultanței pe probleme de politici;
- ✓ rapoartelor de consultanță, demarării și managementului de succes a *spin-off*-urilor.

O problemă potențială o constituie evaluarea multidimensională a personalului academic, încât i-ar reduce concentrarea pe procesul de cercetare. Astfel, deși acesta constituie resursa principală umană ce generează cunoaștere în urma cercetării, el este evaluat pe mai multe aspecte: performanța în predare, performanța în cercetare, performanța în dezvoltarea relației cu societatea. Identificarea unui echilibru optimal între toate aceste componente revine în sarcina managementului cercetării.

Mediului exterior cercetării îi corespunde, actualmente, o dinamică caracterizată de [10, p.3]: interacțiunea între universitate și business; investiția domeniului industrial în formare și dezvoltare prin intermediul cercetării-dezvoltării; dezvoltarea universităților după model corporatist (*business-like universities*).

Astfel, asistăm la deschiderea unor nișe mai largi de angajare pentru cercetători, ce au implicații asupra volumului celor antrenați în formare și lărgirii spectrului de orientare în formare. Dacă până nu demult programul educațional de bază pentru domeniul cercetării avea în vedere doar o eventuală carieră de cercetare în domeniul academic sau în instituții de cercetare specializate, lărgirea s-a produs îndeosebi în direcția domeniului industrial, soldându-se cu implicații în modificarea scopurilor educației pentru cercetare, a ponderii acestora în programele universitare sau apariția unor noi cursuri și modificări de curriculum [10, p.12]:

- ❖ masterate profesionale care dublează programele masterale de cercetare;
- ❖ programe mai scurte, centrate pe experiența lucrului în echipe trans- și multi- disciplinare;
- ❖ o orientare vocațională conștientă cu experiență practică în predare, dar și în industrie, ce caracterizează o serie de programe doctorale introduse recent în diferite țări.

În tabloul actual al cercetării, mobilității puternice ce se datorează decalajelor la diferite nivele transoceanice, inter – sau intra-continentale (cu privire la: cererea de angajare, resursele de cercetare, sistemele de salarizare și aprecierea performanței) i se adaugă și mobilitatea între domenii sau cea între sectorul public și cel privat, într-un univers foarte complex, în care industria, spre exemplu, devine un angajator important pentru cercetători prin intermediul unor mecanisme de *joint-appointments* și *secondments*, al oportunităților oferite pentru doctoranzi și programelor de post-doctorat pe care le oferă, care transformă cariera de cercetător într-o carieră din ce în ce mai complexă.

Concluzii. Dezvoltarea profesională a resurselor umane din domeniul cercetării are un rol crucial atât pentru dezvoltarea activității de cercetare, cât și pentru manifestarea capacităților cercetătorilor. Printre aspectele dezvoltării profesionale se pot menționa: recrutarea, selecția profesională, motivarea și evaluarea. Recrutarea persoanelor pentru posturi de cercetător se efectuează cel mai frecvent prin lansarea de apeluri pentru candidaturi pe căile de comunicare de specialitate agreeate de către diaspora științifică, on-line sau, mai rar, în publicații și media. Selecția presupune alegerea persoanelor celor mai potrivite pentru specificul unei anumite profesii, în conformitate cu un algoritm clasic ce include: analiza postului de muncă, selectarea criteriului de eficiență profesională, măsurarea performanțelor la criteriu, selectarea predictorului, măsurarea performanțelor la predictor, compararea performanțelor la criteriu cu performanțele la predictor, acceptarea sau respingerea predictorului urmată de repetarea periodică a pașilor și experimentarea de noi predictorii. Motivarea în domeniul cercetării trebuie să țină cont de aspecte, precum: provocarea intelectuală; recunoașterea de către comunitatea științifică, de către instituțiile exterioare mediului academic. În cazul evaluării trebuie să se ia în considerare că cercetarea științifică produce cunoaștere, dar nu publicații; cunoașterea se prezintă prin publicații și se impune apoi evaluarea impactului său; evaluarea impactului trebuie făcută pe multe nivele și în mod complex; completarea sistemului de „peer-review” cu sisteme scientometrice și asumarea deciziei de către Paneluri de Experți. Astfel, pentru a evalua o cercetare științifică trebuie luate în considerare două componente principale: output-ul cercetării și impactul pe care îl are acesta.

Bibliografie

1. Carl Lutrin, C. E., Settle, A. K. (1985), American public administration: Concepts and cases, Prentice Hall
2. Claisse, A., Meininger M.-C. (1994), Fonctions publiques en Europe, Montchrestien, coll. «Clefs», Paris
3. Connell, H. (2004), University Research Management: Meeting the Institutional Challenge. OECD Publishing, Paris, 260 p.
4. Hazelkorn, E. (2005), University Research management: Developing Research in New Institutions. OECD Publishing, Paris
5. Pitariu, H. (2000), Managementul resurselor umane: Evaluarea performanțelor profesionale, Editura All Beck, 324 p.
6. Rainey, H. (1997), Understanding and Managing Public Organizations (2nd edition), Jossey Bass Publishers, San Francisco
7. Thurley, K., Wirdenius., H. (1989), Towards European Management, Pitman, London
8. Watson, D. (2009), Organisational leadership, management and strategic planning in UK HE, [Ultima accesare 25.07.2019], Disponibil la: <http://www.jisc.ac.uk/media/documents/aboutus/strategy/david%20watson%20essay.pdf>
9. Watson, D. (2009), The dark side of institutional research. In: Perspectives, 13(3), pp. 71-75
10. White, L. D. (1926), Introduction to the study of public administration, New York, Macmillan Co.
11. Winter, R. (2009), Academic manager or managed academic? Academic identity schisms in higher education. In: Journal of higher education policy and management, 31(2), pp. 121-131

EVALUAREA IMPACTULUI INEGALITĂȚII ASUPRA NIVELULUI DEZVOLTĂRII UMANE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Anatolii ROJCO¹, doctor, conferențiar cercetător, INCE
Svetlana IVANOV², cercetător științific, INCE

Relevanța acestui articol se datorează faptului că în Republica Moldova problema inegalității a fost studiată în principal numai în anumite domenii: inegalitatea veniturilor/cheltuielilor, inegalitatea în accesul la serviciile de sănătate, educație etc. Între timp, problema inegalității în dezvoltarea umană, care cuprinde toate aspectele economice și sociale de bază, nu a fost acoperită de o cercetare adecvată. Scopul acestui articol constă în analiza principalelor indicatori ai inegalității și evaluarea impactului acestor indicatori asupra dezvoltării umane în Republica Moldova. În studiu au fost utilizate următoarele metode: monografică, a analogiilor, comparația, statistică ș.a. Rezultatele studiului au făcut posibilă evaluarea pierderilor în dezvoltarea umană a țării, cauzate de nivelul inegalității în principalele componente ale indicelui de dezvoltare umană, și anume în domeniul sănătății, educației și a veniturilor. A fost efectuată comparația acestor indicatori între Republicii Moldova și alte țări.

Cuvinte-cheie: inegalitatea, coeficientul Gini, dezvoltarea umană, clasificarea țărilor în funcție de nivelul dezvoltării umane, indicele dezvoltării umane ajustat pentru inegalitate, inegalitatea în speranța de viață, inegalitatea în educație, inegalitatea în venituri.

EVALUATION OF THE IMPACT OF INEQUALITY ON THE LEVEL OF HUMAN DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

The relevance of this article is due to the fact that in the Republic of Moldova the problem of inequality was studied mainly only in certain areas: income/expenditure inequality, inequality in access to health care services, education, etc. Meanwhile, the problem of inequality in human development, which covers all basic economic and social aspects, was not covered by proper research. The goal of the article is to analyze the main inequality indicators and assess the impact of these indicators on human development in the Republic of Moldova. The following methods were used in the article: monographic, of analogies, comparative, statistical, etc. The results of the study made it possible to estimate losses in the human development of the country due to the level of inequality in the main components of the human development index, namely, health, education and income. A comparison of these indicators was realized between Republic of Moldova and other countries.

Key words: inequality, Gini index, human development, country classification according to human development level, inequality-adjusted human development index, inequality in life expectancy, inequality in education, inequality in income.

JELClasificare: D63, I14, I24.

Problema inegalității în Republica Moldova a fost în centrul atenției autorilor acestui studiu de mai mulți ani. Publicațiile lor [2, 3, 4] au examinat manifestările economice și sociale ale inegalității.

Inegalitățile economice constată diferența bunăstării între indivizi dintr-un grup sau societate, sau între țări, în timp ce inegalitățile sociale, se măsoară prin inegalitatea de condiții și oportunități. În același timp, inegalitatea condițiilor se referă la distribuția inegală a bunurilor pe venit, avere și la materiale, care se evidențiază prin accesul la o locuință, la o infrastructură, cum ar fi cea de transport, rețele de magazine, telecomunicații etc. Iar inegalitatea de oportunități se referă la distribuția inegală a șanselor de viață între indivizi, care se evidențiază prin accesul la servicii de sănătate, educație și justiție.

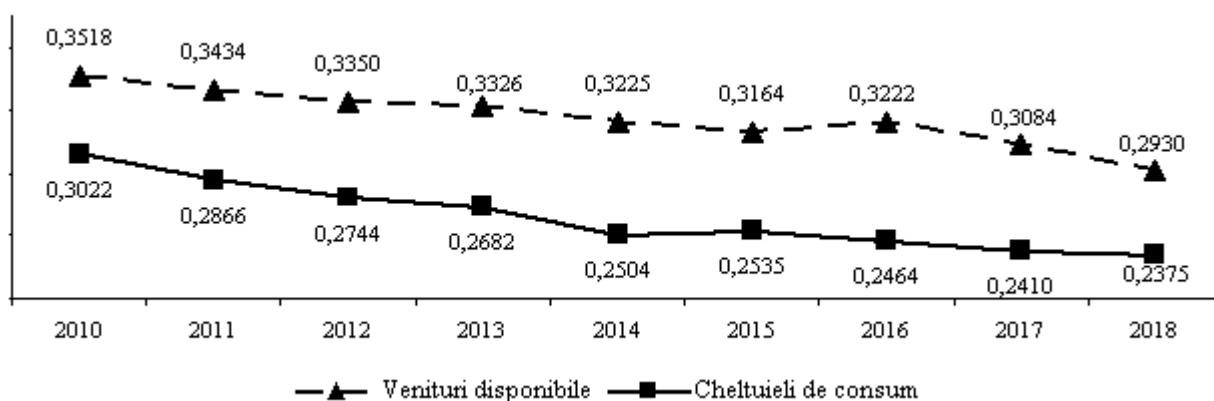
În condițiile Republicii Moldova, valorile medii pe cap de locuitor a veniturilor disponibile și a cheltuielilor de consum au fost utilizate ca criteriu de bunăstare. Baza de informații pentru studiu au constituit datele Cercetării Bugetelor Gospodăriilor Casnice (CBGC). Această cercetare este realizată de Biroul Național de Statistică și cuprinde 9700 de gospodării casnice.

¹ © Anatolii ROJCO, rojco@mail.ru

² © Svetlana IVANOV, svetlana.ivanov.2@mail.ru

Studiile noastre au arătat că, în aspectul temporal, inegalitatea în nivelul de bunăstare a avut o tendință de scădere. Totodată, inegalitatea în nivelul bunăstării, calculată după datele privind veniturile disponibile, a fost mai mare decât inegalitatea calculată după cheltuielile de consum. În 2018, valoarea coeficientului Gini după veniturile disponibile a constituit 0,2930, ceea ce cu 0,0555, sau 23,4%, mai mult decât inegalitatea după cheltuielile de consum (figura 1). Acest fapt indică la distribuția mai uniformă a cheltuielilor de consum pe grupele quintilice decât a veniturilor disponibile, ceea ce se explică prin disponibilitatea gospodăriilor casnice de anumite stocuri, care sunt utilizate la necesitate pentru consum de către membrii lor. Această necesitate apare cel mai adesea în gospodăriile casnice cu venituri mici. Datorită acestui factor, diferențierea dintre quintile este atenuată, ceea ce duce la reducerea inegalității în cheltuielile de consum.

În aspect temporal dinamica inegalității în nivelul bunăstării are un caracter de diminuare. În anii 2010-2018 inegalitatea după cheltuielile de consum, stabilită cu ajutorul coeficientului Gini s-a redus de la 0,3022 până la 0,2375, adică cu 0,0647, sau cu 21,4%. Inegalitatea după veniturile disponibile, de asemenea, are o tendință de micșorare. În perioada anilor 2010-2018 coeficientul Gini s-a redus de la 0,3518 până la 0,2930, adică cu 0,0588, sau cu 16,7%.

Figura 1. Dinamica coeficientului Gini în anii 2010-2018

Sursa: construit conform datelor [1].

Însă, cu toți indicatorii posibili ale veniturilor disponibile și ale cheltuielilor de consum, aceștia nu pot oferi o descriere completă a procesului de inegalitate în societate. Acest fapt se poate efectua doar utilizând „Indicele Dezvoltării Umane”.

Dezvoltarea umană reprezintă un fenomen complex, care include diverse aspecte ale vieții societății. Pe parcursul ultimilor decenii, sub egida Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), a fost elaborat un set de indicatori sintetici, care permit măsurarea progresului realizat de fiecare țară sau de anumite grupuri de țări în domenii ce țin de dezvoltarea umană, și anume nivelul de trai, educație, sănătate, egalitatea șanselor bărbaților și ale femeilor ș. a.

Principalul indicator sintetic, ce exprimă într-o formă numerică nivelul dezvoltării umane, este Indicele Dezvoltării Umane (IDU), care reflectă acest fenomen social prin prisma a trei dimensiuni definitorii:

- capacitatea de a duce o viață lungă și sănătoasă (evaluată prin speranța de viață la naștere);
- capacitatea de a dobândi cunoștințe (evaluată prin media anilor de școlaritate și prin anii așteptați de școlaritate);
- capacitatea de atingere a unui nivel de trai decent (evaluat prin venitul național brut (VNB) pe cap de locuitor în dolari SUA la paritatea puterii de cumpărare).

Calculul indicelui pentru fiecare măsurare a IDU se efectuează utilizând metodologia PNUD, care este descrisă în Rapoartele de dezvoltare umană, în special [6]. Cu ajutorul unor formule matematice, datele statistice ce caracterizează longevitatea, nivelul de educație și nivelul de trai sunt transformate într-o mărime numerică ce capătă valori de la 0 până la 1. Valorii 0 îi corespunde nivelul cel mai jos, iar valorii 1 – cel mai înalt nivel de dezvoltare umană.

Conform acestei metodologii, pentru fiecare dimensiune sunt create subindexele. Pentru a converti indicatorii în indici cu o scală de la 0 la 1, este necesar de a stabili valorile (sau țintele) minime și maxime. Valorile mai mari ale indicatorilor de țară sunt observate efectiv pentru un număr de ani au fost considerate ca valori maxime. Comparația va fi influențată de valorile minime. Astfel, progresul este măsurat în comparație cu nivelurile minime de care societatea are nevoie pentru a supraviețui pentru un anumit timp. Au fost stabilite următoarele valori minime: pentru speranța de viață la naștere – 20 de ani, pentru ambele variabile în sfera educației – 0 ani și pentru VNB pe cap de locuitor – 163 USD (Tabelul 1). Speranța minimă de viață se bazează pe date istorice pe termen lung. Conceptul unui nivel minim de educație este justificat de faptul că societățile pot exista fără educație formală. Nivelul de bază al venitului necesar pentru a supraviețui, în valoare de 163 USD, este cea mai mică valoare pe care o țară a atins-o conform datelor istorice disponibile (Zimbabwe, a.2008), echivalent cu 45 de cenți pe zi, ceea ce este puțin mai mare decât 1/3 din pragul sărăciei stabilit de Banca Mondială de 1,25 USD pe zi.

Tabelul 1. Țintele Indicelui Dezvoltării Umane

Dimensiune	Valoarea maximă observată	Valoarea minimă
Speranța de viață la naștere	83,2 (Japonia, a.2010)	20,0
Media anilor de școlaritate	13,2 (SUA, a.2000)	0
Anii așteptați de școlaritate	20,6 (Australia, a.2002)	0
Indicele compozit al educației	0,951 (Noua Zeelandă, a.2010)	0
Venit pe cap de locuitor (la paritatea puterii de cumpărare – PPC – în USD)	108211 (Emiratele Arabe Unite, a.1980)	163 (Zimbabwe, a.2008)

Sursa: [5, p. 216].

După determinarea valorilor minime și maxime, subindiciile se calculează după cum urmează:

$$\text{Indicele de măsurare} = \frac{\text{valoarea reală} - \text{valoarea minimă}}{\text{valoarea maximă} - \text{valoarea minimă}}$$

Pentru sfera educației, această ecuație este aplicată ambelor subcomponente, ca urmare a cărora se calculează media lor geometrică, după care ecuația este utilizată a doua oară. Aceasta este echivalent cu aplicarea ecuației direct la media geometrică a acestor două subcomponente. Pentru venituri se utilizează logaritmele naturale ale valorilor minime și maxime.

În 2017, în Republica Moldova, speranța de viață la naștere a constituit 71,7 ani; media anilor de școlaritate – 11,6 ani; anii așteptați de școlaritate – 11,6 ani; venitul național brut pe cap de locuitor (PPC a.2011) – 5554 USD (tabelul 2).

$$\text{Indicele speranței de viață a constituit: } \frac{71,7 - 20}{83,2 - 20} = \frac{51,7}{63,2} = 0,818$$

$$\text{Indicele mediei anilor de școlaritate} = \frac{11,6 - 0}{13,2 - 0} = 0,879$$

$$\text{Indicele anilor așteptați de școlaritate} = \frac{11,6 - 0}{20,6 - 0} = 0,563$$

$$\text{Indicele educației} = \frac{\sqrt{0,879 \cdot 0,563}}{0,951 - 0} = \frac{\sqrt{0,494877}}{0,951} = \frac{0,7035}{0,951} = 0,740$$

$$\text{Indicele venitului} = \frac{\ln(5554) - \ln(163)}{\ln(108811) - \ln(163)} = \frac{3,5285}{6,5036} = 0,542$$

IDU reprezintă media geometrică a trei indici de măsurare: indicele speranței de viață, indicele educației și indicele venitului. Calculele au arătat că în a.2017, IDU din Republica Moldova a însumat 0,700.

Tabelul 2. Indicele Dezvoltării Umane și componentele acestuia, a.2017

Clasamentul țărilor după IDU	Indicele Dezvoltării Umane (IDU)	Speranța de viață la naștere, ani	Anii așteptați de școlaritate, ani	Media anilor de școlaritate, ani	Venitul Național Brut (VNB) pe cap de locuitor, USD a.2011 la PPC	Clasamentul după VNB pe cap de locuitor minus clasamentul după IDU
Total la nivel mondial	0,728	72,2	12,7	8,4	15295	-
Țările cu nivelul foarte ridicat al IDU	0,894	79,5	16,4	12,2	40041	-
1 Norvegia	0,953	82,3	17,9	12,6	68012	5
49 Rusia	0,816	71,2	15,5	12,0	24233	3
52 România	0,811	75,6	14,3	11,0	22646	2
59 Kazahstan	0,800	70,0	15,1	11,8	22626	-3
Țările cu nivelul ridicat al IDU	0,757	76,0	14,1	8,2	14999	-
60 Iran	0,798	76,2	14,9	9,8	19130	3
88 Ucraina	0,751	72,1	15,0	11,3	8130	24
112 Republica Moldova	0,700	71,7	11,6	11,6	5554	22
Țările cu nivelul mediu al IDU	0,645	69,1	12,0	6,7	6849	-
113 Filipine	0,699	69,2	12,6	9,3	9154	-7
151 Camerun	0,556	58,6	12,2	6,3	3315	2
Țările cu nivelul redus al IDU	0,504	60,8	9,4	4,7	2521	-
152 Insulele Solomon	0,546	71,0	10,2	5,5	1872	15
189 Niger	0,354	60,4	5,4	2,0	906	-2

Sursa: [6, p. 22-25].

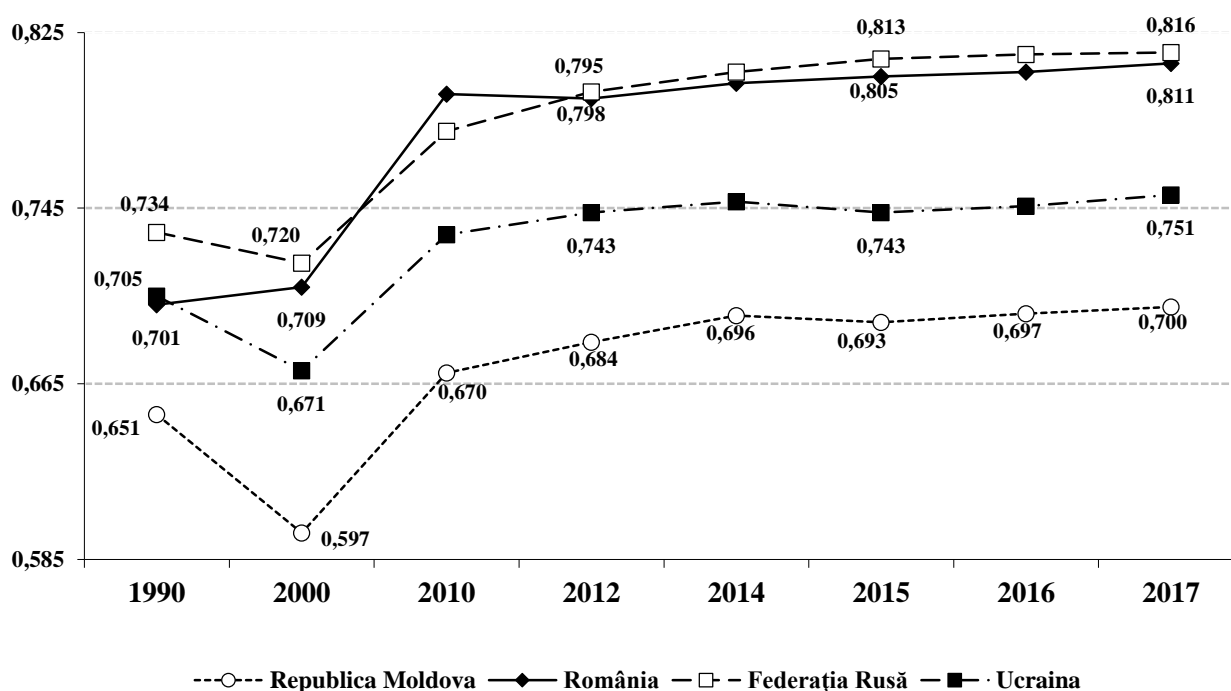
În diferite perioade, clasificarea țărilor în ceea ce privește dezvoltarea umană a fost efectuată în funcție de diferite criterii. Până în a.2010, această clasificare s-a bazat pe valorile pragului absolut al IDU. Au existat 3 niveluri de dezvoltare umană: ridicat – de la 0,800 și peste; mediu – de la 0,500 la 0,799; și scăzut – mai puțin de 0,500. Începând cu a.2010, clasificarea a fost realizată pe baza quartilelor IDU cu evidențierea a 4 niveluri de dezvoltare umană: foarte ridicat, ridicat, mediu, redus. În același timp, țările au fost incluse în grupul cu un nivel foarte ridicat de dezvoltare umană dacă IDU ale acestora este situat în quartile superioare; într-un grup cu un nivel ridicat de dezvoltare umană dacă IDU ale acestora este cuprins între a 51-a și a 75-a percentilă; la un grup cu un nivel mediu de dezvoltare umană dacă IDU- ale acestora s-a situat între percentilele 26 și 50 și la un grup cu un nivel redus de dezvoltare umană dacă IDU ale acestora se afla în quartile inferioare. Astfel, esența acestei abordări constă în utilizarea valorilor pragului nu absolute, ci relative, deoarece aceasta a permis de a împarte totalitatea țărilor în 4 părți egale.

Cu toate acestea, utilizarea quartilelor IDU la clasificarea țărilor în funcție de nivelul de dezvoltare umană a creat unele inconveniente în interpretarea rezultatelor acestei clasificări. Prin urmare, în prezent este acceptată următoarea clasificare a țărilor în funcție de nivelul de dezvoltare umană: țările cu nivelul foarte ridicat de dezvoltare umană ($IDU \geq 0,800$); țările cu nivelul ridicat de dezvoltare umană ($0,800 > IDU \geq 0,700$); țările cu nivelul mediu de dezvoltare umană ($0,700 > IDU \geq 0,550$); țările cu nivelul redus de dezvoltare umană ($IDU < 0,550$).

În a.2017, IDU mondial a totalizat 0,728 și a crescut față de a.2000 cu 0,086 unități, sau cu 13,4%. Mai mult ca atât, în țările cu nivelul foarte ridicat de dezvoltare umană, IDU a crescut de la 0,831 la 0,894, sau 7,6%, în țările cu nivelul ridicat de dezvoltare umană – de la 0,635 la 0,757, sau 19,2%, în țările cu nivelul mediu de dezvoltare umană – de la 0,387 la 0,504 sau 30,2%. Astfel, se observă o tendință clară în ceea ce privește aspectul temporal: cu cât nivelul de dezvoltare umană este mai scăzut, cu atât rata de creștere a dezvoltării umane este mai mare.

În 2017, printre 189 de țări ale lumii, Norvegia s-a clasat pe primul loc în clasamentul IDU, cu IDU de 0,953, iar Niger pe ultimul loc, cu IDU de 0,354 (tabelul 2). Decalajul dintre valorile IDU între aceste țări a fost de 2,7 ori. De remarcat, că în a.2000, IDU în Norvegia a constituit 0,917, în timp ce în Niger – 0,252, iar decalajul în valorile IDU a atins 3,6 ori. Astfel, există o scădere a diferențierii valorilor IDU în țările care ocupă prima și ultima poziție în clasamentul IDU. Acest fapt, fără îndoială, este unul pozitiv în evaluarea dinamicii globale a IDU în ceea ce privește aspectul temporal.

În acest context, Republica Moldova (cu un IDU de 0,700) este clasificată ca o țară cu nivelul ridicat de dezvoltare umană și a ocupat ultima a 112 poziție. Conform acestui indicator, Republica Moldova a fost inferioară Ucrainei (IDU = 0,751; locul 88), României (IDU = 0,811; locul 52), Federației Ruse (IDU = 0,816; locul 49). Republica Moldova are o rată de creștere a IDU mai mare decât în țările vecine. În comparație cu a.2000, IDU în Republica Moldova a crescut cu 17,2%, în timp ce în România – cu 14,4%, în Federația Rusă – cu 13,3%, în Ucraina – cu 11,9% (figura 2). Acest fapt a făcut posibilă reducerea „decalajului” în valorile IDU din Republica Moldova și țările vecine. Așadar, dacă în a.2000, IDU în Federația Rusă a depășit IDU ai Republicii Moldova cu 20,6%, atunci în a.2017 – doar cu 16,6%.

Figura 2. Dinamica Indicelui Dezvoltării Umane

Sursa: Construit conform datelor [6, p. 26-29].

Efectul inegalității asupra nivelului de dezvoltare umană este evaluat utilizând Indicele Dezvoltării Umane ajustat la Inegalitate (IDUI). Acest indicator, introdus în a.2010, ia în considerare nu doar nivelul mediu de dezvoltare umană al unei țări, măsurat prin indicatori de speranță de viață, educație și venit, dar și modul în care acești indicatori sunt distribuiți. IDUI va fi egal cu IDU atunci când nu există inegalitate între oameni. În acest sens, IDU poate fi considerat ca un indicator al dezvoltării umane potențiale (care poate fi obținut dacă nu există inegalitate), în timp ce IDUI este nivelul real al dezvoltării umane (ajustat la inegalitate). Diferența dintre IDU și IDUI o constituie „pierderea” potențialei dezvoltări umane în urma inegalității.

IDUI ține cont de distribuția inegală a fiecărei dimensiuni ai IDU (speranța de viață, instruire, mărimea venitului). Indicele se calculează ca media geometrică a valorilor geometrice medii calculate aparte pentru fiecare dimensiune. IDUI arată nivelul IDU care ar fi atins de fiecare membru al societății, dacă beneficiile pe fiecare dimensiune ar fi distribuite în mod egal.

În a.2017, datorită inegalității mărimea pierderilor IDU la nivel mondial a constituit 20,0% – variind de la 3,6% (Japonia) la 45,3% (Insulele Comore). Mai mult decât atât, în țările cu un nivel foarte ridicat de

dezvoltare umană, pierderea medie a IDU din cauza inegalității a fost de 10,7%, în țările cu nivelul ridicat de dezvoltare umană – 16,0%, în țările cu nivelul mediu de dezvoltare umană – 25,1%, în țările cu nivelul redus de dezvoltare umană – 31,1%. Astfel, populația din țările dezvoltate este cel mai puțin afectată de inegalitatea dezvoltării umane.

Printre 189 de țări ale lumii prima poziție o ocupă Norvegia, care are IDU egal cu 0,953, iar reducerea lui în rezultatul inegalității (până la 0,876) a fost de 8,1% (tabelul 3). Acest fapt nu a influențat asupra schimbării clasamentului țării. Pe ultimul loc se află Niger, a cărui IDU a constituit 0,354, iar datorită inegalității a scăzut până la 0,250 sau cu 29,3%. Clasamentul acestei țări după IDU ajustat la inegalitate, a crescut cu 3 puncte, deoarece în alte țări pierderile totale din cauza inegalității au fost mai mari decât în Niger.

Tabelul 3. Indicele Dezvoltării Umane (ajustat la inegalitate în unele țări), a.2017

Țara și clasamentul ei după IDU	Indicele Dezvoltării Umane (IDU)	IDU		Diferența în clasamentul IDPI și IDU	Coeficientul inegalității umane	Inegalitatea în speranța de viață, %	Indicele speranței de viață ajustat la inegalitate	Inegalitatea în educație, %	Indicele educației ajustat la inegalitate	Inegalitatea în venituri, %	Indicele venitului ajustat la inegalitate
		Valoarea	Pierdere totală, %								
Total la nivel mondial	0,728	0,582	20,0	-	19,9	15,2	0,681	22,0	0,493	22,6	0,588
Țările cu nivelul foarte ridicat al IDU	0,894	0,799	10,7	-	10,4	5,0	0,870	6,3	0,810	20,1	0,723
1 Norvegia	0,953	0,876	8,0	-1	7,9	2,7	0,933	6,1	0,859	14,9	0,839
49 Rusia	0,816	0,738	9,5	1	9,3	8,0	0,725	2,2	0,814	17,7	0,683
52 România	0,811	0,717	11,7	1	11,4	6,8	0,797	6,3	0,714	21,0	0,647
59 Kazahstan	0,800	0,737	7,9	6	7,9	10,1	0,692	3,2	0,788	10,3	0,734
Țările cu nivelul ridicat al IDU	0,757	0,636	16,0	-	15,7	9,2	0,782	13,1	0,579	24,8	0,569
60 Iran	0,798	0,707	11,4	3	11,2	9,0	0,786	4,9	0,705	19,7	0,637
88 Ucraina	0,751	0,701	6,6	20	6,5	7,5	0,742	3,6	0,766	8,5	0,608
112 Republica Moldova	0,700	0,627	10,4	18	10,3	9,6	0,719	7,3	0,658	14,0	0,522
Țările cu nivelul mediu al IDU	0,645	0,483	25,1	-	24,9	20,3	0,602	33,1	0,372	21,2	0,503
113 Filipine	0,699	0,574	17,9	5	17,6	14,4	0,648	11,6	0,584	26,8	0,500
151 Camerun	0,556	0,366	34,2	-4	34,2	33,7	0,393	33,0	0,367	35,9	0,339
Țările cu nivelul redus al IDU	0,504	0,347	31,1	-	30,9	31,2	0,431	37,0	0,263	24,6	0,368
152 Insulele Solomon	0,546	..	..	..	..	15,9	0,660	..	..	..	..
189 Niger	0,354	0,250	29,3	3	28,8	34,9	0,405	35,0	0,139	16,4	0,278

Sursa: [6, p.30-33].

În Republica Moldova, evidența inegalității a condiționat o scădere a IDU până la nivelul de 0,627 sau cu 0,073 (10,4%). Această pierdere în dezvoltarea umană este mai mare decât în Federația Rusă (9,5%) și Ucraina (6,6%), dar mai mică decât în România (11,7%). Aceasta a dus la reducerea clasamentului Republicii Moldova după IDU cu 18 puncte, adică conform IDU ajustat la inegalitate, țara ar fi ocupat locul 130. În același timp, pentru Ucraina, clasamentul a scăzut cu 20 de puncte, iar pentru Federația Rusă și România – doar cu 1 punct.

Gradul de inegalitate este un factor important, care influențează nivelul de dezvoltare social-economică a Republicii Moldova și compararea acesteia cu alte țări.

Coeficientul inegalității umane se calculează ca media aritmetică a coeficienților de inegalitate în cele trei dimensiuni principale ale dezvoltării umane: longevitate și sănătate; acces la cunoștințe; nivel de trai decent. Concret, coeficienții de inegalitate pentru aceste dimensiuni sunt exprimați în coeficientul inegalității în speranța de viață la naștere, coeficienții inegalității în educație; inegalității veniturilor.

Inegalitatea în speranța de viață la naștere se estimează ca inegalitate în distribuirea ratelor de mortalitate pe intervale de vârstă de 0-1, 1-5, 5-10 .... peste 85 de ani. Coeficientul de inegalitate în speranța de viață se calculează utilizând indicele de inegalitate Atkinson.

Inegalitatea în educație se estimează ca inegalitatea în distribuirea numărului de ani de școlaritate. Calcularea inegalității în educație se efectuează utilizând indicele de inegalitate Atkinson.

Inegalitatea în venituri se estimează ca inegalitatea în distribuirea venitului disponibil pe membru al gospodăriei casnice. Calcularea inegalității în venituri se efectuează utilizând indicele de inegalitate Atkinson.

În Republica Moldova, coeficientul inegalității umane a constituit 10,3, ceea ce a depășit valoarea acestui indicator în Federația Rusă (9,3) și în Ucraina (6,5). Cu toate acestea, inegalitatea umană în Moldova a fost mai mică decât în România (11,4). Este important de menționat care dintre cele 3 componente ale coeficientului de inegalitate umană are cea mai mare „contribuție” la valoarea acestui indicator. În Republica Moldova, coeficientul inegalității umane (10,3) constituie media aritmetică a valorilor coeficientului de inegalitate în speranța de viață la naștere (9,6), coeficientul inegalității în educație (7,3) și coeficientul inegalității în venit (14,0). Astfel, inegalitatea în venituri aduce cea mai mare „contribuție” la inegalitatea umană: coeficientul acesteia este de 1,9 ori mai mare decât coeficientul de inegalitate în educație.

O situație similară există în țările vecine: coeficientul inegalității în venituri are un rol principal la formarea inegalității umane. Totodată, în Federația Rusă și în România acesta este semnificativ mai mare decât în Republica Moldova. În Federația Rusă acesta este egal cu 17,7, ceea ce este de 8,0 ori mai mult decât valoarea coeficientului de inegalitate în educație. În România a constituit 21,0, fiind de 3,3 ori mai mare decât valoarea coeficientului de inegalitate în educație. În Ucraina, coeficientul inegalității veniturilor (8,5) este mai mic decât în Republica Moldova. Trebuie menționat că în Republica Moldova coeficientul de inegalitate în educație (7,3) este mai mare decât indicatorul corespunzător în Federația Rusă (2,2), România (6,3) și Ucraina (3,6). Republica Moldova se află în cea mai rea poziție în ceea ce privește coeficientul inegalității în speranța de viață la naștere (9,6): în Federația Rusă acesta constituie 8,0, în România – 6,8, în Ucraina – 7,5.

Concluzii

Din punct de vedere al dezvoltării umane, inegalitatea reprezintă un dezavantaj și servește ca bază pentru dezvoltarea de politici destinate eradicării tuturor formelor acestuia. În acest sens, printre cele 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă (ODD) adoptate de ONU și incluse în Agenda de Dezvoltare Durabilă 2030 și aprobate în cadrul Summit-ului pentru Dezvoltare Durabilă din 25 septembrie 2015 [7], o importanță majoră o constituie realizarea obiectivului 10 privind reducerea tuturor formelor ai inegalității în state și între ele.

În a.2016, Republica Moldova și-a stabilit obiectivul de a identifica obiectivele relevante și importante pentru dezvoltarea țării în domeniul economiei, sferei sociale, managementului și drepturilor omului, precum și în domeniul ecologiei. Pentru ținta 10, au fost declarate următoarele:

10.1 Până în 2030, realizarea și susținerea în mod progresiv a creșterii veniturilor pentru 40 la sută din limita de jos a populației, la o rată mai mare decât media națională;

10.2 Până în 2030, abilitarea și promovarea incluziunii sociale, economice și politice a tuturor, indiferent de vârstă, sex, dizabilitate, rasă, etnie, origine, religie sau statut economic sau de altă natură;

10.3 Asigurarea oportunităților egale și reducerea inegalității rezultatelor, inclusiv prin eliminarea legilor, politicilor și practicilor discriminatorii, și promovarea legislației, politicilor și acțiunilor corespunzătoare în acest sens;

10.4 Adoptarea politicilor, în special fiscale, salariale și de protecție socială și realizarea progresivă a unei egalități sporite;

10.5 Asigurarea unui proces de angajare legal, echitabil, bine informat al migranților.

Aceste obiective, care vizează îndeplinirea țintei 10, atribuite Agendei Naționale 2030, presupun necesitatea studierii condițiilor actuale pentru îndeplinirea lor. Pentru aceasta, este necesar de a efectua cercetări științifice profunde cu privire la diferite forme de inegalitate în țara noastră.

Bibliografia

1. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ AL REPUBLICII MOLDOVA. Aspecte privind nivelul de trai al populației (Rezultatele Cercetării Bugetelor Gospodăriilor Casnice). Chișinău. 2011-2019.
2. Ivanov, S. Dinamica gradului de inegalitate în bunăstarea populației Republicii Moldova. În: Inegalități

- sociale în Republica Moldova. Premise ale constituirii clasei de mijloc. Culegere de studii și articole elaborata în baza materialelor Conferinței Științifice Internaționale, 23-24 februarie 2017. Chișinău: Institutul de Cercetari Juridice și Politice al AȘM, 2017, p.133-139 (0,43 c.a.) ISBN 978-9975-9761-9-0.
3. Rojco, A. Inegalitatea în nivelul de bunăstare al populației: parametrii cantitativi și calitativi. În: Stratificarea socială în condițiile transformării societății din Republica Moldova (monografie IIEȘP AȘM). Chișinău: S.n., 2014, p.59-107. (3,78 c.a.). ISBN 978-9975-53-445-1
  4. Rojco, A. Evaluarea statistica a legaturii dintre inegalitate și creșterea economica. În: inegalități sociale în Republica Moldova. Constituirea clasei de mijloc. Culegere de studii și articole elaborata în baza materialelor Conferinței Științifice Internaționale, 23-24 februarie 2017. Chișinău: Institutul de Cercetari Juridice și Politice al AȘM, 2017, p.42-47 (0,45 c.a.) ISBN 978-9975-9761-9-0.
  5. Доклад о развитии человека 2010. Реальное богатство народов: пути к развитию человека М. : Весь мир, 2010. 244 с. ISBN 978-5-7777-0484-9
  6. Индексы и индикаторы человеческого развития. Обновленные статистические данные 2018. Опубликовано для Программы развития Организации Объединенных Наций (ПРООН). [Accesat 20.08.2019]. Disponibil: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update_ru.pdf
  7. ПРООН. Цели устойчивого развития [Accesat 20.08.2019]. Disponibil: <https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/sustainable-development-goals/goal-10-reduced-inequalities.html#targets>

INTERNATIONAL EXPERIENCE ON CHILDCARE LEAVE PRACTICES FROM A GENDER-BASED PERSPECTIVE¹

*Tatiana COLESNICOVA², PhD, Assoc. Prof.,
NIER, Republic of Moldova*

Ghenadie CIOBANU³, PhD, Assoc. Prof., NSRILSP, Romania

*Mihail CIOBANU⁴, PhD student, scientific researcher, NIER,
Republic of Moldova*

In contemporary society, women express more often the desire to be active in the labour market than in previous centuries. At the same time, in addition to the status of employees or entrepreneurs, as a rule, throughout the life they also acquire the status of mother. The need to care for the child during its early life by the mother, in particular, but also by the father of the child, is recognized in society by both the state and the business environment, although to a different extent, which, besides the possibilities that these entities can offer to the mother and to the father, but also to other people who have a role in the care of the child, determine a wide variety of schemes of measures in this regard. The purpose of this article is to analyze the international experience of different countries and companies in offering such measures in terms of gender. The research methods used are: analysis, synthesis, induction, deduction, statistical indices, etc. In addition to paternity and maternity leave, as well as shared parental leave and other types of childcare leave, such as grandparental leave, were identified. After highlighting the practices of various companies that take seriously the need to help parents with childcare, it is clear that successful companies are much more generous in this regard than the state in developed economies, an inverse situation compared to weaker economies such as those from Africa or those from Eastern Europe or Central Asia.

Keywords: *childcare leave; gender equality; maternity leave; paternity leave; grandparental leave; international experience; shared parental leave.*

EXPERIENȚA INTERNAȚIONALĂ PRIVIND CONCEDIUL DE ÎNGRIJIRE A COPILULUI DIN PERSPECTIVA DE GEN

În societatea contemporană femeile exprimă mai frecvent dorința de a fi active piața muncii decât în secolele precedente. Totodată, pe lângă statutul de angajate sau antreprenoare ele, de regulă, de-a lungul vieții capătă și statutul de mamă. Necesitatea îngrijirii copilului în perioada incipientă a vieții acestuia de către mamă, în special, dar și de către tatăl copilului, este recunoscută în societate atât de către stat, cât și de către mediul de afaceri, deși în diferită măsură, ceea ce, pe lângă posibilitățile pe care aceste entități le pot oferi mamei și tatălui, dar și altor persoane care au un rol în îngrijirea copilului determină o varietate mare de scheme de măsuri în acest sens. Scopul acestui articol este de a analiza la nivel internațional experiența diferitor țări și companii în a oferi astfel de măsuri sub aspect de gen. Metodele de cercetare utilizate sunt: analiza, sinteza, inducția, deducția, indici statistici etc. Au fost identificate pe lângă concediul de paternitate și maternitate, precum și cel parental partajat și alte tipuri de concedii de îngrijire a copilului, precum cel de grandparentalitate. După evidențierea practicilor de la diverse companii care iau în serios nevoia de a ajuta părinții pentru îngrijirea copilului, este evident că companiile de succes sunt mult mai generoase în această privință decât statul în economiile dezvoltate, o situație inversă în comparație cu economiile mai slabe precum cele africane sau cele din Europa de Est sau Asia Centrală.

Cuvinte-cheie: *concediu de îngrijire a copilului, egalitate de gen, concediu de maternitate, concediu de paternitate, concediu de grandparentalitate, concediu parental partajat.*

JEL Classification: D6, H53, I38, J13, J16, K36.

¹ *This paper has been developed within the framework of the Scientific Project for the years period 2018-2020, registered in the State Register of projects in the field of science and innovation of the Republic of Moldova with the code 18.80013.0807.06.STCU/6336 „Innovative approaches to applied computations and software development for gender equality regulation on labour market” („Abordări inovaționale privind dezvoltarea calculului aplicative și software-ului pentru reglementarea egalității de gen pe piața forței de muncă”), in the framework of the Programme STCU-ASM Joint Research-Development Initiatives, (the call from 10.04.2017).*

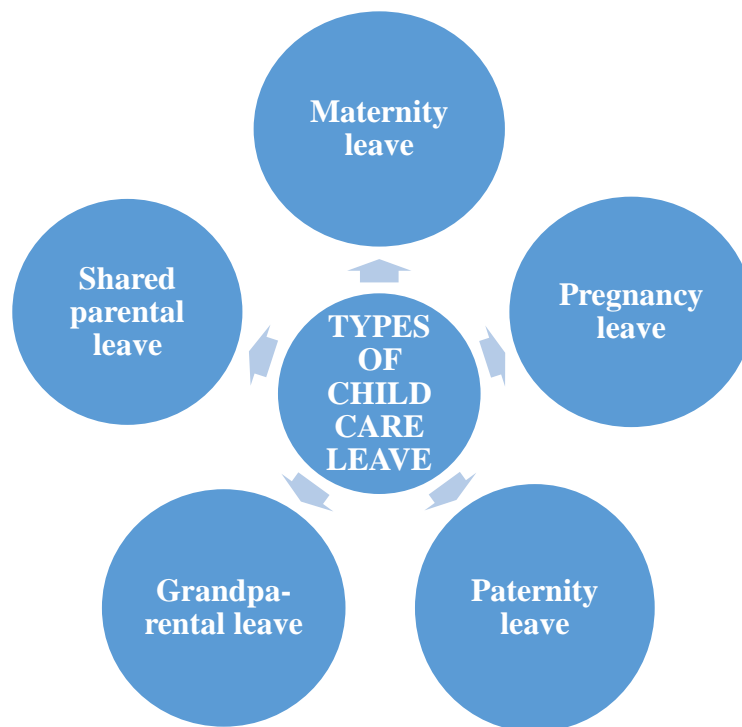
² © *Tatiana COLESNICOVA, ctania@gmail.com*

³ © *Ghenadie CIOBANU, ghenadc019@gmail.com*

⁴ © *Mihail CIOBANU, ciobanu.mihail.s@gmail.com*

Introduction. Family can be considered the basic cell of the society, the continuity of which through reproduction or adoption it traditionally ensures. On a side, to get the means of livelihood the members of the family need to work, on another side they need to take care of their children. Since in the first years of the life the presence and the care of, at least, the mother are crucial. To maintain a balance between these two sides of the family activity were developed a number of paradigms. In a patriarchal system the breadwinner is the father of the children and the mother takes the role of the housewife and is the main caretaker of the children. With the growth of the social and economic opportunities for the women other family paradigms developed, like female breadwinner model, when the principal source of income for the family is obtained by the woman and dual-breadwinner model, in which the both parents of the children contribute significantly to the income of the family.

With regard to caretaking dual-breadwinner models can be classified in: dual-carer, male-carer and female-carer types [4]. A summarization of the classification of childcare leave models can be seen in the *Figure 1*.

Figure 1. Types of childcare leave

Source: Elaborated by authors.

Childcare leave practices are very diverse between countries [1-19]. Scandinavian countries are hailed to have very generous practices with regard to childcare leave. For example, in Finland mothers before births as early as 7 weeks can start the maternity leave before due date of birth. Regardless of the status of the mother (unemployed, student, self-employed) she can get a maternity grant of 16 weeks of leave, while the state gives 8 weeks of paternity leave that is paid. Parents have the possibility to get a partial care leave when the child gets 3 years old, splitting the time between work and home. This can last until the child is in the second grade of the school.

In Denmark, mothers can receive 18 weeks of maternity leave, before the birth of the child 4 weeks (less than in Finland) and 14 weeks after the childbirth and all these weeks are fully paid. Fathers can get leave, but only after the childbirth and the duration is 2 consecutive weeks. Parents can get additional 32 weeks of leave, which can be split, at their whim. In the case of child or parent sickness parents can get additional 14 weeks. Even though the state offers 52 weeks of paid leave, but not always at the full salary.

In Sweden, parents can get up to 480 days of leave, but at the amount of 80% of normal payment. Besides that, mothers can get 18 weeks of leave, but after this period the leave can be split between parents at their own choice. Fathers can receive 90 days that are paid. The reason behind this long paternity leave is

for the bonding between the child and the father, when mothers get the majority of attention.

In Belgium women who are mothers can have maternity leave with a maximum of 15 weeks, but for the first month after birth they get payment in amount of 80% of their salary and 75% for the time after this. Fathers can get 10 days, but only 3 of them are paid in the amount of 100% of their salary, the other days are paid at 82%, but only if they use such a measure in the first 4 months after the birth of the child. At the choice of mothers the leave can be extended to 8 months, but if it's part-time.

In Iceland the new parents can split the leave of 9 months after the birth of the child. Mothers can receive 3 months, and fathers receive 3 months, too, and the remaining 3 months is left at the couple's choice how to split. Neither parent has the right to transfer a part of their 3 months, though. This measure is meant to ensure that both parents can work and that both they have time to spend with the child. Each parent gets 80% of their salary when they are on leave.

In Serbia the mothers can get 20 weeks of leave after the birth that is paid in full. Also, they receive an additional year, but the compensation decreasing with time (first 26 weeks - 100%; the next 13 weeks – 60% and the last 13 weeks – 30%). In the case of fathers, they receive 1 week that is fully paid.

In Norway the system of childcare has flexibility and is generous. Maternity leave is 35 weeks long fully paid or 45 days, but paid at 80%, while paternity leave can get up to 10 weeks in dependence of the income of the wives. The parents can receive additional leave of 46 weeks fully paid or 56 weeks paid at 80%.

In Hungary mothers can receive 24 weeks of leave paid at 70%, which can begin up to 4 weeks before birth. Paternity leave is 1 week long fully paid. After these 24 weeks parents can get other 156 weeks and can be split between them. First 104 weeks are paid at 70%, while the rest - at a flat rate.

In Estonia the pregnancy and maternity leave are fully paid for 140 days, the pregnancy leave may begin as early as 30-70 days before birth. Paternity leave is 2 weeks long paid. After the end of the maternity leave parents can receive supplementary 435 days off which can be split, the compensation being calculated at the average of their two earnings.

In Lithuania mothers can receive a fully paid leave of 18 weeks, while fathers can receive 4 weeks, with additional 156 weeks that can be shared between parents. The parents have the choice to get paid 100% first 52 weeks or 70% first 104 weeks, while the rest of the weeks are unpaid.

With regard to policies in the area of childcare leave for equal opportunities the basic models of policy mix can be classified in 4 types: time or Austrian/German model (offering to parents time for primary care, with less focus on child care); sequential or Swedish model (facilitating full-time care, after which the focus is on the child care); parallel model (offering parents to choose between services of child care and time); services-oriented or Danish/French (facilitating child care services and less focus on parental leave) [5, pp. 207-208].

Fathers getting parental childcare leave can be seen to have a positive association with continued childbearing, at least in some Scandinavian countries, but this doesn't necessarily mean that there is a cause-effect relationship between gender equal behaviour and couple fertility [9, p.55]. The frequent use of paternity leave may be far from indicating true gender equality, because unbalanced distribution of the childcare leave uptake between parents can indicate that a higher-order childbearing is based on a gender equality deficit in the time of the parents used for care and work. Also, the childcare cash benefit may reduce the use of paternity leave.

The unequal gender distribution of parental leave has been attributed to a few aspects, including the one that fathers frequently earn the most in a couple, as well as the norms about who is the most suitable to take care of children [12, p.3].

An issue in ensuring gender equality is the use of shared parental leave and paternity leave. Financial implications are strong factors in making leave decisions [16]. That is one of the reasons why fathers don't actively use the paternity leave or if they use it, they do it for a short time. Also, gender norms and cultural traditions still present serious barriers to fathers taking childcare leave. There are some countries in which fathers are entitled to receive a long paternity leave like Korea (53 weeks) and Japan (52 weeks), which is practically 2 times or even more than in countries like France (28 weeks), Luxembourg (26 weeks) or Scandinavian countries.

The benefits of childcare leave offered to employees vary greatly between countries. This also includes the duration of statutory maternity and paternity leave. In the *Table 1* is shown the Statutory maternity, paternity and shared parental leave duration by world regions in percents of the number of countries. It shows that practically half of the world countries have no statutory paternity leave. Even

between developed countries a third of them doesn't have such a provision. The world regions where there are in a bigger proportion countries with no statutory paternity leave include Asia and Eastern Europe, Latin America and the Caribbean.

It can be remarked that in half of the countries from Africa fathers are given some short paternity leave (of up to 10 days). This can be explained that the society and culture on this continent views the childcare as the work of the woman, though things are changing. That also explains why there is a small share of countries with a statutory paternity leave with a duration from 11 to 15 days and none with a duration of 16 days and more.

In the Middle East only one of the five countries has a statutory paternity leave, even though it's short (no more than 6 days) and no country has more than this. In this region also the majority of the countries have a statutory maternity leave period less than 12 weeks. This can be seen as a result of the patriarchal cultural background as in the case with Africa.

A bigger share of countries who have a longer statutory paternity leave (11 days or more) are developed economies. That is also the case with regard to statutory maternity leave; the majority of developed economies have a leave with a duration of 14 weeks or more. The region where there is the biggest share of countries with the longest duration of statutory maternity leave (18 weeks and more) is the Eastern Europe and Central Asia. In other regions in the majority of the countries the duration of maternity leave varies mainly between 12 and 17 weeks.

The regions where most countries do not have a statutory parental leave are in Africa, Asia, Latin America and the Caribbean. While half of the Middle East countries have no parental leave, another half of them have such a leave with the duration up to 52 weeks. While half of the developed economies have such a leave of up to 52 weeks, in a fifth of them the leave is 156 weeks or more. Diametrically oppositely, half of the countries from Eastern Europe and Central Asia have a statutory parental leave of 156 weeks or more, while in a fifth of them such a leave is no more than 52 weeks long.

Table 1. Statutory childcare leave duration by world regions, % of the number countries*

	All regions	Africa	Asia	Eastern Europe and Central Asia	Developed Economies	Latin America and the Caribbean	Middle East
Statutory paternity leave (185 countries) by duration, % of the number countries							
No paternity leave	53	43	72	64	33	61	80
1-6 days	21	29	12	7	17	26	20
7-10 days	15	24	16	21	8	10	-
11-15 days	8	4	-	7	28	3	-
>=16 days	3	-	-	-	14	-	-
Statutory maternity leave (185 countries) by duration, % of the number countries							
<12 weeks	15	17	23	-	-	3	92
12-13 weeks	32	35	58	-	5	74	-
14-17 weeks	30	48	15	11	45	15	8
>=18 weeks	23	-	4	89	50	9	-
Statutory parental leave (185 countries) by duration, % of the number countries							
No parental leave	64	90	88	16	17	94	58
<=52 weeks	22	8	8	21	55	6	42
>=78 weeks and <=104 weeks	3	2	-	5	7	-	-
>=156 weeks	11	-	4	58	21	-	-

Source: Elaborated by authors based on the information from [1]

*Note: Since it's a summarized table of schemes of childcare leave in various countries, it leaves out some specific details, that couldn't be generalized.

In *Table 2* there is shown the number of countries in various regions of the world by statutory paternity, maternity and shared parental leave in function of payment amount, mainly in percents meant to be from the previous earnings, if it's not stated otherwise. It can be seen that in the majority of the countries the governments don't have provisions of paternity leave, though the ones who have such a provision in the

most cases is paid in the amount of 100% from the previous earnings. Only a few countries have unpaid statutory paternity leave, flat rate benefits, or a paternity leave for which the amount paid from the previous earnings in percents is less than 100%. In the case of the maternity leave the in the majority of the countries regardless of the world region is paid in the amount that from the previous earnings in percents is between 90% and 100%. Also, there are a few countries in which this type of leave is unpaid, cannot be established generally or has a flat rate benefit. In the case of (shared) parental leave most of the countries do not have such a provision, but for the ones who do have such a measure in most cases it's unpaid.

Table 2. Statutory childcare leave in world regions by payment amount, number of countries**

	All regions	Africa	Asia	Eastern Europe and Central Asia	Developed Economies	Latin America and the Caribbean	Middle East
Statutory paternity leave (185 countries) by payment amount, number of countries							
No paternity leave	106	24	19	14	18	21	10
Flat rate benefit	2	-	-	-	2	-	-
Unpaid	8	1	1	2	2	1	1
50%-70%	2	1	-	-	1	-	-
80%-90%	4	-	-	-	4	-	-
100%	63	26	6	3	15	12	1
Statutory maternity leave (185 countries) by payment amount, number of countries							
Unidentified	1	1	-	-	-	-	-
Flat rate benefit	5	1	-	1	3	-	-
Unpaid	2	-	1	-	1	-	-
25%	2	-	2	-	-	-	-
>=50% and <60%	10	5	1	1	1	1	1
>=60% and <70%	14	3	3	1	2	5	-
>=70% and <80%	8	1	1	-	4	2	-
>=80% and <90%	16	1	2	1	12	-	-
>=90% and <=100%	127	40	16	15	19	26	11
Statutory parental leave (185 countries) by payment amount, number of countries							
No parental leave	122	47	24	5	7	32	7
Unpaid	27	5	1	5	11	-	5
Flat rate benefit	9	-	-	2	7	-	-
20% of minimum wage	1	-	-	1	-	-	-
Partially paid	2	-	-	2	-	-	-
30%-40%	3	-	1	1	1	-	-
50%-60%	4	-	-	-	3	1	-
70%-80%	8	-	-	-	7	-	-
90%-100%	9	-	-	-	6	1	-

Source: Elaborated by authors based on the information from [1]

**Note: Since it's a summarized table of schemes of childcare leave in various countries, it leaves out some specific details, that couldn't be generalized. The amount of percents are meant to be from the previous earnings if it's not stated otherwise.

A childcare leave measure, which is promoted recently, is the grandparental leave. It has some useful advantages for mothers and fathers who work. This type of leave can enhance their productivity because of longer hours at work or when taking work at home. Also, companies don't have supplementary costs since grandparental leave is often unpaid, while maternity leave is in the majority of cases paid and paternity leave is sometimes paid. This type of leave extends the possibilities of working (flexitime, telecommuting, part-time), thus elaborating advantageous work schedules not only for the company, but also for the mothers and/or the fathers. Another advantage consists in the essential reduction of the cost of the enterprise, because often the ones who use part-time work don't receive full benefits. Plans to implement such a measure were in the United Kingdom in 2015, but it wasn't still implemented because additional research is needed to substantiate the benefits.

Recognizing the crucial importance of helping the employees in caring for newborns or adopted

children various companies across the world offer generous childcare schemes. The multinational technology corporation Cisco Systems, Inc. is, probably, the first company to offer parental childcare leave for grandparents and for others caregivers since 2016. Even though such a measure was seen as "a bold initiative", a culture and an environment focused on inclusion and familial and background diversity bring out employees' talents. Thus, they employ a policy that isn't gender-biased towards mothers or towards fathers, but is gender-neutral and focuses on caregiver relationship instead of the biological one. Cisco also divides caregivers in two types: the main caregiver and the supporting caregiver. The reason behind this division lies in the length of caregiving. The most responsibility of caregiving is assumed by the main caregiver, without regard to gender. The supporting caregiver offers support to their spouse/partner, including in the bonding with the child. The main caregiver can get a minimal paid duration of 13 weeks, which may differ between countries. The duration is 4 paid weeks for the supporting caregiver, but there's a condition – it can be used in the first 6 months after the birth/adoption of the child.

In USA where parental childcare leave is not mandatory a number of companies offer various schemes. The American company of media services and production Netflix, Inc. introduced in 2015 the unlimited family leave, the fathers and mothers can take time off to care for their newborn or adopted child, having the possibility to return to work on a full-time or part-time basis, after returning to work also having the option to take another leave when needed. This measure is used for salaried employees, thus, the ones who get a fixed or regular payment. The hourly workers, i.e. the ones who receive wages (hourly payment) also have the right to get paid childcare leave, but the benefits are less generous. Employees in DVD department can get 12 weeks of leave, the ones from customer service – 14 weeks and the employees in the department of streaming – 16 weeks of not only maternity paid leave, but also paternity paid leave.

The Swedish competitor, the media services company Spotify Technology S.A. policies with regard to childcare leave are more generous. The mothers and fathers, regardless of employee status (hourly or salaried workers), or the child being born or adopted can get 6 months of paid family leave.

The multinational company Deloitte Touche Tohmatsu Limited specialized in fiscal consultations and auditing and other professional services introduced in September 2016 paid leave for male and female employees of maximum 16 weeks not only for childcare, but also for the care of another family member, like a spouse, an aging parent. Mothers can get maximum 6 months of paid leave in the case of short-term disability.

The hospitality industry company Hilton Hotels & Resorts offers 10 weeks of paid childcare leave, including lower-wage, hourly workers.

The American multinational computer software company Adobe Inc. has 4 types of leaves for it's employees: paid medical leave of 10 weeks in case of childbirth, surgery, adoption, surrogacy, illness or medical urgency; paid parental leave of 16 weeks for primary caregivers like mothers and fathers that are parents as a result of birth of a child, adoption, surrogacy or foster care; paid maternity leave of 26 weeks; paid family care leave of 4 weeks for the care of a sick member of the family.

The British multinational telecommunications conglomerate Vodafone Group plc offers to mothers at least 16 weeks of fully paid maternity leave, which is followed by a period of 6 months during which the mothers can work 30-hour weeks and get their salary in full.

The social news aggregation, web content rating, and discussion website business Reddit besides giving parental leave to parents it also offers comfortable on-site breastfeeding rooms, a stipend for the childcare when parents return to work and also access to services on 24/7 basis support for the early childcare development, a hotline phone, consultations on lactation, estate planning, adoption assistance and payment for egg freezing, fertility testing and gene testing, a resource library for childcare.

The Google company gives 22-24 weeks of paid leave for mothers who give birth and 12 weeks for non-birthing parents. It also has Mothers' Rooms in all its offices, backup childcare, internal parent support groups, parent gurus and peer mentoring from other parents.

After listing the practices from diverse companies who take seriously the need to help the parents for the childcare it's obvious that successful companies are much more generous in this regard than the government in developed economies, an inverse situation if compared to weaker economies like African ones or those from Eastern Europe or Central Asia.

Conclusions. The childcare leave practices vary greatly between countries and between companies. Developed economies, especially Scandinavian countries offer more generous childcare leave schemes, including longer paternity leaves and paid in a larger amount. Countries that are less developed, like the

ones from Eastern Europe focus more on maternity leave, even though recent developments show interest in introducing or extending paternity leave. Countries with weak economies like many from Africa even though recognizing the need of childcare and focusing on helping mothers due to their cultural traditions and weakly developed socioeconomic institutions the measures for childcare are less generous, but slow developments show potential for change in this direction. The relationship between offering various childcare leave schemes and moving towards gender equality is a complicated one. Even though such measures are necessary, because they can be very helpful to women, there are still many factors which influence the impact of childcare schemes on gender equality and need further research.

References

1. Addati, L., Cassirer, N., & Gilchrist, K. Maternity and paternity at work: Law and practice across the world. International Labour Office. 2014.
2. Almqvist, A. L. Why Most Swedish Fathers and Few French Fathers Use Paid Parental Leave: An Exploratory Qualitative Study of Parents. *Fathering: A Journal of Theory, Research & Practice about Men as Fathers*, 6(2). 2008.
3. Baird, M., & O'Brien, M. Dynamics of parental leave in Anglophone countries: The paradox of state expansion in liberal welfare regimes. *Community, Work & Family*, 18(2), 198-217. 2015.
4. Berghammer, C., Verwiebe R. The spread of the dual-breadwinner/ dual-carer model in European countries. Kongress der Schweizerischen Gesellschaft für Soziologie, 26.-28. Juni 2013, Universität Bern. 2013.
5. Bruning, G., & Plantenga, J. Parental leave and equal opportunities: experiences in eight European countries. *Journal of European Social Policy*, 9(3), 195-209. 1999.
6. Campbell, M. Family Leave: Comparing the United States' Family and Medical Leave Act with Sweden's Parental Leave Policy. *Notre Dame Journal of International & Comparative Law*, 9(2), 116. 2019.
7. Carmen Castro-García & Maria Pazos-Moran: Parental Leave Policy and Gender Equality in Europe, *Feminist Economics*, DOI: 10.1080/13545701.2015.1082033. 2015.
8. Craig, L., & Mullan, K. Parenthood, gender and work-family time in the United States, Australia, Italy, France, and Denmark. *Journal of Marriage and Family*, 72(5), 1344-1361. 2010.
9. Duvander, A. Z., Eydal, G. B., Brandth, B., Gíslason, I. V., Lammi-Taskula, J., & Rostgaard, T. Gender equality: Parental Leave design and evaluating its effects on fathers' participation. *Parental Leave and Beyond: Recent International Developments, Current Issues and Future Directions*, 187. 2019.
10. Duvander, A. Z., Lappegård, T., & Andersson, G. Family policy and fertility: Fathers' and mothers' use of parental leave and continued childbearing in Norway and Sweden. *Journal of European Social Policy*, 20(1), 45-57. 2010.
11. Escobedo, A., Flaquer, L. & Navarro-Varas, L. The Social Politics of Fatherhood in Spain and France: a Comparative Analysis of Parental Leave and Shared Residence. *Ethnologie française*, vol. 42(1), 117-126. doi:10.3917/ethn.121.0117. 2012.
12. Gregory, A., & Milner, S. Fathers and work-life balance in France and the UK: policy and practice. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 31(1/2), 34-52. 2011.
13. Haas, L. Parental leave and gender equality: Lessons from the European Union. *Review of Policy Research*, 20(1), 89-114. 2003.
14. Henneck, R. Family Policy in the US, Japan, Germany, Italy and France: Parental Leave, Child Benefits/Family Allowances, Child Care, Marriage/Cohabitation, and Divorce. A Briefing Paper Prepared by the Council on Contemporary Families. 2003.
15. Lambert, P. A. The comparative political economy of parental leave and child care: Evidence from twenty OECD countries. *Social Politics*, 15(3), 315-344. 2008.
16. Queisser, M., Adema, W., & Clarke, C. What dads can do for gender equality. 2016.
17. Ray, R., Gornick, J. C., & Schmitt, J. Who cares? Assessing generosity and gender equality in parental leave policy designs in 21 countries. *Journal of European Social Policy*, 20(3), 196-216. 2010.
18. Ruhm, C. J. A National Paid Parental Leave Policy for the United States. *Driving Growth through Women's Economic Participation*, 107. 2017.
19. Zanella, G. How does grandparent childcare affect labor supply?. *IZA World of Labor*. 2017.

ROLUL FORMĂRII PROFESIONALE CA RESURSĂ ECONOMICĂ

*Amar RAVIT¹, manager, Israel
Iulita BÎRCĂ², cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice, Republica Moldova*

Cercetarea este dedicată problemelor de formare a resurselor umane calificate în conformitate cu cerințele economiei și societății moderne. Cunoașterea este un factor strategic în dezvoltarea socio-economică a societății, viabilitatea și securitatea acesteia. Mecanismul eficient de transfer de cunoștințe și deprinderi determină oportunitatea utilizării resurselor de muncă în crearea unei societăți competitive. Proprietatea principală a resurselor economice este o raritate în condițiile necesităților ilimitate în bunuri și servicii. Evaluarea economică a resurselor naturale este înțeleasă ca identificarea valorii lor în procesul de producere. Accelerarea progresului tehnologic-științific a condus la o reconsiderare a atitudinii societății față de cunoaștere și educație. Adaptarea la condițiile moderne, unde apar noi progrese și tehnologii zi de zi, a devenit posibil doar cu ajutorul educației și al inteligenței. De aceea, este foarte important să evidențiem politicile de formare a resurselor umane, a specialiștilor de calificare superioară. Scopul studiului constă în cercetarea mediului și pârgghiilor tehnologiilor educaționale moderne în procesul de furnizare a serviciilor educaționale care să răspundă cerințelor dezvoltării economice, sociale, competitive.

Cuvinte-cheie: piața muncii, educație, formarea resurselor umane, instruire, cunoștințe.

THE ROLE OF PROFESSIONAL TRAINING AS ECONOMIC RESOURCE

The research is dedicated to the issues of qualified human resources training in accordance with the requirements of the modern economy and society. Knowledge is a strategic factor in the socio-economic development of society, its viability and security. The efficient transfer mechanism of knowledge and skills determines the opportunity to use work resources to create a competitive company. The main property of economic resources is a rarity under the conditions of limited needs in goods and services. The economic evaluation of natural resources is understood as identifying their value in the production process. Accelerating technological-scientific progress has led to a reconsideration of society's attitude towards knowledge and education. Adapt to modern conditions, where new advances and technologies come day by day, made possible only by education and intelligence. That is why it is very important to highlight human resources training policies and top-level specialists. The aim of the study is to research the environment and leverage of modern educational technologies in the process of delivering educational services that meet the requirements of economic, social and competitive development.

Keywords: labour market, education, formation of human resources, instruction, knowledge.

JEL Classification: A120, H52, I22, I28, O40.

Introducere. Educația sau transferul cunoștințelor, achiziția, crearea și adaptarea informațiilor, aptitudinilor și valorilor reprezintă un factor-cheie pentru dezvoltarea durabilă. La rândul său, aceasta implică o societate de șanse egale, în care toți cetățenii, de-a lungul vieții lor, au acces egal la învățare eficientă și relevantă, care este oferită atât în context formal, cât și informal. Istoria omenirii se deapănă de mii de ani și pentru tot acest timp omenirea a acumulat cunoștințe. Informația a fost necesară pentru a învăța cât mai mult despre lume, mediu, societate, pentru a învăța interacțiunea cu ea și pentru a îmbunătăți calitatea propriei vieți. Odată cu evoluarea omenirii, a apărut nevoia de diferențiere a muncii și a cunoașterii, știința a devenit aplicată și cunoașterea a fost specifică. Nimeni nu pune la îndoială, că profesia de medic este utilă societății. Astăzi există mii de profesii și toate acestea sunt necesare și utile oamenilor. Fiecare specialist posedă o anumită particulă de cunoștințe acumulate de omenire și este gata să satisfacă cu ajutorul lor una sau altă nevoie a altor persoane care au solicitat aceste cunoștințe.

¹ ©Amar RAVIT, ravitamur@walla.com

² © Iulita BÎRCĂ, bircaulita@mail.ru

Gradul de investigare. Savanții occidentali au propus "teoria capitalului uman" pentru a explica legătura dintre educație și economie. Conform acestei teorii, forța de muncă este privită ca orice alt tip de produs, din punctul de vedere al cererii și ofertei. Un alt concept, mai radical, se numește neomarxist. Creatorii săi consideră că educația ar trebui să înobileze în mod activ piața forței de muncă, iar prin aceasta și producția, care duce la schimbarea social-economică. În consecință, propunerea trebuie să depășească cererea de forță de muncă, în special în ceea ce privește structura și calitatea personalului instruit. În anii '80, profesorul american M. Rothschild a creat noua știință – bionomia (știință care cercetează formele de reliefare a manifestării legilor vieții), care privește economia ca un ecosistem unic viabil. Conceptul forte al acestei teorii constă în dobândirea cunoștințelor, educația umană constituie pilonul creșterii eficienței industrial-economice. Învățământul profesional se plasează într-o zonă dificilă și contradictorie. Trebuie să se țină cont de supremația pieței muncii, unde cererea de muncă nu depinde întotdeauna de nivelul de educație și chiar de profesionalismul lucrătorului. Pe de altă parte, trebuie să se țină seama de persoana concretă, de opiniile sale despre viitorul său, despre evoluția și inițiativa acestuia.

Problemele legate de evaluarea rolului educației în formarea capitalului uman, problemele de evaluare a resurselor umane pe piața muncii și conceptul de educație continuă sunt cuprinse în lucrările lui Thurow Lester C. [19], Mincer J. [10], Gary Stanley Becker [2].

Dezvoltarea și implementarea sistemului de management al calității în învățământul superior, abordări inovatoare în educația profesională sunt discutate în mod activ în lucrările unor astfel de oameni de știință ruși și străini precum: Russell W. Schultz[16], A. Gruber, Ralph George Hawtrey[13]. Caracteristicile și analiza relației dintre dinamica pieței muncii și sistemul de învățământ, mecanismul funcționării acestora sunt consacrate activității unor oameni de știință ca: domnul Jesús Fernández-Huertas Moraga [8], Robbie James Totten[14]. În prezent au apărut o serie de lucrări care vizează studierea problemei și determinarea nevoilor economiei pentru specialiștii calificați în condițiile pieței și care discută despre aplicarea practică a metodelor de evaluare a nevoilor în specialiști și de monitorizare a sistemului educațional. Printre acestea se remarcă lucrarea lui Bircă Alic [3], Gribincea Alexandru [9], Sergio Della Pergola [17], Assaf Razin [1], Sammy Amooaha [15], Fertig Michael [4], Harpaz Yossi [7], Herzog Ben [7].

În pofida existenței unor cercetări privind interacțiunea dintre sistemul educațional și piața muncii, multe aspecte trebuie încă cercetate, clarificate și detaliate.

Scopul studiului constă în cercetarea mediului și pârgghiilor tehnologiilor educaționale moderne în procesul de furnizare a serviciilor educaționale care să răspundă cerințelor dezvoltării economice, sociale, competitive.

Materiale și metode. Ca bază teoretică și metodologică au fost utilizate conceptele și ideile formulate în lucrările oamenilor de știință din țară și străinătate privind specificul socio-economic al educației, aspectele legate de formarea capitalului uman, comportamentul universităților în condițiile pieței, funcționarea pieței forței de muncă și a serviciilor educaționale și interacțiunea pieței forței de muncă și structurilor educaționale. A fost efectuată analiza studiului motivelor, diferențelor fundamentale dintre sistemul de învățământ modern și cel tradițional. A fost formulat sensul economic al conceptului „serviciu educațional”. A fost dezvoltată utilizarea mecanismelor de piață în formarea principiilor și strategiilor noului model de educație inovatoare. Pe parcursul studiului au fost utilizate diferite metode teoretice și experimentale: analiza literaturii din domeniu (economic, legislativ, psihologic și pedagogic), observarea, interviurile, interogarea, testarea, interviuarea, autoevaluarea activităților, experimentul, studiul și analiza practicii universităților în pregătirea specialiștilor din domeniu.

Rezultatele studiului. Conceptul dezvoltării socioeconomice pe termen lung până în 2020, cunoscut sub numele de *Strategia 2020*, analizează problemele și provocările cu care se confruntă economia și societatea rusă. Una dintre principalele idei ale Strategiei 2020 este utilizarea unor factori de competitivitate anteriori nefolosiți – o înaltă calitate a potențialului uman, un potențial științific. Printre tendințele importante în economia modernă sunt: transformarea inovațiilor în principala sursă de dezvoltare și valorificarea rolului capitalului uman [7, 9].

Dreptul la educație trebuie considerat o condiție necesară pentru realizarea altor drepturi sociale, economice și culturale, precum și un catalizator pentru schimbări sociale pozitive, dreptate socială și pace. După cum s-a menționat mai sus, dezvoltarea competențelor profesionale face obiectul mai multor documente ale OIM [23]. Dreptul la educație este fundamentul formării omului, fixată într-o serie de acte de drept internațional [24] și în legislația majorității țărilor lumii.

În viitorul apropiat, pe lângă bugetul de stat, finanțarea învățământului vocațional va primi susținere

din fondurile provenite din sectorului non statal al economiei: societăți pe acțiuni și întreprinderi de închiriere care sunt direct sau indirect interesate în dezvoltarea unui sistem de formare a forței de muncă. Businessmenii doresc participarea la rezolvarea problemelor vizând conținutul curricular, iar școlile profesionale vor obține o libertate extinsă în rezolvarea problemelor interne și în îmbunătățirea bazei materiale.

Legea despre înțaietatea educației și formarea profesională a tinerilor privind creșterea eficienței producției și economiei stabilește prioritatea lor printre factorii de creștere a nivelului de trai al oamenilor. Dezvoltarea civilizației a atins un nivel în care ideea dezvoltării avansate a educației a devenit o lege, fiind o condiție prealabilă pentru viață. Lucrătorii din domeniul formării cadrelor didactice ar trebui să fie conștienți de faptul că creșterea nivelului de dezvoltare a studenților prin educație, instruire și formare determină creșterea eficienței, productivității muncii și bunăstarea lor personală.

Sistemul sectorului educațional dezvoltat este un factor fundamental în creșterea competitivității unei țări. În prezent, țările se confruntă cu o creștere ascendentă a cererii pentru servicii educaționale, ceea ce indică faptul că crește prestigiul și valoarea educației, în special a învățământului superior. În pofida sectorului dezvoltat al învățământului profesional superior din Israel și alte țări dezvoltate, există anumite contradicții pe piața muncii și piața serviciilor educaționale, care reduc eficiența utilizării capitalului uman atât la nivelul societății, cât și la nivel individual: lipsa cererii pentru acest capital uman acumulat pe piața muncii; deprecierea morală a capitalului uman; asimetria intereselor pieței muncii și a pieței educaționale; un dezechilibru la scara absolvenților, care au beneficiat de o educație profesională superioară, manifestată în prezența unui deficit sau a unui exces al numărului de salariați datorită lipsei unui mecanism convenit cu dinamica cererii economice pentru specialiști și funcționarea sistemului de învățământ profesional.

O trăsătură caracteristică a dezvoltării moderne constă în faptul că cunoștințele capătă o nouă calitate și devin un produs foarte profitabil. Acestea sunt din ce în ce mai utilizate pentru a justifica tipul de economie în care cunoașterea joacă un rol crucial, iar producerea lor este o sursă de creștere social-economică. Experții declară că tranziția de la o economie bazată pe utilizarea resurselor naturale la o economie bazată pe cunoaștere constituie esența secolului XXI. Aceste semne includ, în special, o creștere mai rapidă a investițiilor în cunoaștere decât investițiile în active fixe: în țările OCDE din anii 90 ai secolului trecut – în medie cu 3,4% pe an (au existat 2,2%), de asemenea, constituie 90% din cantitatea totală de cunoștințe primite în ultimii 30 de ani [11].

IDU, calculat de ONU, conține anumiți indici, precum:

- Indicele de speranță pentru viață (Life Expectancy Index - EI).
- Indicele educației (Education Index).
- Indicele veniturilor (Income index).

Indicele nivelului de educație este calculat pe baza a doi indicatori principali. Primul este durata preconizată a antrenamentului, iar al doilea este durata medie a antrenamentului.

Indicele nivelului educației (vezi tabelul 1) este standardizat ca valori numerice de la 0 (minim) la 1 (maxim). Se consideră că țările dezvoltate ar trebui să aibă un minim de 0,8-0,9. Ratingul țărilor lumii este calculat pe baza indicelui nivelului educației. Ultima clasificare a fost elaborată la sfârșitul anului 2018.

Tabelul 1. Ratingul nivelului educației, 2018

Rating	Țara	Index	Rating	Țara	Index
1.	Germania	0,940	7.	Marea Britanie	0,914
2.	Australia	0,929	8.	Islanda	0,912
3.	Danemarca	0,920	9.	Olanda	0,906
4.	Irlanda	0,918	10.	Finlanda	0,905
5.	Noua Zeelandă	0,917	12.	SUA	0,903
6.	Norvegia	0,915	19.	Israel	0,874

Sursa: [18].

În rândul țărilor dezvoltate în domeniul educației se regăsesc: SUA, Elveția, Danemarca, Finlanda, Suedia, Canada, Olanda, Marea Britanie, Singapore, Australia. Ratingul sistemului de învățământ superior este condus de 5 țări cele mai prospere din lume. În cazul în care există resurse pentru educație, unde au cu adevărat nevoie de specialiști de înaltă clasă, salariile sunt înalte. Ratingul este format din: Marea Britanie, Germania, SUA, Australia și Suedia. După nivelul doctorandului în rating, printre primii se află SUA, Australia, Germania, Noua Zeelandă, Marea Britanie (*Docendo discimus*) (tabelul 2).

Tabelul 2. Ratingul țărilor după domeniile studiilor superioare

Direcția educației	Țările preferențiale
Tehnică	China, Germania, Singapore, Suedia, Hong Kong
Economică	SUA, Marea Britanie, Germania, Elveția
Umanitară	Italia, Spania, Marea Britanie, Franța
Juridică	Marea Britanie, SUA, Germania, Australia, Elveția
Medicală	Israel, Elveția, Germania, SUA, Cehia
Științe exacte	Noua Zeelandă, Austria, Suedia, Australia

Sursa: [18].

Unele țări europene [6] sunt gata să învețe străinii și cetățenii lor dacă nu în mod gratuit, apoi pentru un preț pur simbolic. De exemplu, studiarea în Germania va costa un student în mediu circa 500 EUR/an (tabelul 3).

Tabelul 3. Ratingul țărilor după taxa pentru învățământ, USD/an

Țara	Taxa	Țara	Taxa
Australia	25500	Singapore	14900
SUA	25300	Hong Kong	13200
EAU	21500	Japonia	6500
Marea Britanie	19300	Spania	1000
Canada	18500	Germania	650

Sursa: [18]/

Conform rezultatelor sondajelor efectuate de autori, vectorul țărilor preferențiale pentru emigrarea academică din an în an se repetă: America de Nord, Europa, Asia de Sud-Est: Marea Britanie, Canada, SUA, Germania, Franța, Australia, Suedia, Japonia [21].

Astăzi, societatea are nevoie de specialiști de un tip nou, lucrători care posedă capacități de a desfășura activități manageriale și antreprenoriale, de a stabili contacte de afaceri, competențe, inteligență și un nivel ridicat al culturii, precum și o pledoarie pentru creativitatea individuală și abilitatea de a trăi și de a lucra în societatea post-informațională, depășind problema decalajului educației față de cerințele "noii economii". Lipsa serioasă de personal calificat în Occident este evidențiată de importurile lor din ce în ce mai mari din țările Europei de Est, Asia [5; 6]. Imigrația este un proces lung, complicat și costisitor. Pentru ca rezultatul căii dificile să fie un rezultat pozitiv, candidatul trebuie: să aibă răbdare și perseverență aproape infinită; să cunoască limbile străine – limba engleză și încă una; să aibă o profesie sau o abilități solicitate de piață. Majoritatea imigranților se deplasează spre Occident cu permis de muncă (Work Permit). Acesta este exact cazul în care nu sunt necesare studii superioare. Canada încontinuu deschide noi locuri de muncă, are necesitate de resurse umane. Salariile relativ scăzute ale imigranților și atitudinea lor serioasă față de muncă (condiție pentru a trăi în țara viselor) îi determină pe acești angajați să fie cea mai bună alegere pentru angajatori. A doua opțiune pentru ocuparea forței de muncă – prezența unei specialități sau a unei educații bune. Deținătorii unor profesii inedite, înalt calificate sunt apreciați oriunde, inclusiv în Occident.

La Forumul Mondial al Educației (*World Education Forum*) [22] nu iau decizii internaționale, nu intră în tranzacții, nu sunt obligați să dezvolte o viziune comună a viitorului. Forumul reunește pe cei care stabilesc și pun în aplicare politici educaționale în diferite țări (reprezentând aproximativ două treimi din populația lumii): miniștrii educației, prim-miniștrii, donatorii educaționali majori, businessmeni care investesc în educație. În ultima perioadă, tot mai mulți reprezentanți de afaceri din IT participă pe forum. Anual participă reprezentanții de la Microsoft, Apple, platforme de educație online cu 100.000 de cursuri de la Udemy, Facebook, Fundația Bill și Melinda Gates. Activitățile utile sunt întotdeauna asociate cu o anumită cunoaștere a contextului în care se desfășoară. În general, nici un specialist calificat nu tinde să cunoască totul. Oamenii au căutat întotdeauna o metodă prin care, fiind în orice context sau în fața oricăror fenomene, să poată cunoaște esența lui. A fi utilă este o metodă de cunoaștere activă a lumii. Ca și învățarea în sine, transformarea este mult mai probabil să se întâmple prin angajarea minților; încurajarea inovării populației; asigurarea sprijinului lor; și lucrează împreună.

Conditio sine qua non. Omenirea are nevoie de inventatori, inovatori, dar aceasta nu este o profesie,

deși oamenii cu o gândire nestandardă sunt cu "2 pași înaintea" celorlalți, mișcă știința și viața [12]. Printre cele mai solicitate profesii sunt: surori medicale, medici, ingineri, programatori IT (Designer 3D), IT-ingineri și analitici (freelancer Upwork), specialiști în construcții civile, specialiști în baze de date (Data Science) și TIC, contabili, stomatologi, farmaciști, ingineri-tehnologi, specialiști în electronică, ingineri-chimiști, ingineri-mineri și specialiști în tehnologia petrochimică, psihologi, rengenologi, logopezi, otolaringologi, bucătar-șef, marketolog-analiști, biotehnolog, urbanist, operator de roboți medicali, arhitecți de sisteme vii, specialiști în foresight etc.[20].

Concluzii. Eficiența procesului de pregătire a resurselor umane, educației este, în mod tradițional, considerată ca fiind eficiența formării și utilizării specialiștilor, respectiv eficiența internă și externă. Această abordare se datorează faptului că costul serviciilor educaționale este încorporat într-o forță de muncă calificată, care servește drept legătură între sfera educației vocaționale și sfera producției sociale.

Absolvenții instituțiilor de învățământ (1, 2, 3 treaptă) trebuie să posede unele caracteristici specifice, ca: gândire flexibilă, memorie bună, multitasking, imaginație dezvoltată, exprimarea gândurilor clar, competențe interpersonale, munca în echipă etc. (soft skills).

Este necesar să învățăm nu doar a gândi, ci și cum să gândim. Gândirea non-standard se manifestă numai prin dezvoltarea abilităților individuale, care necesită individualizarea și diferențierea indispensabilă în învățare. Individualizarea este posibilă numai cu computerizarea completă, atunci când fiecare elev are propriul curriculum, bazat pe modul de module și ținând seama de capacitățile personale și psihologice.

Singura modalitate de gestionare rațională a procesului de învățare este studierea prin identificarea contradicțiilor în compunerea cunoștințelor existente în vederea rezolvării lor ulterioare.

Eficiența procesului de învățare poate fi evaluată prin formularea unui control pedagogic. Rezultatele controlului sunt necesare nu numai pentru a evalua realizările studenților, dar și pentru a îmbunătăți activitatea universității în sine, prin "feedback". Se pot distinge patru funcții de control: diagnosticare, instruire, organizare și educație. Studenții studiază sărguincios, profund dacă vor fi monitorizați obiectiv. Abolirea examenelor și a altor forme de control conduce la o motivație slabă pentru învățare și la un nivel scăzut de cunoștințe. Controlul pedagogic bine organizat are un efect educațional deosebit. Verificarea ajută la îmbunătățirea cunoștințelor, le face mai clare și sistematizate, promovează dezvoltarea memoriei și gândirii.

Cea mai corectă metodă de verificare este testul pedagogic. Testul include sarcini de diferite nivele de dificultate, începând cu cea mai ușoară, pe care aproape toate disciplinele trebuie să le răspundă corect și să se încheie cu cele foarte dificile, pe care numai unul sau doi studenți le pot răspunde corect. Pentru a identifica cei mai informați studenți în cadrul testului, se poate include o întrebare, răspunsul la care poate fi dat de o persoană dintr-o mie.

Bibliografie

1. ASSAF Razin. Israel's immigration story: winners and losers+ Israel. In: Economic Review Vol. 15, No. 1 (2018), 73-106
2. BECKER Gary Stanley. Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis. In: Journal of Political Economy, Vol.70, No.5, Part 2, 1962, pp.9-49
3. BÎRCĂ Alic. "The human resources management redimention in the context of the association of the Republic of Moldova to the European Union". Doctor habilitatum thesis in economics, Chisinau, 2016.
4. FERTIG, Michael. Migration to Germany: Research questions and first results. RWI Materialien 4, RWI - Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung, 2003
5. GRIBINCEA A., GOLOVATAIA L., BROVCA G. Economie mondială și migrația economică. Chișinău, IRIM, 2014, 253p.
6. GRIBINCEA A., LAZARI S. Imigrația în Uniunea Europeană: probleme și soluții. În: revista Administrarea Publică, nr. 1, 2016, pp.97-106.
7. HARPAZ Yossi, Herzog Ben. Global Citizenship Observatory. Edinburgh: University Law School, 2018.
8. Jesús Fernández-Huertas Moraga Essays on International Migration: Dissertation. Columbia University, 2008
9. LAZARI S., BÎRCĂ Iu., GRIBINCEA A. Convergența migrației la exigențele Uniunii Europene. În: revista Economie și Sociologie. Nr. 1 / 2014. Pp.84-91.
10. Mincer J. Schooling. Experience and Earnings. – New York: National Bureau of Economic Research, 1974.
11. OCDE. Migration. Policy. Practice. Vol. IX, Number 2, April–June 2019.

- http://publications.iom.int/system/files/pdf/mpp_38.pdf
12. Professions asked. <http://www.aif.ru/boostbook/vostrebovannye-professii.html>.
  13. RALPH George Hawtrey. *Capital and Employment*. Longmans, Green and Company, 1937, 348 p.
  14. ROBBIE James Totten. *Security and United States Immigration Policy*. Los Angeles: University of California, 2012.
  15. SAMMY Amooaha. The mass immigrations to Israel. <https://doi.org/10.1080/13531040801902708>
  16. SCHULTZ Russell W. The effects of undocumented immigration on the employment opportunities of low skill natives in the united states. Colorado, 2012
  17. SERGIO Della Pergola. When Scholarship Disturbs Narrative. https://www.researchgate.net/publication/300003279_Israeli_ImmigrationEmigration
  18. The level of education in the world. <https://evroportal.ru/immigratsiya/uroven-obrazovaniya-v-mire-reytingi-stran/>.
  19. THURLOW Lester C. *The Future of Capitalism: How Today's Economic Forces Shape Tomorrow's World*. 1996
  20. Training of the workforce. https://www.bbc.com/business/2013/04/130326_wanted_migrants_clickable#anchor_job1
  21. Țările preferențiale pentru emigrarea academică. <https://osvitoria.media/ru/opinions/kudy-pryamuye-shkola-golovni-trendy-v-osviti-2019-2/>.
  22. World Education Forum. <https://www.theewf.org/theme>
  23. UNESCO. *Education and skills for inclusive and sustainable development beyond 2015*. New York: UN Sytem Task team on the post-2015 UN development agenda, 2012. World Education Forum. <https://www.theewf.org/theme>.
  24. Всеобщая декларация прав человека. Принята резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948г. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml

**SPECIALIZAREA INTELECTUALĂ ÎN DOMENIUL TIC –
O SARCINĂ DE PRIM RANG PENTRU REPUBLICA MOLDOVA
(VIZIUNE INTEGRATOARE, PROBLEME, SOLUȚII, SUGESTII)**

**Ion HOLBAN¹, dr.,
Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale,
Republica Moldova**

Se analizează rolul tehnologiei informației și a comunicării (TIC) în dezvoltarea durabilă a societății și evoluția reformelor în domeniul cercetare-dezvoltare-inovare (CDI) și cel al pregătirii cadrelor științifice în R. Moldova de la obținerea independenței până în prezent, scoțându-se în evidență paradigma cercetării și cea a pregătirii cadrelor științifice, părțile tari și cele slabe ale activității în domeniu. Un rol aparte se acordă potențialului uman existent în RM pentru dezvoltarea sectorului TIC ca domeniu lider al științei și ca domeniu de specializare inteligentă în RM. Se atrage atenție asupra pericolelor ce prezintă ignorarea legilor de dezvoltare ale științei: imixtiunea factorului politic în activitatea sferei CDI, elaborarea nejudicioasă a unor acte normative; slaba comunicare dintre departamentele din domeniul științei și inovării și cele ale pregătirii cadrelor de calificare înaltă și lipsa de transparență în activitatea acestora; reflectarea neîndestulătoare a activității acestor instituții în datele statistice, pe site-urile instituțiilor; necorespunderea paradigmei de dezvoltare a sectorului de cercetare cu cea a sectorului de pregătire a cadrelor științifice, reproducerea neadecvată a cadrelor științifice după domenii; fenomenul de substituire în administrare a oamenilor cu capacități de cercetători confirmați internațional prin persoane cu capacități doar de manager. Se analizează rolul bazei de date Instrumentul Bibliometric Național (IBN) a Institutului de Dezvoltare a Societății Informaționale (IDSI) privind publicațiile autorilor din R. Moldova în revistele și culegerile de articole științifice autohtone, ca instrument de asigurare a transparenței și de vizualizare a activității instituțiilor de cercetare și a celor de pregătire a cadrelor din RM, precum și a cercetătorilor în parte, plasarea în baza de date a articolelor unor publicații din România privind inițierea elevilor în științele naturii: fizică, astronomie, chimie, matematică, informatică, biologie; sunt menționate posibilitățile de extindere și de aprofundare a capacităților bazei de date până la una de interes internațional. Se fac analize comparative a indicatorilor de performanță în domeniul de interes cu a celor din țările avansate (SUA, țările UE), se scot în evidență părțile bune și lacunele existente în sistemul autohton. Se discută despre starea necorespunzătoare cerințelor zilei existentă în învățământul universitar, profesional tehnic și preuniversitar în privința dezvoltării științelor exacte și a celor ingineresti, printre care se numără și informatica, analiza datelor extinzându-se până la bazinul absolvenților BAC. Se propun soluții, se fac sugestii, sunt date recomandări.

Cuvinte-cheie: *specializare inteligentă, sfera cercetare-dezvoltare-inovare, tehnologia informației și a comunicării, pregătirea cadrelor științifice, paradigma CDI și cea a pregătirii cadrelor științifice, învățământ universitar și preuniversitar, dezvoltare durabilă, societate bazată pe cunoaștere.*

**INTELLECTUAL SPECIALIZATION IN THE ICT FIELD - A TASK OF HIGHEST
IMPORTANCE FOR THE REPUBLIC OF MOLDOVA
(INTEGRATIVE VIEW, PROBLEMS, SOLUTIONS, SUGGESTIONS)**

The role of information and communication technology (ICT) in the sustainable development of society is analysed, as well as the progress of reforms in the field of research, development and innovation (RDI) and the training of scientific specialists in the Republic of Moldova from the attainment of independence until now, highlighting the paradigms of research and training of scientific specialists, the strong as well as the weak sides of activity in the field. A special role is given to the existing human potential in the Republic of Moldova for the development of the ICT sector as a leading scientific field and as a field of intelligent specialization in the Republic of Moldova. The dangers of ignoring the laws of development of science are pointed out: mixing political factors into the activity of the RDI field, preparation of unreasonable legal acts; weak communication between the departments of science and innovation and those of high education of scientific professionals and the lack of transparency in the activity of these departments;

¹ © Ion HOLBAN, ion.holban@yahoo.com

insufficient reflection of the activity of these institutions in the statistical data, on the websites of the institutions; non-compliance of the paradigm of the development of the field of research with that of the field of training of scientific professionals, inadequate representation of scientific leaders according to fields; the phenomenon of replacing in the management of people with internationally recognized research skills with people with exclusively management skills. The role of the database of the National Bibliometric Instrument (NBI) of the Information Society Development Institute (IDSI) is analysed in connection with publications of authors from the Republic of Moldova in domestic scientific journals, as a tool for ensuring transparency and visualization of the activity of research institutions and institutions for training of scientific specialists in the Republic of Moldova, as well as of individual researchers, the inclusion in the database of articles from publications from Romania on the introduction of pupils to the natural sciences: physics, astronomy, chemistry, mathematics, informatics, biology; possibilities of extending and deepening database capacities to a database of national interest are mentioned. Comparative analyses of performance indicators in the field of choice with those from developed countries (USA, EU countries) are presented, the good sides as well as the gaps of the domestic system are highlighted. The state of university, technical professional and pre-university education, which is inappropriate to today's requirements, is discussed with regard to the development of exact and engineering sciences, which also includes computer science, the analysis of the data reaches even to high school graduates. Solutions and suggestions are proposed, recommendations are made.

Key words: intelligent specialization, field of research, development and innovation, information and communication technology, training of scientific specialists, paradigm of RDI and of the training of scientific specialists, university and pre-university education, sustainable development, knowledge-based society.

JEL Classification: L86, O3, D8.

Prezenta cercetare a fost realizată în cadrul proiectului „Platforma pilot pentru asigurarea evaluării calității și vizualizarea conținutului științific digital din Republica Moldova” (2015–2019), cod 15.817.06.13.A, link către proiect <http://idsi.md/sciform>.

Introducere

În lucrarea de față se analizează evoluția subdomeniului TIC din domeniul sferei cercetare-dezvoltare-inovare (CDI), precum și cel al pregătirii cadrelor științifice din Republica Moldova, începând cu anul obținerii independenței, 1991, până în 2018, scoțând în evidență punctele tari și punctele slabe, momentele influenței factorului politic. Analiza se face reieșind din conceptul specializării inteligente a Republicii Moldova în domeniul tehnologiei informației și comunicației (TIC) [1-3], cantitatea și calitatea producției științifice și educative, dezvoltarea durabilă a domeniilor date în Republica Moldova în contextul evoluției acestora în lume. De asemenea, se investighează capacitățile instituțiilor de învățământ superior, a celor din învățământul profesional secundar și postsecundar, învățământul liceal de a asigura economia națională cu un flux continuu de specialiști în domeniul de referință..

Rolul aparte al subdomeniului tehnologia informației și a comunicației

În diverse perioade de dezvoltare a științei, unele domenii au rol de lider, în ele investindu-se mai mult decât în celelalte, iar acestea, la rândul lor, impulsionează dezvoltarea altor domenii. O bucată de timp, de exemplu, lider a fost fizica atomică și cea nucleară (fizica nucleului și a particulelor elementare), domenii care schimbau radical concepțiile noastre despre lume, dar și puterea militară și economică a statelor mari, după care a urmat fizica semiconductorilor și dielectricilor, care au revoluționat sistemele de comunicare, astăzi ajungând lider un subdomeniu al acestuia - fizica nanostructurilor și nanotehnologiile, cu aplicații largi chiar și în domeniul biologiei și medicinei. Una dintre ramurile științei cu influență mare asupra tuturor ramurilor științei și economiei astăzi este cea a tehnologiei informației și a comunicației, care revoluționează și eficientizează toate sferelor de activitate umană. Aceste schimbări de tematică în lumea științei atrag după sine schimbări de paradigmă în sfera CDI și în cea de pregătire a cadrelor științifice și profesionale. Nu întâmplător domeniul TIC este unul din cele patru domenii incluse prin Hotărâre de Guvern [4] în lista direcțiilor prioritare de specializare inteligentă a RM, un nivel superior de politică în materie de CDI, în care un rol important i se acordă sectorului privat, parteneriatelor sectorului bugetar cu cel privat. Cercetătorilor le revine datoria de a consolida percepția publică privind rolul important al TIC în soluționarea tuturor problemelor societății.

Problema pregătirii cadrelor în domeniul TIC

Dat fiind faptul că dezvoltarea domeniului TIC depinde mult dezvoltarea celorlalte domenii ale științei, inclusiv și a celor sociale și economice, cel puțin prin scutirea cercetătorilor de multă muncă de rutină, eliberându-li-se acest timp pentru munca creativă, analize, ca să nu vorbim de automatizarea și modelarea multor elemente ale procesului de cercetare sau chiar al întregului proces, este de stringentă necesitate o analiză a stării în care se află domeniul TIC în RM, posibilitățile acestuia de a se revigora și de a impulsiona celelalte domenii ale științei, activitățile sociale și economice, precum și pregătirea eficientă a specialiștilor de diferite niveluri din toate domeniile de activitate umană.

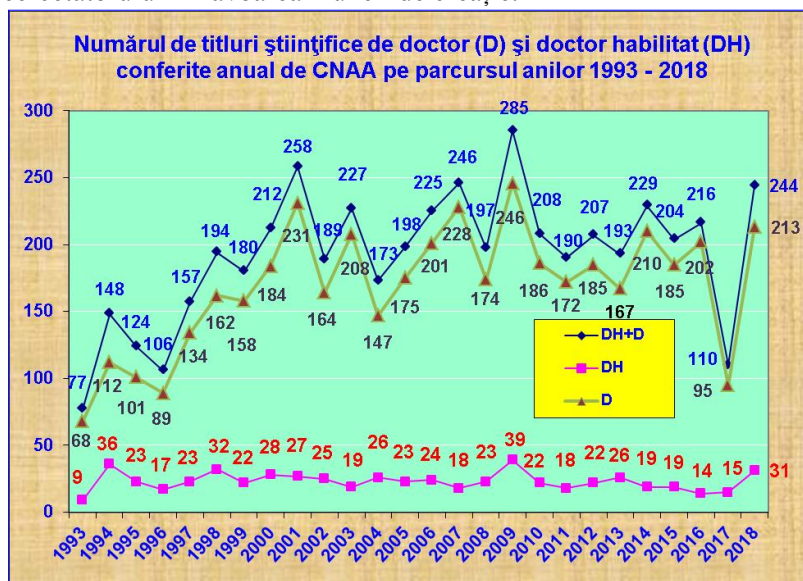
La încercarea de a face o privire de ansamblu asupra temei date, de la bun început ne-am lovit de o serie de probleme de tip organizatoric și normativ. În primul rând, nu există o concordare bună între *Nomenclatorul specializărilor științifice* [5], în baza căruia se pregătesc specialiști prin doctorat, și *Nomenclatorul de formare profesională și al specialităților în învățământul superior* [6], la celelalte două cicluri universitare - licență și masterat, precum și cu *Nomenclatorul domeniilor de formare profesională, al specialităților și calificărilor pentru învățământul profesional tehnic postsecundar și postsecundar nonterțiar* [7], ce ține de pregătirea profesională secundară și postsecundară neterțiară, la care se adaugă și limbajul diferit al acestora, fapt care îngreunează urmărirea evoluției fluxului de elevi/studenți în timp, asigurarea continuității acestuia și ramificările lui raționale pe întreg parcursul. O problemă, nu mai puțin importantă, este și cea de cumulare, prezervare și diseminare a datelor statistice care să fie de real folos organelor de decizie, precum și instituțiilor și cercetătorilor antrenați în această activitate. Exemplificăm, dacă în multe țări ale lumii în datele statistice se prezintă numărul de persoane care obțin anual diplome de bacalaureat, de licență, master, doctor în științe - acte juridice care certifică competența persoanelor respective în anumite branșe ale științelor și profesiilor, în RM se publică doar numărul persoanelor care au absolvit studiile liceale, profesionale, de licență, de master, de doctor, cifre care spun ceva, dar nu spun esențialul. Bunăoară, anual în RM absolvs doctoratul în jur de 400 de persoane, dar dintre acestea doar 10–26 persoane obțin diplome de doctor în științe, celelalte absolvs studiile fără a obține certificatul de competență care să confirme că ei știu a formula și rezolva probleme științifice majore. Numai diplomele de doctor sunt documente juridice care certifică aceste competențe. Și atunci ne întrebăm, la ce-s bune cifrele despre numărul de absolvenți fără celelalte date, care să permită a evalua eficiența studiilor. În țările avansate sunt publicate datele privind numărul de cetățeni care obțin / dețin diplome de licență, de master, de doctor în științe, lucru care permite în orice moment de evaluat nivelul de inteligență a țării, capacitățile ei de a rezolva probleme majore. De acest lucru trebuie să ținem cont și în cazul specializărilor inteligente care urmează să fie promovate în societate. În legătură cu problemele scoase în evidență, considerăm de stringentă necesitate ca organele decizionale din domeniul CDI și ale celor din sfera pregătirii cadrelor: Ministerul Educației, Culturii și Cercetării (MECC), responsabil și pentru elaborarea politicilor publice în domeniul cercetării și inovării, Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare (ANCD), responsabilă pentru administrarea bugetului aprobat pentru finanțarea proiectelor CDI, Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educației și Cercetare (ANACEC), care azi îndeplinește funcțiile Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare (CNAA), de atestare a cadrelor științifice și științifico-didactice, să analizeze împreună cu Biroul Național de Statistică (BNS) aceste probleme și să ajungă la un numitor comun, să facă corecțiile necesare. Încă un motiv pentru care acest lucru trebuie obligatoriu de făcut. Odată cu aprobarea în 2013 a noului *Nomenclator al specialităților științifice* [5], și divizarea celor 6 domenii generale în 37 de ramuri, în loc de 23 cum era anterior, datele statistice publicate de BNS se referă majoritar doar la cele 6 domenii, fapt care nu asigură o informare completă a organelor de decizie și a societății despre multe ramuri de interes major.

Faptul că la specializarea inteligentă Republica Moldova a fost împărțită doar în trei zone, vorbește de la sine că reforma împărțirii administrative a republicii în cca 40 de raioane a fost una politică, negândită și neregumentată din punct de vedere științific și economic.

Încă o dată de ce sunt necesare reformele

Reformele în societate nu se fac de dragul reformelor, ci pentru a eficientiza activitatea în toate sferile de activitate umană. Ele se fac din motivul că omenirea a obținut noi cunoștințe științifice și ele trebuie valorificate la cel mai înalt grad în beneficiul societății. Prin urmare, reformele trebuie să pornească de la știință și să coboare „solar” în jos în învățământul superior, preuniversitar, și tot așa până la școala primară, grădiniță, școala mamei. Aici trebuie să existe o unanimitate deplină de vederi, politicul nu trebuie să influențeze actul de asimilare a cunoștințelor, căci se pledează pentru progresul și viitorul întregii societăți,

în cele din urmă a omenirii în întregime. Reformele în sistemul CDI trebuie să ducă la îmbunătățirea guvernantei, impactul social și relevanței economice a sistemului, să sporească transparența activității, să eficientizeze procesele, să optimizeze procedurile, să automatizeze cumularea și transferul de date, să reducă munca de rutină a cercetătorului în favoarea muncii de creație.

Fig. 1. Dinamica pregătirii cadrelor științifice (persoanelor certificate cu diplome de doctor (D) și doctor habilitat (DH)) în perioada anilor 1993-2018, grafice obținute în baza datelor statistice ale CNAA și ANACEC.

În cazul reformelor, trebuie să se pună accentul și pe analiza datelor colectate pentru evaluarea activității instituțiilor și a cercetătorilor din sfera pomenită, pentru a fundamenta procesul de elaborare a politicii publice și de finanțare a activității în domeniu.

În fig. 1 este prezentată dinamica pregătirii cadrelor științifice (persoanelor certificate cu diplome de doctor și doctor habilitat) în perioada anilor 1993-2018 (calculate după datele CNAA și ANACEC). Putem vorbi de o funcționare cât de cât stabilă a sistemului de pregătire a cadrelor științifice după obținerea independenței (în 1991). Totodată, dacă urmărim atent dinamica pregătirii cadrelor științifice pe parcursul anilor 1993-2018, observăm că în anii când se schimba conducerea Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare (CNAA, anterior CSA, azi ANACEC), 2002, 2009, 2017, are loc o perturbare a activității acestei instituții (cele două maxime și un minim din fig. 1), care nu ar trebui să fie influențată de loc (măcar din motivul că nu CNAA se ocupă de pregătirea cadrelor științifice, ci instituțiile organizatoare de doctorat, CNAA doar le atestă și eliberează certificatele de calificare corespunzătoare). Este un lucru regretabil, care pe viitor va trebui să fie exclus. Republica are nevoie de un sistem CDI și de unul de pregătire a cadrelor științifice eficient, performant, predictibil, administrat în baza evidențelor și sustenabil din punct de vedere financiar.

Paradigma activității sferei CDI și a celei de pregătire a cadrelor științifice

Un lucru de mare importanță - trebuie să fie clare paradigmele în baza cărora funcționează sistemul CDI și cel de pregătire a cadrelor științifice, scopurile acestora trebuie să fie dictate de necesitățile atât ale însuși sferei CDI, cât și de cele ale societății în întregime. Ele trebuie să asigure reproducerea la timp a potențialului uman angajat în branșele științifice și cele social economice de interes național (fig. 2). Din păcate, acest lucru nu are loc așa cum se cuvine. În unele ramuri potențialul științific uman se reproduce cu greu, în altele au loc „explozii demografice”, care în unele cazuri ar putea fi interpretate că au avut loc pe contul calității pregătirii profesionale. Este greu de explicat de ce 238 de doctori și doctori habilitați din domeniul chimiei au pregătit în perioada anilor 1993 - 2018 doar 110 titulari științifici în domeniul de competență, pe când 4 titulari din domeniul politologiei au pregătit în aceeași perioadă 116 cadre științifice, iar 59 de titulari din domeniul dreptului au pregătit în această perioadă tocmai 584 de cadre științifice. Despre acest lucru vom vorbi sub alt aspect ceva mai jos.

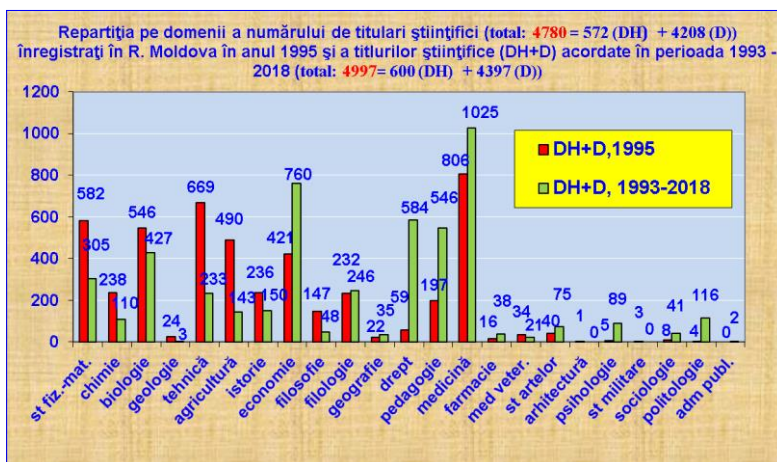

Fig. 2. Reproducerea pe ramuri (subdomenii) a cadrelor științifice în perioada anilor 1993-2018 (calculate în baza datelor CNAA și ANACEC).

În 1995 CNAA (pe atunci Comisia Superioară de Atestare (CSA)) a efectuat un recensământ al persoanelor deținătoare de titluri științifice, primul și unicul în această privință realizat în Republica Moldova [8]. Recensământul a fost făcut cu scopul recunoașterii și echivalării diplomelor și atestatelor în domeniu, procedură legată de obținerea independenței a republicii și schimbarea denumirii titlurilor științifice. Datele însă sunt de real folos și astăzi. Cu ajutorul lor putem urmări dacă s-a schimbat paradigma în sfera CDI (ne referim aici de ponderea domeniilor din punctul de vedere al potențialului uman antrenat în activitate). Comparând raportul numărului de cercetători cu titlu științific antrenați în cele 6 domenii generale (1. Științe ale naturii; 2. Științe inginerești și tehnologii; 3. Științe medicale; 4. Științe agricole; 5. Științe sociale și economice; 6. Științe umaniste) în 1995 (calculat după datele prezentate în [8]), cu același raport al numărului de cercetători cu titlu științific ce activează în RM în 2018 (fig.3) (calculate după datele prezentate de BNS [9]). Cele două diagrame se potrivesc una cu alta ca mâna cu mânușa, doar că numărul de cercetători cu titlu științific ce activează azi în cele 6 domenii generale s-a redus esențial, față de cel existent în 1995. (Pe lângă numărul insuficient de cercetători pentru o activitate prodigioasă, la neajunsuri se mai adaugă și problema prezenței în proporție mică a tinerilor cercetători). Din structura acestor două figuri conchidem că paradigma în baza căreia activează sistemul CDI din RM în perioada de la obținerea independenței până azi practic nu s-a schimbat. Important aici este faptul că numărul persoanelor din domeniul științelor naturii, locomotiva progresului, alcătuiesc și într-un caz și în altul, un procent mare: 29,54%, în 1995 [8], și 37,41%, în 2018 (datele BNS [9]).

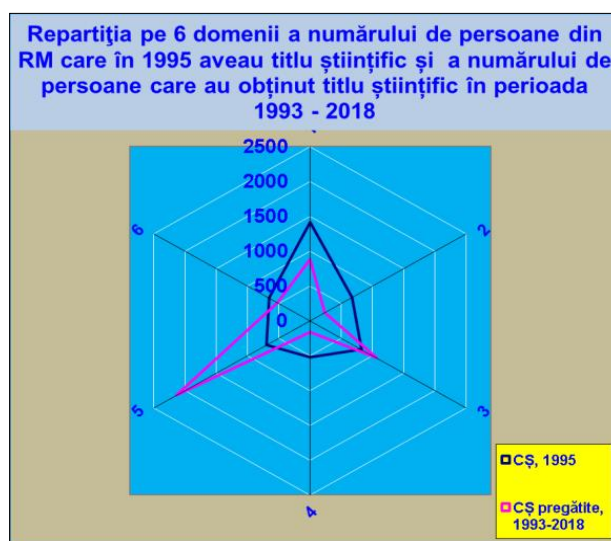
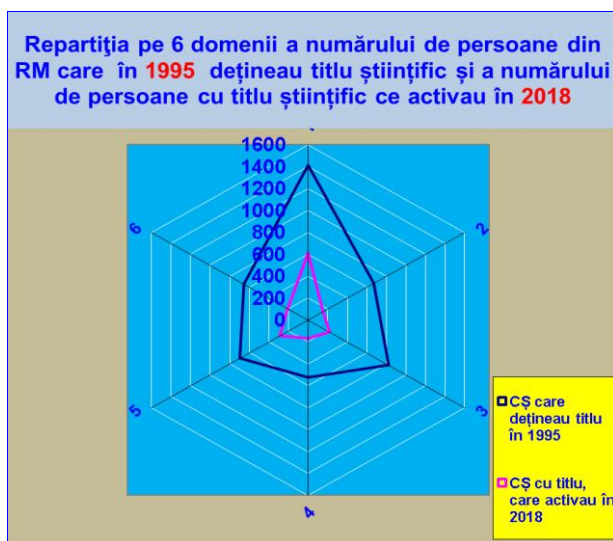

Fig. 3. Structura domeniilor sferei CDI din R. Moldova în anul 1995 (calculat după datele [8]) și în 2018 (numărul de cercetători științifici, calculat după datele BNS [9]).

Fig. 4. Structura domeniilor sferei CDI din R. Moldova în anul 1995 și cea a pregătirii cadrelor științifice în perioada anilor 1993-2018 (după datele CNAA, ANACEC).

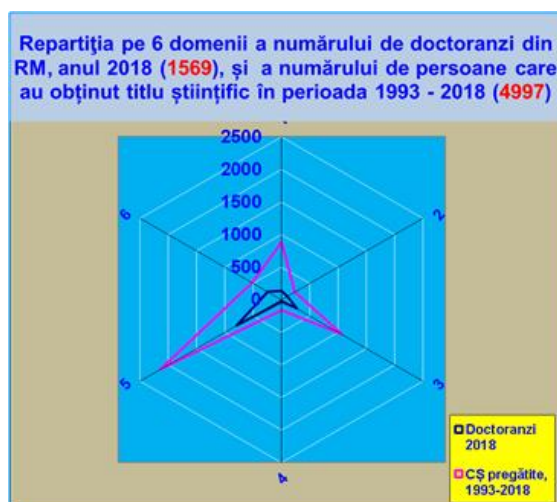
Sistemul de pregătire a cadrelor științifice (de doctor și doctor habilitat) este obligat să asigure un flux continuu de cadre științifice noi, tinere, proporțional cu potențialul uman ce activează în fiecare domeniu. Datele prezentate în fig. 4 vorbesc de faptul că acest lucru nu are loc. Graficul pregătirii cadrelor științifice (a doctorilor și doctorilor habilitați) pe parcursul anilor 1993-2018 nu se mai potrivește cu cel al potențialului științific existent în 1995 „ca mâna cu mânușa”. În cazul acesta nu mai putem vorbi că reforma din sfera CDI a fost realizată cu succes. Putem vorbi mai degrabă de o lipsă de convergență dintre prioritățile activităților de cercetare-dezvoltare-inovare din sectorul public și necesitățile socio-economice ale țării. În acest caz rămâne una din două, ori schimbăm paradigma funcționării sistemului CDI ori pe cea a pregătirii cadrelor științifice, altă soluție nu există, de asemenea, de analizat paradigmele prin prisma celor din țările dezvoltate.

Dacă numărul persoanelor ce activau în domeniul științelor naturii în anul 1995 alcătuiau 29,54% din totalul lor, apoi cel al pregătirii cadrelor științifice în acest domeniu în perioada anilor 1993-2018 alcătuiesc doar 17,61% (o cifră mult mai mică pentru a asigura reproducerea corespunzătoare). În schimb, numărul persoanelor ce activau în domeniul științelor sociale și economice alcătuiau în 1995 - 14,58%, pe când cel al pregătirii cadrelor științifice în acest domeniu în perioada 1993-2018 alcătuiesc 42,79%, o cifră impunătoare deși paradigma funcționării sistemului CDI în această perioadă a rămas practic neschimbată (vezi fig. 3). Aici am constatat doar situația existentă, soluția revine s-o găsească organele de decizie în domeniu. Mai există o problemă gravă, cea a vârstei medii a cercetătorilor, pe care în studiul de față n-o abordăm. Datele integrale sunt prezentate în tabelul 1. Atragem atenție asupra deteriorării situației în domeniul științe inginerești și tehnologii și asupra inflației de cadre în cazul științelor sociale și economice.

Tabelul 1. Numărul de titulari științifici existent în 1995, a cercetătorilor cu titlu științific ce activau în 2018 în RM și a numărului de cadre științifice pregătite pe parcursul anilor 1993-2018 și repartitia acestora pe cele șase domenii științifice generale.

	Total	Repartitia pe cele 6 domenii științifice generale					
		1	2	3	4	5	6
Nr. de titulari științifici existent în 1995	4780	29,54%)	14,02%)	17,20%)	10,96%)	14,58%)	13,70%)
Nr. de cercetători cu titlu științific ce activau în 2018	1692	37,41%)	8,92%)	14,60%)	9,81%)	16,61%)	12,65%)
Nr. de titulari șt. pregătiți în perioada 1993-2018	4997	17,61%)	4,66%)	21,27%)	3,28%)	42,79%)	10,39%)

S-ar părea ca datele în privința pregătirii cadrelor științifice cumulate pe parcursul a multor ani (26) să dea un tablou mediu din care nu am putea extrage prea multă informație. Dar nu este așa, plasând pe unul și același grafic datele privind repartitia pe domenii (6 la număr) a cadrelor științifice pregătite pe parcursul anilor 1993-2018 și repartitia pe domenii a numărului de doctoranzi care își făceau studiile în anul 2018, se observă un tablou care corespunde paradigmei existente în sfera de pregătire a cadrelor științifice (fig.5).

Fig. 5. Structura domeniilor generale a pregătirii cadrelor științifice în perioada anilor 1993-2018 și cea a numărului de persoane ce-și făceau studiile prin doctorat în anul 2018 (în baza datelor BNS [10]).

Desigur, există anumite deosebiri în structurile celor două figuri (cu excepția micșorării esențiale a numărului de doctoranzi în cazul științelor naturii), dar în linii generale diagramele se potrivesc. Ele vorbesc clar că paradigma pregătirii cadrelor științifice se deosebește esențial de cea a activității domeniului CDI. Din fig. 1, fig. 2, fig. 4 și fig. 5 se vede clar că în domeniul științelor naturii, în deosebi a fizicii și matematicii (aici intră și domeniul TIC), situația se deteriorează cu timpul.

Există o strânsă corelație între repartiția pe cele 6 domenii ale științei a numărului de cadre științifice pregătite în perioada anilor 1993-2018, a numărului de doctoranzi ce își făceau studiile în 2018 cu cea a numărului de articole depozitate în baza de date IBN (IDSI) (62 010 la 29.05.2019) (datele prezentate grafic în %), structurile acestora fiind asemănătoare (fig. 6 și fig. 7), aceasta fiind o dovadă în plus că paradigma CDI și cea a pregătirii a cadrelor științifice diferă esențial.

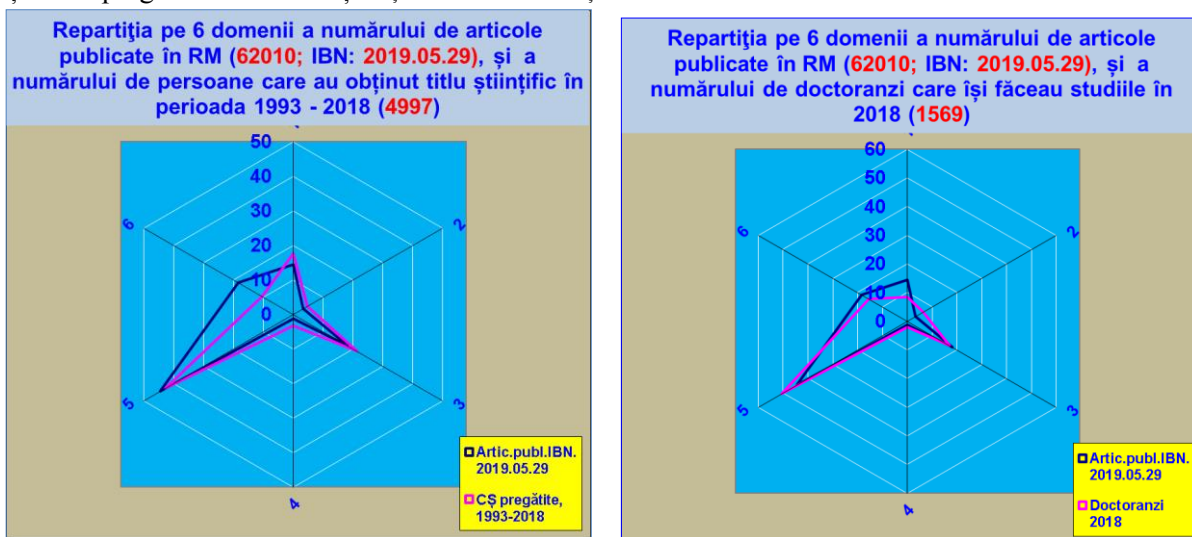

Fig. 6. Repartiția pe 6 domenii a numărului de articole științifice înregistrate în baza de date IBN (62 010 la 29.05.2019) și a numărului de persoane care au obținut titlu științific în perioada 1993-2018 (4 997) (datele prezentate în %)

Fig. 7. Repartiția pe 6 domenii a numărului de articole științifice înregistrate în baza de date IBN (62 010 la 29.05.2019) și a numărului de doctoranzi ce își făceau studiile în 2018 (1 569)

Anacronismul pregătirii neadecvate a cadrelor științifice apare mai clar dacă urmărim dinamica numărului de doctoranzi la cele 6 domenii generale menționate anterior (fig.8), anii 2010-2018 (în baza datelor BNS [10]).

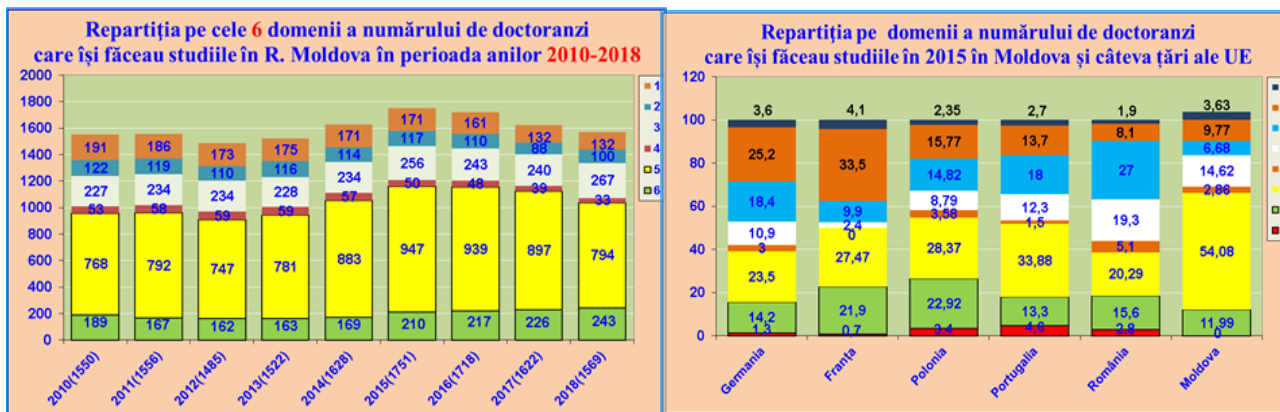

Fig. 8. Repartiția pe cele 6 domenii a numărului de doctoranzi care își făceau studiile în R. Moldova în perioada anilor 2010-2018 (în baza datelor CNAA și BNS [10]).

Fig. 9. Repartiția pe cele 6 domenii a numărului de doctoranzi care își făceau studiile în 2015 în R. Moldova și în câteva țări ale UE (în baza datelor [10,11,14]) (0 înseamnă TIC, 7 – alte științe).

Pentru a compara aceste date cu cele ale unor țări ale UE [11], din cauza ne deplinii compatibilității a indicatorilor, de rând cu indicatorii deja folosiți (1. Științe ale naturii; 2. Științe ingineresti și tehnologii; 3. Științe medicale; 4. Științe agricole; 5. Științe sociale și economice; 6. Științe umaniste), ne-am văzut nevoiți să introducem doi indicatori adăugători: 0 – domeniul TIC; 7 – alte domenii). În cazul Republicii Moldova domeniul TIC e calculat după înmatriculările din anii 2015, 2016 și 2017 și luată media, de aceea aceste date sunt prezentate deasupra cotei de 100%. Se observă că se încearcă a redresa situația în domeniul TIC (fig.9), rămânând a aduce modificări esențiale la științele naturii (1) și celor sociale și economice (5).

Starea științei în țările avansate

Țările din lume care doresc să prospere se orientează la țările avansate, utilizează practicile bune ale acestora, în scopul: sporirii eficienței activității în sfera CDI și a gradului de implementare a rezultatelor cercetării; antrenării masive a sectorului privat în cercetare; modernizării învățământului (inclusiv al diversificării tipului de doctorat); stabilirii nișelor de specializare inteligentă. Din acest motiv, prin exemple concrete, vom urmări cum evoluează pregătirea cadrelor științifice în SUA și unele țări europene (spațiul geografic în care ne aflăm și cu care dorim să avem o politică coerentă de cooperare și de integrare), cu toate că există exemple demne de urmat și în țări din Asia și din alte părți ale lumii.

În fig. 10 se dă numărul de titluri științifice acordate anual în domeniul științelor și educației în SUA și în cele mai reprezentative țări ale UE (Germania, Marea Britanie, Franța, Spania, Italia), datele conform [11]. Se vede clar că țările avansate au mereu în vizor dezvoltarea sectorului științific, numărul persoanelor care obțin anual titlu științific este mare și în creștere.

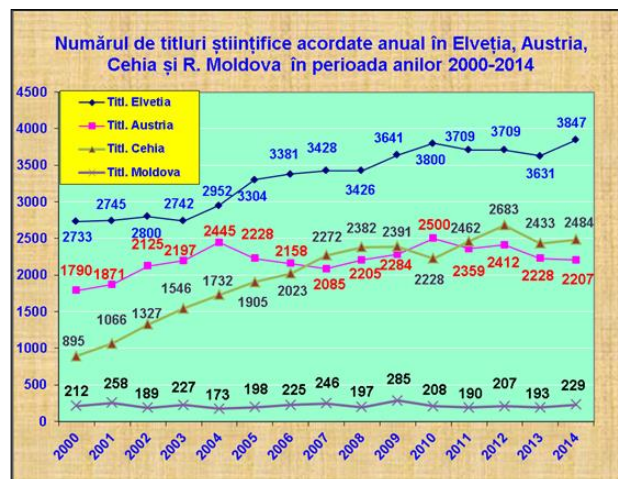
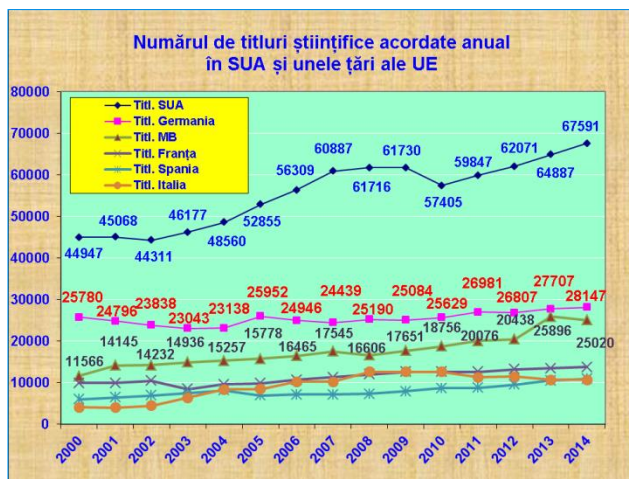

Fig. 10. Dinamica numărului de titluri științifice acordate anual în SUA și în cele mai reprezentative țări ale UE (Germania, Marea Britanie, Franța, Spania, Italia), în perioada anilor 2000-2014 (conform datelor [11]).

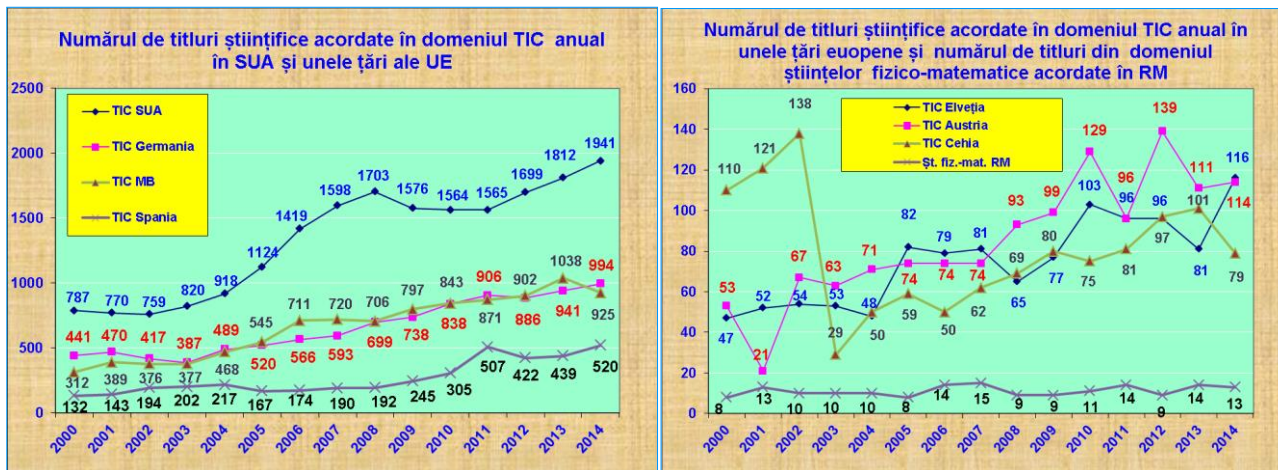
Fig. 11. Numărul de titluri științifice acordate anual în anii 2000-2014 în unele țări dezvoltate mici: Elveția, Austria, Cehia, conform datelor [11], și în R. Moldova (datele CNA, ANACEC).

În fig. 11 sunt prezentate date similare celor din fig. 10, doar că pentru țări cu populație de mărime apropiată de cea a RM, Elveția, Austria și Cehia (ultima țară fiind una din cele mai ordonate țări din fostul lagăr socialist), precum și datele pentru Republica Moldova, ca să știm la ce etapă a dezvoltării ne aflăm. Se observă, că și în țările mai mici se poartă de grijă ca sectorul științific să se dezvolte. Cehia mai recuperând și decalajul pe care-l avea în domeniul la momentul aderării la UE, ridicându-se în scurt timp la nivelul Austriei.

În ceea ce privește Republica Moldova, numărul de persoane care obțin titlu științific anual raportat la 100 000 de persoane este mult mai mic decât în aceste țări dezvoltate și practic nu crește. Pentru anul 2014 indicatorul nominalizat are următoarele valori pentru țările amintite: SUA – 21,21 (aici sunt incluse numai diplomele din domeniul științei și tehnicii); Germania – 34,11; Marea Britanie – 39,03; Franța – 20,61; Spania – 23,31; Italia – 17,62; Elveția – 46,20; Austria – 25,29; Cehia – 23,57; R. Moldova – 6,44. Ținta prevăzută în Strategia națională de dezvoltare „Moldova – 2020” [12], de 15, nici pe aproape nu poate fi atinsă. Din figurile prezentate se vede clar că reforma direcționată spre reducerea sectorului științific promovată în RM nu este una justă și de perspectivă.

Problema pregătirii cadrelor științifice în domeniul TIC în țările avansate

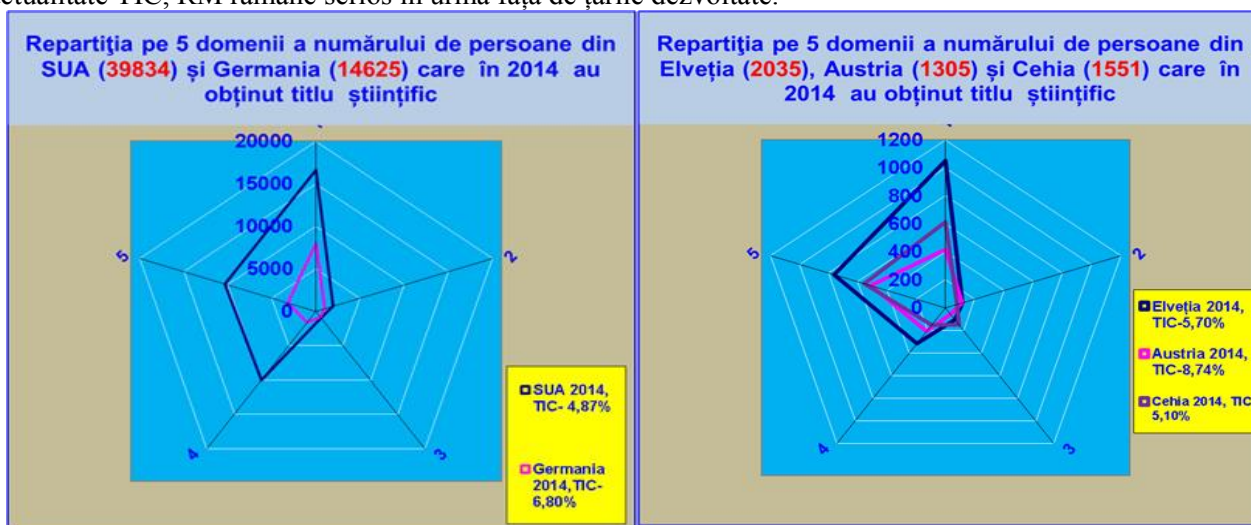
În studiul de față ne interesează cel mai mult problema specializării inteligente în domeniul TIC în Republica Moldova. De aceea, prezintă interes pentru noi dezvoltarea acestui sector în țările amintite, practicile bune existente în aceste țări, care acordă o atenție deosebită pregătirii cadrelor științifice în domeniul TIC (fig. 12 și fig. 13 demonstrează concludent această afirmație), sectorul TIC fiind pus în rând cu domenii ca fizica, chimia, biologia, matematica, științe cu tradiții de sute de ani, datele statistice cumulându-se în aceste țări pe 5 domenii generale, unul dintre care fiind TIC [11]: 1. Fizică, biologie, matematică și statistică; 2. Informatică; 3. Științe agricole; 4. Științe sociale și comportamentale; 5. Inginerie. Fig. 12 și fig. 13 sunt executate în baza datelor [11].

Fig. 12. Numărul de persoane cărora li s-a acordat anual titlu științific în domeniul TIC în perioada anilor 2000-2014 în SUA și în unele țări ale UE (Germania, Marea Britanie și Spania).
Fig. 13. Numărul de persoane cărora li s-a acordat anual titlu științific în domeniul TIC în perioada anilor 2000-2014 în unele țări avansate, Elveția, Austria, Cehia, în baza datelor [11], și în domeniul științelor fizico-matematice acordate în Republica Moldova (datele CNAA, ANACEC).

Saltul de la început a datelor ce se referă la Cehia, probabil că se datorează separării domeniului TIC de științele fizico—matematice, așa cum s-a întâmplat și în RM.

După cum se vede din fig. 12 și fig. 13, la capitolul pregătirii cadrelor științifice în domeniul de mare actualitate TIC, RM rămâne serios în urmă față de țările dezvoltate.

Fig. 14. Repartiția pe 5 domenii generale a numărului de persoane cărora li s-a acordat titluri științifice în 2014 în domeniul științei și educației în SUA și Germania (în baza datelor [11]).
Fig. 15. Repartiția pe 5 domenii generale a numărului de persoane cărora li s-a acordat titluri științifice în 2014 în domeniul științei și educației în Elveția, Austria și Cehia (în baza datelor [11]).

În perioada 1993-2018 în R. Moldova au fost pregătite 4997 de cadre științifice (600 doctori habilitați și 4397 doctor în știință) dintre care 305 (46 de doctori habilitați și 259 de doctori în științe), adică 6,10% din total, erau din domeniul științelor fizico-matematice, care cuprinde în sine și domeniul TIC. Dar din aceste 305 persoane doar câteva au susținut tezele în domeniul TIC, circa 0,1%. Pe când în țările menționate ponderea sectorului TIC în pregătirea cadrelor științifice din domeniul științei și educației este după cum urmează, calculele efectuate în baza datelor [11]: SUA – 4,87%; Germania – 6,80%; Marea Britanie – 6,48% ; Franța – 7,34%; Spania – 7,75%; Elveția – 5,7 %; Austria – 8,74%; Cehia – 5,10%). Ceea ce înseamnă că avem de parcurs un drum lung în valorificarea tehnologiei informației și comunicației pentru a ne apropia de țările dezvoltate.

Repartiția pe 5 domenii generale a numărului de persoane cărora li s-a acordat titluri științifice în 2014 în domeniul științei și educației în SUA și Germania (fig. 14), și Elveția, Austria și Cehia (fig. 15) mai scoate în evidență și paradigma dezvoltării sectorului CDI și a sistemului de pregătire a cadrelor științifice în aceste țări, unde accentul se pune pe științele naturii, TIC și inginerie, structurile diagramelor din fig.14, fig.15 fiind izbitor de asemănătoare pentru aceste țări.

Premisele existente în pregătirea cadrelor științifice în domeniul TIC în R. Moldova

Din lipsa de date privind titularii științifici din domeniului TIC, precum și a celor privind pregătirea cadrelor științifice în acest domeniu (din păcate, în RM nu există o bază de date actualizată cu acces liber privind cercetătorii științifici activi și specializările în care aceștia activează), ne-am văzut nevoiți să facem niște evaluări ocolitoare. În *Nomenclatorul cu specialități științifice* [5] există 6 domenii, 37 ramuri, 110 profiluri, 399 specialități. Din cele 399 de specialități, 94 (23,56%) au legătură într-o anumită măsură cu domeniul TIC: 36 (9,02%) dintre ele cuprind în sine elemente de TIC, iar 58 (14,54%), au implicit tangențe cu acesta. (Aceasta este varianta cea mai optimistă.) Ceea ce înseamnă că comunitatea științifică din RM a conștientizat rolul important pe care-l joacă azi în știință și societate domeniul TIC și i-a rezervat acestui segment al științei locul cuvenit în actele normative. Din cele 399 de specialități existente în *Nomenclatorul cu specialități științifice*, la 58 dintre ele (14,54%) care au anumite tangențe cu domeniul TIC există studii prin doctorat, 21 (5,26%) dintre ele cuprind în sine elemente de TIC, iar 37 (9,27%) au implicit tangențe cu acest domeniu. Ceea ce înseamnă că la nivelul doctoratului, teoretic sunt create condiții adecvate pentru dezvoltarea sectorului TIC. În țările avansate asemenea procentaj se referă mai degrabă la cadrele științifice deja pregătite în acest domeniu.

Conform bazei de date a ANACEC ce se referă la conducătorii de doctorat din RM (aprilie 2019), s-a put stabilii numărul de conducătorii de doctorat abilitați la specialitățile din domeniul TIC: 112.01. Matematică de calcul – 2; 112.03. Cibernetică matematică și cercetări operaționale – 8; 121.01. Bazele teoretice ale informaticii – 2; 121.03. Programarea calculatoarelor – 4; 122.02. Sisteme informatice – 3; 122.03. Modelare, metode matematice, produse program – 14; 131.04. Fizică computațională și modelarea proceselor – 3; 232.01. Sisteme de conducere, calculatoare și rețele informaționale – 6; 232.02. Tehnologii, produse și sisteme informaționale – 3; 262.01. Geodezie și tehnologii geoinformaționale – 1; 523.01. Cibernetică și informatică economică – 4; 523.02. Statistică economică – 2; 532.02. Didactică școlară (pe trepte și discipline de învățământ) - 7 în domeniul TIC; 572.02. Infodocumentare; biblioteconomie și știința informării – 2; 621.01. Lingvistică generală; filosofia limbajului; psiholingvistică; lingvistică informatizată (cu specificarea limbii, după caz) – 1. În total – 59 conducători de doctorat, ceea ce alcătuiesc 3,49% din numărul de persoane cu titlu științific ce activează în sistemul CDI (1692, conform datelor BNS [9]). Dar trebuie să se țină cont și de faptul că o parte din conducătorii de doctorat sunt abilitați la câteva specialități, în același timp există persoane cu titlu științific la specialități din domeniul TIC care nu au statut de conducător de doctorat. Deși cifrele pronunțate sunt mai mici decât s-ar cuveni, ele totuși dau credință că dezvoltarea sectorului TIC în RM poate fi pusă treptat pe o bază a competenței adecvată cerințelor zilei.

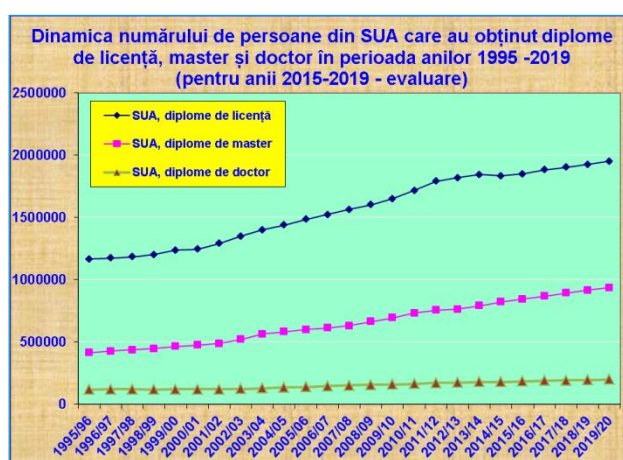
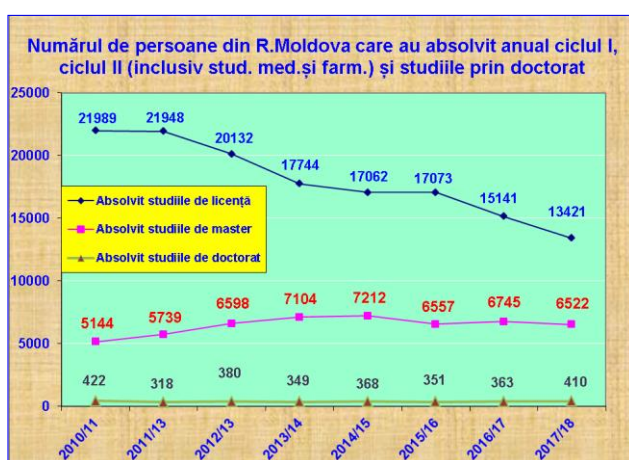
Pregătirea cadrelor în instituțiile de învățământ superior

Reforma *Procesul de la Bologna* 1999 cu trei trepte a învățământului superior: licență, masterat și doctorat, la care Republica Moldova a aderat în 2005, a fost una bine gândită, ea urmărind scopul de a implementa în învățământ o idee genială – efectuarea de studii prin cercetare. În țările din Europa de Vest, cu tradiții milenare în domeniul învățământului universitar, această reformă a decurs/decurge mai ușor. Pentru Republica Moldova ea decurge mai anevoios, multe lucruri sunt învățate din mers, principalul e că comunitatea științifică din Moldova să fie receptivă la reacția partenerilor din comunitate atunci când a făcut ceva stângaci sau greșit, să facă corecțiile necesare la timp. Încetul cu încetul, și în conștiința populației din RM se încetățenește ideea că în societate trebuie să existe o ierarhie a competenței și că urcarea pe scara competențelor se face treptat, prin absolvirea studiilor superioare de licență, masterat, doctorat, prin asimilarea în profunzime a celor mai noi achiziții ale științei moderne. Cariera în cercetare trebuie să devină una atractivă pentru tineri. Promovarea

societății bazate pe cunoaștere, inclusiv prin fortificarea activităților de cercetare și de dezvoltare, inovare și de transfer tehnologic orientate spre eficiență și competitivitate trebuie să devină un deziderat al zilei.

În *Nomenclatorul domeniilor de formare profesională și al specialităților în învățământul superior* [6], spre deosebire de cel al specializărilor științifice, există 10 domenii fundamentale ale științei, culturii și tehnicii, 22 domenii generale de studiu, 71 de domenii de formare profesională și 192 de specialități / programe de studii la ciclul I (licență). Specialități care au legătură cu TIC sunt 59 (30,73%), dintre care specialități nemijlocit legate de TIC - 18 (9,38%) și specialități care au atribuție cu TIC tangențial - 41 (21,35%). Și aici vorbim de o variantă optimistă. Din punct de vedere formal și la aceste trepte ale învățământului superior lucrurile stau bine. După cum se poate de observat în *Nomenclatorul* primelor două trepte de studii superioare sunt folosiți alți termeni decât în cel care se referă la doctorat. De unde conchidem, că se cere o coordonare mai strânsă dintre departamentele care diriguiesc aceste activități.

În fig. 16 este prezentată dinamica numărului de persoane care au absolvit studiile de licență, de masterat și de doctorat în R. Moldova [10]. Un lucru neliniștește, datele sunt în scădere cu timpul, nu se observă nici un semn de progres, faptul se datorează în mare măsură exodului masiv al cetățenilor din țară, nehotărârii RM ca stat în ce direcție trebuie să se miște. În cazul SUA (fig. 17) se observă un alt tablou - o creștere stabilă.

Fig. 16. Dinamica numărului de persoane din RM care au absolvit anual ciclul I, ciclul II și ciclul III (doctoratul) al studiilor superioare (figură executată în baza datelor din anuarele statistice ale BNS din RM [10])

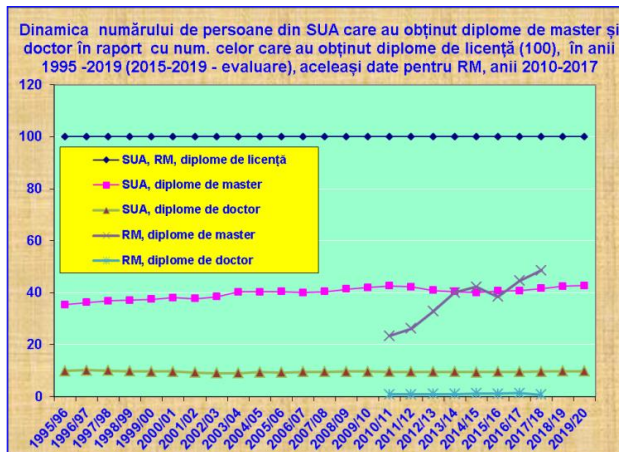
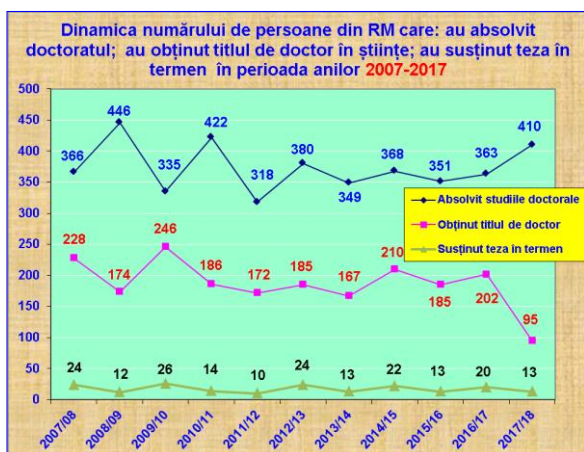
Fig. 17. Dinamica numărului de persoane din SUA care au obținut anual diplomele de studii superioare la ciclul I (de licență), ciclul II (de master) și ciclul III (de doctor), datele pentru anii 2012-2019 evaluare a furnizatorilor de date [13]

Nu este clar un lucru, de ce datele statistice moldovenești operează cu indicatorul numărul de persoane care au absolvit studiile, dar nu cu indicatorul numărul de persoane care au obținut diplomele de licență, de master, de doctor în științe, documente juridice care certifică competența deținătorului acestui document în anumite domenii profesionale sau științifice, așa cum se face în țările avansate. Bunăoară, din numărul total de persoane care absolvă doctoratul în RM, doar 3 – 12% au tezele de doctor susținute, celelalte persoane nu obțin acte juridice de competență, care să certifice că pot formula și rezolva probleme științifice.

Referitor la ponderea absolvenților învățământului superior din domeniul tehnologiei informației și a comunicațiilor, pentru anul 2017/18 ea este următoarea: la ciclul I - 525 (3,91% din totalul de 13421); la ciclul II - 198 (3,04% din totalul de 6522). O parte de specialiști ingineri din domeniul TIC e cuprinsă în domeniul inginerie și activități ingineresti, ponderea căruia este: la ciclul I - 1099 (8,19% din totalul de 13421); la ciclul II - 302 (4,63% din totalul de 6522).

Pentru a înțelege mai bune cum stau lucrurile în adevăr, în fig. 17 este prezentată dinamica numărului de persoane care au obținut diplome (subliniem, au obținut diplome, certificate de competență) de licență, master și de doctor în SUA în perioada anilor 1995-2020 [13], pentru anii 2015-2019 este prezentată prognoza autorilor datelor). Cifrele sunt impunătoare, stabile, în creștere, fără mari fluctuații. După ce le analizezi înțelegi de ce SUA merg înaintea tuturor țărilor din lume.

Incoerența în privința indicatorilor prezentați în datele statistice din RM iese la iveală în fig. 18, în care sunt prezentate datele privind numărul de absolvenți ai doctoratului, numărul celor dintre ei care au susținut tezele în termen, precum și numărul de persoane care anual obțin diplome de doctor în științe. Din fig. 18 se vede clar că circa jumătate din absolvenții doctoratului așa și nu ajung să susțină tezele de doctorat și atunci ne întrebăm, la ce sunt bune datele statistice despre numărul de absolvenți fără datele privind numărul de persoane care obțin titlu științific, ca să putem calcula eficiența studiilor prin doctorat, și fără datele despre persoanele din RM care dețin titlu științific, ca să putem să ne facem o imagine de ansamblu despre nivelul intelectual din țară. (Dorim să subliniem, că nu venim cu critică la adresa BNS, despre activitatea căruia avem o părere bună, sunt evidențiate doar lacunele cu care ne-am ciocnit, datorate concordării neîndestulătoare a activității departamentelor din sfera dată.) Fig. 18 scoate la iveală și alte lacune, ce țin de neatenția organelor de decizie, de imixtiunea politicului.

Fig. 18. Dinamica numărului de persoane din RM care anual absolvă doctoratul, susțin tezele în termen și a celor care obțin diplome de doctor în științe (datele BNS [10], CNAA și ANACEC)

Fig. 19. Dinamica numărului de persoane din SUA care anual obțin diplome de master și doctor în raport cu numărul celor care au obținut diplome de licență (100) în anii 1995-2019 (2015-2019 evaluare), date similare pentru R. Moldova (datele BNS [10], CNAA și ANACEC)

Există câțiva indicatori importanți care permit comparația datelor ce se referă la țările mari și țările mici și posibilitatea de a urmări continuitatea fluxului de specialiști la cel mai înalt nivel. Acesta este numărul de persoane care anual obțin diplome de licență (N_L), de master (N_M) și de doctor (N_D). Pentru SUA acest raport ($N_L:N_M:N_D$) este aproximativ de 100:40:10, fig. 19. Aceasta înseamnă că în SUA din 100 de persoane care au obținut diploma de licență cca 40 ajung să obțină diploma de master, iar 10 dintre aceștia ajung să obțină și diploma de doctor. Pentru RM raportul amintit, $N_L:N_M:N_D$, este aproximativ de 100:46:1 (precizăm, pentru absolvenți la primele 2 trepte).

Demn de menționat, după trecerea învățământului superior din RM la trei trepte, raportul dintre numărul de studenți care învățau la licență, la masterat și doctorat era la început unul sub nivelul celor din țările avansate. Dar, după cum se vede din fig. 19, în timp de câțiva ani, R. Moldova atinge nivelul SUA în privința raportului $N_L:N_M$, pe când în ceea ce privește raportul $N_L:N_D$ rămâne cu mult în urmă. Dar anume acest raport determină cel mai bine starea întregului sistem de învățământ superior. Fără ridicarea nivelului treptei a treia nu poate avea loc ridicarea nivelului treptelor de mai jos ale învățământului superior. Adevăr axiomatic, ridicarea nivelului intelectual în țară începe de la știință. Aici nu mai vorbim de faptul că majoritatea persoanelor care absolvă studiile de masterat în Moldova sunt din domeniul științelor sociale și economice. Referitor la saltul făcut de RM în domeniul masteratului, fig. 19, trebuie să fim conștienți de faptul că printr-un atac curajos de cavalerie nu învingi o divizie de tancuri. Principalul e că se înțelege în care direcție trebuie să ne mișcăm și se fac pași concreți în această direcție.

În fig. 20 este prezentată dinamica ponderii numărului de persoane din RM care își fac studiile la cele trei cicluri superioare, precum și la ciclul scurt, în baza datelor [10]. Pentru comparație, alăturat sunt prezentați aceiași indicatori pentru UE28, pentru anul 2015 [14]. În 2015, în UE-28 își făceau studiile 19,5 milioane de studenți în învățământul terțiar, dintre care 7,2 % au urmat studii terțiare cu ciclul scurt, 61,4 % studiau pentru obținerea diplomei de licență, 27,8 % pentru obținerea diplomei de master și 3,7% pentru obținerea diplomei de doctor.

La modul general MECC înțelege ce trebuie de făcut și încetul cu încetul tendențial se încadrează în parametrii atinși de SUA și țările UE.

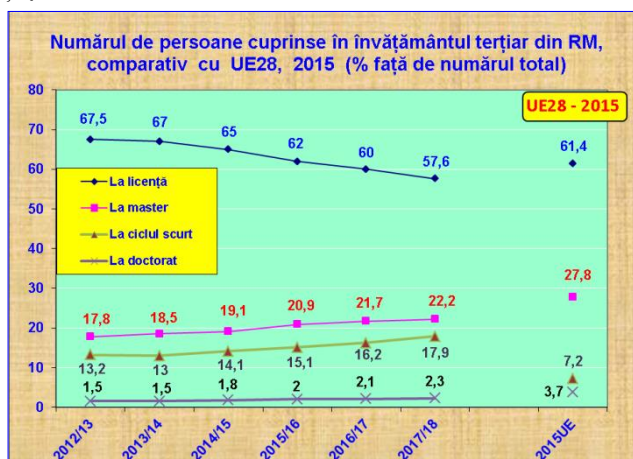

Fig. 20. Numărul de persoane cuprinse în învățământul terțiar din RM (ciclul scurt, licență, master, doctorat, în baza datelor BNS [10]), comparativ cu cel din UE28, 2015 (% față de numărul total), în baza datelor [14]

Analizând specializările care au loc în instituțiile de învățământ superior (de pe site-urile instituțiilor), am constatat că la licență se pregătesc cadre în domeniul TIC la 43 de specialități și încă la alte 21 de specialități care cuprind tangențial instruirea în domeniul TIC, în total la 64 specializări. La masterat acest tablou este după cum urmează: în domeniul TIC se pregătesc cadre la 29 de specialități și încă la 9 specialități care cuprind tangențial instruire în domeniul TIC, în total la 38 specializări. Admitem faptul că aceste date cumulate de pe site-urile instituțiilor să nu fie complete. Mai există o mică neclaritate, în unele cazuri instituțiile formulează specializările nu strict cum cere *Nomenclatorul de formare profesională și al specialităților în învățământul superior*, dar cum găsesc ele de cuviință că e mai bine, încât una și aceeași specializare e formulată de diferite instituții puțin diferit. În această privință Ministerul Culturii, Educației și Cercetării ar trebui să reglementeze funcționarea site-urilor instituțiilor subordonate și asumarea de către acestea a responsabilității veridicității și corectitudinii informației afișate. Un lucru este cert, instituțiile de învățământ superior au conștientizat rolul mare pe care-l joacă sectorul TIC în știință, educație, cultură, economie și viața socială, lucru care contează mult.

Pregătirea cadrelor în domeniul TIC în instituțiile de învățământ profesional tehnic secundar și postsecundar

Dezvoltarea învățământului superior și terțiar depinde de pregătirea cadrelor de la nivelele de mai jos, în parte în învățământul profesional tehnic secundar și postsecundar, la fel și de studiile liceale. Și aceste structuri se reformează din mers, se caută soluții care să ia în considerație practica anterioară a republicii în domeniu, la fel și practicile bune ale țărilor avansate.

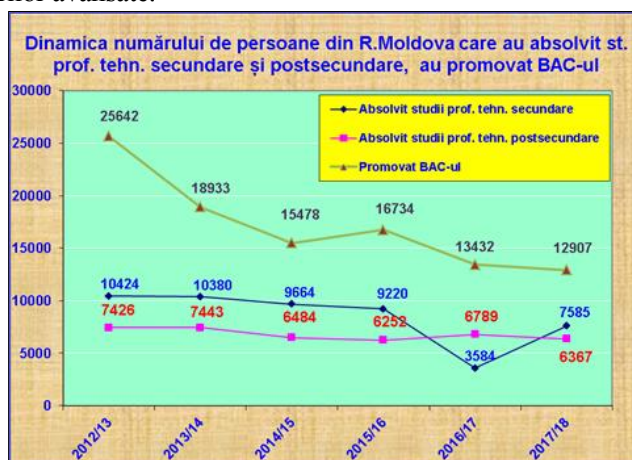

Fig. 21. Dinamica numărului de persoane din RM care au absolvit studiile profesionale secundare, studiile profesionale postsecundare precum și a celor care au promovat bacalaureatul (conform datelor BNS [10])

În fig.21 este prezentată dinamica numărului de persoane din RM care au absolvit studiile profesionale tehnice secundare și postsecundare, precum și a persoanelor care au promovat bacalaureatul [10]. Iarăși o constatare tristă, din an în an numărul elevilor scade din cauza emigrației masive a populației. Republica pierde anual mulți tineri doritori de carte, specialiști de calificare medie și înaltă în cele mai diverse domenii.

Ponderea absolvenților învățământului profesional tehnic secundar (1) și postsecundar (2) care au atribuție la TIC pentru anii 2016/17 și 2017/18 este următoarea: (1): specializarea electronică și automată – 358 (9,99% din totalul de 3584) și 529 (6,97% din totalul de 7585); (2) specializarea tehnologia informației și a comunicațiilor – 528 (7,78% din totalul de 6789) și 503 (7,90% din totalul de 6367); specializarea electronică și automată – 295 (4,35% din totalul de 6789) și 327 (5,14% din totalul de 6367). Sunt niște cifre satisfăcătoare.

Asigurarea elevilor/studentilor din instituțiile de învățământ cu computere

Referitor la problema asigurării sistemului de învățământ cu calculatoare, ținând cont că la obținerea independenței practic nu existau calculatoare personale, putem considera că situația e relativ bună (tab.2).

Tabelul 2. Asigurarea elevilor/studentilor din instituțiile de învățământ cu computere, date BNS [10]

	2010/11	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18
Instituții de învățământ primar și secundar general de zi							
Nr. de elevi	396 488	367 251	353 207	340 977	334 509	333 729	335 621
Nr. de comp.	19 144	18 700	19 062	21 015	22 660	24 089	25 536
Nr. de comp. / 100 elevi	4,8	5,1	5,4	6,2	6,8	7,2	7,6
Instituții de învățământ profesional tehnic							
Nr. de elevi	53 583	50 306	47 499	47 318	46 526	48 791	46 586
Nr. de comp.	3 003	3 620	3 668	4 263	4 462	4 311	4 588
Nr. de comp. / 100 elevi	5,6	7,2	7,7	9,0	9,6	8,8	9,8
Instituții de învățământ superior							
Nr. de studenți	107 813	102 458	97 285	89 529	81 669	74 726	65 543
Nr. de comp.	9 166	9 442	9 731	11 006	9 658	9 487	9 980
Nr. de comp. / 100 studenți	8,5	9,2	10,0	12,3	11,8	12,7	15,2

Din tab.2 se observă că în RM există o asigurare a învățământului cu calculatoare destul de modestă, dar în creștere. În parte această creștere are loc și din contul micșorării de la an la an numărului de elevi/studenți.

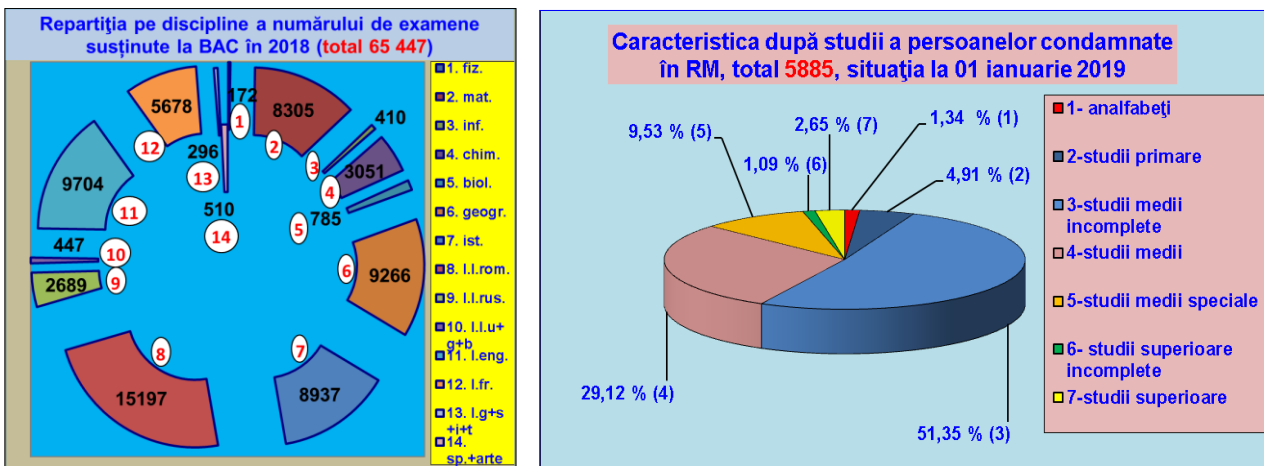
Starea învățământului la nivel liceal

Reforma făcută în știință și educație trebuie să fie continuată până la cele de mai jos trepte ale învățământului, ca să fie asigurat un flux continuu de elevi/studenți competenți care ulterior să substituie cercetătorii din sfera CDI și cadrele didactice din învățământul universitar.

Pentru a asigura știința și economia națională cu cadre competente în domeniul TIC este nevoie în primul rând de elevi și studenți care să cunoască bine informatica, matematica și fizica, domenii care-i învață pe elevi să rezolve probleme concrete, le dezvoltă gândirea, inteligențele, imaginația. Le dă școala din RM elevilor suficiente cunoștințe la aceste discipline de bază pentru TIC? Din cunoașterea reală a situației din școli, în multe dintre care lipsesc profesori de fizică și matematică, există destule îndoieli. Aupra problemei existente comunitatea științifică și opinia publică a fost atenționată și mai înainte [15]. În fig.22 este prezentată repartitia pe discipline a numărului de examene susținute la BAC în 2018 (total 65 447 [16]). 1. fizică; 2. matematică; 3. informatică; 4. chimie; 5. biologie; 6. geografie; 7. istorie; 8. limba și literatura română; 9. limba și literatura rusă; 10. limba și literatura ucraineană, găgăuză și bulgară; 11. limba engleză; 12. limba franceză; 13. limba germană, spaniolă, italiană și turcă; 14. sport și arte.

Este îmbucurător faptul că absolvenții liceelor au cunoștințe profunde în domeniile limbilor de circulație internațională, lucru care le permite ușor să asimileze cunoștințele noi publicate în revistele științifice internaționale (în același timp și să emigreze fără prea mari probleme). Dar profesiile de cea mai mare importanță pentru știință și economia națională cer cunoștințe profunde în primul rând în domeniul

fizicii, chimiei, biologiei, matematicii, informaticii. Un medic bun are nevoie de cunoștințe profunde în domeniul biologiei, fizicii, chimiei și informaticii, un tehnician bun are nevoie de cunoștințe profunde în domeniul fizicii, matematicii și informaticii și tot așa și mai departe. Din păcate, din fig. 22 constatăm că puțini elevi au ales să susțină examene la fizică, informatică, biologie. Examenul la matematică este obligatoriu și cifra celor care au susținut examenul la această disciplină pare ar fi una îmbucurătoare, de n-ar fi constatarea tristă că media la această disciplină este sub nota de trecere, 5. Asupra acestor probleme rămâne de gândit pe îndelete. E regretabil faptul că în instituțiile de învățământ profesia de fizician și matematician este solicitată de puține persoane, acest lucru va avea repercusiuni grave pe viitor asupra științei și învățământului.

Fig.22. Repartiția pe discipline a numărului de examene susținute la BAC în 2018 (total 65 447, diagrama construită în baza datelor [16])

Fig.23. Repartiția după studii a numărului de persoane condamnate în RM (situația la 1.01.2019, grafic în baza datelor [17])

Situația de la celălalt pol al societății

Acest paragraf sună ca un avertisment. Există un adevăr axiomatic, cu cât mai puțin investești în învățământ, cu atât mai mult vei fi nevoit să investești în instituțiile corecționale. Dacă la 1.01.2019 în sistemul CDI erau antrenate 3180 persoane, dintre care doar 1692 cu titlu științific [9], apoi private de libertate în R. Moldova erau 5885 persoane [17], de 1,85 ori mai mult decât cercetători și de 3,48 ori mai mult decât cercetători cu titlu științific. Repartiția numărului de persoane din penitenciare după nivelul de studii este reprezentat în fig. 23. Datele vorbesc de la sine, majoritatea deținuților au studii sub cele medii, lucruri care denotă că școala are mari probleme.

Diseminarea cunoștințelor, utilizarea instrumentelor informatice

Sistemul CDI din RM și cel de pregătire a cadrelor științifice se confruntă cu un șir de probleme ce-i limitează funcționalitatea și relevanța: rolul modest atribuit activităților CDI în cadrul politicilor guvernamentale și programelor sectoriale; baza materială în parte învechită și infrastructura de cercetare slab conectată la cea internațională; finanțarea insuficientă; numărul redus de cercetători și fluxul redus al cadrelor științifice tinere; eficiența scăzută a activităților; implementarea mai mult sporadică a rezultatelor; neconcordanța dintre prioritățile activităților CDI din sectorul public și necesitățile socio-economice ale țării; neantrenarea sectorului privat în activități de cercetare; vizibilitatea redusă a sistemului la nivelul societății și la nivel internațional; participarea relativ modestă în cadrul proiectelor și inițiativelor internaționale; procedura greoaie de evaluare a rezultatelor cercetării. Comunitatea științifică depune eforturi susținute că să depășească aceste dificultăți. Un rol aparte în această privință îl joacă tehnologiile informaționale și ale comunicațiilor, grație cărora se asigură o transparență sporită (dar încă neîndestulătoare) a activității instituțiilor de cercetare și a celor de învățământ superior.

De o importanță deosebită este asigurarea calității produselor sferei CDI și a celei de pregătire a cadrelor științifice. Ea impune evaluarea operativă a activității la nivel de instituție de cercetare, cercetător, proiect de cercetare, revistă științifică, școală doctorală etc. Evaluarea fiind un mecanism subtil de

autoreglare științifică și de responsabilizare profesională a subiecților, ea prevede mai multe aspecte: academice, didactice, materiale, financiare ș.a., poate să se facă pentru anumiți ani sau anumite perioade de timp. Evaluarea se face pentru a aprecia produsul intelectual al instituțiilor, al cercetătorilor, care procesează cunoștințe noi finisate și recunoscute prin publicații, inovații, brevete, soiuri de plante, rase de animale, softuri, sondaje făcute, participări la proiecte de cercetare, conferințe, transferuri de tehnologii, implementări, prestări de servicii științifice, recenzări, teze de doctorat elaborate și susținute, programe de studiu elaborate, articole de popularizare a științei, număr de firme private asociate etc. O evaluarea corectă poate fi făcută numai în baza unei evidențe stricte a activității subiecților, o prelucrare statistică detaliată a datelor cu instrumente informatice, o analiză a impactului activității asupra dezvoltării societății.

Astăzi, orice activitate managerială este obligată să utilizeze pe larg instrumentele informatice, tehnicile cantitative de evaluare - mecanisme impersonale, care pun subiecții evaluați în condiții egale și asigură accesul liber la sursele de informație. În sprijinul acestui deziderat a venit Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale (IDSI), care a elaborat o politică riguroasă de colectare, prezervare și prelucrare a datelor, de asigurare a interoperabilității sistemului informațional cu bazele de date primare, de securizare cibernetică, de protejare a datelor cu caracter personal, a dreptului de autor [18-19], aplică metodologii de cuantificare a rezultatelor muncii științifice și educative, în conformitate cu standardele internaționale OECD, EUROSTAT, UNESCO, identifică și optimizează numărul de indicatori, care cuprind cât mai bine aspectele sinergetice ale activității evaluate, utilizează metodologii de prelucrare și reconciliere a rezultatelor, de prezentare grafică a acestora, efectuează activități analitice și de sinteză pentru stabilirea de corelații, emiterea de concluzii și previziuni. IDSI menține în stare funcțională o mulțime de registre. În repozitoriul IBN (Instrumentul Bibliometric Național <https://ibn.idsi.md/>), d.e., sunt introduse toate articolele cercetătorilor din Moldova (81 015 la 6.09.2019 [19]), publicate în revistele științifice de profil din RM, precum și a celor publicate în culegerile de lucrări științifice și în materialele conferințelor avute loc în RM, la fel articolele cercetătorilor moldoveni publicate peste hotare cuprinse în bazele de date internaționale (Thomson, SCOPUS, DOAJ, ș.a.), se prevăd posibilități de extindere și de aprofundare a capacităților bazei de date până la una de interes internațional, se preconizează a lua în calcul și citările la lucrările autorilor. E îmbucurător faptul că în baza de date IBN a IDSI deja sunt plasate materialele din revistele „Evrika!” (Brăila) și „Cygnum” (Suceava) din domeniul științelor naturii (fizică, astronomie, chimie, matematică, informatică, biologie), care vin în ajutorul elevilor și studenților, devenind un început de bun augur pentru consolidarea arealului de știință și cultură românesc.

Pentru a stabili vizibilitatea instituțiilor, cercetătorilor ș.a., sunt utilizați și indicatorii webometrici, bibliometrici, numărul de vizualizări și de descărcări ale articolelor. În prezent IDSI elaborează o platformă pilot, SCIFORM, care are la bază instrumentele informatice elaborate anterior: IBN, EEXPERT-ONLINE, ACADEMICA, INDICATORI CD, care vine să contribuie la eficientizarea activităților științifice și didactice, la instalarea în domeniu a unei atmosfere meritocratice. Evaluarea activității revistelor științifice efectuată cu ajutorul IBN-ului a dus la sporirea calității articolelor publicate în revistele autohtone, la înregistrarea revistelor în baze de date internaționale. Odată cu crearea bazei de date IBN este vizibilă activitatea instituțiilor, rezultatele publicate în revistele naționale și o parte din articole ajunse în bazele internaționale. Este salutar faptul că o parte din articolele depozitate în repozitoriul IBN este accesată de populație, de elevii din școli. Instrumentele informatice permit o privire sub varii unghiuri asupra subiectului cercetat, luate împreună acestea dau o imagine mai aprofundată a fenomenului / subiectului, mai apropiată de realitate. Platforma permite prelucrarea și prezentarea grafică a indicatorilor în diverse corelații, care îngăduie a stabili o ierarhie a subiecților evaluați. Se preconizează a utiliza platforma și pentru abilitarea mai simplificată a conducătorilor de doctorat, a candidaților la titluri științifico-didactice. Platforma va asigura persoanele ocupate în știință și educația universitară, organele de decizie, societatea cu informații direct de la producătorii de cunoștințe, fără reținere în timp și fără deformații a conținutului. În baza acestor informații, factorii de decizie pot corela finanțarea instituțională cu performanța atinsă, pot face recomandări în privința perfecționării mecanismului de gestionare, previziuni, iar cercetătorii - se responsabilizează. Prin activitățile sale, IDSI s-a angajat în procesul informațional mondial, transformând RM din consumator de date științifice și în furnizor de date.

Concluzii, sugestii și recomandări

În Republica Moldova s-a conștientizat importanța dezvoltării sferei CDI în general și a celei TIC în particular. Premizele teoretice pentru aceasta există. *Nomenclatorul specialităților științifice și Nomenclatorul domeniilor de formare profesională și al specialităților în învățământul superior* prevăd

pregătirea specialiștilor de calificare înaltă în cele mai moderne domenii cum ar fi cel al nanotehnologiilor și cel al tehnologiei informației și comunicației.

În același timp în sfera CDI și a pregătirii cadrelor înalt calificate prin studii de licență, masterat și doctorat există o serie de lacune care trebuie înlăturate: în activitatea instituțiilor de cercetare și a instituțiilor de învățământ superior se simte influența unor factori politici; transparența activității instituțiilor de învățământ superior lasă de dorit, site-urile acestora nu totdeauna dețin informații despre activitățile de bază ale instituțiilor, nu se actualizează la timp, datele prezentate nu au credibilitatea cuvenită; în Anuarul Statistic al BNS există date privind numărul de persoane care absolvesc studiile prin licență, master și doctorat, dar lipsesc datele privind numărul de diplome de BAC, licență, master și doctor eliberate, lucru ce nu permite de determinat eficiența acestor studii, de asemenea, lipsesc date privind numărul de cetățeni care dețin titlu științific, un indicator important pentru determinarea nivelului intelectual din republică; nu există o concordanță între *Nomenclatorul specialităților științifice* și *Nomenclatorul domeniilor de formare profesională și al specialităților în învățământul superior*, chiar și în termenii folosiți, lucru ce îngreunează activitatea de analiză a activității în sferele menționate; în *Nomenclatorul specialităților științifice* sunt stipulate prea multe ramuri, din care cauză BNS nu procesează date pentru multe din ele, dat fiind și statisticilor mici, care lucrează doar când datele sunt acumulate pentru mai mulți ani, ar fi de ajuns în jurul a 25 de ramuri; odată cu formarea școlilor doctorale, în cazul consorțiilor nu este specificată instituția responsabilă pentru pregătirea cadrelor științifice la specialitatea concretă, fiecărei instituții din consorțiu i se atribuie toate specialitățile la care școala doctorală este abilitată de către ANACEC să pregătească cadre științifice, lucru care complică ducerea evidenței, induce în eroare utilizatorul neinițiat în subtilitățile procesului; lipsește o coordonare de nivel înalt a activităților între Ministerul Culturii, Educației și Cercetării, Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare, Agenția Națională pentru Asigurarea Calității în Cercetare, Biroul Național pentru Statistică și Academia de Știință a Moldovei, fapt care duce la o utilizare inefficientă a datelor existente, a instrumentelor informatice pentru prognoze și luarea de decizii. Efectele negative le vom ilustra printr-o analogie. În luna mai 2019 în câteva sate din Găgăuzia s-a înregistrat moartea în masă a albinelor [20], pricina fiind preparatele chimice cu care au fost prelucrate câmpurile de rapiță din apropiere. Asemenea situații se repetă în fiecare an în diferite localități ale republicii, și aceasta din cauza că fermierii nu-i avertizează pe apicultori în privința prelucrării câmpurilor. Un lucru este cert, cauza acestor întâmplări nefaste este lipsa sau insuficiența de comunicare dintre agenții economici care ar trebui să fie cointeresați unii de activitatea altora, agriculturii de polenizarea culturilor de câmp, a livezilor iar albinarii în extinderea sezonului de cules polen și sporirea cantității de miere.

Reieșind din dificultățile întâlnite pentru a schița nișa și specializările inteligente pentru Republica Moldova propunem următoarele: Ministerul Culturii, Educației și Cercetării să demareze mecanismul de împărțire administrativ-teritorială a Republicii Moldova în 5-7 județe, cum a fost anterior, astfel ar fi mai ușor de promovat specializările inteligente; Ministerul Culturii, Educației și Cercetării, Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare, Agenția Națională pentru Asigurarea Calității în Cercetare, Academia de Știință a Moldovei să elaboreze niște regulamente clare de menținere în actualitate a site-urilor instituțiilor subordonate, cu stipularea obligatorie a anumitor indicatori; Ministerul Culturii, Educației și Cercetării, Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare, Agenția Națională pentru Asigurarea Calității în Cercetare, Academia de Știință a Moldovei în comun cu comunitatea științifică, să elaboreze registrul indicatorilor și greutatea statistice ai acestora pentru evaluarea activității instituțiilor, cercetătorilor, revistelor științifice ș.a.

Referințe

1. Hollanders Hugo. Mapping of economic, innovative and scientific potential in the Republic of Moldova. European Commission. Joint Research center. 2018, - 90p.
2. Fuster Enric, Massucci Francesco. Characterisation of preliminary priority areas for smart specialization in Moldova. European Commission. Joint Research center. 2018, - 77p.
3. Mapping of economic, innovative and scientific potential in the Republic of Moldova
[/http://sirislabs.com/lab/ris3/moldova/data/Moldova%20RIS3%20networks%20-%20Additional%20information.pdf](http://sirislabs.com/lab/ris3/moldova/data/Moldova%20RIS3%20networks%20-%20Additional%20information.pdf)
4. Hotărârea Guvernului nr. 350 din 18.04.2018 cu privire la aprobarea priorităților de politici sectoriale pe termen mediu (2019-2021)
5. *Nomenclatorul specialităților științifice* (Aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.199 din 13 martie 2013)

6. *Nomenclatorul de formare profesională și al specialităților în învățământul superior* (Aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.482 din 28 iunie 2017)
<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=370821>
7. *Nomenclatorul domeniilor de formare profesională, al specialităților și calificărilor pentru învățământul profesional tehnic postsecundar și postsecundar nonterțiar* (Aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 853 din 14 decembrie 2015)
8. Comisia Superioară de Atestare a Republicii Moldova (alcătuitori Ion Holban, Tatiana Lăsâi (Chirilă)). Chișinău, 2003. - 12 p.
9. Cercetători cu titluri științifice în 2017, BNS,
<http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&id=2193&idc=263>
10. Anuarele statistice ale Republicii Moldova, anii 2008-2018.
<http://www.statistica.md/pageview.php?l=ro&id=2193&idc=263>
11. <http://statistica.gov.md/category.php?l=ro&id=116> (datele pentru 2018)
11. National Science Board | Science & Engineering Indicators 2018, S&E doctoral degrees in the United States and selected European countries or economies, by field: 2000–14, SEI 2018 Appendix Table 2-38.
12. Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2020” (aprobată de Parlamentul Republicii Moldova prin legea nr. 166 din 11.07.2012, publicată la 30.11.2012 în „Monitorul Oficial” nr.245-247, art nr. 791)
13. Datele privind studiile de licență, master, doctorat în SUA.
https://nces.ed.gov/programs/digest/d16/tables/dt16_318.10.asp
14. Science and Engineering Indicators 2018
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tertiary_education...
15. Holban Ion. „Edificarea societății bazate pe cunoaștere în Republica Moldova: practici bune, orientări, probleme, sugestii”, p. I. „Intellectus”, nr. 2, p.92-101, 2018; p. II. „Intellectus”, nr. 3, p.78-90, 2018; , p. III. „Intellectus”, nr. 4, p.99-108, 2018; ISSN 1810-7079.
16. http://www.aee.edu.md/sites/default/files/raport_examene_2016.pdf. (anii 2015-2018)
17. <http://anp.gov.md/randomrapoarte-de-bilant-simestriale-anualerapoarte-de-bilant-simestriale-anualerapoarte-de-bilant>
18. Cojocaru, I., Cuciureanu, G., Moraru, O. Instrumentul Bibliometric Național – sistem informatic performant, deschis, flexibil, scalabil, in *Intellectus* nr. 2, pp. 44-55, 2010.
19. <https://ibn.idsi.md/>
20. Nicolai Paholinitchi. Prelucrare fatală. De ce în Moldova mor albinele. Acc.la 21.05.2019; 6:35.
<http://newsmaker.md/rom/noutati/prelucrare-fatala-de-ce-in-moldova-mor-albinele-43503>.

BENEFICIILE ȘI RISCURILE DOMINĂRII SECTORULUI TEHNOLOGIILOR INFORMAȚIONALE ÎN ECONOMIE ȘI SOCIETATE

*Mircea GUTIUM¹, cercetător științific,
INCE, Republica Moldova*

Influența realizărilor științifice și tehnologice asupra existenței sociale și economice sunt tot mai mare, asemănător cu legea lui Moore în privința dublării puterii operaționale la procesoarele electronice, în fiecare an noile descoperiri și implementări tehnice aduc cu sine beneficii și provocări. Relevanța studierii schimbărilor social-economice survenite din evoluția industriei IT este cauzată de necesitatea identificării căilor de minimizare a riscurilor și perturbațiilor economice după trecerea la o economie bazată pe servicii și produse tehnologice hardware și software.

Cuvinte-cheie: tehnologie informațională, produs intern brut, șomaj.

BENEFITS AND RISKS OF DOMINATION OF THE INFORMATION TECHNOLOGY SECTOR IN ECONOMY AND SOCIETY

The influence of scientific and technological achievements on social and economic life is growing, similar to Moore's law regarding the doubling of the operational power of electronic processors, each year new technical discoveries and implementations bring benefits and challenges. The relevance of studying the socio-economic changes that have occurred in the evolution of the IT industry is caused by the need to identify ways to minimize the risks and economic disturbances after moving to an economy based on services and technological products hardware and software. Keywords: information technology, gross domestic product, unemployment

Keywords: information technology, gross domestic product, unemployment.

JEL Classification: H12, O1, O14, O32.

Introducere

Dezvoltarea tehnologiei informaționale este stimulată precum de sectorul public pe atât și de către sectorul privat, prin formarea IT Parcurilor în cadrul instituțiilor înalte de stat, sau prin acordarea suportului financiar de către investitorii privați, care văd în această ramură economică, un mod rapid de ași mări capitalul privat.

Aportul sferei IT în PIB devine tot mai mare, cheltuielile și investițiile în sfera dată cresc din an în an, această industrie este una din cele mai perspective în ziua de astăzi. Realitatea virtuală nu mai este un element fantastic, iar profesiile din literatura Cyberpunk devine realitate în fiecare zi, și atinge chiar și persoanele neîncadrate în profesii ori studii tehnice, științifice ori de inginerie.

Cu toate beneficiile sale ce sunt greu de subestimat, în același timp există și provocări și probleme sociale ce pot avea loc în caz că nu vor fi luate măsuri de protecție în calea spre finisarea cu succes a noii revoluții tehnologice.

Provocări și riscuri spre calea inovării

Atractivitatea sferei de tehnologii informaționale este tot mai mare datorită creșterii aportului ei în PIB și prestigiului profesional. Salariile în sfera tehnologiilor informaționale sunt unele din cele mai mari precum în țările dezvoltate pe atât și în țările pe parcurs de dezvoltare

Dezvoltarea noilor tehnologii informaționale permite producătorilor concurența cu producătorii din țările cu forță de muncă ieftină unde salariile sunt cu mult mai mici decât în țările dezvoltate sau chiar în așa țări ca Republica Moldova.

Minusurile la astfel de revoluții industriale poate fi pierderea locurilor de muncă, aceste cataclisme sociale se produc cu careva pauze încă din secolul XVIII, așa laburiștii au fost active în distrugerea mașinilor din fabricile de producere.

În Republica Moldova de exemplu până în ziua de astăzi există astfel de profesie ca taxator în troleibuze, profesie dispărută în țările dezvoltate datorită noilor tehnologii, precum ar fi plata prin card

¹ © Mircea GUTIUM, gutium.mircea@rambler.ru

digital la intrare și senzore de greutate în autobus, care calculează numărul de locuri achitate și numărul de scaune ocupate. Introducerea a astfel de sistem la noi în transport public pe de o parte va aduce o economisire de bani public, dar pe de altă parte va lichida locurile de muncă necalificate, care reprezintă o sursă de existență și venit suplimentar pentru studenți.

De îndată ce utilajele vor prelua meseriile de rutină, previzibil cei care o execută acum vor întâmpina dificultăți fără precedent în încercarea de a se adapta la noile realități. În trecut, de regulă, tehnologiile de automatizare erau destul de specializate, odată cu lichidarea manufacturii, foștii meseriași au trecut la uzine. Acum situația este complet diferită tehnologiile informaționale devin cu adevărat universale, iar influența lor va fi simțită la fel de puternic în toate domeniile. Este foarte probabil ca odată cu introducerea noilor tehnologii în modelul de afaceri în aproape toate sectoarele existente, va exista o scădere a nevoii de muncă umană și trecerea la munca robotizată. În același timp, nu există nici-o îndoială că în noile industrii care vor apărea în viitor, chiar din momentul nașterii lor, toate ultimele realizări din lumea tehnologiei vor fi utilizate în mod activ pentru a economisi costurile legate de angajarea și menținerea personalului. De exemplu, companiile Google și Facebook au devenit parte din viața tuturor și au obținut o creștere fantastică de capitalizare, folosind forța de muncă a unui număr foarte mic de oameni - din punct de vedere al mărimii și influenței lor. Există toate motivele pentru a crede că marea majoritate a noilor industrii în viitor vor fi create și dezvoltate conform unui scenariu similar.

Desigur, utilizarea roboților în producția industrială nu este ceva absolut nou și nemaivăzut. Robotica a devenit deja un element indispensabil în aproape toate industriile - de la industria auto până la producția de semiconductori. La producătorul auto Tesla din Fremont, California, 160 de roboți industriali universali adună aproximativ 400 de mașini pe săptămână. De îndată ce șasiul unei mașini noi se află în punctul următor al liniei de asamblare mai mulți manipulatori automatizați coboară la ea simultan și încep să lucreze în strânsă interacțiune unul cu celălalt. Roboții sunt capabili să schimbe independent instrumentele instalate pe manipolatoare, ceea ce vă permite să efectuați diferite sarcini. De exemplu, același robot montează mai întâi scaunele, apoi, schimbând instrumentele, aplică adezivul și instalează parbrizul. Potrivit Federației Internaționale de Robotică, în perioada 2000 - 2012, vânzările globale de roboți industriali au crescut cu peste 60%, ajungând la 28 de miliarde de dolari în 2012. Liderul absolut în materie de creștere este piața chineză, unde din 2005 până în 2012 Rata de creștere anuală a numărului de roboți instalați a fost de aproximativ 25%.

Fiecare din roboții instalați va substitui un număr de persoane ce riscă să se confrunte cu un șomaj tehnologic, deoarece odată ce robotica va deveni mai profitabilă decât forța de muncă vie, angajatorii vor căuta căi de substituire a personalului cu utilaje automatizate și programe software de control și manipulare cu utilajele date, sub lovitură se vor afla și lucrătorii angajați în management. În același timp se vor rezolva dilemele cu privire la diferite școli manageriale, și luarea deciziilor legate de menținerea echilibrului dintre diferitele nivele de conducere.

Apariția cadrelor profesionale neangajate în același timp va scădea semnificativ puterea de cumpărare a populației, scăderea dată va influența cererea de produse economice. Primele industrii ce vor avea de suferit de pe urma scăderii cererii vor fi industriile de amuzament și producătorii de produse lux. Ironic dar optimizarea cheltuielilor și inovarea în producere cu scopul maximizării profitului poate avea un efect de scădere a vânzărilor, din lipsa persoanelor apte să procure produsele noi. Odată cu minimizarea profitului companiile vor fi nevoite să lichideze o parte din personal prin concediere, ceea ce va agrava doar situația, și va scădea încă mai mult puterea de cumpărare.

În curând va deveni evident că creșterea rapidă a veniturilor întreprinderilor nu poate fi durabilă pe termen lung. Aproape singura sursă de profit adăugător va fi reducerea costurilor din reducerea personalului. Veniturile nu vor crește și după un timp vor înregistra scăderi. Oamenii din ce în ce mai puțin vor cumpăra orice altceva decât necesitățile de bază. Printre companiile angajate în producția de bunuri și furnizarea de servicii care nu se află la baza piramidei lui Maslow vor da faliment. Liniile de economii și de credit vor fi epuizate iar proprietarii de case nu vor putea plăti ipoteca creditară. Ratele la împrumuturile pentru achiziționarea de bunuri imobiliare, precum și împrumuturile comerciale, de consum și educaționale vor crește la un nivel record. Veniturile fiscale vor scădea la un nivel minim anume atunci când nevoia de prestații sociale vor crește semnificativ, punând guvernul în pragul unui default național. În plus, odată cu abordarea unei noi crize financiare, chiar și o elită prosperă va trebui să reducă consumul: uitând de genți scumpe și mașini de lux.

Beneficiile noilor tehnologii pentru economie și bunăstare

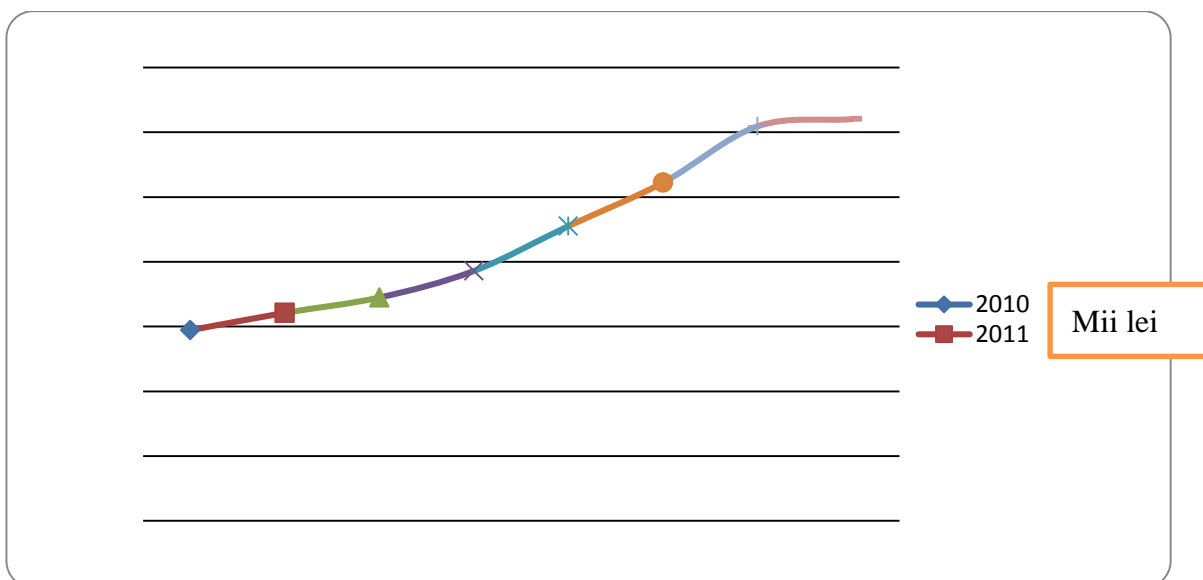
Beneficiile acordate de noile tehnologii informaționale și inovări tehnice implementate în economia de piață sunt diverse. Pentru țările antrenate active în procesul de cercetare-dezvoltare beneficiile directe

constau în valoarea adăugată din rezultatul creării noilor modele tehnice și aplicații soft. Iar însăși implicarea acestor inovații duce la crearea mărfurilor și serviciilor cu o putere concurențială ridicată, în rezultat mărfurile importate din alte țări nu vor fi întrebate pe piață în comparație cu mărfurile autohtone inovative, iar exportul va crește datorită cererii ridicate la mărfurile date.

Pe de altă parte țările producătoare de aceste mărfuri își câștigă beneficiile prin locurile de muncă create de către capitalul extern și creșterea valorii adăugate prin activitatea de asamblare și producere.

De asemenea nu poate fi trecută cu vederea și beneficiile primite de către consumatorii acestor mărfuri și servicii. Piața de produse electronice din an în an oferă noi modele cu funcții smart, ce permit colectarea în timp real a datelor cu privire la temperaturi aerului ori ora la care proprietarul se întoarce acasă pentru a pune start încălzirii apei pentru prepararea băuturii calde ori pornirea climatizorului pentru normalizarea temperaturii aerului în camera.

Deservirea de asemenea a ajuns la noi vârfuri datorită implementării software inovațiilor, noile sisteme de neuro-legături artificiale permit crearea sistemelor independente, asemănător cu Harta auto-organizațională a savantului finlandez Teuvo Kalevi Kohonen, care este în stare să învețe fără învățător în efectuarea acțiunilor sale e vizualizare și organizare. Astfel de aplicații cu funcții de auto-cunoaștere permit formarea aplicațiilor antrenate în deservirea clienților on-line prin comunicare și primire de comenzi în timp real.

Fig. 1. Evoluția volumului producției pe activități profesionale, științifice și tehnice

Sursa: Elaborat de autor în baza datelor raportului statistic „Volumului producției, CAEM Rev.2 pe Activități economice, Ani și Prețuri în Republica Moldova în anul 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017”.

Conform diagramei de mai sus observăm că aportul activităților tehnice și științifice în PIB național crește în fiecare an și nu cunoaște scăderi ori regres. Aceste activități permit creșterea economiei Moldovei datorită atractivității sale pe piața mondială și perspectivității sale practic nelimitate.

Folosirea de aplicații noi specializate și independente va permite companiilor tinere să facă economii pe personal încadrat în muncă de rutină și să se elibereze de nevoia arendării spațiilor vaste pentru oficiile angajaților. Comercializare lor în schimb va aduce profit companiilor producătoare, iar crearea unor condiții mai favorabile pentru startup-uri va majora numărul plătitorilor de impozite. Ambele variante vor avea un efect pozitiv asupra bugetului datorită aflului monetar de la noi agenți economici.

Concluzii și recomandări

Efectele rezultate din creșterea interesului față de industria tehnologiilor informaționale aduc cu sine precum și beneficii pe atât și provocări. Noile tehnologii informaționale permit automatizarea procesului de producere și crearea unor servicii și produse cu o putere concurențială net superioară. Deschiderea noilor companii IT în Republica Moldova aduce un aport semnificativ PIB-ului național și creării locurilor de muncă bine plătite și cu cerințe majore în privința nivelului de calificare.

În același timp noile inovații tehnologice datorită productivității sale mari și economiei relative vor

lichida profesiile slab calificate. Datorită robotizării astfel de locuri de muncă precum hamalii ori șoferii vor dispărea în scurt timp. Nemaivorbind de astfel de anacronizm demult dispărut în țările înalt dezvoltate din vest, precum ar fi taxatorii în transportul public, în loc de bariere cu carduri digitale la intrarea în transport. Desigur această schimbare tehnologică necesită investiții și personal calificat în inginerie. Odată cu schimbările inițiate și dispariția locurilor de muncă ce nu necesită calificare, va avea loc creșterea ofertei de muncă în timpul regresului cererii. Ca efect va avea loc un val de șomaj tehnologic și un număr impunător de persoane necalificate neangajate în câmpul muncii.

Pentru a minimiza riscul șomajului tehnologic apărut din avalanșa revoluției tehnologice, este necesară nu doar crearea la noi în țară a locurilor de muncă destinate specialiștilor IT ci și crearea condițiilor de muncă și posibilităților de avansare ce pot concura cu condițiile de muncă și remunerare din țările mai dezvoltate. În același timp este necesară crearea locurilor de muncă slab calificate legate de sfera IT în schimbul celor dispărute, ori crearea centrelor de reeducarea profesională, organizate și finanțate de către stat ori dacă există necesitate și posibilitate, de către organizațiile neguvernamentale cu scop nelucrative.

Bibliografie

1. Ford M. Forecasting. *Rise of the Robots: Technology and the Threat of a Jobless Future*, Basic Books (2015) ISBN 9780465059997
2. Ford M. "Could Artificial Intelligence Create an Unemployment Crisis?", *Communications of the ACM*, July 2013, Vol. 56 No. 7, Pages 37–39.
3. Teuvo Kohonen (2014): *MATLAB Implementations and Applications of the Self-Organizing Map*
4. Aurelien Geron. *Hands-On Machine Learning with Scikit-Learn and TensorFlow: Concepts, Tools, and Techniques to Build Intelligent Systems*. O'Reilly Media (2017), ISBN 1491962291

**SOCIOECONOMIC ASPECTS OF THE CORRELATION MIGRATION –
DEVELOPMENT IN MOLDOVA**

*Olga SÂRBU¹, PhD,
State Agricultural University of Moldova
Liliana CIMPOIEȘ², PhD,
Academy of Economic Studies of Moldova*

Population migration is viewed as one of the most marked social phenomena. Directly or indirectly, migration influences all aspects of social life, both from the country of origin and country of destination, while performing more functions. Besides the fact that it contributes to the geographical location of human resources available, it also ensures the process of rapprochement between states, regions, localities, contributes to diminishing the differences between the rural and urban, to the intercultural transfer between nations. Thus, as a multifunctional phenomenon, migration can be considered a development factor that requires an economic, social, demographic, cultural, or political approach. The purpose of the study is to analyze the effects of migration on the localities development. In this paper, different scientific research methods were used. These refers to: analysis, synthesis, induction, deduction, analogy; methods of statistical analysis, method of comparison. In order to carry out the research, the comparative analysis procedure was also used.

Key words: economic development, human resources, immigration, migration.

**ASPECTE SOCIOECONOMICE ALE CORELAȚIEI MIGRAȚIE –
DEZVOLTARE ÎN MOLDOVA**

Actualmente, migrația populației este considerată drept unul din cele mai marcate fenomene sociale. În mod direct sau indirect, migrația influențează toate aspectele vieții sociale, atât din țara de origine, cât și din țara de destinație, realizând, totodată, mai multe funcții. Pe lângă faptul că ea contribuie la amplasarea geografică a resurselor umane disponibile, ea asigură și procesul de apropiere dintre state, regiuni, localități, contribuie la atenuarea diferențelor dintre sat și oraș, la transferul intercultural dintre națiuni. Deci, ca fenomen multifuncțional migrația poate fi considerată un factor de dezvoltare ce necesită o abordare din punct de vedere economic, social, demografic, cultural, politic etc. Scopul studiului constă în analiza efectelor migrației asupra dezvoltării localităților. În lucrare au fost utilizate așa metode de cercetare științifică ca: analiza, sinteza, inducția, deducția, analogia; metodele analizei statistice, metoda comparației. Pentru efectuarea cercetării s-a recurs, de asemenea, la procedeul analizei comparative.

Cuvinte-cheie: migrația, imigrația, resurse umane, dezvoltare economică.

JEL Classification: J11; J14; J18.

Over the last century, international migration flows have experienced a clear activation and expansion. Immigration has become a phenomenon capable of helping to solve demographic and economic problems, but also to cause social instability, and in the view of a part of the population, it may even considered as a threat to personal security.

Recently, international migration has been largely expanding. Globally, it reaches over 232 million people or 3% of the world's population, and 740 million people are considered internal migrants. The migratory phenomenon is characteristic, practically, of any state. Migration has become a defining feature of the modern global economy, and the main factors determining its expansion are the processes of globalization, technical progress, the new economic order, etc [7]. The importance of contemporary migration is linked not only to the number of those who migrate, but also to the fact that the migration has become a global phenomenon and keeps on expanding in different forms. Many families are adapting to a transnational life, and the effects of migration are becoming more and more important. Globally, the amounts of remittances sent to the countries of origin reached values that were hard to imagine in the past.

¹ © *Olga SÂRBU*, e-mail: o.sarbu@uasm.md

² © *Liliana CIMPOIEȘ*, e-mail: liliana.cimpoies@hotmail.com

However, with their return home, migrants bring not only money, but also new ideas of development, knowledge and new entrepreneurial skills acquired from the experience during the migration period [8].

Thus migrants contribute to the modernization of the country and play an extremely important role in its economic and social development. Migration is no longer a phenomenon that affects only those who leave, but equally, those who remain in the country of origin, as well as those in the country of destination. Due to migration, entire areas transform and change their ethnic and cultural identity. Thus, contemporary migration has become one of the basic elements of social and economic transformation in the modern world.

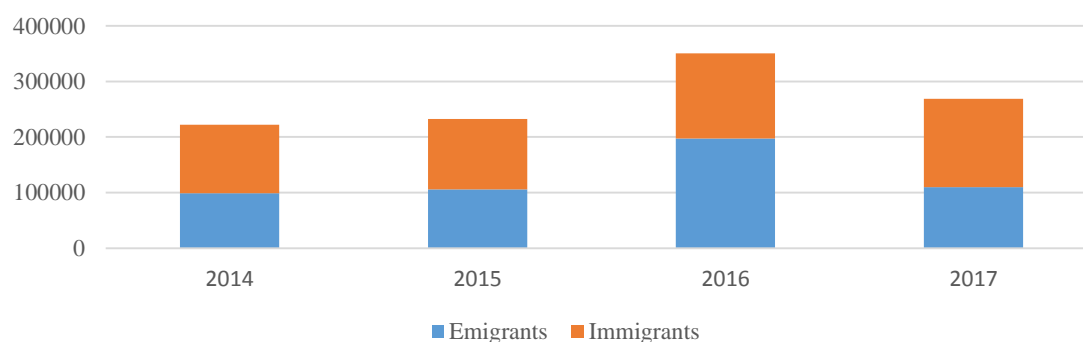
Migration is a defining component of economic development and human existence in the Republic of Moldova. Although official data estimate labor migration at a level of 330-340 thousand people (30%), various studies show that the magnitude of the phenomenon is greater, and its impact on the social and economic situation of the country is significant. Indeed, labor migration has become an important factor in fighting poverty and increasing the welfare of the Moldova’s population. The economic growth obtained by Moldova during the last 15 years is mainly due to remittances of migrant workers. However, migration can also cause negative effects, such as brain drain, population decline and aging, social security systems being compromised, leaving home without care for children and old people, human beings trafficking etc [8].

Migration policies are targeted at increasing the positive effects and mitigating the negative effects of migration, which contributes to the integration of migration processes into development strategies. However, despite the increased importance given to the relationship between migration and development, national migration policies have not yet been able to fully exploit its benefits, as they have not been integrated into development strategies [4].

Migration is a phenomenon that takes on more and more forms and produces various effects with a strong impact on society. The factors that lead to the intensification and diversification of the migratory phenomenon are becoming more varied, being determined by the political, social, economic and technological changes that have occurred in the last decades worldwide. Therefore, the most efficient migration policy should be oriented towards increasing its positive impact and mitigating the negative effects. In the same time, it should stress the factors that generate the intensification of the migration phenomenon [6].

Migration is a global phenomenon, affecting millions of people every year. It’s an worldwide phenomenon, with political, socio-economic and cultural implications. Migration refers to the movement of people from one place to another and can take place within a country or abroad, having a permanent, seasonal or circular character. A multitude of factors such as the economic, political, social but also the environment contribute to this process [2]. People migrate in search of better jobs, education, better sources of income, making different choices in life.

The migratory processes have affected Moldova, characterized by the intensification of the external migration, both definitive and temporary, exceeding the number of persons leaving the country compared to the number of those who entered for such purposes (Figure 1).

Figure 1. Dynamics of migration processes in Moldova

Source: Based on data from National Bureau of Statistics [9].

According to preliminary data of the National Bureau of Statistics (NBS), at the beginning of 2019, 2.68 million people with ordinary residence were living in Republic of Moldova. The country's inhabitants have been heavily involved in international migration, so in 2017, around 160,000 people emigrated from the country, and 110 thousand people immigrated to the country, most of them being returning migrants.

The phenomenon of labor migration in Moldova has a double impact on the population. The positive

aspect is determined by the socio-economic effects of remittances and the experience gained abroad in different fields. On the other side, the negative of socio-demographic aspect is the deterioration of human capital. The prevalence of emigration over immigration has an immediate impact on the number of the population, and influences its continuous decrease, and the departure to work abroad of women of childbearing age leads to the deterioration of the main demographic indicators over time, as a result of the reduction of birth and fertility [1].

Table 1. Analysis of the main demographic indicators in Moldova

Main demographic indicators	2015	2016	2017
Number of population by the end of the year, thousands of people	3553,1	3550,9	3547,5
Population growth rate, %	-0,06	-0,06	-0,06
Birth rate, %	10,86	10,53	9,64
Mortality rate, %	11,23	10,84	10,40
Natural growth, %	-0,37	-0,31	-0,76
Gross rate of immigration, %	1,18	1,15	1,04
Gross rate of emigration, %	0,63	0,71	0,59
Migration net rate, percent points	0,55	0,44	0,45
Marriage rate, %	7,0	6,2	5,9
Divorce rate, %	3,2	3,0	2,6
Coefficient of population aging, total	16,7	17,2	17,7
<i>from which:</i>			
men	13,8	14,2	14,8
women	19,3	19,9	20,5
Life expectancy at birth, years - total	71,54	72,17	73,21
<i>From which:</i>			
men	67,52	68,14	69,35
women	75,54	76,15	76,96

Source: Based on data from National Bureau of Statistics [9]

During 2015-2017 the birth rate decreased, in 2017 it accounted 9.6 live births per 1,000 inhabitants, compared to 10.6 live births per 1,000 inhabitants in 2015 (Table 1). A continuous decrease in the number of registered marriages were recorded, from 24.7 thousand in 2015 to 20.9 thousand in 2017. The emigration of one of the spouses leads to the permanent breakdown of the domestic relations, and as consequence a large number of broken marriages. In 2017 the number of divorces was 9.3 thousand, the divorce rate being of about 2.6 divorces per 1,000 inhabitants.

Migration increases the aging process of the country's population, as young people, part of the labor force, participate mainly in migration. In 2017 the coefficient of aging reached the value of 17.7 exceeding the critical value of 16, which shows a very high level of the migration phenomenon. For women, this coefficient is even higher, constituting 20.5 persons aged 60 years and over 100 inhabitants. Birth and marriage rates have been declining compared its level in 2015. During the analyzed period the age structure of the population worsening trend is maintained. The ratio of demographic dependence increased from 55.7 to 56.2%.

Labor force migration from the country plays an important and significant role not only in demographic but also in economic terms. With the increase in the number of people leaving for work, the amount of transfers of natural persons abroad has increased significantly, with an influence on the main macroeconomic indicators (Table 2).

Table 2. Analysis of economic development indicators of Moldova

Indicators	2015	2016	2017
Gross domestic product (GDP), current prices, MDL	122562742	135396791	176777076
GDP growth rate, %	-0,4	4,5	4,5
GDP per capita, current prices, MDL	34485	38119	49808
Growth rate of GDP per capita, %	-0,4	4,5	4,6
Index of human capital	0,696	0,699	0,700

Source: based on data from National Bureau of Statistics [9] and the annual report – Human Development, UNDP [10]

In 2017, according to the National Bank of Moldova (NBM) data, the amount of personal remittances amounted to 1556.89 million USD (in 2016 - 1380.47 million USD). The growth of the Gross Domestic Product in the last years is mainly attributed to the revenues remitted by Moldovan migrants working abroad, constituting 176.78 million lei in 2017, compared to 122.6 million in 2015. The nominal value of GDP per capita during the analyzed period has grown continuously. In 2017, within the Program for attracting remittances to the economy "PARE 1 + 1", 209 investment projects were approved with an amount of 43.69 million lei. The investment projects approved for financing, target attracting investments in economy amounting to 118.53 million lei.

An important source of poverty alleviation for the population of Moldova are remittances. Households Budget Research Data (CBGC) shows that the proportion of households receiving remittances in the total household in the country is considerable during the analyzed period (Table 3).

Thus, in 2017, 25.0% of the total households benefited from the sources. A higher share of households receiving remittances was registered in rural compared to urban area, respectively 28.3% and 21.0%. CBGC shows that in 2017 remittances accounted for more than half (53.7%) of the disposable income of households in the country. Indicators reflecting the labor market in Moldova present negative trends.

Table 3. Impact of remittances on households wellbeing in Moldova

Indicators		2015	2016	2017
Share of households that receive remittances, %	Total	25,0	24,8	25,0
	Urban	20,5	21,7	21,0
	Rural	28,5	27,3	28,3
Share of remittances in the disposable income of households depending on remittances, %	Total	56,7	55,5	53,7
	Urban	52,0	49,7	46,7
	Rural	59,7	59,2	58,3
Ratio of households that would classify under poverty if will not receive remittances, %	Total	23,4	...	...
	Urban	14,4	...	...
	Rural	30,5	...	...

Source: Based on the data from National Bureau of Statistics [7]

Between 2015 and 2017 the number of economic active population fluctuated, constituting 1259.1 thousand people in 2017, decreasing by about 14 thousand compared to 2016 and 6.5 thousand in 2015. The activity rate was 42.2 % in 2017 compared to 42.6% in 2016 and 42.4% in 2015. Employment rate also registered decreasing trends (Table 3).

During 2015 - 2017 within the Project "Migration and local development" - Stage I (the objective of which is to assist the communities affected by migration in order to improve local services (water and sanitation, social services, education and health) and access to 40 income-generating opportunities (re-employment, supporting business development) were created and strengthened 40 Pilgrimage Associations as an institutional mechanism for the continuous and efficient involvement of migrants in local development planning. Thus, about 9,000 migrants contributed over 3.5 million lei to provide better services in their villages and hometowns [3].

According to the Government Decision no.725 from 2017 for the approval of the Mechanism for the coordination of the state policy in the field of Diaspora, Migration and Development (DMD), the Government has undertaken to extend the integrated approach of the given field at the local level. Thus, "the integrated approach of the DMD field constitutes a mechanism of communication and coordination of all the parties involved (central and local public authorities, civil society, academic and private environment, international organizations, etc.) in order to achieve the strategic objectives of the state policy in the field of DMD". In 2017, the DMD Interministerial Committee was established and responsible persons within the Public Central Administration were appointed at the decision and technical level.

Migration of the population abroad in search of a better paid job helps to reduce poverty, but generates strong social effects on children (Table 4).

Table 4. Number of children left by parents who went abroad seeking a job

Indicators	2015	2016	2017
Total children, persons	40010	n/a	77180

<i>including:</i>			
with one parent left	30008	n/a	60400
with both parents left	10002	n/a	16780

Source: Sistemul Informațional de Management în Educație al MECC, <https://mecc.gov.md>

In 2017, the number of children left in the country without parental care, as a result of parents leaving abroad in search of a job, according to the estimates of the Ministry of Education, Culture and Research, constituted approximately 77 thousand, of which about 17 thousand children had both parents abroad and 60 thousand children - a parent abroad. It should be mentioned that, these data differ significantly from those of the Ministry of Health, Labor and Social Protection, according to which in 2017 the number of children with parents left abroad was 30 thousand children, in 2016 their number constituting approximately 36 thousand children.

Migration influences the integration in education, as well as the visions regarding its opportunity. The gross enrollment rate represents the total number of students from a certain educational level, regardless of age, expressed as a percentage ratio to the total population in the official age group corresponding to the given level, in a given year of studies.

Table 5. Evolution of gross enrollment rate in compulsory general education in Moldova, %

Indicators		2015	2016	2017
Primary	Total	91,8	91,3	90,6
	Urban	112,7	114,5	117,3
	Rural	79,6	77,7	75,1
Secondary	Total	86,7	86,6	86,6
	Urban	100,7	102,7	104,6
	Rural	79,0	77,5	76,1

Source: Based on data from National Bureau of Statistics [9]

The statistical data show that during the analyzed period the enrollment rates in general compulsory education are decreasing, presenting significant gaps between urban and rural areas. In the primary education the gross enrollment rate in 2017 was 90.6%, decreasing by 1.2 percent point compared to 2015 (Table 5). In the rural area, the gross enrollment rate in primary education was 75.1%, with 42.2 percent point lower than the urban area. In turn, the gross enrollment rate in secondary education, at national level, in 2017 was 86.6%, in the rural area it constituted 76.1%, with 28.5 p.p. lower than the urban area.

The shortage of teachers continues to be one of the effects of migration processes. One of the areas strongly affected by migration remains education, and the exodus of teachers across the country to work continues to be driven by economic factors. Data from the latest study ("Impact of migration on teachers and researchers in Moldova"), indicates that among the factors that drive emigration of teachers and researchers, the most significant is the wage. Even if in the last years the teachers benefit from wage increases, this, according to the NBS data, in 2017 constituted only 78.3% of the average monthly salary per economy. According to the same sources during the analyzed period the number of teachers is in a continuous decrease from 39.1 thousand people in the 2015/2016 academic year to 37.6 thousand during 2017/2018.

Migration is an important factor in development. Although the exact impact of migration on national development is intensely debated not only in the academic environment, there is no doubt that the mobility of migrant resources has enormous potential to support development efforts, especially in developing economies. Thus, the international community has recognized migration as a key political priority, highlighting it, among others, in Objective 10 of the Sustainable Development Goals, as one of the catalysts for reducing global inequality.

The objective of the MiDL Project is to support the development of communities in Moldova affected by migration, by improving local public services and stimulating income-generating economic activities, including by encouraging the economic involvement of the Diaspora in the economic revitalization of the localities. All these projects have been co-financed and co-implemented, in partnership with local public authorities (LPAs) and migrants, with the active participation of the Associations of Natives (AdB). The 38

associations of natives, already operational in Moldova, provided better recreation and sports services, drinking water supply, road infrastructure, maintenance of local roads, public lighting, waste disposal or modernization of educational institutions. The data reveals that donor resources have generated double investments from local public authorities, the local community and local associations [5].

Conclusions

Migration is a problem of particular national importance, which primarily affects local communities. Thus cooperation between central and local authorities is essential and extremely important. In particular, cooperation can and should lead to the following effects: including migration as one of the priorities in national policies and priority areas of financing from the country's development partners; elaborating an institutional, normative and policy framework correlated and effective at national and local level; effective use of the benefits of migration at national and local level; better knowledge and information at national and local level, regarding the migration, problems and opportunities they generate; development and strengthening of institutional capacities in the field of migration at the level of local administration and central administration; the involvement of local authorities and its associations in discussions with donors and the correlation of policies with the realities and real development needs of local communities; creation of special programs and funds in the field of migration, at national or international level, with direct access to local public authorities.

References

1. Burdelnî E., Terzi-Barbăroșie D. (2013). Suport de curs: Migrația și Dezvoltarea, Cancelaria de Stat a Republicii Moldova, Misiunea OIM Moldova, UNDP Moldova, Chișinău.
2. Constantinescu M. (2002). Teorii ale migrației internaționale. În: Sociologie românească 3(4), Polirom, pp. 93–114.
3. Diaspora Engagement Hub. Available online at: <https://gfmd.org/pfp/ppd/2644>. Accessed on: 7.09.2019
4. Hotărârea Guvernului Nr. 655 din 08.09.2011. Strategia națională în domeniul migrației și azilului (2011–2020).
5. International Organization for Migration (IOM) (2016). A Crowdfunding Platform for the Moldovan Diaspora. Available online at: <http://www.iom.md/crowdfunding-platform-moldovan-diaspora> Accessed on: 7.09.2019.
6. Integrarea migrației în strategiile de dezvoltare. Ghid pentru factori de decizie și specialiști. Chișinău: OIM, 2013.
7. Kuznetsov Y., Sabel C. (2006). International Migration of Talent, Diaspora Networks, and Development: Overview of Main Issues. In: Diaspora Networks and the International Migration of Skills: How Countries Can Draw on Their Talent Abroad. Washington DC: World Bank, pp. 3–19.
8. Organizația Internațională pentru Migrație (OIM) (2014). Profilul migrațional extins al Republicii Moldova 2008–2013. Raport analitic, Chișinău.
9. National Bureau of Statistics (2018). Statistical Yearbook of the Republic of Moldova 2018.
10. Raportului anual – Dezvoltarea Umană, UNDP. Available at : https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/library/human_development/nhdr-2016.html Accessed on: 7.09.2019.

PROMOVAREA CONCEPTULUI DE ANGAJARE ASISTATĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Ina CREȚU,
dr. în economie, conf. univ.¹

Conform Legii nr.105 din 14.06.2018 cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj, angajarea asistată este metodă de intervenție care sprijină grupurile dezavantajate și social-vulnerabile ale populației în vederea obținerii și menținerii unui loc de muncă remunerat pe piața muncii.

Țara noastră se află la etapa incipientă de implementare a conceptului de angajare asistată. La moment, în domeniul vizat este antrenată Asociația Motivație și Proiectul UE „Societatea civilă contribuie la dezvoltarea economică și socială din Republica Moldova (RM)”, cofinanțat de Guvernul Suediei și implementat de către AO AZI.

În vederea promovării conceptului de angajare asistată în RM, fiind scopul de bază al articolului, de către autor se propun următoarele acțiuni: elaborarea și aprobarea cadrului normativ privind angajarea asistată; includerea Specialistului angajare asistată în Clasificatorul Ocupațiilor al RM; instituirea serviciului de angajare asistată a persoanelor cu dizabilități în cadrul agențiilor teritoriale de ocupare a forței de muncă (ANOFM); elaborarea standardului ocupațional pentru Specialist angajare asistată; elaborarea curriculei pentru formarea profesională a Specialistului angajare asistată; introducerea în curricula la specialitatea „Asistența Socială” în instituțiile de învățământ superior a modului „Angajare asistată”; pilotarea în 1-2 regiuni din RM și implementarea angajării asistate la nivel de țară.

Cuvinte-cheie: angajare asistată, concept, cadrul normativ, grupuri dezavantajate, loc de muncă, pașii următori.

PROMOTING THE CONCEPT OF ASSISTED EMPLOYMENT IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

According to the Law no.105 of 14.06.2018 on the promotion of employment and unemployment insurance, supported employment is an intervention method that supports disadvantaged and socially vulnerable groups of the population in order to obtain and maintain a paid job on the labour market.

Our country is at an incipient stage in implementing the concept of supported employment. At the moment, Association Motivatie from and EU Project "Civil Society Contribute to Economic and Social Development in the Republic of Moldova (RoM)", co-financed by the Swedish Government and implemented by AO AZI, are involved in the field.

In order to promote the concept of supported employment in the RoM, being the purpose of the article, the following actions are proposed by the author: elaboration and approval of the legal framework on supported employment; inclusion of the Supported employment specialist in the Classification of Occupations of the RoM; establishment of the supported employment service for persons with disabilities within the territorial employment agencies (ANOFM); developing the occupational standard for Supported employment specialist; developing the curriculum for the professional training of the Supported employment specialist; introduction in the curriculum of the "Social Assistance" specialty in the higher education institutions of the module "Supported employment"; piloting in 1-2 Moldovan regions and implementing supported employment in the country.

Key words: supported employment, concept, legal framework, disadvantaged groups, job, next steps.

JEL Classification: J14, J21.

Conceptul de angajare asistată

Conceptul de “Angajare Asistată” a fost elaborat în SUA și Canada în perioada anilor 1970 - 1980. Deși inițial obiectivul acesteia consta în asistența persoanelor cu dizabilități intelectuale în vederea obținerii și păstrării unei slujbe plătite, ulterior angajarea asistată și-a arătat eficiența și în ajutorarea altor grupuri-

¹ © Ina CREȚU, cretuina23@gmail.com

țință, care, în mod obișnuit, întâmpinau dificultăți în identificarea, obținerea și păstrarea unui loc de muncă.

La sfârșitul anilor 80 ai secolului XX, modelul angajării asistate a ajuns în Europa. Un șir de organizații europene din domeniul dizabilității au desfășurat cu succes proiecte-pilot în domeniul angajării asistate, finanțate, în special, de programe ale Uniunii Europene (UE), precum Helios și Horizont.

Conform Legii nr.105 din 14.06.2018 cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj: *Angajare asistată* – metodă de intervenție care sprijină persoanele specificate la art. 23 alin. (3) în vederea obținerii și menținerii unui loc de muncă remunerat pe piața muncii [1].

Art. 23, alin. (3) Șomerii care necesită suport suplimentar pe piața muncii sînt:

- a) tinerii cu vîrstă cuprinsă între 16 și 24 de ani;
- b) persoanele care nu dețin o profesie/meserie;
- c) persoanele cu dizabilități;
- d) șomerii de lungă durată;
- e) persoanele cu vîrstă de 50 de ani și peste;
- f) persoanele eliberate din locurile de detenție;
- g) victimele traficului de ființe umane, după reabilitarea psihologică și socială;
- h) persoanele care se luptă cu consumul de substanțe stupefiante ori psihotrope, după reabilitarea socială și psihologică;
- i) victimele violenței în familie;
- j) alte categorii supuse riscului de excludere socială stabilite prin lege sau de către Guvern.

Conform Legii nr. 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap (România), *angajare asistată* este opțiunea de angajare care facilitează munca în locuri de muncă obișnuite de pe piața competitivă a muncii și care presupune oferirea de sprijin în căutarea locului de muncă și la locul de muncă, transport, tehnologii ajutătoare, instruire, specializare [3].

Deci, *angajarea asistată* reprezintă o metodă de lucru cu persoanele cu dizabilități și persoanele din grupurile vulnerabile în vederea asigurării accesului și menținerii angajării remunerate pe piața liberă a muncii.

Deși există un șir de diferențe și modele privind conceptul de angajare asistată la nivel mondial, distingem trei elemente fundamentale ale modelului european de angajare asistată:

1. Munca remunerată – persoanele trebuie să primească o remunerare măsurabilă cu munca prestată. Astfel, persoana va fi remunerată cu cel puțin salariul minim pe economie al unei țări sau la nivelul de remunerare oficială pentru postul respectiv.

2. Piața liberă a muncii – persoanele sunt angajați obișnuiți, cu aceleași salarii, în aceleași condiții ca și alți angajați, din domeniul respectiv, din afacerile, organizațiile date, din sectorul public sau privat.

3. Sprijin continuu - acest aspect se referă la suport în angajare în sens larg, în cazul muncii remunerate. Asistența dată este personalizată și se acordă, la necesitate, atât angajatului, cât și angajatorului.

Angajarea asistată a șomerilor, care necesită suport suplimentar pe piața liberă a muncii, are la bază conceptele de incluziune socială, demnitate și drepturi, autonomie și impune respectarea la toate etapele și în toate activitățile de angajare asistată din partea prestatorului de servicii a următoarelor principii fundamentale:

- 1) Individualizare
- 2) Respect
- 3) Auto-determinare
- 4) Alegerea informată
- 5) Abilitare
- 6) Confidențialitate
- 7) Flexibilitate
- 8) Accesibilitate.

În Republica Moldova implementarea conceptului de angajare asistată este la etapa incipientă.

Experiența României în domeniul angajării asistate

a. ONG Alpha Transilvana (or. Tîrgu Mureș) [4]:

✓ Are acreditare pentru domeniul angajare asistată [dispune de ACREDITARE nr. 002489/18.02.2016 pentru acordarea de servicii sociale; ACREDITARE seria MS 29/00003 pentru prestare de servicii de informare și consiliere; ACREDITARE pentru furnizarea serviciilor de informare, consiliere și medierea muncii pe piața internă].

✓ Dispune de Programul Atrium care prevede:

- Facilitarea integrării persoanelor cu dizabilități pe piața liberă a muncii sau în ateliere
  - Sprijinirea angajatorilor care doresc să angajeze persoane cu dizabilități
- ✓ Atrium este unitate socio-economică prin care se permite valorificarea resurselor umane prin pregătirea și includerea în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități provenite din județul Mureș, care cuprinde:

- consiliere, orientare profesională, calificare și formare profesională continuă în concordanță cu cerințele de pe piața muncii
- consultanță în diferite domenii de interes: accesibilizare spații și locuri de muncă pentru persoane cu handicap, standarde de calitate și responsabilitate socială, management de proiect
- servicii de pregătire și ambalare materiale de birotică și papetărie
- producție, comerț și prestări servicii în domeniile: industria textilă, legătorie-birotică, papetărie, ambalaje, serigrafie, lumânări și obiecte decorative

Activitatea se desfășoară într-un spațiu special conceput din cadrul Fundației Alpha Transilvană și cu personal special angajat pentru această activitate.

b. Proiectul LEAD (buget 1,5 mil EUR; perioada 2018-2021)

Proiectul LEAD (Labour Market Employment for Young Adults with a Disability) se adresează tinerilor cu dizabilități, părinților și aparținătorilor acestora, companiilor, precum și specialiștilor și furnizorilor de servicii de angajare asistată, și a fost lansat în 2018 în România.

Acesta este derulat de fundația Health Action Overseas Romania (HAO), care beneficiază în acest scop de o finanțare prin granturi oferite de Islanda, Liechtenstein și Norvegia. În afară de România, proiectul se mai derulează și în Bulgaria, Portugalia, Cipru și Marea Britanie, obiectivul principal fiind creșterea accesului tinerilor cu dizabilități pe piața forței de muncă, prin aplicarea unor măsuri optime în procesul de ocupare a acestora.

În cadrul proiectului 450 de tineri cu dizabilități, cu vârsta între 15 și 29 de ani, dintre care 150 din România, vor beneficia de servicii de angajare asistată, vor participa la activități de formare profesională și activități de voluntariat, precum și la întâlniri cu potențiali angajatori.

Părinții și aparținătorii tinerilor cu dizabilități vor participa, de asemenea, la cursuri de formare în vederea asigurării suportului necesar acestora, în vederea angajării pe piața liberă a muncii și li se va asigura suport în vederea creării unor grupuri de ajutor reciproc pe aceasta temă.

În România doar 4,6% dintre adulții cu dizabilități lucrează. Companiile românești sunt încă reticente în a se implica în procesul de angajare asistată și ezită să integreze persoane cu dizabilități.

Prin implementarea acestui proiect, HAO și-a asumat rolul de facilitator în procesul de comunicare între potențialul angajat din acest segment social vulnerabil și angajator. LEAD se concentrează pe transferul de know-how și a unui model de bună practică în domeniul angajării asistate care și-a dovedit viabilitatea în Marea Britanie.

Datorită acestui proiect, firmele interesate să se implice în îmbunătățirea situației privind ocuparea tinerilor cu dizabilități vor beneficia de informare și consultanță în domeniul angajării asistate, de cursuri de formare pentru specialiști în angajare asistată, precum și de un ghid de bune practici în angajarea tinerilor cu dizabilități.

Prezentarea cadrului normativ al României cu tangențe la angajare asistată

✓ *Legea nr. 76/2002 privind sistemul asigurărilor pentru somaj și stimularea ocupării forței de muncă (așa-numita Legea Șomajului)* [2].

Recentele modificări aduse Legii Șomajului în 2019 sunt favorabile atât persoanelor cu dizabilități aflate în căutarea unui loc de muncă, cât și firmelor dispuse să angajeze astfel de persoane.

Spre exemplu, companiile pot primi o subvenție de 2.250 de lei lunar (echivalent 500 EUR), timp de 18 luni, pentru fiecare persoană cu dizabilități, absolventă a unei instituții de învățământ, angajată, cu obligația menținerii raporturilor de muncă cel puțin 18 luni.

✓ *Legea nr. 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap (cu ultimele amendamente din 2018)* [3].

Extras din Capitolul 5. Orientare, formare profesională, ocupare și angajare în muncă:

- Persoanele cu dizabilități au dreptul la:
- cursuri de formare profesională,
- adaptare rezonabilă la locul de muncă,

- consiliere în perioada prealabilă a angajării și pe parcursul angajării, precum în perioada de probă
  - perioadă de probă plătită la angajare de 45 zile
  - posibilitatea de a lucra mai puțin de 8 ore/zi la recomandarea comisiei de evaluare
  - concediu de odihnă suplimentar de cel puțin 3 zile lucrătoare, iar în cazul nevăzătorilor 6 zile
  - preaviz plătit, de minimum 30 zile lucrătoare, acordate la desfacerea contractului de muncă din inițiativa angajatorului
  - scutirea de la plata impozitului pe salariu.
  - Angajatorii beneficiază de următoarele drepturi:
    - Deducerea, la calculul profitului impozabil, a sumelor aferente adaptării locurilor de muncă protejate și achiziționării utilajelor și echipamentelor utilizate în procesul de producție de persoane cu handicap/dizabilități
    - Deducerea, la calculul profitului impozabil, a cheltuielilor cu transportul persoanelor cu handicap/dizabilități de la domiciliu la locul de muncă, precum și a cheltuielilor cu transportul materiilor prime și al produselor finite la și de la domiciliul persoanei cu handicap/dizabilități angajată prin munca la domiciliu
    - Decontarea din bugetul asigurărilor sociale pentru șomaj a cheltuielilor specifice de pregătire, formare și orientare profesională și încadrare în muncă a persoanelor cu handicap/dizabilități
    - Subvenție de stat în condițiile prevăzute de Legea 76/2002.
    - Angajatorii au următoarele obligații:
      - Dacă au cel puțin 50 de angajați au obligația de a angaja persoane cu handicap într-un procent de cel puțin 4% din numărul total de angajați.
- Totodată, în România nu există metodologia standard privind angajarea asistată a persoanelor cu dizabilități.

Situația în domeniul angajării asistate în Republica Moldova

Activitatea Asociației Motivație din RM [5]:

- ✓ Elaborarea Ghidului metodologic pentru angajare asistată, pregătit în cadrul unui proiect finanțat de IM Swedish Development Partner, și prezentarea proiectului ghidului Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale.
- ✓ Participarea la cursurile în domeniul angajării asistate, organizate de către Alpha Transilvana.
- ✓ Organizarea training-ilor în domeniul angajării asistate pentru ONG-uri din regiuni: iunie 2019 – Criuleni; 2020 – Rîșcani; 2021 – urmează de determinat. Urmare training-urilor - monitorizare și mentorat de către ONG Motivație.
- ✓ Existența interesului și intențiilor din partea ONG Motivație pentru promovarea conceptului de angajare asistată în RM.

Proiectul „Societatea civilă contribuie la dezvoltarea economică și socială din RM”

- ✓ Finanțat de către UE, cofinanțat de Guvernul Suediei, prin intermediul Fundației Est Europene, implementat de către AO AZI.
- ✓ Scopul proiectului: *Facilitarea incluziunii socio-profesionale a persoanelor cu dizabilități din regiunea de Sud al RM prin implementarea modelului Angajare Asistată la nivel regional.*
- ✓ Obiectivele proiectului sunt:
  - Fortificarea capacităților a 40 de persoane, reprezentanți AOFM, APL, din raioanele Cahul și Cantemir pentru a fi instruiți și pregătiți pentru procesul de angajare asistată pentru persoanele cu dizabilități.
  - Încurajarea a 20 angajatori din raioanele Cahul și Cantemir pentru a promova angajarea persoanelor cu dizabilități.
- ✓ Asociația Obștească AZI Cahul va prelua modelul angajare asistată, care este aplicat în statele membre ale Uniunii Europene și, deja de 5 ani, acest model este implementat cu succes și în RM de către Asociația ”Motivație” din Moldova.
- ✓ Parteneri în cadrul proiectului: AO Motivație, Consiliul Raional Cahul, Consiliul Raional Cantemir, AOFM Cahul, AOFM Cantemir, Inspekția Teritorială de Muncă Cahul.

Pașii următori și concluzii

În opinia autorului, pentru promovarea conceptului de angajare asistată în RM, sunt necesari următorii pași:

- a. Elaborarea și aprobarea cadrului normativ în domeniul angajării asistate:
  - ✓ Legea privind modificarea Legii nr.105/2018 cu privire la promovarea ocupării forței de muncă

și asigurarea de șomaj

✓ Anexa nr.12 la Hotărârea Guvernului 1276/2018 pentru aprobarea procedurilor privind accesul la măsurile de ocupare a forței de muncă: „Procedura de angajare asistată pentru grupurile vulnerabile”, care va conține:

I. Dispoziții generale

II. Beneficiarii

III. Criterii de procurare și modalități de finanțare a serviciilor de angajare asistată

IV. Prestatorii de servicii de angajare asistată

V. Etapele și metodologia angajării asistate

VI. Dispoziții finale

✓ Hotărârea Guvernului privind aprobarea standardelor de calitate pentru prestatorii de servicii de angajare asistată

b. Includerea *Specialistului angajare asistată* în Clasificatorul Ocupațiilor al RM, procesul de actualizare a acestuia fiind în derulare de către Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale.

c. Instituirea serviciului de angajare asistată a persoanelor cu dizabilități în cadrul agențiilor teritoriale de ocupare a forței de muncă (ANOFM).

d. Elaborarea standardului ocupațional pentru *Specialist angajare asistată*.

e. Elaborarea curriculei pentru formarea profesională a Specialistului angajare asistată.

f. Introducerea în curricula la specialitatea „Asistența Socială” în instituțiile de învățământ superior a modului „Angajare asistată”.

g. Pilotarea în 1-2 regiuni din RM și implementarea angajării asistate la nivel de țară.

Bibliografie

1. Legea nr.105 din 14.06.2018 cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj
2. Legea nr. 76/2002 privind sistemul asigurărilor pentru șomaj și stimularea ocupării forței de muncă (România)
3. Legea nr. 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap (cu ultimele amendamente din 2018) (România)
4. <http://www.alphatransilvana.ro/>
5. <http://motivatie.md/index.php?l=ro>

COMPORTAMENTUL TINERILOR CU VÂRSTA DE 15-24 ANI ÎN RELAȚIA CU PIAȚA MUNCII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Alic BÎRCĂ¹

Prof. univ. dr. hab.

Academia de Studii Economice a Moldovei

În prezentul demers științific este abordată problema privind comportamentul tinerilor pe piața muncii. Tinerii reprezintă acea categorie a forței de muncă care întâmpină unele dificultăți în procesul de a accede pe piața muncii. Datorită exigențelor, uneori exagerate din partea angajatorilor, perioada de trecere de la școală la viața profesională a tinerilor poate să dureze o perioadă mai mare fapt ce poate conduce la descurajarea tinerilor. Or, rata de ocupare a tinerilor este cea mai mică în raport cu celelalte categorii de vârstă ale populației ocupate. În același timp, rata șomajului în rândul tinerilor este mai mare comparativ cu celelalte categorii de vârstă. În aceste condiții, se impune elaborarea unor politici de susținere a tinerilor care ar avea ca scop reducerea șomajului în rândul acestora și creșterea ratei de ocupare. Totodată, angajatorii trebuie să ia în considerație faptul că tinerii au anumite exigențe salariale pentru acceptarea unui loc de muncă. Pornind de la cele menționate, ne propunem să facem o analiză statistică a principalilor indicatori ce caracterizează tinerii pe piața muncii și anume: rata de ocupare, rata șomajului, migrația forței de muncă etc.

Key words: labor market, youth, labor force, employment rate, unemployment rate, employment forms.

THE BEHAVIOUR OF YOUNG PEOPLE AGED 15 TO 24 YEARS IN RELATION WITH THE LABOUR MARKET OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

In this scientific endeavor, the issue of the behavior of young people on the labor market is addressed. Young people represent the category of labor that faces some difficulties in the process of joining the labor market. Due to exigencies, sometimes exaggerated by employers, the period of transition from school to the professional life of young people may take a longer period, which can lead to discouraging young people. However, the employment rate of young people is lower in relation to the other age categories of the employed population. At the same time, the youth unemployment rate is higher compared to other age groups. Under these circumstances, it is necessary to develop policies to support young people with the aim of reducing their unemployment and increasing the employment rate. At the same time, employers must take into account that young people have certain wage requirements for accepting a job. Having as a starting point the above-mentioned facts, we propose to realize a statistical analysis of the main indicators that characterize young people on the labor market: employment rate, unemployment rate, labor migration etc.

Cuvinte-cheie: piața muncii, tinerii, forță de muncă, rata de ocupare, rata șomajului, forme de ocupare.

JEL Classification: J21, J24, J62, J64.

Introducere. Tinerii sunt prezentul și viitorul oricărei țări, precum și un bogat izvor de dinamism în societate. Integrarea rapidă a absolvenților pe piața muncii și învățarea pe tot parcursul vieții reprezintă elemente-cheie pentru asigurarea unei bune tranziții spre locuri de muncă noi, specifice economiei cunoașterii, precum și pentru evitarea șomajului pe termen lung care conduce la pierderea capitalului uman. În acest context, tinerii reprezintă resursa economică și socială cea mai valoroasă a țării, fiind considerați motorul schimbării sociale în societate.

Totodată, trebuie recunoscut faptul că tinerii reprezintă acel segment al populației care trebuie susținut continuu, în special în procesul de tranziție de la școală la locul de muncă. Anume din acest considerent, populația tânără dintotdeauna a constituit o preocupare majoră pentru majoritatea țărilor, exprimată prin diferite politici promovate la nivel național.

Criteriile de vârstă ale noțiunii de „tineri” sunt tratate în mod diferit. Astfel, Organizația Națiunilor Unite, în anul 1985, a declarat oficial că tinerii includ persoanele cu vârsta între 15 și 24 de ani. Parlamentul European și Consiliul Europei au determinat criteriul de vârstă a tinerilor între 15 și 25 de ani. În Republica Moldova, potrivit Legii despre tineret nr. 279-XIV din 11 ianuarie 1999, vârsta celor tineri este considerată între 16 și 30 de ani. Biroul Național de Statistică din Republica Moldova determină și analizează două criterii ale vârstei

¹ © Alic BÎRCĂ, email: alicbir@yahoo.com

tinerilor: 15-24 ani și 15-29 ani.

Tinerii reprezintă categoria de forță de muncă care se confruntă cel mai mult cu dificultăți sporite în procesul de accesare pe piața muncii. Lipsa perspectivelor de ocupare a unui loc de muncă decent la intrarea pe piața muncii afectează parcursul pe piața muncii. În plus, șomajul în rândul tinerilor prezintă anumite vulnerabilități determinate de: variațiile activității economice, salariile mai puțin atractive pentru tineri, dificultatea creării de noi locuri de muncă pentru tineri, durata mai mare a perioadei de șomaj, intrarea mai rapidă pe piața informală a muncii, tentații mai mari de a emigra în străinătate în eventualitatea găsirii unui loc de muncă etc.

Integrarea rapidă a absolvenților pe piața muncii și învățarea pe tot parcursul vieții reprezintă elemente-cheie pentru asigurarea unei bune tranziții spre locuri de muncă noi, specifice economiei cunoașterii și între locuri de muncă și ocupații, precum și pentru evitarea șomajului pe termen lung care conduce la pierderea capitalului uman. Educația devine o necesitate evidentă pentru o viață productivă și plină de satisfacții contribuind la progresul economic și social al țării și indivizilor (Population Reference Bureau, 2009). În condițiile societății digitale, sunt necesare noi competențe cheie, nu doar pentru a dobândi abilități profesionale, tehnice dar și pentru o mai profundă înțelegere a oportunităților, provocărilor și chiar a atitudinii față de unele probleme etice generate de noile tehnologii (Jan Figel, 2007, Key competences for lifelong learning).

De asemenea, trebuie precizat că inserția profesională a unui absolvent poate fi influențată de școala unde a studiat, domeniul de studiu, mediul economic din regiune, companiile unde a efectuat stagii de practică sau a lucrat pe timpul studiilor, firme de recrutare unde a susținut interviuri, conferințe și training-uri la care a participat etc.

Pe măsura creșterii procesului de globalizare, apar noi mutații și în ceea ce privește ocuparea forței de muncă, în special a celei tinere. Astfel, O'Higgins N. menționează că, în condițiile globalizării, a dispărut perspectiva ocupării persoanelor tinere la unul și același loc de muncă (angajator). Aceasta se datorează, în primul rând, alternativelor și noilor oportunități pe care le au tinerii, inclusiv cea de a desfășura o activitate profesională în străinătate.

Preocuparea pentru sporirea nivelului de ocupare a tinerilor din partea instituțiilor guvernamentale a condus la apariția formelor netradiționale de ocupare. Astfel, Organizația Internațională a Muncii clasifică formele netradiționale de ocupare în patru categorii:

- ocuparea temporară – presupune ocuparea pentru o anumită perioadă de timp în care tinerii sunt antrenați în cadrul diferitor proiecte, sau în activități sezoniere, sau în activități ocazionale, inclusiv în cele cu caracter zilnic:

- ocuparea cu normă parțială de muncă – se are în vedere angajarea unei persoane cu un număr redus de ore față de cel prestabilit conform legislației în vigoare. Aceasta permite tinerilor să desfășoare o activitate profesională, într-un cadru legal, concomitent cu studiile pe care le realizează. Această formă de ocupare are un dublu avantaj atât pentru tineri, cât și pentru angajatori. Prin această formă de ocupare, tinerii, pe lângă studii, pot obține și un venit necesar pentru nevoile existențiale. Angajatorii, la rândul lor, pot acoperi acele posturi de muncă cu un program de muncă mai deosebit (timp de seară, timp de noapte, zile de weekend), posturi care sunt mai puțin agreate de celelalte categorii de vârstă, în special de cele care au deja o familie, iar obligațiunile familiale îi împiedică să le ocupe;

- relații contractuale care includ mai multe părți – tinerii nu sunt angajați direct de organizația pentru care prestează servicii de muncă, ci prin intermediul unei companii de leasing;

- ocupare deghizată – această formă de ocupare ține de un aspect care este diferit de realitatea de bază, având ca intenție anularea sau diminuarea protecției prevăzută prin lege și, totodată, de a nu divulga identitatea angajatorului;

- auto-angajare dependentă – tinerii prestează servicii pentru afaceri, iar venitul lor depinde de unul sau mai mulți clienți.

Comportamentul tinerilor pe piața muncii este influențat și de migrația internațională a forței de muncă, inclusiv migrația internațională a tinerilor. În ceea ce privește migrația internațională a tinerilor, putem identifica câteva categorii:

- tineri plecați la studii în afara țării, cuprind atât tinerii care au obținut o bursă de studiu din partea țării gazdă, cât și tineri admiși la diferite universități din străinătate;

- tineri plecați la muncă peste hotare;

- tineri care au emigrat pentru trai permanent în țara gazdă.

Mobilitatea persoanelor și lipsa ofertei de locuri de muncă atractive după absolvire alimentează fluxurile migrației pentru muncă, conducând la comprimarea dimensiunii intrărilor pe piața muncii atât sub aspect cantitativ, cât și calitativ.

Piața muncii pierde din calitatea forței de muncă pe seama contingentelor mai reduse de tineri ce intră pe piața muncii și a mobilității internaționale a forței de muncă (cu precădere a celor mai bine pregătiți absolvenți).

Trebuie precizat că inserția profesională a unui absolvent poate fi influențată de școala unde a studiat, domeniul de studiu, mediul economic din regiune, companiile unde a efectuat stagii de practică sau a activat pe timpul studiilor, firme de recrutare unde a susținut interviuri, conferințe și programe de instruire la care a participat etc. O direcționare încă din timpul liceului a tinerilor către formarea profesională și alegerea facultății în raport de profilul profesional dorit pentru dezvoltarea carierei, corelată cu aptitudinile și cererea de pe piața muncii conduce inevitabil o rată mai mare de ocupare a absolvenților și la o fluctuație redusă în căutarea unui loc de muncă „adecvat/satisfăcător” aspirațiilor individuale.

Tinerii din grupa de vârstă de 15-24 ani se confruntă cu cele mai mari dificultăți de inserție profesională. Sunt mai vulnerabili, intră mai ușor în șomaj, mai ales dacă sunt proaspăt absolvenți sau în primii ani de viață activă când sunt în căutarea unui loc de muncă potrivit aspirațiilor profesionale și personale sau când, datorită reticenței angajatorilor privind adaptabilitatea imediată și productivitatea în muncă, preferă să angajeze persoane cu experiență, în detrimentul celor mai educați dar mai puțin sau deloc pregătiți pentru viață activă.

Pornind de la cele menționate, dar și a faptului că este considerată categoria de vârstă cea mai vulnerabilă, în prezentul demers științific ne-am axat pe analiza comportamentului tinerilor cu vârsta de 15-24 ani în relația cu piața muncii din Republica Moldova.

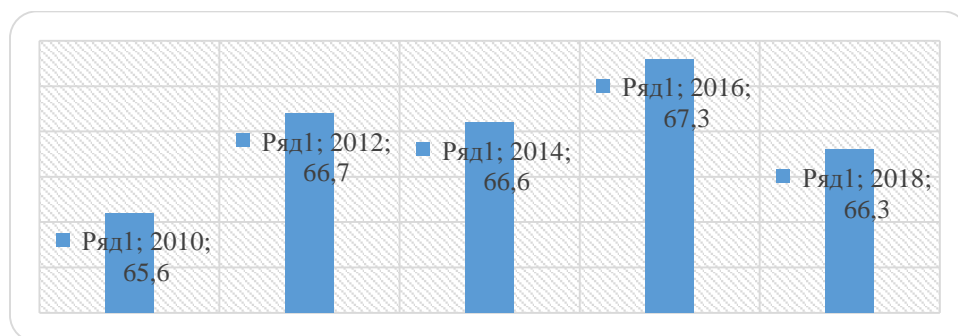
Tabelul 1. Evoluția populației Republicii Moldova în perioada 2010-2018

N. o.	Indicatorii	2010	2012	2014	2016	2018
1.	Numărul populației totale, la începutul anului, mii locuitori	3563,7	3559,5	3557,6	3553,1	3547,5
2.	Numărul populației cu vârsta de 15-24 ani la începutul anului, mii locuitori	654,2	606,9	544,3	488,0	441,1
3.	Ponderea populației cu vârsta de 15-24 ani în totalul populației, %	18,4	17,1	15,3	13,7	12,4

Sursa: Elaborat de autor pe baza informațiilor Biroului Național de Statistică.

După cum se observă din Tabelul 1, populația cu vârsta de 15-24 ani s-a aflat într-un proces de reducere continuă. Spre deosebire de populația totală care s-a redus cu un ritm mult mai mic. În perioada analizată, populația cu vârsta de 15-24 ani s-a redus cu peste 200 mii persoane, de la 654,2 mii persoane în anul 2010 până la 441,1 mii persoane în anul 2018. Aceasta a condus la schimbarea semnificativă a structurii populației pe vârste. Dacă în anul 2010, ponderea populației cu vârsta de 15-24 ani în totalul populației constituia 18,4%, atunci în anul 2018 aceasta s-a redus până la 12,4%, ceea ce demonstrează un proces real de îmbătrânire a populației, respectiv a forței de muncă din Republica Moldova.

Din totalul populației cu vârsta de 15-24 ani, cea mai mare parte o constituie populația inactivă. Lucru firesc, luând în considerație faptul că cea mai mare parte a acesteia este antrenată în procesul de instruire (Figura 1). Practic, 2/3 din populația cu vârsta de 15-24 ani o reprezintă populația inactivă, în perioada analizată.

Figura 1. Ponderea populației inactive cu vârsta de 15-24 ani în totalul populației de aceeași vârstă

Sursa: Elaborată de autor pe baza informațiilor Biroului Național de Statistică.

Există o multitudine de motive pentru care populația cu vârsta de 15-24 ani nu este prezentă pe piața muncii. În Tabelul 2 sunt arătate motivele pentru care populația inactivă nu este antrenată în nici un fel de ocupare, în perioada 2010-2018.

Din Figura 2 observăm că cea mai mare parte a populației inactivă cu vârsta de 15-24 ani o constituie tinerii care își fac studiile sau sunt în proces de formare profesională. În perioada analizată aceasta a constituit aproape 4/5 din populația inactivă, evidențiind, totodată, anumite fluctuații de la an la an. De asemenea, trebuie menționat faptul că aceasta a avut tendința de reducere, de la 80,1% în anul 2010, până la 76,6% în anul 2014, ca, în anul 2018, sa ajungă la 78,9%.

Tabelul 2. Motivele neantrenării populației inactivă cu vârsta de 15-24 ani în câmpul muncii

N. o.	Indicatorii	2010		2012		2014		2016		2018	
		mii persoane	%	mii persoane	%	mii persoane	%	mii persoane	%	mii persoane	%
1.	Numărul populației inactivă cu vârsta de 15-24 ani	429,2	100	405,1	100	362,6	100	328,5	100	292,5	100
2.	Studii/Formare profesională	343,6	80,1	318,0	78,5	277,9	76,6	254,2	77,4	230,7	78,9
3.	Responsabilități familiale	32,6	7,6	31,8	7,8	32,1	8,9	30,4	9,3	24,4	8,3
4.	Boală/Probleme de sănătate	3,7	0,9	4,4	1,1	3,2	0,9	2,4	0,7	1,5	0,5
5.	Pensie de invaliditate	8,3	1,9	8,5	2,1	5,9	1,6	6,7	2,0	6,1	2,1
6.	Inactivi voluntar	6,2	1,4	6,4	1,6	3,4	0,9	1,7	0,5	0,8	0,3
7.	Perioadă în afara din sezonului agricultură	8,2	1,9	9,9	2,4	8,6	2,4	5,0	1,5	2,2	0,7
8.	Lucru peste hotare	22,8	5,3	22,8	5,6	28,5	7,9	25,4	7,7	21,4	7,3
9.	Alt motiv	3,8	0,9	3,3	0,9	3,0	0,8	2,9	0,9	5,3	1,9

Sursa: Elaborat de autor pe baza informațiilor Biroului Național de Statistică.

A doua categorie ca pondere a populației inactivă din categoria de vârstă de 15-24 ani o constituie persoanele cu responsabilități familiale. În perioada analizată, ponderea acestora a avut tendințe de creștere, de la 7,6% - în anul 2010 până la 9,3% - în anul 2016. A treia categorie ca pondere a populației inactivă o reprezintă persoanele declarate plecate la muncă peste hotare. Și această categorie a avut tendința de creștere în perioada analizată, cu excepția anului 2018 când numărul persoanelor declarate la muncă peste hotare a fost mai mic decât în anul 2010.

Populația activă cu vârsta de 15-24 ani, la fel ca și populația inactivă din aceeași categorie de vârstă, s-a redus considerabil în perioada analizată. Dacă în Tabelul 3 sunt prezentați principalii indicatori ai populației active cu vârsta de 15-24 ani în valori absolute, în Figura 2 sunt prezentați aceiași indicatori în valori relative.

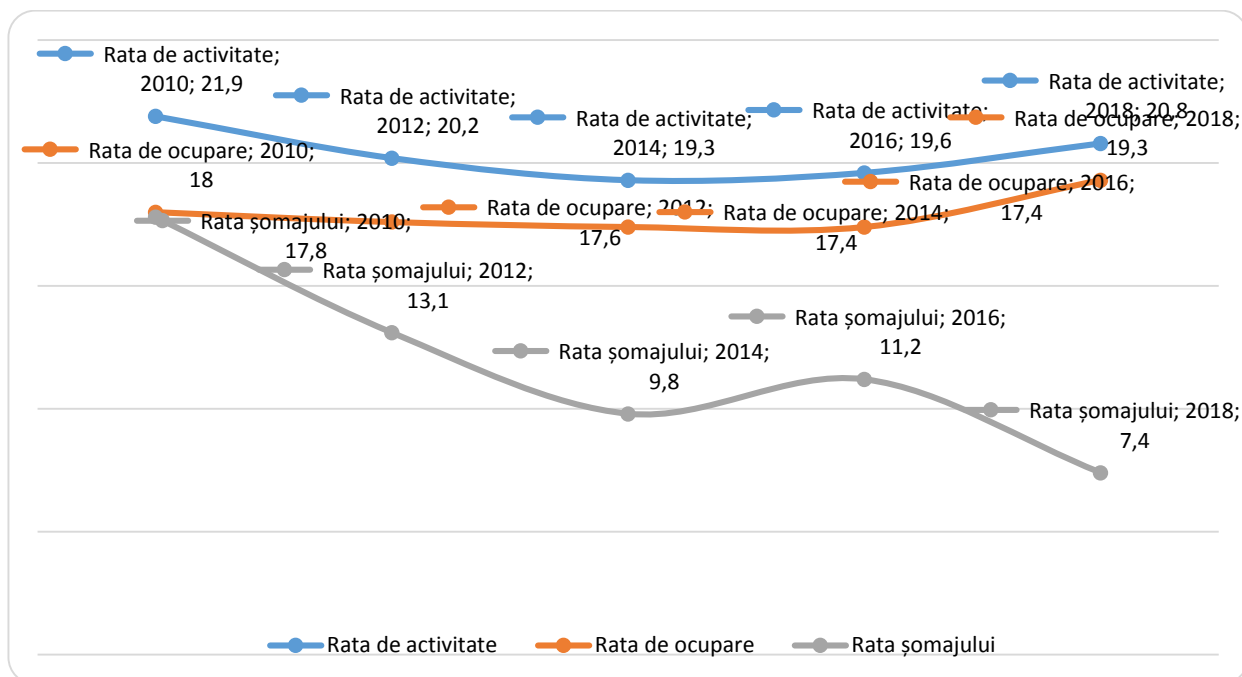
Tabelul 3. Evoluția principalilor indicatori ai populației active cu vârsta de 15-24 ani în perioada 2010-2018, mii persoane

N. o.	Indicatorii	2010	2012	2014	2016	2018
1.	Populația activă	143,4	122,7	104,8	95,6	91,9
2.	Populația ocupată	117,8	106,6	94,5	84,9	85,1
3.	Numărul șomerilor BIM	25,6	16,1	10,3	10,7	6,8

Sursa: Elaborat de autor pe baza informațiilor Biroului Național de Statistică.

Din Tabelul 3, observăm că, în perioada analizată, populația activă cu vârsta de 15-24 ani s-a redus cu peste 1/3, de la 143,4 mii persoane în anul 2010 până la 91,9 mii persoane – în anul 2018. Aceiași tendință este valabilă și în cazul populației ocupate. În ceea ce privește indicatorii ce caracterizează rata de activitate și rata de ocupare pentru populația cu vârsta de 15-24 ani, aceștia nu au suferit modificări esențiale în perioada analizată (Figura 2).

Figura 2. Evoluția ratei de activitate, ratei de ocupare și a ratei șomajului populației cu vârsta de 15-24 ani în perioada 2010-2018, %

Sursa: Elaborată de autor pe baza informațiilor Biroului Național de Statistică.

Totodată, observăm o reducere de peste 2 ori a ratei șomajului, de la 17,8% în anul 2010 până la 7,4% în anul 2018. Chiar dacă rata șomajului în rândul persoanelor cu vârsta de 15-24 ani s-a redus de peste 2 ori, în perioada analizată, aceasta rămâne a fi cea mai mare în raport cu celelalte categorii de vârstă. Conform Anchetei Forței de Muncă, în anul 2018, rata șomajului pentru toate categoriile de vârstă a constituit 3,0%, ceea ce este de peste 2 ori mai mică față de rata șomajului pentru persoanele cu vârsta de 15-24 ani. Aceasta demonstrează încă o dată faptul că Republica Moldova se confruntă cu un deficit real de forță de muncă.

Un alt aspect important ce ține de ocuparea tinerilor cu vârsta de 15-24 ani se referă la nivelul lor de instruire.

Tabelul 4. Populația ocupată cu vârsta de 15-24 ani pe nivele de instruire în perioada 2010-2018

N. o.	Nivel de instruire	2010		2012		2014		2016		2018	
		mii persoane	%	mii persoane	%	mii persoane	%	mii persoane	%	mii persoane	%
1.	Total	117,8	100	106,6	100	94,5	100	84,9	100	85,1	100
2.	Studii superioare	19,7	16,7	21,5	20,2	16,2	17,1	12,1	14,2	9,4	11,0
3.	Studii de colegiu	10,6	9,0	9,4	8,8	9,2	9,7	9,9	11,7	11,4	13,4
4.	Studii secundar profesionale	26,5	22,5	21,7	20,4	20,0	21,2	19,6	23,1	18,5	21,7
5.	Studii generale și liceale	22,9	19,4	22,3	20,9	18,5	19,6	17,8	21,0	14,9	17,5
6.	Studii gimnaziale	35,6	30,2	29,6	27,8	28,2	29,8	24,4	28,7	29,7	34,9
7.	Studii primare	2,5	2,2	2,1	2,1	2,4	2,6	1,1	1,3	1,2	1,5

Sursa: Elaborat de autor pe baza informațiilor Biroului Național de Statistică.

Analizând informația din Tabelul 4, putem observa că cel mai mult s-a redus numărul tinerilor cu studii superioare în populația ocupată cu vârsta de 15-24 ani, de la 19,7 mii persoane în anul 2010 până la 9,4 mii persoane în anul 2018. Ponderea tinerilor cu studii superioare în totalul populației ocupate cu vârste de 15-24 ani s-a redus, în perioada analizată, cu 5,7p. p., ceea ce s-ar putea justifica prin faptul că studiile superioare nu mai reprezintă o prioritate în zilele noastre. Totodată, observăm o creștere nesemnificativă a

tinerilor ocupați cu studii de colegiu pe piața muncii. Este alarmant faptul că, în această perioadă, a crescut ponderea tinerilor cu studii gimnaziale în totalul tinerilor ocupați cu vârsta de 15-24 ani. În condițiile digitalizării și robotizării, când ponderea profesiilor cu studii superioare crește de la an la an, vulnerabilitatea tinerilor cu studii gimnaziale va fi și mai mare, riscând pierderea locurilor de muncă și, devenind, în același timp, o povară pentru stat.

Din totalul de 85,1 mii de tineri ocupați cu vârsta de 15-24 ani, în anul 2018, cei mai mulți erau antrenați în agricultură – 29,4 mii persoane, după care a urmat comerțul – cu 19,2 mii persoane și industria - cu 12, 2 mii persoane.

Concluzii

Tinerii reprezintă viitorul societății, de aceea, orice țară trebuie să fie preocupată de dezvoltarea unor politici și acțiuni ce le-ar oferi acestora oportunități mai mari. Luând în considerație faptul că tinerii cu vârsta de 15-24 ani întâmpină mai multe dificultăți în procesul de tranziție de la școală în mediul ocupațional, această responsabilitate trebuie să revină nu doar instituțiilor guvernamentale, ci și celor de învățământ care prin calitatea studiilor oferite tinerilor vor asigura o tranziție mai rapidă a acestora pe piața muncii. Deși, cea mai mare parte a populației inactive cu vârsta de 15-24 ani o reprezintă tineretul studios (aproape 80% din populația cu vârsta de 15-24 ani), trebuie remarcat faptul că, în urma analizelor efectuate, absența multor tineri cu vârsta de 15-24 ani pe piața muncii este determinată de asumarea unor responsabilități familiale din partea acestora, precum și dorința lor de a pleca peste hotare în căutarea unui loc de muncă.

Vulnerabilitatea tinerilor cu vârsta de 15-24 ani pe piața muncii este determinată și de rata șomajului în rândul acestora care este de peste 2 ori mai mare decât rata șomajului pentru toate categoriile de vârstă înregistrată în Republica Moldova, în anul 2018.

Reducerea considerabilă a tinerilor cu studii superioare, precum și a ponderii acestora în totalul populației tinere cu vârsta de 15-24 ani, reprezintă o problemă majoră care ar putea avea repercusiuni economice grave asupra evoluției ulterioare a pieței muncii din Republica Moldova. Situația pieței muncii din Republica Moldova ar putea să se agraveze și mai mult, în condițiile în care ponderea tinerilor cu studii gimnaziale în totalul tinerilor ocupați cu vârsta de 15-24 ani este în creștere. Aceasta va putea duce la creșterea deficitului de competențe profesionale pe piața muncii, pe de o parte, și la creșterea șomajului, pe de altă parte.

Bibliografie

1. Bîrcă, A. (2015). Redimensionarea managementului resurselor umane în contextul integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană. Chișinău: Editura ASEM. 334p.
2. Birca A., Mamaliga, A. (2016). The employment levels in the european union and in the Republic of Moldova: a comparative analysis. In: CES Working Papers Series, Volume VIII, Issue 4. p. 598-610.
3. Blau, H. and other (1997). Labour Market Studies: Germany. the European Commission, Directorate-General for Employment, Industrial Relations and Social Affairs. Available online at: <http://aei.pitt.edu/60345/1/GERMANY.pdf>.
4. Bostan, I., Grosu, V. (2010), "The social effects of the current economic crisis on the European Union labour market", Revista de Cercetare si Interventie Sociala, 31, p. 7-21.
5. Cace, S. (2006). Politici de ocupare in Europa Centrala și de Est. București: Expert. 237p.
6. Clancy, G. (2007). The Labour Market and the Economy. Economic & Labour Market Review, 3 (2), p. 17-20.
7. Figel, Y (2005). Europe needs modernise universities, says European Commission, Communique de Presse, Bruxelles.
8. Frunzaru, V(2009), Ocuparea fortei de munca. Politici europene, Tritonic, Bucuresti.
9. Leschke, J. and Watt, A. (2010) 'How do institutions affect the labour market adjustment to the economic crisis in different EU countries?', ETUI Working Paper (4) Brussels: ETUI.
10. Moscarola, F. C. (2010). Informal Caregiving and Women's Work Choices: Lesons from the Netherlands, Labour, 24 (1), 93-105.
11. Penn, R., Rose, M., and Ruberry, J. (eds) (1994). Skill and Occupational Change. Oxford: Oxford University Press.
12. Viebrock, E. and Clasen, J. (2009) 'Flexicurity and welfare reform: A review', Socio-Economic Review, (7), p. 305-331.

Bun de tipar: 07.10.2019
Format: A4, Tiraj: 200 ex.
Com. 11. Coli de tipar conv.: 38,8

Complexul Editorial, INCE, 2019
Chisinau, str. Ion Creanga, 45.
fax. (+37322) 74-37-94, tel.: 0-22-50-11-30
www.ince.md, bircaiulita@mail.ru